63-dt-

S. GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

OPERA OMNIA

VOLUMEN IV.

SANCTI

GREGORII MAGNI PAPÆ

LIBRI MORALIUM

SIVE

EXPOSITIO

IN LIBRUM B. IOB

BIBLENÆ
Typis Instituti S. Ioseph.

1891

AUCTORITATE ECCLESIASTICA APPROBANTE

S. GREGORII PAPAE

IN EXPOSITIONEM B. IOB

MORALIA

PARS QUINTA

LIBRIS SEX CONSTANS

LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

Exponuntur Cap. XXXII et XXXIII usque ad versum 22. ubi, silente Iob, Eliu iunior multa recta et sana, sed non recte et sana intentione edisserit.

CAPUT I.

Quo Dei consilio, quibusque modis Iob probatus fuerit.

PRÆFATIONEM huius operis toties necessario repeto, (2) quoties hoc in distinctione volu-

1) Ex his verbis patet divisio totius operis in superioribus editionibus neglecta; cuius tamen sunt vestigia quaedam in vet. ed. in quibus ad hunc librum praemittitur, vel: *Incipit quinta pars moral.* vel, *totius operis pars quinta.* In vet. Basil. legitur: *quotiens ad hoc in distinctione voluminum locutionis meæ pausatione succedo.* In Colbertino alias Monast. S. Dionysii ab 800 circiter annis descripto, *quoties hoc in distinctionem .... succedo.* Deficit codex Germ. usque ad 31. et Corb. Germ. usque ad 28. exlusive. In 3. Bessar *in distinctionem ... succedo ... Igitur Iob.*

minum locutionis meae pausatione succido: ut cum legendi exordium sumitur, prius ipsa memoriae lectionis causa renovetur, et tanto robustius surgat doctrinae aedificium, quanto ex considerata causae origine studiosius ponitur in mente fundamentum. Beatus Iob Deo soli sibique cognitus, in tranquillitate ad nostram notitiam perducendus tactus est verbere, ut odorem suarum virium (1) tanto latius spargeret, quanto, more aromatum, melius ex incensione fragraret. Noverat in bonis pie subditos regere, et a malis se districte custodire. Noverat bene uti rebus habitis: sed nesciebamus si patiens permaneret ablatis. Noverat quotidiana Deo pro sanis pignoribus (2)sacrificia solvere: sed incertum erat, si ei gratiarum sacrificium et orbatus immolaret. Ne quid ergo vitii salus tegeret, dignum fuit, ut hoc dolor aperiret. Data itaque est contra sanctum virum hosti callido tentandi licentia. Qui dum bona eius multis cognita interimere appetit, etiam bonum patientiae quod latebat, ostendit: et quem se angustare persequendo credidit, flagellis auctum et in exemplo dilatavit. Nec sine gravi arte, exercuit licentiam, quam accepit. Nam combussit greges, extinxit familias, obruit heredes, percussit salutem corporis, et ad intorquendum gravioris tentationis iaculum, linguam servavit uxoris: quatenus sancti viri forte ac solidum pectus et per damna rerum dolore sterneret, et per verba coniugis maledictione perforaret. Sed quot vulnera saeviens intulit, tot sancto viro nesciens victorias ministravit. Nam fidelis Dei famulus, uno eodemque tempore inter vulnera et verba deprehensus, et dolentem carnem æquanimiter pertulit, et desipientem coniugem prudenter increpavit. Antiquus itaque hostis, quia vinci se in domesticis doluit, protinus exterio-

1) Vindoc. et Norm. *tanto largius*. Colbert. habet, *flagraret* pro *fragraret*. — 2) Scilicet pro filiis.

ra requisivit. Amicos namque eius de locis singulis, quasi pro exercenda caritate commovit, eorumque ora sub specie consolationis aperuit: sed per haec, iacula increpationis intorsit, quae eo durius cor secure audientis infigerent, quo inter ostensae et non servatae caritatis tenebras (1) improvvise vulnerarent. Post hos quoque ad contumelias etiam Eliu iunior excitatur, ut tranquillitatem tantae mansuetudinis saltem dedignata levitas perturbaret aetatis. Sed contra tot antiqui hostis machinas stetit invicta constantia, stetit aequanimitas infracta. (2) Nam uno eodemque tempore verbis adversantibus opposuit prudentiam, rebus vitam. Nemo igitur sanctum virum, quanvis de illo aperte post flagella scriptum sit: « In omnibus his non peccavit Job labiis suis; » (3) saltem postmodum in contentione amicorum aestimet inter verba deliquisse. Satan quippe tentationem illius expetiit; sed Deus qui hunc laudaverat, in seipso eius intentionem certaminis accepit. Quisquis ergo beatum Job deliquisse in suis sermonibus queritur; quid aliud quam Deum, qui pro illo proposuit, (4) perdidisse confitetur?

2. Quia vero antiqui patres fructiferis arboribus similes, non solum pulchri sunt per speciem, sed etiam utiles per ubertatem, sic eorum vita pensanda est, ut cum miramur quae sit viriditas in historia, inveniamus et quanta sit ubertas in allegoria: quatenus cum blandum est quod in foliis redolet, cognoscamus et quam dulce sit quod in fructibus sapit. Nullus quippe supernae adoptionis gratiam habuit, nisi qui hanc per cognitionem Unigeniti accepit. Dignum i-

1) Turon. et Norm. *improvisa vulnerarent*. 3. Bessar. *improvisa*.
2) *Infracta*, pro *non fracta*. Utitur hoc sensu etiam S. Hyeronimus in vita Pauli.
3) Iob. 1. 21. — 4] Turon. *deliquisse*.

taque est ut ipse in eorum vita et lingua resplendeat, qui eos ut resplendere mereantur, illustrat. Nam cum in tenebris lucernae lumen accenditur, prius lucerna eadem, quae videri cetera efficit, videtur. Unde necesse est, ut si vere intendimus illuminata cernere, studeamus mentis oculos ad ipsum illuminans lumen aperire. (1) Quod in eisdem beati Job sermonibus, etiam remotis allegoriarum umbris, quasi depressis altae noctis tenebris, corusci more pertranseuntis intermicat, cum dicitur: « Scio quod Redemptor meus vivit, et in carne mea videbo Deum. » (2) Hoc nimirum in nocte historiae, Paulus lumen invenerat, cum dicebat: « Omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus. » (3) Si igitur Redemptoris speciem petra tenuit; cur non figuram illius beatus Iob insinuet, qui eum quem voce protulit, etiam passione signavit? Unde, et non immerito, Iob videlicet *Dolens* dicitur, quia illius in se imaginem exprimit, de quo per Isaiam longe ante annuntiatur, quod dolores nostros ipse portavit. (4) Sciendum quoque est, quod Redemptor noster unam (5) se personam cum sancta Ecclesia, quam assumpsit, exhibuit. De ipso enim dicitur: Qui est caput, Christus. » (6) Rursumque de eius Ecclesia scriptum

1) In 3. Bessar. *quo in eisdem Beati Iob sermonibus, etiam remotis historiarum umbris allegoriarum fructum suaviter carpere valeamus. Quasi namque depressis etc.*

2) Iob. 19. 25.

3) 1. Cor. 10. 2. 3. et 4.

4) Isai. 53. 4. — 5) In 3. Bessar. deest *se.*

6] Ephes. 4. 15.

est: « Et corpus Christi, quod est Ecclesia. » (1) Beatus igitur Iob, qui Mediatoris typum eo verius tenuit, quo passionem illius non loquendo tantummodo, sed etiam patiendo prophetavit, cum in dictis factisque suis expressioni Redemptoris innititur, repente ad significationem corporis aliquando derivatur: ut quod Christum et Ecclesiam unam personam credimus, hoc etiam unius personae actibus significari videamus.

3. Uxor vero eius, quae eum ad maledicendum provocat, quid aliud, quam pravitatem carnalium signat? Qui intra sanctam Ecclesiam incorrectis moribus positi, eo durius vitam fidelium, quo vicinius premunt: quia dum vitari a fidelibus quasi fideles nequeunt, tanto gravius, quanto et interius tolerantur.

Amici vero eius, qui quasi (2) dum consulunt, invehuntur, haereticorum figuram exprimunt, qui sub specie consulendi, agunt negotium seducendi. Unde et ad beatum Iob dum pro Domino verba faciunt, a Domino reprobantur: quia videlicet omnes haeretici dum Deum defendere nituntur, offendunt. Unde eis apte et ab eodem viro sancto dicitur: « Disputare cum Deo cupio, prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum. » (3) Constat, ergo eos haereticorum typum gerere, quos sanctus vir redarguit cultui perversorum dogmatum deservire. Quia igitur Iob interpretatur Dolens, quo nimirum dolore vel Mediatoris passio, vel sanctae Ecclesiae (4) labor exprimitur, quae multiplici praesentis vitae fatigatio-

1) Coloss. 1. 24.
2) In 3. Bessar. *consolantes*, et mox *consolandi*.
3) Iob. 13. 3. et 4.
4) 3. Bessar. *dolor*.

ne cruciatur; amici quoque eius ex vocabulo nominis, meritum suae indicant actionis. Nam Eliphas Latina lingua dicitur (1) *Dei contemptus.* Et quid aliud haeretici faciunt, nisi quod dum falsa de Deo sentiunt, eum superbiendo contemnunt? Baldad interpretatur *Vetustas sola.* Bene autem omnes haeretici in his quae de Domino loquuntur, dum non intentione recta, sed appetitione temporalis gloriae videri praedicatores appetunt, vetustas sola nominantur. Ad loquendum quippe non zelo novi hominis, sed vitae veteris pravitate concitantur. Sophar quoque Latino sermone dicitur *dissipatio speculae*, vel (2) *Speculationem dissipans.* Mentes namque fidelium ad contemplanda superna se erigunt: sed dum haereticorum verba pervertere recta contemplantes appetunt, speculam dissipare conantur. In tribus itaque amicorum Iob nominibus, tres in haereticis perditionum casus exprimuntur. Nisi enim Deum contemnerent, nequaquam de illo perversa sentirent: (3) et nisi vetustatem contraherent, in novae vitae intelligentia non errarent: et nisi speculationem bonorum destruerent, nequaquam eos superna iudicia tam districto examine pro verborum suorum culpa reprobarent. Contemnendo igitur Deum, in vetustate se retinent: sed in vetustate se retinendo, pravis suis sermonibus speculationi rectorum nocent.

4. Post hos quoque Eliu iunior in beati Iob exprobratione subiungitur, ex cuius persona videlicet species quo-

1) Membranae Baluzianae aetate S. Gregorii non multum inferiores in quibus pauca supersunt ex Moralibus, Colbert. Vindoc. Norm. *Domini contemptus.*

2) Vindoc. Pratel. etc. *speculam dissipans.* 3. Bessar. *speculatorem.*

3) Norm. *et nisi vetustates contraherent.* Quae hic legimus de haereticis, iisdem pene verbis habentur in praefatione generali cap. 7. num. 23.

rumdam doctorum fidelium, sed tamen, arrogantium designantur. Cuius verba non facile intelligimus, nisi ea ex subsequenti Dominica correptione pensemus. Ait namque de illo Dominus: « Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? » (1) Cum vero dicit sententias, sed non addit protinus quales, vult proculdubio bonas intelligi. Nam cum sententiae nominantur, nisi etiam (2) malae dicantur, male sentiri non possunt. In bono enim semper sententias accipimus, quae sine reprobationis adiectione pronuntur, sicut scriptum est: « Sapientior sibi videtur piger septem viris loquentibus sententias. » (3) Quod vero dicitur, quia eius sententiae imperitis sermonibus involvuntur, hoc summopere ostenditur, quia ab eo cum elationis fatuitate proferuntur. Magna quippe in eo imperitia est, humiliter dicere nescire quod dicit; et veritatis sensibus elationis verba miscere.

5. Omnes enim quod dicitur, quadripartita potest qualitate distingui: si aut mala male, aut bona bene, aut mala bene, aut bona male dicantur. Male enim malum dicitur, cum res perversa suadetur, sicut scriptum est: « Benedic Deo, et morere. » (4) Bonum (5) bene dicitur, cum recte recta praedicantur, sicut Iohannes ait: « Agite poenitentiam, appropinquavit enim regnum coelorum. » (6) Malum bene dicitur, quando per os dicentis idcirco vitium expri-

1) Iob. 38. 2.
2) In editis, *male dicuntur*, sed mendose. Mens S. Gregorii est, sententias in bonam semper partem accipiendas, nisi aliquid addatur quo reprobentur.
3) Prov. 26. 16.
4) Iob. 2. 9.
5) 3 Bessar. *bene bonum dicitur, cum recta præd.* Mox. *in eum usum.*
6) Matt. 3. 2.

mitur, ut reprobetur, sicut Paulus ait: « Fœminae eorum immutaverunt naturalem usum, in eum qui est contra naturam. » (1) Quo loco execranda quoque virorum facinora subdidit: sed honeste inhonesta narravit, ut multos ad honestatis formam inhonesta narrando revocaret. Male autem bonum dicitur; cum rectum aliquid recto studio non profertur, sicut illuminato caeco Pharisaei dixisse perhibentur: « Tu sis discipulus eius. » (2) Quod maledictionis utique dixerunt studio, non orationis voto. Vel sicut Caiphas ait: « Expedit unum (3) hominem mori pro populo, ut non tota gens pereat. » (4) Bonum quippe, sed non bene locutus est: quia dum crudelitatem necis appetiit, redemptionis gratiam prophetavit. Hoc igitur modo Eliu quoque dicere non bene bona reprehenditur: quia in his quae veraciter loquitur, arroganter inflatur. Qui in eo speciem arrogantium signat, quo per sensum rectitudinis in tumoris verba se elevat.

6. Sed quid est quod tres amicos reconciliari per septem sacrificia, divina vox praecipit; Eliu vero sub unius tantummodo sententiae increpatione derelinquit; nisi quod nonnunquam hæretici divinae gratiae largitate perfusi, ad unitatem sanctae Ecclesiae redeunt? Quod bene ipsa amicorum reconciliatione signatur, pro quibus tamen beatus Iob exorare præcipitur: quia nimirum haereticorum sacrificia accepta Deo esse non possunt, nisi pro eis universalis Ecclesiae manibus offerantur, ut eius meritis remedium salutis inveniant, quam verborum suorum iaculis inpugnando feriebant.

1) Rom. 1. 26.
2) Ioan. 9. 28.
3 Deest *hominem* in tribus Norm. in Baluz. et Corb.
4] Iohan. 11. 50.

Unde et septem pro eis sacrificia memorantur oblata: quia dum septiformis gratiae Spiritum confitentes accipiunt, quasi septem oblationibus expiantur. Hinc in Iohannis Apocalypsi per septenarium Ecclesiarum numerum, universalis Ecclesia designatur. Hinc per Salomonem de sapientia dicitur: « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. » (1) Ipso ergo sacrificiorum numero reconciliati haeretici, quid prius fuerint exprimunt, qui perfectioni septiformis gratiae nonnisi redeundo iunguntur. Bene autem tauros pro se et arietes obtulisse describuntur. In tauro quippe cervix superbiae, in ariete autem ducatus gregum sequentium designatur. Quid itaque est pro eis tauros arietesque mactare, nisi eorum superbum ducatum interficere, ut de se humilia sentiant, et post se corda innocentium iam non seducant? Cervice enim tumenti ab Ecclesiae universitate resilierant, (2) et infirmos post se populos, quasi sequentes greges trahebant. Veniant igitur ad beatum Iob, id est revertantur ad Ecclesiam, et septenario sacrificio tauros et arietes mactandos offerant: (3) qui ut universali Ecclesiae coniungantur, humilitate interveniente, interficiant quidquid prius tumidum de superbo ducato sapiebant.

7. Eliu vero, (per quem vanae gloriae amatores signati sunt (4) intra sanctam Ecclesiam constituti, qui ea quae re-

---

1) Prov. 9. 1. —2) 3. Bessar. *ut ... traherent.*

3] In omnibus editis et in nonnullis MSS. vitiatus est sensus, mutatione voculae *qui*, in *quia*. Similia lege praefat. S. Gregor. num. 26. ubi non *quia*, sed *qui* occurrit, licet errore typografico in nostro textu irrepserit *quia*, quem interim, amice leetor, corrigas deprecamur.

4) Additur in editis, *etiam*, sed non legitur in MSS. nec aliunde requiritur. In 3. Bessar. occurrit *etiam*. Inclusimus haec parenthesi, quia multiplicitate incisorum sensum suboscurum reddere videbantur.

cte sentiunt, humiliter proferre contemnunt) nequaquam per sacrificium reconciliari praecipitur: quia arrogantes quidem, sed tamen fideles, pro eo quod iam intus sunt, per septem sacrificia revocari non possunt. Quos tamen sub Eliu specie sententia divina redarguit, atque in eis non veritatis sententias, sed elationis mentem ac verba (1) reprehendit. Quae nimirum reprehensio quid aliud signat, nisi quod eos intra positos supernae districtionis increpatio vel per flagellum corrigit, vel per iustum examen sibimetipsis relinquit? Tales quippe intra sanctam Ecclesiam recta quidem praedicant, sed tamen, Deo iudice, audire merentur adversa: quia per bona, quae non propria proferuntur, non auctoris sui gloriam, sed propriam laudem quaerunt. Unde hoc quoque caute pensandum est, quo divina voce de Eliu dicitur: *Quis est iste?* (2) Prima quippe exprobratio, est talis interrogatio. Nam, *Quis est iste*, non dicimus, nisi de eo utique, quem nescimus. Nescire autem Dei reprobare est: unde quibusdam quos reprobat, in fine dicturus est: « Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis. » (2) Quid est ergo de hoc arrogante requirere, *Quis est iste?* nisi aperte dicere: Ego arrogantes nescio, id est eorum vitam in sapientiae meae virtute non approbo, quia dum laudibus humanis inflantur, a vera gloria æternae retributionis inanescunt. Cuius dum sententias minime respuit, sed tamen eum ipsum qui illas protulit, reprehendit, quasi aperte insinuat, (4) dicens: Novi quae dicit, sed ignoro qui dicit: quia veraciter prolata approbo, sed eum, qui de bonis quae profert, extollitur, non agnosco.

1) Subiicitur in vulgatis *tumida*. Abest a MSS. eodem sensu remanente.
2) Iob. 38. 2. — 3) Matt. 7. 23.
4] Intellige— *quasi aperte insinuat se velle.*

8. Ut vero apertius ostendamus in elationis iactantia Eliu quam turpiter defluat, formam, prius ostendere boni praedicatoris debemus: quatenus ex statu huius rectitudinis monstretur liquido tortitudo quam prava sit incurvationis. Sanctae universali Ecclesiae spiritalis quisque praedicator in cunctis quae dicit, (1) solerti cura se inspicit, ne in eo quod recta praedicat, vitio se elationis extollat; ne vita a lingua discordet; ne pacem, quam (2) in Ecclesia nuntiat, in seipso, dum bene dicit et male vivit, amittat. Sed studet summopere, contra maledicos rumores adversantium, et defendere loquendo quod vivit, et ornare vivendo quod dicit. Nec in his omnibus suam, sed auctoris gloriam quaerit: atque omnem (3) sapientiae gratiam, quam ut loqueretur accepit, non suis se aestimat meritis, sed eorum intercessionibus, pro quibus loquitur, accepisse. Sicque dum se infra deiicit, (4) superest: quia suae nimirum magis mercedi proficit, quod bona quae exercere prevalet, alienis meritis reddit. Indignum se omnibus iudicat, etiam cum dignius cunctis vivat. Scit enim, quod bona quae innotescunt hominibus, sine periculo esse vix possunt. Et quamvis sapientem se esse sentiat, vellet tamen esse sapiens, nec videri: atque hoc sibi omnimodo, quod loquendo proditur, pertimescit; et si liceat, tacere appetit, dum esse (5) multis tutius silentium cernit, eosque esse feliciores putat, quos intra sanctam Ecclesiam locus inferior per silentium occultat: et ta-

1) Turon. *solerter curare inspicit.*
2) Tertius Bessar. *Ecclesiae.* Mox. *sed summo certat studio.*
3] Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *sapientiae gloriam.*
4) Tertius Bessar. *super est.*
5) Ita Baluz. Corb. Norm. et vet. edit. Paris. ac Basil. Recent. habent *multo tutius.* In iisdem Norm. Vindoc. et aliis, *eosque esse feliciores,* ubi in editis habes, *eosque se feliciores.*

men ut (1) sanctam Ecclesiam defendat, quia ad loquendum vi caritatis impellitur, ex necessitate quidem officium locutionis suscipit, sed ex magno desiderio otium (2) taciturnitatis quaerit. Hoc servat voto, illud exercet ministerio. (3) Hanc autem dicendi formulam arrogantes ignorant. Neque enim loquuntur quia causæ eveniunt, sed causas evenire appetunt, ut loquantur. Quorum nunc Eliu speciem signat, qui in locutione sua immenso se vitio elationis exaltat. Igitur finitis beati Iob sermonibus, subditur:

CAPUT TRIGESIMUMSECUNDUM B. IOB.

Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur. Et iratus indignatusque est Heliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram. Iratus est autem adversum Iob, eo quod iustum se esse diceret coram Deo. Porro adversum amicos eius indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob. Igitur Heliu expectavit Iob loquentem, eo quod seniores essent, qui loquebantur. Cum au-

1) Tertius Bessar. *ut sancta Ecclesia defendatur.*

2) Baluz. et Corb. *taciturnitas.*

3) Studeant hanc formam perfecti praedicatoris illi Verbi divini praecones, qui ad vana et mala populorum quorumdam desideria accomodant sermones suos. Et quia in magnam opinionem sapientiae quaedam praeclara ingenia ex certa praedicationis forma, ex certis concionum subiectis apud homines devenisse conspiciunt, quasi illius gloriae percupidi relicta veluti antiquata et obsoleta illa evangelica simplicitate qua princeps huius mundi potestate deiectus est, et mores hominum immutati sunt, corruptis temporibus in hoc sanctissimo et preclaris-

tem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. Respondensque Heliu filius Barachel Buzites dixit: Iunior sum tempore, vos autem antiquiores. Idcirco demisso capite veritus sum indicare vobis meam sententiam: Sperabam enim quod aetas prolixior loqueretur, et annorum multitudo doceret sapientiam. Sed ut video, spiritus est in hominibus, et inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Non sunt longaevi sapientes, nec senes intelligunt iudicium. Ideo dicam: Audite me, et ostendam vobis etiam ego meam sapientiam. Expectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram. Donec disceptaretis sermonibus vestris: et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam. Sed ut video, non est, qui arguere possit Iob, et respondere ex vobis sermonibus eius. Ne forte dicatis: Invenimus sapientiam, Deus proiecit eum, non homo. Nihil locutus est mihi, et ego non secundum sermones vestros respondebo illi. Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque, a se eloquium. Quoniam igitur expectavi, et non sunt locuti, steterunt, nec responderunt ultra: respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam. Plenus enim sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit. Loquar et respirabo paulum: aperiam labia mea, et respondebo. Non accipiam personam viri, et Deum homini non aequabo. Nescio enim quamdiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus.

simo sacerdotali munere deserviunt. Hu'usmodi praedicatores verbum divinum adulterantes, prurientes auribus, non bonum Ecclesiae, non conversionem peccatorum, non sanctorum consummationem, sed propriam gloriam adipisci satagunt. In qua re non satis laudari valet solertia Episco-

Omiserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur.

Hoc quod de eo dicitur: « Eo quod iustus (1) sibi videretur, » sacrae huius scriptor historiae ad amicorum iudicium retulit, non autem beatum Iob de elationis tumore reprobavit. (2) Sequitur:

CAPUT II.

Per Eliu, eiusque patrem et cognationem, signantur superbi verae fidei tenaces.

Et iratus indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram.

9. Bene haec ipsa vel eius, vel parentis, vel loci vel cognationis nomina notam propriae exprimunt actionis. Eliu quippe interpretatum sonat, *Deus meus iste*, vel *Deus Dominus*. Per quem, (3) sicut superius diximus, designatur recta fides arrogantium (4) intra Ecclesiam positorum. Un-

---

porum qui iam ad huiusmodi naevi expurgationem animum et zelum apostolicum intenderut, ut ad sanctorum Patrum efficax exemplum concionandi modus reformetur.

1) Norm. et Vind. *sibi esse videretur.*

2) Intellige, quod Historicus non refert suum de beato Iob iudicium, sed iudicium quod erat in mente illorum trium amicorum: quasi dicat: omiserunt respondere Iob quem iudicabant se ambitiose sanctum existimare.

3) Supra num. 7.

4) Unus ex Ebroic. *contra sanctam Ecclesiam.* Vindoc. et alii Norm. *intra sanctam Ecclesiam.* 3. Bessar. *intra sanctam Ecclesiam.*

de eis et hoc ipsum eius etiam nomen congruit. Nam quamvis iuxta Dominica praecepta non vivant, Deum tamen dominum esse recognoscunt; quia in veritate carnis etiam formam Deitatis intelligunt, sicut per Prophetam dicitur: « Scitote quod Dominus ipse est Deus. » (1) Barachel vero interpretatum, dicitur (2) *Benedctio Dei* Buzites autem, *Contemptibilis.* Quod arroganter praedicantibus bene utrumque concordat: quia in praedicationis facundia benedictionem quidem gratiae divinae percipiunt, sed in ēlatis suis moribus esse eam contemptibilem ostendunt. Ipsa quippe quae acceperunt bona, eo despicabilia faciunt, quo nequaquam eis bene uti noverunt. Apte autem etiam de cognatione Ram dicitur. Ram quippe interpretatur *Excelsus.* Excelsus namque est fidelium populus, qui huius vitae infima et abiecta contemnit. Excelsi sunt qui dicere cum Paulo noverunt: (3) « Nostra conversatio in coelis est. » (4) Eliu itaque de cognatione Ram dicitur: quia unusquisque praedicator arrogans intra universalem Ecclesiam positus, sanctis populis fidei veritate sociatur, quamvis ab eorum vita elationis pravitate disiungatur. Sequitur:

CAPUT III.

Quod sectatores vanae gloriae, dum se omnibus praeferunt, alios nihil scrire, nec recte vivere iudicant.

1] Psal. 99. 5.
2) Vindoc. et plerique Norm. *benedictio Domini.*
3) Vindoc. *nostra autem conversatio.*
4) Phil. 3. 20.

Iratus est autem adversus Iob, eo quod iustum se diceret coram Deo. Porro adversus amicos eius indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob.

10 Solerter intuendum est quod beatum Iob ideo reprehendit, quod coram Deo se iustum esse dixerit: amicos vero eius ideo redarguit, quod condemnantes eum, responsionem contra illum rationabilem non dederunt. Istis namque indiciis aperte colligitur, quod per eum species amatorum vanae glariae designatur. Iob quippe de praesumpta iustitia, amicos vero eius de stulta responsione redarguit. Cuncti enim vanae gloriae sectatores, (1) dum se omnibus praeferunt, alios quidem de fatuis sensibus, alios autem de indignis meritis reprehendunt: id est, alios censent nihil scire, alios non bene vivere.

Et quamvis iuste omnes extra Ecclesiam positos prava sentire redarguant, tamen etiam eos qui intus sunt, pro vitae despectu contemnunt, et contra illos ex magnitudine recte sentiendi, contra istos vero quasi ex merito bene vivendi superbiunt. Bene autem Eliu modo beatum Iob, modo amicos eius increpare perhibetur: quia amatores vanae gloriae aliquando intra sanctam Ecclesiam constituti, et adversarios premunt, dum vera praedicant, et eiusdem sanctae Ecclesiae moribus contradicunt, dum de ipsa praedicatione gloriantur. Premunt adversarios virtute dicti: premunt sanctam Ecclesiam qualitate dicendi. Illos praedicatione veritatis, istam vitio elationis impugnant. Sequitur:

1] Norm. et vindoc. *dum se in omnibus præferunt.*

CAPUT IV.

Non nisi post haereticorum certamina, prodiere acuti sensus et perplexior indago verborum.

Igitur Eliu expectavit Iob loquentem, eo quod seniores essent, qui loquebantur. Cum autem vidisset (1) quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.

11. Quamvis sancta Ecclesia sit proculdubio adversariis suis antiquior, quia de illa ipsi, non autem exiit ipsa de illis; sicut de eis per Iohannem dicitur: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: » (2) recte tamen eisdem adversariis Eliu iunior fuisse describitur; quia nimirum (3) post exorta haereticorum bella, esse intra sanctam Ecclesiam fastu scientiae inflati arrogantes coeperunt. Cum enim graviora hostium prodiere certamina, tunc sunt profecto subtiliora sensuum spicula requisita, tunc argumentorum obstacula, tunc perplexior indago verborum. Quae saepe viri ferventes ingenio, dum congrue inveniunt, arroganter intumescunt; et quod per elationis vitium plerumque contingit, iisdem acutis sensibus quibus hostem feriunt, prosternuntur; dum in his quae recte de Deo sentiunt, non Dei, sed suam gloriam quaerunt. Unde Eliu quoque multa quidem recta

1] Baluz. Colb. Prat. *quod respondere non potuissent:* omittitur, *tres.*

2) 1. Ioan. 2. 19.

3] Turon. *post exorta inimicorum bella.* Series sermonis postulat ut legatur *hæreticorum*, non *inimicorum.*

loquitur, et tamen divina voce, ac si perversa dixerit, increpatur. Cum vero dicitur, quia Eliu expectavit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur: aperte beato Iob non pro sua, sed pro amicorum (1) reverentia honorem reservasse monstratur: quia videlicet arrogantes intra positi eamdem sanctam Ecclesiam, quam defendunt, despiciunt: et plerumque contingit, ut plus ingenia malę sapientium, quam simplicem vitam innocentium venerentur: plus reservent linguis extra loquentium, quam meritis intra positorum: quamvis utrisque ex diverso obvient, cum et ab illis rectitudine sensuum, et a sancta Ecclesia morum pravitate discordent. Sequitur:

CAPUT V.

Tacere saepe est sapere.

Respondensque Eliu Filius Barachel Buzites dixit: Iunior sum tempore, vos autem antiquiores. Idcirco demisso capite veritus sum indicare vobis meam sententiam. Sperabam enim quod aetas prolixior loqueretur, et annorum multitudo doceret sapientiam.

12. Cuncta haec, quae ab eo per tumorem superbiae proferuntur, cursim potius perstringenda sunt, quam attentius exponenda. Quae enim soliditate gravitatis carent, expositionis subtilitate non indigent. Sed solum puto breviter in-

1) Tertius Lessar. *reverentia reservari monstr.*

timandum, quod Eliu quamdiu pro aetatis suae respectu tacuit, sapientior fuit: cum vero in aliis annorum multitudinem, semetipsum praeferens, despicit, quam pueriliter desipiat ostendit. Nam contra eius sententiam et ætas prolixior loquitur, et per annorum multitudinem sapientia docetur: quia etsi longaevitas sensum non praebet, (1) usu tam n vehementer exercet. Sequitur:

CAPUT VI.

Quod quatuor modis arrogantium tumor dignoscitur.

Sed ut video, spiritus est in hominibus, et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.

13. Haec recte diceret, si eamdem intelligentiam sibi præ ceteris non arrogaret. Neque enim parva condemnatio est, ex eo bono quod communiter datur, private (2) gloriari; scire bonum unde acceperit, et nescire quomodo bono uti debeat quod accepit.

Quatuor quippe sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cum bonum aut a semetipsis ha-

1) Editi *usum tamen... exercet.* Melius in MSS. *usu.* 3. Bessar. *usus.*

2) Duplici sensu haec verba *communiter*, *private* possunt intelligi. Primo sensu: quod datur omnibus affluenter, putare sibi soli concessum. Secundo sensu: quod datum est ad bonum commune arbitrari se accepisse ad bonum proprium, quod puta esset præferentia inter cæteros, unde gloria singularis generatur. Utrumque sensum intellexisse S. Gregorium credo. Unde ad primum affertur inferius exemplum Pharisaei, qui dicens: *non sum sicut caeteri homines*, sibi soli concessum putat, quod caeteros iudicat non habere. Ad secundum vero profert exemplum Apostolorum, qui ne crederent ad propriam gloriam accepisse quod ad populorum conversionem eis datum fuerat, de fugienda elatione admonentur. Hunc sensum innuit S. Gregorius verbis sequentibus — *scire bonum quod accepit, et nescire quomodo bono uti debeat quod accepit.*

bere se aestimant: aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant: aut certe cum iactant se habere quod non habent: aut despectis ceteris, singulariter videri appetunt habere quod habent. A semetipso enim bonum se habere iactabat, cui per Apostolum dicitur: « Quid autem habes quod non accepisti? (1) quid gloriaris quasi non acceperis? » (2) Rursum ne dari nobis bonum gratiae pro nostris praecedentibus meritis crederemus, idem Apostolus admonet, dicens: « Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, (3) sed Dei donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. » (4) Qui etiam de semetipso ait: « Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam consecutus sum. » (5) Quibus verbis aperte declarat, quod gratia (6) non pro meritis tribuatur, dum ex seipso docuit, et quid de malitia meruit, et quid de benevolentia accepit. Rursum nonnulli iactant se habere quod non habent, sicut divina voce per Prophetam de Moab dicitur: (7) « Superbiam eius, et arrogantiam eius (8) ego novi, et quod non sit (9) iuxta eam virtus eius. » (10) Et sicut Angelo Ecclesiae (11) Laodiceae

---

1) Tertius Bessar. *Si autem accepisti.*

2] 1. Cor. 4. 7.

3) Vindoc. *Dei enim donum est*, omisso, *sed.* Deest etiam in Norm. Baluz. et Colb.

4) Ephes. 2. 8. 9.

5] 1. Tim. 1. 13.

6) Norm. et Vindoc. *non meritis tribuatur.* Utrumque Augustinianum sensum sapit.

7) Pl. MSS. *superbiam Moab.*

8) Tertius Bessar. *eius agnovi, et quod non sit virtus eius iuxta eum.*

9) Editi. etiam veteres, *iuxta eum.* Vindoc. Baluz. Corb. Norm. *iuxta eam*, nimirum superbiam et arrogantiam. Ita quoque legitur in vulgata iuxta textum Hebraicum.

10) Ier. 48. 49.

11) Norm. *Laudaciae.* vet. edit. *Laodiciae.*

dicitur: « Quia dicis, quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo: et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus. » (1) Rursum nonnulli, despectis ceteris, videri appetunt singulariter bonum habere quod habent. Unde et Pharisaeus (2) idcirco de templo absque iustificatione descendit, quia bonorum operum merita sibi quasi singulariter tribuens, oranti publicano se praetulit. Sancti quoque Apostoli ab hoc elationis vitio revocantur, qui de praedicatione redeuntes, cum elati dicerent: « Domine, in nomine tuo etiam daemonia nobis subiecta sunt: » (3) ne de hac miraculorum singularitate gauderent, illico eis respondit Dominus, dicens: « Videbam satanam velut fulgur de coelo cadentem. » (4) Ipse quippe singulariter elatus dixerat: « Super astra coeli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, similis ero Altissimo. » (5) Et mire Dominus, ut in discipulorum cordibus elationem premeret, mox iudicium ruinae retulit, quod ipse magister elationis accepit: ut in auctore superbiae discerent, quid de elationis vitio formidarent. In hac itaque arrogantiae quarta specie crebro humanus animus labitur: ut id quod habet, habere se singulariter glorietur. In qua (6) tamen similitudini diabolicae vicinius appropinquat: quia quisquis (7) bonum se haebere singulariter gaudet, quisquis videri sublimior ceteris quaerit, illum videlicet imitatur, qui despecto bono societatis Angelorum, sedem suam ad Aquilonem ponens, et Altissimi similitudem

1] Apoc. 3. 17. — 2) Luc. 18. 14.
3) Luc. 10. 17.
4) Ibid. 18.
5) Isai. 14. 13. — 6) Scilicet quarta specie arrogantiae.
7] In tertio Bessar. dèsunt *bonum se habere singulariter gaudet, quisquis.* Mox legitur *despectu bonae soc.*

superbe appetens, per iniquum desiderium quasi ad quoddam culmen conatus est singularitatis erumpere. Eliu ergo quamvis dari a Domino sapientiam confitetur, in hac tamen elationis specie labitur, ut sapientiorem se ceteris gaudeat, et quasi de singulari bono sese inaniter extollat. Quod verbis sequentibus indicat, dicens:

CAPUT. VII.

Quidam superbe tacent, et senes audiunt, non ut discant, sed ut iudicent.

Non sunt longaevi sapientes, nec senes intelligunt iudicium. Ideo dicam: Audite me, ostendam vobis (1) ego meam sapientiam. Exspectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram, donec disceptaretis sermonibus: et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam.

14. Quantum ad intentionem litteræ spectat, loquens Eliu indicat quam superbe tacuerit. Cum enim dicit: «Expectavi enim sermones vestros, et putabam vos aliquid dicere: » aperte declarat, se ad verba senum iudicantis potius studio, quam discentis voto tacuisse. Quamvis haec melius vitam arrogantium designant, qui aliquando intra sanctam Ecclesiam positi, cum eiusdem sanctae Ecclesiae adversarios conspiciunt, non in eis annos temporum, sed in-

1) Tertius Bessar. *etiam ego meam*. Pratel. *ego etiam*. Baluz. et Corb. *meam scientiam*. Qui codices habent infra. *donec disceptaremini*, pro *disceptaretis*.

tentionem solent pensare verborum. Nam quantolibet sint eisdem arrogantibus antiquiores haeretici, eos (1) audacter comprimunt; in quorum verbis dogmata perversa reprehendunt. Sequitur:

CAPUT VIII.

Deus in hac vita solatia aliquando concedit nullo vitae aeternae detrimento.

Sed ut video, non est qui arguere possit Iob, et respondere ex vobis sermonibus eius. Ne forte dicatis: Invenimus sapientiam; Deus proiecit eum, non homo.

15 Saepe haeretici per hoc quod esse et hominibus despicabiles solent, cum a cunctis fere gentibus sanctam Ecclesiam venerari conspiciunt, opinionem eius quibus valent obtrectationibus lacerare contendunt, dicentes: Idcirco illi cunta temporalia suppetunt, quia ei praemia æternorum munerum subtrahuntur. Quorum vocibus Eliu obviat, dicens: « Ne forte dicatis: Invenimus sapientiam; Deus proiecit eum, non homo. » Ac si arrogantes intra sanctam Ecclesiam, sed tamen fideles, contra haereticos dicant: Per hoc, quod sanctam Ecclesiam in honore hominum florere temporaliter cernitis, proiectam eam a Domino non credatis. Scit enim Redemptor eius, et in hoc itinere solatia venienti tribuere, et pervenienti ad aeternam patriam superna praemia reservare. Incassum igitur dicitis, quia Deus eam,

1] *Eos* (scilicet haereticos) *a da. er comprimunt* (arrogantes;) *in quorum* (haereticorum) *verbis* etc.

et non homo proiecerit, cum venerari illam a cunctis fere hominibus videtis: quia sic ei terrenae gloriae adiumentum tribuitur, ut per hoc multiplicius etiam ad coelestia subvehatur. Sequitur:

CAPUT IX.

Superbi, cum corripiuntur, non audiunt, aut dissimulant.

Nihil locutus est mihi, et ego non secundum vestros sermones respondebo illi.

16. Quid est, quod ait: « Nihil locutus est mihi? » Numquid sancta Ecclesia per praedicatores iustos cum intra se arrogantes conspicit, erudire ac redarguere praetermittit? Exercet haec, et quotidie exercere non cessat. Sed Eliu, qui loquentem publice beatum Iob audierat, dicat: *Nihil locutus est mihi*; quia nimirum omnes arrogantes, voces quidem sanctae Ecclesiae audiunt, sed sibi eas dici dissimulant, quando elationis (1) vitium emendare contemnunt. Nec se de superbia redargui aestimant, quia esse se humiles putant: qui etiam redargui despiciunt, dum sapientiores se et ipsis redarguentibus arbitrantur. Quod vero ait: « Et ego non secundum sermones vestros respondebo illi: » bene beato Iob non secundum sermones eorum respondere se dicit. Arrogantes enim intra sanctam Ecclesiam positi, respondent contra eam, sed non sicut haeretici exterius con-

1] Tertius Bessar. *vitio aemulari.*

stituti. Neque enim contradicunt ei prave praedicando, sed perverse vivendo: quia nec de Deo, ut haeretici, indigna sentiunt, sed de se plus quam necesse est, digna suspicantur. Sequitur:

Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium.

Bene ad Eliu verba amici Iob extimuisse referuntur: quia nonnunquam arrogantes Ecclesiae defensores, quamvis ordinem dicendi non teneant, tamen adversarios ipsa dictorum virtute perturbant. Sequitur:

CAPUT X.

Errantes dum redarguunt, suam sapientiam ostentare tantum cupiunt, non aliis prodesse.

Quoniam igitur expectavi, et non sunt locuti; steterunt, nec responderunt ultra.

17 Finis esse locutionis sapientium solet, ut eousque dicant, quo adversariis silentium imponant. Non enim se ostendere, sed prava docentes compescere cupiunt. Postquam vero de amicis Iob dictum est: « Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium; » Eliu subiungens, ait: « Expectavi, et non sunt locuti; steterunt, nec responderunt ultra.» Et illis iam silentibus, adhuc verba multiplicat, quia videlicet vir arrogans et formam in se

arrogantium intentans, non adversariorum dicta superare, sed suam sapientiam ostentare festinat. Unde et sequitur:

Respondebo et ego partem meam, et ostendam (1) scientiam meam.

Hanc enim partem suam omnis arrogans æstimat, si scientiam non tam habeat, quam ostendat: quia nimirum omnes elati scientiam non habere appetunt, sed ostendere. Quo contra bene per Moysen dicitur: « Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit. » (2) Tegmen quippe operculi, vel ligatura, est censura disciplinæ, (3) qua quisquis non premitur, quasi vas immundum pollutumque reprobatur. An non vas sine operculo Eliu fuerat, qui hanc esse partem suam æstimaverat, (4) si ostenderet scientiam quam habebat? Quasi enim vas sine operculo, vel ligatura polluitur, qui per studium ostentationis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur. Prædicatores autem sancti partem suam reputant, si intus quidem ipsi de sapientia sua gaudeant, foris autem alios ab errore compescant: neque a se ipsis ita loquendo exeunt, ut gaudium mentis in ostensione ponant disertæ locutionis: sed bonum scientiæ in cordis secreto meditantur, et ibi gaudent, ubi hoc percipiunt, non ubi inter tot tentationum laqueos innotescere compelluntur: quamvis (5) cum bonum quod ac-

1) Tertius Bessar. Infra, *sapientiam .... sed ostendunt. sapientiam*

2) Num. 29. 15.

3) Recentioribus edit. placuit addere, *silentii*, explicationis gratia. Antiquiores excusi, quos sequimur, carent hoc additamento, et MSS.. religiosius inhaerent.

4) Tertius Bessar. *si non.*

5) Tertius Bessar. *cum bono.* Mox in *vasculis.*

cipiunt, innotescunt, media interveniente caritate ex profectu audientium, et non ex propria ostensione gratulantur. Arrogantes enim cum scientiam accipiunt, nihil se accepisse æstimant, si hanc eos occultam habere contingat. Nusquam quippe suum gaudium, nisi in ore hominum ponunt. Unde et fatuae virgines in vasis suis oleum non sumpsisse referuntur: quia arrogantes omnes cum se ab aliquibus fortasse vitiis continent, bonum gloriae intra conscientias habere non possunt. In vase autem proprio sumpserat Paulus oleum, qui dicebat: « Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. » (1) Inane ergo vasculum ferre, est intus corde vacuo, (2) foris humani oris iudicium quaerere. Eliu itaque, quia gloriam dum exterius quaerit, intra vas oleum non habet, dicit: « Respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam. » Unde et hoc ipsum, quod de fervore vanae gloriae intus patitur verbis sequentibus aperit, dicens;

CAPUT XI.

Quod surpebi, Spiritu sancto plenos se esse asserunt, cuius fervor in virtute minoris intelligentiae animos superat, et transcendit.

Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum

1) 2. Cor. 1. 12.

2) Vulgati, *humani favoris*. Nosra lectio est MSS. Vindoc. Norm. etc. Baluz. et Corb. habent, *humano ore*.

absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. Loquar, et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo.

18 Nonnunquam arrogantes viri, dum predicatores sanctos magna eloqui, ac pro locutione sua venerari conspiciunt, locutionis eorum celsitudinem, et non (1) utilitatem intentionis imitantur: neque hoc amant quod illi appetunt, sed hoc summopere appetunt, quod clari hominibus ostendantur. Nam saepe contingit, ut sapientes viri cum se non audiri considerant, ori suo silentium indicant: sed plerumque dum conspiciunt, quod iniquorum facinora ipsis tacentibus et non corripientibus crescunt, vim quandam spiritus sui sustinent, ut in locutionem apertae correptionis erumpant. Unde propheta Jeremias cum praedicationis sibi silentium indixisset, dicens: « Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius; » (2) illico adiunxit: « Et factus est in corde meo quasi ignis exaestuans, claususque in ossibus meis, et defeci, ferre non sustinens: audivi enim contumelias multorum. » Pro eo enim quod se minime audiri conspexit, silentium appetiit: sed cum crescentia mala cerneret, in eodem silentio non permansit. Quia enim foris tacuit, ex taedio locutionis intus ignem pertulit de zelo caritatis. Inflammantur quippe corda iustorum, cum non correpta crescere conspiciunt acta malorum: eorumque culpae se participes credunt, quo in iniquitate crescere silendo permittunt. David propheta postquam sibi silentium indixerat dicens:

1) Vindoc. Pratel. Utic. et alii, *utilitatis intentionem;* et fortasse melius.
2) Ier. 20. 9.

« Posui ori meo custodiam, dum consisteret peccator adversum me: obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis: » (1) in ipso suo silentio, isto zelo caritatis exarsit, qui illico subdidit: « Et dolor meus renovatus est, concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. » (2) Intus ergo cor concaluit; quia dilectionis ardor per admonitionem locutionis exterius emanare recusavit. Ignis in meditatione cordis exarsit: quia increpatio delinquentium (3) a correptione oris refrixit. Caritatis enim zelus consolatione admirabili augendo se temperat, quando contra iniquorum opera per vocem correptionis emanat: ut et quae corrigere non valet, increpare non desinat, ne se participem delinquentium, ex consensu taciturnitatis (4) addicat.

19. Sed quia saepe nonnulla vitia virtutes se esse mentiuntur, sicut effusio nonnunquam misericordia, et tenacia nonnunquam parsimonia, et crudelitas aliquando iustitia vult videri: ita plerumque mentem ad loquendi impetum, vanæ gloriae anxietas nequaquam se intra silentium capiens, quasi zelus caritatis inflammat, atque appetitae ostensionis vis ad effrenationem locutionis impellit, et quasi sub studio consulendi, libido erumpit apparendi. Non enim curat loquendo quid prosit, sed quid appareat: nec studet ut malum quod cernit, corrigat; sed bonum quod sentit, ostendat. Unde Eliu quoque spiritu elationis extensus, et sese

1] Psal. 38. 2.

2) Ibidem. 3.

3) In 3. Bessar *in correptione oris infrixit.*

4) Verbum, *addicere*, pro simpliciter, *condemnare*, saepe usurpatum iam monuimus lib. 2. n. 15. et alibi. Laudatis scriptoribus addimus Petrum Chrys. qui Serm. 74. ita loquitur. *Addicitur mors, quae in nos tendens incurrit in iudicem.* Et Ennodium qui sic infit Dictione 22. *ut hostem fulciat socios ... addicit.* Nec desunt esempla et in boni acri scriptoribus licet et poenae nomen exprimant, ut Caes. *de Bello Gallico* VII.

intra silentii claustra non capiens, ait: « Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. »

20 Quod si intelligere spiritaliter debemus, hoc loco videlicet ventrem, sinum cordis appellat. In musto vero, sancti Spiritus fervor accipitur, de quo in Evangelio Dominus dicit: «Vinum novum mittunt in utres novos. (1) » Ex quo dum repente replerentur Apostoli, dum linguis omnibus loquerentur, a Iudaeis nescientibus, sed tamen vera detestantibus, dictum est: « Hi musto pleni sunt. » (2) Lagunculas vero, infirmas (3) ipsa humanitate conscientias, vel certe haec terrena corporum vascula, non inconvenienter accipimus; de quibus Paulus Apostolus ait: « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. » (4) Eliu autem, quia, sicut superius diximus, sic inflatione elationis extenditur, ac si ad loquendum per caritatis gratiam ardore Spiritus sancti accendatur, sensus sui spiritum in eo quod (5) tacuit, quasi musto absque spiraculo comparavit. Et bene ait: « Quod lagunculas novas disrumpit; quia sancti Spiritus fervor non solum veteri, sed etiam nova vita vix capitur. Mustum ergo lagunculas novas disrumpit, quia fervoris eius potentia etiam spiritalia corda transcendit. « Loquar, et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo. » Bene ait: « Respirabo: » quia sicut labor iustorum est videre prava, nec corrigere; ita gravis est labor arrogantium,

1) Matth. 9. 17.
2) Ibid. 13.
3) 3. Bessar. *in ipsa h. c. v. certe terrena.* Mox *docuit.*
4) 2. Cor. 4. 7.
5) Baluz. et Colb. *docuit*, manifesto errore.

si quod sapiunt non ostendunt. Vim quippe intrinsecus æstuantem ferre vix possunt, si omne quod sentiunt, paulo tardius innotescunt. Unde necesse est, ut cum res bona agitur, prius eius elatio in corde vincatur; ne si a radice miserae intentionis prodeat, amaros nequitiae fructus producat.

21. Hi ergo, qui adhuc vitiorum bello subiacent, nequaquam per prædicationis usum præesse magisterio ceterorum debent. Hinc est enim, quod iuxta divinae dispensationis vocem, ab anno vigesimo et quinto Levitæ tabernaculo serviunt, sed a (1) quinquagesimo custodes vasorum fiunt. Quid enim per annum quintum ac vigesimum, in quo flos iuventutis oboritur, nisi ipsa contra unumquodque vitium bella signantur? Et quid per quinquagesimum, in quo et Iubilaei requies continetur, nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ figurantur? Levitae ergo ab anno vigesimo et quinto tabernaculo serviunt, et a quinquagesimo custodes vasorum fiunt; ut videlicet, qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere non praesumant: cum vero tentationum bella subegerint, quo apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum custodiam sortiantur. Sed quis hæc tentationum praelia sibi perfecte subigat, cum Paulus dicat; « Video aliam legem in membris meis; repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati? » (2) Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expuguari. In istis exercetur virtus, ne ex-

1) Turon. Colb. et Norm. *a quinquagenario*. Et infra, *per quinquagenarium*. Ita quoque legitur in vet. edit. Paris. et Basil. ac paulo post: *et a quinquagenario custodes* etc. Tertius Bessar. etiam *quinquagenario ... quinquagenarium ... quinquagenario*.

2] Rom. 7. 23.

tolli debeat: in illis omnimodo extinguitur, ne subsistat. Qui igitur scit fortiter tentationem ferre certaminis, et cum tentatione concutitur, in alta arce praesidet quietis: (1) quia etiam apud semetipsum sub seipso esse contentiones vitiorum conspicit, quibus nulla fractus delectatione consentit. Sequitur:

CAPUT XII.

Vitae praesentis tempus breve est, quia non permanet.

Non accipiam personam viri, et Deum homini non aequabo. Nescio enim quamdiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus.

22. Recta consideratio, quod Deum homini idcirco non aequat, quia quamdiu hic subsistat, vel quando Dei iudicium tollatur, ignorat. Et bene ait: « Post modicum tollat me factor meus: » quia quamlibet longum fuerit tempus vitae praesentis, eo ipso breve est, quo permanens non est. Neque enim dignum est, ut diutinum iudicetur quidquid fine circumscribitur. Sed inter has sententias, quas ex veritate solidas profert, ad verba rursum elationis erumpit, dicens:

1) Tertius Bessar. *quique*. Mox, *ad Dei iudicium tollatur*.

CAPUT TRIGESIMUMTERTIUM BEATI IOB.

AUDI igitur Iob eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum: loquatur lingua mea in faucibus meis. Simplici corde sermones mei, et sententiam labia mea puram loquentur. Spíritus Dei fecit me, et spiraculum omnipotentis vivificavit me. Si potes, responde mihi, et adversus faciem meam consiste. Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Veruntamen miraculum meum non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis. Dixisti ergo in auribus meis, et vocem verborum tuorum audivi: — Mundus sum ego, et absque delicto immaculatus, et non est iniquitas in me. Quia quaerelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos, custodivit omnes semitas meas. — Hoc est ergo, in quo non es iustificatus. Respondebo tibi, quia maior sit Deus homine. Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit. Per sommium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina: ut avertat hominem ab his, quae fecit, et liberet eum de superbia, eruens animam eius a corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium. Incre-

pat quoque per dolorem in lectulo, et omnia ossa eius marcescere facit. Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis. Tabescet caro eius, et ossa, quae tecta fuerant, nudabuntur. Appropinquabit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis. Si fuerit pro eo angelus loquens unum de similibus, ut annunciet hominis aequitatem miserebitur eius, et dicet: Libera eum, et non descendat in corruptionem. Invenì, in quo ei propitier. Consumpta est caro eius a suppliciis: revertatur ad dies adolescentiae suae. Deprecabitur Deum, et placabilis erit ei, et videbit faciem eius in iubilo, et reddet homini iustitiam suam. Respiciet homines, et dicet: Peccavi, et vere deliqui, et ut eram dignus, non recepi. Liberavit animam suam ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. Ecce haec omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, ut revocet animas eorum a corruptione, et illuminet luce viventium. Attende Iob, et audi me, et tace, dum ego loquor. Si autem habes quid loquaris, responde mihi. Loquere. Volo enim te apparere iustum. Quod si non habes: audi me, et tace: et docebo te sapientiam.

CAPUT XIII.

Quod superbi ea ipsa, quae recte sentiunt, recte proferre non possunt: unde eos, quos infra se vident, non consulendo, sed dominando alloquuntur.

Audi igitur Iob eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum: loquatur lingua mea in faucibus meis.

23. Pensemus de qua elatione descendit, quod beatum Iob audire se admonet, quod os aperuisse se perhibet, quod linguam suam (1) in faucibus loqui promittit. Hoc enim habet proprium doctrina arrogantium, ut humiliter nesciant inferre quod docent, et recta quae sapiunt, recte ministrare non possint. In verbis enim eorum proditur, quod cum docent, quasi in quodam sibi videntur (2) summitatis culmine residere, eosque quos docent, ut longe infra se positos, veluti in imo respiciunt, quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur. Recte autem his per Prophetam Dominus dicit: « Vos autem cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. » (3) Cum austeritate enim et potentia imperant, qui subditos suos non tranquille ratiocinando corrigere, sed aspere inflectere dominando festinant.

24. At contra vera doctrina tanto vehementius hoc elationis vitium fugit per cogitationem, quanto ardentius verborum suorum iaculis ipsum magistrum elationis insequitur. Cavet enim, ne eum magis elatis moribus praedicet, quem in corde audientium sacris sermonibus insectatur. Humilitatem namque, quæ magistra est omnium materque virtutum, et loquendo dicere, et vivendo (4) conatur ostendere: ut eam apud discipulos veritatis plus moribus, quam sermonibus eloquatur. Unde Paulus Thessalonicensibus loquens, quasi culminis proprii Apostolatus oblitus, ait: « Facti sumus parvuli in medio vestrum. » (5) Unde Petrus Aposto-

1) Colb. Vindoc. et Norm. *in faucibus suis.*
2) Editi, *culmine sublimitatis.* Sequimur Baluz. Colb. et Norm.
3) Ezec. 34. 4.
4] Norm. Baluz. et Colb. *conantur*, et infra, *eloquantur.*
5] 1. Thes. 2. 7.

lus, cum diceret: « Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea quae in vobis est spe: » (1) in ipsa doctrinae scientia qualitatem docendi asseruit esse servandam, subdens: « Sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam. » (2) Hoc autem quod discipulo Paulus ait: « Praecipe haec et doce cum omni imperio: » (3) non dominationem potentiae, sed auctoritatem suadet vitae. (4) Cum imperio quippe docetur, quod prius agitur, quam dicatur. Nam doctrinae subtrahit fiduciam, quando conscientia praepedit linguam. Non ergo ei potestatem elatae locutionis, sed bonae fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est: « Erat enim docens, sicut potestatem habens, non sicut Scribae et Pharisaei. » (5) Singulariter namque ac principaliter (6) solus ex potestate bona locutus est: quia ex infirmitate, mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suae innocentiae ministravit.

25. Nos enim, quia infirmi homines sumus, cum de Deo hominibus loquimur, debemus primum (7) meminisse quod sumus, ut ex propria infirmitate pensemus, quo docendi ordine infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur, quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus; aut tales aliquando fuimus, etsi iam divina gratia operante non sumus: ut tanto temperantius humili corde corrigamus,

1] 1. Petr. 3. 15.
2) Ibid. 16.
3) 1. Tim. 4. 11.
4) Vindoc. Norm. et alii, *cum omni quippe imperio.*
5] Matth. 8. 29.
6) Deest, *solus,* in Norm.
7) Vindoc. et pler. Norm. *nosse.*

quanto nosmetipsos verius in his quos emendamus, agnoscimus. Si autem tales nec sumus, nec fuimus, quales adhuc illi sunt, quos emendare curamus: ne cor nostrum forte superbiat, et de ipsa innocentia peius ruat, quorum mala corrigimus, alia eorum bona nobis ante oculos revocemus. Quae si omnino nulla sunt, ad occulta Dei iudicia recurramus: quia sicut nos meritis nullis hoc ipsum bonum quod habemus, accepimus: ita illos quoque potest gratia supernae virtutis infundere, ut excitati posterius etiam ipsa possint bona, quae nos ante accepimus, praevenire. Quis enim crederet, quod per Apostolatus meritum Saulus lapidatum Stephanum praecessurus erat, qui in morte eius lapidantium vestimenta servabat? His ergo primum cogitationibus humiliari cor debet, et tunc demum delinquentium iniquitas increpari. Sed hunc, ut saepe dictum est locutionis modum Eliu ignorare ostenditur, qui in locutione sua elationis (1) typo, quasi potentia cuiusdam auctoritatis inflatur, dicens: « Audi igitur Iob eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum: loquatur lingua mea in faucibus meis.

26 In faucibus vero loqui, est silenter dicere, et non clamoribus vociferari. Quibus verbis arrogantes intra sanctam Ecclesiam positos, signat. Hi enim velut in faucibus

1) Ita Baluz. Colb. Norm. et vet. edit. Paris. et Basil. Alii habent, *typho*. observat Mabillonius ad Epist. 247. S. Bernardi saepe legi *typum* in MSS. codicib. Id saepe occurrit in exemplaribus Gregorianis manu exaratis. In Reg. S. Benedicti cap. 31. ubi legitur: *sine typo vel mora*: Hildemarus legit *sine typho*, hoc est, sine fastu aut arrogantia. Aug. in Psalm. 55. vers. 6. *Invenis hominem superbum, typho arrogantissimo*, etde Civit. Dei l. 11. cap. penult. *unam fruentem Deo, alteram tumentem typho*. Haec vox typhus graeca est origine (τύφος) et significat proprie *fumus* translate vero *fastum, superbia*: et hoc sensu praeter citatos auctores ea usus est Arnobius passim, et Capella. *Satiricon* V.

loqui dicuntur, quando non contra adversarios extra viventes clamant: sed quosdam intra sinum sanctae Ecclesiae, quasi vicinos, ac iuxta positos increpant. Saepe vero arrogantes eamdem, quam tenent, arrogantiam se fugere ostendunt; (1) et dum sic cuncta agunt, ut nullum lateant, haec private singulis, quasi (2) latenter, narrant: quatenus non solum de sensu intelligentiae, sed de ipso apud homines etiam arrogantiae contemptu glorientur. Unde nunc dicitur: « Loquatur lingua mea in faucibus meis. » Ac si aperte dicatur: Quae contra te prudenter sentio, ecce silenter narro. Aliquando autem (3) in tantam impudentiae elationem prosiliunt, ut aliis tacentibus, ipsi soleant laudare quod dicunt. Unde subiungit:

CAPUT XIV.

De simplicitate falso gloriantur arrogantes.

Simplici corde (4) meo sermones mei, et sententiam puram labia mea loquentur.

27. Magnae virtutis laus est simplicitas locutionis. Quam quia arrogantes non habent, habere se hanc solicitius asserunt, ut securius audiantur. Et pure se locuturos denuntiant; quia duplicitatis suae malitiam deprehendi formidant. (5)

1] Tertius Bessar. *et licet sic cuncta agant .... silenter narrant.* Mox deest *ecce.*

2) Plerique *silenter.*

3) Vindoc. *in tantam impudentiam elationis.*

4) Deest *meo* in Norm.

5) Pure se loqui asserunt, hoc est cum intentione recta et vera quae sentiunt loquendi: ut si postea de mendacio redarguantur, nec possint adhuc suae locutionis malitiam excusare, habeant saltem effugium quo se recipiant ne scienter malitiosi videantur.

Saepe autem et falsis vera permiscent, ut inde eorum mendacio citius credatur, unde inesse eis assertio veritatis agnoscitur. Quia igitur Eliu et pure se locuturum perhibuit, et dicta sua appellando sententias favore praecurrit, (1) eamdem iam sententiam, quam promisit, adiungit, dicens:

CAPUT XV.

Quod sermo inordinate prolatus, scientiam quam in audientium sensibus gignere debuerat, foedat: et quid sit, quod vir, qui seminis fluxum sustinebat, immundus erat.

Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.

28. Subditurus vera, praemisit elata; et dictutus hoc quod recte saperet, ante innotuit quantum tumeret. Sic nimirum, sic arrogantium mentes insaniunt, ut et in eis quae recte sentiunt, elationis suae tortitudine depraventur. Unde fit, ut etiam eorum recta auditores nequaquam instruant: quia profecto illos per ea quae tumide sentiunt, non ad sui reverentiam, sed ad contemptum vocant; dumque dictis prudentibus stultitiae varba miscentur; quia stultitia ab audiente despicitur, etiam prudentiam non tenetur. Hinc enim per Moysen dicitur: « Vir, qui fluxum seminis sustinet, immundus erit. » (2) Quid est enim sermo, nisi semen? Qui

1) Quia, ut superius dictum est, pag. 13. sententias semper in bonam partem accipit S. Gregorius, ideo appellando sententias sermones suos, Eliu ad eos bene audiendos disponit.

2) Lev. 15. 10.

dum ordinate emittitur, audientis mens quasi concipientis uterus ad boni operis prolem foetatur. Si vero importune defluit, emittentem polluens, generandi virtutem perdit. (1) Nam si sermo semen non esset, de praedicante Paulo nequaquam Athenienses dicerent: « Quid vult sibi seminiverbius hic dicere? » [2] De quo et Lucas dicit: « Ipse enim erat dux verbi. » (3) Semen ergo usui propaginis dicatum incompetenter fluens, cetera membra coinquinat, cum sermo, per quem in audientium sensibus nasci scientia debuit, si inordinate prodeat, etiam quae recte senserit foedat. Unde Eliu quoque etiam quae recte potest sentire, commaculat; dum cui vel quid loquatut ignorat: et quasi fluxum seminis sustinet, (4) cum linguam utilitati congruam, per verba vanae locutionis movet. Bono autem ordine et factum se adstruit, et animatum. Per spiritum factum, et per spiraculum se narrat animatum. Facto quippe Adam scriptum est: « Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem. » (5) Sed haec quae recte adstruit, utrum recte exequatur, audiamus. Sequitur:

CAPUT XVI.

Insulsa plus iusto sibi arrogantium iactantia.

1) Hic admonet Gussanvillaeus in MSS. Vaticanis, inter ista verba *virtutem perdit*; et, *nam si sermo*; attexi quae sequuntur: *in mente quippe audientium, semen seculturae cogitationis est addita aequalitas locutionis: quia dum per aurem sermo concipitur, cogitatio in mente generatur.* Quid significet, *addita aequalitas locutionis*, prorsus me latet. Assumentum hoc non legitur in MSS. nostris, imo nec in excusis, nec in ipsa edit. Romana Sixti V. ad MSS. codices Vaticanos praesertim adornata.

2) Act. 17. 18.

3) Act. 14. 11.

4) Vindoc. *qui linguam.* Ita etiam Ebroic. Baluz. et Colb. Plerique Norm. *cui linguam.*

5) Gen. 2. 7.

Si potes, responde mihi, et adversus faciem meam consiste.

29 Ecce dum narrat ordinem verae conditionis, in fastum subito superbae elationis erumpit atque aliis verbis hoc idem replicat, dicens:

Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Veruntamen miraculum meum non te terreat, eloquentia mea non sit tibi gravis.

Quid est hoc, quod Eliu ordinem verae conditionis agnoscit, et modum rectae locutionis ignorat? Quid est, quod se beato Iob et conditus exaequat, et locuturus exaltat? nisi hoc, quod arrogantes omnes cunctis quidem hominibus se aequaliter conditos meminerunt, sed per fastum scientiae auditores suos æquales sibi vel esse, vel credere dedignantur, eisque se per naturae conditionem conferunt, sed per tumorem scientiae superponunt. Æquales quidem se iudicant extitisse nascendo, sed non aequales remansisse vivendo. (1) Atque in eo quod aequales quasi vivendo iam non sunt, illud ad maius miraculum revocant, quod aequales nascendo fuerunt. Unde inflatus Eliu dicit: « Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Verumtamen miraculum meum non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis. »

1) Ebroic. *atque ideo quod aequales ..... iam sunt.*

Habent hoc etiam arrogantes proprium, quod prius quam dicant, mira se dicere semper existimant, et locutionem suam admirando praeveniunt: quia vel in acutis sensibus ipsa elatio quanta sit fatuitas, ignorant. Notandum quoque est, quod Paulus dum mire Hebraeos admoneret, adiunxit: « Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solatii: etenim perpaucis scripsi vobis. » (1) Eliu autem inania protulit, et quasi consolando subiunxit: « Miraculum meum non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis. » Ille dicta sua verbum solatii: hic vero eloquentiam, et miraculum vocat. Ecce quam distincti sapores prodeunt fructuum ex diversa radice cogitationum. Ille de magnis humiliter sentit, iste de minimis se inaniter erigit. Quid ergo inter haec, nisi hoc solerter est intuendum, (2) quod et ascensuri in imo se esse considerant, et casuri semper in praecipiti stant? Salomone attestante, qui ait: « Ante ruinam exaltatur cor, et ante gloriam humiliatur. » (3) Sequitur:

Dixisti ergo in auribus meis, et vocem verborum (4) tuorum audivi.

Atque eamdem vocem subiungens, ait:

Mundus sum ego, et absque delicto immaculatus, et non est iniquitas in me. Quia querelas

1] Hebr. 13. 22.

2) Ebroic. et alii Norm. *quod et ascensura ... et casura.* Baluz. *ascensura .. et cariora semper in praeceptis stant*, corrupto et contrario sensu. Colb. *ascensura .... et casura semper in praecipitis* (forte praecipitiis) *stant.* 3. Bessar. *ascensura ... exaltabitur ... humiliabitur.* Et deest *tuorum* infra.

3) Prov. 16. 18.

4) Abest, *tuorum*, a Baluz. Colb. et plur.

in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos, custodivit omnes semitas meas.

Moxque contra haec verba, quae beatum Iob dixisse narravit, sententiam suam proferens, ait:

CAPUT XVII.

Superbi student magis increpare, quam consolari.

Hoc est ergo, in quo non es iustificatus.

30. Profecto beatus Iob veraciter dixerat, quod absque culpa fuerit flagellatus. Hoc enim ipse de se, quod de illo ad diabolum Dominus dixit: « Commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra. » (1) Sed Eliu non credidit, cessante culpa, potuisse eum etiam pro gratia flagellari. Nesciebat enim, flagellis eius non deleri vitium, sed meritum augeri: et pro eo quod sine delicto se dixerat flagellatum, hac eum sententia increpat, dicens: « Hoc est ergo, in quo non es iustificatus. » Habent enim hoc arrogantes proprium, ut plus arguere appetant, quam consolari: et quaeque hominibus evenire cognoscunt, ex solis evenisse iniquitatibus arbitrentur. Nesciunt quippe occulta (2) iudicia subtiliter quaerere, atque id quod non intelligunt, hu-

1) Iob. 2. 3.
2) Tertius Bessar. *Dei.*

militer perscrutari: quia eos saepe a secretis investigationibus iudiciorum Dei ipsa scientiae suae elatio deiicit, dum extollit.

31. Obstaculum namque veritatis est tumor mentis: quia dum inflat, obnubilat. Qui et si quando scientiam videntur adipisci, quasi de quadam rerum cortice, et non de secretae dulcedinis medulla pascuntur; micantibusque ingeniis saepe exteriora tantummodo attingunt, sed interni gustum saporis ignorant: videlicet foris acuti, sed intus caeci sunt. Neque id de Deo sentiunt, quod dulce interius sapiat, sed quod excussum exterius sonet. Qui etsi secreta quaedam intelligendo percipiunt, eorum dulcedinem experiri non possunt: et si noverunt quomodo sunt, ignorant, ut dixi, quomodo sapiunt.

Et fit plerumque, ut fortiter dicant, sed tamen iuxta ea quae dicunt, vivere nesciant. Unde bene quidam sapiens dixit: « Mihi autem det Deus haec dicere ex sententia. » (1) Sententia quippe a sensu vocata est. Et recta quae intelligit, non ex sola scientia, sed etiam ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri quod dicit. Sed mens arrogantium, dictorum suorum sensum non penetrat: quia ab interno gustu, recto iudicio (2) in eos favores reliditur, quos foris amat. Vera autem scientia afficit, non extollit: nec superbientes, quos repleverit, sed lamentantes facit. Qua quisque cum repletus fuerit, primo loco se scire appetit; et

1) Sap. 7. 15.

2) Editi, *in eos favores redigitur*. Praelucentibus MSS. Angl. Norm. Baluz. Colb. etc. mutavimus *redigitur*, in *reliditur*; ex quo exquisitior sensus sequitur. Significatur enim arrogantium mentem ad humanos favores quibus inhiat tamquam ad scopulum allidi.

iam sui conscius, tanto per illam robustius sapit, quanto se infirmum in illa verius recognoscit; atque ampliorem viam huius scientiae ipsa ei humilitas aperit: dumque imbecillitatem suam conspicit, ipsa ei cognitio secretorum sublimium absconditos sinus pandit: qua cognitione pressus, subtilior redditur, (1) quo ad occulta rapiatur. Eliu ergo in flagellis beati Iob, idcirco veracem rationem non invenit, quia eam quaerere humiliter nescit: et increpare potius quam consolari paratior, dicit: « Hoc est ergo, in quo non es iustificatus. »

32. Notandum quoque est, quod beatus Iob in nervo pedem suum positum dixit, sed nequaquam mundum se hoc modo, quo ei obiicitur absque peccato, vel immaculatum, et sine iniquitate fuisse memoravit. Sed Eliu, dum cum austeritate studuit increpare quae dicta sunt, mentiens addidit quae dicta non sunt. Qui enim semper increpare appetunt, et nunquam fovere, multa plerumque increpando mentiuntur. Nam ut arguere docte videantur, fingunt, nonnunquam quae redarguant: et cum ipsi equino more in cursum suae ostentationis inferveant, in subiectorum invectionibus ex fictis sibi iniquitatibus campum parant. Sciendum praeterea est, sicut et (2) superius dixi, quod arrogantes viri inflatis suis sermonibus saepe fortia dicta permiscent, nec considerant aliquando (3) quid vivant, sed pensant studiose quid

1] Vindoc. Baluz. Colb. et plur. Norm. *qui ad occulta capiatur*, obscuro, ne dicam, nullo sensu. Ita etiam tertius Bessar. satis bene: *qui* pro *ut* vel *quo*, *capiatur* pro *alliciatur*.

2) *n.* 31.

3) Recent. ed. *quid iuvent*, quod sensu caret. Melius in MSS. Angl. Norm. Vindoc. Baluz. etc. *quid vivant*, hoc est qua ratione vitam componant et instituant; quod etiam habent vet. edit. Tertius Bessar. *quomodo vivant*.

doceant. Quorum nunc Eliu speciem tenet, qui non recte vivere appetit, sed docere. Quia ergo sciens, sed arrogans loquitur, taceamus iam quid tumidum vivit, et audiamus quid solidum dicit. Post tot itaque elationis verba, tandem scientiam suam ostendere inchoans, ait:

CAPUT XVIII.

Quod a Deo nobis meliore patimur, iustum credamus.

Respondebo tibi, quod maior sit Deus homine.

33. Dicatur fortasse ab aliquo: Quis istud vel cum non audit ignorat? Sed nimirum haec sententia vilis creditur, si non ex ipsa intentionis suae radice pensetur. Flagellato videlicet loquebatur: qui et percussionis verbera acceperat, et causas verberum nesciebat. Idcirco ergo intulit: « Respondebo tibi, quod maior sit Deus homine: » (1) ut flagellatus homo considerans, quia illo maior est Deus, in omne quod patitur, eius (2) iudicio se postponat, (3) quo se minorem esse non dubitat; et quod a meliore patitur, iustum credat, etiam si eiusdem iustitiae causas ignorat. Quisquis etiam pro peccato percutitur, nisi murmurando renitatur, eo ipso iam iustus esse inchoat, quo ferientis iu-

1) Ps. c. 85.

2) Tertius Bessar. *eius iudicium proponat, cui se* etc.

3) Ita melius MSS. quam, *cui se minorem* ut legitur in editis.

stitiam non accusat. Homo namque sub Deo est conditus, et ad (1) conditionis ordinem redit, quando sibi aequitatem iudicis sui, etiam quam non intelligit, anteponit. Bene ergo dicitur: « Respondebo tibi, quod maior sit Deus homine; » ut considerata potentia creatoris, deferveat tumor mentis per memoriam conditionis. Unde David propheta, cum percussionis pondere in excessum vocis erumpere cogeretur, ad considerationem (2) conditionis suae se recolligens, ait: « Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti me. » (3) Pensavit enim conditionis suae ordinem, et iustitiam percussionis invenit: quia qui benigne eum qui non erat, condidit, eum profecto qui erat, non nisi iuste percussit. Sequitur:

CAPUT XIX.

Quod in scriptura sancta semel dixit Deus quidquid expedit homini, nec singulis cogitationibus hominum, et prophetarum voces, vel angelorum ministeria interrogatus respondeat.

Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. (4) Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet.

1] Tertius Bessar. *cognitionis.*

2) Vindoc. et Pratel. *cognitionis suae.*

3) Psal. 38. 3.

4] Ita legendum ex MSS. Anglic. et nostris. In edit. *semel loquitur .... non repetit.* Nostra lectio Hebraico textui magis concinere videtur, in quo futurum usurpatur, *tedabber.* Attemen Hieronymus vertit, *semel loquitur.* Ceterum S. Gregorium legisse *loquetur*, patet, ex his quae leguntur infra num. 35. *quod autem non ait*, locutus est, *sed* loquetur, *non videlicet tempus praeteritum sed futurum ponens.*

34. Afflicti cordis est proprium, ut in omne quod appetit, et tamem rerum ordinem contrarium sentit, si possit fieri, cur ita, vel non ita sit, divinis sibi responderi vocibus velit: ut Deum de cuncta rerum controversia consulat, et responsionis eius cognita ratione conquiescat. Eliu autem praevidens, quod Scripturam sacram Dominus conderet, ut in ea vel publicis vel occultis cunctorum questionibus responderet, ait: « Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet. » Ac si diceret: Deus singulorum cordibus privatis vocibus non respondet, sed tale eloquium construit, per quod cunctorum quaestionibus satisfaciat.

In scripturae quippe eius eloquio, causas nostras singuli si requirimus, invenimus: nec opus est ut in eo quod specialiter quisque tolerat, responderi sibi divina voce specialiter quaerat. Ibi enim nobis omnibus in eo quod specialiter patimur, communiter: respondetur: ibi vita praecedentium fit forma sequentium. Ut enim unum e pluribus proferamus: ecce dum passione aliqua vel molestia carnis afficimur, scire fortasse (1) occultas causas passionis eiusdem vel molestiae optamus, quatenus in eo quod patimur, ex ipsa rerum scientia consolemur. Sed quia de specialibus tentationibus nostris nequaquam nobis singulis specialiter respondetur, ad Scripturam sacram recurrimus. Ibi videlicet invenimus, quod Paulus carnis infirmitate tentatus, audivit: « Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. » (2) Quod idcirco illi in infirmitate propria dictum est, ne singillatim

1) Tertius Bessar. non habet *occultas*. Mox, *notitia*.

2) 2. Cor. 12. 9.

nobis omnibus diceretur. In Scriptura igitur sacra [1] vocem Dei, afflicto Paulo, audivimus, ne cum fortasse affligimur, singuli audire eam privata consolatione quaereremus. Non ergo Dominus ad omnia verba nobis respondet: quia « semel loquetur, et secundo idipsum non repetet; » id est, in his quae per Scripturam sacram ad patres nostros protulit, nos erudire curavit. (2) Dicant itaque sanctae Ecclesiae doctores, dicant etiam arrogantes, cum in ea labore quosdam pusillanimitate conspiciunt, quia nobis Deus ad verba omnia non respondet: quia « semel loquetur Deus, et idipsum secundo non repetet; » id est cogitationibus vel tentationibus singulorum non iam passim per prophetarum voces, non per angelica officia satisfacit: quia in Scriptura sacra quidquid potest singulis evenire, comprehendit; atque in illa per exempla praecedentium, etiam vitam sequentium informare curavit.

35. Quamvis quod ait: « Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet: » hoc intelligi subtilius potest, quod Pater unigenitum consubstantialem sibi filium genuit. Loqui enim Dei, est verbum genuisse. Semel autem loqui (3) Dei, est verbum aliud praeter unigenitum non habere. Unde et apte subditur: « Et secundo idipsum non repetet; » quia videlicet hoc ipsum verbum, id est filium, nonnisi unicum genuit. Quod autem non ait, *Locutus est*, sed (4)

1] Tertius Bessar. *voce Dei afflictum Paulum.*

2) Ita cum Colb. Turon. Norm. etc. vet. ed. Paris. In ed. aliis, *Discant igitur sancti doctores Ecclesiae, discant et arrogantes, cum intra eam laborare.*

3) Deest, *Dei* in Utic. et pler. Norm.

4) Tertius Bessar. *loquitur .... sed praesens ponens.*

loquetur, non videlicet tempus praeteritum, (1) sed futurum ponens, liquet omnibus, quia Deo nec præteritum tempus congruit, nec futurum. Tanto ergo in eo quodlibet tempus ponitur libere, quanto nullum vere. Neque enim quodlibet libere dicit poterat, si saltem unum proprie dicere tur. Inde itaque dici in Deo tempus (2) audacter quodlibet licet, unde in eo dici proprie nullum licet. Verbum namque Pater sine tempore genuit.

36. Et quis digne fari queat illam ineffabilem nativitatem, quod de æterno natus est coaeternus, quod exsistens ante secula genuit aequalem, quod gignente natus posterior non est? Quae videlicet nos mirari possumus, sed intueri minime valemus. Illius autem nativitatis vim iam mirari posse, aliquatenus videre est. Sed quomodo videmus, quod nequaquam comprehendimus? Est autem, quod de usu carnis trahere ad sensum spiritus debemus. Nam si quis in tenebris, clausis oculis, iaceat, atque ante eum (3) subitum lucernae lumen erumpat, clausi eius oculi ipso adventu luminis feriuntur, ut patescant. Cur ergo turbati sunt, si clausi nihil viderunt? Nec tamen aliquid perfectum fuit, quod videre clausi potuerunt. Nam si perfecte totum vidissent, cur aperti quaererent quod viderent? Sic itaque, sic sumus, cum de incomprehensibili nativitate intueri aliquid conamur. Eo ipso enim, (4) quo fulgoris admiratione percutitur animus, et quasi videt quod videri non valet, velut in tenebris

1) In ed. *nec fulurum*. Contrario sensu legitur *sed* in MSS. Angl. Norm. Corb. et aliis.

2) In editis, *audaciter*.

3) Tertius Bessar. *subito* Mox. deest *clausi*.

4] MSS. Norm. et nonnulli, *quod fulgor admirationis ... quod videre non valet*. Tertius Bessar. *fulgore ammirationis ... videre*.

positus, vim lucis oculis clausis (1) videt. Quia vero haec divinae naturae secreta admiratio non facile occupatis per terrena desideria mentibus innotescit, (2) apte Dei locutio qualiter ad nos fiat, insinuat, dicens:

CAPUT XX.

Quod in nocte vitae praesentis divina natura ad plenum non agnoscitur: et idipsum, quod quasi in caligine conspici potest, tunc demum videmus, cum ab huiusmodi mundi tumultuosa concupiscentia segregati, quasi, clausis corporalibus sensibus, in quiete contemplationis divinae dormimus.

Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo.

1) Post, *videt*, legitur in editis: — « *Elin namque ait*: Semel loquitur Deus. *David vero Verbi unigeniti nativitatem intuens, ait*: Semel loquutus est Deus. *Quia enim unigenitus Filius idem Verbum Patris et perfectione natus dicitur, et pro aeternitate semper nasci perhibetur: sacra Scriptura libere dicere de Deo consuevit quia locutus est, et loquitur. In eo enim quod perfectum Verbum genuit, et locutus est Pater in eo autem quod semper gignit, utique loquitur: quamvis hoc, quod perfectum dixinus, proprie non dicamus. Neque enim quod factum non est, proprie dicitur esse perfectum: sed eius plenitudinem per quamdam angustiam nostrae locutionis exprimimus, sicut etiam de Patre Dominus dicit*; Estote perfecti, sicut et Pater coelestis perfectus est.» — Sed desiderantur in omnibus MSS. Norm. Turon. Vindoc. Colb. Baluz. Codex hic et multis in locis est exesus aut mutilus. Esse assumentum mihi persuadetur non solum MSS. codd. silentio, sed etiam sermonis serie, quae hac longa parenthesi videtur abrupta. Etenim his verbis, *quo fulgoris admiratione* ect. succedere debet immediate: *Quia vero haec divina naturae secreta admiratio*. In tertio Bessar. occurrunt illa omnia.

2) Plerique Norm. et Vind. *aperte Dei locutio*.

37 Quid est, quod per somnium nobis locutio divinitatis innotescit, nisi quod (1) Dei secreta non cognoscimus, si in terrenis desideriis vigilemus? In somnio enim exteriores sensus dormiunt, et interiora cernuntur. Si ergo interna contemplari volumus, ab externa implicatione dormiamus. Vox videlicet Dei quasi per somnium auditur, quando tranquilla mente ab huius seculi actione quiescitur, et in ipso mentis silentio divina præcepta pensantur. Cum enim ab externis actionibus mens sopitur, tunc plenius mandatorum Dei pondus agnoscitur. Tunc verba Dei mens vivacius penetrat, cum ad se admittere curarum secularium tumultus recusat. Male autem homo vigilat, quando eum secularium negotiorum æstus insolenter inquietat. Aurem quippe cordis terrenarum cogitationum turba, dum perstrepit, claudit: atque in secretario mentis, quanto minus curarum tumultuantium sonus compescitur, tanto amplius vox præsidentis iudicis non auditur. Neque enim perfecte homo sufficit ad utraque (2) divisus: sed dum sic interius erudiri appetit, ut tamen exterius implicetur: unde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit. Moyses admixtus Ægyptiis, quasi vigilabat: et idcirco vocem Domini in Ægypto positus non audiebat. Sed extincto Ægyptio, postquam in desertum fugit, illic dum quadraginta annis deguit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus obdormivit; atque idcirco divinam vocem percipere meruit: quia per supernam gratiam quanto magis ab appetendis exterioribus torpuit, tanto verius ad cognoscenda interiora vigilavit. Rursus I-

1) Tertius Bessar. *eius* pro *Dei.*

2) Tertius Bessar. *divisus*: *dum sic se ..... Unde enim.*

sraëlitici populi turbis prælatus, ut Legis præcepta percipiat, in montem ducitur, atque ut interna penetret, ab externis tumultibus occultatur.

38. Unde et sancti viri qui exterioribus ministeriis deservire officii necessitate coguntur, studiose semper ad cordis secreta refugiunt; ibique cogitationis intimae cacumen ascendunt, et Legem quasi in monte percipiunt; dum postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suae vertice supernae voluntatis sententiam perscrutantur. Hinc est, quod idem Moyses crebro de rebus dubiis ad tabernaculum redit, ibique secreto Dominum consulit, et (1) quid certi decernat, agnoscit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire, est postpositis exteriorum tumultibus, secretum mentis intrare. Ibi enim Dominus consulitur, et quod foris agendum est publice, intus silenter auditur. Hoc quotidie boni rectores faciunt, cum se res dubias discernere non posse cognoscunt, ad secretum mentis, velut ad quoddam tabernaculum revertuntur: divina Lege perspecta, quasi coram posita Arca, Dominum consulunt; et quod prius intus tacentes audiunt, hoc foris postmodum agentes innotescunt. Ut enim exterioribus officiis inoffense deserviant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant: et sic vocem Dei quasi per somnium audiunt, dum in meditatione mentis (2) a carnalibus motibus abstrahuntur. Hinc est, quod sponsa in Canticis canticorum sponsi vocem quasi per somnium audierat, quæ dicebat: « Ego dormio, et cor meum vigilat. » (3) Ac si diceret: Dum exteriores sen-

1) Norm. et Colb. *quid certius*. Ita etiam Tertius Bessar.

2) Al. *a carnalibus sensibus*. ut legitu in Vindoc. Norm. et aliis a Gussanv. visis. Tertius Bessar. *sensibus*.

3) Cant. 5. 2.

sus ab huius vitæ solicitudinibus (1) sopio, vacante mente vivacius interna cognosco. Foris dormio, sed intus cor vigilat: quia dum exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo. (2)

39. Bene ergo Eliu ait, quia per somnium loquitur Deus: atque apte subdidit, « In visione nocturna.» Nocturna enim visio apparere contemplatione mentis sub quibusdam imaginibus solet. In diurna autem luce certius cernimus, in nocturna vero visione cunctanter videmus. Et quia sancti omnes quamdiu in hac vita sunt, divinae naturae secreta, quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, quia videlicet necdum sicut sunt, ea manifestius contemplantur, bene Eliu postquam dixit, Deum nobis per somnium loqui, subdit: « In visione nocturna. » Nox quippe est vita praesens, in qua quamdiu sumus, per hoc quod interna conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad videndum Dominum quadam se premi caligine sentiebat, dicens: « Anima mea desideravit te in nocte. » (3) Ac si diceret: In hac obscuritate vitae praesentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. David quoque huius noctis (4) caliginem vitans, claritatem veri luminis praestolatus ait: « Mane adstabo tibi, et videbo. » (5) Adhuc ergo in nocte minus se videre conspicit, qui

1) Tertius. Bessar. *sopore vacant; mente.* Mox. *Foris dormio, sed intus cognosco: foris dormio sed intus cognosco vivacius.*

2) Bene ne excusari potest, qui ex eo quod in exterioribus ministeriis Ecclesiae occupatur, meditari divina praetermittit? Ehu Sacerdotes Domini! Sive Episcopi, sive Parochi, sive ad quod vis ministerium incumbamus, nosipsos penitus negligere iniustum est, irregulare est, periculosum est. Doctrinam S. Gregorii nostri bene scrutemur, et vitae nostrae sit regula.

3) Isai. 26. 9.

4) In ed. *caliginem videns.* Lectionem MSS. Anglic. Norm. Vindoc. etc. expressimus .

5) Psal. 5. 5.

ad videndum Deum futurum mane concupiscit. Quia vero, ut diximus, ab exteriori actione cessare, dormire est, bene Eliu subdit. « Quando irruit sopor super homines. » Quia autem sancti viri cum exteriori actioni non deserviunt, intra mentis (1) cubilia conquiescunt, apte subiungit: « Et dormiunt in lectulo. » Sanctis enim viris dormire in lectulo, est intra mentis suae cubile quiescere. Unde scriptum est: « Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis. » (2) Dicatur ergo, quod « semel nobis loquitur Deus per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo: » quia nimirum tunc secreta divinitatis agnoscimus, cum ab huius mundi tumultuosa concupiscentia intra mentis nostrae cubilia segregamur. Quia vero, ut saepe iam diximus, aurem cordis tumultus secularium negotiorum claudit, et quies secretae considerationis aperit, apte subiungit:

CAPUT XXI.

Qui ab exterioribus operibus cessant; ad compunctionem erudiuntur.

Tunc aperit aures virorum et erudiens eos instruit disciplina.

40 Cum enim ab exterioribus actionibus sopiuntur, aperta aure interni examinis causas audiunt. Qui dum subtiliter, vel flagella publica, vel iudicia occulta considerant, semetipsos afficere flendo non cessant. Unde bene dictum est: « Et erudiens eos instruit disciplina: » quia conside-

1) Ebroic.. *cubicula.*
2) Ps. 149. 5.

ranti menti, et sese per pœnitentiam laceranti, quasi quædam plagæ percussionis sunt lamenta compunctionis. Unde etiam Salomon recte vim percussionis utriusque coniungens, ait: « Livor vulneris abstergit mala, et plagae in secretioribus ventris. » (1) Per livorem quippe vulneris, disciplinam insinuat corporeae percussionis. Plagæ vero in secretioribus ventris, sunt interna mentis vulnera, quæ per compunctionem fiunt. Sicut enim venter cibis repletus extenditur, ita mens pravis cogitationibus dilatata sublevatur. Abstergunt igitur mala, et livor vulnevis, et plagæ in secretioribus ventris: quia et disciplina exterior culpas diluit, et extensam mentem compunctio pœnitentiæ ultione transfigit. Sed hoc inter se utraque hæc differunt: quod plagæ percussionum dolent, lamenta conpunctionem sapiunt. Illæ affligentes cruciant: ista reficiunt dum affligunt. Per illas in afflictione moeror est: per haec in moerore laetitia. Quia tamen ipsa compunctio mentem lacerat, eamdem compunctionem non incongrue disciplinam vocat.

41. Quatuor quippe sunt qualitates, quibus iusti viri anima in compunctione vehementer afficitur, cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit: aut iudiciorum Dei sententiam metuens, et secum quærens, cogitat ubi erit: aut cum mala vitæ præsentis solerter attendens, mœrens considerat ubi est: aut cum bona supernæ patriæ contemplatur, quæ quia necdum adipiscitur, lugens conspicit ubi non est. Malorum suorum Paulus meminerat, et ex eis se, in quibus fuerat, affligebat, cum diceret: « Non sum dignus vocari Apostolus; quia persecutus sum Ecclesiam Dei. » (2) Rursum divinum iudicium subtiliter pensans, in futuro male esse metuebat, dicens: « Castigo corpus meum,

1] Prov. 20. 30.
2) 1. Cor. 15. 9.

et servituti subiicio; ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. » (1) Rursus mala præsentis vitæ pensabat, cum diceret: « Dum sumus (2) in hoc corpore, peregrinamur a Domino. » (3) Et: « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? » (4) Et rursum bona æternæ patriæ considerabat, dicens: « Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. » (5) Atque iterum: « Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum (6) non manufactam, æternam in cœlis. » (7) Cuius domus bona intuens, Ephesiis dicit: « Ut sciatis quæ sit spes vocationis eius, et quæ divitiae gloriae haereditatis eius in sanctis, et quae sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credidimus. » (8) Mala vitae praesentis beatus Iob considerans, ait: « Tentatio est (9) vita humana super terram. » (10) Unde David quoque ait: « Universa vanitas omnis homo vivens. Et quamquam in imagine Dei ambulet homo,

1) 1. Cor. 9. 27.
2) Deest, *hoc*, in MSS. Norm. et Colb.
3) 2. Cor. 5. 6.
4] Rom 7. 23.
5] 1. Cor. 13. 12.
6) Tertius. Bessar. *non manufactam. non* in Maurina editione Typographi negligentia videtur omissum, quod supplevimus.
7) 2. Cor. 5. 1.
8) Ephes. 1. 18.
9) Colb. Utic. et alii, *vita hominis*. Ita quoque Tertius Bessar. Mox. *a facie oculorum*.
10) Iob. 7. 1.

tamen vane conturbabitur. » (1) Qui rursum aeternam patriam contemplatus, et haec mala pensans, in quibus erat, atque illa bona considerans, in quibus adhuc non erat, ait: « Heu me, quia incolatus meus prolongatus est! » (2) Et, « Ego dixi in pavore meo: proiectus sum a vultu oculorum tuorum. » (3) Sublevatus in ecstasi, quod nostri interpretes pavorem (4) proprie vocaverunt, a vultu oculorum Dei vidit se esse proiectum. Post interni quippe luminis visionem, quae in eius anima per contemplationis gratiam radio claritatis emicuit, ad semetipsum rediit: et cognitione percepta, vel quibus illic bonis deesset, vel quibus malis hic adesset, invenit. Neque enim quis praesentis vitae mala, sicut sunt, conspicere praevalet, si bona æternæ patriae per contemplationis gustum contingere necdum valet. Unde et a vultu oculorum Dei proiectum se esse cognovit. Sublevatus quippe vidit quod (5) de se hic videre non posse, ad se relapsus ingemuit.

42. Perfectam scilicet animam ista compunctio afficere familiarius solet, qua omnes imaginationes corporeas insolenter sibi obviantes (6) discutit, et cordis oculum figere in ipso radio incircumscriptae lucis intendit. Has quippe figurarum corporalium species, ad se intus ex infirmitate corporis traxit. Sed perfecte compuncta hic summopere invigilat, ne cum veritatem quaerit, eam imaginatio circum-

1) Psal. 38. 6.
2) Psalm. 115. 5.
3) Ps. 30 23.
4) In editis additur particula *non*, quae ommittitur in MSS. Anglicanis et nostris. Negativa *non* in tertio Bessar. occurit.
5) Tertius Bessar. *quod se.* Mox, *ipsum esse unum.*
6) Vindoc. et. Norm. *decutit.*

scriptae visionis illudat: cunctasque sibi obviantes imagines respuit. Quia enim per illas infra se lapsa est, sine illis super se ire conatur: et postquam per multa indecenter sparsa est, in unum se colligere nititur: ut si magna vi amoris praevalet, Esse unum atque incorporeum contempletur.

43. Unde aliquando ad quamdam inusitatam dulcedinem interni saporis admittitur, ac raptim aliquo modo ardenti spiritu afflata renovatur: tantoque magis inhiat, quanto magis, quod amet, degustat. (1) Atque hoc intra se appetit, quod sibi dulce sapere intrinsecus sentit: quia videlicet eius amore dulcedinis sibi coram se viluit: et postquam hanc utcumque (2) percipere potuit, quid sine illa dudum fuisset invenit. Cui inhaerere conatur, sed ab eius fortitudine, sua adhuc infirmitate repellitur: et (3) quia eius munditiam contemplare non valet, flere dulce habet, sibique ad se cadenti infirmitatis suae lacrymas sternere. Neque enim mentis oculum potest in id quod intra se raptim conspexerit, figere; quia ipso vetustatis suae usu deorsum ire compellitur. Inter haec anhelat, æstuat, super se ire conatur: sed ad familiares tenebras suas victa fatigatione relabitur. Quia ergo sic affecta anima contra semetipsam grave certamen (4) tolerat semetipsam, et quia omnis haec de nobis controversia, (5) cum nos afficit, quamvis delectatione

1) Ebroic. et Vindoc. *atque ad hoc intrare appetit.* Ita etiam in 3. Bessar.

2) Iidem cum Utic. Pratel. et Becc. *percipere meruit.*

3] Ita Norm. cum Vindoc. Colb. et al. ubi editi habent: *quia eius munditiae contemperari non valet.*

4) Huc revocavimus *semetipsam*, quae vox in editis exciderat, licet sensum exquisitiorem efficiat.

5] Editi recent. *cum nos afficit, affligit.* Non solum redundat *affligit*, sed etiam sensum tollit. Hinc delevimus, secuti MSS. Colbert. Norm. Vindoc. etc.

permixta, non modicum dolorem parit: Eliu, postquam dixit Deum nobis per somnium loqui, et locutione eius nostras aures aperiri, non immerito eamdem apertionem aurium disciplinam vocat: quia eo magis nos afficiendo conterit, quo magis ad nos per occultam eius inspirationis gratiam internae intelligentiae sonus erumpit. Neque enim fieret extrinsecus quisque quod (1) est, si non intrinsecus potuisset sentire quod nondum est. Namque cum nosmetipsos inspicimus bene conditos, sed ad persuasionem diabolicam pestifera consensione deceptos, in nobismetipsis attendimus aliud esse quod fecimus, aliud quod facti sumus; conditione nos integros, sed culpa vitiatos. Proinde compuncti appetimus vitare quod fecimus, ut ad id quod facti fuimus, reformemur. Unde et apte sequitur:

CAPUT XXII.

Cumpunctione avertimur a peccatis prius perpetratis, et a superbia liberamur.

Ut avertat hominem ab his quae fecit, et liberet eum de superbia.

44. Quid enim (2) homo de seipso, nisi peccatum fecit? Et scriptum est: « Initium omnis peccati superbia. » (3)

1) Tertius Bessar. *est, vel erat.*

2) Ebroic. et alii Norm. *de proprio. De proprio* etiam tertius Bessar.

3) Eccli. 10, 15.

Bene ergo dicitur, quia homo cum ab his quae fecit avertitur, de superbia liberatur. Contra conditorem quippe superbire, est praecepta eius peccando transcendere: quia quasi a se iugum dominationis eius excutit, (1) cui per obedientiam subesse contemnit. At contra, qui id quod fecit, vitare appetit, id quod a Deo factus (2) est, recognoscit: et ad conditionis suae ordinem humiliter redit, dum sua opera fugiens, talem se, (3) qualis a Deo factus est diligit. Quia vero per hanc intelligentiam gloria sempiterna recipitur, supplicia aeterna vitantur, apte subiungitur:

CAPUT XXIII.

Quod de corruptione transeunt ad gladium, qui de peccato ad supplicia rapiuntur.

Eruens animam eius de corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium.

45 Omnis quippe peccator ab hac corruptione vitiorum illuc ad gladium compellitur transire poenarum: ut unde hic inique delectatus est, inde illic iuste crucietur. Notandum est ergo, quod Deus nobis per somnium loquens, prius nos a corruptione, et postmodum a gladio liberat; quia nimirum illius vitam illic eripit ab ultione supplicii, cuius hic mentem subtrahit a delectatione peccati. Neque enim illic

1) Ita cum Vindoc. Colbert. etc. vet. edit. In recent. *qui per inobedientiam.*

2) Scilicet *ipse homo.*

3) Hic. in editis additur, *esse;* quod expunximus adhaerentes MSS.

habet quod formidare debeat de gladio sententiae, quem hic post emendationem suam pollutio non corruperit culpae. Bene ergo dicitur: « Eruens animam eius de corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium. » De corruptione namque ad gladium transire, est post peracta vitia, ad toleranda supplicia pervenire. Sequitur:

CAPUT XXIV.

Quod occulto Dei iudicio agitur ut in cuiusque ordinis loco, in cuiusque secreti recessu homo sine tentationibus non vivat: et plerumque quod sibi ad requiem parat, mutetur in perturbationem.

Increpat quoque per dolorem in lectulo, et omnia ossa eius marcescere facit.

46 In Scriptura sacra lectus, sive grabatus, (1) seu stratum, aliquando voluptas carnis, aliquando repausatio in bonis operibus, aliquando requies temporalis accipitur. Quid est enim quod in Evangelio, sanato cuidam Dominus dicit: « Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam: » (2) nisi quod per grabatum voluptas corporis designatur? Et iubetur utique ut hoc sanus portet, ubi infirmus iacuerat: quia nimirum omnis, qui adhuc vitiis delectatur, infir-

1) Norm. *seu stratus;* et ita infra.
2) Iohan. 5. 8.

mus iacet in voluptatibus carnis. Sed sanatus hoc portat, (1) ubi infirmus iacuerat: quia divino adiutorio ereptus a vitiis, eiusdem carnis contumelias postmodum tolerat, in cuius prius desideriis requiescebat. Rursum per lectum vel stratum repausatio in bonis operibus designatur. Unde in Apostolorum Actibus Petrus apostolus dicit: « Ænea, sanet te Dominus Iesus Christus: surge, et sterne tibi. » (2) Quid est dicere, *Surge;* nisi mala, quae perpetrasti, derelinque ? Et quid est dicere, *Sterne tibi*; nisi mercedis causas, in quibus requiescere debeas operare? ut et deserat surgendo quae fecit, et inveniat sternendo quod (3) fecerit. Quod utrumque Propheta breviter comprehendit, dicens: « Declina a malo, et fac bonum. » (4) Declinare quippe a malo, est ab eo quo iacuit surgere: bonum vero facere, est mercedis opera, in quibus requiescere debeat, praeparare. Qui enim declinat a malo, sed bona adhuc non facit; surrexit quidem ab eo quo iacuit, sed ubi requiescere debeat, nondum stravit. Et rursum lectus vel stratum, requies temporalis accipitur, sicut scriptum est: « Universum stratum eius versasti in infirmitate eius.» (5) Cum enim quisque curis secularibus fatigatus, deserere per divinam gratiam huius mundi itinera laboriosa compungitur, cogitare solet quomodo præsentis vitae desideria fugiat, et ab eius laboribus requiescat: sibique mox desideratæ quietis ordinem quærit, et velut quoddam stratum, sic a cunctis laboribus cessationis locum invenire concupiscit. Sed quia in hac vi-

1) Deest, *infirmus*, in Pratel. Beccensi, Utic. et aliis.
2) Act. 9. 34.
3) Tertius Bessar. *faciat*. Mox. *debeat operari*.
4) Psal. 36. 27.
5) Psal. 40. 4.

ta adhuc homo positus, in cuiuslibet ordinis loco, in cuiuslibet secreti (1) secessu vivere sine tentationibus nullatenus potest: plerumque in id quod ad requiem construitur, maior dolor tentationis invenitur. Unde recte per Prophetam dicitur: « Universum stratum eius versasti in infirmitate eius. » Ac si diceret: Omne quod hic sibi paravit ad requiem, hoc ei mutasti occulto iudicio ad perturbationem. Quod pio quidem (2) Dei consilio agitur, ut huius peregrinationis tempore electorum vita turbetur.

47. Via quippe est, vita praesens, qua ad patriam tendimus: et idcirco hic occulto iudicio frequenti perturbatione conterimur, ne viam pro patria diligamus. Solent etenim nonnulli viatores, cum amoena fortasse in itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, et a coepti itineris rectitudine declinare; eorumque gressus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis ad se pergentibus Dominus huius mundi iter asperum facit: ne dum quisque vitae praesentis requie, quasi amoenitate [viæ pascitur, magis eum diu pergere, quam citius pervenire delectet: ne, dum oblectatur in via, obliviscatur quod desiderabat in patria. Quia ergo in hac vita omnis nostra, quam fortasse paravimus, requies turbatur, recte dicitur: « Increpat quoque per dolorem in lectulo; » id est, in praesentis vitae requie vel tentationis nos stimulis, vel flagelli afflictione conturbat. Nam saepe humanus animus quamlibet brevi tempore sine tentatione in bonis studiis fuerit, mox

1) In iisdem, membranis, *recessu vivere sine tentatione.* Tertius Bessar. *recessu.*

2) Omittitur, *Dei*, in Pratel. Tertius. Bessar. *Quod profecto secreto Dei consilio agitur.*

de eisdem studiis, in quibus quiescendo se exerit, de ipsis virtutibus, quibus multiplicari nititur, dum proficere se sentit, elevatur. Unde pio rectoris nostri moderamine, impulsu tentationis afficitur, ut in eo ipsa profectus sui elatio comprimatur. Quapropter postquam dixit: « Increpat quoque per dolorem in lectulo, » apte subiunxit. « Et omnia ossa eius marcescere facit. »

48 Ossa in scriptura sacra virtutes accipimus, sicut scriptum est: « Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non conteretur. » (1) Quod utique non de ossibus corporis, (2) sed de viribus dicitur mentis. Nam certe novimus, quod et multorum martyrum corporaliter ossa confracta sunt: et persecutores Domini, latronis illius, cui dictum est: « Hodie mecum eris in paradiso; » (3) sicut latronis alterius in cruce crura fregerunt. Cum ergo increpat per dolorem in lectulo, omnia ossa facit marcescere: quia cum in ea requie, quam nobis ab hoc seculo praeparamus, flagello tentationis afficimur, qui fortasse de virtutibus nostris inflari potuimus, cognitæ infirmitatis nostrae taedio extenuamur. Cum enim sicut cupimus ad Deum proficimus: si profectum nostrum tentatio nulla pulsaret, alicuius nos fortitudinis esse crederemus. Sed quia nobiscum superna dispensatione agitur, ut (4) infirmitatis nostrae, quia proficientes obliviscimur, tentati recolamus: et in profectu nostro, quid de divino munere, et in tentatione cognoscimus quid

1) Psal. 33. 21.

2) Ebroic. et Vindoc. *sed de virtutibus.*

3) Luc. 23. 43.

4) Tertius Bessar. *in infirmitatem nostram.* Et paulo post *viribus praesumamus.*

de propriis viribus sumus. Quæ nos profecto tentatio ad plenum raperet, nisi protetio superna servaret. Sed pulsat, nec frangit: impellit, nec movet: quatit, nec deiicit: ut de nostra infirmitate sentiamus esse, (1) quod quatimur, et de divino munere esse, quod stamus. Et quia sæpe anima alicuius boni sibi conscia, cum virtutes suas sibi ad memoriam revocat, quadam delectatione pascitur, et quasi gratulatione propriae plenitudinis impinguatur; bene dicitur quod tentatione pulsante (2) marcescunt ossa: quia dum propria infirmitas tentatione interrogante cognoscitur, omnis illa nostrarum virium, velut pinguis viridisque gratulatio, subito anxietatis mærore siccatur: et qui nos alicuius esse momenti bona nostra pensando credidimus, pulsati paulo amplius perituros nos iam iamque formidamus. Tunc omne bonorum nostrorum gaudium vertitur in pavorem pœnarum. Tunc iniquos nos esse deprehendimus, qui sanctos paulo ante credebamus. Tabescit mens, stupent oculi: omne quod prius prosperum arridebat, evanescit: lux ipsa fastidio est, et solæ se in animo tenebræ mæroris effundunt: nihil quod delectet aspicitur, triste est quidquid occurrit. Unde et apte sequitur:

CAPUT XXV.

Quod homini in tentationibus constituto præsentis vitae dulcedo amarescit: et nihil aliud quam gemere et flere delectat.

1) Norm. et Vindoc. *quod patimur.*
2) Tertius Bessar. *arescunt.*

(1) *Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis.*

49. Ac si aperte dicat: Afflicta mens sibi in amaritudinem verti considerat quidquid se antea blande libenterque satiabat. In scriptura enim sacra panis (2) aliquando ipse Dominus, aliquando spiritualis gratia, aliquando divinae doctrinae eruditio, aliquando haereticorum praedicatio, aliquando subsidium vitae praesentis, aliquando iucunditas humanae delectationis accipitur.

In pane Dominus signatur, sicut ipse in Evangelio dicit: « Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. » (3)

Rursum per panem gratia doni spiritalis accipitur, sicut per Prophetam dicitur: « Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos, ne videat malum, iste in excelsis habitabit: munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est. » (4) Quid est enim obturare aures suas, ne audiat sanguinem, nisi peccatis suadentibus, quae de sanguine et carne nascuntur, non praebere consensum? Et quid est, ne malum videat oculos claudere, nisi omne, quod rectitudini adversum est, non approbare? Iste in excelsis habitabit: quia quamvis eum adhuc caro in inferioribus retinet, mentem iam in sublimibus fixit. Munimenta saxorum sublimitas eius: quia, (5) qui abiecta desideria terrenae conversationis calcat, ad supernam patriam per prae-

1) Vindoc. *abominabilis illi fuit.*
2) Hic in edit. Gussanv. est magna lacuna, quam ope MSS. vet. edit. agnovimus.
3) Iohan. 6. 51.
4) Isai. 33. 15.
5) Omnes editi mendose, *obiecta.*

cedentium patrum exempla se sublevat. Et quia per contemplationis donum gratia spiritali satiatur, apte subiungitur: *Panis ei datus est.* Id est refectionem spiritalis gratiæ percepit, quia se a bonis infimis cælestia sperando suspendit. Hinc etiam de sancta Ecclesia per David Dominus dicit: « Pauperes eius saturabo panibus: » (1) quia in illa mentes humilium positae spiritalium implentur refectione donorum.

Rursum per panem divinae doctrinæ eruditio designatur, sicut per prophetam dicitur: « Qui habitatis in terra Austri, cum panibus occurrite fugienti. » (2) In terra quippe Austri habitant, qui in sancta Ecclesia positi, superni spiritus charitate (3) perflantur. Fugit autem, qui huius mundi mala evadere concupiscit. Qui ergo in terra Austri habitat, fugienti cum panibus occurrat, id est, is qui iam sancto Spiritu intra Ecclesiam plenus est, eum, qui mala sua evadere nititur, eruditionis alloquio consoletur. Fugienti scilicet cum panibus occurrere, est metuenti aeterna supplicia doctrinae sacrae escas offerre: et modo tumorem terrore comprimere, modo pavorem exhortatione refovere. Quia panis refectio scripturae sacrae non inconvenienter accipitur, per eumdem Prophetam Iudaeis solam litteram servantibus dicitur: « Quare appenditis argentum, et non in panibus? » (4) Ac si diceret: Pensatis sacra eloquia, sed non in refectione: quia dum solam litterae speciem custoditis, de spiritali intelligentia pinguedinem internae refectionis (5) amittitis. Unde illic apte subiungitur: «Et laborem vestrum non in saturitate. »

1) Ps. 131. 15.
2) Isai. 21. 14.
3) Tertius Bessar. *perfruuntur.*
4] Isai. 55. 2.
5) Tertius Bessar. *ammittitis: spirituales fructus ammittitis* Et infra: *Panes occultos libenter edite: vel, panis occultus libenter editur.*

Rursum per panem haereticorum praedicatio designatur: sicut per Salomonem mulier haereticae ecclesiae typum gestans, et stultos convocans dicit: « panes occultos libenter edite. » (1) Vel sicut in nostra translatione scriptum est: « Aquae furtivae dulciores sunt, et panis absconditus suavior. » Sunt enim nonnullae haereses, quae aperte metuunt praedicare, quod sentiunt, et apud infirmorum mentes verba sua tanto magis (2) condiunt, quanto quasi amplius reverenter abscondunt. Unde non immerito dicitur: « Panes occultos libenter edite. » Miseris enim cordibus occulta haereticorum verba eo magis sapiunt, quo cum reliquis communiter non habentur.

Rursum per panem, subsidium præsentis vitae accipitur, sicut Iacob ad Laban transiens, ait: « Domine Deus, si dederis mihi panem ad manducandum, et vestem ad induendum.» (3) Et sicut in Evangelio Dominus turbis se sequentibus dicit: « Quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex (4) panibus, et saturati estis. » (5) De septem enim panibus fuerant satiati. Et per eorum personam Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitae praesentis exquirunt: nec cogitant quid (6) vivendo imitari debeant, sed quae compendia percipiendo satientur. Satiatos quippe de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia tempo-

1) Prov. 9. 17.
2) Turon. *condunt.*
3) Gen. 28. 20.
4) Tertius. Bessar. *panibus meis. De septem etc.* Mox. *de eisdem ord.*
5) Iohan. 6, 26
6) Tertius Bessar. *videndo.*

ralia alimenta sumpsisse. Et non pro signis (1) est Dominum, sed pro panibus quaerere, ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare.

Rursum per panem, iucunditas humanae delectationis accipitur. Unde Ieremias propheta dum synagogae perditos mores defleret, dixit: « Omnis populus eius gemens et quaerens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam. » (2) Gemens enim populus quaerit panem, dum prava hominum multitudo affligitur, quia non ad votum (3) de praesentis vitae iucunditate satiatur. Sed et pretiosa quaeque pro cibo dat: quia virtutes mentis in appetitum delectationis transitoriae inclinat. Et refocillare animam nititur: quia perversis suis desideriis satisfacere conatur. Unde bene mox ex voce illius electae multitudinis subdit: « Vide Domine, et considera quia facta sum vilis. » (4) Vilis quippe plebs Dei efficitur, quando pravorum numero crescente, in eis non summa et coelestia, sed abiecta, et terrena sectatur.

50. Eliu itaque, quid aliud panem, quam praesentis vitae delectationem vocat? Qui postquam vim tentationis expressit, illico subdidit: « Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis: » quia videlicet omne quod prius de ipsa prosperitate vivendi dulce sapiebat, postmodum per vim tentationis amarescit. Nonnunquam vero quidquid gaudii, quidquid virtutis favere videbatur, subito in pavore tentationis amittitur, et quasi evacuatus eisdem virtutibus tristis animus solo moerore possidetur. Cum enim paulo vehementius impulsu tentationis afficitur, quia

1) Plerique Norm. *est Dominum quaerere, sed pro panibus ad religionis officium*·

2) Thren I. 11.

3) *Ad votum*, hoc est *ad satietatem, pro comprehensione desiderii*. Confer Ciceronem *Verr. VII.* Plinium, *Ep. VI.* Curtium IV.

4) Thren. I. 11.

exerere vim solitae fortitudinis non valet, eam iam velut perditam dolet: seque ex se vacuum sentiens, infirmitatem suam (1) ex ipsa sua inanitate cognoscit. Unde ab omni mox iucunditate quasi frangitur: et escas prioris laetitiae respuens, eo quem solum libenter appetit, luctu satiatur. Unusquisque enim cum sibi bene vivendi prosperitas arridet, hilarescit: atque ipsa hilaritas animum velut desiderabilis cibus reficit. Sed cum tentatione paulo amplius imminente pulsatur, a mente eius per moeroris fastidium, gaudium omne respuitur, quae prius eodem gaudio quasi satiata laetabatur. Quia igitur homo tentatus, ab ore cordis omnem cibum respuit delectationis, (2) nihilque eum aliud, quam semetipsum et cognoscere et flere delectat, bene dicitur: « Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis. »

51. Sed sicut (3) superius diximus, idcirco moderamine occultae dispensationis ita tentari permittimur, ut qui ex divino munere in virtute proficimus, etiam quid sumus ex propria infirmitate, memoremur: et qui ex perceptione muneris opera virtutis inferimus, ex infirmitatis nostræ memoria sacrificium humilitatis offeramus. Aliquando autem post profectum virium non solum tentant vitia, sed etiam flagella castigant. Cum autem tentamur vitiis, pia dispensatione nobiscum agitur, ne his virtutibus, quibus proficimus, extollamur. Cum vero flagellis atterimur, malis increpantibus admonemur, ne mundo blandiente seducamur. Vi-

1] Edit. Rom. Sixti V. *ex ipsa sua vanitate.* Habent MSS. Anglic. etnostri, *inanitate.*

2) Ita Ebroic. Vindoc. et alii. At editi *nihilque ei.*

3) Num. 48.

tia dum nos tentant, proficientes in nos virtutes humiliant; flagella dum tentant, surgentes in corde huius mundi voluptates eradicant. Per tentantia vitia discimus, (1) quid de nobis simus: per ferientia flagella cognoscimus, quid de hoc mundo fugiamus. Per illa restringimur, ne intrinsecus extollamur: per ista comprimimur, ne quid extrinsecus appetamus. In hac ergo vita dum sumus, et flagellis atteri, et aliquando tentari vitiis necesse est. Sive enim in laboribus flagellorum, seu in certamine vitiorum, non solum nobis nostra infirmitas innotescit, sed etiam in quanta virtute profecerimus, agnoscimus.

Nemo quippe vires suas in pace cognoscit. Si enim bella desunt, virtutum experimenta non prodeunt. Improvidus miles est, qui fortem se in pace gloriatur.

Quia ergo saepe virium merita per flagellorum adversa patefiunt, apte Eliu subiungit, dicens:

CAPUT XXVI.

Nemo quantum profecerit, nisi inter adversa cognoscit.

Tabescet caro illius, et ossa quae tecta fuerant nudabuntur.

52. Cum enim flagellis prementibus omnis exterior voluptas atteritur, internae fortitudinis ossa nudantur. Quid au-

1) MSS. Norm. *quod de nobis, per ferientia flagella quid de hoc mundo sentiamus.* Tertius Bessar. *quid de nobis per ferientia flagella cognoscamus: quid de hoc mundo fugiamus* Mox *extrinsecus extollamur ... intrinsecus ap.*

tem hoc loco carnis nomine, nisi ipsa delectatio carnalis accipitur? Vel quid per ossa, nisi virtutes animae designantur? Tabescit ergo caro et ossa nudantur: quia dum flagellis arguentibus carnalis delectatio extenuatur, ea, quae dudum quasi sub carne latuerant, virtutum fortia patefiunt. Nemo quippe quantum profecerit, nisi inter adversa cognoscit. Cum enim adsunt prospera, (1) cerni virium documenta non possunt. Unde alias scriptum est: « In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declaravit; » (2) quia videlicet unusquique superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit, sed quantum perceperit, in adversitate perturbationis ostendit. Tabescat ergo caro, (3) ut nudentur ossa. Feriamur (4) paternis correptionibus ut quantum proficimus agnoscamus. Flagellis enim Domini pinguedo carnalis delectationis atteritur: sed virtutum nostrarum ossa patefiunt. Decus nostrum exterius ipsa huius mundi adversitate fœdatur: sed quid in nobis intrinsecus latebat, ostenditur. Caesis namque Apostolis denunciatum est, ne loquerentur ultra in nomine Iesu: sed magna exultatione gavisi sunt, quod digni habiti sunt (5) pro nomine Iesu contumeliam pati; suisque adversariis cum fiducia responderunt: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus. » Ecce inter adversa validius fidei robur emicuit, ecce concisa est integritas carnium, sed patefacta sunt ossa virtutum. Hinc de eis per sapientiam dicitur: « Deus

1) Vindoc. et pler. Norm. *cerni virtutum documenta.*

2) Ps: 41. 11. Nota hanc huius Psalmi lectionem diversam a nostra Vulgata quae habet, *et nocte canticum eius.*

3] Pler. *et nudentur.*

4) Editi, *paternis perturbationibus,* quod in nullis MSS. legimus.

5) Turon. et Norm. *pro nomine eius contumelias pati.*

tentavit illos et invenit illos dignos se. (1) Tentati (2) sunt quippe adversitate plagarum, sed digni inventi sunt nudatione ossium. Nam quia haec eorum illa tentatio est, quæ ex flagellis adhibetur, illic aperte declaratur, dum sequitur: «Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos » (3) Quia ergo uniuscuiusque vires non nisi per adversa patefiunt, bene dicitur: « Tabescet enim caro eius, et ossa, quae tecta fuerant, nudabuntur. Tabescit enim caro dum omne, quod fluxum infirmumque est, flagellis atteritur. Nudantur ossa dum per hæc in nobis etiam, quod validum (4) latet aperitur. Quia vero sicut et superius dictum est, in ipsa adversitate tentationis non solum detegitur robur fortitudinis, sed etiam cognoscitur infirmitas humanitatis: et tentatus quisque ostendit quidem quantum de Deo profecerit, sed in ipsis flagellorum afflictionibus etiam quantum de semetipso sit infirmus, agnoscit; (5) quia non tantummodo nudantur ossa, sed etiam tabescit caro, apte subiungitur:

CAPUT XXVII.

Quod qui tentantur, corruptioni et morti appropinquant, nisi per Dei gratiam liberentur, quae utiliter plerumque se subtrahit, et quam nihil sit homo sine illa, ex propria infirmitate intelligit.

1) Sap. 3. 5.
2] Vindoc. *tentati sunt.. in adversitate plagarum, sed digni inventi sunt in nuditate ossium.* Baluz. et Colb. *ossum*
3] Ibid. 6
4) Tertius Bessar. *non paret.* Mox. *Non enim.*
5) Al. *non enim tantummodo.*

(1) *Appropinquabit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis.*

53. Tentati enim uniuscuiusque iusti anima corruptioni appropinquare dicitur, quando ne eam virtus possit extollere, per flagella compellitur, quid sit e propria infirmitate, (2) sentire. Corruptioni videlicet appropinquat: quia ex suis se viribus (3) perditioni proximum non ignorat: ut hoc quod a perditione longe est, non sibi, sed Domino tribuat. Appropinquat vero mortiferis: quia ex infirmitate carnis proximum se peccatis mortem ferentibus respicit: a quibus divino munere tanto magis longe fit, quanto se eis (4) proximum ex suis meritis deprehendit. Per contemplationem conditionis suae David corruptioni appropinquaverat, cum dicebat: « Memento Domine, quod pulvis sumus: homo sicut foenum dies eius. » (5) Per contemplationem quoque infirmitatis propriae Paulus mortiferis appropinquaverat, cum dicebat: « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae: et captivum me ducentem in legem peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius ? » (6) Corruptioni ergo (7) et mortiferis appropinquare, est considerata infirmitate humanitatis suae, peccatorem se ex suis meritis cernere, atque apud se arrogantiam ex propriis viribus

1) Baluz. Utic. et al. Norm. *apropinquavit;* et ita infra.
2) Vindoc. ac plerique, *cognoscere.*
3) Ebroic. et vindoc. *corruptioni proximum.*
4) Tertius Bessar. *proximiorem.*
5) Psal. 102. 14.
6) Rom. 7. 23. et 24.
7) Al. *vel mortiferis.*

non habere. Quid enim sumus, si a conditoris nostri protectione deseramur ? Quae nimirum protectio minus necessaria creditur, si semper habeatur. Sed utiliter plerumque subtrahitur, ut sibimetipsi homo quam sine illa nihil sit ostendatur. Manus igitur Dei aliquando nos nobis per adversa insinuat, quae etiam nescientes nos in prosperis portat. Qua destituti dum cadere incipimus, et tamen adiuti retinemur: et doctrina fit, quod in lapsu trepidamus, et custodia quod in statu permanemus.

54. Nemo ergo se alicuius virtutis aestimet, etiam cum quid fortiter potest: quia si divina protectio deserat, ibi repente enerviter obruitur, ubi se valenter stare gloriabatur. Quid est enim, quod vir Dei contra altare Samariae ad prophetandum directus, praesente rege auctoritatem liberae vocis exercuit, eiusdemque regis extensum brachium (1) in rigorem miserabiliter adstrinxit quod tamen mox misericorditer saluti restituit? Cuius in domo invitatus comedere noluit: quia ne in via comederet prohibitionis dominicae praecepta servavit. Qui tamen in eadem via et seductus comedit, et pastus interiit. Qua in re quid subtili consideratio ne colligimus: quid, ut ita dixerim, (2) formidando suspicamur: nisi quod forsitan, apud semetipsum tacitus, pro praeceptis dominicis regem se contempsisse gloriabatur?

1] Pler. editi, *miserabiliter*. At MSS. Baluz. Colb. Turon. Vindoc. Norm. Anglic. et vet. edit. Basil. *mirabiliter*.

2) Ita MSS. et vet. edit. In recent. habes: *formidandum suspicamur, nisi quod forsitan quia*. In Baluz. pro *suspicamur*, legitur *suspicamus*, et in Colb. *suscipiamus*. Sed mendis crassissimis scatent hi codices vetustissimi, quod tantae antiquitatis pondus et pretium multum elevat.

(1) Unde ab interna mox soliditate quassatus est; et inde ei in opere culpa subrepsit unde gloria in corde surrexit: ut Prophetae falsi verbis deceptus disceret, quia nequaquam propriae fortitudinis fuerit, quod ad regis verba restitisset. Bene autem ex eius ore mortis sententiam accepit, cuius seductione a vitae praecepto deviavit: ut inde poenam veraciter sumeret, unde culpam negligenter admisisset. Quia igitur unumquemque electum suum divina gratia tunc magis erudiendo custodit, cum quasi percutiens deserit, dicatur recte: « Appropinquabit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis: » ut quo se suis viribus vicinum morti per adversa considerat, eo in cunctis, quae fortiter egerit, ad divinae spei munimen fugiens solidius vivat. (2)

1) Revocavimus ex MSS. *unde*, cuius omissione mutilus est sensus in aliis editis.

2] Tertius Bessar. addit: *ipso adiuvante qui vivit et regnat.*

LIBER VIGESIMUS - QUARTUS.

Exponuntur undecim Versus posterioris Capitis XXXIII et 18 priores Cap. XXXIV: praeclaraque de Christo Mediatore, de contemplatione, de conversionis ordine, de pastorali officio docentur.

CAPUT I.

Cuncti, etiam electi, tentationibus obnoxii sunt.

ELIU vim supernae dispensationis insinuans, de (1) electi uniuscuiusque percussione intulit, dicens: «Appropinquabit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis.» Et dum tentatum hominem demonstrat unum, in qua tentatione sit positum humanum genus ostendit universum: dumque narrat quid specialiter agatur in singulis, liquido intimat quid generaliter agatur in cunctis. Sic enim tentationem expressit quorumdam, proprie singulo-

1) Colb. et Baluz. *elati*; manifesta hallucinatione. Tertius Bessar. quoque *elati*.

rum, ut possit intelligi et universaliter omnium. Cunctum quippe electorum genus in hac vita huius taedio laboris afficitur. Unde et mox huic generali pestilentiae generale subintulit remedium medicinae, dicens:

CAPUT II.

Quod Christus, magni consilii angelus, similis nobis, locutus est aequitatem, homo pro hominibus interpellans: et impetravit indulgentiam, exauditus pro sua reverentia.

Si fuerit pro eo angelus loquens unum de similibus, ut anunciet hominis æquitatem, miserebitur eius.

2 Quis enim est iste angelus, nisi ille qui per Prophetam dicitur « Magni consilii angelus? » (1) Quia enim Graeca lingua *evangelizare* denuntiare dicitur: semetipsum nobis annuntians Dominus angelus vocatur. Et bene ait: « Si fuerit pro eo angelus loquens; » quia, sicut ait Apostolus, etiam interpellat pro nobis. Sed quid pro nobis loquatur, audiamus: « Unum de similibus. » Mos medicinae est, ut aliquando similia similibus, aliquando contraria contrariis curet. (2) Nam saepe calida calidis, frigida frigidis:

1) Isai. 9. 6.

2) Utic. Pratell. edit vet. Paris. et Basil. *nam sæpe calida calidis saepe autem frigida calidis* etc.

sæpe autem frigida calidis, calida frigidis sanare consuevit. Veniens ergo ad nos desuper medicus noster, (1) tantisque nos inveniens languoribus pressos: quiddam nobis simile, et quiddam contrarium apposuit. Ad homines quippe homo venit, sed ad peccatores iustus. Concordavit nobis veritate naturae, sed discrepavit a nobis (2) vigore iustitiae. Vitiosus enim homo corrigi non poterat nisi per Deum. Videri autem debuit, qui corrigebat: ut praebendo imitationis formam, anteactae malitiae mutaret vitam. Sed videri ab homine non poterat Deus; ergo homo factus est, ut videri potuisset.

Iustus igitur atque invisibilis Deus, apparuit similis nobis homo visibilis: ut dum videtur ex simili, curaret ex iusto: et dum veritate generis concordat conditioni, virtute artis obviaret ægritudini.

3. Quia ergo in carne veniens Dominus, non culpam nostram ex vitio, non poenam ex necessitate suscepit, (nulla enim labe peccati pollutus, reatus nostri teneri conditione non potuit: atque ideo mortem nostram omni necessitate calcata, cum voluit, sponte suscepit) recte dicitur, quod pro tentato homine iste angelus unum de similibus loquitur: quia nec ita natus ut reliqui, nec ita mortuus, nec ita resuscitatus. Non enim cooperante coitu, sed Spiritu sancto superveniente conceptus est. Natus autem materna viscera et fecunda exhibuit, et incorrupta servavit. Rursum nos omnes cum nolumus, morimur; quia ad solvendae poenae debitum culpae nostrae conditione coarctamur: ille autem, quia nulli admixtus est culpae, nulli ex necessitate

1) Tertius Bessar. *multisque .... quaedam similia .... contraria.*

2) Sic. Vindoc. Baluz. Colb. et Norm. pro *rigore*, quod habent editi.

succubuit poenae. Sed quia culpam nostram (1) dominando subdidit, poenam nostram (2) miserando suscepit, sicut ipse ait: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. » (3) Quia etiam praemisit: « (4) Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. » Rursum non ut reliqui suscitatus est: quia nostra resurrectio in seculi finem dilata est, illius vero die tertio celebrata. Et nos quidem per illum resurgimus, nam ipse per se. Neque enim, qui Deus erat, sicut nos ab alio, ut resuscitari potuisset, indigebat. In eo ergo eius resurrectio distat a nostra, quod non per nosmetipsos resurgimus, sicut ipse. Pro eo enim quod simpliciter homines sumus, superiori adiutorio ut resurgere valeamus, indigemus. Ille autem eiusdem resurrectionis vim cum Patre et Spiritu sancto Deus exhibuit, quam tamen solus in humanitate percepit.

Quia igitur Dominus vere natus, vere mortuus, vere suscitatus, in omnibus tamen distat a nobis magnitudine potentiae, sed sola concordat nobis veritate naturae; bene dicitur, quia pro nobis angelus iste unum de similibus loquitur. Cum enim in cunctis operationibus suis immensa nos virtute transcendat, in uno tamen a nobis, id est in formae veritate non discrepat.

4. Per hoc pro nobis patri loquitur, per quod semetipsum nobis similem ostendit. Loqui quippe eius, vel interpellare, est ipsum se pro hominibus hominem demonstrare.

---

1) Turon. *damnando.*
2) In tertio Bessar. *moriendo.*
3) Iohan. 10. 18.
4) Pratell. et alii Norm. *nemo tollet.*

Et bene cum dixisset: « Unum de similibus (1) loquitur, » illico adiunxit: « Ut annunciet hominis æquitatem. » Quia nisi ille hominibus similis fieret, aequus homo ante Deum non appareret. Inde quippe annunciat aequitatem nostram, unde suscipere dignatus est infiirmitatem nostram. Omnes videlicet nos inimica illa persuasio in culpae contagio ab ipsa radice polluerat, nullusque erat, qui apud Deum pro peccatoribus loquens, a peccato liber appareret: quia ex eadem maxa editos aeque cunctos par reatus involverat. Proinde venit ad nos unigenitus patris: assumpsit ex nobis naturam, non perpetrans culpam. Sine peccato quippe esse debuit, qui pro peccatoribus intervenire potuisset: quia nimirum alienae pollutionis contagia non tergeret, si propria sustineret. Bene ergo dicitur: Quia in eo quod similis (2) nobis apparuit, aequitatem hominibus annunciavit. Intercedens enim pro peccatoribus, semetipsum iustum hominem, qui pro aliis indulgentiam mereretur, ostendit. Sequitur:

CAPUT III.

Quod in eo quod verbum caro factum est, et in proprio sanguine Christus introivit in sancta, nostra redemptio inventa est.

Miserebitur eius, et dicet: Libera eum, et non descendat in corruptionem: inveni in quo ei propitier.

1) Vindoc. et Norm. *loquens.*

2) Supplevimus ex MSS. Anglic. et nostris voculam, *nobis*, ab editis exsulantem.

5. Mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus in eo miseretur homini, quo formam hominis sumpsit: qua misericordia pro redempto homine dicit Patri: « Libera eum, ut non descendat in corruptionem. » Sicut iam supra diximus, (1) dicere eius est, *libera hominem*; naturam hominis assumendo liberam demonstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam hanc ostendit liberam quam redemit. Quae redempta videlicet caro nos sumus, (2) qui cognitione nostri reatus astringimur. Sed mediatoris tanti aequitate liberamur, sicut ipse ait: « Si vos filius liberavit, vere liberi eritis. » (3) Et bene pro hoc redempto homine dicitur: « non descendat in corruptionem. » Superius enim dictum fuerat: « Appropinquabit corruptioni anima eius; »(4) postmodum dicitur: « Non descendat in corruptionem. » Ac si diceret: Quia cognoscendo infirmitatem suam, esse se corruptioni proximum non ignorat, idcirco ad corruptionis interitum non descendat. Ad corruptionem enim iuste descenderet, si suis viribus (5) longe se a corruptione esse iudicaret. Sed quia corruptioni appropinquavit humiliter, debet ab ea misericorditer liberari: ut eo contra impugnantia vitia fortis sit, quo se suis meritis agnoscit infirmum.

1) Locus hic in editis poster. ita habetur; *dicere eius est, liberare hominem, naturam hominis liberam demostrare.* Quibus nihil obscurius. Ope MSS. et vet. edit. eum sic restituimus ut omnia pateant: sensus enim est, Cristum tunc dixisse Patri de homine lapso, *libera eum*, quando naturam humanam assumendo, liberam demonstravit.

2) Sic cum Colb. Ebroic. ceterisque Norm. veteres edit. ubi in recent. legitûr, *qui conditione.* Baluz. habet, *cogitatione* pro *cognitione.*

3) Iohan. 8. 36.

4) Tertius Bessar. *nunc.*

5) Tertius Bessar. addit *fidens.*

Quisquis enim supra se extollitur, ipso elationis suae pondere gravatur: et eo se in infimis mergit, quo in superbiae vitium proruens, ab eo qui vere excelsus est, elongavit: atque inde magis ima appetit, unde se (1) coniunctum summis aestimavit; sicut per Prophetam extollenti se animae dicitur: « Quo pulchrior es descende, et dormi cum incircumcisis. » (2) Omnis enim, qui foeditatem infirmitatis suae considerare negligit, sed per elationis fastum virtutis suae gloriam attendit, unde pulchrior est, inde descendit: quia extollendo se de suis meritis, inde (3) in ima interitus corruit, unde gloriosum se esse iudicavit. Qui descendens cum incircumcisis dormit: quia in aeterna morte cum ceteris peccatoribus deficit. Quia ergo homo iste humiliter corruptioni se propinquum esse cognovit, bene de eo dicitur: « Libera eum ut non descendat in corruptionem: » ut eo magis evadat pœnam, quo oculos suos (4) non advertit ad culpam. Quia vero nullus erat cuius meritis nobis Dominus propitiari debuisset; unigenitus patris formam infirmitatis nostrae suscipiens, solus iustus apparuit, ut pro peccatoribus (5) intercederet.

6. Et bene pro redempto homine isto loquens angelus dicit: « Inveni in quo propitier ei. » Ac si aperte mediator Dei et hominum dicat: Quia nullus hominum fuit, qui coram Deo intercessor iustus pro hominibus appareret, memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci: et dum

1) Tertius Bessar. *super cunctos iustum.*

2] Ezech. 32. 19.

3) Editi, *in ima deterius.* Colb. *in una interius.* Sequimur MSS. Baluz. Vindoc. Norm.

4) Editi, *non avertit a culpa*, quo nihil insulsius, et a mente S. Doctoris magis alienum. Lectio nostra est MSS. Anglic. et Gallic.

5) Vindoc. Pratel. et alii *intercedens.* Tertius Bessar. *apparuit p. p. intercedens.*

me hominem exhibui, (1) in quo iuste hominibus propitiarer inveni. Et quia infirmitatem suscipiens Dominus, dum poenam nostram moriendo toleravit, corruptionem nostram resurgendo mutavit: bene ergo iste angelus mortalitatis nostrae flagella subiungit, eorumque miseretur, dicens:

CAPUT IV.

A Deo recedentes, nihil nisi quo affligeremur, invenimus.

Consumpta est caro eius a suppliciis; revertatur ad dies adolescentiæ suae.

7 In illo quippe primo homine a Deo recedente, repulsi a paradisi gaudiis, in hanc mortalis vitae aerumnam cecidimus: et quam gravem culpam serpentis suasione commisimus, (2) pœna nostræ ultionis sentimus. Huc enim lapsi, nihil extra Deum, nisi quo affligeremur, invenimus. Et quia per oculorum visum carnem secuti sumus, de ipsa carne quam praeceptis Dei praeposuimus, flagellamur. In ipsa quippe quotidie gemitum, in ipsa cruciatum, in ipsa interitum patimur: ut hoc nobis (3) mira dispositione Dominus in pœnam verteret, per quod fecimus culpam: nec aliunde esset interim censura supplicii, nisi unde fuerat cau-

1) Ebroic *in quo iusto homine hominibus propitiarer inveni*. Tertius Bessar. *in quo iusto homine, hominibus iniustis propitiarer inveni.*

2) Pratel. *poenae nostrae ultione sentimus.* Sic. etiam tertius Bessar. Mox *oblectationis superbia.*

3) Vindoc. Norm. et al. *mira dispensatione.*

sa peccati: ut eius carnis amaritudine homo erudiretur ad vitam, cuius oblectatione superbiae pervenit ad mortem.

8. Quia ergo innumeris humanum genus carnalis vitae suppliciis premebatur, sed redemptore nostro veniente, et vitia corruptionis nostræ et tormenta deleta sunt, dicatur de redempto homine: « Consumpta est caro eius a suppliciis, revertatur ad dies adolescentiae suae. » Ac si diceret: Mortalitatis suæ pœna in quadam vetustatis suae senectute deiectus est; revertatur ad dies, adolescentiae suae, id est prioris vitae integritate renovetur: (1) ut non in eo remaneat quo lapsus est; sed ad hoc redemptus redeat, ad quod percipiendum conditus fuit. Scriptura enim sacra saepe adolescentiam pro novitate (2) vitae ponere consuevit. Unde venienti sponso dicitur: « Adolescentulae dilexerunt te; » (3) id est, electorum animae gratia baptismatis renovatae, quae non in vitae veteris usu deficiunt, sed novi hominis conversatione decorantur. Senectutem quippe veteris hominis inter vitia tabescentem deflebat ille qui ait: « Inveteravi inter omnes inimicos meos. » (4) E contra alius gaudere in virtutibus admonens, dicit: « Laetare iuvenis in adolescentia tua. » (5) Ac si diceret: Fortis quisque gaudeat in renovatione sua; id est laetitiam suam non in vitae veteris voluptate, sed in conversationis novae virtute constituat. Quia vero ad hoc novitatis robur non nostris viribus, (6) sed Redemptore interveniente revocamur; pro hoc fla-

1) Recent. editi, *ut non eo maneat quo.* MSS. Vindoc. Turon. Ebroic. aliosque Norm. secuti sumus.
2) In tertio Bessar. deest *vitae.*
3) Cant. 1. 3.
4) Ps. 6. 8.
5) Eccl. 11. 9.
6) Vindoc. Ebroic. et plures *sed mediatore interveniente renovamur.*

gellato homine deprecans angelus dicat: « Revertatur ad dies adolescentiae suae. » Et quia dum Redemptor noster patrem pro nobis interpellat, nos quoque (1) vitae pristinae torpore discusso, (2) ad sitim orationis accendimur, apte de hoc homine redempto subiungitur:

CAPUT V.

Christus pro nobis orans ad orandum nos accendit.

Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit.

9. Prius enim postulare angelum, et postmodum hominem dicit: quia nisi ante ipse Dominus per incarnationem suam interpellans patrem, vitam nostram peteret, nunquam se insensibilitas nostra ad postulanda ea quae aeterna sunt, excitaret. Sed incarnationis eius praecessit oratio, ut torporis nostri evigilatio subsequatur. Quia vero post tentationes, saepe post immensas amaritudines menti nostrae in occulto gaudio lux veritatis erumpit; bene de hoc tentato homine et deprecante subiungitur:

CAPUT VI.

Duplex compunctio, una tristitiae, altera laetitiae lacrymas eliciens.

1] Pratel. ac Vindoc. *vitae veteris.*
2) Ebroic. Vindoc. et pl. *ad statum orationis.*

Et videbit faciem eius in iubilo.

10. Superius (1) dictum est, quomodo Deus innotescendo afficit: nunc vero dicitur, quomodo dum innotescit, exhilarat. Aliter enim quisque compungitur, cum interna intuens, malorum suorum pavore terretur: aliter vero compungitur, (2) cum gaudia superna conspiciens, spe quadam et securitate roboratur. Illa compunctio afficientes et tristes, haec vero laetas lacrymas movet. Iubilum namque dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri: et tamen quibusdam motibus proditur, quamvis nullis proprietatibus exprimatur. Unde David propheta intuens electorum animas tantum gaudium mente concipere, quantum sermone non (3) valent aperire, ait: « Beatus populus, qui scit iubilationem. » (4) Non enim ait: Qui loquitur; sed: Qui scit: quia sciri quidem iubilatio intellectu potest, (5) sed dicto exprimi non potest. Sentitur per illam quippe, quod ultra sensum est. Et cum vix ad hoc contemplandum sufficiat conscientia sentientis, quomodo ad hoc exprimendum sufficiat lingua dicentis? Quia ergo cordibus nostris lux se veritatis insinuans, modo districtam iustitiam praetendendo contristat, modo interna gaudia aperiendo laetificat; post tentationum amaritudines, post tribulationum luctus, apte subiungitur: « Videbit faciem eius in iubilo. »

1] Libro 23. *n.* 40. et *seq.*
2) Vindoc. *cum gaudia aeterna,*
3) Tertius Bessar. *valebat.* Mox *dictu.*
4) Ps. 88. 16.
5) Vindoc. *sed dictu;* abest, *sed* a Colb. et Baluz.

11. Menti enim nostrae de consideratione caecitatis suæ prius ignis tribulationis immittitur, ut omnis vitiorum ærugo concremetur: et tunc mundatis oculis cordis, illa laetitia patriae cœlestis aperitur, ut prius purgemus lugendo, quod fecimus; et postmodum manifestius contemplemur (1) per gaudia, quod quaeramus. Prius a mentis acie exurente tristitia, interposita malorum caligo detergitur; et tunc resplendente raptim coruscatione incircumscripti luminis illustratur. Quo utcumque conspecto, in gaudio cuiusdam (2) securitatis absorbetur: et quasi post defectum vitae præsentis ultra se rapta, in quadam novitate aliquo modo recreatur. Ibi mens ex immenso fonte infusione superni roris aspergitur: ibi non se sufficere ad id quod rapta est, contemplatur, et veritatem sentiendo, videt, quia quanta est ipsa veritas, non videt. Cui veritati tanto magis se longe existimat, quanto magis appropinquat: quia nisi illam utcumque conspiceret, nequaquam eam conspicere se non posse sentiret.

12. Adnisus ergo animi, dum in illlam intenditur, immensitatis eius coruscante circumstantia reverberatur. Ipsa quippe cuncta implens, cuncta circumstat: et idcirco mens nostra nequaquam se ad comprehendendam incircumscriptam circumstantiam dilatat, quia eam inopia suae circumscriptionis angustat. Unde et ad semetipsam citius labitur, et prospectis quasi quibusdam veritatis vestigiis, ad sua ima revocatur. Haec ipsa tamen per contemplationem facta non solida et permanens visio, sed, ut ita dixerim, quasi quaedam visionis imitatio, Dei facies dicitur. Qui enim per fa-

1] Tertius Bessar, *gaudium, quod quaerimus.*

2] In ed. Rom. Sixti V. *severitatis*; pro quo MSS. Anglic. et nostri habent, *securitatis.*

ciem quemlibet agnoscimus, non immerito cognitionem Dei, faciem eius vocamus. Unde Iacob postquam cum angelo (1) luctatus est, ait: « Vidi Dominum facie ad faciem. » (2) Ac si diceret: Cognovi Dominum, quia me cognoscere ipse dignatus est. Quam cognitionem plenissime fieri Paulus testatur in fine dicens: « Tunc cognoscam sicut et cognitus sum. » (3) Quia ergo post laborum certamina, post tentationum fluctus saepe (4) in excessu anima suspenditur, ut cognitionem divinae praesentiae contempletur, quam tamen praesentiam et sentire possit, et explere non possit; recte post tot labores de hoc tentato homine dicitur: « Videbit faciem eius in iubilo. » Quia vero unusquisque quanto amplius coelestia contemplatur, tanto magis a terrena operatione corrigitur; bene post gratiam contemplationis, iustitiam subdit operationis, dicens:

CAPUT VII.

Qua ratione iustitia, nostra dicatur.

Et reddet homini iustitiam suam.

13. Iustitia nostra dicitur, non quae ex (5) nostro est, sed quae divina largitate fit nostra; sicut in dominica oratione dicimus: « Panem nostrum quotidianum da nobis ho-

1) Baluz. et Colb. *locutus est.* Etiam tertius Bessar. et mox. *in excelsis*
2] Gen. 32. 30.
3) 1. Cor. 13. 12.
4) Idem, *saepe in excelsis.*
5] Edit. Vatic. Sixti V. *nostro nostra est.*

die. » (1) Ecce et nostrum dicimus; et tamen, ut detur oramus. Noster quippe fit, cum accipitur; qui tamen Dei est: quia ab illo datur. Et Dei ergo est ex munere, et noster fit veraciter per acceptionem. Ita ergo hoc loco homini suam iustitiam Dominus reddit: non quam ex semetipso habuit, sed quam, conditus ut haberet, accepit, et in qua lapsus perseverare noluit. Illam ergo iustitiam reddet Deus homini, ad quam conditus fuit, ut inhaerere Deo libeat, ut minacem eius sententiam pertimescat, ut serpentis callidi blandis iam promissionibus non credat.

14. Quod enim in paradiso egit, hoc quotidie antiquus hostis agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur evellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare: quotidie id (2) quod Deus minatur, levigat, et ad hoc credendum, quod falsum promittit, invitat. Falso enim pollicetur temporalia, ut mentibus hominum ea supplicia leviget, quae Deus minatur aeterna. Nam cum praesentis vitae gloriam spondet, quid aliud dicit quam, « Gustate et eritis sicut dii? » (3) Ac si aperte dicat:

Temporalem concupiscentiam tangite, et in hoc mundo sublimes apparete. Et cum timorem divinae sententiae amovere conatur, quid aliud loquitur, quam id quod hominibus dixit: « Cur praecepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi? » (4) Sed quia Divino munere redemptus homo iustitiam recepit, quam dudum conditus amisit, robustiorem se iam contra blandimenta callidae persuasionis exercet; quia experimento didicit quantum obediens esse debeat praecepto. Et quem tunc culpa duxit ad

1) Matt. 6. 11.
2) Editio Vatic. Sixti V. *quotidie hoc.*
3) Genes. 3. 5.
4) Genes. 3. 1.

poenam, nunc poena sua restringit a culpa: ut tanto magis delinquere metuat, quanto cogente supplicio et ipse iam, quod perpetravit, accusat. Unde et sequitur:

CAPUT VIII.

Quod qui sanctorum patrum exempla respicit, eorum comparatione se inferiorem cognoscit.

Respiciet homines, et dicet: Peccavi.

15. Se peccatorem non cognosceret, si iustitiam non haberet. Nemo quippe tortitudinem suam, nisi cum rectus esse coeperit, deprehendit. Nam qui omnino perversus est, neque hoc potest videre, quod est. Qui vero peccatorem se intelligit, iam ex parte aliqua iustus esse inchoavit, atque id quod non iustus fecerat, ex eo quod iustus est, accusat. Qua accusatione sua Deo inhaerere inchoat, dum rectum contra se iudicium proferens, hoc in se, quod illi sentit displicere, condemnat. Recepta ergo iustitia sua dicit homo iste: *Peccavi.* Et notandum, quod præmittitur: *Respiciet homines;* et tunc deinde subiungitur: *Et dicet: Peccavi.* Ideo enim nonnulli peccasse se nesciunt, quia homines non attendunt. Nam si considerarent homines, citius agnoscerent quantum peccando infra homines cecidissent. Et quamvis Scriptura Sacra aliquando homines ponere soleat humana sapientes, sicut ait Apostolus: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis? » (1) et paulo

1) 1 Cor. 3. 3.

post subiicit, dicens: « Nonne homines estis? » nonnunquam tamen homines dicit eos, quos a bestiis (1) ratio distinguit, id est quos non atteri bestiali passionum motu demonstrat. Quibus per Prophetam Dominus dicit: « Vos autem greges pascuae meae, homines estis: » (2) quia illos nimirum Dominus pascit, quos voluptas carnis iumentorum more non afficit. At contra hi, qui carnali affectioni succumbunt, non iam homines, sed iumenta nominantur: sicut de quibusdam in peccato suo morientibus, per Prophetam dicitur: «Computruerunt iumenta in stercore suo. » (3) Iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales homines in fœtore luxuriae vitam finire. Non enim esse homines, sed iumenta declarantur; de quibus per Prophetam dicitur: « Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. » (4) Et de quibus Propheta alius dicit: (5) « Ut carnes asinorum, carnes eorum: et fluxus equorum, fluxus eorum. » (6) Unde et per David dicitur: « Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis. » (7) Cum ergo vocentur homines hi, qui iustitiae ratione suffulti sunt; et irrationabilia iumenta nominentur hi, qui carnali delectationi deserviunt; recte de hoc poenitente dicitur: « Respiciet homines, et dicet: Peccavi. »

1) Colbert. et Baluz. *ratione distinguit.* Et tertius Bessar. *ratione.*
2) Ezech. 34. 31.
3) Ioel. 1. 17.
4) Ierem. 5. 8.
5) Turon. *ut carnes iumentorum;* in Colb. Baluz. et aliis *asinorum.*
6) Ezec. 23. 20.
7) Ps. 48. 13.

Ac si dicatur: Sanctorum virorum exempla conspicit, atque eorum comparatione se pensans, iniquum se esse deprehendit. Qui enim plenissime intelligere appetit qualis est, tales nimirum debet conspicere, qualis non est: ut ex bonorum forma metiatur quanto ipse, deserto bono, deformis est. Ex his quippe, quibus plenissime bona adsunt, perpendit recte, quæ sibi minus sunt: atque in illorum pulchritudine conspicit foeditatem suam, quam in semetipso et potest perpeti, et sentire non potest. Lucem namque debet conspicere, qui vult de tenebris iudicare; ut in illa videat quid de tenebris æstimet, per quas videre praepeditur. Peccator namque si, incognita vita iustorum, semetipsum conspicit, peccatorem se nullatenus comprehendit. Videre enim se non potest; quia fulgorem lucis nesciens, cum semetipsum conspicit, quid aliud, quam tenebras attendit? Iustorum ergo debemus vitam conspicere, ut subtiliter deprehendamus nostram. Illorum videlicet species, quasi quædam forma nobis imitanda proponitur.

16. (1) Viva lectio est vita bonorum; unde et non immerito iidem iusti in sacro eloquio libri nominantur, sicut scriptum est: « Libri aperti sunt, et alius liber apertus est, qui est vitae: et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris. » (2) Liber namque vitae est ipsa visio advenientis iudicis. In quo quasi scriptum est omne mandatum: quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia, quidquid non fecit, intelligit. Libri etiam aperti referuntur: quia

2) Ita Baluz. Colb. Norm. At editi post, *proponitur*, habent *quia viva lectio est vita bonorum. Unde.* Sed obscurior fit sensus additione voculae *quia*, et mutata punctatione. Hac voce (punctatio,) licet minus usitata, aut etiam recens conflata, uti coget aliquando necessitas, ne circumlocutionibus detur locus.

1) Apoc. 20. 12.

iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris: quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum legunt bonum quod agere ipsi noluerunt, atque ex eorum, qui fecerunt, comparatione damnantur. Ne ergo unusquisque tunc videns eos, quod non fecit defleat; in eis, quod imitetur, attendat. Quod quidem facere electi non cessant. (1) Meliorum namque vitam considerant, et deterioris usus conversationem mutant.

17. Unde sponsi voce sanctae Ecclesiae in Canticis canticorum dicitur: « Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbrae.» (2) Quae enim sunt duo ubera, nisi ex Iudaea ac gentilitate veniens uterque populus, qui in sanctæ Ecclesiæ corpore per intentionem sapientiæ arcano est cordis infixus? Ex quo populo hi qui electi sunt, idcirco capreæ hinnulis comparantur, quia per humilitatem quidem parvos sese ac peccatores intelligunt; sed eis per charitatem currentibus, si qua obstacula de impedimento temporalitatis obviant, transeunt, et datis contemplationis saltibus ad superna conscendunt. (3) Qui ut haec agant, praecedentium sanctorum exempla conspiciunt. Unde, et in liliis pasci referuntur. Quid enim per lilia, (4) nisi illorum vita declaratur, qui veraciter dicunt: « Christi bonus odor sumus Deo? » (5) Electi ergo, ut assequi summa praevaleant, conspecta odorifera et candida iustorum vita, satiantur. Iam quidem videre Dominum sitiunt, iam de eius contemplatione satia-

1) Editi, reluctantibus MSS. *meliorem.*
2) Cant. 4. 5.
3) Vatic. *transcendunt.*
4) Turon. *nisi illorum vita comparatur.*
5) 2. Cor. 2. 15.

ri charitatis aestibus inardescunt. Sed quia in hac vita positi necdum valent, per præcedentium interim patrum exempla pascuntur. Unde et apte illic tempus de ipso liliorum pastu definitur, dum dicitur: « Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. » Tamdiu quippe refici iustorum exemplis indigemus, donec præsentis mortalitatis umbras, aeterno die aspirante, transeamus. Cum enim huius temporalitatis umbra, transacta hac mortalitate, fuerit inclinata, quia ipsius diei internum lumen cernimus, nequaquam iam appetimus, ut ad amorem eius per aliorum exempla flagremus. Nunc autem, quia necdum eum intueri possumus, summopere necesse est, ut eorum, qui illum perfecte secuti sunt, conspectis actionibus (1) incitemur. Intueamur ergo quam pulchra est agilitas sequentium, et videamus quam turpis sit (2) hebetudo pigrorum. Statim namque, ut bene agentium gesta respicimus, nosmetipsos, confusione intima ulciscente, iudicamus: mox verecundia mentem concutit, mox iuste saeviens reatus addicit; et vehementer hoc etiam displicet, quod adhuc fortasse turpiter libet.

16. Unde per Ezechielem dicitur: « Fili hominis, ostende domui Israël templum, ut confundantur ab iniquitatibus suis, et metiantur fabricam, et erubescant ex omnibus quae fecerunt. » (3) Templum quippe Dei filiis Israël ad confusionem ostenditur, quando uniuscuiusque iusti anima, quam inspirando Deus inhabitat, quanta sanctitate fulgeat, ad confusionem suam peccatoribus demonstratur: ut in illa bonum quod negligunt, videant, et in seipsis malum quod operantur, erubescant. Metiri vero fabricam, est pensare

1) Turon. *imitemur.*

2) Idem codex, *tepitudo pigrorum.*

3) Ezec. 43 10.

subtiliter iustorum vitam. Sed dum metimur fabricam, necesse est ut ex cunctis, quae facimus, erubescamus: quia bonorum vitam quanto subtilius pensando discutimus, tanto severius in nobis omnia inique gesta reprobamus. Bene autem Prophetae dicitur, ut ostendat templum. Quia enim iustorum rectitudinem considerare peccator dissimulat, saltem hanc ex voce praedicantis agnoscat. Templum quippe peccatoribus ostendere, est sponte sua considerare nolentibus rectorum opera narrare. Qui itaque, sicut diximus, perduci ad summa desiderant, semper necesse est, ut meliorum provectibus intendant: quatenus tanto districtius in se culpas iudicent, quanto in illis altius, quod admirentur, vident.

19. Sed quid ista de peccantibus dicimus, cum ipsos quoque operatores iustitiae tanta provehi dispensatione videamus? Alius namque donum scientiae accipit: et tamen ad virtutem mirae abstinentiae non pertingit. Alius magna abstinentiae virtute accingitur: nec tamen in summa scientiae contemplatione dilatatur. Alius per prophetiae spiritum valet omnia ventura praenoscere: sed tamen per curationis gratiam non valet praesentis molestiae mala sublevare. Alius per curationis gratiam mala praesentis molestiae sublevat: sed tamen quia prophetiae spiritum non habet, quid sequatur, ignorat. Alius indigentibus multa iam propria largiri potest: sed tamen iniuste agentibus obviare libere non potest. Alius iniuste agentibus audacter pro Deo obviat; sed tamen indigentibus, quae habet, tribuere omnia recusat. Alius iam et ab otioso se sermone restringens, linguae lasciviam superat: sed tamen adhuc insurgentes irae stimulos perfecte non calcat. Alius insurgentem iram iam perfecte edomat: sed tamen adhuc linguam in laetitiam re-

laxat. Quid est hoc, quod iste eo bono indiget, quo alius pollet: et ille cum multis polleat, abunde aliis bonum adesse considerat, quod sibi deesse suspirat? nisi quod mira nobiscum dispensatione agitur, ut per hoc, quod alter habet, et iste non habet, (1) unus altero melior ostendatur: quatenus tanto ardentius ad humilitatem quisque proficiat, quanto ex bonis, quae non habet, inferiorem se habentibus pensat. Sicque fit, ut dum ille in isto, atque hic in illo respicit,quod admiretur, distincta bona et ab altitudine elationis reprimant, et ad studium profectus accendant. Magna namque solicitudine ad curam nostrae meliorationis accingimur, quando id virtutis in aliis cernimus, quod non habemus. Unde Ezechiel propheta, cum volantia animalia descripsisset, adiunxit: « Et audivi post me vocem commotionis magnae: benedicta gloria Domini (2) de loco sancto suo: et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram. » (3) Quid namque alas animalium, nisi virtutes debemus sentire sanctorum? Qui dum terrena despiciunt, ad coelestia volando sublevantur. Unde recte etiam per Isaiam dicitur: « Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilae. » (4) Volantia itaque: animalia alis suis se vicissim feriunt: quia sanctorum mentes in eo, quod superna appetunt, consideratis invicem alternis virtutibus excitantur. Ala enim sua me percutit, qui exemplo sanctitatis propriae me ad melius accendit. Et ala mea vicinum animal ferio, si aliquando alteri opus bonum, quod imitetur ostendo.

1) Ebroic. et alii, *unus alteri melior.*

2) Vindoc. et Baluz. *de loco suo.* Deest. *sancto* etiam in tertio Bessar.

3) Ezech. 3. 12.

4) Isai. 40. 31.

20. Sed quia sanctorum vitam significari istis animalibus diximus, libet in ipso volatu animalium oculos mentis attollere, et quanta vicissim alarum percussione se excitent, subtili consideratione pensare. Paulus namque, cum ceterorum sanctorum solicitudinem in praedicatione robustius laborando transcenderet, ut ab elatione se premeret, et vires suas in humilitatis gremio nutriret, crudelitatis suae antiquæ non immemor, Apostolorum omnium innocentiam contemplatus, ait: « Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus; quia persecutus sum Ecclesiam Dei. » [1] Et tamen eorumdem omnium Apostolorum primus, quasi accepti principatus oblitus, ac si minus ipse aliquid saperet, in Paulo sapientiam miratur, dicens: « Sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu. » (2) Ecce Paulus in Apostolis miratur innocentiam, ecce Apostolorum princeps miratur in Paulo sapientiam.

Quid est hoc, nisi quod sancti viri, dum virtutum consideratione vicissim sibi alios praeferunt; volantia animalia alarum percussione se tangunt: ut eo ad volatum se altius excitent, quo humilius alter in altero, quod admiretur videt? Hinc itaque colligendum est quanta debemus solicitudine meliorum vitam conspicere nos, qui in infimis iacemus, si et hi, qui iam tanta sanctitate sublimes sunt, ut per humilitatis gressus ad maiora proficiant, adhuc quaerunt in aliis, quod imitantes admirentur.

1) 1. Cor. 15. 9.
2) 2. Petr. 3. 15.

21. Sed hæc reprobi nesciunt; quia mentis oculos semper in infimis premunt: qui et si quando in viam Domini veniunt, non ad meliorum vestigia, sed ad intuenda semper deteriorum exempla vertuntur. Neque enim eorum vitam considerant, quibus se humiliando postponant, sed quibus superbiendo se præferant. Deteriores namque respiciunt, quibus meliores se esse gloriantur; et idcirco proficere ad meliora non possunt, quia hoc sibi sufficere æstimant, quod pessimos antecedunt. O miseri ! viam pergunt, et in terga respiciunt. Per spem quidem, quasi ante se pedem proferunt, sed per considerationem pravorum hominum post se oculos tendunt. Recti videri appetunt, sed ad inveniendos se tortam regulam sumunt. Si enim semetipsos quales sunt cognoscere appetunt, non deteriorum conspicere, sed meliorum exempla debuerant. Idcirco ergo peccatores se esse non intelligunt, quia homines non attendunt. Nam si homines attenderent, quantum peccando distarent a bonis hominibus, invenirent. De hoc ergo pœnitente, qui idcirco bonorum exempla considerat, ut sibimetipsi quantum a bono recessit innotescat, bene dicitur:

CAPUT IV.

Dum se ficte peccatores esse confitentur, de confessione peccati ornari volunt, non humiliari.

Respiciet homines et dicet, (1) Peccavi et vere deliqui, et ut eram dignus non recepi.

1) Pratel. et alii, *peccavi: sequitur, et vere deliqui.* Etiam tertius Bessar. *sequitur.*

22. Peccatores (1) se esse plerumque confitentur etiam qui se peccasse non credunt. Nam sæpe contingit, ut passim se homines iniquos esse fateantur: sed cum peccata sua veraciter aliis arguentibus audiunt, defendunt se summopere, atque innocentes videri conantur. Unusquisque ergo cum talis est, si deliquisse se dicit, vere non dicit; quippe qui peccatorem se non ex cordis intimo, sed verbotenus asserit. Quia enim scriptum est: « Iustus in principio accusator est sui: » [2] iste de confessione peccati ornari voluit, non humiliari: per accusationem suam humilis appetiit videri, non esse. Nam si confitendo peccatum, esse humilis veraciter appeteret, de perpetratione peccati arguentes se alios non impugnaret. Itaque iustus vitam suam iudicans, per exempla meliorum ex cordis intimo cognoscit se esse quod dicit. Ait enim: « Peccavi, et vere deliqui.» Atque de eo ipso quod tolerat flagello subiungit: « Et ut eram dignus non recepi.

23. Unusquisque enim in flagello positus minus adhuc peccata sua considerat, si vel tantum, vel amplius se percussum, quam merebatur existimat. Iste autem, quia quanto maiorum exempla considerat, tanto districtiori examinatione se pensat, minus se percussum quam merebatur, agnoscit: quia in illorum iustitia conspicit, quam gravis sibi culpa fuerit quod erravit; et idcirco hoc quod patitur, districtum esse non sentit, quia districte novit pensare quod fecit. Valde autem (3) facile est, ut peccatorem se quisque,

2) Pratel. Vindoc. Turon. *peccatores se confitentur etiam qui se esse non credunt.*

2) Prov. 18. 17.

3) Tertius Bessar. *difficile*, mendose.

cum nihil pro peccato suo patitur, fateatur. Secure videlicet iniquos nos dicimus, cum vindictam nullam de iniquitate sentimus. Nam peccatores nos quidem in tranquillitate loquimur, sed cum de peccatis ipsis flagello interveniente corripimur, murmuramus. Poena ergo nos interrogat, si veraciter cognoscimus culpam. Vir itaque iustus, quia culpam suam districte considerat, etiam in flagello positus dicat: « Et ut dignus eram non recepi. » Sequitur:

CAPUT X.

Gratiae praevenientis et liberi arbitrii subsequentis concordia.

Liberavit enim animam suam, ne pergeret in interitum.

24. Quia praeveniente divina gratia in operatione bona, (1) nostrum liberum arbitrium sequitur, nosmetipsos liberare dicimur, qui liberanti nos Domino consentimus. Unde Paulus, cum diceret: « Abundantius illis omnibus laboravi; » (2) ne labores suos sibi tribuisse videretur, illico adiunxit: « Non autem ego, sed gratia Dei mecum. » Quia enim prævenientem Dei gratiam (3) in se per liberum arbitrium

1] In edit. Vatic. Gilot. et plerisque etiam antiquioribus, *nostrum liberum arbitrium. sequimur.* At in MSS. Turon. Norm. etc. legimus, *sequitur.*

2) 1. Cor. 15. 10.

3) Editi *etiam ipse per liberum arbitrium.* Repugnant MSS. Anglic. a quibus nostram lectionem accipimus.

fuerat subsecutus, apte subiungit, « *Mecum*: ut et divino muneri non esset ingratus, et tamen a merito liberi arbitrii non remaneret extraneus. De hoc autem, qui liberatori suo semetipsum cognoscendo consensit, recte dicit: « Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum. » Sequitur:

Sed vivens lucem videret.

Lucem scilicet veritatis, quam corde mortuus videre non posset. Vel certe, quia Dominus dixit: « Ego sum lux mundi: » (1) videbunt lucem etiam mortui, quando omnes iniusti eum venire ad iudicium in humanitatis forma conspexerint. Sed vivens tunc lucem respicit, qui liberis oculis cordis in forma cum divinitatis attendit. Sequitur:

CAPUT XI.

Quod illa tentationum genera, quae numerata sunt, operatur Deus in nobis, ut labore conversionis, et provocatione tentationis, et timore mortis attriti purgemur, et post amaritudines gaudia subsequantur.

Haec omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.

25. De hoc tentato flagellatoque homine dictum superius

1) Iohan. 8. 12.

fuerat: « Abominabilis ei fit in vita sua panis; et appropinquavit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis. » Inferius vero subnexum est: « Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit: et videbit faciem eius in iubilo: et liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. » In his itaque iam collectis coacervatisque sententiis, et supra moeror amaritudinis; et infra (1) subiuncta est laetitia securitatis; moxque post haec dicitur, » Haec omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos. » Ac si diceret: Quod semel de uno dixi, hoc tribus vicibus per singulos agitur. Sed solerter intuendum est, quae tres istæ vices sint, quibus unusquisque homo anxietate moeroris afficitur, et post moerorem protinus ad securitatem lætitiae revocatur. Id enim superius, sicut iam dixi, narraverat, quod et gravis prius moeror afficit, et magna postmodum lætitia attollit. Igitur si vigilanter intendimus, has tres vices moeroris et laetitiae in uniuscuiusque electi animo istis alternari modis invenimus, id est (2) conversione, tentatione, et morte.

26. In prima quippe quam diximus conversionis vice, gravis mœror est, cum sua unusquisque peccata considerans, curarum secularium vult compedes rumpere, et viam Dei per spatium securæ conversationis ambulare: desideriorum temporalium onus grave abiicere, et (3) leve iugum Domini libera servitute portare. Cogitanti enim ista, occurrit il-

1) Vindoc. et pler. Norm. *subiecta est.*

2) Baluz. Colbert. Anglic. Norm. etc hic et infra habent, *conversatione, conversationem, conversationis,* pro *conversione* etc. fortasse ob vocum illarum affinitatem.

3) Al. *leve.*

la familiaris sua delectatio carnalis, quæ inveterata dudum, quanto eum (1) diutius tenuit, tanto arctius astringit, atque a se tardius abire permittit. Et quis ibi mœror, quæ anxietas cordis, quando hinc spiritus vocat, hinc caro revocat: hinc amor novæ conversationis invitat, hinc usus vetustæ perversitatis impugnat: hinc desiderio ad (2) cœlestem patriam flagrat, et hinc in semetipso carnalem concupiscentiam tolerat, quæ eum etiam aliquo modo invitum delectat? Recte ergo de hoc amarescente homine dici potest: « Abominabilis ei fit in vita sua panis; et appropinquavit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis. » Sed quia divina gratia diu nos istis difficultatibus affici non permittit, ruptis peccatorum nostrorum vinculis, citius nos ad libertatem novæ conversationis consolando perducit, et præcedentem tristitiam subsequens lætitia refovet: ita ut conversi uniuscuiusque animus eo magis ad votum suum perveniendo gaudeat, quo magis se pro illo meminit laborando doluisse. Fit cordis immensa lætitia: quia ei quem desiderat, iam per spem securitatis propinquat, ut recte de hoc dici debeat: « Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit; et videbit faciem eius in iubilo. » Vel certe: « Liberavit animam suam ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.

27. At ne conversus quisque iam sanctum se esse credat, et quem mœroris pugna superare non valuit, ipsa postmodum securitas sternat, dispensante Deo permittitur, ut post conversionem suam tentationum stimulis fatigetur. Iam quidem per conversionem Rubrum mare transitum est; sed

1) Tertius Bessar. *diu sustinuit.*

2] Tertius Bessar. *spiritualem*.

adhuc in eremo vitæ præsentis ante faciem hostes occurrunt. Iam peccata præterita velut extinctos Ægyptios post terga relinquimus; sed adhuc nocentia vitia, quasi alii hostes obviant, ut ad terram promissionis pergentibus cœptum iter intercludant. Iam priores culpæ, velut insequentes adversarii, sola divina virtute prostratæ sunt; sed tentationum stimuli, quasi hostes alii (1) contra faciem veniunt, qui et cum nostro labore superentur. Conversio videlicet securitatem parit, mater autem negligentiae solet esse securitas. (2) Ne ergo securitas negligentiam generet, scriptum est: « Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem. » (3) Non enim ait, ad requiem, sed ad tentationem: quia hostis noster adhuc in hac vita nos positos, quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto amplius expugnare contendit. Eos enim pulsare negligit, quos quieto iure possidere sentit. Contra nos vero eo vehementius incitatur, quos ex corde nostro, quasi ex iure propriae habitationis expellitur. Hoc enim in seipso Dominus sub quadam dispensatione figuravit, quia diabolum non nisi post baptisma se tentare permisit, ut signum nobis quoddam futurae conversionis innueret, quod membra eius postquam ad Deum proficerent, tunc acriores tentationum insidias tolerarent. Post primam igitur vicem moeroris atque laetitiae, quam unusquisque per studium conversionis agnoscit, haec secunda suboritur: quia ne securitatis negligentia dissolvatur, impulsu tentationis afficitur. Et quidem quisque in ipso conversionis initio ma-

1) Ebroic. et Vindoc. *ante faciem.*

2) In tertio Bessar. *quia negligentiam generat.*

3) Eccli. 2. 1.

gna plerumque excipitur dulcedine consolationis; sed durum laborem postmodum (1) experitur probationis.

28. Tres quippe modi sunt conversorum, inchoatio, medietas, atque perfectio. In inchoatione autem inveniunt blandimenta dulcedinis, in medio quoque tempore certamina tentationis, ad extremum vero perfectionem plenitudinis. Prius ergo illos dulcia suscipiunt, quæ consolentur; postmodum amara, quæ exerceant; et tunc demum suavia atque sublimia, quae confirment. Nam et sponsam suam vir quisque prius dulcibus blandimentis fovet, quam tamen iam coniunctam asperis increpationibus probat, probatam vero securis cogitationibus possidet. Unde et plebs Israëlitica, cum despondente se Deo ad sacras mentis nuptias ex Ægypto vocaretur, quasi arrharum vice prius accepit blandimenta signorum; coniuncta autem, probationibus exercetur in eremo; probata vero, in repromissionis terra virtutis plenitudine confirmatur. Ante igitur in miraculis degustavit quod appeteret; postmodum in labore tentata est, si custodire noverit quod gustasset; ad extremum quoque plenius accipere meruit, quod laboribus probata custodivit. Ita ergo vitam uniuscuiusque conversi, et inchoatio blanda permulcet, et aspera medietas probat, et plena post perfectio roborat.

29. Nam saepe conversi quique in ipso adhuc aditu inchoationis suae, vel tranquillitatem pacatissimam carnis, vel dona prophetiæ, vel prædicamenta doctrinæ, vel signorum miracula, vel gratiam curationis accipiunt: post hæc autem duris tentationum probationibus fatigantur, a quibus tentationibus adhuc, cum inciperent, valde liberos se esse crediderunt. Quod divinæ gratiæ dispensatione agitur, ne in in-

1) Plerique, *experitur tentationis.*

choatione sua tentationum (1) asperitate tangantur: quia si eorum initia amaritudo tentationis exciperet, tam facile ad ea quæ reliquerant, redirent, quam nec longius discesserant: nam contemptis prius vitiis, quasi iuxta positis replicarentur. (2) Unde et scriptum est: « Cum emisisset Pharao populum, non eos duxit Dominus per viam terræ Philisthiim quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum. » (3) Ex Ægypto itaque exeuntibus e vicino bello subtrahuntur: quia derelinquentibus seculum, quædam prius tranquillitas ostenditur; ne in ipsa sua teneritudine atque inchoatione turbati, ad hoc territi [redeant, (4) quod evaserunt. Prius ergo suavitatem securitatis sentiunt, prius pacis quiete nutriuntur: post cognitam vero dulcedinem, tanto iam tolerabilius tentationum certamina sustinent, quanto in Deo altius cognovere quod ament. Unde et Petrus prius in montem ducitur, prius claritatem transfigurationis Dominicae contemplatur; et tunc demum tentari ancilla interrogante permittitur; ut per tentationem factus sibi ex infirmitate conscius, ad illud flendo et amando recurreret, quod vidisset: et cum eum timoris unda in peccati pelagus raperet, esset prioris dulcedinis anchora, quæ retineret. Saepe autem tam diutina sunt tentationum certamina, quam longa inchoationum fuerant blandimenta. Saepe vero maius datur in inchoatione dulcedinis, minus autem in labore probationis.

1) Editi plerique. *adversitate frangantur*. Optime quantum ad sensum. Lectionem tamen hanc deserere coacti sumus communi consensu MSS. Norm. Vindoc. Baluz. Colb. etc. quos sequitur vetus editio Parisiensis.
2] Quasi, *reimplicarentur, seu iterum implicarentur*.
3) Exod. 13. 17.
4) Turon. *quod devicerunt*.

Saepe minus in inchoatione dulcedinis, maius in labore probationis. (1) Nunquam vero laborem tentationis dispar sequitur perfectio firmitatis: quia iuxta summam certaminis remuneratur quisque plenitudine perfectionis. Plerumque autem in eo quisque conversus labitur, quod dum quibusdam donis gratiae, dulcedine inchoationis excipitur, confirmationem accepisse se perfectionis arbitratur, et plenitudinis consummationem aestimat, quae adhuc blandimenta esse inchoationis ignorat. Unde fit, ut dum subita tentationis procella tangitur, despectum se Deo et perditum suspicetur. Qui si inchoationi suae non passim crederet, adhuc in prosperis positus, mentem ad adversa praepararet, et vitiis venientibus postmodum tam firmius resisteret, quam ea etiam sagacius praevidisset. Quae quidem tranquillius si praevidet tolerat. Eorum tamen omnino certamina, etiamsi praevideat, non declinat, (2) quia cursus nostri itineris nequaquam peragitur sine pulvere tentationis.

30. Plerumque autem conversus quisque talibus tentationum stimulis agitur, qualibus ante conversionis gratiam numquam pulsatum se esse reminiscitur: non quia tunc haec eadem radix tentationis deerat, sed quia non apparebat. Humanus quippe animus multis cogitationibus occupatus, saepe sibimetipsi aliquo modo manet incognitus, ut omnino quod tolerat, nesciat: quia dum per multa spargitur, ab interna sui cognitione removetur. Si autem Deo vacare appetat, et ramos multimodae cogitationis abscindat, tunc libere conspicit, quod de intima radice carnis procedit. Carduus namque si nascatur in via, itinerantium (3) pedibus

1) In tertio Bessar. *non nunquam.* Mox *plenitudinem consummationis ... Qui si inchoatione se non passim crederet confirmatum; adhuc.*
2) Idem cod. Baluz. et Colb. *qui usus nostri itineris.*
3) Vindoc. et Norm. *pedibus conculcatur.*

teritur, atque ipso usu transeuntium eius superficies ne appareat, (1) confricatur. Sed quamvis desuper fruticantes spinae non appareant, subter tamen radix occulta perdurat. Si autem (2) eum transeuntium pedes terere et calcare cessaverint, mox in superficiem surgendo proditur, et progreditur, et per spinam prodit in publicum, quidquid in radice vivebat occultum. Ita et in corde secularium saepe occulta quaedam tentationum radix non facile apparet exsurgere: quia velut in via actionum sita transeuntium teritur pede cogitationum, et per innumeras curas, quasi multis itinerantibus premitur, ne videatur. Si autem per conversionis gratiam a via cordis curarum turba removetur, ut nulla actionum insolentia conterat, nullus cogitationum tumultus premat; tunc quod occultum latebat agnoscitur, tunc de radice vitiorum pungit libere spina tentationum. Contra quam bene viventis manu agitur, ut in quantum potest fieri, non tegatur occulta, sed radicitus evellatur. Quod donec fiat, uniuscuiusque conversi animum ita haec spina conturbat, ut saepe percussione subita pene superari se sentiat, eiusque vulnus medullitus inflictum (3) exitialiter pertimescat.

31. Plerumque vero ipsi tentationum stimuli dum in usum veniunt, dilatantur, et non quidem acriores, sed longiores exsistunt. Minus autem dolent, sed magis inficiunt: quia dum menti diutius adhaerent, tanto fiunt minus pavendi, quanto magis assueti. Inter haec ergo (4) deprehensa

1) Ita Norm. Vindoc. Turon. Baluz. Colb. editis habentibus *confringitur*, non alia ratione quam quod huic loco magis congruere videatur.
2) In tertio Bessar. desunt *eum*, et *proditur*.
3] Tertius Bessar. *exitiabiliter*.
4) Ita quoque Baluz. Colb. Vindoc. Ebroic. aliique Norm. quibus consentiunt vet. edit. Paris. et Basil. At in recent. legitur, *depressa*.

mens huc illucque distenditur, et multiplicibus tentationum aestibus dissipatur, et saepe hinc inde provocata, cui tentanti vitio obviet, vel quod primum impugnet, ignorat. Unde plerumque evenit, ut dum nimis insurgentia vitia cruciant, dum repugnantis animum iamiamque quasi in lapsum desperationis inclinant, conversus quisque hanc ipsam sublimitatis viam, quam sibi ad remedium eligit, expavescat, et quasi in summo eductus titubat, qui in imo solidius stabat. Ita vero circumfrementibus tentationum motibus angustatur, ut recte de eo dici debeat: « Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis. » Vel certe: « Appropinquavit corruptioni anima eius, et vita illius mortiferis. » Sed quia misericors Deus probari nos permittit tentationibus, non reprobari, sicut scriptum est: « Fidelis autem Deus, qui non patitur vos tentari (1) supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere: » (2) citius nobis consolationis ope succurrit, et surgentes tentationum stimulos mitigat, impugnantesque se cogitationum motus interna pace tranquillat. Moxque anima immensam de spe cœlesti lætitiam percipit, dum devictum malum respicit, quod toleravit, ut iure de hoc tentato liberatoque homine dici debeat: « Videbit faciem eius in iubilo: et liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. » Istis itaque duabus vicibus, id est conversionis et probationis, per mœrorem lætitiamque transactis, superest tertia, cuius et mœrorem adhuc sustineat, et gaudia consequatur.

---

1) Baluz. Colb. Pratel. *supra quam potestis.* Vindoc. *fidelis autem est Deus.* Tertius Bessar *supra quam.* Mox *consolationis opus occurrit.*

2) 1. Cor. 10. 13.

32. Post conversionis namque certamina, post probationis ærumnam, restat adhuc dura tentatio: quia venire non potest ad perfectæ gaudia libertatis, nisi prius debitum solvitur humanæ conditionis. Conversus autem quisque sibi caute solicitus, tacite secum considerare non cessat, æternus iudex quam districtus adveniat, suumque terminum quotidie prospicit, et ante severitatem tantae iustitiae, quas rationes vitae suae sit positurus attendit. Etsi cuncta prava opera, quae intelligere potuit, devitavit; venturus tamen coram districto iudice illa magis quae in semetipso non intelligit, pertimescit. Quis enim considerare valeat, quanta mala per momenta temporum ipsis inconstantibus cogitationum motibus perpetramus? (1) Facile est enim opera perversa vitare, sed nimis difficile est ab illicita cogitatione cor tergere. Et tamen scriptum est: « Vae vobis qui cogitatis inutile. » (2) Et rursum: « In die cum iudicabit Dominus occulta hominum. » (3) Qui etiam praemisit: « Inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. » (4) Et rursum: « Labia dolosa; in corde et corde (5) locuti sunt mala. » Et rursum: « Etenim in corde iniquitates operamini in terra. » (6) Humana autem anima semel aeternitatis statum deserens, ad fluxum temporalitatis delapsa, hanc mutabilitatem alternantium motionum, quam dum cadere volens appetiit, dum conatur surgere, cogitur

1) Vindoc. *Facile est autem opera a perversa vanitate, sed nimis difficile est ab illicita cogitatione cor tegere.*
2) Mich. 2. 1.
3] Rom. 2. 16.
4) Ibid. 15.
5) Pratel. et alii, *locuta sunt.* In Vindoc. ommittitur hic versus: *labia dolosa etc.*
6] Ps. 11. 3. 57. 3.

invita tolerare. Inde quippe punita est, unde delectata: quia inde conversa habet laborem certaminis, unde perversa appetiit gaudium voluptatis.

Saepe ergo electis etiam nolentibus in cogitatione subrepitur, quod in se quidem solerter inspiciunt, et ante Dei oculos quanti sit reatus attendunt: et cum de his omnibus semper iudicia districta pertimescant, tunc tamen haec vehementer metuunt, cum ad solvendum humanae conditionis debitum venientes, (1) districto iudici appropinquare se cernunt. Et fit tanto timor acrior, quanto et retributio aeterna vicinior. Ante oculos autem cordis nihil inane tunc transvolat de phantasmate cogitationis: quia subductis e medio omnibus, se et illum tantummodo considerant, cui appropinquant. Crescit pavor vicina retributione iustitiae, et urgente solutione carnis, quanto magis districtum iudicium iamiamque quasi tangitur, tanto vehementius formidatur. Et si ea quae sciunt, nunquam se praetermisisse meminerunt, formidant tamen illa quae nesciunt: quia videlicet semetipsos diiudicare et comprehendere omnino non possunt, atque urgente exitu, subtiliori terrentur metu. Unde Redemptor noster solutioni carnis appropinquans, et membrorum suorum servans speciem, factus in agonia, cœpit prolixius orare. Quid enim (2) pro se ille cum in agonia esset, peteret, qui in terris positus, cœlestia cum potestate tribuebat? Sed appropinquante morte, nostrae mentis in se certamen expressit, qui vim quamdam terroris ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis aeterno pro-

1) Al. *districto iudicio.* Tertius Bessar. *venienti districto iudici propinquare.*

2) Pratel. *pro se ille cum agonia peteret.* Tertius Bessar. etiam *cum agonia peteret.*

pinquamus iudicio. Neque enim tunc cuiuslibet anima immerito terretur, quando post pusillum hoc invenit, quod in aeternum mutare non possit.

33. Consideramus quippe, quod viam vitae praesentis nequaquam sine culpa transire potuimus: consideramus etiam, quia nec hoc quidem sine aliquo reatu nostro est, quod laudabiliter gessimus, si remota pietate iudicemur. Quis enim nostrum vitam præcedentium patrum valet vel superare, vel assequi? Et tamen David dicit: « Ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » (1) Paulus cum diceret: « Nihil mihi conscius sum; » (2) caute subiungit: « Sed non in hoc iustificatus sum. » Iacobus dicit: « In multis enim offendimus omnes. » (3) Iohannes dicit: « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. » (4) Quid ergo facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodo (5) virgulta immobilia stabunt, si huius pavoris turbine etiam cedri quatiuntur? Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnumquam terrore vindictæ etiam iusti anima turbatur. Cui et si quid tranquillum in hac vita sapere potuit, mortis articulo interveniente concutitur, ut iure dici debeat: « Abominabilis fit ei panis in vita sua, et animæ eius cibus ante desiderabilis. » Vel certe propter pavoris pœnam hoc, quod illic subditur: « Appropinquavit corruptioni anima eius et vita illius mortiferis. »

34. Sed quia iustorum animæ a levibus quibusque con-

1) Psal. 142. 2.
2) 1. Cor. 4. 4.
3] Iacob. 3. 2.
4) 1. Iohan. 1. 8.
5) Vindoc. *virgulta immutabilia.*

tagiis, ipso sæpe mortis pavore purgantur, et æternæ retributionis gaudia iam ab ipsa carnis solutione percipiunt: plerumque vero contemplatione quadam retributionis internæ etiam priusquam carne expolientur, hilarescunt; et dum vetustatis debitum solvunt, novi iam muneris lætitia perfruuntur, recte dicitur: « Videbit faciem eius in iubilo. » Vel certe: « Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. » Iusti itaque anima in iubilo faciem Dei conspicit: quia tantum de lætitia interna percipit, quantum capere vel assumpta vix possit. Ibi igitur lucem vivens videt: quia spiritalem oculum in radios æterni solis infigit. Ibi lucem vivens videt: quia omni iam mutabilitatis vicissitudine atque obumbratione calcata, veritati aeternitatis inhæret; eique inhærendo quem cernit, ad similitudinem incommutabilitatis assurgit, atque in semetipsam auctoris sui inconversibilem speciem dum respicit, assumit. Quæ enim ad mutabilitatem per semetipsam lapsa est, ad immutabilitatis statum immutabilem (1) videndo formatur. Igitur Eliu de afflicto hoc liberatoque homine, quia prius mœroris amaritudinem, et postmodum gaudia consolationis expressit, apte subiunxit: « Haec omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos: » videlicet conversionis, probationis, et mortis: quia per tria hæc, et duris primum stimulis mœroris afficitur, et magnis postmodum securitatis gaudiis refovetur. Et quia electi uniuscuiusque mens iisdem tribus vicibus, id est vel labore conversionis, vel tentatione probationis, vel formidine solutionis atteritur, atque ipsa attritione purgata liberatur, apte subiungitur:

1) Idem codex, *vivendo formatur*.

CAPUT XII.

Lux præsens, morientium est; Lux æterna viventium.

Et revocet animas eorum a corruptione, et illuminet lucem viventium.

35 Lux quippe morientium est, quam corporeis oculis cernimus. Qui autem adhuc huic mundo vivunt, luce morientium tenebrescunt. Illuminantur autem luce viventium, qui despecto temporali lumine, ad splendorem internæ claritatis recurrunt, ut ibi vivant, ubi verum lumen sentiendo videant, ubi non aliud lumen, atque aliud vita, sed ubi ipsa lux, vita sit: ubi sic nos lux exterius circumscribat, ut interius impleat; sic interius impleat, ut in circumscripta exterius circumscribat. Illuminantur ergo hac luce viventium, quam tanto tunc subtilius conspiciunt, quanto nunc ad illam purius vivunt.

36. Magna Eliu ac valde fortia protulit: sed hoc unusquisque arrogans habere proprium solet, quod dum vera ac mistica loquitur, subito per tumorem cordis quaedam inania et superba permiscet. Foris enim placere appetit in hoc, quod veraciter sentit: et inde mox inanescit a vero, unde (1) per elationis typum recedit ab intimo. Quia enim approbari doctus exterius quaerit, intus plenitudinem, qua docebatur, amittit. Unde et Eliu, quem tenere arrogantium typum saepe iam diximus, postquam multa sapientiae pro-

1) Baluz. Colbert. et al. *per elevationis typhum.*

funda digessit, subito post easdem sententias veraces ac mysticas, fastu scientiae inflatus extollitur; cuius mox inflationis merito eius sensus ad inania verba derivatur. Nam subdidit, dicens:

CAPUT XIII.

Quando aliquid humiliter loquuntur, diu in eiusdem humilitatis specie non perseverant.

Attende Iob, et audi me, et tace dum ego loquor. Si autem habes quod loquaris, responde mihi: loquere; volo enim te apparere iustum. Quod si non habes, audi me; tace, et docebo te sapientiam.

37 Qualem se apud se habeat, hac locutione manifestat, qua dicit: « Attende Iob, et audi me, et tace dum ego loquor. » Immensa enim superbia est, a seniore sibi reverentiam exigere, et silentium imperare meliori (1) se. Quia autem prædicatores iusti dum quoslibet corripiunt, sæpe per humilitatis gratiam (2) ad cogitationum suarum intima revertuntur, atque in eo ipso quod corripiunt, ne quid fortasse fallantur exquirunt, correptisque licentiam tribuunt, (3) ut si quid pro seipsis iustius sentiant, fateantur; hoc non-

1] A tertio Bessar. abest *se*. Mox *responde mihi: volo,* deficiente *loquere*.

2) Editi. Basil. 1514. Vaticana; Gilot. *ad cognitionum suarum*. Nostram lectionem eruimus ex MSS. Anglic. Norm. Turon. etc.

3) Anglic. Norm. et alii, *ut si quid pro se ipsi iustius*.

numquam etiam arrogantes imitari appetunt. Paulisper enim in verbis elatione postposita, quasi eorum quos corripiunt, (1) si forte reperire potuerint, iustitiam quærunt: non quia ita sentiunt, sed quia ornari per humilitatis speciem concupiscunt. Metuunt enim, (2) ne superbi ac tumidi, quia sunt, esse videantur. Unde Eliu statim subdidit, dicens: « Si autem habes quod loquaris responde mihi: loquere, volo enim te apparere iustum. » Sed quia hæc ex corde non protulit: audire quod quæsierat non exspectavit. Nam illico subiunxit: « Quod si non habes, audi me; tace, et docebo te sapientiam. » Qui enim veraciter quærunt audire quod iustum est, aequanimiter expectant, audire quod quaerunt: Eliu autem, quia veraciter requisitionis verba non protulit, dici quod quaesierat non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit, qualemque se in oculis suis habebat, ostendit, dicens: « Tace, et docebo te sapientiam. » Arrogantes enim viri quando aliquid humiliter sonant, diu in eiusdem humilitatis specie non perdurant. Cum fortasse quaerunt ut audiant, mox loquendo obviant ne doceantur: quia superficiem vocis quam protulerant, citius ostentationis intentio (3) comprimit, quae ex radice cordis exsurgit: atque eamdem humilitatis formam specietenus sumptam, eo celerius probant quia aliena est, quo illam diutius tenere non possunt. Ecce Eliu iustitiam cum requirit ut discat, promittit quia doceat. Ecce quasi requirendo quod iustum est, aliquid planum sonuerat lingua; sed mox celare non potuit hoc quod altum tumebat conscientia. Nam repente subiunxit: « Tace, et docebo te sapientiam. » Quia vero arrogantes omnes in eo quod proferunt typho superbiae

1) Al. *si forte reperiri potuerit.*

2) Turon. *ne superbia tumidi.*

3) Baluz. et Colb. *corrumpit.* Tertio etiam Bessar. *corrumpit.*

inflantur, et velut in alto positi, sic doctorum speciem sumunt, ac si eorum verba dignatione quadam super indignos homines cœlitus effundantur, bene a scriptore huius historiae versus interponitur, quo dicatur:

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM BEATI IOB

PRONUNCIANS itaque Heliu etiam hæc locutus est: Audite sapientes verba mea, et eruditi auscultate me. Auris enim verba probat, et guttur escas gustu diiudicat. Iudicium eligamus nobis, et inter nos videamus, quid sit melius: quia dixit Iob: Iustus sum, et Deus subvertit iudicium meum. In iudicando enim me, mendacium est, et violenta est sagitta mea absque ullo peccato. Quis est vir, ut est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis? Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo. Ideo viri cordati audite. Absit a Deo impietas, et ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, et iuxta vias singulorum restituet eis. Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens subvertet iudicium. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius, et flatum ad se trahet. Deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem revertetur. Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, et ausculta vocem eloquii mei. Numquid, qui non amat iudicium, sanari potest? Et quo modo tu eum, qui iustus est, intantum condemnas? Qui

dicit regi apostata, qui vocat duces impios. Qui non accipit personas principum, nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem. Opus enim manuum eius sunt universi. Subito morientur, et in media nocte turbabuntur populi, et pertransibunt, et auferent violentum absque manu. Oculi enim eius super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebræ, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem. Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium. Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis. Novit enim opera eorum, et idcirco inducet noctem, et conterentur. Quasi impios percussit eos in loco videntium. Qui quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes vias eius intelligere noluerunt, ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, et audiret vocem pauperum. Ipso enim concedente pacem, quis est, qui condemnet? Ex quo absconderit vultum, quis est, qui contempletur eum? Et super gentes et super omnes homines. Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi. Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo. Si erravi tu doce me. Si iniquitatem locutus sum, ultra non addam: nunquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? Tu enim cœpisti loqui, et non ego. Quod si quid nosti melius, loquere. Viri intelligentes loquantur mihi, et vir sapiens audiat me. Iob autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam. Pater mi, probetur Iob usque ad finem. Ne desinas ab homine iniquitatis, qui addidit super peccata sua blasphemiam. Inter nos interim constringatur, et tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum.

CAPUT. XIV.

Iusti ex radice humilitatis loquuntur; secus iniqui.

Pronuntians (1)quoque Eliu, etiam haec locutus est.

38 Quid enim per huius pronuntiationis vocabulum, nisi inflatio elationis ostenditur? ut verba, quæ de alta superbiæ radice veniebant, cum quadam quasi altitudine et distinctione procederent. Ita videlicet prædicare omnes arrogantes solent. Cum quodam enim fastu proferunt hoc, quod singulariter intellexisse se credunt: et fortasse tunc humilitatem prædicant, cum per elationis typhum exempla superbiæ ostentant. Unde fit, ut eorum prædicatio concors sibi manere non possit: quia id, quod rectum loquentes seminant, perverse tumentes impugnant. Humilibus namque auditoribus verba sua non compatiendo, sed vix dedignando largiuntur. Longe quippe se in altum positos aestimant, et super eosdem auditores suos (2) quasi praecedentes, doctrinæ respectum vix de summo dignanter inclinant. At contra verba iustorum ex radice veniunt humilitatis ut fructum valeant ferre pietatis: et quidquid salubre potuerint, non tumendo, sed compatiendo subministrant. (3) Per verba quippe caritatis vel se in auditoribus suis, vel auditores suos in se ita transformant, ac si et illi per istos hoc quod

1) Ita MSS. passim et vet. edit. In recent. legitur, *pronuntians itaque.*
2) Locus suboscurus in editis: nec clarior in MSS. Ebroic. et aliis ubi legitur: *quasi procedentis doctrinae respectum.* Tertiu Bessar. *præcedentis.*
3] Ebroic. et Vindoc *vi quippe caritatis.* Turonensis *via quippe caritatis.* Tertius Bessar. *Qui per caritatis viscera.*

audiunt doceant, et isti per illos hoc quod docendo proferunt, discant. Eliu ergo typum arrogantium tenens, et (1) cum pronuntiationis ostentatione inchoans, quid dicat audiamus. Sequitur:

CAPUT XV.

Superbi doctores, non quærunt auditores suos sapientes efficere, sed suam sapientiam ostentare.

Audite, sapientes, verba mea, et eruditi, auscultate me. Auris enim verba probat, et guttur escas gustu diiudicat.

39 Ac si diceret: Sicut nec auris escas, nec guttur verba cognoscit; ita nec stultus quisque sententiam sapientis intelligit. Sapientes ergo atque eruditi, audite quod dico, qui potestis ea quæ fuerint dicta, cognoscere. Videamus igitur quantum tumeat, qui verba sua non nisi a sapientibus audiri decenter existimat. Verus autem sapientiæ praedicator dicit:« Sapientibus et insipientibus debitor sum.»(1) At contra arrogans in prædicatione sua aures tantumodo sapientium expectat: quia non ideo prædicat, ut possit quoslibet sapientes efficere; sed ideo sapientes quærit, ut possit, quod senserit, superbiendo monstrare. Sicut enim superius dictum est, non illos appetit erudire, sed se ostendere: nec in tue-

1) Pratel. *cum pronuntiatione inchoans.*
(5) Rom. 1. 14.

est, non illos appetit erudire, sed se ostendere: nec intuetur, quam iusti qui audiunt, fiant, sed ipse quam doctus, (1) cum a doctis auditur, appareat. Quia vero praedicationem arrogantium nullus admitteret, si non et aliquid de humilitatis imagine permiscerent, bene Eliu postquam per tumida verba se extulit, rursum quasi ad æqualitatis concordiam condescendit, dicens:

CAPUT XVI.

Humilitatem quandoque praeseferunt, sed fictam.

Iudicium eligamus nobis, et inter nos videamus, quid sit melius.

40. Sed utrum hoc iudicium ex humili corde quaesierit, facile cognoscimus, si subsequentia verba pensemus. Sequitur:

Quia (2) *dixit Iob: iustus sum, et Deus subvertit iudicium meum. In iudicando enim me, mendacium est; et violenta sagitta mea absque ullo peccato.*

Hæc beatum Iob dixisse quaeritur, quae tamen quia mi-

1) Omissum, *a doctis*, in edit. Rom. et aliis seq. supplevimus ex MSS. Anglic. Norm. Vindoc. et Baluz.

2) Tertius Bessar. *discisti*.

nime dixerit, requisita sacrae historiae verba testantur. Sed qui iudicium æque quaesierat, ex culpa quam finxit, protinus sententiam promulgat. Nam sequitur:

Quis est vir, ut est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis?

Ecce iudicium quaerens, iudicium protulit, et post allegationem suam nulla beati Iob expectata sententia, eum damnatione dignum ex reproborum societate iudicavit. Ait enim: « Quis vir ut Iob? » Ut utique subaudiamus, nullus. Atque subiungit: « Qui bibit subsannationem quasi aquam. » Aqua autem cum bibitur, ita liquide sumitur, (1) ut ad sorbendum nulla sui pinguedine retardetur. Subsannationem vero ut aquam bibere, est Deum sine aliquo obstaculo cogitationis irridere, ut in eo quod superbit lingua vel conscientia, nulla trepidatio contradicat. Haec autem eius sententia super beatum Iob quantum a tramite veritatis exorbitet, illa Domini attestatione cognoscimus, qua ad diabolum dicit: « Nunquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? » (2) Ecce quem Veritas dicit absque comparatione iustum, eum Eliu asserit (3) absque comparatione peccatorem. Sed haec esse propria arrogantium praedicatorum solent, ut etiam afflictos auditores suos magis districte corripere appetant, quam blande refovere.

1) Vindoc. *ut ad absorbendum*. Tertius Bessar. *sumitur ad sorbendum, ut.*
2) Iob. 1. 8.
3) In Vindoc. Deest, *absque*, sed vitiose, et contra S. Gregorii mentem, cuius scopus est dicere eumdem Iob, quem Deus iustis omnibus praetulit, ab Heliu iniquorum omnium nequissimum iudicatum.

Plus enim student, ut mala obiurgando increpent, quam bona laudando confirment. Superiores quippe (1) videri desiderant, et magis gaudent cum eorum animum (2) ira elevat, quam cum caritas exæquat. Semper invenire optant, quod increpando rigide feriant. Unde scriptum est: « In ore stulti virga superbiae: » (3) quia videlicet percutere rigide scit, sed compati humilitet nescit.

41. (4) Solent etiam praedicatores iusti auditores suos obiurgando corripere, solent in eorum vitia districta increpatione saevire. Unde scriptum est: « Verba sapientium quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi. » (5) Recte autem eorum verba clavi vocati sunt: quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere. An Iohannis verba clavi non erant, cum dicebat: « Progenies viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura? » (6) An verba Stephani clavi non erant, cum dicebat: « Vos semper Spiritui sancto resistitis. » (7) An verba Pauli clavi non erant, cum dicebat: « O insensati Galatæ, quis vos fascinavit? » (8) Et rursum cum Corinthiis diceret: « Cum enim sit in-

1) Norm. Vind. et alii, *se videri desiderant.*

2) Male in edit. Rom. et aliis, *ita elevat.*

3) Prov. 14. 3.

4) Haec. omittuntur in Baluz. Tertius Bessar. *Solent etiam iusti viri cum auditoribus suis verbum correptionis faciunt, in eorum vitiis districta increpatione desævire, vel ita. Solent etc.* ut in textu: habet tamen *corrigere* pro *corripere* hic secundus legendi. modus.

5) Eccl. 12. 11.

6] Matth. 3. 7.

7] Act. 7. 51.

8) 1. Cor. 3. 3.

ter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Sed necesse est, ut caute videamus: quia praedicatores iusti in ipsis quos corrigunt, cum ex parte alia fortasse aliquid bonae operationis inveniunt, ad eadem obiurgationis verba cum quanta dispensatione descendunt. Ecce Paulus Corinthios docens, eosque in culpa divisionis aspiciens, exorsus est, dicens: « Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus divites facti estis in illo. » (1) Multum profecto laudavit, quos in Christo divites in omnibus dixit. Et ecce adhuc blandimenta multiplicat, dicens: « In omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi corfimatum est in vobis. » (2) Testimonium (3)Christi confirmatum est in vobis, dixit, ac si opere peregissent, quod doctrina didicerant. Et mox in laudis consummatione subiunxit: « Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Iesu Christi. » Quaeso te, Paule, istis tot favoribus iam quo tendant, insinues. Et ecce paulo post sequitur: « Obsecro vos autem fratres, per misericordiam Domini nostri Iesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones inter vos sunt. » (4) De quibus contentionibus paulo post subdidit, dicens: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis,

1) 1. Cor. 1. 4.

2) Ibidem. 5.

3) In tertio Bessar. desunt haec verba *Testimonium Christi confirmatum est, in vobis*, quae secundo loco ponuntur.

4) Ibid. 10.

et secundum hominem ambulatis? » [1] Ecce (2) quibus laudibus ad aperta correptionis verba descendit: ecce in corde audientium, quam blanda favoris manu viam districtae increpationis aperuit. Prius namque superborum brachia studuit pet blandimentorum vincula religare, ut postmodum potuisset vulnus superbiae ferro correptionis incidere. Erant profecto in Corinthiis et quae laudari debuissent, erant et quae argui. Peritus itaque medicus prius sana membra, quae circa vulnus erant, laudando palpavit, et postmodum putridum sinum vulneris feriendo transfixit. Habet ergo in sanctis praedicatoribus ad utraque aptum doctrinae regula pondus suum, ut et recta (3) faventes nutriant, et perversa animadvertentes abscindant.

42. Nonnumquam vero etiam praedicatores iusti rigide feriunt. Sed aliud est cum iustitia stimulat, aliud cum superbia inflat. Iusti cum severe corrigunt, internae dulcedinis gratiam non amittunt. Nam saepe pro inquietudine refrenanda pravorum, duritiam (4) districti vigoris assumunt, sed intus charitatis igne liquefiunt, atque eorum amore ardent, in quos aspera correptione saeviunt; seque etiam eis intrinsecus in secreto cordis humiliant quo foris duris animadversionum stimulis, quasi despiciendo castigant. Plerumque autem et non despiciendo despiciunt, et non de-

1) 1. Cor. 3. 3.

2) Vindoc. Pratel. et alii, *ecce quod laudibus ad aperta correptionis*. Haec omittuntur in Baluz. et Colb. Tertius etiam Bessar. *quod* Et infra *foventes*.

3) Editi male, *recta facientes nutriant*; omnes enim MSS. habent, *faventes* aut, *foventes nutriant*.

4) In vulgatis, *districti rigoris*. Sequimur Vindoc. Turon. Norm. Colb. et Baluz.

sperando desperant: ut tanto eos celerius a culpa (1) spavescere ac resilire faciant, quanto iam (2) quasi vicinius mortis foveam ostentant. Saepe etiam quodam decenti moderamine suas culpas coram discipulis indicant, ut illi audientes discant, quomodo semetipsos de suis actionibus subtiliter reprehendant. Tanta autem dispensatione se temperant, ut neque cum se erigunt, intrinsecus rigidi sint; neque rursum cum se humiliant, extrinsecus remissi: qui et in disciplina humilitatem custodiunt, et in humilitate disciplinam. Paulus disciplinam tenuit, cum Corinthiis diceret: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Sed humilitatem in disciplina non perdidit: quia deprecando (3) praemisit dicens: (4) « Obsecro vos fratres, per misericordiam Dei, ut idipsum dicatis omnes et non sint in vobis schismata. » Rursum humilitatem tenuit, cum eisdem Corinthiis loquens paulo latius fortasse, quam voluerat, semetipsum reprehendit, dicens: *Factus sum insipiens.* (5) Sed disciplinam in hac humilitate non perdidit, quia illico adiunxit: *Vos me coëgistis.* Exemplum magnae humilitatis exhibuit, cum discipulis dixit: « Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Christum. » (6) Sed in hac humilitate (7) disciplinae iustitiam non amisit, qui eisdem delinquentibus

1) Editoribus placuit, *pavescere*, quod legitur in Baluz. Colb. Ebroic. Vindoc. Turon. etc. mutare in, *reviviscere.*
2) Tertius Bessar. *quamdam eis.*
3) Tertius Bessar. *praemonuit.*
4) Vindoc. et pler. Norm. *obsecro autem vos.*
5) 2. Cor. 12. 11.
6) 1. Cor. 4. 5.
7) Al. *disciplinam iustitiae.*

dicit: « Quid vultis, in virga veniam ad vos? » (1) et (2) cetera. Sciunt ergo praedicatores sancti utroque moderamine artem magisterii temperare: et cum delinquentium reatus inveniunt, sciunt modo severe corripere, modo humiliter deprecari. Sed cum arrogantes viri eos imitari appetunt, sumunt ab eis aspera verba correptionis, et sumere ab eis veraciter nesciunt, preces humilitatis. Magis enim terribiles (3) possunt esse, quam mites; et idcirco discunt unde se erigant, et discere negligunt, ut animum submittant. Cumque admonere delinquentes placide nesciunt, nimio rigoris usu per invectionis iracundiam, etiam contra recte agentes effrenantur. Quorum iste Eliu speciem teneus, beatum Iob non refovet, sed obiurgat, dicens: « Quis est vir, ut est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis? » Et quia aliena semper est a veritate superbia, mox et ad falsa prorumpit, dicens:

CAPUT XVII.

Aliena semper est a veritate superbia.

Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiamsi cucurrerit cum eo.

1] 1. Cor. 4. 21.

2) In Tertius Bessar. deest *et cetera.*

3] Ita Ebroic. et alii. Norm. Vindoc. Baluz. et Colb. In edit. Paris. 1495. legitur *magis enim terribiles, si possunt, volunt esse quam mites.* Optime sane si MSS. addere aut detrahere liceret. Corrupte in Basil. 1514. et Paris. 1518. *terribiles quos possunt, volunt,* etc. In aliis vulgatis, *teribiles volunt esse quam.*

43. Quod profecto, quia minime dixerit, quisquis beati Iob verba legit, agnoscit. Sed qui idcirco loquitur, ut semetipsum ostendendo superbiat, quid mirum, si in altero fingit quod reprehendat? Quomodo enim veritati cohæreat in verbis increpationis, quem intra semetipsum longe ab eadem veritate dirimit tumor mentis? Sequitur:

Ideo viri cordati audite me.

Ecce iterum fastu superbiae inflatus, eos tantummodo, qui quasi digne intelligendo, se assequi valeant quaerit, et sic (1) quod sentiebat erumpit, dicens:

CAPUT XVIII.

Deus in hac vita non semper reddit singulis iuxta opera.

Absit a Deo impietas, et ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, et iuxta vias singulorum restituet eis.

44. Bene dixit, quia in omnipotente Deo iniquitas, vel impietas non est. Sed in hac vita nequaquam semper hoc agitur, quod subiunxit: quia iuxta opus suum singulis, et iuxta vias proprias reddit. Nam et multos illicita, ac perver-

1) Tertius Bessar. *ad quod.*

sa perpetrantes gratuito praevenit, atque ad opera sancta convertit, et nonnullos rectis actibus deditos, flagello interveniente corripit, (1) ac sic placentes quasi displiceant affligit, Salomone attestante, qui ait: « Sunt iusti quibus multa eveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii, qui ita securi sunt, ac si iustorum facta habeant. » (2) Quod nimirum omnipotens Deus inaestimabili pietate dispensat, ut et iustos flagella crucient, ne opera extollant; et iniusti saltem sine poena hanc vitam peragant; quia ad tormenta, quae sine fine sunt, male agendo festinant. Nam quia aliquando iusti nequaquam iuxta opera flagellantur, hac ipsa historia, quam tractamus, ostenditur. Neque enim idem beatus Iob pro culpa fuerat flagellatus, qui ante flagelli stimulum, ipso iudice attestante, laudatus est. Verius ergo Heliu diceret, si dixisset: Quia in omnipotente Deo impietas atque iniquitas non est, etiam cum iuxta vias proprias hominibus reddere non videtur. Nam et quod a nobis non intelligitur, ex occulti iudicii non iniusta lance profertur. Quia vero praedicatores arrogantes dum multa inania spargunt, etiam saepe vera solida proferunt, Heliu recte subiungitur:

CAPUT XIX.

Iusta Dei iudicia, etsi occulta.

Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subvertet iudicium.

1] Mendose in excusis, *ac si.* Tertius Bessar. *sibi.*
2) Eccl. 8. 14.

45. Ad diabolum Dominus dixit: « Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra. » (1) Heliu autem dicit: « Quia non condemnabit Dominus frustra. » Quod utique discordare dictis veritatis creditur, nisi subtili consideratione pensetur. Aliud namque est damnare, aliud affligere. Affligit ergo iuxta aliquid frustra, sed frustra non damnat. An non iuxta aliquid frustra Iob afflixerat, (2) cum non delebatur vitium, sed meritum augebatur? Frustra enim condemnare non potest, quia damnatio fieri non ex parte ad aliquid potest, quae videlicet in extremo punit omne quod hic quisque inique commiserit. Nec omnipotens Deus subvertit iudicium: quia etsi minus recta videntur esse quae patimur, recte tamen (3) in occulto examine decernuntur. Sequitur:

CAPUT XX.

Quod ad amorem suum nonnullos Deus et corpore et spiritu trahit, ut nihil caro, nihil mens de exterioribus appetat.

Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?

46. Et. videlicet subaudias, *nullum*. Per se quippe mundum

1] Iob. 2. 3.

2] Pler. Norm. et Vindoc. *cui non delebat vitium, sed meritum augebat.* Corrupte in Baluz. *quod non delebat .... augebat.* Huic tamen consentit Colbert. cod. quem ex priori descriptum crederemus, nisi in quibusdam, licet paucis et minutissimis discreparet.

3) Al. *in occultis*.

regit quem per se condidit: nec eget alienis adiutoriis ad regendum, qui non eguit ad faciendum. Sed haec idcirco colliguntur, ut liquido indicet, quia omnipotens Deus, si per semetipsum regere non negligit quod creavit, quod bene creavit, utique bene regit: quia quod pie condidit, impie non disponit; et qui necdum facta curavit, ut essent, quae sunt facta non deserit. Quia ergo praesens est in regimine, qui auctor extitit in creatione, ideo curam nostri non praeterit. Unde et apte subiungitur:

CAPUT XXI.

Curva hominum corda, cum vult, ad se erigendo, dirigit Deus.

Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet.

47. Curvum cor est, cum ima appetit: dirigitur, cum ad superna sublevatur. Si ergo homo cor suum ad Dominum dirigit, spiritum et flatum illius Dominus ad se trahit. Spiritum videlicet pro internis cogitationibus; flatum vero qui per corpus trahitur, (1) pro externis actionibus ponit. Deo ergo spiritum hominis et flatum ad se trahere, est ad conversionem sui desiderii, et interiora nostra et exteriora commutare, ut nihil iam menti exterius libeat, nihil caro inferius, vel si appetit, adipisci conetur; sed omne quod homo

1) Vitiose in Rom. ed. *pro aeternis actionibus.*

est, ad eum videlicet a quo est, et interius desiderando ferveat, et exterius se edomando constringat. Unde et apte subiungit:

CAPUT XXIII.

Quod sancti spiritu humilitatis tacti, in nulla voluptate obediunt carni; et hic moriendo mundo, vitiorum appetitus consideratione dissolutionis suæ in cinerem redigunt.

Deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem revertetur.

48 Simul enim omnis caro deficit, quando iam nullis suis motibus servit: quia præsidens spiritus cuncta eius fluxa restringit, et quodam districtionis suæ gladio omne quod in illa male vivebat, interficit. Hoc nimirum disciplinæ gladio semetipsum Ieremias interfecerat, cum dicebat: « Postquam convertisti me, egi pœnitentiam; et postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. » (1) Quid enim in femore, nisi voluptas carnis accipitur? Et quid est quod ait: « Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum; » nisi quod postquam superna spiritaliter vidit, omne quod in se inferius carnaliter vivebat, extinxit; ut quanto magis summa patescerent, tanto amplius ima quæ tenuerat, non liberent? Nam quanto incipit quisque superius vivere, tanto et inchoat inferius in-

1) Ier. 31. 19.

terire. Iuxta affectum namque carnalis operationis, omnis caro Pauli simul interierat, cum dicebat: « Vivo (1) autem iam non ego, vivit vero in me Christus. » (2)

49. Bene etiam Eliu hoc loco subdidit: *Et homo in cinerem revertetur.* In peccato enim quisque positus, mortalitatis suæ obliviscitur, et terram se esse non meminit, dum adhuc per superbiam inflatur. Post conversionis vero suae gratiam, cum humilitatis spiritu tangitur, quid esse se aliud, quam cinerem recordatur? Iam in cinerem David reversus fuerat, cum dicebat: *Memento Domine, quod pulvis sumus.* (3) Abraham in cinerem reversus fuerat, dicens: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis.* (4) Et si viventem carnem necdum in terram mors solverat, hoc tamen apud se erant, quod se futuros absque dubitatione praevidebant. Hunc alias dicitur: *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.* (5) Qui autem eorum spiritus, nisi spiritus superbiae nominatur? Tollatur ergo spiritus eorum, ut deficiant, id est subducto superbiae spiritu, nihil se de se esse cognoscant. Et revertantur in pulverem, id est humilientur ex infirma conditione. Propter hunc pulverem, ad cuius memoriam qui semetipsos considerant, revocantur, per Sapientiam dicitur: *Iusti fulgebunt, et sicut scitillae in arundineto discurrent.* (6) Sancti enim viri dum peccatoribus permiscentur, eos exemplorum suorum

1) Tertius. Bessar. *Vivo ego, jam non ego . . . Christus. Sententiam h. l. E. s.* Mox *vero gratiam humil. sp. tang. cum non se esse a. q. c. videt.*
2) Gal. 2. 20.
3] Psal. 102. 14.
4) Gen. 18. 27.
5) Psal. 103. 29.
6] Sap. 3. 7.

igne succendunt, (1) atque omne quod nitent, in cinerem redigunt: quia pietatis flamma consumpti, dum infirmitatem conditionis suae conspiciunt, nihil aliud quam favillam se esse cognoscunt; ut a superbiæ suæ duritia resoluti, per pœnitentiam dicant id quod supra protulimus: *Memento Domine, quia pulvis sumus.* Bene ergo dicitur, quia cum ad se spiritum hominis Dominus trahit, deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem revertetur.

Haec Eliu et vera sunt et magna, quae dicit: sed quia male mox ex eo quod bene sensit, intumuit, verbis sequentibus prodit, dicens:

CAPUT XXIII.

Quod superbia ubi nasci intelligitur, eradicanda est: quia difficile inveterata deprehenditur.

Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, et ausculta vocem eloquii mei.

50. Habent hoc proprium omnes arrogantes, ut cum fortasse acutum aliquid sentiunt, inde mox ad vitium elationis erumpant, sensusque omnium in sui comparatione despiciant, seque in suo iudicio aliorum meritis anteponant. Quibus contingit miseris, ut plus videndo tenebrescant: quia dum subtilia attendunt, semetipsos intueri nesciunt; et quo intel-

1) Hic praelucentibus MSS. Colb. Baluz. Vindoc. Ebroic. et aliis Norm. emendavimus excusos in quibus legitur: *per omne quod nitent, in cinerem redeunt.*

ligentiam (1) acutius percipiunt, eo per surpebiam deterius cadunt. Qui bene quidem subtilia conspicerent, si in eo quod proferunt, se viderent. Superius namque Eliu dixerat: « Si habes quod loquaris, responde mihi: loquere, volo enim te apparere iustum. » (2) Nunc autem ait: « Si habes intellectum, audi quod dicitur. » Ecce quomodo paulisper elatio per verborum incrementa proficit. Superius dubitavit si posset beatus Iob proferre quod iustum est; nunc vero discutit, si hoc quod dicitur, saltem possit audire. Ibi dixit: « Si habes quod loquaris, responde mihi. » Ac si diceret: Dic aliquid, si tamen dignus poteris esse qui dicas. Hic autem ait: si habes intellectum, audi quod dicitur. » Ac si aperte dicat: Audi me, si tamen dignus poteris esse qui audias. Isti sunt quotidiani defectus, qui in cordibus reproborum fiunt, quibus indesinenter ad deteriora descendunt: quia dum minora incaute negligunt, ad maiora perniciose prorumpunt. Iam et hoc de superbia fuerat, quod beatum Iob, id quod iustum est, loqui posse dubitabat. Sed dum hanc in semetipso considerare negligit, ad nequiora pervenit, ut non solum posse ab eo dici quod iustum est dubitet, sed etiam dicentem se iusta ab eo intelligi posse desperet. Unde vitium superbiae ab ipsa mox radice secandum est, ut cum latenter oritur, tunc vigilanter abscindatur, ne provectu vigeat, ne usu roboretur. Difficile enim in se quisque inveteratam superbiam deprehendit, quia nimirum hoc vitium quanto magis patimur, tanto minus videmus. Sic quippe in mente superbia, sicut in oculis caligo generatur. Quo se haec latius dilatat, eo vehementius lumen

1) Turon. *cautius percipiunt.*

2) Iob. 33. 32.

angustat. Paulisper ergo elatio in praecordiis crescit, et cum se vastius estenderit, oppressae mentis oculum funditus claudit, ut captivus animus typum elationis et pati possit, et tamen id quod patitur, videre non possit. Sed quia arrogantes viri aliquando, ut diximus, recta non recte sentiunt; et bona invenire noverunt, sed haec bene proferre contemnunt; Eliu post elationis typum, quo dixerat: «Si habes intellectum, audi quod dicitur,» subdit, dicens:

CAPUT XXIX.

In omnibus quæ dicimus attendendum quid, cui, quando, et quomodo dicatur.

Numquid qui non amat iudicium, sanari potest? Quomodo tu eum qui iustus est, in tantum condemnas?

51. Bonam quidem sententiam protulit, sed beato Iob proferenda non fuit. In omni enim, quod dicitur, summopere intuendum est, quid dicatur, cui dicatur, quando dicatur, quomodo dicatur. Eliu autem attendit quid diceret, sed cui diceret, non attendit. Beatus quippe Iob amabat iudicium, quia causas suas cum Domino pensare subtiliter noverat. Nec condemnaverat eum qui iustus est, sed cur sine peccato percussus fuerat, in dolore positus cum humilitate requirebat. Amat iudicium quisquis vias suas subtiliter discutit, et secretarium cordis ingressus, quid Dominus ipsi tribuat, quid ipse Domino debeat pensat. Quod beatus

Iob quomodo non fecerat, qui tam crebra sacrificia (1) in expiatione filiorum etiam pro cogitationibus offerebat? Quia ergo Eliu dixit, quod is qui iudicium non amat, sanari non possit, arguens beatum Iob quod iudicium non amaret, et quia eum qui iustus est, condemnasset, illico eiusdem iusti, id est Domini, iustitiam subdit, dicens:

CAPUT XXV.

Quod ex imitatione diaboli apostasiæ culpam incurrunt, qui honoris sui gloria lætantes, præesse hominibus potestate et dominatione delectantur.

Qui dicit regi, apostata; qui vocat duces impios.

52 Sæpe novimus, quod plerique, qui præsunt, inordinatum sibi metum a subditis exigunt, et non tam propter Dominum, quam pro Domino venerari volunt. Intus enim se tumore cordis extollunt, cunctosque subditos in sui comparatione despiciunt, nec condescendendo (2) consulunt, sed dominando (3) premunt: quia videlicet alta cogitatione se erigunt, et æquales se illis, quibus eos præesse contingit, non agnoscunt. Contra hunc tumorem per Ecclesiasticum librum dicitur: *Ducem te constituerunt? noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis.* (4) Hunc tumorem Dominus

1) Al. *in expiationem.*
2) Turon. *consolantur.*
3) Baluz. et Colb. *praesumunt.*
4) Eccli. 32. 1.

per Prophetam in pastoribus increpans ait: *Vos autem cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia.* (1) Ipsa enim bona, quae subditis dicunt, dominando potius, quam consulendo proferunt: quia videlicet quidquam eis quasi ex aequo dicere, semetipsos existimant deiecisse. Singularitate enim gaudent culminis, et non aequalitate conditionis. Sed quia hæc tumentia corda rectorum subtiliter Dominus pensat, bene contra eos dicitur: *Qui dicit regi, apostata.* Unusquisque enim superbus rector toties ad culpam apostasiæ dilabitur, quoties præesse hominibus delectatus, honoris sui singularitate laetatur. Sub quo enim sit non considerat, et quod aequalibus quasi non sit aequalis exultat. Unde autem haec vitiorum radix pullulat in corde regentium, nisi ex imitatione illius, qui despectis angelorum societatibus, dixit: *Ascendam super altitudinem nubium, et similis ero Altissimo?* (2) Quia ergo unusquisque rector quoties extollitur in eo quod ceteros regit, toties per lapsum superbiæ summi rectoris servitio separatur: et cum æquales sibi subditos despicit, eius super se dominium, sub quo omnes æquales sunt, non agnoscit, recte dicitur: *Qui dicit regi, apostata.*

53. Quia vero cum dominando præsunt, exemplo suæ superbiæ subditos ad impietatem trahunt, apte subiungitur: « Qui vocat duces impios. » Ad viam namque pietatis ducerent, si subditorum oculis, humilitatis exempla monstrarent. Dux autem est impius, qui a tramite veritatis exorbitat; et dum ipse in præceps ruit, ad abrupta sequentes invitat. Dux est impius, qui per tumoris exempla viam ostendit erroris. Paulus dux esse impietatis metuebat, cum potestatis suæ celsitudinem reprimebat, dicens: « Nec quæren-

1] Ezech. 34. 4.
2) Isai. 14. 14.

tes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, (1) cum possimus oneri esse, ut Christi Apostoli: sed facti sumus in medio vestrum parvuli. » (2) Parvulus in medio eorum factus fuerat, quia timebat, ne si inter discipulos honorem suæ celsitudinis vindicaret, exempla elationis ostenderet. Timebat nimirum, ne dum ipse sibi potestatem pastoralis potentiæ quæreret, grex subditus per abrupta sequeretur, et ad impietatem sequentes duceret, qui pietatis officium suscepisset.

54. Unde necesse est, ut is qui præest, quae exempla subditis praebeat, solerter attendat; et tantis se sciat vivere, (3) quantis praeesse; ac vigilanter inspiciat, ne in eo quod praelatus est, intumescat; ne iura debitae potestatis immoderatius exigat; ne disciplinae ius mutetur in rigorem superbiae: et unde a perversitate subditos restringere poterat, inde magis intuentium corda pervertat; ne, ut dictum est, impietatis dux per officium pietatis existat. Non autem debet hominum ducatum suscipere, qui nescit homines bene vivendo praeire; ne qui ad hoc eligitur ut aliorum culpas corrigat, quod resecare debuit ipse committat. Hinc inde ergo se, qui praesunt, (4) circumspiciant, ut sibi et subditis vivant: ut bonum quod faciunt, et intrà sinum mentis abscondant, et tamen ex eo ad provectum sequentium exempla rectae operationis impartiant, (5) nec tamen per vim eiusdem animadversionis intumescant: ut quaedam leniter correpta tolerent, nec tamen disciplinae vincula ea-

---

1) Pratel. *cum possemus.* Tertius Bessar. *honori.*

2) 1. Thess. 2. 6.

3) Ita. Baluz. Colb. et Norm. quos vet. ed. sequuntur. Recentioribus magis placuit, *quantis praeest.*

4) Al. *circuspiciant.*

5) Tertius Bessar. *ut subditorum culpas animadvertens corrigant; nec ect.*

dem lenitate dissolvant: ut quædam tolerando dissimulent, nec tamen ea crescere dissimulando permittant. Laboriosa sunt ista, et nisi divina gratia fulciat, ad custodiendum difficilia. Recte vero de adventu districti iudicis per Sapientiae librum dicitur: « Horrende et cito apparebit, quoniam judicium durissimum (1) his qui praesunt, fiet. » (2) Quia ergo plerumque per potestatem regiminis ad culpam prorumpitur elationis, atque apud districtum iudicem ipsa elatio impietas æstimatur, bene de Domino per Eliu dicitur: « Qui vocat duces impios. » De ipso quippe ducatu dum superbiunt, exemplo suo subditos ad impietatem trahunt.

55. Unde magnopere curandum est, ut qui regendis hominibus præfertur, apud se intra secretarium mentis in cathedrae praesideat humilitatis. Cumque iudicanti ei a ceteris (3) foris assistitur, vigilanti oculo incessanter aspiciat, cui quandoque iudici ipse de his iudicandus assistat: ut quanto nunc ante eum quem non videt, solicitius trepidat, tanto eum cum viderit, securior cernat. Penset ergo, qui ad satisfaciendum districto iudici de sua tantummodo anima fortasse vix sufficit, quia quot regendis subditis praeest, reddendae apud eum rationis tempore, ut ita dicam, (4) tot solus animas habet. Quae nimirum cogitatio, si assidue mentem excoquit, omnem superbiæ tumorem premit. Et rector providus tanto iam neque rex apostata, neque dux impius vocabitur, quanto ei cogitatione solicita, potestas quae accepta est, non honor, sed onus æstimatur. Nam cui esse nunc iudicem libet, huic videre tunc iudicem non li-

1) Pratel. et alii, *in iis qui.*

2) Sap. 6. 6.

3) Deest, *foris,* in Pratel. et aliis codd.

(4 Anglic. et Pratel. aliique. Norm. *tot solus animas debet.*

bet. Numerari enim culpæ nequeunt, quae habendæ potestatis amore perpetrantur. Tunc solum vero potestas bene geritur, cum non amando, sed timendo retinetur. Quae ut ministrari recte valeat, oportet primum, ut hanc non cupiditas, sed necessitas imponat. Percepta autem nec pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti: ne aut peius quis quasi ex humilitate superbiat, si divinae dispensationis ordinem fugiendo cotemnat: aut eo iugum superni rectoris abiiciat, quo eum super ceteros privatum regimen delectat. Potestas ergo cum percipitur, non ex libidine amanda est, sed ex longanimitate toleranda; ut inde tunc ad iudicium (1) salubriter levis sit, unde nunc ad ministerium patienter gravis (2) innotescit.

1] In ed. Gussanv. *salubriter lenis*, quod mendum typographicum esse putamus. Legitur enim in omnibus libris tam manu exaratis quam excusis, et legi debet, *levis*, ut opponatur, *gravi*.

2) Tertius Bessar. *innotescitur*.

LIBER VIGESIMUS QUINTUS

In explicatione Capitis XXXIV. a Vers. 19 ad 30 de reproborum pœna occultisque Dei iudiciis disseritur.

CAPUT I.

Error illorum qui in hominibus quod habent, non quod sunt, attendunt.

IPSA humanae (1) conditionis qualitas indicat, quam longe rebus ceteris praestat. Nam collata homini ratio asserit, quantum omnia, quae vel vita, vel sensu, vel ratione carent, natura rationalis antecedit. Et tamen, quia ab internis atque invisibilibus oculos (2) claudimus, et visibilibus pascimus, plerumque hominem non ex

1) In Recent. excusis, *compunctionis*. Nostrae lectioni suffragantur praeter vet. edit. MSS. Baluz. Turon. Vindoc. Norm. et Longipontanus, in quo undecim libri posteriores Moral. leguntur. Favet insuper ratio: agit enim S. Gregorius de humane conditionis dignitate: at de compunctione nihil dicit.

2) In tertio Bessar. *mentis. Claudimus, ex visibilibus pascimur.*

eo, quod ipse est, sed ex his, quae circa ipsum sunt, veneramur. Cumque non intuemur quid ipse sit, sed quid possit in acceptione personarum, non ex personis, sed ex rebus adiacentibus ducimus. Sicque fit, ut is quoque apud nos intus in despectionem veniat, qui foris honoratur: quia dum pro his quae circa illum sunt, honorabilis habetur, rebus suis in examine nostro postponitur. Sed omnipotens Deus vitam hominum ex sola qualitate interrogat meritorum, et saepe inde plus punit, unde hic maiora ad ministerium contulit, Veritate attestante, quæ ait: « Cui multum datum est, (1) multum quæretur ab eo. » (2) Unde bene nunc per Eliu dicitur:

CAPUT II.

Non est acceptio personarum apud Deum.

Qui non accipit personam principum, nec cognovit tyrannum cum disceptaret contra pauperem.

2 Potest autem per principem vel tyrannum quisque superbus intelligi; per pauperem vero humilis designari. Tyrannum ergo disceptantem contra pauperem non cognoscit, quia superbos omnes vitam nunc humilium deprimentes, in iudicio nescire se perhibet, dicens: « Nescio vos, unde si-

1) Pratel. *multum quaeritur.*
2) Luc. 12. 48.

tis.» (1) Et quia sic potenter cum vult destruit, sicut cum voluit potenter creavit, apte ratiocinando subiungitur:

Opus enim manuum eius sunt universi.

Atque mox subditur:

CAPUT III.

Iniquorum omnium mors subita, quia non praevisa.

Subito morientur, et in media nocte curvabuntur populi, et pertransibunt.

3. Quamlibet sero de hac vita tollantur iniqui, subito et repente tolluntur: quia finem suum cogitando praevidere nesciunt. *Subitum* est homini, quod ante cogitare non potuit. Subito (2) dives ille tultus est, qui horrea quae praeparabat, deseruit, et inferni locum quem (3) non praevidebat, invenit. Ad aliud exercebat animam per cogitationem, sed ad aliud emisit per sententiam: aliud dum viveret contemplatus est, aliud dum moreretur expertus. Reliquit e-

1) Luc. 13. 25.

2) Vindoc. et Pratel. *dives ille sublatus est;* Vet. ed. etc. *dives ille raptus est.* In Colb. *ille stultus raptus est.* In recent. ed. *Dives ille stultus raptus est.* Ubi proculdubio editores in MSS. legerunt, *stultus* pro *tultus,* cuius vocis significationem fortasse non intelligebant. Sic tamen legitur in Baluz. De hac voce iam diximus libr. 3. num 22. Tertius Bessar. *dives ille stultus est mortuus .... paratum invenit.*

3) Baluz. et Colb. *non praeparabat.*

diu tractata temporalia, et inopinata invenit æterna. Unde ei propter hanc ignorantiam cæcitatis suæ bene per divinam sententiam dicitur: « Hac nocte repetunt animam tuam a te. » (1) In nocte quippe ablata est, quæ in obscuritate est cordis amissa. In nocte ablata est, quæ considerationis lucem habere noluit, ut quod poterat pati prævideret. Unde bene discipulis futura cogitantibus Paulus Apostolus dicit: « Vos autem fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tamquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. » (2) Dies enim exitus tamquam fur in nocte comprehendit, quando stultorum animas futura non prævidentes eiicit. Unde hic quoque apte subiungitur: « Et in media nocte curvabuntur populi, et pertransibunt. » In media nocte curvati pertranseunt, (3) qui obscuritate suæ negligentiæ humiliati rapiuntur. Tunc curvabuntur per sententiam iudicis, qui nunc curvari negligunt per humilitatem cordis. Electi autem ne inviti curventur in morte, sponte curvantur in humilitate. Unde sanctæ Ecclesiæ de conversa prole persecutorum dicitur: « Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te. » (4)

4. Et bene de morientibus populis non ait: Transibunt, sed *pertransibunt:* quia etiam vivendo temporaliter, quotidie ad finem tendimus, et præsentem vitam quasi quamdam viam subigendo transimus. Hoc ipsum enim (5) morituros vivere, quasi ad mortem ire est. Et quot dies vitæ peragi-

1) Luc. 11. 20.
2) 1. Thess. 5. 4.
3) Vindoc. *qui in obscuritate.*
4) Isai. 60. 14.
5) Turon. *morituris vivere.*

mus, quasi in itinere ad locum propositum tot passibus propinquamus. Ipsa quippe augmenta, detrimenta sunt temporum: quia vitæ nostræ spatia quanta esse cœperint, incipiunt iam tanta non esse.

Primus vero homo ita conditus fuit, ut manente illo, decederent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus: quia nequaquam ad vitae terminum per dierum incrementa tendebat. Stabat tanto robustius quanto semper stanti (1) arctius inhaerebat. At ubi vetitum contigit, mox offenso creatore coepit ire cum tempore. Statu videlicet immortalitatis amisso, cursus eum mortalitatis absorbuit. Et dum iuventute ad senium, senio traheretur ad mortem, transeundo didicit, stando quid fuit. Cuius nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudinem quasi virgulto retinemus. Nam quia ex illo originem ducimus, eius cursum nascendo sortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo vivimus, incessanter a vita transeamus, et vivendi nobis spatium unde crescere creditur, inde decrescat. Quia ergo ad summam moriendi quotidie tendimus per incrementa vivendi, bene de morientibus nequaquam, *transibunt*, dicitur, sed *pertransibunt*: quia transeunt etiam dum vivunt, sed pertranseunt dum moriuntur. Sequitur:

CAPUT IV.

Quod dum patientia Dei peccatores ad poenitentiam expectat, ipsi contemnentes, et ra-

1) Ita Turon. Vindoc. Baluz. Colb. et plerique Norm. Editi mutarunt *arctius*, in *ardentius*.

pientis diaboli non vident manum, et violentia malitiae violenter trahuntur in gehennam.

Et auferent violentum absque manu.

5. Subaudis, *divina iudicia.* Absque manu vero auferent eum, qui manu violentus fuit. Absque manu auferent: quia videlicet subito exitu urgente invisibiliter rapitur, qui visibiliter rapiebat. Vidit ipse quos rapuit, sed quis illum in morte rapiat non videt. Absque manu ergo violentus aufertur: quia et raptorem suum non intuetur, et tamen ducitur. Quem tanto sequitur districtior sententia, quanto peccanti ei magna est (1) patientia prorogata: quia divina severitas eo iniquum acrius punit, quo diutius pertulit. Saepe vero evenit, ut dum peccatores superna clementia expectat, in maiorem cordis caecitatem prosiliant. Unde scriptum est: « An ignoras, quia benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis iusti iudicii Dei. » (2) Et ecce dum violentus quisque quos valuerit rapit, dum invalidos opprimit, et dum diu omne quod nequiter concupiscit, exercet; quia non subito percutitur, sed eius in finem poena differtur, nequissima eius actio a Deo videri non creditur. Unde apte postquam eius narravit interitum, illico de Domino adiungit, dicens:

1) Baluz. Colb. Ebroic. et Prat. *patientia praerogata.*

2) Rom. 2. 4.

CAPUT V.

Stulte et impie peccator ex Dei patientia cogitat, sua flavitia aut non videri a Deo, aut approbari.

Oculi enim eius super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat.

6. Tunc enim nequaquam considerare credebatur, quando violentus iste omne malum quod poterat, inulte perpetrabat. Æstimabatur Deus (1) iniusti acta non cernere, quia differebat iuste damnare; et magna eius patientia, quasi quædam negligentia putabatur. Iniquus quoque ipse toties se in peccatis suis non videri a Deo credidit, quoties inulte peccavit. Cui per quemdam sapientem dicitur: « Ne dicas, peccavi, et quid accidit mihi triste? » (2) Emendare non vult nequitiam, pro qua dignam non pertulit poenam: et quo pie expectatus est, eo est ad peccandum nequiter instigatus; (3) et patientiae supernae longanimitatem despiciens, unde corrigere culpam suam debuit, inde cumulavit; sicut per eumdem Iob dicitur: « Dedit ei Deus locum poenitentiae, et ille abutitur eo in superbia. » (4) Saepe etiam quia poenam quam meretur, repente non suscipit, hoc ipsum Deo non aestimant displicere quod facit.

1) Ita Turon. Baluz. Colb. Vindoc. Longip. Normanni, ubi editi habent *iniuste acta.* Tertius. Bessar. *iniuste.*

2) Eccli. 5. 4.

3) Al. *et patentia supernæ longanimitatis*, ut est in Baluz. et Colb.

4) Iob. 24. 23.

Eat itaque nunc, (1) et ad quaslibet blasphemias praesumendo prorumpat: (2) voluptatum suarum nequitias impleat, aliena rapiat, innocentium oppressione satietur: et quia necdum percutitur, vias suas a Domino aut non videri aestimet; aut, quod peius est, approbari. Veniet profecto, veniet aeterna et repentina percussio; (3) et tunc cognoscet a Deo cuncta conspici, quando se improviso exitu viderit pro cunctorum retributione damnari. Tunc in poena sua oculos aperiet, quos diu tenuit clausos in culpa. Tunc considerasse omnia verum iudicem sentiet, quando malorum suorum meritum iam evadere sentiendo non possit. Iniquus ergo qui diu expectatus est, idcirco est repente sublatus, quia « oculi Domini super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat. » (4) Ac si diceret: Quia ea quae diu patienter conspicit, quandoque inulta non deserit. Nam ecce subito violentum rapuit, et mala eius quae expectando pertulit, animadvertendo resecavit. Nemo igitur dicat humana facta Deum non cernere, cum iniquum quempiam iniquitates suas libere prospicit cumulare. Subito enim tollitur, qui diu toleratur.

7. Gressus vero hominum vocat, vel singulas operationes, quibus innitimur; vel alternantes motus intimae cogitationis, quibus quasi passibus, vel longe a Domino recedimus; vel pie Domino propinquamus. Ad Deum enim, quasi tot gressibus (5) mens accedit, quot bonis motibus proficit.

1) Pratel. *et ad quemlibet, blashpemiam praesumendo.*
2) Turon. *voluntatum suarum.* Ita etiam. Baluz. et Colb.
3] Pratel. *et tunc cognoscit,* et infra, *aperit, sentit.* Quod etiam legitur in Baluz. et Colb.
4) Prov. 5. 21.
5) Omittitur *mens,* in Baluz. et Colb.

Et rursum tot gressibus longe fit, quot malis cogitationibus (1) deterscit. Unde plerumque contingit, ut necdum procedat in opere motus mentis, et tamen perfecta iam culpa sit ex ipso reatu cogitationis, sicut scriptum est: « Manus in manu; non erit innocens malus. » (2) Manus enim (3) manui iungi solet, quando quiescit in otio, et nullus eam usus laboris exercet. « Manus ergo in manu; non erit innocens malus. » Ac si diceret: Et cum manus cessat ab iniquo opere, malus tamen non est innocens per cogitationem. Quia ergo novimus, quod districte omnia non solum facta, sed saltem cogitata pensentur; quid faciemus de incessu mali operis, si sic subtiliter Deus iudicat gressus cordis? Ecce occulta mentis nostrae itinera nullus hominum videt, et tamen ante Dei oculos tot gressus ponimus, quot affectus movemus.

Toties ante illum labimur, quotis a recto itinere infirmae cogitationis pede claudicamus. Nisi enim in conspectu eius iste assiduus nostrarum mentium lapsus incresceret, per Prophetam scilicet non clamaret: « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. » (4) Haec nimirum dicens, vim coopertae nostrae malitiae quasi ferre se non posse testatur. Quae cooperta illi esse non potest: quia videlicet importune eius conspectui ingeritur, quidquid a nobis illicitum occulte cogitatur. *Omnia enim*, sicut scriptum est, *nuda et aperta sunt oculis eius*. (5) Unde hic quoque apte subiungitur:

---

1) Sic legendum cum Baluz. Colb Norm. etc. non, *decrescit*, ut habent editi. De hac voce vide supra l. 15. num. 71.

2) Prov. 11. 21.

3) Vindoc. et Prat. *in manu iungi.*

4] Isai. 1. 16.

5) Hebr. 4. 13.

CAPUT VI.

Quod nihil Deus ignorat, nihil obliviscitur, ut ab eius iudicio aliquis possit abscondi.

Non sunt tenebrae et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.

8 Quid per tenebras, nisi ignorantiam, et quid per umbra mortis, nisi oblivionem studuit designare? De quorumdam quippe ignorantia dicitur: « Tenebris obscuratum habentes intellectum. » (1) Et rursum de oblivione, quae in morte contingit, scriptum est: « In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. » (2) Quia ergo per mortem funditus oblivioni traditur, quidquid vivendo cogitatur, quasi quaedam umbra mortis oblivio est. Sicut enim agit mors interveniens non esse quod fuit in vita, ita interveniens agit oblivio non esse, quod fuit in memoria. Recte itaque umbra eius dicitur: quia velut de ipsa exprimitur, dum vim illius sopiendo sensus imitatur. Deus autem, quia mala hominum nec cogitata ignorat, nec perpetrata obliviscitur, nisi ab eius oculis poenitendo deleantur, congrue dictum est: « Non sunt tenebrae, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. » Ac si diceret: Idcirco eius iudicio nullus absconditur, quia nullatenus potest aut non videre quod facimus, aut oblivisci quod videt.

1) Ephes. 4. 18.
2) Psal. 145. 4.

9. Quamvis intelligi (1) tenebrae, vel umbra mortis, etiam aliter possunt. Omnis namque immutatio velut quaedam mortis imitatio est. Id enim quod mutat, quasi ab eo quod erat interficit: ut desinat esse quod fuit, et incipiat esse quod non fuit. Lumen igitur verum, creator videlicet noster, quia nulla mutabilitatis vicissitudine tenebrescit; nullis naturæ suae defectibus obumbratur, sed eius esse sine mutabilitate fulgere est, tenebrae vel umbra mortis dicitur ei non inesse. Unde alias scriptum est: « Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » (2) Et unde rursus Paulus Apostolus dicit: « Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem. » (3) Sed cum cuncti noverimus, quod et humana anima et angelici spiritus sint (4) immortales instituti, cur ab Apostolo solus Deus immortalitatem habere perhibetur, nisi quia solus Deus vere non moritur, qui solus nunquam mutatur?

10. Humana quippe anima in lapsum non caderet, si mutabilis non fuisset: quae a paradisi quoque gaudiis expulsa, si mutabilis non esset, ad vitam (5) nunquam rediret. In hoc ipso vero quod ad vitam redire nititur, defectus suos cogitur alternante semper mutabilitate tolerare. Quia ergo ex nihilo est condita, ex se nihilominus infra se tendit, nisi ad boni desiderii statum, artificis sui manu teneatur. Ex eo itaque quod creatura est, deorsum ire habet. Virtute namque propria in praeceps posse se ire considerat

1) Prat. *tenebrae eius.*
2] Iac. 1. 17.
3) 1. Tim. 6. 16.
4) Vindoc. et Pratel. *immortales constituti.*
5) Vindoc. Baluz. Colb. *minime rediret.* Tertius Bessar. *minime redire. Hoc ipsum.*

sed ad creatorem suum amoris manu se retinet, ne cadat, quousque ad immutabilitatem transeat; et eo vero immortaliter, quo immutabiliter vivat.

11. Ipsi quoque angelici spiritus mutabiles ex natura sunt conditi, quatenus aut sua sponte caderent, aut ex arbitrio starent. Sed quia humiliter elegerunt ei inhaerere, a quo creati sunt, (1) hanc ipsam in se mutabilitatem suam standi iam immutabilitate vicerunt: ut hoc ipsum merito transcenderent, quod naturae suae ordine mutabilitati subesse potuissent. Quia ergo solius divinae naturae est umbras ignorantiae mutabilitatisque non perpeti, dicatur recte, « Non sunt tenebrae, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. »

Lux enim aeterna, quae Deus est, quanto incommutabiliter fulget, tanto penetrabiliter videt; et neque occulta nescit, quia cuncta penetrat, neque penetrata obliviscitur, quia incommutabilis durat. Proinde quoties indignum aliquid corde concipimus, toties (2) in luce peccamus: quia ipsa nobis et non sibi praesentibus praesto est, et perverse gradientes in ipsam impingimus, a qua per meritum longe sumus. Cum vero nos videri non credimus, in sole clausos

1] Hic Gussanv. admonet in MSS. Vaticano 1. addi sequentia: *Acceperunt ex visione rectoris sui in se ipsis sine defectu persistere. Ex eo tamen eis standi ars mira conficit, quo dum sciunt quid de propria positione possunt, considerant rectoris sui gubernationi quid debeant. Et quanto facilius sentiunt se posse mutabiliter labi, tanto se ad amorem rectoris sui arctius ne labantur adstringunt. Positione propria ad praeceps posse se ire cognoscunt, sed ad creatorem suum amoris manu se retinent, ne cadant. Hanc ipsam.* Hoc additamentum etsi a stylo Gregoriano non abhorreat, nullis in codicibus sive manu exaratis sive excusis comparet; ne in ipsis quidem Romanis editis. Comparent tamen haec omnia in cod. Tertio Bessar. suis variantibus *mira conficitur ..... Positione namque.*

2) Tertius Bessar. *in lucem.*

oculos tenemus. Illum videlicet nobis abscondimus, non nos illi. Nunc ergo dum possumus, a conspectu aeterni iudicis et male cogitata, (1) et peius perpetrata deleamus: revocemus ante oculos cordis quidquid perverse egimus per nequitiam praesumptionis. Nihil sibi nostra blandiatur infirmitas, atque in his quae recolit, semetipsam delicate non palpet, sed quanto sibi mali sit conscia, tanto in se benignius sit severa: proponat contra se futurum iudicium, et quaeque in se sentit districte ferienda per sententiam iudicis, haec in se pie feriat per poenitentiam conversionis. Unde apte postquam violenti huius poena descripta est, sequitur:

CAPUT VII.

Quod nemo post mortem ad illud iudicium reduci possit, de quo Apostolus ait: Si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur.

Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium.

12. Versus iste tanto maiore disputatione indiget, quanto hoc quod dicit, si negligitur, acrius dolet. Hic nimirum non illud iudicium designatur, quod per aeternam retributionem punit, sed quod mente conceptum (2) per conver-

1] Mendose in Gussanv. *et prius perpetrata.* Opponuntur hic *malum*, et *peius*, *cogitatio mala*, et *actio peior*. Superius etiam legitur, *curat*, pro, *durat.*

2) Pratel. et alii, *per conversionem*; quod etiam legitur in vet. edit. Paris. et Basil.

sationem diluit. Ad illud quippe venire non desiderat, quisquis se per illud damnari formidat. Dum ergo dicitur: » Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium; » profecto ostenditur esse quoddam iudicium, quod quandoque etiam a damnatis ac reprobis desideretur. Et quod est illud, nisi hoc, de quo Paulus Apostolus dicit: « Si nosmetipsos diiudicaremus, non utique iudicaremur? » (1) et de quo per Prophetam dicitur:« Non est iudicium in gressibus eorum: » et de quo David ait: « Honor regis iudicium diligit: » ut videlicet qui iam Deum honorat ex fide, solicite iudicet quid ei debeat in operatione. Unde rursum scriptum est: « Iudicare coram Domino, et expecta eum » (2) Coram Domino scilicet iudicatur, qui corde Dominum conspicit, et actus suos sub eius praesentia, solicita inquisitione discernit. Quem tanto (3) quis securius expectat, quanto quotidie vitam suam suspectus examinat. Qui enim ad extremum eius iudicium venit, non iam coram illo, sed ab illo iudicatur. De hoc quoque mentis iudicio obliviscenti animae per Prophetam Dominus dicit: « Reduc me in memoriam, ut iudicemur simul: narra si quid habes, ut iustificeris. » (4)

13. Debet enim uniuscuiusque mens et causas suas apud Dominum, et causas Domini contra se sollicita inquisitione (5) discutere: debet caute pensare, vel quae ab eo bona perceperit, vel quae mala bonis illius perverse vivendo respon-

1) 1. Cor. 11. 31.

2) Iob. 35. 14.

3] Baluz. *quis securus*. Qui optime respondet alteri membro, *suspectus examinat*. At in aliis MSS. legitur *securius*.

4) Isai. 43. 26.

5) Turon. *discutere. Debet autem pensare.*

derit. Quod electi quidem quotidie facere omnino non cessant. Unde bene Salomon ait: « Cogitationes iustorum, iudicia. » (1) Accedunt enim ad secretarium iudicis intra sinum cordis: (2) considerant quam districte quandoque feriat, qui diu patienter expectat: metuunt in his, quae se egisse meminerunt, et puniunt flendo, quod perpetrasse se intelligunt: timent subtilia Dei iudicia, etiam de his, quae in semetipsis intelligere fortasse non possunt. Vident enim videri divinitus, quod ipsi in se per humanitatem non vident: conspiciunt districtum iudicem, qui quo tardius venit, eo severius percutit. Sanctorum etiam patrum residere conventum cum eo pariter contemplantur, eorumque vel exempla, vel dicta se contempsisse reprehendunt, atque in hoc secreto interioris iudicii, ipsa mentis suae executione constricti, poenitendo feriunt, quod superbiendo commiserunt. Ibi namque adversum se quidquid se impugnat, enumerant: ibi ante oculos suos omne quod defleant, coacervant: ibi quidquid per iram districti iudicis decerni possit, intuentur: ibi tot patiuntur supplicia, quot pati timent; nec deest in hoc iudicio mente concepto omne ministerium, quod punire reos suos plenius debeat. Nam conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat. Quod iudicium eo certius punit, quo interius saevit: quia videlicet ab exterioribus non accedit. Unusquisque enim cum causam huius examinis contra se aggredi coeperit, ipse est (3) actor, qui exhibet: ipse reus, qui exhibetur: odit se, qualem fuisse se meminit; et ipse qui est, per semetipsum insequitur illum qui fuit, atque ab

1) Prov. 12. 5.

2) Tertius Bessar. *et cogitando, et formidando considerant.*

3) Librarii vitio in Turon. legitur, *auctor*. Legendum est enim, *actor*, qui opponitur, *reo*.

ipso homine adversus semetipsum fit quaedam rixa in animo, parturiens pacem cum Deo. Hanc cordis rixam Dominus requirebat, cum per Prophetam diceret: « Attendi et auscultavi; nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? » (1) Ista cordis humani rixa (2) placatus est, cum Prophetae suo de Achab rege semetipsum reprehendente loqueretur, dicens: « Vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. » (3)

14. Quia ergo nunc in potestate est, internum mentis nostrae contra nos subire iudicium, recongoscendo accusemus nosmetipsos, et quales fuimus poenitendo torqueamus: non cessemus dum licet iudicare quod fecimus, audiamus caute quod dicitur « Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium. » Reproborum namque esse proprium solet, semper prava agere, et numquam quae egerint, retractare. Omne enim quod faciunt, caeca mente pertranseunt, factumque suum nisi cum puniti fuerint, non agnoscunt. At contra electorum est actus suos quotidie ab ipso cogitationis fonte discutere, et omne quod turbidum profluit, ab intimis exsiccare.

Sicut enim non sentimus quomodo crescunt membra, proficit corpus, mutatur species, nigredo capillorum albescit in canis, (haec quippe omnia nobis nescientibus agun-

---

1) Ier. 8. 6.

2) In Ebroic. Pratel. Utic. Turon. Baluz. Colb. ita legimus, non, *placata est*, ut habetur in omnibus edit. etiam vet. una excepta Parisiensi vetustiori. Ex attenta lectione textus liquet corruptam esse lectionem hanc excusorum.

3) 3. Reg. 21. 29.

tur in nobis:) ita mens nostra per momenta vivendi ipso curarum usu a semetipsa permutatur, et non agnoscimus, nisi vigilanti custodia ad interiora nostra residentes, provectus nostros quotidie defectusque pensemus. Hoc ipsum enim in hac mortali vita consistere, quasi ad vetustatem ire est, et cum indiscussa mens relinquitur, in quodam senio torporis sopitur: quia sui negligens, propositum robur insensibiliter perdens, a forma prioris fortitudinis dum nescit, senescit. Unde et per Prophetam sub Ephraim specie dicitur: « Comederunt alieni robur eius, et nescivit: sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit: »(1) Cum vero semetipsam quaerit, et subtiliter poenitendo se discutit; ab ipsa hac vetustate sua (2) lota lacrymis et moerore incensa renovatur, et quae iam pene inveterata (3) frixerat, per subministrata interni amoris studia novum calet. Unde Paulus apostolus usu mortalis vitæ veterascentes discipulos admonet, dicens:« Renovamini spiritu mentis vestrae. » (4).

15 Sed ad haec agenda valde exempla patrum, et sacri eloquii præcepta nos adiuvant. Si enim sanctorum opera inspicimus, et divinis iussionibus aurem præbemus, alia nos contemplata, alia audita succendunt, et cor nostrum torpore non constringitur, dum imitatione provocatur. Unde bene ad Moysen dicitur: « Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens mane ligna per singulos dies. » (5) Altare quippe Dei est cor nostrum, in quo iubetur ignis semper ardere: quia necesse est ex illo ad Dominum

1) Osee 7. 9.
2) Tertius Bessar. *erupta.*
3) Turon. et alii a Gussanv. visi, *frigerat.*
4) Ephes. 4. 23.
5) Lev. 6. 12.

charitatis flammam (1) indesinenter accendere. Cui per singulos dies sacerdos ligna subiiciat, ne extinguatur. Omnis enim Christi fide præditus, membrum utique summi sacerdotis effectus est, sicut cunctis fidelibus Petrus Apostolus dicit: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium. » (2) Et sicut Ioannes Apostolus dicit: « Fecisti nos Deo nostro regnum [3] et sacerdotes. » (4) Sacerdos ergo in altari ignem nutriens, quotidie ligna subiiciat; id est, fidelis quisque, ne in eo charitatis flamma deficiat, in corde suo tam exempla præcedentium, quam sacræ scripturæ testimonia (5) congerere non desistat. Nam quasi quædam fomenta igni dare, est (6) in excitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta dominica ministrare. Quia etenim interna novitas nostra, ipsa quotidie huius vitæ conversatione veterascit, ignis iste adhibitis lignis nutriendus est: ut dum per usum se nostræ vetustatis extenuat, per patrum testimonia et exempla reviviscat. Et bene illic præcipitur, ut mane ligna per dies singulos congerantur. Hæc quippe non fiunt, nisi cum nox cæcitatis extinguitur. Vel certe, quia mane prima pars diei est, postpositis cogitationibus vitæ præsentis, hoc primo loco, quisque fidelium cogitet, ut quod in se iam iamque quasi deficit, quibus valet nisibus studium charitatis inflammet. Ignis enim iste, in altari Domini, id est in corde nostro citius extinguitur, nisi solerter adhibitis exemplis patrum et dominicis testimoniis reparetur.

1) Gussanv. Gilot. et alii recent. *indesinenter accendere.* Emendantur ex MSS. Norm. Vindoc. etc. quos sequuntur vet. edit.
2) 1. Petr. 2. 9.
3) Nonnulli ed. *et sacerdotium.*
4) Apoc. 1. 6.
5) Pratel. ac Vindoc. *congregare.*
6) Ebroic. et Pratel. *in exercitationem.*

16 Bene autem illic subiungitur: « Et imposito olocausto desuper adolebit adipes pacificorum. » (1) Nam quisquis in se ignem hunc charitatis accendit, semetipsum utique holocaustum desuper imponit: quia omne vitium, quod in se male vivebat, exurit. Cum enim cogitationum suarum interna considerat, et vitam reprobam per immutationis gladium mactat: in ara se sui cordis imposuit, et igne caritatis incendit. De qua hostia pacificorum adipes redolent; (2) quia interna novae charitatis impinguatio pacem inter nos et Deum faciens, odorem de nobis suavissimum reddit. Quia vero eadem charitas in cordibus electorum inextinguibilis manet, apte illic subditur: «Ignis iste perpetuus, qui numquam deficiet de altari. (3) » Nunquam profecto de altari ignis iste deficiet; quia etiam post hanc vitam eorum mentibus fervor charitatis accrescit. Aeterna quippe contemplatione agitur, ut omnipotens Deus quo magis visus fuerit, eo amplius diligatur.

17 Quod autem divinis admonitionibus et praecedentium exemplis adiuti, de huius vitae profundo liberamur, bene etiam per Prophetam Hieremia in puteum missum signatum est, qui ut levetur ex puteo, funes ad eum et panni veteres deponuntur. Quid enim funibus, nisi praecepta dominica figurantur? (4) Quae quia nos in mala operatione positos (5) et convinciunt, et eripiunt, quasi ligant et tra-

1) Lev 1. 12.

2) Norm. et Vindoc. *quia interna novae vitae impinguatio.* Legitur tamen in Vindoc. *inpugnatio*, manifesto antiquarii errore.

3) Ibid. 13.

4) Vindoc. et norm. *quæ quasi nos.*

5] Omnes editi quotquot consuluimus, habent, *et convincunt*, crasso errore. Nam legendum esse *et convinciunt*, ut est in MSS. Utic. et Pratel. obscurum esse non potest attendenti ad institutam a S. Greg. comparationem.

hunt, coarctant et levant. Sed ne ligatus his funibus dum trahitur, incidatur, simul etiam panni veteres deponuntur: quia ne divina praecepta nos terreant, antiquorum patrum nos exempla corfortant; et ex eorum comparatione facere nos posse praesumimus, quod ex nostra imbecillitate formidamus. Si ergo levari de hoc profundo festinamus, ligemur funibus, id est praeceptis Dominicis adstringamur. Intersint etiam panni veteres, cum quibus melius teneantur funes; id est, praecedentium confortemur exemplis, ne infirmos nos ac timidos praecepta subtilia vulnerent, dum levant. Quasi quosdam pannos veteres Paulus Apostolus subiungebat, cum levandis discipulis suis, praeceptis spiritalibus exempla veterum (1) commodaret, dicens: « Iusti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. » (2) Et paulo post: » Habentes itaque tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. » (3) Et iterum: « Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. (4) » Superius videlicet dum spiritalia praecepta loqueretur, quasi funes miserat, postmodum vero memorans exempla maiorum quasi veteres pannos adhibebat.

18. Excitati ergo tot vocibus praeceptorum, adiuti tot comparationibus exemplorum, ad corda nostra redeamus,

1] Ebroic. et alii Norm. *commendaret.*
2) Hebr 11. 36.
3) Hebr. 12. 1.
4) Hebr. 13. 7.

discutiamus omne, quod agimus, et quidquid in nobis divinae rectitudinis regulam offendit, accusemus, ut apud districtum iudicem ipsa nos accusatio excuset. In hoc enim mentis nostrae iudicio tanto citius absolvimur, quanto nos districtius reos tenemus. Nec ad haec agenda (1) praetermittenda sunt tempora, quibus vacat: quia ad haec agenda post huius vitae tempora non vacat. Vacue quippe non dicitur: « Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium. » Idcirco namque memoramur quod tunc non possumus, ne nunc quod possumus negligamus. Sed ecce negotia occupant, quae nobis incessanter apposita, a considerandis nobismetipsis mentis nostrae oculum declinant. In istis namque visibilibus, quae intuetur cor nostrum, extra se spargitur: et quid de se intrinsecus agatur obliviscitur, dum extrinsecus occupatur. Divina autem vox terribilibus sententiis suis quasi quibusdam clavis illud pungit, ut evigilet: ut homo occulta super se iudicia, quae pressus torpore dissimulat, terrore saltem pulsatus expavescat. Ut enim superius diximus, ipso usu vitae veteris mens male assueta deprimitur, (2) et in hæc, quæ spectat exterius, quasi dormiens sopitur, quæ postquam semel se ad appetenda visibilia foras fudit, a contemplandis invisibilibus intus evanuit. Unde nunc necesse est, ut quæ per visibilia spargitur, de invisibilibus iudiciis feriatur: et quia in iis se exterioribus male delectata prostravit, saltem percussa requirat, quod deseruit. Ecce autem scriptura sacra terrore quodam torpentia corda transfigit, ne in his inhaereant, quae

1] Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *perdenda sunt.*

2) Ebroic. et Pratel. quos sequuntur vet. ed. Paris. et Basil. *et in his quae espectat*; quod verbum non infrequenter in MSS. usurpatur pro, *spectat.* In Baluz. et Colb. leg. *ut haec quae expectat.* Tertius Bessar. *ad haec, quae expectat.*

exterius defluunt, sed quae interius aeterna perdiderunt. Indicat quid sententia occulta decernitur, ne immoderate a nobis haec publica cogitentur. Dicit quid super nos agatur de nobis, ut ab hoc publico temporalitatis, colligamus oculum cordis ad secretum internae dispositionis.

Nam postquam multa narrata sunt de pœna malorum, subito infertur occultum iudicium, quod pie super nos iusteque disponitur, quo modo alii perdunt quod tenere videbantur, et alii accipiunt, quod alii ex meritis perdunt. Ait enim:

CAPUT VIII.

Alii perdunt quod tenere videbantur, alii prius perditum recipiunt.

Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.

19 Hoc quotidie agitur. Sed quia adhuc finis partium utrarumque non cernitur, minus timetur. Numquam enim culpam suam reprobi nisi in pœna cognoscunt. Et quia pœna differtur, culpa despicitur. Labuntur vero a statu iustitiæ; et locum vitæ, illis cadentibus, alii sortiuntur. Sed eo lapsum suum negligunt, quo interitum, qui se in æternum maneat; non attendunt. Si enim ad illud quod illic passuri sunt, oculos suos mitterent, hoc (1) quod hic faciunt timerent. Cunctis autem liquet, quod in illa extrema requisitione examen publicum facturus est omnipotens Deus: ut alios ad tormenta deserat, alios ad participationem regni cœlestis ad-

1] Edit. Rom. Sixti V. mendose, *quod hic fugiunt.*

mittat. Sed hoc nunc secreto iudicio quotidie agitur, quod tunc (1) publico demonstratur. Nam iuste ac misericorditer singulorum corda vel examinans, vel disponens, alios in exteriora respuit, alios ad ea quae sunt intrinsecus, trahit: hos accendit interna appetere, illos pro voluptatibus suis deserit exteriora cogitare: horum mentem ad superna erigit, (2) illorum superbiam in infimis desideriis mergit. Aliena autem corda humanis oculis clausa sunt, et nescitur qui repellitur: (3) quia penetrari nequeunt, quae ab unoquoque cogitantur. Nam saepe corde perverso, necdum processit usque ad effectum operis deliberatio cogitationis, et adhuc fortasse per habitum intus adsrringitur, qui iam mente foris vagatur. Sed talis quilibet iste tunc ante oculos interni iudicis cecidit, cum ab appetendis interioribus per desiderium exivit. Nonnunquam vero alii post malae operationis usum, ad spem coelestem subito amore reviviscunt; et qui in perversa actione se sparserant, ad sinum internae retractationis semetipsos increpando recolligunt. Hoc adhuc respicientes homines, quales dudum in opere noverant, tales putant. At contra illi per (4) districtae considerationis examen, vitam suam qualem fuisse recolunt, insequuntur: sciturque quid fuerint, sed quid iam coeperint esse, nescitur. In hoc ergo utroque genere hominum saepe

---

1) Recent. ed. *in publico*. Expunximus *in*, suadentibus MSS. et vet. vulgatis: sicque elegantius hoc membrum alteri respondet, *hoc nunc secreto iudicio*.

2) Iidem. excusi, *illorum per superbiam*. Abundat *per*, abestque a MSS. Vindoc. Norm. etc. nec non a vet. vulgatis.

3) Editi, *quia penetrare nequeunt* quae sensu carent. Legendum ut in MSS. Vindoc. Utic. Pratel. etc. *penetrari*.

4) Ebroic. et alii, *districtae conversationis*.

contingit, ut et ii qui videntur stare humano iudicio, iam in conspectu aeterni iudicis iaceant: et qui adhuc coram hominibus iacent, iam in conspectu aeterni iudicis stent. Quis enim hominum aestimare potuisset, Iudam vivendi sortem etiam post ministerium Apostolatus amittere? Et quis econtra latronem crederet (1) causam vitae etiam in ipso articulo mortis invenire? Occultus autem iudex praesidens, et utrorumque corda discernens, alterum pie statuit, alterum iuste confregit. Illum districte exterius repulit, hunc introrsus misericorditer traxit. Unde bene etiam per prophetam casuros alios passionis suae tempore, atque alios resurrecturos annuntians, ait: *Potum meum cum fletu temperabam.* (2) Potus quippe ab exterioribus interius trahitur, fletus autem ab interioribus exterius emanat. Potum ergo Domino cum fletu temperare, est alios ab interioribus in exteriora reprobare. *Conteret* ergo *multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.*

20. Sicut autem superius diximus, haec contritio prius intus agitur, ut post extrinsecus ostendatur. Hac contritione nonnumquam adhuc quorumdam exteriora quasi sana sunt: sed iam interiora putruerunt. Scriptum namque est: « Ante ruinam exaltatur cor. » (3) Ibi ergo feriuntur, ubi superbiunt. Unde scriptum est. « Contrivi cor eorum fornicans et recedens a me. » (4) Interius enim fornicare, est exterius vetitis delectari. Magna autem contritio cordis est haec eadem elatio subiectis. Eo quippe ipso ab integritate salutis corruit, quo iactantia cuiuslibet virtutis intu-

1) Tertius Bessar. *aeterna premia.*
2) Psal. 101. 10.
3) Prov. 16. 6.
4) Ezec. 6. 9.

mescit. Superbientes enim Deum despiciunt, et relicta creatoris sui gloria propriam quaerunt. Quibus iam hoc ipsum cecidisse, est amissa superioris sui potentia in se venisse. Conteruntur etiam, quia relictis cœlestibus, terram quaerunt. Quae autem maior poterit esse contritio, quam deserto creatore creaturam quaerere; desertis supernis gaudiis, infimis rebus inhiare? Unde bene per Prophetam dicitur: « Humiliat autem peccatores usque ad terram. » (1) Amissis enim coelestibus, terrenum est omne (2) quod sitiunt: et dum plus videre conantur, minus est quod appetunt. De quibus recte per Hieremiam dictum est: « Recedentes a te, in terra scribentur. » (3) At contra de electis dicitur: «Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. »(4)Ista ergo contritio prius serpit in mente, ut postmodum procedat in opere: prius fundamentum cogitationis concutit, ut postmodum fabricam operationis allidat. Unde summa est cura satagendum, ut illic vitetur, ubi oritur. Scriptum namque est: « Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit. » (5) Et rursum scriptum est: « Ex corde exeunt cogitationes malæ.» (6) Intus ergo vigilandum est, ne mens dum extollitur, cadat. Intus servemus omne, quod foris agimus. Si enim semel medullam cordis, elationis putredo consumpserit, citius corruit cortex vacua externae visionis. Notandum vero est, quia dum aliis cadentibus ad standum alii solidari peribentur, electorum nu-

1] Psal. 146. 6.
2) Longip. *quod sentiunt.*
3) Ier. 17. 13.
4) Luc. 10. 20.
5) Prov. 4. 23.
6) Matt. 15. 13.

merus certus ac definitus ostenditur. Unde etiam Philadelphiae Ecclesiæ per angelum dicitur: « Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. »(1)

21. Hac ergo sententia qua narratur aliorum erigi, aliorum autem vita (2) confringi, et spes nutritur humilium, et elatio premitur superborum, dum et illi bona possunt amittere, de quibus superbiunt, et isti ea percipere, quæ quia non habebant, contemnuntur. Formidemus igitur in his quæ accepimus, nec eos, qui illa necdum assecuti sunt, (3) despicimus. Quid enim sumus hodie, novimus: quid autem post paululum possimus esse, nescimus. Hi vero, quos fortasse despicimus, et tarde possunt incipere, et tamen vitam nostram ferventioribus studiis anteire. Timendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat, qui a nobis stantibus irridetur; quamvis stare iam non novit, qui non stantem novit irridere. Hunc autem supernorum iudiciorum metum Paulus apostolus discipulorum cordibus incutiens, ait: *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* (4) Quod autem dicens: *Conterit multos*, illico adiunxit, *Innumerabiles:* vel multitudinem exprimere studuit reproborum, quæ humanae rationis numerum transit: vel certe indicare voluit, quod omnes qui pereunt, intra electorum numerum non habentur: ut eo sint innumerabiles, quo extra numerum cuiruunt.

1) Apoc. 3. 11.

2) In tertio Bessar. *bona.* Mox *despici*: *et*, ante *spes* et *elatio* legiturque *habent contemnuntur*

3) Ita Baluz. Colb. Longip. Norm. ac vet. edit. In recentioribus legitur *despiciamus.* Gussanvillaeus hanc variam lectionem exhibet, quam unde prompserit ignoramus: *nec de his eos qui illa necdum assecuti sunt, desperemus.*

4) 1. Cor. 10. 12.

Unde Propheta intuens tantos hoc Ecclesiae tempore specie tenus credere, quantos nimirum certum est electorum numerum summamque transire, ait: *Multiplicati sunt super numerum.* (1) Ac si diceret multis Ecclesiam intrantibus, etiam hi ad fidem specie tenus veniunt, qui a numero regni cœlestis excluduntur: quia electorum summam sua videlicet (2) multiplicitate transcendunt. Unde et per Hieremiam Prophetam dicitur: « Ædificabitur civitas Domino a turre Ananehel usque ad portam anguli, et exibit ultra normam mensuræ. » (3) Civitatem quippe esse Domini sanctam Ecclesiam nullus ignorat. Ananehel vero Dei gratia interpretatur. In angulo autem duplex paries iungitur. Civitas ergo Domini a turre Ananehel usque ad portam anguli ædificari perhibetur: quia sancta Ecclesia a celsitudine supernæ gratiæ incohans, usque ad ingressum susceptionemque construitur utrorumque populorum, Iudaici videlicet atque Gentilis. Sed quia in ea crescente multitudine etiam reprobi colliguntur, apte subditur: *Et exibit ultra normam mensuræ:* quia usque ad eos quoque extenditur, qui normam iustitiæ transeuntes, intra mensuræ cœlestis numerum (4) non sunt. Unde per Isaiam quoque eidem Ecclesiæ dicitur: « Ad dexteram enim et ad lævam dilataberis, et semen tuum gentes hereditabit. (5) In (6) tanta quippe multitudine gentium ad dexteram extenditur, dum quosdam iustificandos suscipit. Ad lævam quoque dilatatur,

1) Ps. 39. 6.
2) Vindoc. *multitudine.*
3) Ier. 31. 38.
4) Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *non tenentur.*
5) Isai, 54. 3.
6) Turon. Longip. Norm. *intrante quippe multitudine.*

dum ad se quosdam etiam in iniquitate permansuros admittit. Propter hanc multitudinem, quæ extra electorum numerum iacet, in Evangelio Dominus dicit: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* (1) Sed quia hoc quod electis aliis alii conteruntur, de merito patientis est, non de iniquitate punientis; *Non enim iniquus Deus, qui infert iram,* (2) apte subiungitur:

CAPUT IX.

Quod, exigentibus præcedentibus peccatis, peccatores excæcantur, ut lumen iustitiæ videre non possint, quod cum possent videre contempserunt: et quod idem peccatum interdum et peccatum sit, et causa peccati, et pœna peccati.

Novit enim opera eorum, et idcirco (3) inducet noctem, et conterentur.

22. Sciendum summopere est, quod iniquus quisque duobus modis in nocte conteritur: vel cum exterioris (4) poenae tribulatione percutitur, vel cum occulta sententia interius caecatur. In nocte corruit, cum per extremum iudicium vivendi lumen in perpetuum amittit. Unde scriptum est: « Ligate ei manus et pedes, et mittite eum in tene-

1] Matt. 20. 19.
2] Rom. 3. 5.
3] Pratel. *inducit.*
4) Tertius Bessar. *iudicii,* et paulo post *caecamens.*

bras exteriores. » (1) Tunc enim coactus in tenebras exteriores mittitur, quia nunc in interioribus excaecatur voluntarie. Rursum in nocte iniquus conteritur, cum peccatorum praecedentium confusione damnatus, veritatis lumen non invenit, et quid deinceps agere debeat, non agnoscit. Omne quippe peccatum, quod tamen citius poenitendo non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et poena peccati. Peccatum namque, quod poenitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit, ut non solum peccatum sit, sed peccatum, et causa peccati. Ex illo quippe vitio culpa subsequens oritur, (2) ex quo caecata mens ducitur, ut pejus ex alio ligetur. Sed peccatum, quod ex peccato oritur, non iam peccatum tantummodo, sed peccatum est et poena paccati: quia iusto iudicio imnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut praecedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo percussit. Non ergo immerito poena peccati dicitur, quod iusta desuper irrogata caecitate, ex praecedentis peccati ultione perpetratur. Quod videlicet agitur dispositione superius ordinata, sed inferius iniquitate confusa; ut et praecedens culpa (3) sit causa subsequentis; et rursum culpa subsequens, sit poena praecedentis. Quod bene in infidelibus et lubricis Paulus quasi quoddam semen errroris aspexerat, cum dicebat: « Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis.» (4) Sed quod ex huius erroris semine pullulavit, illico adiun-

1) Matt. 22. 13.
2) Longip. *ex quo provocata mens.*
3) Vindoc. *sit causa peccati subsequentis.*
4) Rom. 1. 21.

git, dicens: « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, (1) in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. » (2) Quia enim cognoscentes Deum, peccatum superbiae intelligendo commiserunt, caecantur etiam ne intelligant quod committunt. Et qui intelligentiam suam sequi nolunt in peccato et causa peccati, et ipsum lumen intelligentiae perdunt in peccato et poena peccati. Prioris ergo peccati merito, peccatorum subsequentium fovea tegitur; ut qui malum sciens perpetrat, deinceps iuste in aliis etiam nesciens cadat.

23. Hoc quippe agitur, ut culpæ culpis feriantur, quatenus supplicia fiant peccantium ipsa incrementa vitiorum. Nam quia omnipotens Deus ad pœnitentiam tempus indulget, quod tamen humana malitia ad usum suæ iniquitatis intorquet: nimirum iusto Dei iudicio augeri culpa permittitur, ut ad feriendum altius quandoque cumuletur. Hinc enim rursum de quibusdam Paulus Apostolus dicit: (3) *Ut impleant peccata sua semper.* (4) Hinc (5) voce Angeli ad Iohannem dicitur: *Qui nocet, noceat adhuc: et qui in sordibus est, sordescat adhuc.* (6) Hinc David ait: *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, ut non intrent in iustitiam tuam.* (7) Hinc rursum de Domino ab eodem Psalmista dicitur: *Immissiones per angelos malos, viam fecit semitæ iræ suæ.* (8) Cor quippe Dominus prioribus meritis aggravatum,

1) Al. *in immunditia.*
2) Ibid. 24.
3) Tertius Bessar. *praevenit ira Dei super illos ut ect.*
4) 1. Thes. 2. 16.
5) Vindoc. *hinc vece angelica in Apocalypsi Iohannis dicitur.*
6) Apoc. 22. 11.
7) Ps. 63. 28.
8) Psal. 77. 49.

iuste permittit etiam subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, quod cum digne in culpa trahitur, reatus eius in pœna cumulatur. Unde et irae suae Dominus viam de semita fecisse perhibetur. Latior enim est via, quam semita. Ex semita vero irae suae viam facere, est irae causas districte iudicando dilatare: ut qui illuminati agere recte noluerunt, iuste caecati adhuc faciant, unde amplius puniri mereantur. Hinc per Moysen dicitur: *Nondum completa sunt peccata Amorrhæorum.* (1) Hinc per eumdem Moysen Dominus dicit: « Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrha. Uva eorum uva fellis, et botrus amaritudinis in ipsis. Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis; Nonne haec (2) omnia congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis? In die ultionis reddam eis » (3) Quam multa eorum mala narravit! et tamen illico adiungit: « In tempore quo lapsus fuerit pes eorum. » (4) Ecce atrocissima illorum facinora describuntur, et tamen ad ultionis diem adhuc subsequens lapsus aspicitur, quo eorum culpæ cumulentur. Habent iam quidem unde feriri mereantur: sed sustinetur tamen adhuc peccatum crescere, ut peccantes possit atrocior pœna cruciare. Jam meretur supplicium peccatum et causa peccati: sed expectatur adhuc, ut augmentum supplicii subroget peccatum, et pœna peccati.

24. Plerumque vero unum atque idem peccatum, (5)

1) Gen. 15. 16.

2) Deest, *omnia*, in Pratel. Colb. Baluz. Deest *omnia* eti am in tertio Bessar.

3) Deut. 32. 32.

4) Ibid. 33.

5) In tertio Bessar. *Et peccati pœna est, et causa peccati.* Sic mox: *hoc generans peccati pœna est, et causa peccati.*

et peccatum est, ut et poena, et causa peccati. Quod melius ostendemus, si res ipsas ad medium deducamus. Effrenata enim ventris ingluvies in fervorem luxuriae plenitudinem carnis instigat. Perpetrata autem luxuria saepe aut periurio, aut homicidio tegitur, ne humanarum legum ultione puniatur. Ponamus ergo ante oculos, quod quidam voracitatis sibi frena laxavit, qua voracitate superatus, adulterii facinus admisit: deprehensus autem in adulterio, latenter virum adulterae, ne ad iudicium traheretur, occidit. Hoc itaque adulterium inter voracitatem et homicidium positum, de illa videlicet nascens, hoc generans, peccatum est, et poena et causa peccati. Peccatum profecto est per semetipsum: poena vero peccati est, quia culpam voracitatis auxit; causa autem peccati est, quia subsequens etiam homicidium genuit. Unum ergo idemque peccatum est, et poena praecedentis, et causa culpae subsequentis; quia et transacta dum exaggerat, damnat: et adhuc sequentia, quae damnari debeant, seminat. Igitur quia peccatis praecedentibus caecatur oculus cordis, ipsa caecitas, quae peccantis animum ex anteactae culpae damnatione confundit, merito nox vocatur: quia per hanc ab oculis delinquentis lumen veritatis absconditur. Bene itaque dicitur: « Novit enim opera eorum, et idcirco inducet noctem, et conterentur: » quia, ut saepe dictum est, praecedentia nimirum mala faciunt, ut ad peccandum iterum tenebris subsequentibus involvantur: ut eo iam lumen iustitiae videre non possint, quo illud et quando poterant videre noluerunt. Inducere autem noctem Dominus dicitur, non quod ipse tenebras inferat, sed quod obscura corda peccantium misericorditer non illustret: ut hoc ipsum in nocte caecasse, sit a caecitatis tenebris liberare noluisse: Sequitur:

CAPUT X.

Quod locus videntium Deum sit sancta Ecclesia, a quo iusto iudicio falsi et ficti repelluntur, quia veritatem fidei scientes contemnunt.

Quasi impios percussit eos in loco videntium.

25. In Scriptura sacra, *quasi*, aliquando pro similitudine, aliquando pro veritate poni consuevit. Pro similitudine enim, *quasi*, ponitur, sicut Apostolus dicit: « Quasi tristes, semper autem gaudentes. » (1) Pro veritate vero ponitur, sicut Iohannes ait: « Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre. » (2) Hoc autem loco nihil differt, utrum pro similitudine, an pro veritate sit positum: quia quolibet dicatur ordine, aperte prava malorum vita signatur. Impios vero scriptura sacra proprie infideles appellat. Hac namque distantia peccatores ab impiis discernuntur: quia cum omnis impius sit peccator, non tamen omnis peccator est impius. Peccator enim dici etiam qui in fide pius est, potest. Unde Iohannes ait: « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. » (3) Impius vero proprie dicitur, qui a religionis pietate separatur. De talibus enim Propheta ait: « Non resurgent impii in iudicio » (4) Locus autem videntium, sancta Ecclesia vocatur. In ipsa enim re-

1) 2. Cor. 6. 10.
2) Ioan. 1. 14.
3) 1. Ioan. 1. 8.
4) Psal. 1. 5.

cte consistitur, ut lumen verum, quod Deus est, videatur. Unde ad Moysen dicitur: « Est locus penes me, et stabis supra petram (1) cum transeat mea maiestas. » (2) Et post paulum: « Auferam manum meam, et videbis posteriora mea. » (3) Per locum quippe, Ecclesia: per petram, Dominus: per Moysen vero, multituto plebis Israëliticæ figuratur, quae Domino in terra praedicante non credidit. Ipsa ergo in petra stetit, terga Domini transeuntis aspiciens; quia videlicet post passionem ascensionemque Dominicam, intra sanctam Ecclesiam deducta, fidem Christi percipere meruit: et cuius praesentiam non vidit, eius posteriora cognovit. Dicatur ergo de his, quos intra sanctam Ecclesiam divina ultio invenit in iniquitatibus perdurantes; dicatur de his, quorum vitam Paulus Apostolus notat. (4) « Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant: QUASI impios percussit eos in loco videntium. » (5) Ibi quippe stabant, ubi Deum videre videbantur. Ibi tenebras dilexerunt, ubi lumen veritatis aspicitur. Et quamvis apertos habuerunt oculos in fide, tenuerunt tamen eos clausos in opere. Unde bene et de Iudæa dicitur: « Speculatores eius caeci: » (6) quia videlicet non videbant opere, quod professione cernebant. Unde etiam de Balaam scriptum est: « Qui cadens apertos habet oculos. » (7) Cadens quippe in opere, apertos tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam ocu-

1] Vindoc. et Pratel. *cum transibit.* Baluz. *cum transiet.*
2) Exod. 33. 21.
3) Ibidem. 23.
4) Pratel. *quia confitentur.*
5) Tit. 1. 16.
6) Isai. 56. 10.
7) Num. 24. 16.

los aperientes in fide, et non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam inventi sunt impia conversatione. De quibus alias bene scriptum est: « Vidi impios sepultos, qui cum [1] adhuc adviverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate quasi iustorum operum. » (2)

26. Multos enim peste propriae pravitatis obsessos sub, Christiano nomine ipsa tranquillitas ecclesiasticae pacis abscondit. Quos tamen si levis persecutionis aura pulsaverit, mox extra aream velut paleas tollit. Quidam vero idcirco Christianitatis vocatione signantur, quia Christi nomine sublimiter exaltato, pene omnes iam videri fideles aspiciunt: et pro eo quod hoc vocari alios cernunt, ipsi non videri fideles erubescunt, sed esse negligunt, quod dici gloriantur. Rem enim virtutis intimae, ad decorem sumunt visionis externae: et qui ante supernum iudicem nudi conscientiae infidelitate consistunt, ante humanos oculos professione sancta verbotenus palliantur.

72 Nonnulli autem fidem medullitus tenent, sed vivere fideliter nullatenus curant. Insequuntur enim moribus, quod credulitate venerantur. Quibus divino iudicio saepe contingit, ut per hoc, quod nequiter vivunt, et illud perdant, quod salubriter credunt. Incessanter namque se pravis actionibus polluunt et super hoc vindictam iusti iudicii retribui posse diffidunt: et saepe cum bene vivere negligunt, etiam persequente nullo usque ad perfidiam dilabuntur. Nam qui imminere districtum iudicium non credunt, qui inulte se peccare suspicantur, quo pacto vel esse vel dici

1) Ita MSS. Baluz. Colb. Pratel. etc. In vulgatis, *adhuc viverent*. Advivo idem significat ac simpliciter vivo, sed rarius usurpatur.
2) Eccl. 8. 10.

fideles possunt? Fidem quippe perdidisse est, incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera servare contemnunt, etiam fidem perdunt, quam tenere videbantur. Super quos bene per Prophetam sub Hierusalem specie inimicorum destruentium verba memorantur, a quibus scilicet dicitur: « Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. (1) » Paulus quippe ait: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, (2) quod est Christus Iesus. » (3) Inimici ergo destruentes, usque ad fundamentum Hierusalem exinaniunt, quando perversi spiritus a corde fidelium destructo prius aedificio boni operis, soliditatem quoque exhauriunt religionis. Sicut enim supra fundamentum fabrica, sic super fidem opera construuntur. Usque ad fundamentum ergo exinanisse, est everso bene vivendi opere, etiam robur fidei dissipasse. Hinc etiam ad Iudaeam per Hieremiam dicitur: « Filii quoque Mempheos (4) et Taphneos constupraverunt te usque ad verticem. » (5) Usque ad verticem quippe constuprari, est post malae operationis usum etiam in ipsa fidei sublimitate corrumpi. Cum enim nequissimi spiritus uniuscuiusque animam in pravis operibus involvunt, sed integritatem fidei vitiare non possunt, quasi adhuc inferiora membra polluunt, sed ad verticem non pertingunt. Quisquis autem in fide corrumpitur, iam usque ad verticem constupratur. Malignus enim spiritus qua-

1) Ps. 136. 7.
2) Utic. et Pratel. *qui est Christus Iesus.*
3] 1. Cor. 3. 11.
4) Vindoc. et Norm. *et Taphnis.* Baluz. et Colb. *et Tamnis.* Tertius etiam Bessar. *Thampnis.*
5) Ier. 2. 16.

si ab inferioribus membris usque ad summa pertingit, quando activam vitam polluens, castam celsitudinem fidei diffidentiae morbo corrumpit. Quia igitur cuncta haec humanis oculis absconsa sunt, sed divinis obtutibus patent, et multi in hac domo fidei sine fide moriuntur, dicatur recte: « Quasi impios percussit eos in loco videntium. » Pios enim se in Ecclesia omnibus ostendunt, sed quia divina iudicia latere non possunt, quasi impii feriuntur. Quibus hoc magis ad supplicii cumulum crescit, quod unusquisque eorum in Ecclesia fidelibus admixtus, veritatem fidei sciendo contemnit; atque eo gravior ultio sequitur, quo per exempla rectorum, etiam bene vivendi eos scientia comitatur. Quot enim eis modo recti ac fideles fratres ostenduntur, tot in venturo iudicio testibus impugnantur. Sciunt ergo, quod sequi negligunt. Unde et apte subiungitur.

CAPUT XI.

Quod tribus modis peccatur, ignorantia, infirmitate, et studio: et quod ex industria peccare sit, cum quis quod scit et potest, contemnit.

(1) Qui quasi de industria recesserunt ab eo.

28 Sciendum quippe est, quod peccatum tribus modis

1) Utic. et al. Norm. hic et deinceps, *quia quasi de industria;* quod etiam habes in vet. edit.

committitur. Nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio perpetratur. Et gravius quidem infirmitate, quam ignorantia: sed multo gravius studio, quam infirmitate peccatur. Ignorantia Paulus peccaverat, cum dicebat: « Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. » (1) Petrus vero infirmitate peccavit, quando in eo omne robur fidei, quod Domino perhibuit, una vox puellæ concussit, et Deum quem corde tenuit, voce denegavit. Sed quia infirmitatis culpa vel ignorantiæ eo facilius tergitur, quo non studio perpetratur, Paulus quæ ignoravit, sciendo correxit: et Petrus motam, et quasi arescentem iam radicem fidei lacrymis rigando solidavit. Ex industria vero peccaverant ii, de quibus ipse magister dicebat: « Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. » (2) Et paulo post: « Et viderunt, et oderunt me et patrem meum. » (3) Aliud est enim bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem: sicut aliud est præcipitatione, aliud deliberatione peccare. Sæpe enim peccatum præcipitatione committitur, quod tamen consilio et deliberatione damnatur. Ex infirmitate enim plerumque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio vero peccare, est bonum nec facere nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius est peccatum diligere, quam perpetrare: ita iniquius est odisse iustitiam, quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur: et quæ ipsi facere negligunt, etiam

1) 1. Tim. 1. 13.
2) Iob. 15. 22.
3) Ibid. 24.

in aliis detestantur. Horum peccatum scilicet non ex infirmitate vel ignorantia, sed ex solo studio perpetratur: quia videlicet si vellent implere bona, nec tamen possent, ea quæ in se negligunt, saltem in aliis amarent. Si enim ea ipsi vel solo voto appeterent, facta ab aliis non odissent: sed quia bona eadem audiendo cognoscunt, (1) vivendo despiciunt, nimadvertendo persequuntur, recte dicitur: « Qui ex industria recesserunt ab eo. » Unde et apte subiungitur:

CAPUT XII.

Quam graviter delinquant, qui sua ignorantia impunitatem peccandi quaerunt.

Et omnes vias eius intelligere noluerunt.

29 Non enim ait: Infirmitate non intelligunt, sed, intelligere noluerunt; quia sæpe quæ facere despiciunt, etiam scire contemnunt. Quia enim scriptum est: « Servus nesciens voluntatem Domini sui, et (2) faciens digna plagis, vapulabit paucis: et servus sciens voluntatem Domini sui, et non faciens iuxta eam, (3) plagis vapulabit multis: » (4) impunitatem peccandi existimant remedium nesciendi. Qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt, atque ideo non

1) Baluz. et Colb. *videndo*. Tertiùs Bessar. *videndo*.

2) Utic. et Pratel. *et non faciens digna, plagis vapulabit paucis*. Quæ lectio non solum recedit a Vulgata, sed etiam contra Græcum textum pugnat.

3) In tertio Bessar. deest *plagis*.

4) Luc. 12.

discernunt, quia aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescire enim, ignorantia est: scire noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere quia nesciant, quanto magis eis etiam nolentibus opponitur quod cognoscant. Unde per Salomonem dicitur: « Numquid non sapientia clamitat, et prudentia dat vocem suam in summis excelsisque verticibus super viam in mediis stans semitis? » (3) Transire fortasse per viam vitae temporalis cum eius ignorantia poteramus, si haec eadem sapientia in semitae angulis constitisset.

30. (1) Investiganda fuerat, si occultari voluisset. Sed postquam incarnationis suae mysteria publice ostendit, postquam humilitatis exempla superbientibus praebuit, semetipsam nobis quasi transeuntibus in mediis semitis fixit: ut videlicet in eam, quam quaerere nolumus, impingamus: et quam transeuntes videre negligimus, tangamus offendentes. Dicatur itaque: « Et omnes vias eius intelligere noluerunt. » Via quippe est incarnatae sapientiae omnis actio, quam temporaliter gessit. Viae eius sunt vivendi ordines, quos ad se venientibus stravit. Tot itaque ad se venientibus vias praebuit, quot bene vivendi exempla monstravit. Humilitatis eius vias Propheta aspexerat, cum suspirabat, dicens: « In mandatis tuis me exercebo, et considerabo vias tuas. » (3) Hinc rursum de unoquoque iusto dicitur, qui curat ut per Dominica exempla gradiatur: « A Domino gressus hominis diriguntur, et viam eius cupit nimis. » (4)

1] Prov. 8. 1.
2) Baluz. et Colb. *investigando fuerat si occulta esse voluisset.*
3) Ps. 108. 15.
4) Ps. 36. 23.

Quia ergo superbi quique humilitatis dominicae facta contemnunt, recte dicitur: « Vias eius intelligere noluerunt.» Viae enim istae visione despectae sunt, sed intellectu reverendae. Aliud quippe est in eis quod cernitur, aliud quod expectatur. Quid enim in hac vita aliud quam deiectionem, sputa, ludibria, mortemque intuentium oculis ostendit? Sed per haec infima transitur ad summa: per haec dedecora quae praecedunt, aeterna nobis et gloriosa pollicentur. Viderunt ergo superbi vias Dei, sed intelligere noluerunt: quia dum abiecta (1) quae in se illae ostendunt, despiciunt, perdiderunt isti sublimia quae promittunt. Vias itaque Dei intelligere, est et humiliter tolerare transitoria, et perseveranter expectare mansura, ut exemplo Domini coaeterna quaeratur gloria opprobriis temporalibus comparata; et non quod hic quisque tolerat, sed in id quod expectat, intendat. Ad haec ergo superbi clausos oculos tenuerunt: quia dum in gloria praesentis vitae superbiunt, humilitatis Dominicae celsitudinem non viderunt. Lumen enim intelligentiae humilitas aperit, superbia abscondit. Nam secretum quoddam pietatis est, et tanto minus ad illud animus pervenit, quanto magis intumescit: quia eo ipso foras repellitur, quo insanius (2) afflatur. Sequitur:

CAPUT XIII.

Quod egeni et pauperes ad Deum clamant,

1) Ita Ebroic. et alii Norm. Vindoc. Buluz. Colbert. In vet. edit. legitur: *quia dum abiecta quae in se ille ostendit, despiciunt, perdiderunt isti sublimia quae promittuntur.* At recent. *perdiderunt iuste sublimia quae promittit.* Tertius Bessar, *ille ostendit ..... promittit.*

2) Longip. et Pratel. aliique Norm. *inflatur.*

cum praepositi curis saecularibus dediti praedicationis officium deserunt.

Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, et audiret vocem pauperum.

31 Cum enim isti superbiunt, clamant ad Deum hi, (1) qui ab ipsis superbientibus opprimuntur. Vel certe idcirco dicitur quod ad Deum fecerunt clamorem pauperum pervenire, quia istis cadentibus, in eorum locum pauperes, id est, spiritu humiles subrogantur, et quia hoc eorum casu factum est, ipsi fecisse referuntur, eo videlicet locutionis genere, quo pugnare castra dicimus, quia pugnatur ex illis. Vel certe, quia cuncta quæ superius dicta sunt, referri etiam ad rectores ecclesiasticos possunt, qui relicto prædicationis studio, sub occasione regiminis terrenis negotiis involvuntur, apte subiungitur: « Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, et audiret vocem pauperum: » quia nimirum dum ipsi curis sæcularibus occupati, prædicationis officium deserunt, gregem subditum in querelarum prorumpere clamorem compellunt: ut quasi iure unusquisque subiectus de vita ficti pastoris immurmuret, cur teneat magistri locum, qui non exercet officium.

Quamvis fortasse melius per tumorem potentium, superbia Iudæorum, et per clamorem pauperum, desideria Gentium figurantur, sicut attestante Veritate per epulantem splendide divitem Iudaicus populus designatur; copiam scilicet legis non ad necessitatem salutis, sed ad pompam ela-

1) Pratel. *qui ipsis superbientibus.*

tionis assumens, atque in præceptorum verbis non semetipsum ordinate reficiens, sed iactanter ostendens: et per vulneratum Lazarum, qui interpretatur *adiutus,* forma populi Gentilis exprimitur, (1) quem divinum adiutorium tantò magis erigit, quanto minus de suarum virium facultate confidit. Qui pauper et plenus vulneribus esse describitur: quia gentilitas corde humilis peccatorum suorum aperuit confessiones. Nam sicut in vulnere ab internis trahitur virus in cute, ita in confessione peccati, dum in publicum secreta panduntur, quasi mali humores a visceribus intimis foras prorumpunt. Illis ergo peccantibus, pauperum clamor auditur: quia dum Iudæi contra Deum superbiunt, ad Deum vota Gentilium pervenerunt. Unde et mox hæc ipsa immensa ac profunda iudicia perhorrescens, non ea curat ratione discutere, sed admiratione venerari, atque ait:

CAPUT XIV.

Quod temere discutitur, quare hunc Deus trahat, illum repellat: cum de beneplacito eius ratio non reddatur.

Ipso enim concedente pacem, qui est qui condemnet? ex quo absconderit vultum suum; quis est qui contempletur eum?

32. Nemo ergo discutiat, cur stante Iudaico populo, dudum in infidelitate Gentilitas iacuit; et cur ad fidem Gen-

1) In tertio Bessar. *qui divino adiutorio tanto magis erigitur.*

tilitate surgente, iudaicum populum (1) infidelitatis culpa prostravit. Nemo discutiat, cur alius trahatur ex dono, alius repellatur ex merito. Si enim Gentilitatem miraris assumptam, ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?» Si Iudaeam obstupescis perditam, « ex quo absconderit vultum suum, quis est qui contempletur eum? » Itaque consilium summae et occultae virtutis, satisfactio fit aperte rationis. Unde et in Evangelio Dominus cum de huius rei causa loqueretur, ait: « Confiteor tibi pater Domine cœli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus: et revelasti ea parvulis. Ita pater. » (2) Atque (3) mox tamquam rationem quandam absconsionis ac revelationis adiungens, ait: « Quia sic fuit placitum ante te. » Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulsione praesumamus. Cum enim intulisset (4) utrumque, non mox rationem reddidit, sed sic Deo placitum dixit; hoc videlicet ostendens, quia iniustus esse non potest, quod placuit iusto. Unde et in vinea laborantibus mercedem reddens, cum quosdam operarios inaequales in opere, aequaret in praemio, et plus in mercede quaereret, qui labori amplius insudasset; ait: « Nonne ex denario convenisti mecum? (5) Volo autem et huic novissimo dare, sicut et tibi: an non licet mihi quod volo facere? » (6) In

1) Pratel. et nonnulli Norm. *in infidelitatis culpa.*
2] Matt. 11. 25.
3) Tertius Bessar. *Qui mox.*
4) Tertius Bessar. *verum.*
5) Tertius Bessar. *tolle quod tuum est, et vade. Volo etc.* Mox, *disponuntur; apertae sunt causationes occultae, et iustae voluntatis.*
6] Matt. 20. 13.

cunctis ergo (1) quae exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultae iustitia voluntatis. Dicatur itaque: « Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum suum, qui est qui contempletur eum? » Et quia sic minima sicut maxima, sic singula Deus iudicat sicut cuncta, apte subiungitur:

CAPUT XV.

Deus minimis providet ut maximis; et singulis, ut universis.

Et super gentem, et super omnes homines.

33. Ac si aperte admoneamur intendere, quia hoc iudicium, quod super unam gentem describitur, etiam super omnes homines invisibili examinatione celebratur: ut alius eligatur, alius repellatur occulte, sed nullus iniuste. Hoc ergo quod in maximis fieri cernimus, etiam in nobis singulis caute timeamus. Sic enim intenduntur divina iudicia super unam animam, sicut super unam urbem: sic super unam urbem sicut super unam gentem: sic super unam gentem sicut super universam generis humani multitudinem: quia et sic intendit Dominus singulis, ac si vacet a cunctis; et sic simul intendit omnibus, ac si vacet a singulis. Qui enim omnia administrando implet, regit implendo: nec universis deest, cum disponit unum; nec uni deest, (2) cum disponit universos: cuncta scilicet naturæ suæ potentia quietus ope-

1] Vindoc. Ebroic. et alii Norman. *quae exterius exponuntur*.

2) Pratel. *cum disponit universum*. In Baluz. et Colb. legitur: *nec universo deest . . . . . cum disponit universum*.

ratur. Quid ergo mirum quia non angustatur intentus, qui operatur quietus? Dicatur itaque, quia hoc subtile iudicium exercet super gentem, et super omnes homines.

Quia igitur de specie (1) transivit ad genus, nunc de genere se convertit ad speciem, et quid Iudæa proprie mereatur, ostendit dicens:

CAPUT XVI.

Qui malis prælatis subiacent, id suæ culpæ tribuant.

Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

34 Verum namque regem super se Iudæa regnare noluit, et idcirco, exigentibus meritis, hypocritam accepit; sicut ipsa quoque veritas in Evangelio dicit: « Ego veni in nomine patris mei, et non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. » (2) Et sicut Paulus ait: « Pro eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. » (3) In eo ergo quod dicitur: « Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi; potest ipsum omnium hypocritarum caput Antichristus designari. (4) Seductor quippe ille tunc sanctitatem simulat, ut ad iniquitatem trahat. Sed propter peccata populi regnare permittitur: quia nimirum tunc ipsi sub illius regimine præor-

1) In Turon. *transitur ad genus.*
2) Ioh. 5. 43.
3) 2. Thess. 2. 10.
4) In Turon. deest, *seductor.*

dinantur, qui eius dominio digni ante sæcula præsciuntur, qui peccatis subsequentibus exigunt, ut sub illo (1) iudiciis præcurrentibus disponantur. Quod ergo tunc Antichristus super impios regnat, non est ex iniustitia iudicantis sed ex culpa patientis: quamvis plerique et principatum illius non viderunt, et tamen eius principatui peccatorum suorum conditione deserviunt: quia et quem dominantem (2) sibi minime conspiciunt, eum proculdubio perverse vivendo venerantur. An non eius membra sunt, qui per affectatæ sanctitatis speciem appetunt videri, quod non sunt? Ille namque principaliter hypocrisim sumit, qui cum sit damnatus homo, (3) et nequam spiritus, Deum se esse mentitur. Sed proculdubio ex eius nunc corpore prodeunt, qui iniquitates suas sub tegmine sacri honoris abscondunt, ut professione videri appetant, quod esse operibus recusant. Quia enim scriptum est: « Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: »(4) quanto(5) nunc liberius peragunt perversa quæ volunt, tanto eius servitio (6) obnixius obligantur. Sed nullus, qui talem rectorem patitur, eum quem patitur, accuset: quia nimirum sui fuit meriti perversi rectoris subiacere ditioni. Culpam ergo proprii magis accuset operis, quam iniu-

1) Baluz. *indiciis.*

2) Tertius. Bessar. *verbo despiciunt eum etc.* Mox: *An non eius mendosae atque affectatae sanctitatis speciem tenent; dum appetunt videri quod non sunt?* Ille namque sanctitatis hypocrisim .... *esse simulat .... prodeunt qui quasi.*

3) Edit. Rom. Sixti V. *nequaquam spiritus.* Ita quoque Gilot. qui tamen in margine pro varia lect. annotavit, et *nequam Spiritus.* Sic legitur in quinque MSS. Angic et nostris, necnon in edit. Basil. 1503.

4) Ioh. 8. 34.

5) Gussanv. *quanto non liberius*, reluctantibus MSS. et al. vulgatis.

6) Tertius Bessar. *obnoxius.* Mox, *suae fuit culpae perversae rectoris subiacere dictioni.*

stitiam gubernantis. Scriptum namque est: « Dabo tibi reges in furore meo. » (1) Quid ergo illos nobis præesse despicimus, quorum super nos regimina ex Domini furore suscipimus? Si igitur irascente Deo secundum nostra merita rectores accipimus, in illorum actione (2) colligimus, quid ex nostra æstimatione pensemus, quamvis plerumque et electi subiaceant reprobis. Unde et diu David Saulem pertulit, sed subsequente culpa adulterii proditur: quia dignus tunc fuit, qui tanta præpositi asperitate premeretur.

35. Sic ergo secundum merita subditorum tribuuntur personae regentium, ut saepe qui videntur boni, accepto mox regimine permutentur: sicut Scriptura sacra de eodem Saule intulit, quia cor cum dignitate mutavit. Unde scriptum est: « Cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israël. » (3) Sic pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium: ut saepe (4) pro malo gregis, etiam vere boni delinquat vita pastoris. Ille enim Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius David propheta, tumore repentinae elationis inflatus, populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundum meritum plebium disponuntur corda rectorum: Iustus vero iudex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse scilicet sua voluntate superbiens, a culpa alienus non fuit, vindictam culpae etiam ipse suscepit. Nam ira saeviens, quae corporaliter populum perculit, rectorem quoque populi inti-

1) Osee. 13. 11.
2) Turon. Vindoc. Norm. *legimus.*
3) 1. Reg 15. 17.
4) Vindoc. Ebroic. aliique Norm. *pro merito gregis.*

mo cordis dolore prostravit. Certum vero est, quod ita sibi invicem et rectorum merita connectantur [et plebium; ut saepe ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, et saepe ex plebium merito mutetur vita pastorum.

36. Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est, non temere vitam iudicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum Dominus æs nummulariorum fudit, et cathedras vendentium columbas evertit: nimirum significans, quia per magistros quidem vitam iudicat plebium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum. Quamvis etiam subditorum vitia, quae a magistris modo vel dissimulantur iudicari, vel nequeunt, eius proculdubio iudicio reservantur. Igitur dum salva fide res agitur, virtutis est meritum, si quidquid (1) prioris est, toleratur. Debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat, quod displicet emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat iustitiae inordinata defensio: ne dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas(2) amittatur; ne eum sibi praeesse quisque despiciat, quemfortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiae, subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur. Nam vires nostras veraciter examinare negligimus: (3) et quia de nobis fortiora credimus, idcirco eos, qui nobis prælati sunt, districte iudicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illos quos reprehendere nitimur, plus videmus. (4) Singula haec mala sunt, quae saepe a subdi-

1) Tertius Bessar. *culpae prioris.*

2) Longip. *immutetur.* Bal. corrupte, *ametur.*

3) Tertius Bessar. *si nostra acta fortiora credimus, idcirco.*

4] Vulgati, *communia haec mala sunt.* Nostram lectionem continent MSS. Vindoc. Turon. Ebroic. aliique Norm. Ad quam præferendam po-

tis in praelatos, saepe a praelatis in subditos committuntur: quia et omnes subditos hi qui praesunt, minus quam ipsi sunt, sapientes arbitrantur: et rursum qui subiecti sunt, rectorum suorum actiones iudicant, et si ipsos (1) regimem habere contingeret, se potuisse agere melius putant. Unde plerumque fit ut et rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt videant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat: et nonnunquam is qui subiectus est, hoc cum praelatus fuerit faciat, quod dudum fieri subiectus arguebat: et pro eo quod illa quæ iudicaverat, perpetrat, saltem quia iudicavit, erubescat. Igitur sicut praelatis curandum est, ne eorum corda aestimatione singularis sapientiae locus superior extollat, ita subiectis providendum est, ne sibi rectorum facta displiceant.

37. Si autem magistorum vita iure reprehenditur, oportet ut eos subditi, etiam cum displicent, (2) venerentur. Sed hoc est solerter intuendum, ne aut quem venerari necesse est, imitari appetas: aut quem imitari despicis venerari contemnas. Subtilis etenim via tenenda est rectitudinis et humilitatis: ut sic reprehensibilia magistrorum facta

---

tissimum nos impellit, quod vix, *communia*, si prius lecta fuisset hæc vox, mutari potuisset in, *singula*; prior enim aptior videtur posteriore. Sciolus itaque non probans, *singula haec mala sunt* (fortasse quod non intelligeret) scribendum putavit, *communia haec mala sunt*. Optima tamen est prior lectio qua significatur, singulorum esse vitia quæ Greg. insectatur. In Baluz. et Colb. nihilominus, *communia haec mala sunt*. Tertius Bessar. *Sin autem communia mala sunt, quae*. Mox, *regiminis curam gerere contigerit . . . quia eorum oculos nubes elat. ob se.*

1) Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *regimen tenere*. Baluz. et Colb. *regiminis curam gerere*.

2) Post hæc verba in Baluz. legitur, *explicit lib. xxv*. Nec lib. XXVI. incipit nisi ab his verbis: *numquid a te Deus expetit* etc.

displiceant, quatenus subditorum mens a servanda magisterii reverentia non recedat. Quod bene in Noe debriato exprimitur, cuius nuda ta (1) verecundiora boni filii aversi veniendo texerunt. Aversari quippe dicimur quod reprobamus. Quid est ergo, quod filii verecunda patris superiecto dorsis pallio aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditis sic praepositorum suorum mala displicent, ut tamen haec ab aliis occultent? Operimentum aversi deserunt, quia iudicantes factum, et venerantes magisterium, nolunt videre quod tegunt.

38. Sunt vero nonnulli, qui si parum quid de spiritali conversatione inchoant, cum rectores suos temporalia agere et terrena considerant, mox ordinem dispositionis accusant, quod nequaquam bene ad regendum praelati sint, per quos (2) conversationis infimae exempla monstrantur. Sed hi nimirum dum temperare se a rectorum suorum reprehensione negligunt, culpae suae exigentibus meritis, usque ad reprehensionem conditoris (3) excedunt: cuius profecto dispensatio inde ab humilibus rectior agnoscitur, unde ab elatis (4) non recta iudicatur. Quia enim potestas regiminis ministrari non potest sine studio curæ temporalis, aliquando omnipotens Deus mira dispensatione pietatis, (5) ut teneræ spiritualium mentes a terrena cura disiunctæ sint, onus regiminis duris ac laboriosis cordibus iniungit: ut tanto illæ ab hoc mundo securius lateant, quanto hæc in terrenis

1) Ita Colb. Turon et Norm. Edit. vet. *verecundia*. Recent. *verecunda*. Edit. tamen Paris. 1495. habet, *verecundiora*.
2) Veteres edit. *conversionis infirmae*.
3) Turon. *exeunt*.
4) Gussanv. aliique ed. *non recte iudicatur*.
5) Tertius Bessar. *agit*.

solicitudinibus libenter elaborant. In exhibitione quippe susceptí oneris pro ipsi quoque utilitatibus subditorum (1) durae viae sunt mundanae servitutis.

39. Et saepe, ut dictum est, misericors Deus quo suos tenere diligit, eo illos solicite ab externis actionibus abscondit. Nam et plerumque paterfamilias ad eum laborem servos dirigit a (2) quo subtiles filios suspendit: et inde filii sine vexatione decori sunt, unde servi in pulvere fœdantur. Quod quam recte in Ecclesia divinitus agitur, ipsa tabernaculi constructione signatur. Ad Moysen quippe divina voce praecipitur, ut ad tegenda interius Sancta sanctorum, ex bysso, cocco atque hyacintho vela texantur, iussumque est ut ad protegendum tabernaculum, vela cilicina et pelles extenderet, quae nimirum vel pluvias, vel ventos, vel pulverem tolerarent. Quid ergo per pelles, et cilicia quibus tabernaculum tegitur, nisi grossas hominum mentes accipimus, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio quamvis durae sint, praeferuntur? Quæ quia servire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationum ventos et pluvias de huius mundi contrarietatibus portent. Quid vero per hyacinthum, coccum, byssumque signatur, nisi sanctorum vita tenera, sed clara? Quae dum caute in tabernaculo sub ciliciis et pellibus absconditur, sua ei integra pulchritudo servatur. Ut enim in interioribus tabernaculi byssus fulgeat, coccus coruscet, hyacinthus caeruleo colore resplendeat: desuper pelles, et cilicia imbres, ventos et pulverem portant. Qui igitur magnis vitutibus in sanctae Ec-

1) Editi recent. *durae vitae sunt.* Aliam lectionem quam anteponimus, habent MSS. Turon. Vindoc. Colb. Longip. Ebroic. aliique Norman. nec non vet. ed.

2) Ita Vindoc. Turon. Colb. Pratel. et alii Norm. Recent. editi, *a quo subtilius filios.*

clesiae sinu proficiunt, praepositorum suorum vitam despicere non debent, cum vacare eos rebus exterioribus vident: quia hoc quod ipsi securi intima penetrant, ex illorum adiumento est, qui contra procellas huius saeculi exterius laborant. Quam enim candoris sui gratiam retineret, si byssum pluvia tangeret? Aut quid fulgoris atque claritatis coccus, vel hyacinthus ostenderet, si haec susceptus pulvis foedaret? Sit ergo desuper textura cilicii fortis ad pulverem, sit inferius color hyacinthinus aptus ad decorem. Ornent Ecclesiam, qui solis rebus spiritalibus vacant: tegant Ecclesiam, quos et labor rerum corporalium non gravat. Nequaquam ergo contra rectorem suum exteriora agentem murmuret is, qui intra Ecclesiam sanctam iam spiritaliter fulget. Si enim tu secure interius ut coccus rutilas, cilicium quo protegeris, cur accusas?

40. Sed a quibusdam (1) quaeritur, quia dum saltem pro utilitate subditorum rectores nimium temporalibus curis inserviunt, plerique in Ecclesia eorum exemplo deterescunt. Quod verum valde esse quis abneget, cum curari a pastoribus terrena quam cœlestia solicitius videt? Sed neque haec iniusta sunt, si ut superius diximus, (2) res praesidentium iuxta subditorum merita disponuntur. Occulte namque et sponte perpetratae culpae exigunt, ut prava et a pastoribus exempla praebeantur, quatenus iusto iudicio is qui de via Dei superbus exorbitat, in via qua graditur, etiam per ducatum pastoris offendat. Unde per Prophetam quoque

1) Fortasse legendum, *queritur*, passive sumptum: frequenter Gregorius hoc modo usurpat verba deponentis, qualia, *meditare*; initio lib. 20. *Intueri* lib. 21. num. 35. Itaque hic, *a quibusdam quaeritur*, sic forsitan intelligendum, *quidam queruntur*.

2) Tertius Bessar. *mores*.

praenuntiantis studio dicitur, non maledicentis voto: « Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva. » (1) Ac si dicat: Qui humanae vitae actionibus quasi praevidendis itineribus praesunt, veritatis lucem non habeant, ut et qui sequuntur subditi, iniquitatum suarum oneribus incurvati, omnem statum rectitudinis amittant. Quod factum proculdubio in Iudaea novimus, cum in ipso nostri Redemptoris (2) adventu Pharisaeorum turba atque sacerdotum a vero lumine mentis oculos clausit, et per praepositorum exempla gradiens, in infidelitatis tenebris populus erravit.

41. Sed quaeri rationabiliter potest, quomodo hoc in loco dicitur, quod regnare hypocritam Dominus facit, cum de hac re specialiter per Prophetam conqueritur, dicens: « Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exstiterunt, et non cognovi. » (3) Quis enim recte sentiens dicat, quia facit Dominus quod minime cognoscit? Sed quia scire Dei approbare est, nescire reprobare; unde quibusdam quos reprobat, dicit: « Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis:» (4) et aliquando facere Dei, est id quod fieri prohibet, irascendo permittere; unde et regis Ægypti cor se obdurare asseruit, quia videlicet obdurari permisit: miro modo hypocritas Dominus et regnare facit et nescit: facit sinendo, nescit reprobando. Unde necesse est, ut ad omne quod in hac vita concupiscitur, prius voluntas interna requiratur. Quam cum humani cordis auris percipere appetit, sciat quia haec non verbis, sed rebus

1) Ps. 68. 24.
2) Turon. *respicitur.*
3) Osee 8. 4.
4) Luc. 13. 27.

sonat. Locus ergo regiminis cum regendus offertur, in se prius necesse est ut quisque discutiat, si loco vita congruit, si ab honore actio non dissentit: ne iustus omnium rector eo post in tribulatione preces non audiat, quo ipsa quoque eius, de quo tribulatio oritur, exordia honoris ignorat.

LIBER VIGESIMUS - SEXTUS.

Quod proprium sit superborum doctorum, dum bene locutos se notuerint, quasi pro aequitate inquirere ab auditoribus suis, utrum in aliquo offenderint: ut eo modo laudem ab eis extorqueant.

CAPUT I.

Exponit S. Doctor septem ultimus Versus Cap. XXXIV. et Caput 35. ex integro, cum XXI. Prioribus Versibus Cap. XXXVI. Ubi latissime in sensus tum allegoricos tum morales excurrit.

IN locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent, quod ab auditoribus suis ne quid fortasse inordinatum dixerint, tunc requirunt, cum se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt. Hæc videlicet faciunt, non quod de dictis suis ambigant, sed quod ab audientium iudicio favores quærant. Nam inveniri facile poterit, quo animo percunctantur, si quisquam cum eorum

bona laudat, etiam mala reprehendat. Certum quippe est, quia sicut inflantur laudibus, ita correptionibus inflammantur; (1) et cum a quolibet se vel iuste reprehendi conspiciunt, mox in malis suis fomitem defensionis exquirunt. Quomodo ergo de bonis suis humiliter ambigunt, qui mala sua defendere etiam perverse moliuntur? Ille est enim vere humilis in bonis, qui non est defensor in malis. Nam qui de malis suis arguitur, et contra verba arguentis accenditur, quando de bonis suis quasi humiliter titubat, per humilitatis vocem ornari appetit, non doceri. Eliu itaque vitam arrogantium signans, postquam multa interna et sublimia intulit, ecce in verbis formam humilitatis assumit, et æquitate proposita, sub quadam discipulatus imagine beatum Iob alloquitur dicens:

CAPUT II.

Humilitatis larva cito abiicitur.

(1) Quia ego locutus sum ad Deum, te quoque (2) non prohibebo. Si erravi, tu doce me; si iniquitatem locutus sum, ultra non addam.

2 Sicut saepe contingit ut bona loquantur et mali, multa Eliu fortia paulo superius se dixisse meminerat, et securus idcirco ne fortasse erraverit, requirebat. Neque enim

1) In ed. *et a quolibet se vel iuste reprehendi despiciunt.* Nostram lectionem longe meliorem suppeditarunt MSS. Vindoc. Ebroic. aliique Norm.
2) Vindoc. *quia ergo ego.* Colb. *quia ergo loculus.*
3) Pratel. *non prohibeo.* Ita etiam Colb.

requireret, si se errasse credidisset. Est namque, ut dixi, propria arrogantium fraus, ut tunc de errore requirere studeant, quando se noverint non errasse. Qui rursum (3) requirere, vel argui de errore despiciunt, si quando se errasse veraciter praecognoscunt. Non enim esse, sed videri humiles appetunt; et tunc requirendo speciem humilitatis assumunt, quando de ipsa magis requisitione laudantur. Sed quia omnino difficile est, ut elatio quae regnat in corde, non erumpat in voce; auditores arrogantium si eorum dicta paulisper taciti expectant atque considerant, citius corda illorum subsquentia verba manifestant. Diu quippe morari non possunt in ipsa humilitatis imagine, quam specietenus sumunt. Superbis enim mentibus humilitas alta est, et cum eius formam conscendere ambiunt, lassatis animi gressibus quasi a clivosis atque asperis itineribus dilabuntur. Alienum est scilicet, quod videri appetunt, et idcirco eius imagini diu inhærere nequaquam possunt. Grave pondus æstimant, cum eam saltem specietenus portant, et quousque hanc abiiciant, vim quamdam in corde patiuntur: quia videlicet elationis usui male dominanti deserviunt, atque eius imperio semetipsos quales sint prodere compelluntur, ne diu possint videri quod non sunt. Unde Eliu quoque postquam de errore doceri se petiit, postquam iniquitatem non se ultra locuturum promisit, subito ab humilitatis specie ad verba (2) tumidæ causationis exilivit. Nam subdidit, dicens:

CAPUT III.

Sancti humanum iudicium non metuunt sed

1) Tertius Bessar. *requiri.* Mox *nisi eorum.*

2) Ed. *tumidae escusationis.* Lectio quam sequimur est MSS. Angl. Norm. Vindoc. Colb. aliorumque quos consuluit Gussanv.

divinum, ad quod etiam provocare simulant mali.

Numquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi?

3. Ac si diceret: Ego coram Domino rationes positurus sum, cur modo iniquitas mea a te reprehenditur, quae constat quod in iudicio a te non requiratur. Recti viri cum iniuste ab hominibus impetuntur, ad supernum iudicium recurrunt. (1) Unde et ab eodem beato Iob dicitur: « Ecce in coelo testis meus et concius meus in excelsis. (2) Et quia ei placere summopere cupiunt, eius folius testimonium requirunt. Perversi quoque, quia iustorum vitam deserunt, sed nonnumquam eloquia sequuntur, cum de suis male gestis increpantur, hoc assumunt in argumentum defensionis, quod iusti proferunt (2) in testimonium puritatis. Unde eis et consuetudo iam facta est, ut si quis eos de factis suis arguat, Dei magis iudicium, quam hominum quaerant. A deo enim et cum se damnandos noverint, iudicari non metuunt, et iudicari ab hominibus erubescunt. Proponunt ergo maius, quod non metuunt, ut hoc minus declinare valeant, quod erubescunt. Scriptum quippe est: « Unusquisque nostrum

2) Sic optime MSS. veteresque editi in Gilot. 1572, aliisque seq. etiam in Gussanv. crassissimo errore legitur. *Unde et ab eodem ad Beatum Job dicitur*: Ecce in coelo. Quae verba sunt ipsius Iob.

3) Iob. 16. 20.

2) Ita post MSS. antiqui editi. A recentioribus sic mutatum, *cum testimonium puritatis*, quod alteri membro minime respondet: *in argumentum defensionis*.

pro se rationem reddet Deo. » (1) Quia ergo tunc damnatio uniuscuiusque manifesta est, exinde modo iniqui colligunt, ut etiam perversa uniuscuiusque actio sit secura; ne modo eam quilibet iustus arguendo discutiat, a qua constat quod in iudicio alienus exsistat. At contra piorum conscientiæ grande sibi conferri præmium credunt, cum de quibusdam modo suis actionibus illicitis arguuntur. Proponunt etenim ante oculos cordis, quia districtum Dei iudicium tanto verius tunc super eos mitigabitur, quanto nunc acrius arguente homine prævenitur: et temporalem iram super se (2) lucrum computant, per quam se æternam posse evadere non ignorant. Eliu ergo typum cunctorum arrogantium tenens, et magis eligens æterna invectione percuti, quam temporaliter increpari, dicat: « Numquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? » Quia vero esse culpabiliores solent hi, qui loqui in contentione inchoant, quam qui respondent, subdidit, dicens:

CAPUT IV.

Frustra se innocentes putant, qui pulsati dura respondent.

Tu enim coepisti loqui, et non ego.

4 Eo se innocentem credidit, quo pulsatus erupit; nimirum nesciens, quia innocentia non tempore defenditur, sed

1) Rom. 14. 12.
2) Plerique Norm. *lucrum putant.*

ratione. Quid enim eius defensionibus adminiculatur, quod etsi tacenti nulla intulit, recte tamen inchoanti prava respondit? Postquam vero in verbis elationis (1) ostenditur, ecce iterum sub requisitionis velamine palliatur, atque infert, dicens:

Quod si quid melius nosti, loquere.

Quamvis dum non ait: Quia melius nosti, sed: « Si quid melius nosti, loquere: » nimis hoc ipsum superbisse est, de melioris scientia dubitasse. Hoc tamen, quod beato Iob locum loquendi tribuit, humilitatem se (2) exhibuisse indicavit. Sed sicut supra dictum est, quia in actione arrogantium omne quod superducto sermone tegitur, prorumpente rursum intentione elationis aperitur, citius Eliu innotuit qua mente beatum Iob loqui postulavit. Nam sequitur:

CAPUT V.

Quod Eliu verba Iob non intellexerit, quæ sine disciplina fuisse æstimabat.

Viri intelligentes loquantur mihi, et vir sapiens audiat me. Iob autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam.

5 Ecce dum quasi humiliter beato Iob loqui tribuit, quid

1) Pratel. *extenditur;* sed legendum, *extenditur*, propter antithesim alterius verbi *palliatur*.

2) Recent. invitis MSS. *exhibuisse iudicavit.*

intrinsecus gestaret ostendit, dicens: « Viri intelligentes loquantur mihi: » dedignatus videlicet, si beatus Iob loqui præsumeret, qui quasi eius intelligere verba non posset. Et quia non solum ad loquendum, sed etiam ad audiendum, beatum Iob indignum fuisse iudicavit, illico adiunxit: « Vir sapiens audiat me. » Ac si diceret: Huic loqui iniuste conceditur, qui etiam audire verba sapientium non meretur. Atque mox aperte, quam despecta de illo sentiat, manifestat, dicens: « Iob autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam. » Sine disciplina locutum beatum Iob credidit, quia iustum se in suis operibus fuisse memoravit. Verum fortasse Eliu diceret, si ea quæ beatus Iob de seipso narraverat, non de illo hæc eadem ipse disciplinae auctor aestimasset. Innocenter enim Iob se asseruit flagellatum, quem Deus etiam perhibuit frustra percussum. Quid ergo vox percussi superbum sonuit, quæ a sententia ferientis nullatenus discrepavit? (1) Incaute sunt humiles, qui se mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant; immo mentiendo superbiunt, quia contra veritatem se erigunt, quam relinquunt. Qui enim, necessitate cogente, vera de se bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quanto et veritati sociatur. An Paulus humilis non fuit, quando aemulatione veritatis contra falsos apostolos tot de se discipulis fortia gesta narravit? Qui nimirum veritati inimicus existeret, si abscondendo virtutes proprias, praedicatores errorum praevalere permisisset.

Sed quia arrogantes viri in eo quod bonorum dicta su-

1] Ita MSS. nostri et edit. pene omnes. In Gussanv. *incauti sunt humiles*. Gratianus loco indicato duplicem exhibet lectionem *incaute sunt humiles*, et. *incauti sunt homines*. Sed *incauti* habet tertius Bessar. qui mox etiam habet *verba de se bona*.

perbe examinant, verborum magis superficiem, quam (1) rerum ordinem pensant, Eliu beati Iob sententias disciplinam credidit non sonasse.

Quia vero saepe asperitas superborum usque ad duritiam maledictionis extenditur, illico contra beatum Iob, quasi ad Deum faciens verba, subiungit:

CAPUT VI.

Quod superbi afflictorum tribulationibus nulla compassione condescendunt, sed super dolorem vulnerum addunt, et elisos confringunt.

Pater mi, probetur Iob usque ad finem.

6. Ecce hoc (2) quod de arrogantiae tumore conceperat, in verbis etiam maledictionis exaltat. Sed fortasse benevolae vim probationis optaret, si stetisse eum in probatione iudicasset. Ut ergo aperte malitia eius crudelitatis appareat, probari eum adhuc per flagella deprecatur, quem inter flagella lapsum fuisse iam queritur. Praemisit quod sentit, ut apertius cognosci debeat, quod optavit. Adhuc feriri postulat, quem iam peccasse sub manu ferientis accusat. Propria haec arrogantium vota sunt, ut vitam dolentium examinari acrius deprecentur: quia quanto sibimetipsis iustiores sunt, tanto alienis doloribus duriores existunt. Nesciunt enim in se passionem alienae infirmitatis trahere, et

1) Ita Vindoc. Baluz. Colb. Ebroic. aliique Norm. non, *rerum cardinem*; ut habes in editis.

2) Pratel. *quod quasi de arrogantiae.*

sicut suae, ita etiam proximi imbecillitati misereri. Quia enim de se alta sentiunt, idcirco humilibus nullatenus condescendunt. Eliu beatum Iob pro culpa percussum credidit, atque ideo exhibenda ei pietatis viscera nec inter tot dolores æstimavit. Viri autem veraciter sancti cum flagellari quempiam etiam pro culpa cognoscunt, etsi quædam eius inordinata corripiunt, ad quaedam tamen dolentia compatiuntur; et sic sciunt tumentia premere, ut sciant etiam cruenta refovere; quatenus in eis (1) cum dura emolliuntur, infirma roborentur. At contra arrogantes viri quia caritatis viscera non habent, non solum non compatiuntur etiam iustis dolentibus, sed eos insuper sub specie iustae increpationis affligunt: et vel si qua in eis sunt parva mala exaggerant, vel ea quae vere bona sunt, male apud se interpretando commutant.

7. Quamvis etiam (2) casti doctores sæpe exaggerare soleant delinquentium vitia, et ex quibusdam signis publicis occulta rimari, ut possint ex minimis maiora cognoscere. Unde ad Ezechielem dicitur: « Fili hominis fode parietem. » (3) Ubi mox subdidit: (4) « Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum, et dixit ad me: Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi: et ecce omnis similitudo reptilium, et anima-

1] Turon. Baluz. Colb. et pler. Norman. *cum dura emolliunt.* Vet. edit. Paris. et Basil. *quatenus in eis dura emolliantur, infirma roborentur.* Tertius Bessar. *emulliunt.*

2) Sic legitur in MSS. Baluz. Colb. Vindoc. Turon. Norman. quos sequuntur priores edit. At posterioribus editoribus visum est pro, *casti*, sufficere *sancti*. Quanvis dici possint *casti* doctores, qui eloquia Dei *sancta* non adulterantur.

3) Ezech. 8. 8.

4) Al. *et cum perfodissem.*

lium abominatio, et universa idola domus Israël depicta erant in pariete. » (1) Per Ezecielem quippe præpositorum persona signatur: per parietem, duritia subditorum. Et quid est parietem fodere, nisi asperis correptionibus duritiam cordis aperire? Quem cum perfodisset, apparuit ostium: quia cum cordis duritia asperis correptionibus aperitur, quasi quaedam ianua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur, cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur: « Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. » Quasi ingreditur, ut abominationes aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, ut cuncta ei quae illicite cogitantur, innotescant. Unde et subdidit: « Et ingressus vidi: et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio. » In reptilibus cogitationes omnino terrenæ signantur: in animalibus vero, iam quidem aliquantulum a terra suspensae, sed adhuc terrenæ mercedis praemia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terræ inhærent: animalia autem ventre a terra suspensa sunt; appetitu tamen gulæ ad terram semper inclinantur. Reptilia itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente, quae a terrenis desideriis numquam levantur. Animalia quoque sunt intra parietem, quando etsi qua iam iusta, si qua honesta cogitantur, appetendis tamen lucris temporalibus honoribusque deserviunt: et per semetipsa quidem iam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum quasi per gulae desiderium sese ad ima submittunt. Unde et bene subditur: « Et universa idola domus Israël depicta erant in pariete. » Scriptum quippe est: « Et avaritia, quae est ido-

1) Ezech. 9. et. 10.

lorum servitus. » (1) Recte ergo post animalia, idola describuntur: quia etsi honesta actione quasi a terra se erigunt, ambitione tamem inhonesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur: *Depicta erant;* quia dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, in corde quasi depingitur quidquid fictis imaginibus cogitatur.

8. Notandum itaque est, quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum occulta abominatio demonstratur: quia nimirum uniuscuiusque peccati prius signa forinsecus, deinde ianua apertae iniquitatis ostenditur: et tunc demum omne malum quod intus latet, aperitur. Idcirco ergo solent etiam sancti doctores graviter minuta discutere, (2) ut ab extremis erroribus ad occulta possint maiora pervenire. Verba asperae increpationis movent, ut spinas mortiferae cogitationis eradicent: et haec cum agunt, charitatis amore saeviunt, non inflatione elationis intumescunt. Mori enim pro ipsis parati sunt, quos quasi usque ad mortem saevientes affligunt. Servant in cogitatione, quod diligunt, sumunt in specie, quod persequuntur. Bona praedicantes insinuant, mala autem caventes praenuntiant, non ut Heliu desiderantes exorant. Erga commissos sibi ita nonnumquam in correptione fervent, ac si de tranquillitate nihil habeant: sed ita in dilectione tranquilli sunt, ac si nullus eos fervor accendat. Valde enim metuunt, ne si a pravorum correptione cessaverint, ipsi pro eorum damnatione puniantur; et cum ad verba invectionis (3)inflam-

1) Colos. 3. 5.

1) Ita. MSS. Anglic. Norm. Baluz. Colb. Vindoc. Turon. etc. In vet. edit. Paris. *ut ab extremis erroribus.* In recent. vulgatis, *ut ab externis erroribus.* Praeferenda MSS. lectio, in qua allusum videtur ad ea quae praecesserunt: *notandum itaque est quia prius foramen etc.*

2) Vindoc. et Pratel. *se inflammant.*

mantur, inviti quidem ad haec veniunt, sed tamen haec defensionem sibi apud districtum iudicem praeparant.

9. Unde et eidem rursus (5) Ezechieli dicitur: « Fili hominis, sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Ierusalem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem. (1) Cuius enim Ezechiel, nisi magistrorum speciem tenet? cui dicitur: « Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Ierusalem. » Doctores quippe sancti sibi laterem sumunt, quando terrenum cor auditorum ut doceant, apprehendunt. Quem laterem coram se ponunt, quia tota illud solicitudinis intentione custodiunt. In quo et civitatem Ierusalem iubentur describere; quia praedicando terrenis cordibus curant summopere quanta sit supernae pacis visio, demonstrare. Cui bene etiam dicitur: « Et ordinabis adversus eam obsidionem, et aedificabis munitiones. » Sancti enim praedicatores obsidionem circa laterem, in quo Ierusalem civitas descripta est, ordinant, quando terrenae menti, sed iam supernam patriam requirenti, quanta eam in huius vitae tempore vitiorum inpugnet adversitas, demonstrant. Cum enim unumquodque peccatum quomodo menti insidietur, ostenditur quasi obsidio circa Jerusalem civitatem voce praedicatores ordinatur. Sed quia non solum insinuant quomodo mentem insidiantia vitia expugnent, sed etiam quomodo custoditae virtutes roborent, recte subiungitur: « Et aedificabis munitiones. » Munitiones quippe sanctus

1) In Turon. et nonnullis vetust. MSS. *Iezechieli.* Ac infra. *Iezechiel.*
2) Ezech. 4. 1.

praedicator aedificat, quando quae virtutes quibus vitiis obvient, insinuare non cessat. Et quia virtutibus crescentibus plerumque bella tentationis augentur, recte adhuc additur: « Et comportabis aggerem: et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. » Aggerem namque comportat, quando praedicator quisque molem crescentis tentationis indicat. Et contra Ierusalem castra erigit, quando rectae intentioni audientium, (1) hostis callidi circumventiones quasi incomprehensibiles insidias praedicit. Atque in giro arietes ponit, quando tentationum aculeos in hac vita nos undique circumdantes, et virtutum murum perforantes innotescit.

10. Ubi bene additur: « Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum, inter te et inter civitatem. » Per sartaginem namque frixura, per ferrum vero fortitudo ostenditur. Quid autem itam agistri atque doctoris mentem, quamzelus Domini frigit et excruciat? Unde et Paulus huius sartaginis incendebatur frixura, cum diceret: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Et quis scandalizatur, et ego non uror? » (2) Et quia quisquis zelo Dei contra peccantes accenditur, forti in perpetuum custodia munitur, ne ex neglecta praedicationis et regiminis cura damnetur, recte dicitur: « Pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem. Sartago enim ferrea murus ferreus inter Prophetam et civitatem ponitur: quia cum nunc fortem zelum doctores exhibent, eundem zelum postmodum inter se, et auditores

1) Hic in diversa abeunt MSS. Longip. habet: *hostes callidos circumspectans quasi etc.* Turon. *quando rectae intentioni audientium palefacit, et quasi incomprehensibiles insidias praedicit.* Baluz. Colb. et Norm. *hostis callidi circumspectas et quasi incomprehensibiles etc.* In vet. edit. Paris. et Basil. *incircumspectas et quasi etc.*

2] 2. Cor. 11. 29.

suos fortem munitionem tenent: ne tunc ad vindictam destituti sint, si nunc fuerint in correptione dissoluti. Hanc sartaginem Propheta idem, ut inter se et auditores suos murum sumeret, audiebat, cum ei divina vox praemitteret, dicens: « Si tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, et a via sua impia, ipse quidem (1) in impietate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. » (2) Hanc sartaginem inter se et discipulos murum Paulus posuerat, cum dicebat: « Mundus sum a sanguine omnium vestrum: non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. » (3) Nunc ergo doctores necesse est ut appetant (4) zeli ardoribus frigi, ne cogantur post de torpore negligentiae igne Gehennae cruciari.

11. Sed aliud est (5) quod iniustis et subditis, aliud quod iustis et non subditis debemus. Ad illorum nos correptionem atque custodiam reddendarum rationum debet timor accendere: (6) ad istorum vero venerationem ipsa considerata aequitas inclinare. Sed arrogantes viri, quia huius formam discretionis ignorant, hoc iustis et non subditis exhibent, quod a bonis praedicatoribus fieri et iniustis et subditis vident. Qui cum ad fervorem invectionis iniuste prosiliunt, etiam per verba maledictionis excedunt. Quia

1) Sic Vindoc. Baluz. Colb. Norm. At excusi, *in iniquitate.*

2) Ezech. 3. 19.

3) Act. 20. 26.

4) Vindoc. et Ebroic. aliique Norm. *zeli fervoribus.*

5] Turon. *quod iustis et subditis ... quod iniustis et non subditis.* Tertius Bessar. *iustis etc.* ut in Turon.

6) Vindoc. Pratel. et plerique Norman. *istorum vero venerationi.* Tertius Bessar. *Istorum vero aeneratione.*

enim nequaquam proximos sicut se diligunt, proximis optare non desinunt, quod ipsi sibimet (1) evenire pertimescunt. Unde Eliu occultum odium in manifestatione maledictionis exsudans, ait: « Pater mi, probetur Iob usque ad finem; ne desinas ab homine iniquitatis. » Hominem iniquitatis vocat, quem Deus iustum prae omnibus superna attestatione denuntiat. Et quia multa adhuc sub hac (2) indiscretione subiuncta sunt, breviter ea aestimo transcurrenda. Dicta enim quae gravitate carent, intenta expositione non indigent. Sequitur:

CAPUT VII.

Quod in usu et consuetudine habeant superbi derogando mentiri.

Qui addidit super peccata sua blasphemiam.

12. Accusat eum et pro peccatis flagella meruisse, et post flagella peccasse. Longe vero aliter Dominus iudicat, qui et frustra flagellatum insinuat, et bona duplicia post flagella retribuit. Poena enim debetur culpae, non praemium. Beatus ergo Iob sine culpa locutus ostenditur, quem post locutionem praemia subsequuntur. Eliu itaque, quia pro Domini defensionibus loquens, de beato Iob aliud quam Dominus sentit, quasi dum pro veritate verba multiplicat, a veritate discordat. Sequitur:

1) Colb. Pratel. et alii a Gussanv. appellati sic habent. Ipse tamen Gussanv. cum recentioribus hanc praetulit lectionem, *venire pertimescunt.*
2) Tertius Bessar. *increpatione.*

CAPUT VIII.

Non solum inepta dicere student, superbi sed multa.

Inter nos interim constringatur, et tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum.

13 Ac si diceret: Ex nostra assertione cognoscat, quia nequaquam divinae examinationi sufficiat. Et quia arrogantes viri non solum student inepta dicere, sed etiam multa; (1) versus qui sequitur, bene de illo frequenter infertur.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM B. IOB.

IGITUR Heliu haec rursum locutus est: Nunquid aequa tibi videtur tua cogitatio, ut diceres: Iustior Deo sum? Dixisti enim: Non tibi placet, quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccavero? Itaque ego respondebo sermonibus tuis, et amicis tuis tecum. Suspice coelum, et intuere, et contemplare aethera, quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis? et si multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum? Porro, si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Homini, qui similis tui est, nocebit impietas tua, et filium hominis adiu-

1) Tertius Bessar. *perversus loqui, bene etc.*

vabit iustitia tua. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum. Et non dixit: Ubi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? Qui docet nos super iumenta terrae, et super volucres coeli erudit nos. Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum. Non ergo frustra audiet Deus, et omnipotens singulorum causas intuebitur. Etiam cum dixeris: Non considerat, iudicare coram illo et expecta eum. Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde. Ergo Iob frustra aperit os suum, absque scientia verba multiplicat.

CAPUT IX.

Superborum immensa loquacitas.

Igitur Eliu haec rursum locutus est.

14. Omnis qui multa loquitur, in locutione sua semper incipere studet, quatenus inchoatione ipsa suspensos auditores faciat, ut eo attentius taceant, quo quasi novum audire aliquid expectant. Eliu vero alia finiens, alia incessanter exorditur, ut immensa loquacitas per subiuncta semper initia continuetur. Sequitur:

CAPUT X.

Innocentes quam iniuste soleant accusare.

Numquid aequa tibi videtur tua cogitatio, ut diceres: Iustior sum Deo?

15. Quia beatus Iob iustiorem se Deo non dixerit, omnis qui textum historiae legit, agnoscit, sed ait: « Proponat aequitatem contra me, et perveniet ad victoriam iudicium meum. » (1) Vitam suam videlicet pensans, et causas percussionis ignorans, ut saepe iam dictum est, pro diluendis peccatis se credidit et non pro augendis meritis flagellari: et idcirco iudicium suum ad victoriam pervenire confisus est, quia culpam in se, pro qua debuisset percuti, non invenit. Quod quidem de illo et Dominus ad diabolum dixit: « Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra. » (2) Quid ergo haec loquendo peccavit, qui verbis istis divinæ de se et occultæ sententiæ etiam nesciendo consensit? Aut quid obest, si a rectitudine veritatis humano iudicio verba nostra superficietenus discrepant, quando in cordis cardine ei compaginata concordant? Humanæ aures verba nostra talia iudicant, qualia foris sonant: divina vero iudicia talia ea audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde. Beatus ergo Iob dum hoc ait exterius quod interius Dominus dixit; omne quod locutus est, tanto iuste exterius intulit, quanto pie ab interna sententia non recessit. Quamvis prophetico spiritu repletus, in eo quod ait: « Proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam iudicium meum, » intueri Redemptoris nostri præsentiam potuit. Ipse enim qui est virtus Patris et sapientia, etiam eius æquitas non inconvenienter accipitur. Unde scriptum est: « Qui factus est nobis a Deo sapientia, et iustitia, et

1) Iob. 23. 7.
2) Iob. 2. 3.

sanctificatio. » (2) Quam scilicet æquitatem, quia Deus iniquis fugientibus incarnatam ostendendo contra posuit; eos protinus ab iniquitate revocavit, et humanum genus in eo iudicio antiquum adversarium vicit, quo æquitatem Dei adversantem suis itineribus invenit. Sequitur:

CAPUT XI.

Aut falsa loquuntur, aut si vera, at non convenientia.

Dixisti enim, Non tibi placet quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccavero?

16 Si tota libri series attenditur, nihil horum beatus Iob dixisse monstratur. Sed arrogantes viri, sicut et superius diximus, habere hoc proprium solent, ut dum in nimia invectione prodeunt, etiam invehendo mentiantur: et cum non possunt iuste reprehendere quæ sunt, reprehendant mentiendo, quæ non sunt. Sequitur:

Itaque ego respondebo sermonibus tuis, et amicis tuis tecum.

Dictis superioribus quasi beati Iob culpabilia verba narravit, atque ex eis sibi materiam loquendi proposuit: sed verbis subsequentibus forti acumine discutit hoc, quod sibi

1) 1. Cor. 1. 30.

ad dicendi materiam fallaciter finxit. Et fortes quidem sunt sententiæ, quæ sequuntur, sed beati Iob personæ non congruunt: tantoque eum increpationis huius tela non feriunt, quanto contra eum iniuste mittuntur. Sequitur:

CAPUT XII.

Quod ex ipsa creaturae positione, et altitudine, ad quam attingere non possumus quia supra nos est, considerare debemus quantum supra intellectum sit creator, cuius omnipotentiam nec augent bona nostra; nec minuunt mala.

Suspice coelum, et intuere; et contemplare aethera, quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis? si multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum? Porro si iuste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet.

17. Quamvis beato Iob scienti maiora, nequaquam dici ista debuerint; vera tamen sunt quae dicuntur, quod videlicet Deo nec peccata nostra noceant, nec bene gesta concurrant. Unde subsecutus, adiunxit: « Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: et filium hominis adiuvabit iustitia tua. » (1) Sed inter haec illud est solerter intuendum, quod ait: « Suspice coelum, et intuere; et contempla-

1) Vers. 8.

re aethera, quod altior te sit. » Haec enim dicens, nimirum colligit, ut considerare debeat quanto minus Deo actione sua aut prosit aut noceat, (1) qui altitudini coeli atque aetheris prodesse vel nocere non possit. Quamvis in coelo vel aethere possimus supernas potestates accipere, divinis semper obtutibus inhaerentes, ut cum angelicos spiritus longe adhuc a nobis distare conspicimus, ipsi creatori atque dominatori spirituum (2) quam longe distamus inferius, agnoscamus: corpoream tamen coeli aetherisque materiam hoc loco sentire nil obstat.

Nam si vigilanter exteriora conspicimus, per ipsa eadem ad interiora revocamur. Vestigia quippe creatoris nostri, sunt mira opera visibilis creaturæ. Ipsum namque adhuc videre non possumus; sed iam ad eius visionem tendimus, si eum in his quae fecit, miramur. Eius ergo vestigia creaturam dicimus, quia per hæc quæ ab ipso sunt, sequendo imus ad ipsum. Unde Paulus ait: « Invisibilia eius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius et divinitas. » (3) Unde et in libro Sapientiae scriptum est: « Per magnitudinem enim creaturae et speciem, potest intelligibiliter creator videri. » (4) Menti enim nostrae peccato suo exterius sparsae, necdum Deus, sicut est, interius innotescit: sed dum facturae suae decus foris proponit, quasi quibusdam (5) nobis nutibus innuit, et quae intus sequamur, ostendit: ac miro modo ipsis formis exterioribus nos ad interiora perducit: innuit immensa ad-

1) Tertius Bessar. *cui altitudo.*
2) Excusi, *quanto distamus.*
3) Rom. 1. 20.
4) Sap. 13. 5.
5) Recent. *quibusdam se nobis.* Abest, *se,* a MSS. Colb. Pratel. etc.

miratione quod est, mira hæc exterius ostendendo, quæ non est. Hinc enim de sapientia scriptum est: « In viis ostendit se illis hilariter, et omni providentia occurrit illis. » (1)

18. Viae quippe ad creatorem sunt, (2) opera considerata creatoris. Quae dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. In istis viis a sapientia omni nobis providentia occurritur; quia factoris nobis virtus inquirenda proponitur in omne, quod mirabiliter factum videtur: et quocumque se verterit anima, si vigilanter intendit, in iisdem ipsis Deum invenit, per quae reliquit; eiusque potentiam ex eorum rursus consideratione cognoscit, quorum amore deservit: et per quae perverse cecidit, per haec conversa revocatur. Ubi enim lapsi sumus, ibi incumbimus ut surgamus, et quasi ibi surgendo manum considerationis figimus, ubi pede amoris lubrici corruentes negligendo iacebamus. Quia enim ab invisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est ut ad invisibilia ipsis rursum visibilibus innitamur: ut quo casu anima venit ad infima, eo gradu revertatur ad summa; atque eisdem, quibus corruit, passibus surgat: dum, sicut dictum est, illa nos ad Deum bene considerata revocant, quæ nos ab eo male electa diviserunt. Heliu itaque, ut vim considerationis admoveret, atque ex corporeis rebus ostenderet, quanto sit homine excelsior Deus, bene intulit: « Suspice coelum, et intuere; et contemplare aethera, quod altior te sit. » Ipsis enim rebus creatis atque corporeis agnoscimus, quantum a creatoris nostri sublimitate distamus: quia per omne, quod cernimus, esse humiles admonemur: ut quasi quaedam sit lectio (3) menti nostrae, species con-

1) Sap. 6. 17.

2) Recentiores, *opera considerata creatoris;* reluctantibus MSS. Colb. Turon. etc. necnon vet. editis.

3) Al. *mentis nostrae.*

siderata creaturae. Dicat ergo: « Suspice caelum, et intuere; et contemplare aethera, quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis? Et si multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum? Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? » Ac si diceret: Ex ipsis creaturis intellige, quas altiores te esse corporaliter vides, quantum a divinae potentiae sublimitate disiungeris; atque ex hac tua consideratione collige, quia Deum nec bene vivendo udiuves, nec rursus malis actionibus, graves.

19. Si vero, sicut superius diximus, in cœlo vel æthere supernas potestates accipimus, verbis istis Eliu considerare nos admonet, ut quia ipsi angelici spiritus creatoris nostri potentiam plene contemplari non possunt; de quibus tamen certum est, quia nobis eo ipso altiores sunt, quo lapsi in infimis non sunt; videlicet colligamus, quanto Deo inferiores exsistimus, qui etiam creaturis sublimibus, sed longe illo inferioribus, subiacemus. Ac si diceret: Vide quantum a divina celsitudine separaris, a cuius potentia etiam (1) potestates illæ humilitate contremiscunt, quæ te immensa sublimitate transcendunt: et quanto ipse summo inferior es, qui inferiorem te esse etiam inferioribus deprehendis. (2) Ostendendo vero summa, reducit ad æqualia, atque ait:

CAPUT XIII.

Homo homini nocere aut prodesse potest, non angelis.

1) Longipont. Pratel. ac alii Norm. quibus assentitur vet. ed. Basil. *potestates illae humiliatae contremiscunt.*

2) Al. *ostendens,* ut legitur in Colb. Tertius Bessar. *ostendens.*

Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: et filium hominis adiuvabit iustitia tua.

20 Humana impietas ei nocet, quem pervertendo inquinat. Et rursus, eum adiuvat nostra iustitia, quem a pravis actionibus immutat. Nocere enim vel iuvare nesciunt ea, quæ vel a bono corrumpere, vel a malo permutare non possunt. Supernæ igitur potestates eo lædi vel iuvari nequeunt, quo esse iam incommutabiles acceperunt. Sed considerare hæc nequeunt, qui terrenis desideriis implicantur. Sparsis enim foris mentibus ad semetipsas redire difficile est: quia prava itinera (1) semel captas tanto delectabiliter tenent, quanto in eis omne quod libuerit, licet. Nullus quippe disciplinæ murus obviat qui constringat, nulla retributionis prospicitur pœna quæ terreat: sed clausis oculis cordis eo anima præcipitatur in infimis, quo obscuratur a summis; et tanto securius mala temporalia perpetrat, quanto durius bona æterna desperat.

21. Sed illa reproborum nequitia trituræ more electorum vitam quasi grana a paleis separans, (2) premit ut purget. Mali enim bonos magis ab huius mundi desideriis expediunt, dum affligunt: quia dum multa eis hic violenta ingerunt, festinare illos (3) ad superna compellunt. Quod bene de Israëlitico populo vocante Moyse, et Pharaone rege sæviente signatum est. Tunc namque Moyses ad vocandum missus est, cum iam Pharao duris operibus ad oppri-

1) Scilicet mentes. Pratel. *semel captos*, (ipsos qui terrenis desiders implicantur.)

2) Ebroic. et alii, *premit et purgat.*

3) Al. *ad summa.*

mendum fuerat excitatus: ut Israëlitarum mentes Ægypto deformiter inhærentes, alius dum vocaret quasi traheret, alius quasi impelleret dum sæviret: et plebs in servitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel malis impulsa moveretur. Hoc quotidie agitur, dum prædicatis cœlestibus præmiis, saevire in electos reprobi permittuntur: ut si ad repromissionis terram vocati exire negligimus, pressuris saltem sævientibus impellamur: atque haec Ægyptus, videlicet vita praesens, quae nos oppressit blandiens, adiuvet premens: et quae dum fovit, servitutis iugo contrivit, libertatis viam, dum cruciat, ostendat. (6) Haec utique causa est, quod ab iniustis iusti sinuntur affligi: ut scilicet dum futura audiunt bona quae cupiant, patiantur etiam mala praesentia quae perhorrescant, atque ad faciliorem exitum dum amor provocat, cruciatus impellat. Unde Eliu eosdem labores electorum sub oppressionibus reproborum exsequens, ait:

CAPUT XIV.

Quod reprobi bona nostra calumniantur, dum detrahunt, et in nos tyrannide utuntur.

Propter multitudinem (1) calumniatorum cla-

1) Plerique. Norm. *haec itaque.*

2) In Sacris litteris et in scriptoribus Ecclesiasticis, sæpe calumniator est, non qui falsum crimen intendit, sed qui alios vexat et opprimit. Isaiæ 52. 4. *Assur absque ulla causa calumniata est eum;* hoc est, iniuste vexavit. Luc. 3. 14. *neminem concutiatis, neque calumniam facialis, et contenti estote stipendiis vestris.* Victor. Utic. lib. 2. Vand. persecut. *Provincias regni sui variis calumniis et indictionibus onorabat.* pag. 22. novae edit. Unde etiam pag. 38. et 40.

mabunt, et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum.

22. Calumniatores recte dicere possumus omnes iniquos: non solum qui exteriora bona rapiunt, sed etiam qui malis suis moribus, et vitae reprobae exemplo interna nostra dissipare contendunt. Illi namque ea quae nobis extra sunt, invadere ambiunt, isti vero nos praedari interius quaerunt. Illi amore rerum, isti non cessant odio saevire virtutum. Illi invident quod habemus, isti quod vivimus. Illi student rapere bona exteriora, quia placeant: isti satagunt interiora bona dissipare, quia displicent. Quanto igitur morum vita a rerum distat substantia, tanto gravior calumniator est, qui male vivendo vim nostris infert moribus, quam qui violenter opprimendo damna ingerit rebus. Nihil iste de nostra sustentatione subtraxit, sed exempla nobis perditionis apposuit. Eo ergo graviorem calumniam intulit, quo quietum cor in tentatione commovit. Qui etsi nequaquam nobis actionis suae opera persuasit, pugnam tamen tentationis ingessit. Gravem igitur de vita eius calumniam sustinemus, quia nimirum intus patimur, quod cum labore vincamus. Et quia in hoc mundo abundat malorum vita quæ cruciet, recte dicitur: « Propter multitudinem calumniatorum clamabunt. »

23. Quia vero ea, quæ verbis suadere non valent, extorquere nonnunquam etiam affrenatis viribus student, apte subiungitur: « Et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum.» Quisquis enim male vivere suo nos exemplo compellit, adhuc in nobis voce calumniatoris utitur: quisquis vero peccatum suadens etiam terrere nos appetit, iam contra nos brachio tyrrannidis saevit. Aliud est enim vitia suadere vi-

vendo, aliud iubere terrendo. Dum ergo exempla malae actionis aspicimus, quasi adhuc strepitum calumniatoris audimus: dum vero vi peccare cogimur, iam tyrannum in corde sustinemus.

24. Sed robustorum mentes in Deo immobiliter fixae, tanto ista despiciunt, quanto cernunt quod contra præcepta conditoris excrescunt. Æternitatis quippe praemia praestolantes, vires ex adversitatibus sumunt: quia crescente pugna, gloriosiorem sibi non ambigunt manere victoriam. Sic itaque electorum desideria dum premuntur, adversitate proficiunt; sicut ignis flatu premitur, ut crescat; et unde quasi extingui cernitur, inde roboratur. In eo namque ostendimus quanta ad Dominum cupiditate flagramus, si non solum ad eum per tranquilla et mollia, sed etiam per aspera et dura transimus. Hinc namque Propheta ait: « Qui perfecit pedes meos quasi (1) cervi. » (2) Cervus enim cum montium iuga conscendit, (3) quæque aspicit aspera, quæque se obiiciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur, et absque ullo cursus sui obstaculo in superiora elevatur. Ita etiam electorum mentes, quaeque sibi in hoc mundo obsistere atque obviare conspiciunt, contemplationis saltu transcendunt, et more cervorum, despectis terrenarum rerum sentibus, in superna se evehunt. Hinc rursum dicit: « Et in Deo meo transgrediar murum. » (4) Murus quippe est omne, quod itineri nostro obiicitur, ne ad eum qui diligitur, transeatur. Sed murum transgredimur, cum prae

1) Tertius Bessar. *cervorum*. Mox *quaque se aspera quaeque obiiciunt*.
2) Psal. 17. 34.
3) Turon. *si aspera quaeque se obiiciunt*. Pratel. et alii Norman. *quaeque se aspera, quaeque obiiciunt*. Ita quoque Baluz. et Colb.
4) Psal. 17. 30.

amore supernae patriae, quaeque in hoc mundo fuerint obiecta calcamus. Hinc per eumdem Prophetam certanti animae Dominus dicit: « Exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis. » (1) Absconditum quippe tempestatis est, cum in corde contrito cogitationum tentantium fluctus intumescunt, cum contra amoris sancti studia curarum secularium se tumultus illidunt. In abscondito ergo tempestatis auditur: quia clamor deprecantis est, haec ipsa tribulationis fluctuatio. Quia vero omnino non desunt, qui bona quaerentibus suadere perversa moliantur, aquae contradictionis sunt populi resistentes. Et quia tunc probatur desiderium, cum aliqua ei adversitate resistitur, recte dicitur: « Probavi te ad aquas contradictionis. » His itaque virtutum nisibus robusti ex adversitate proficiunt, sed infirmi saepe in desideriis suis, si qua eis fuerint ex adverso obiecta, languescunt, et cum valida tribulatione pulsantur, pusillanimitate deficiunt. Unde Eliu beato Iob probra pusillanimitatis impingens, praemissis malorum oppressionibus, infirmorum mox pusillanimitates exsequitur, dicens:

CAPUT XV.

Qui tentatione frangitur, Dei providentia serio non cogitat.

Et non dixit: Ubi est Deus, qui fecit me?

25 Mos sacrae scripturae est, ut a singulari numero ad

1) Ps. 80. 8.

pluralem subito transeat, atque a plurali saepe se ad singularem vertat. Unde Helia cum diceret: « Clamabunt, et eiulabunt; » nequaquam subdidit: Non dixerunt, ubi est Deus: sed, « Non dixit ubi est Deus. » A plurali quippe numero in singularem veniens, ad personam subito infirmi uniuscuiusque transivit: fortasse quia a singulis melius recognoscitur, quidquid (1) dici de eis singulariter auditur, ut ad cor suum quisque redeat, et in semetipso hoc, quod de unoquoque dicitur, reprehendat. Singularem igitur numerum tenuit, dicens: « Non dixit, ubi est Deus qui fecit me? » Quisquis enim adversitatum tribulatione frangitur, a quo factus est, minime contemplatur. Nam qui quod non erat, fecit, factum sine gubernatione non deserit: et qui benigne hominem condidit, nequaquam iniuste cruciari permittit: nec sinit neglecte perire quod est, qui hoc etiam quod non fuit, (2) creavit ut esset. Cum ergo causam tribulationis nostrae requirimus, et fortasse tardius invenimus; (3) est ista consideratio, quod nihil iniuste patiamur: quia si Deo auctore sumus qui non fuimus, Deo regente non affligimur iniuste, qui sumus. Sequitur:

CAPUT XVI.

Quod in nocte tribulationum huius vitae carmen habemus laetitiae divinam consolationem.

Qui dedit carmina in nocte.

1) Ita Baluz. Colb. Ebroic. aliique Norm. Deest *dici,* in editis.
2) Pratel. et nonnulli Norm. *curavit ut esset.*
3) Pratel. *est ista concita ratio,* quod etiam legitur in Utic. Bal. et Colb.

26. Carmen in nocte, est laetitia in tribulatione: quia etsi pressuris temporalitatis affligimur, spe iam tamen de æternitate gaudemus. Carmina Paulus in nocte praedicabat, dicens: « Spe gaudentes, in tribulatione patientes. » (1) Carmen in nocte David sumpserat, qui dicebat: « Tu mihi es refugium a pressura quae circumdedit me, exultatio mea, redime me a circumdantibus me. » (2) Ecce (3) noctem pressuram nominat, et tamen liberatorem suum inter angustias exsultationem vocat. Foris quidem nox erat in circumdatione pressurae, sed intus carmina resonabant (4) de consolatione laetitiæ. Quia enim ad æterna gaudia redire non possumus, nisi per temporalia detrimenta; tota sacræ Scripturae intentio est, (5) ut spes manentis laetitiae nos inter haec trinsitoria adversa corroboret. Unde et Ezechiel propheta librum se accepisse testatur, in quo scriptae erant « lamentationes, carmen, et vae. » Quid enim libro hoc, nisi divina eloquia figurantur? Quae quia nobis lacrymas luctusque praecipiunt, lamentationes in eo scriptae referuntur. Carmen quoque et vae continent: quia sic de spe gaudium praedicant, (6) ut in praesenti tamen pressuras atque angustias indicent. Carmen et vae continent: quia etsi illic dulcia appetimus, prius necesse est, ut hic amara toleremus. Carmen et vae discipulis praedicabat Dominus, cum dicebat: « Haec locutus sum vobis, ut in me pacem ha-

1) Rom. 12. 12.
2) Ps. 31. 7.
3] Vindoc. *ecce de nocte pressuram nominat.*
4) Turon. *de consolatione iustitiae.*
5) Al. *in spe manentis;* quod habet Colb.
6) Vindoc. *ut tamen praesentes pressuras.*

beatis; in mundo pressuram habebitis. » (1) Ac si aperte diceret: Sit vobis de me interius, quod consolando reficiat, quia erit de mundo exterius, quod saeviendo graviter premat. Quia ergo infirmus quisque cum premitur, ab spe gaudii nimia pusillanimitate lassatur; et dum foris adversa tolerat, intus obliviscitur quo gaudebat, bene dicitur: « Non dixit, Ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte. » Si enim ista diceret, vim quam patitur, temperaret: et per hoc quod mansurum intus quaereret, id quod foris transitorium sustinet, esse intollerabile non aestimaret. Sequitur.

CAPUT XVII.

Quod doctrina Evangelica abstrahat hominem a vitiis, in quibus putrescebat, ne ambulet in mirabilium super se, et ut immunditiam carnis per castitatem.

Qui docet nos super iumenta terrae, et super volucres coeli erudit nos.

27. Iumenta terrae sunt, qui usu vitae carnalis ima appetunt: volucres vero coeli sunt, qui superbae curiositatis studio sublimia perscrutantur. Illi vivendo se deponunt infra quam sunt, isti inquirendo se elevant ultra quam pos-

1) Iohan. 16. 33.

sunt. (1) Illos in infimis voluptas deiicit carnis, istos quasi in superioribus erigit libido curiositatis. Illis per sacra eloquia dicitur: « Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus; » (2) istorum (3) superbus labor increpatur, dum dicitur: « Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris. » (4) Illis dicitur: « Mortificate membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam; » (5) istis dicitur: « Nemo vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam. » (6) Docet igitur nos Deus super iumenta terræ et volucres coeli: quia dum hoc quod sumus, agnoscimus, nec carnis nos infirmitas deiicit, nec superbiae spiritus elevat; nec defluendo imis subiicimur, nec superbiendo de sublimibus inflamur. Qui enim carne labitur, iumentorum appetitu prosternitur: qui vero extollitur mente, more volucrum quasi levitatis penna sublevatur.

28. Sed si vigilanter intenditur, ut et mentis humilitas, et carnis castimonia teneatur, cito cognoscimus, quia alterum custoditur ex altero. Nam multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit: quia dum eos spiritus quasi in altum erexit, caro (7) in infimis mersit. Hi enim prius secreto elevantur sed postmodum publice corruunt; quia dum occultis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. Sic sic elati iusta fuerant retributione feriendi: ut

1) Pratel. et alii, *illos in infima .... istos quasi in superiora.*
2) Ps. 31. 9.
3) Vindoc. *istorum superbia increpatur.*
4) Eccli 3. 22.
5) Col. 3. 5.
6) Col. 2. 8.
7) Ebroic et alii Norm. *in infima.*

quia superbiendo se hominibus præferunt, luxuriando usque ad iumentorum similitudinem devolvantur. *Homo* quippe *cum in honore esset, non intellexit comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis.* (1) Quasi scientiae enim illos in altum penna sublevaverat, de quibus Paulus hoc, quod et superius protulimus, dicebat: « Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis. » (2) Quomodo autem in iumentorum, aut plusquam iumentorum voluptatem deciderint, subdidit dicens: « Tradidit eos Deus in desideria (3) cordis eorum in immunditiam. » (4) Ecce caro mersit, quos superba scientia sublevavit, et a volatu volucrum ultra appetitum lapsi sunt iumentorum: atque inde sub se prostrati sunt, unde super se ire videbantur. Curandum itaque est, et omni custodia mens a superbiae tumore servanda. Non enim ante oculos Dei vacuae transvolant cogitationes nostrae: et nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis. Intus ergo videt Deus quod mentem elevat, et idcirco permittit foris invalescere quod deponat. Intus prius extollitur, quod foris postmodum luxuriae corruptione feriatur. Occultam videlicet culpam sequitur aperta percussio, ut malis exterioribus interiora puniantur, et cor publice corruat, quod latenter tumebat. Hinc quippe per Osee contra Israëlitas dicitur: « Spiritus fornicationis in medio eorum, et Dominum non cognoverunt. » (5) Qui ut ostenderet, quod cau-

1] Ps. 48. 13.
2) Rom. 1. 21.
3) Ita Pratel. Baluz. Colb. In excusis legitur, *cordis sui.*
4) Ibid. 24.
5] Osee. 5. 4.

sa libidinis ex culpa proruperit elationis, mox subdidit dicens: « Et respondebit arrogantia Israël in faciem eius. » (1) Ac si diceret: Culpa quae per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto respondit. Proinde per humilitatis custodiam servanda est munditia castitatis. Si enim pie spiritus sub Deo premitur, caro illicite super spiritum non levatur. Habet quippe spiritus commissum sibi dominium carnis, si tamen sub Domino recognoscit iura legittimæ servitutis. Nam si auctorem suum superbiendo contemnit, iure et a subiecta carne prælium suscipit. Unde et ille primus inobediens mox ut superbiendo peccavit, pudenda contexit. Quia enim contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis invenit. Et quia auctori suo esse subditus noluit, ius carnis subditæ, quam regebat, amisit: ut in seipso videlicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, et superatus disceret, qui elatus amisisset.

29. Nullus ergo, postquam superna appetere cœperit, si carnis voluptate prosternitur, (2) tunc se victum iudicet, cum aperte superatur. Si enim plerumque virus libidinis de radice nascitur elationis, tunc caro vicit, cum spiritus latenter intumuit: iam tunc anima per originem culpæ in petulantiam iumentorum cecidit, cum efferendo se more vo-

5) Ibid. 5.

1) Vindoc *tunc se iustum iudicet*; quae lectio in superficie optima. Praestat tamen altera, cuius sensus est, eos qui carnis voluptate prosternuntur, non tunc coepisse vici tantum, quando aperto lapsu superati sunt; sed prius mentis elatione, quae libidinis radix est, fuisse deiectos. Id minime intelligens aliquis sciolus, absurdumque, imo impium censens dicere, eum qui in luxuriam labitur, pro victo non reputandum esse, scribendum putavit: *nullus .... tunc se iustum iudicet*, expuncta voce, *victum*.

lucrum ultra, quam debuit, evolavit. Hinc est enim quod longa continentia repente solvitur, hinc quod plerumque et usque ad senium virginitas servata vitiatur. Quia enim negligitur humilitas cordis, rectus iudex despicit etiam integritatem corporis: et quandoque per apertum malum reprobos annuntiat, quos dudum reprobos in occulto tolerabat. Nam qui diu servatum bonum subito perdidit, apud semetipsum intus aliud malum tenuit, (1) ex quo aliud subito erupit, per quod ab omnipotente Deo etiam tunc alienus extitit, quando se ei per munditiam corporis inhærere monstravit. Quia igitur mentis elatio ad pollutionem pertrahit carnis, reproborum cor a volatu volucrum ad petulantiam mergitur iumentorum. Sancti autem viri ne appetitu bestiali ad luxuriæ voraginem devolvantur, sollicite cogitationes mentis a superbiæ volatu custodiunt: ac ne in infima desipiendo corruant, omne quod sublimiter sapiunt, humiliter premunt. Recte itaque dicitur: « Qui docet nos super iumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos: » Subaudis, hoc quoque non dixit.

30. Hoc itaque quod iumentis ac volucribus antecellit, eum non dicit in tribulatione memorari; ac si diceret: Infirmus quisque idcirco nequaquam se in perturbatione corroborat, quia et in tranquillitate non temperat: et ideo nescit adversa tolerare, quia constitutus in prosperis, cogitatione se non novit a volatu volucrum premere, nec carnales motus a iumentorum ingluvie sublevare. Sed hoc beato Iob tanto inconvenienter dicitur, quanto vita eius inter alta et infima mirabiliter temperatur. Quod quidem intelligi et aliter potest: « Qui docet nos super iumenta terræ, et

1) Vindoc. *ex quo ad aliud.*

super volucres coeli erudit nos. » Nam sicut iumentorum vocabulo signatur vita hominum carnis adhuc motibus subditorum, ita appellatione volucrum figuratur elatio spirituum superborum: ut per iumenta quidem terreni homines, per volucres vero daemonia designentur. Unde cum semina Dominus iuxta viam diceret cecidisse, subiungit: « Venerunt volucres coeli, et comederunt ea: » (1) nimirum per volucres signans aëreas potestates.

31. Sancti autem viri, quia nec infima hominum exempla appetunt, nec rursum daemoniaca subtilitate falluntur, et super iumenta terrae, et super coeli volucres virtute eruditionis excrescunt. Super iumenta enim terrae edocti sunt: quia quidquid in imis potest ambiri, despiciunt. Super volucres quoque coeli eruditi sunt: quia omnes (2) immundorum spirituum insidias comprehendunt. Super iumenta terræ edocti sunt: quia nihil in hac vita quod praeterit, quaerunt. Super volucres coeli eruditi sunt: quia potestates aëreas, quas adhuc per carnis infirmitatem tolerant, iam vitae meritis calcant. Paulus iam super iumenta terra edoctus fuerat, dicens: « Multi enim ambulant. » (3) Et paulo post: « Quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in coelis est. » Et rursum super volucres coeli eruditum se noverat, cum dicebat: « Nescitis quoniam angelos iudicabimus? » (4) Sub se iumenta

1) Matth. 13. 4.

2] Pratel. et alii Norm. *malignorum spirituum insidiens.* Nonnulli fortasse maluerunt scribere, *malignorum*, quam *immundorum*; quod potius sit malignorum quam immundorum spirituum insidias struere.

3] Phil. 3. 18. et 19.

4) 1. Cor. 6. 3.

cernebat, quia videlicet in terra adhuc positus (1) calcabat mores hominum qui in infimis conversantur. Et rursum, volatum volucrum meritorum dignitate transcenderat: quia subiturus coelestia, iudicaturum se angelos non ignorabat. In illis immundorum infima, in istis superborum summa calcabat. Mentes quippe sanctorum transitoria cuncta despiciunt, et sub se labi quidquid superbit, quidquid praeterit, contemplantur: et quasi quodam in rerum vertice constitutae, tanto sibi omnia subesse conspiciunt, quanto semetipsas verius auctori omnium subdunt: atque inde cuncta transcendunt, unde creatori cunctorum vera se humilitate substernunt. Dicat ergo: « Qui docet nos super iumenta terrae, et super volucres coeli erudit nos. » Ac si diceret: Infirmus pusillanimitate victus ista non dixit, et idcirco eum (2) adversitas tentationis perculit: quia tranquillitatis tempore haec cuncta transeuntia nulla perfectione superavit. Huius enim vitae adversa non perhorresceret si perfectionis merito, etiam secunda calcasset. Sequitur:

CAPUT XVIII.

Quod omnipotens Deus clamantes ad se servos suos, ideo aliquando de tribulatione non eripit, quia et ipsi ex adversis proficiunt, et reproborum malitia tanto in iudicio districtius punitur, quanto hic in sanctos exarsit crudelius.

1) Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *calcabat mentes.*

2) Pratel. *adversitatis tentatio.* Tertius Bessar. *adversitatis templatio.*

Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum.

32. Ibi, videlicet in tribulatione; ut econtra de gaudio scriptum est: « Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi. » (1) Sed videtur incertum, utrum dicat: Propter superbiam malorum non exaudiet; an, propter superbiam malorum clamabunt. Intelligi autem melius potest, si non exaudiri potius propter malorum superbiam, quam clamare referantur. Nam quod propter malorum superbiam clamant, iam supra dictum est eo versu quo dicitur: « Propter multitudinem (2) violentorum clamabunt. » Alquid ergo nobis hoc versu innuitur, quod paulo subtilius attendatur: quia saepe oppressi quidam dum clamaverint, ex se quidem merentur audiri, sed tamen eorum desideria propter opprimentium superbiam differuntur. Iustus quippe Deus et suos permittit temporaliter opprimi, et violentorum malitiam nequiter augeri: ut dum horum vita in purgatione teritur, illorum nequitia consummetur.

Plerumque vero accidit, ut iusti in tribulatione deprehensi, supernum solatium etiam temporaliter percipiant, quod tamen non temporaliter implorant. Salvari enim non propter se, sed propter adversariorum salutem concupiscunt: ut dum illos omnipotens Deus ab immensis periculis facto quodam miraculo liberat, virtutem suam ipsis etiam persecutoribus innotescat: atque inde adversarios ad æter-

1] Psal. 101. 20.

2) In superioribus ubi locus hic Iob exponitur, pro, *violentorum*, legitur *calumniatorum*. Utramque interpretationem pati potest Hebraicus textus. Aliquae versiones habent, *propter potentiam, propter violentiam.*

nitatem redimat, unde suos temporaliter salvat: sicut Propheta quoque vocem Martyrum suscipiens, ait: « Propter inimicos meos eripe me. » (1) Ac si diceret: Propter me quidem eripi de temporali tribulatione non appeto, sed tamen eripi propter adversarios meos concupisco: ut dum mea vita salvari mirabiliter cernitur, ipso miraculorum visu, inimicorum duritia convertatur. Sicut ergo saepe Dominus suorum vitam temporaliter pro inimicorum conversione eripit; ita sæpe suorum voces propter damnationem persequentium non exaudit; ut videlicet inde reatum suum cumulent, unde praevaluisse se nequiter gaudent. Nam qui invisibilia despiciunt, moveri nonnunquam visibilibus miraculis possunt. Sed idcirco cum iustis plerumque (2) nil mirum visibiliter agitur, quia eorum adversarii illuminari invisibiliter non merentur. Dicatur ergo: « Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum. Ac si diceret: Reatus opprimentium (3) audire voces prohibet oppressorum. Nec eripiuntur visibiliter iusti, (4) quia salvari invisibiliter non merentur iniusti. Unde rursum per Prophetam dicitur: « Cum viderit sapientes morientes, simul insipiens et stultus peribunt. » (5) Quos enim visibiliter mori conspiciunt, invisibiliter vivere posse non credunt: atque eo reatum infidelitatis suae cumulant, quo visa morte fidelium de æternitate desperant. Igitur violenti quique inde

1) Psal. 68. 19.

2) Tertius Bessar. *nihil virtutum.*

3) Al. *audiri.*

4) Edit. Rom. Sixti V. et nonnullae, *quia salvari visibiliter non merentur;* mendose. MSS. Anglic. Norm. Vindoc. etc. veteresque edit. habent, *invisibiliter.*

5) Ps. 48. 11.

(1) deterius deficiunt, unde contra vitam innocentium exterius convalescunt: tantoque illos intima veritas a se foras eiicit, quanto eos contra suos temporaliter, quod volunt, posse permittit.

33. Quisquis itaque bonorum vitam persequitur, tunc peiore ultione damnatur, cum nulla ei adversitate resistitur: et tunc fortioris irae periculis subiacet, cum prospere peragit, quod nequiter concupiscit: quia videlicet vindicta superni iudicii ad futura eum supplicia reservando deseruit, cui hic in malo obviare contempsit. Hinc enim per Prophetam Dominus dicit: « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, (2) et ibunt in voluntatibus suis. » (3) Hinc rursum dicitur: « Non est virga Dei super illos. » (4) Hinc etiam de ipso eorum capite scriptum est: «Faciet et prosperabitur. » (5) Hinc rursus de eodem dicitur: « Et dolus in mano eius dirigetur. (6) » In manu quippe Antichristi dolus dirigitur:(7) quia in hoc quod contra bonos proposuerit, implere temporaliter nulla adversitate praepeditur. Hinc rursus per Salomonem dicitur:« Prosperitas stultorum perdet illos. » (8) Manifestum ergo perditionis indi-

1) Ita Vindoc. Turon. Baluz. Colb. Pratel. aliique Norm. necnon vet. edit. In recent. *interius*. Tertius Bessar. *interius*. Paulo post *vuluptatibus suis*.

2) Vindoc. Baluz. Colb. et pler. Norm. *et ibunt in vuluptatibus suis*. Prior lectio concinit magis textui Hebr. et Vulgatae, *in adinventionibus suis*.

3) Ps. 80. 13.

4) Iob. 21.9.

5) Dan. 8. 12.

6) Dan. 8. 25.

7) Sic. Baluz Colb. Ebroic. aliique Norm. Deest, *in*, in recentioribus edit.

8) Prov. 1. 32.

cium est, quando affectatis iniquitatibus subsequens favet effectus: et nulla contrarietas impedit, quod mens perversa conceperit. Nam saepe pravorum hominum dum tardantur vota, mutantur: et dum difficultatem perfectionis sentiunt, reatum malae actionis agnoscunt: et quibus prius invitis contradicitur, volentes postmodum hoc quod conceperant aversantur. Quia igitur malos cum deserit Dominus praevalere permittit, et unde superborum nequitia perficitur, inde humilium longanimitas consummatur, dicatur recte: « Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum. » Sequitur:

CAPUT XIX.

Quod Deus non frustra non audiat, quos illico non adiuvat: cum desideria dilatione proficiant, ut exerceatur virtus certamine.

Neque enim frustra audiet Deus, et Omnipotens singulorum causas intuebitur.

34. Notandum, quod duo sunt dicta: quia et clamantem non frustra audit, et tamen quod patitur, respicit, et exaudire voces dissimulat: et quod unusquisque tolerat, non ignorat. Nemo ergo, qui tardius auditur, credat quod a superna cura negligatur. Sæpe enim nostra desideria, quia celeriter non fiunt, exaudiuntur: et quod impleri concite petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur. Sæpe vox nostra eo perficitur, quo differtur: et cum superficietenus pe-

titio negligitur, vota nostra altius in cogitationum radice completur, sicut et semina messium gelu pressa solidantur; et quo ad superficiem tardius exeunt, eo (1) ad frugem multipliciora consurgunt. Desideria itaque nostra dilatione extenduntur, ut proficiant: proficiunt, ut ad hoc quod perceptura sunt, convalescant: exercitantur in certamine, ut maioribus cumulentur præmiis in retributione: labor protrahitur pugnæ, ut crescat corona victoriæ. Suos ergo Dominus cum velociter non exaudit, quo repellere creditur, trahit. Internus quippe est medicus, et peccatorum in nobis contagia quae inesse medullitus reprobat, secat; abscindit virus putredinis, ferro tribulationis; et quo voces aegri audire dissimulat, eo aegritudinis finem procurat. Hinc enim Propheta ait: « Deus meus clamabo per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi. » (2) Ac si diceret: Nequaquam mihi ad insipientiam proficit, quod die ac nocte clamantem me continue non exaudis: quia unde me in temporali tribulatione quasi deseris, inde ad aeternam sapientiam plus erudis. Hinc etiam dicit: « Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. » (3) Tribulationem quippe dicturus, opportunitates praemisit: quia saepe et tribulatione conterimur, et tamen opportunum nondum est, (4) ut ad desiderium ereptionis adiuvemur. Dicatur ergo: « Neque enim frustra audiet Deus et Omnipotens singolorum causas intuebitur. » Sed quia plerumque nonnulli et ipsa adiutorii tarditate franguntur, apte subiungitur:

1) Baluz. *ad frugem multipliciorem.*

2) Ps. 21. 3.

4) Psal. 9. 10.

3) Edit. *ut desiderio ereptionis.* Melius in MSS. Turon. Vindoc. Baluz. Colb. Norman. *ut ad desiderium*, hoc est, *ut secundum desiderium.*

CAPUT XX.

Quod qui facta sua discutit et diiudicat, etiam si quasi non considerans de tribulatione non statim cum Deus eripiat, nequaquam tamen de clementia divina desperet.

Etiam cum dixeris, non considerat, iudicare coram illo, et expecta eum.

35. Fortasse enim dum clamor noster quasi negligitur, spes, quæ cordi inerat, infirmatur; et superna adiutoria defutura credimus: quia tardius impetramus ac pene inconsiderata Deo esse ingemiscimus, quæ multa toleramus. Sed cum ista nos desperationis procella conturbat, concussa mens citius in portum spei se collocat, si causas suas cum Domino subtiliter pensat; si bona eius ad memoriam revocat; si mala, quæ bonis eius reddidit, apud semetipsam callide non excusat; si perpendit quid ab eo iuste meruit, et quid clementer accepit; si vitam suam vivaciter discutit; si ante Dei oculos omne, quod agit, examinans, semetipsam sibimet non abscondit; si factam se quæ non erat, meminit; si illuminatam se atque sublevatam, quae in tenebris iacebat, agnoscit. Hæc ergo in semetipsa cuncta recolligens dum bona accepta considerat, adversa quæ tolerat non accusat: nec desperatione frangitur, quæ tantorum munerum consolatione roborantur; quia spem de futuro recipit, dum transactam beneficia recognoscit: Dicat itaque: « Etiam cum dixeris, non considerat: iudicare coram illo et expecta eum.» Ac si diceret: Cum idcirco Deus considerare non creditur, quia tarde miseretur, intima cogitationis ingredere, atque il-

lic coram eius oculis causæ tuæ iudicium suscipe: et (1) quae ipse vivendo contulisti, vel quæ misericorditer percepisti, discerne: et tunc ad spei fiduciam redis, dum bona tantæ benignitatis erubescis: quatenus inter adversa fidenter expectes, quem et post delicta propitium recolis. Speranda etenim fuerant superna adiutoria, etiam si nulla beneficia præcessissent. Sciendumque quia Deus hominem, quem benigne condidit, inique non spernit.

36. Pensandum est igitur quanti est periculi transacta munera cernere, et futura desperare: quanti est periculi (2) si in hac procella tribulationum, desperationis naufragio frangimur, (3) qui ad portum spei velut immensis funibus præteritis donis ligamur. Dicatur itaque recte: « Iudicare coram illo, et exspecta eum. » Nam qui semetipsum coram Deo non iudicat, eum, dum affligitur, non exspectat. Cuius enim bona præcessisse dissimulat, adiutoria subsequi posse desperat: et cum præteritorum obliviscitur, etiam subsequentium largitate fraudatur. Sed ecce dum nos affligimur, dum consolationis gratiam (4) longanimiter sustinemus, mali ad peiora prorumpunt: atque eo (5) iniquitatis exaggeratione proficiunt, quo sine verbere relinquuntur. Et tamen omnipotens peccantes misericorditer exspectat, tempus ad pœnitentiam tribuit, quod non conversis ad gravioris reatus testi-

1] Longip. *quod causae tu ei vivendo contulisti,* vel *quae.*

2] Vindoc. *si in hac vita procella tribulationum.*

3) Vindoc. Ebroic. et alii, *qui ad portum fidei.* Baluz. et Colb. *quia ad portum.*

4) Vindoc. et Pratel. *longanimiter exspectamus.* Tertius Bessar. *longanimitate sustinemus.*

5) Hic variant MSS. et editi. Alii enim habent, *aggregatione*, ut Turon. et vet. edit. Paris. ac Basil. quibus pleræque consentiunt: alii, *exaggeratione*, ut legitur in Vindoc. Longip. Baluz. Colb. Ebroic. ceterisque Norm. et in edit. Paris. 1605.

monium vertit: patienter iram retinet, quam quandoque irretractabiliter effundit. Unde apte subiungitur:

CAPUT XXI.

Quod in hoc mundo non omnia impiorum scelera punit Deus, quorum tormenta examini supremo reservat.

Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur valde scelus.

37 Diu quippe Deus tolerat, (1) quem in perpetuum damnat: et furorem nunc inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum servat. Electorum namque est hic conteri, ut ad praemia debeant aeternae haereditatis erudiri. Nostrum est hic flagella percipere, quibus servatur de æternitate gaudere. Hinc enim scriptum est: « Flagellat omnem filium quem recipit» (2) Hinc ad Ioannem dicitur: «Ego quos amo, arguo et castigo. » (3) Hinc Petrus ait: « Tempus est ut incipiat iudicium de domo Dei. » (4) Ubi mox admirando subiungit: « Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? » Peccata quippe

1) Hic vitiata est ed. Vatic. 1589. duarum vocularum, *quem* et *quia*, transpositione; nimirum legitur: *diu quippe Deus tolerat, quia in aeternum damnat; et furorem ... dissimulat, quem etc.* Tertius Besssar. *quia in perpetuum ... quia eff.*

2) Hebr. 12. 6.

3) Apoc. 3. 19.

4) 1. Pet. 4. 17.

nequaquam divina severitas inulta remanere permittit: sed ira iudicis a nostra hic correptione inchoat ut in reproborum damnatione conquiescat. Eant ergo nunc reprobi, et voluptatum suarum desideria inulta iniquitate consumment: atque eo temporalia flagella non sentiant, quo æterna eos supplicia expectant. Bene autem inulta eorum nequitia Cham peccante signata est, cui a patre dicitur: « Maledictus Chanaan puer, servus erit fratribus suis. [1] Chanaan videlicet Cham filius fuit. Et quid est quod Cham peccante, Chanaan eius filius sententiam ultionis accipit? Quid est quod non in se, sed in posteritate percutitur: nisi quod reproborum nequitiae hic quidem inultae proficiunt, sed in posterum feriuntur? Dicatur ergo: « Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur valde scelus. »

38. Notandum vero est, quod subintulit, *Valde*: quia etsi quædam longanimiter tolerat, quædam tamen etiam in hac vita flagellat; et hic nonnumquam ferire inchoat, quod æterna damnatione consumat. Ergo et nonnulla percutit, et nonnulla inulta derelinquit: quia si nulla resecaret quis Deum res humanas curare crederet? Et rursus, si hic cuncta percuteret, extremum iudicium unde restaret? Quaedam igitur feriuntur, ut rectoris nostri super nos solicitudinem formidemus: quaedam vero inulta servantur, ut adhuc iudicium restare sentiamus. Bene ergo dicitur: « Nec ulciscitur valde scelus: » quia dum exiguum quiddam de iniquitate percutitur, inconversis mentibus aeterni iam iudicii sententia propinatur.

39. Totum itaque hoc ab Eliu rectum dicitur, si recte diceretur. Scit enim quid loqui debeat, sed cui loquatur, ignorat. Vera sunt namque quæ dixit, sed a beati Iob in-

1) Gen. 9. 25.

crepationibus aliena: quia tanto hac correptione non eguit, quanto nec aliqua pusillanimitate peccavit.

Sed quia iustis viris solet occasio esse virtutum, elatio superborum: occulto iudicio cum beato Iob agitur, ut post flagella pœnarum, etiam per verba arrogantium crescat. Ecce enim tanto magis a superbiæ ministro despicitur, (1) quanto a magistra veritate intrinsecus idem refovetur. Nam Eliu postquam tot fortia se dixisse cognovit, quid elationis gestaret aperuit, atque beatum Iob alta de se sentiendo despexit, dicens:

CAPUT XXII.

Superborum vitia sunt loquacitas, et audiendi impatientia.

Ergo Iob frustra aperit os suum, absque scientia verba multiplicat.

40. Hæc nimirum inferens, beatum Iob et nil scisse asserit, et multa dixisse: et cum ipse quae sentit, loquaciter

1) Locum hunc in editis et in quibusdam MSS. interpolatum restituimus ope cod. Colb. Ba'uz. Vindoc. Ebroic. Pratel. Utic. aliorumque Norm. In editis legitur, *quanto a veritate intrinsecus, idest humilitati magistra refovetur* Verba haec: *idest humilitatis magistra*, explicationis gratia videntur addita. In Turon. cod. corrupte *quanto magis auctoritate intrinsecus refovetur*. Hallucinatus est amanuensis legens aut forsitan a dictante excipiens, quod postea scripsit, *auctoritate*, pro, *a veritate*. Tertius Bessar. *quanto a veritate intrinsecus. Idem humilitatis magistra refovetur*.

inferat, hunc de vitio loquacitatis accusat. Sed hoc quoque esse proprium arrogantium vitium solet; ut et pauca credant, quae ipsi multa dixerint, et multa credant, quae ipsis pauca dicuntur. Quia enim sua dicere semper volunt, aliena audire non possunt: vim se pati existimant, si ea quae immoderate sentiunt, immoderatius non effundant. Et quamvis beatus Iob ad eius verba tacuerit, Eliu tamen de locutione illius, qua amicis responderat, causam invectionis invenit; [1] ut sibi exhibere latius eius silentium posset, atque ut ipse multa respondeat, illum verba multiplicasse confirmat. Nam et mox initia prolixae locutionis exorditur: et quasi adhuc nil dixerit, inchoare conantur. Unde subditur:

CAPUT TRIGESIMUMSEXTUM BEATI IOB

ADDENS quoque Heliu haec locutus est: Sustine me paululum, et indicabo tibi. Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar. Repetam scientiam meam a principio, et operatorem meum probabo iustum. Vere enim, absque mendacio sermones mei, et perfecta scientia probabitur tibi. Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens

1) Locus obscurus tam in MSS. quam in vulgatis. In manu exaratis legitur *posse*, pro, *possit*, editorum Tertius Bessar. *exhiberi ... possit.* Mox, *se paululum imperat.*

sed non salvat impios, et iudicium pauperibus tribuit. Non aufert a iusto oculos suos, et reges in solio collocat in perpetuum, et illic eriguntur. Et si fuerint in catenis, et vinciantur funibus paupertatis, indicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerunt. Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat, et loquetur ut revertantur ab iniquitate. Si audierint et observaverint, complebunt dies suos in bono, et annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium, et consumentur in stultitia. Simulatores et callidi provocant iram Dei, neque clamabunt, cum vincti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum, et vita eorum inter effeminatos. Eripiet de angustia sua pauperem, et revelabit in tribulatione aurem eius. Igitur salvabit te de ore angusto latissime, et non habente fundamentum subter se. Requies autem mensae tuae erit plena pinguedine. Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas, nec multitudo locorum inclinet te. Deponet magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem: ut ascendant populi pro eis. Cave, ne declines ad iniquitatem. Hanc enim coepisti sequi post miseriam. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias eius, aut quis audet dicere: Operatus es iniquitatem? Memento, quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum, et unusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens sententiam nostram. Numerus annorum eius inaestimabilis. Qui aufert stellas pluviae, et effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quae praetexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per haec enim iudicat populos, et dat escas multis mortalibus

Immanibus abscondit lucem, et praecipit ei, ut rursus adveniat. Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, et ad eam possit ascendere.

CAPUT XXIII.

Ex multiloquio suam doctrinam mentiuntur.

Addens quoque Eliu, etiam haec locutus est: Sustine me paululum, et indicabo tibi.

41 Multa iam dixerat, [1] et sustineri adhuc paululum sperat, quia videlicet arrogantes grave se damnum perpeti iudicant, si scientiam suam loquendi brevitate constringant. Tanto enim semetipsos credunt doctiores ostendere, quanto se potuerint multiplicitate loquacitatis aperire. Sed quia sæpe sibi sentiunt silentii reverentiam non deferri; Domini nonnunquam potentiam, de quo quasi loquuntur, insinuant, ac sub prætextu illius sibi silentium exigunt, quod minime merentur: et dum specietenus Deum proferunt, auditum sibi ex reverentia eius exigentes, [2] se student magis ostendere, quam illius facta prædicare. Unde et Eliu subiungit, dicens:

---

1) Ita Turon. Vindoc. Baluz. Colb. Ebroic. aliique Norm. et vet. ed. Paris. In vulgatis plerisque legitur, *postulat*, loco *sperat*. Vetus ed. Basil. *paululum imperat;* quod festinans typographus legit, et legendum edidit pro *sperat*.

2) Pratel. *se potius student. Student se magis ostendere, quam illum praedicare:* habet Tertius Bessar.

Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar.

Quia vero nonnumquam doctores sancti crebro repetunt, si qua obscurius dicunt, ut quæ occulta prædicant, auditorum cordibus voce hæc iterationis infundant: plerumque hoc appetunt etiam arrogantes imitari, et insolenter ea quæ dixerint, replicant, non quo auditorum cordibus insinuare res appetant, sed quo eorum iudicio videri eloquentes volunt. Unde Eliu subiugens: ait:

Repetam scientiam meam a principio.

Sed quia nominata scientia, tumor cordis in voce claruerat; arrogans aperte cognoscitur, si non citius aliquo velamine pallietur. Unde mox in occultatione suae arrogantiæ Domini iustitiam subinferens, ait:

Et operatorem meum probabo iustum.

Ut dum quasi pro Dei iustitia loquitur, apud humana iudicia, quidquid arroganter effluit, excusetur. Sequitur:

CAPUT XXIV.

Testimonium a Deo non habentes, ab hominibus quaerunt.

Vere enim absque mendacio sermones mei.

42 Cum ab infirmis auditoribus se intelligi non posse con-

spiciunt solent plerumque etiam iusti laudare bona quae dicunt; non quo ipsi suis laudibus inhient, sed quo auditores suos ad audiendi solicitudinem accendant: ut dum eorum voce proferuntur, ab illorum cordibus ardentiori affectu rapiantur. Unde Paulus cum mira Corinthiis et multa dixisset, adiunxit: « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii; cor nostrum dilatatum est. » (1) Sed arrogantes dum cor bonorum nesciunt, et solas aliquando voces imitantur, efferuntur laudando quæ dicunt, non quod eis torpor audientium displicet, sed quod sibi inhianter placent. Iustorum vocem imitantes simulant, sed vim vocis ignorant. Vident quod iusti proferunt, (2) sed nesciunt quod requirunt. Cum enim (3) sancti doctores laudem praedicationis exaltant, quasi manu vocis ab imis cogitationibus corda audientium levant, ut excussa velociter dictis sequentibus velut in itinere occurrant, et tanto ea intelligentiae amplexu constringant, quanto illa et quasi priusquam cernerent, in voce laudantis amaverant. Sed hæc, ut dixi, arrogantes nesciunt. Quia enim foris est quod appetunt, quid sit intus desiderabile, sentire non possunt. De electorum quippe Ecclesia scriptum est. « Omnis gloria eius filiae (4) regum ab intus. » [5] Et sapientes virgines in vasis oleum portare referuntur. Unde et sanctorum voce dicitur: « Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. » (6) Arrogantes autem, quia coram Deo conscientiae suae testimonium non habent,

1) 2. Cor. 6. 11.

2] Edit. Vatic. et Paris. *Vident quod iusta iusti proferunt.*

3] Vindoc. Utic. et alii Norm. *sancti Praedicatores.*

4) Tertius Bessar. *regis . . . in vase.*

5) Ps. 44. 14.

6] 1. Cor. 1. 11.

quaerunt coram hominibus testimonium vocis alienae: quam cum tade reperiunt, ipsi etiam in impudentiam sui favoris erumpunt. Si enim non inveniunt voces hominum, quas inhianter expectant, ipsi scientiam suam laudantes praedicant. Unde et Eliu subdit, dicens:

CAPUT XXV.

Cordis elatio licet occulta inexcusabilis; quanto magis quae verbis foras erumpit.

Et perfecta scientia probabitur tibi.

43. Nimirum sensit se magna dicturum, sed tumenti corde hoc quod de semetipso sublimiter aestimavit, tacere non potuit: et idcirco quod rectum sensit, laudando praecucurrit: quia iam quidem divino iudicio reus esset, si magna de se saltem silendo sensisset. Ante subtile enim veritatis examen securi omnino non sumus, etiam si humano iudicio quod in nobis reprehendi debeat, non habemus. Nam plerumque negligentius cogitantes elatione pulsamur, quam tamen tacentes premimus. Sed nisi retractatione concita tumor occultus in ipso cubili cordis, in quo oritur, suffocetur, coram districto iudice omne meritum nostrae actionis extinguitur. Hinc ergo pensandum est, illa cordis elatio quanta animadversione damnabitur, quæ usque ad audaciam vocis nutritur si neque haec est excusabilis, quae in corde latenter oboritur. Considerandum quoque qualis intrinsecus regnat, eousque servata est, ut etiam foras erumpere non erubescat. Eliu ergo quia magna sensit,

semetipsum humiliter temperare nescivit, scientiae celsitudinem tenuit, humilitatis gratiam recusavit: et dum sequitur bonum (1) quo bene dicere appetiit, bonum quod bene vivere potuisset, amisit. « Scientia quippe inflat, caritas vero aedificat. » (2) Sed iam nunc rectum dicat, quod tamen recte dicere ignorat. Nam postquam inflatas animi cogitationes per verba elationis exhalavit, fortem sententiam subdidit, dicens:

CAPUT XXVI.

Quod res immensae virtutis sit in honore premere gloriam, et in potentia se nescire esse potentem: et quod in crimine sit fastus elationis, non ordo potestatis.

Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens.

44. In usu vitae mortalis quaedam ex semetipsis sunt noxia, quaedam vero ex his quae circa ipsa versatur. Ex semetipsis quaedam sunt noxia, sicut peccata atque flagitia. Quaedam vero nonnunquam nobis ex his quae circa ipsa sunt, nocent; sicut temporalis potentia, vel copula coniugalis. Bonum namque est coniugium, sed mala sunt quae circa illud ex huius mundi cura succrescunt. Unde Paulus

1) Pratel. *bonum quod bene dicere appetit.*
2) 1. Cor. 8. 1.

ait: « Qui autem cum uxore est, cogitat quae sunt mundi quomodo placeat uxori. » (1) Unde et quibusdam meliora persuadens, eos a coniugio revocat, dicens: « Hoc autem dico, non ut laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem praebeat sine impedimento (2) Dominum obsecrandi. » (3) Dum ergo tenetur quod non nocet, ex rebus iuxta positis committitur plerumque quod nocet: sicut saepe rectum mundumque iter pergimus, et tamen ortis iuxta viam vepribus, per vestimenta retinemur. In via quidem munda non offendimus, sed a latere nascitur quo pungamur. Magna est etiam potentia temporalis, quae habet apud Deum meritum suum de bona administratione regiminis: nonnunquam tamen eo ipso quo praeeminet ceteris, elatione cogitationis intumescit: (4) et dum ad usum cuncta subiacent, dum ad votum velociter iussa complentur, dum omnes subditi si qua bene gesta sunt, laudibus efferunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt, dum plerumque laudant etiam quod obiurgare debuerunt; seductus ab his (5) quæ infra subduntur, super se animus tollitur: et dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur; atque oblitus sui, in voces se spargit alienas: talemque se credit, qualem foris audit, non qualem intus discernere debuit; subiectos despicit,

1] 1. Cor. 7. 33.

2) Turon. *Domino observiendi*. In Pratel. et Utic. *Domino observandi*; et ad marg. *obsecrandi*. Utramque lect. habet Colb. Tertius Bessar. *Domino sine impedimento serviendi*.

3) 1. Cor. 7. 35.

4) Turon. *et dum usui cuncta*.

5) Editi, *quæ intra subduntur*; quod emendavimus ex MSS. Longip. Vindoc. Baluz. Colb. Pratel. aliisque Norm. Gilot. tamen ad marginem annotavit *infra*, retento in textu *intra*.

eosque æquales sibi naturæ ordine non agnoscit; et quos sorte potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitae meritis credit; cunctis se æstimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum: et qui æqua ceteris naturae conditione constringitur, ex æquo respicere ceteros dedignatur; sicque usque ad eius similitudinem ducitur, de quo scriptum est: « Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiae. » (1) Et de cuius corpore dicitur: « Generatio cuius excelsi sunt oculi, et palpebrae eius in alta surrectae. » (2) Ad eius similitudinem ducitur, qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. » (3) Miro ergo iudicio intus foveam deiectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatae quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul ab humilitatis merito in tumorem superbiae, culmine potestatis excrevit. Per humilitatem quippe praelatus est, per superbiam reprobatus, Domino attestante qui ait. « Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israël? » [4] Parvulum se ante potestatem viderat, sed fultus temporali potentia, iam se parvulum non videbat. Ceterorum namque comparatione se praeferens, magnum se apud se esse iudicabat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Dominum magnus: cum vero apud se magnus, apud Dominum parvulus fuit. Magnos nos Do-

1) Iob. 41. 25.
2) Prov. 30. 13.
3) Isai. 14. 14.
4) 1. Reg. 15. 17.

minus apud nos esse prohibet per Prophetam, dicens: «Vae qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. » [1] Ne magni apud nos esse debeamus, Paulus admonens ait: « Nolite prudentes esse apud vosmetipsos. » (2) Plerumque ergo dum ex subiectorum affluentia animus inflatur, (3) in luxum superbiae ipso potentiae fastigio lenocinante corrumpitur.

45 Sed aliud est quælibet bona non esse, aliud bona bene habere nescire. Bona namque est ordine suo potentia, sed cauta regentis indiget vita. Igitur bene hanc exercet, qui et retinere illam noverit, et impugnare. Bene hanc exercet qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa ceteris aequalitate componi. Humana enim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur: quanto magis in altum se erigit, cum se etiam ei potestas adiungit? Et tamen corrigendis aliorum vitiis apta exsecutione praeparatur. Unde et per Paulum dicitur: « Minister enim Dei est, vindex in iram ei qui malum agit. » (4)

Cum ergo potentiae temporalis ministerium suscipitur, summa cura vigilandum est, ut sciat quisque et sumere ex ea quod adiuvat, et expugnare quod tentat: et aequalem se cum illa ceteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis praeferre. Quam discretionem plenius cognoscimus, si etiam potestatis Ecclesiasticae exempla cernamus. Petrus namque auctore Deo, Ecclesiae principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente, immo-

1) Isai. *5. 21.*
2) Rom. 12. 16.
3] Tertius Bessar. *in fluxum.* Mox deest, *ei qui malum agit . . sibi peccantibus.*
4) Rom. *13. 4.*

deratius venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: « Surge, ne feceris, et ego ipse homo sum. » (1) Sed cum Ananiæ et Sapphirae culpam reperit, mox quanta super ceteros potentia excrevisset, ostendit. Verbo enim eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit: et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod honore sibi vehementer impenso, coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illic communionem aequalitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultionis [2] ius eperuit potestatis. Paulus bene agentibus fratribus praelatum se esse nesciebat, cum diceret: « Non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri. » [3] Atque illico adiunxit: « Fide enim statis. » Ac si diceret: Ideo non dominamur fidei vestrae, quia fide statis. Æquales enim vobis sumus, ubi vos stare cognoscimus. Quasi praelatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret: « Facti sumus parvuli in medio vestrum: » et: « Nos autem servos vestros per Iesum Christum. » (4) Sed cum culpam quae corrigi debuisset, invenit, illico magistrum se esse recoluit, dicens: « Quid vultis? in virga veniam ad vos? » [5]

46. Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest, vitiis potius: quam fratribus dominatur. Cunctos quippe natura æquales genuit: ut autem alii ad regendum aliis committantur, non eos natura, sed culpa postponit. (6) Vitiis ergo se debent rectores erigere, quorum et causa praeferuntur: et cum delinquentes corrigunt, solicite attendant,

1) Act. 10. 26.
2) Baluz. *ius apparuit*.
3) 2. Cor. 1. 23
4) 1. Thes. 2. 5.
5] 1. Cor. 4. 21.
6. Tertius Bessar. *Contra vitia ergo sciunt bene rectores se erigere*.

ut per disciplinam culpas quidem iure potestatis feriant, sed per humilitatis custodiam æquales se ipsis fratribus (1) qui corriguntur, agnoscant. Quamvis plerumque etiam dignum est, ut eosdem quos corrigimus, tacita nobis cogitatione præferamus. Illorum namque per nos vitia disciplinæ (2) vigore feriuntur: in his vero quae ipsi committimus, ne verbi quidem ab aliquo invectione laceramur. Tanto ergo apud Dominum obligatiores sumus, quanto apud homines, inulte peccamus.

Disciplina autem nostra subditos tanto divino iudicio liberiores reddit, quanto hic eorum culpas sine vindicta non deserit. Servanda itaque est et in corde humilitas, et in opere disciplina. Atque inter haec solerter intuendum, ne dum immoderatius custoditur virtus humilitatis, solvantur iura regiminis: et dum praelatus quisque plus se, quam decet, deiicit, subditorum vitam stringere sub disciplinae vinculo non possit. Teneamus ergo exterius, quod pro aliorum utilitate suscipimus: teneamus interius, quod de nostra æstimatione sentimus. Sed tamen decenter quibusdam erumpentibus signis tales nos apud nos esse ipsi etiam qui nobis commissi sunt, non ignorent: ut et de auctoritate nostra quod formident, videant, et de humilitate quod imitentur, agnoscant. Servata autem auctoritate regiminis, ad cor nostrum sine cessatione redeamus; et consideremus assidue, quod sumus æqualiter cum ceteris conditi, non quod temporaliter ceteris praelati. Potestas enim quanto exterius eminet, tanto premi interius debet, ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne iam sub se mens

1) Al. *quos corrigunt.*

2) Sic. Norm. Baluz. et alii quos sequuntur vet. ed. In recent. legitur, *rigore.*

eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit.

47. Bene David regni potentiam regere norat, qui elationem eiusdem potentiae, semetipsum, premendo vincebat, dicens: « Domine, non est exaltatum cor meum. » (1) Quique in eius humilitatis augmentum subiunxit: « Neque elati sunt oculi mei. » Atque addidit: « Neque ambulavi in magnis. » Et adhuc subtilissima semetipsum inquisitione discutiens, ait: « Neque in mirabilibus super me. » Omnesque etiam cogitationes suas a fundo cordis exhauriens, subiungit, dicens: « Si non humiliter sentiebam, (2) sed exaltavi animam. meam» Ecce humilitatis hostiam ab intimo cordis oblatam crebro replicat, et iterum atque iterum confitendo offerre non cessat; eamque multipliciter loquens iudicis sui oculis ostentat. Quid est hoc? et quomodo istud sacrificium Deo (3) placere cognoverat, quod in conspectu eius tanta iteratione vocis immolabat? nisi quod vicina esse superbia potentibus solet, et pene semper rebus affluentibus elatio sociatur: quia et saepe humoris abundantia duritiam dat tumoris.

48. Mirum vero valde est, cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Unde pensandum quia potentes quique cum humiliter sapiunt, culmen extraneae et quasi longe positae virtutis attingunt, et recte hac virtute Dominum quantocius placant; quia illud ei (4) sacrificium humiliter offerunt, quod potentes invenire vix possunt. Subtilissima

1- Ps. 130. 1.

2- Turon. *si exaltavi.*

3] Emendat hunc locum Iamezius ex MSS. Anglic. in quibus legit. *placere non noverat.* In MSS. nostris Norm. et in aliis, nec non in vulgatis veter. aut recentioribus exstat lectio quam exhibuimus.

4- Turon. Pratel. Utic. *sacrificium potentes offerunt.* Tertius Bessar. *potentes offerunt, quod potentes vix etc.* Mox. *ad repetenda noxia.*

namque ars vivendi est culmen tenere, gloriam premere: esse quidem in potentia, sed potentem se esse nescire: ad largienda bona potentem se cognoscere, (1) ad rependa noxia omne quod potenter valet, ignorare. Recte itaque de talibus dicitur. « Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens. » Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentiae alienis intentus utilitatibus, et non suis laudibus elatus administrat, qui praelatus ceteris prodesse appetit , non præesse. Tumoris namque elatio, non ordo potestatis in crimine est. Potentiam Deus tribuit, elatione vero potentiae malitia nostrae mentis invenit. Tollamus ergo quod de nostro contulimus, et bona sunt quae Deo largiente possidemus. Quia enim nequaquam iusta potentia, sed actio prava damnatur, apte subiungitur:

CAPUT XXVII.

Quod alii iudicentur et pereant, alii non iudicentur et regnent.

Sed non salvat impios, et iudicium Pauperibus tribuit.

49. Scriptura sacra plerumque pauperes, humiles vocare consuevit. Unde in Evangelio cum adiectione spiritus nominantur, dum dicitur: «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. »(2) Quia (3) enim divitiæ vi-

1) Turon. *ad repetenda noxia.*

2- Matt. 5. 3.

3- Ita cum Baluz. Colb. Ebroic. etc. veteres ed. In rec. legitur, *quos enim.*

sibiliter potentes ostendunt, apud semetipsos pauperes sunt, qui elati in suis conscientiis non sunt. Eos vero impios vocat, qui aut a fidei pietate disiuncti sunt, aut in hoc quod fideliter credunt, pravis sibi moribus contradicunt. Quia ergo omnipotens Deus malitiæ superbiam, non potentiæ celsitudinem damnat, postquam dictum est: « Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens; » recte subiungitur: « Sed non salvat impios, et iudicium pauperibus tribuit. » Id est, elatos destruit, humiles vero per iudicium liberos reddit. Vel certe iudicium pauperibus tribuit; quia hi qui nunc nequiter opprimuntur, ipsi tunc super oppressores suos iudices veniunt.

50. Duae quippe sunt partes, electorum scilicet, atque reproborum. Sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii namque iudicantur et pereunt, alii non iudicantur et pereunt. Alii iudicantur et regnant, alii non iudicantur et regnant. Iudicantur et pereunt, quibus (1) Dominica inclamatione dicitur: « Esurivi, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non (2) collegistis me: nudus, et non operuisti me: aeger et in carcere, et non visitasti me. » (3) Quibus praemittitur: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. » (4) Alii vero in extremo iudicio non iudicantur et pereunt, de quibus Pro-

1- Sequimur Baluz. Colb. Vindoc. Utic. et al. MSS. potius quam editos in quibus extat, *dominica voce in damnatione.*

2- Tertius Bessar. *suscepisti*. Mox. *de quibus per prophetam Dominus dicit: Non resurgunt etc.*

3- Matt. 25. 42. et 43.

4- Ibid. 41.

pheta ait: (1) « Non resurgunt impii in iudicio, » et de quibus Dominus dicit: « Qui autem non credit, iam iudicatus est. » (2) Et de quibus Paulus ait: « Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. » Resurgunt ergo etiam omnes infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium. Non enim eorum tunc causa discutitur: (3) quia ad conspectum districti Iudicis iam cum damnatione suae infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt: quia praeiudicati infidelitatis suae tenebris, eius quem, despexerant, invectione redargui non merentur. Illi saltem iudicis verba audiunt; quia eius fidei saltem verba tenuerunt. Isti in damnatione sua aeterni iudicis nec verba percipiunt; quia eius reverentiam nec verbotenus (4) servare voluerunt. Illi legaliter pereunt, quia sub lege positi peccaverunt: istis in perditione sua de Lege nihil dicitur, quia nihil Legis habere conati sunt.

Princeps namque terrenam rempublicam regens, aliter punit civem interius delinquentem; atque aliter exterius hostem rebellantem. In illo iura sua consulit, eumque sub verbis dignæ invectionis addicit: contra hostem vero bella movet, instrumenta perditionis exercet, dignaque eius malitiæ tormenta retribuit: de malo vero eius quid Lex habeat, non requirit.

1- Ita laudati MSS. et vet. ed. a quibus recedentes recent. praetulerunt, *non resurgent*.

2- Ps. 1. 6.

3- Al. *qui ad conspectum*.

4- Vindoc. Pratel. et alii Norm. *servare* maluerunt. Tertius Bessar. *maluerunt*. Infra *qui legem numquam potuit tenere*.

Neque enim Lege necesse est perimi, qui Lege numquam potuit teneri. Ita ergo in extremo iudicio et legalis illum invectio percutit, qui ab eo quod professione tenuit, actione declinavit: et iste sine iudicii invectione perimitur, qui Lege fidei non tenetur.

51. Ex electorum vero parte alii iudicantur et regnant, qui vitae maculas lacrymis tergunt, qui mala praecedentia factis sequentibus redimentes, quidquid illicitum aliquando fecerunt, ab oculis iudicis eleemosynarum superductione cooperiunt. Quibus iudex veniens in dextera consistentibus dicit: « Esurivi, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me. » (1) Quibus praemittit, dicens: « Venite benedicti Patris mei possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. » (2) Alii autem non iudicantur et regnant, qui etiam praecepta Legis (3) perfectione virtutum trascendunt; quia nequaquam hoc solum quod cunctis divina lex praecipit, implere contenti sunt, sed praestantiori desiderio plus exibere appetunt, quam praeceptis generalibus audire potuerunt. Quibus Dominica voce dicitur: « Vos qui (4) reliquistis omnia; et secuti estis me, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israël. » (5) Et de quibus Propheta ait: « Dominus ad iu-

1- Matt. 25. 35.

2- Ibidem. 34.

3- Al. *perfectionis virtute*

4- Turon. *reliquistis omnia vestra.* Pratel. Utic. et pl. Norm. *reliquistis omnia vestra.* Tertius Bessar. *vestra.*

5- Matt. 19. 28.

dicium veniet cum senioribus populi sui. » (1) Et de quibus Salomon, (2) cum de sanctae Ecclesiae sponso loqueretur, intulit dicens: « Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terrae. » (3) Hi itaque in extremo iudicio non iudicantur et regnant; quia cum auctore suo etiam iudices veniunt: Relinquentes quippe omnia plus promta devotione executi sunt, (4) quam iuberi generaliter audierunt. Speciali namque iussione paucis perfectioribus, et non generaliter omnibus, dicitur hoc quod adolescens dives audivit: « Vade et (5) vende omnia quae habes, et da pauperibus et habebis thesaurum in coelo, et veni et sequere me. (6) Si enim sub hoc praecepto cunctos iussio generalis adstringeret, (7) culpa profecto esset aliquid nos de hoc mundo possidere. Sed aliud est quod per sacram Scripturam omnibus generaliter præcipitur; aliud quod specialiter perfectioribus imperatur. Hi ergo recte sub generali iudicio non tenentur, (8) qui et praecepta generalia vivendo vicerunt. Sicut enim non iudicantur et pereunt, qui suadente perfidia (9) lege teneri contemnunt; ita non iu-

1- Isai. 3. 14.

2- Vitiose in Gussanvil. Paris. 1605. Gilot. *cum de sancta Ecclesiae sponsa* In Ebroic. aliisque Norm. Turon. veteribusque editis Paris. et Basil. optime legitur *sponso*.

3) Prov. 31. 23.

4) Ita. MSS. Longip. Pratel. aliique Norm. necnon vet. edit. Paris. 1495 et 1518. ac Basil. 1514. In Gilot. 1571: Vatic. 1589. et Gussanv. corrupte, *quam iubere*.

5) Pratel *vende quae habes*. Baluz. et Colb. *vade, vende .... et veni sequere me*. In tertio Bessar. item *Vade, vende quae habes e. d. p.*

6) Matt. 19. 21.

7] Idem, *culpae profecto esset*.

8) Al. *quia et praecepta*.

9) Ita. Vindoc. Norm. Baluz. Colb. et vet. edit. In aliis, *legem tenere*.

dicantur et regnant, qui suadente pietate, etiam (1) ultra generalia divinae legis praecepta proficiunt. Hinc est quod Paulus etiam specialia praecepta transcendens, plus opere exhibuit, quam institutione permissionis accipit. Cum enim accepisset ut Evangelium praedicans, de Evangelio viveret, et Evangelium audientibus contulit, et tamen Evangelii sumptibus sustentari recusavit. Cur ergo iste iudicetur ut regnet, qui minus quod servaret, accepit; sed maius quod viveret, invenit? Dicatur igitur recte: « iudicium pauperibus tribuit; » quia quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus maiore culmine potestatis excrescunt. Unde et sequitur:

CAPUT XXVIII.

Quod sanctos in persecutionibus et laboribus tunc maxime Dominus videt, cum eorum patientia delectatur.

Non aufert a iusto oculos suos, et reges in solio collocat in perpetuum, et illic eriguntur.

52. Abstulisse enim a iustis oculos suos fortasse Dominus creditur quia iniustorum crudelitatibus hic sine vindicta lacerantur; sed famulos suos tunc magis respicit, cum iniuste eos nequitia persequentis affligit. Videns enim quid

1) In edit. Vatic. 1589. Gilot. 1561. et nonnulli, *ultra generalis divinae legis*. Praetulimus hanc lectionem, *ultra generalia* etc. quae est MSS. Anglic. Norm. Turon. necnon antiquiorum ed. Paris. et Basil.

hic humiliter tolerent, nimirum iam prævidet quid illic eis misericorditer recompenset. Non ergo aufert a iusto oculos suos. Ecce iste humiliter ingemiscit, ille superbit et nequiter floret. Iste cor conterit, ille se de gloria iniquitatis extollit. Horum ergo quis divinis obtutibus (1) longe est, qui iniustitiam pertulit, an qui eam patientibus irrogavit; qui supernam gratiam inter mœroris tenebras tenuit, an qui inter exteriora gaudia lumen iustitiae intus amisit?

53. Bene autem sancti viri Scripturae sacrae testimonio reges vocantur: quia praelati cunctis motibus carnis, modo luxuriae appetitum frenant, modo æstum avaritiæ temperant, modo gloriam elationis inclinant, modo suggestionem livoris obruunt, modo ignem furoris extinguunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo praeesse noverunt. Quia igitur ab hac potestate regiminis ad potestatem transeunt retributionis, dicatur recte: « Reges in solio collocat in perpetuum. » Semetipsos enim regendo, ad tempus fatigati sunt, sed in regni erectionis æternæ solio in perpetuum collocantur; et eo illic accipiunt alios digne iudicare, quo hic nesciunt sibimetipsis nequiter parcere. Hinc enim alias dicitur: « Donec iustitia convertatur in iudicium. » (2) Paulus de se suisque consortibus dicit; « Ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. » (3) Iustitia ergo in iudicium vertitur; quia hi qui nunc iuste atque irreprehensibiliter vivunt, (4) tunc iudicandi potentiam nasciscuntur. Hinc

1] Tertius Bessar. *longius.*
2) Ps. 93. 15.
3) 2. Cor. 5. 21.
4) Longip. *tunc iudicandi potentia utuntur.*

Laodiceae Ecclesiae Dominus dicit: « Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno eius. » (1) Vincens Dominus in throno cum patre sedisse se asserit: quia post passionis certamina, post resurrectionis palmam, clarius se omnibus quod potestati Patris esset æqualis, indicavit; eique se non disparem calcato mortis aculeo innotuit. Unde et Mariae necdum credenti se Patri similem, dicit: « Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem. » (2) Nobis enim in throno filii sedere, est ex eiusdem filii potestate iudicare. Quia enim iudicii principatum ex eius virtute percipimus, velut in throno eius residemus. Nec abhorret a vero, quod alias super duodecim thronos (3) venturos testatur esse discipulos, hic vero in throno suo perhibet esse sessuros. Per thronos quippe duodecim, universale iudicium, per thronum vero filii, singulare culmen iudiciariæ potestatis ostenditur. Hoc ergo duodecim thronis, quod uno throno filii designatur: quia videlicet universale iudicium ex Mediatoris nostri interventione percipitur. Dicatur ergo: « Reges in solio collocat in perpetuum. »

54. Apte autem, in perpetuum, subdens, aperte quid dicat, insinuat. Si enim de terreni regni solio diceret, nullatenus, in perpetuum, subdidisset: (4) quia qui illud arripiunt, profecto non in eo in perpetuum, sed temporaliter collocantur. Bene autem subdidit: « Et illic eriguntur. » Ac si inten-

1) Apoc. 3. 21.
2] Iob. 20. 17.
3) Vindoc. et Norm. *sessuros.*
4- Ebroic. et alii Norm. *quia quique illud.*

tioni audientis innueret, dicens: Quia (1) hic humiliati sunt, illic eriguntur. Sanctis namque viris iste locus humilitatis est, ut ille sit celsitudinis. Unde alias scriptum est: (2) « Humiliasti eos in loco afflictionis. » (3) Locus quippe afflictionis est vita praesens. Qui ergo ad aeternam patriam tendunt, nunc semetipsos temporaliter in afflictionis loco despiciunt, ut tunc in loco gaudii veraciter sublimentur. Sequitur:

CAPUT XXIX.

Quod sancti cum huius mundi abitationem, quasi catenas et vincula sua perfecte oderint, tunc maxime intelligunt, quales essent, cum mundum amarent.

Et si fuerint in catenis, et vinciantur funibus paupertatis, (4) indicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint.

55. Catenae obligationis sunt, ipsa adhuc retentio peregrinationis. Ligatum se his catenis Paulus aspexerat, cum dicebat: « Desiderium habeo dissolvi, et cum Christo esse. »

1) In recent. ed. *qu'a qui hic.* Redundat *qui,* abestque a Baluz. Colb. Ebroic. et al. Norm. quibus concinunt antiq. excusi.

2) Pratel. et Utic. *humiliasti nos.* Tertius Bessar. item *nos.*

3] Ps. 43. 20.

4] Baluz. Colb. Pratel. et Utic. hic et infra, *indicavit.* Facilis est ac frequens mutatio litterae *b* in *v.*

(1) Paupertatis fanibus vinctum se esse cernebat, quando veras divitias intuens, eas etiam discipulis (2) exorabat, dicens: « Ut sciatis quae sit spes vocationis eius, quæ divitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis. » [3]

Bene autem post ista subditur: « Indicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint. » Cum enim supernam gloriam magis amando cognoscimus, tunc mala quæ egimus, graviora fuisse sentimus. Unde et Paulus post perceptam gratiam supernorum, ea quae in se studia virtutum crediderat fuisse, iam scelera cognoscebat, dicens: « Qui prius fui blasphemus et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. » [4] Vel certe: « Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. »(5) Unde et apte subditur:

CAPUT XXX.

Amore coelestis gloriae graviora fiunt peccata prius perpetrata.

Revelabit (6) quoque aurem eorum, ut corripiat; et loquetur, ut revertantur ab iniquitate.

1) Phil. 2. 23.
2) Ita melius legitur in Turon. Vindoc. Pratel. Utic. Colb. Baluz. quam in editis. *enarrabat.*
3) Ephes. 1. 18.
4) 1. Tim. 1. 13.
5) Phil. 3. 7.
6) Tertius Bessar. *et.*

56. Aurem ab iniquitate revelare, est intellectum cognitionis aperire. Revelata vero aure unusquisque corripitur, quando intrinsecus aeternorum bonorum desiderium percipit, et quae mala extrinsecus perpetravit, agnoscit.

Potest vero in catenis et funibus paupertatis, poena etiam temporalis afflictionis intelligi: quia saepe qui iubentis verba non audiunt, ferientis verberibus admonentur, [1] ut ad bona desideria saltem pœnæ trahant, quos præmia non invitant. Unde per Prophetam dicitur: « In camo et freno maxillas eorum [2] constringe, qui non approximant ad te. » (3) Si vero etiam flagella despiciunt, constat nimirum, quod tanto illic gravioris vindictae supplicia sentiant, quanto hic maioris providentiae gratiam calcant. Unde et sequitur:

CAPUT XXXII.

Quam severe puniendi qui a perditis moribus nec flagellis coercentur.

Si audierint et observaverint, complebunt dies suos in bono, annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium, et consumentur stultitia.

1) Editi, *ut ad bona æterna*. Sequimur MSS. Baluz. Colb. Vindoc. Turon Ebroic. et alios Norm.

2) Pratel. et Utic. *constringes*.

3) Psal. 31. 9.

57. Per bonum recta actio, per gloriam vero superna retributio designatur. Qui ergo obedire præceptis cœlestibus student, dies suos in bono complent, annos in gloria: quia et cursum præsentis temporis in recto opere, et consummationem suam perficiunt felici retributione. « Si vero non audierint, transibunt per gladium, et consumentur stultitia:» quia et vindicta eos in tribulatione percutit, et finis in fatuitate concludit. Sunt enim nonnulli, quos a perditis moribus nec tormenta compescunt. De quibus per Prophetam dicitur: « Percussisti eos nec doluerunt; flagellasti eos, et renuerunt accipere disciplinam. » (1) Et de quibus sub Babylonis specie dicitur: « Curavimus Babylonem, et non est sanata. » (2) De quibus rursum dicitur: « Interfeci et perdidi populum meum, et tamen a viis suis non sunt reversi. » (3) Hi nonnunquam deteriores exsistunt ex verbere: quia pulsati doloribus, (4) aut contumaci pertinacia duriores exsistunt, aut, quod peius est, in blasphemiae etiam exasperationem prosiliunt. Bene ergo dicitur quod per gladium transeunt, et stultitia consumuntur: quia peccata quæ flagellis emendare debuerant, flagellis exaggerant. Et hic iam pœnas percussionis sentiunt, et illic iustæ retributionis supplicia non evadunt. Fatuitas quippe stultitiae est, quod illos sic iniquitas obligat, ut a culpa eos nec pœna compescat. Sequitur:

CAPUT XXXII.

Quod hypocritae nec etiam tunc, cum vin-

1- Ier. 5. 3
2- Ier. 51. 9.
3- Ier. 15. 7.
4) Al. *aut contumacia pertinacie*, ut habet Baluz.

cti ad poenas inferni trahuntur, confiteri peccata sua hominibus volunt, quae sciunt tamen Deum latere non posse.

Simulatores et callidi provocant iram Dei.

58. Cum simulatores diceret, apte subiungit, *et callidi*: qui nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congrue simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia, quae etiam a sensu tardioribus facile perpetrantur. Elatione namque intumescere, avaritiae æstibus inhiare, luxuriæ pulsanti succumbere, etiam quilibet obtusis sensibus potest: simulationis vero falsitatem exequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non potest. Quisquis enim talis est, ad custodienda duo videlicet continua observatione dividitur; ut callide noverit et occultare quod est, et ostentare quod non est; (1) et vera mala premere, et falsa bona monstrare; nec se aperte in hoc quod videtur extollere; atque ut maiorem gloriam teneat, (2) sæpe se simulare gloriam declinare. Quia enim ante oculos hominum sequendo eam apprehendere non potest, studet plerumque gloriam tenere fugiendo. Hæc itaque simplicibus minime congruunt: quia si congruunt, iam simplices non sunt.

59. Bene autem cum diceret, « Simulatores et callidi, » non subdidit, merentur, sed « provocant iram Dei. » Iram quippe Dei mereri, est etiam nesciendo peccare. Provoca-

1) Vindoc. Pratel. et Utic. *et vera mala male premere.* Tertius Bessar. *quod est et vera malae premere, et bona falsa monstrare.* Mox *se simulat.*

2] Editi, *sæpe se simulat.* Turon. pro *simulare*, habet, *demonstrare.*

re vero, est mandatis illius sciendo contraire; scire bonum, sed despicere; facere posse, nec velle. Hi enim perpetratione nequitiae intrinsecus tenebrescunt, et ostentatione iustitiae superficietenus dealbantur. Quibus voce Dominica dicitur: « Vae vobis Scribae et Pharisaei hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia: ita et vos quidem foris apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. » (1) Foris ergo ostendendo servant, quae vivendo intus impugnant. Intus vero mala cogitantes exaggerant, quae foris aliud superducentes occultant. Ante districtum itaque iudicem excusationem iam de ignorantia habere non possunt: quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt testimonio, quia bene vivere non ignorant. Dicatur igitur recte: « Simulatores et callidi provocant iram Dei. » Quid vero eos ad extremum sequatur, adiungit, dicens:

CAPUT XXXIII.

Etiam percussus peccata confiteri erubescit.

Neque clamabunt cum vincti fuerint.

60 Omnis iniquus qui cum iniquus sit, sanctus videri non appetit, (2) in flagelli percussione deprehensus, fateri quod

1) Matth. 23. 27.

2) Tertius Bessar. *in flagello percussionis*

iniquus sit, non erubescit. Qui vero iniqua agens, humana de se iudicia sub specie sanctitatis intercipit, etiam cum flagello percutitur, iniquum se prodere refugit, quia sanctus videri consuevit. Si quando autem graviter coarctatur, iniquum se vix superficietenus confitetur: quia interna sua detegere veraci confessione confunditur. Quasi liberi vero sumus, cum nulla correptione castigamur: (1) vincimur autem, cum flagello percussionis adstringimur. Vincti igitur tanto clamamus altius, quanto in percussione positi, peccata nostra veracius confitemur. Apud aures quippe Dei vox valida, devota confessio est. Quia ergo simulatores quosque etiam cum percussionis flagella corripiunt, ad confessionem simplicem non perducunt, (cognosci enim peccatores refugiunt, quia sancti omnium opinione ferebantur,) quamvis eos ad extremum iam flagella feriant quamvis duci se ad aeterna supplicia non ignorent, tales tamen cupiunt apud humana iudicia remanere, quales se studuerant semper ostendere. Deprehensi ergo etiam flagello percussionis extremae, quia confessionem puram vel afflicti exserere negligunt, quasi vincti clamare contemnunt. Bene ergo dicitur: « Neque clamabunt cum vincti fuerint. »

61. Quamvis intelligi etiam aliter potest. Omnis enim, qui cum iniquus sit, dici sanctus ab hominibus non pertimescit, etsi iniquum se tacita cogitatione reprehendit, tamen dum sæpius sanctum audire se cœperit, hoc quod de se intrinsecus tenebat, amittit. Cor quippe exterius fundit, et quia libenter foris falsum de se testimonium recipit, qualem se intus habeat, non requirit. Unde fit, ut vacuae

1) Ebroic. et alii Norm. *quasi vincimur autem.* Melius respondet alteri membro.

laudis fomenta etiam cum defuerint, quærat, et oblitus quod est, appetat videri quod non est.

Igitur qui tales sunt, dum iustos se ante humana iudicia simulant, dum actiones suas laudibus dignas intuentium oculis ostentant, occulta cum eis iustitia agitur: ut quo nituntur foris alios fallere, eo de se intus etiam ipsi fallantur. Nam omnem circa se solicitæ investigationis oculum perdunt. Vitam enim suam et discutere et perscrutari dissimulant, sed tales se, quales audiunt, putant: sanctosque se esse, non quia ita vivunt, sed quia ita dicuntur, existimant. Subtile autem Dei iudicium, seque ipsos intueri negligunt: quia fidem sui meriti in attestatione ponunt oris alieni. Cum vero subita percussione feriuntur, iniquos se vel veraciter fateri, vel sicut sunt deprehendere omnino non possunt: quia videlicet sanctos se humana professione crediderunt. Bene ergo dicitur: « Neque clamabunt, cum vincti fuerint. » Spe enim vacua tales se ante supernum iudicem venire confidunt, quales se hominibus innotuisse cognoscunt; seque ipsos miseri nec inter tormenta deprehendunt, et dum testimonium falsæ laudis aspiciunt, remedium veræ confessionis amittunt. Etiam vincti dicuntur, et non clamant: quia humanae laudis importunitate superati, sanctos se miseri et cum in peccatis moriuntur, putant. Quibus bene per prophetam dicitur: « Redite prævaricatores ad cor. » (1) Si enim ad cor redirent, per exterioris attestationis se verba (2) non funderent. Nam quid vicinius nobis est corde nostro ? quid vicinius nobis est ea re, quae intra nos est ? Et tamen cum per pravas cogitationes spargitur, a no-

1) Isai. 46. 8.

2) Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *non spargerent.* Melius tertius. Bessar. *diffunderent.*

bis cor nostrum longius evagatur. Longe ergo Propheta prævaricatorem mittit, cum eum ad cor suum redire compellit: quia quo se exterius fudit, eo ad se unde possit redire vix invenit. Quia vero simulatorum mens pro eo quod ab una æternitatis intentione dividitur, cogitationum multiplicium inundatione vastatur, recte subiungitur:

CAPUT XXXIV.

Tempestate subita moriuntur praevaricatores

Morietur in tempestate anima eorum.

62 Quasi tranquille namque videbantur vivere, cum de sanctitatis curarent laude gaudere. Sed tempestate subita eorum anima moritur, quae humanae laudis pessima tranquillitate laetabatur. Plerumque subito inopinata tempestas omne quod aër (1) serenum blanditur, immutat: et eo periculum vitari non potest, quo nec potuit praevideri. Unde simulatores, qui vitæ suæ custodiam negligunt, in tempestate mori referuntur. Hinc quippe eos turbo subitus internæ percussionis eiicit, quos arrogantia externi favoris extollit: et dum amplectuntur in laude quod non sunt, repente inveniunt in ultione quod sunt. Bene autem per Salomonem dicitur: « Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis. » (2)Laus quippe sua iustos cruciat, iniquos exaltat. Sed iustos dum cru-

1) In Pratel. et Utic. omittitur, *serenum*. In editis legitur, *aër serenus*. Sequimur Baluz. Colb. Turon. etc.

2) Prov. 27. 21.

ciat, purgat: iniquos dum lætificat, reprobos monstrat. Isti enim sua laude pascuntur; quia auctoris sui gloriam non requirunt. Illi autem qui auctoris gloriam quærunt, sua laude cruciantur, ne non sit intus quod foris dicitur; ne, si est etiam quod dicitur, ante Dei oculos ipsis favoribus vacuetur; ne humana laus robur mentis emolliat, eamque in sui delectatione prosternat; et quae adiumentum debet esse augendi operis, iam retributio sit laboris. Cum vero sua praeconia in Dei laudem tendere sentiunt, ea etiam desiderabiliter amplectuntur. Scriptum namque est: « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est. » (1) Viam se ergo hominibus faciunt, quoties in se aliquid, quo Deus cognoscatur, ostendunt: quia non student in se humanam laudem (2) figere, (3) sed quaerunt eam per se medios ad auctoris gloriam pertransire. Arrogantes autem humanis laudibus mollia corda prostituunt, quia suis amoribus corrumpuntur. De quibus alias dicitur: « Erunt homines seipsos amantes. » (4) Apte vero hic de hac eorum corruptione subiungitur:

CAPUT XXXV.

Effeminati sunt qui laudibus humanis corrumpuntur.

Et (5) vita eorum inter effeminatos.

1- Matth. 5. 16.

2- Turon. *fieri.*

3- Longip. *sed quaerunt eam per se melius ad auctoris gloriam pertransire.* In Utic. Pratel. Ebroic. *per se medios ad auctorem gloriae pertransire.* Ita etiam Colb. et Baluz.

4- 2. Tim. 3. 2.

5- Tertius Bessar. *Iumenta*, mendose.

63 Si enim viriliter viverent, laus transitoria nulla eos corruptione vitiaret. Unde electis Propheta persuadet, dicens: « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum. » (1) Dicens enim, «Viriliter agite; et confortetur cor vestrum,» illico subdidit: quasi sexum cordis munire curavit. (2) Luxuriosi quippe mens corrumpitur, si rebus transitoriis delectatur. Igitur simulatotum vita inter effeminatos moritur: quia laudis luxuria corrupta reperitur. (3) Translatione vero alia non habetur: «Vita eorum inter effeminatos;» sed, « Vita eorum vulneretur ab angelis. » Utrumque tamen etsi sermone discrepat, ratione concordat: quia effeminatorum vitam angeli vulnerant, dum nuntii veritatis eam iaculis sanctae praedicationis impugnant. Quia igitur de damnatione reproborum quid agatur, audivimus; de ereptione humilium quid sequatur, audiamus.

Humiles, cum moriuntur, de angustia liberantur.

Eripiet pauperem de angustia sua.

64 Pauper de angustia sua eripitur, cum unusquisque humilis de hac peregrinationis suae afflictione liberatur. Nam et assiduis hic tribulationibus premitur, ut ad requirendum verae consolationis gaudium provocetur. Unde et sequitur:

1- Psal. 30. 23.

2- Vindoc. *Luxuriose.*

3- Nimirum 70. Interp. in qua legitur ἐν χειρὶ ἀγγέλων, *in manu angelorum*, scilicet sanctorum; fortasse propter affinitatem vocum Hebr. *kadosch*, et *kadesch*, quarum una sanctum; altera cinaedum significat.

Et revelabit in tribulatione aurem eius.

Aurem in tribulatione revelare, est auditum cordis verberum plagis aperire. Cum enim praecepta despicimus, pia districtione nobiscum agitur, ut flagella timeamus. Aurem itaque cordis tribulatio aperit, quam saepe huius mundi prosperitas claudit. Per Salomonem namque dicitur: « Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos. » (1) Sequitur:

CAPUT XXXVI.

Quod peccatum latum os habeat, cum in ipsum descenditur, aretissimus vero, cum quis de eo egredi conatur.

Igitur salvabit te de ore angusto latissime.

65. Omnis, (2) qui vitæ viam deserens, in peccatorum se tenebras deiicit, semetipsum quasi in puteum vel foveam mergit. Si vero diutina perpetratione etiam consuetudine iniquitatis opprimitur, ne ad superiora iam possit exsurgere, quasi angusto ore putei coarctatur. Unde David Propheta sub specie peccantium exorat, dicens; « Non me demergat tempestas aquae, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. » (3) Quem enim mali operis iniquitas a bona stabilitate commovit, quasi tempestas aquæ

1- Prov 1. 32.
2- Tertius Bessar. *Omnis q. v. v. deserit i. p. s. t. d. et s. q. i. p. v. f. m.*
3- Psal. 68. 16.

rapuit: sed si adhuc longa consuetudine non praevaluit, non demersit. Iam in puteum cecidit, qui hoc quod divina lex prohibet, perpetravit. Sed si adhuc longa consuetudo non deprimit, nequaquam os suum puteus coangustavit. Tanto ergo facilius egreditur, quanto minori consuetudine coarctatur. Unde Hieremias Propheta dum Iudaeam iniquitatibus longa consuetudine obrutam fuisse conspiceret, in lamentis suis sub eius specie semetipsum deplorat, dicens: « Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me. » (1)

In lacum quippe vita labitur, cum labe iniquitatis inquinatur. Lapis vero superponitur, cum etiam dura consuetudine mens in peccato devoratur, ut etsi velit exurgere, iam utcumque non possit: quia moles desuper malae consuetudinis premit. Sed quia divinae potentiae subiacet, et post angustiam pravae consuetudinis ad bonae actionis amplitudinem (2) revocatur, idcirco dicitur: « Salvabit te de ore angusto latissime. » Latissime quippe de ore angusto salvatur, qui et post iniquitatis iugum, ad libertatem boni operis poenitendo reducitur.

66. Quaedam namque (3) quasi conclusi oris angustia est, (4) ab opprimente mala consuetudine exurgere velle, nec posse: iam quidem desiderio ad superna tendere, sed adhuc actu in infimis remanere: praeire corde, nec tamen sequi opere, atque in semetipso contradictionem perpeti (5) semetipsum. Cum vero ita tendens anima manu gratiae exaltantis adiuvatur, ab angusto ore ad latitudinem

1. Thren. 3. 53.
2. Ebroic. Vindoc. et alii, *revocare meretur*. Baluz. et Colb. *revocare idcirco dicitur*.
3. Nonnulli editi, *quasi conclusionis*.
4. Longip. *ab opprimentis reatus mala consuetudine*.
5. Tertius Bessar. *a semetipso*.

pervenit: quia victis difficultatibus, opera bona perficit, quae concupiscit. David propheta conclusionem angusti oris conspexerat, cum dicebat: « Salvam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici. » (1) Latissime autem salvatum se noverat, cum subderet, dicens: « Statuisti in loco spatioso pedes meos. » (2) In spatioso quippe loco pedes stabiliti sunt, quando et ad congruentia bona tendimus, et nulla difficultate praepedimur. Quasi enim per latum locum quo volumus, pergimus; quia nullis obiectis difficultatibus angustamur.

67. Sed haec Eliu recte diceret, si beato Iob eius sententia conveniret. Pro culpa enim flagellatum credidit, et idcirco eum in os angustum cecidisse iudicavit. Quo enim validioribus vidit eum plagis affici, eo deterioribus credidit iniquitatibus praegravari; profecto nesciens, quod flagella eius augmentum essent meriti, non poena peccati. Cum vero eum in os angustum cecidisse fateatur, adhuc quasi latius exsequitur in quanta Iob profunditate teneatur, dicens:

CAPUT XXXVII

Quem includit puteus arctus malæ consuetudinis, infernus absorbet.

Et non habente fundamentum subter se.

68. Omne peccatum fundamentum non habet: quia non

1- Psal. 30. 9.
1- Ibidem.

ex propria natura subsistit. Malum quippe sine substantia est. Quod tamen utcumque sit, in boni (1) natura coalescit. Igitur os angustum nullum subter se dicitur habere fundamentum: quia peccati inquinatio (2) subsistendi ius non habet proprium. Quia vero a fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum profundo positum non inconvenienter accipere, sicut auditus ab aure dicitur, et tamen plerumque ipsa auris auditus nomine designatur. Cum ergo diceret os angustum, explere profundi voraginem volens subdidit: « Et non (3) habente fundamentum subter se. » Quem enim rapit iniquitas, infernus absorbet. Infernus vero recte fundum non habere creditur: quia quisquis ab illo rapitur, in immenso profundo devoratur. Immensam namque eius explere latitudinem volens Propheta, ait: « Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino. » (4) Sicut ergo sine termino dilatatus dicitur, qui ad se plurimos trahit: ita sine fundo altus (5) non incongrue creditur, quia eos quos in se suscipit, quasi in quadam abysso suae immensitatis absorbet. Itaque cum diceret: « Salvabit te de ore angusto latissime; » apte subiunxit: « Et non habente fundamentum subter se. » Ac si diceret: De ore angusto salvabit, quod sub se fundum non habet: quia enim per peccatum tenditur ad infernum,

---

1- In vet. ed. *natura non coalescit.* Sed contra mentem S. Doctoris: malum unum ex bono oritur, et in bono consistit, ut docet in Enchir. c. 14. S. Angust. a quo vix unquam recedit Greg. Abest autem particula negativa ab omnibus MSS. quos consuluimus, scilicet Baluz. Colb. Pratel. Utic. Turon. etc.

2- Longip. *subsistendi usum.*

3- Tertius Bessar. hic infra *habentis.*

4- Isai. 5. 14.

5- Pratel. et Utic. *non incongrue dicitur.*

quem a peccato salvat, de ore angusto liberat. Quem vero de ore angusto eripit, ab inferni profundo subducit.

69. Quamvis etiam aliter intelligi potest. Nam sicut qui in puteum mergitur, (1) putei profundo retinetur: ita corruens quasi in quodam fundi loco consisteret anima, si semel lapsa in aliqua se peccati mensura retineret. Sed cum peccato in quod labitur, non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora deiicitur, quasi in puteo quo cecidit, fundum non invenit quo figatur. Esset enim fundus putei, si fuisset mensura peccati: unde bene alias dicitur: « Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. » (2) Redire namque dissimulat, quia misereri sibi posse desperat. Sed cum desperando amplius peccat, quasi puteo suo fundum subtrahit, ne ubi retineri possit, inveniat. Sequitur:

CAPUT XXXVIII.

Quem eripit gratia, internae satietatis delectatione replet.

Requies autem mensae tuae erit plena pinguedine

70. Requies mensae, est refectio satietatis internae: quae pinguedine plena dicitur, (3) quia in aeternae voluptatis delectatione praeparatur. Huius mensae epulas esuriebat Pro-

3- Vindoc. *putei fundo.*
4- Prov. 18. 3.
5- Ebroic. *quia in internae.*

pheta, cum diceret: « Satiabor dum manifestabitur gloria tua » (1) Huius mensae pocula sitiebat, dicens: « Sitivit anima mea (2) ad Deum vivum; quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? » (3) Eliu itaque (4) in beato Iob temporalia verbera, æternorum volens retributione consolari, quod iure ei debebatur ex meritis, ex semetipso quasi gratuito promittit, dicens: « Requies autem mensae tuae erit plena pinguedine. » Sequitur:

CAPUT XXXIX

Quod sancti quasi impii ab hoc mundo iudicentur, apud Deum vero iustitiæ suæ coronam accipiant.

Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies.

71 Bonorum causa iustitia est. Quorum causa quasi impii iudicatur: quia eorum hic iustitia paterno (5) flagello fatigatur, ut ad ampliorem vigilantiam non solum praeceptione mandatorum, sed etiam verberum percussione doceantur. Sed causam iudiciumque recipiunt: quia ex ea iustitia, qua

1) Ps. 16. 15.
2) Vindoc. Pratel. Utic. *ad Deum fontem vivum ... et parebo.* Baluz. habet etiam, *parebo.*
3) Ps. 41. 3.
4) Ita Balaz. Colb. Turon. Ebroic. Pratel. etc. quod sic mutarunt editores: *beatum Iob in temporali verbere.*
5) Turon. *flagello castigatur.*

modo vivunt, tunc in culmine iudiciariae potestatis enitescunt, ut tanto tunc potentius cuncta iudicent, quanto nunc in eis subtilius cuncta iudicantur.

Hæc Eliu quasi nova spondendo intulit, quæ beatus Job (1) semper credendo stabiliter tenuit. Habent profecto hæc propria omnes arrogantes, ut et malum mentientes exaggerent, et si quod forsitan bonum dicunt, hoc velut incognitum proferant. Unde fit, ut etiam doctiores audeant, quia videlicet se scire talia solos putant. Cum vero ad aliqua consolationis verba descendunt, statim viluisse se aestimant, et per increpationis tumidae asperitatem quasi quoddam sibi ingenium reformant: (2) ut qui condescendisse blandientes testes visi sunt, exorta subito increpatione (3) timeantur. Unde et mox Eliu subdidit, dicens:

CAPUT XL.

Quod qui hominibus placere volunt, crudelitatem iudicant et iram, quidquid a doctoribus sanctae Ecclesiae zelo agitur disciplinae: et dum benigni volunt videri, neminem censent severitatis districtione coërcendum.

Non te ergo superet ira, ut aliquem oppri-

1) Longip. *semper studendo.*

2) Recent. vulg. *ut qui conscendisse blandimentis.* Sequimur MSS. Turon. Vindoc. Norm. Longip. etc. nec non antiq. excusos. Tertius Bessar. non habet *testes.*

3] Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *tumeant.*

mas: nec multitudo locorum inclinet te. (1) Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. Cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.

72. In plerisque codicibus, donorum; (2) in paucis vero, sed antiquioribus, locorum invenimus. Sed quia expositione non indiget, si dicatur: « Nec multitudo donorum inclinet te: » Hoc magis exponi placuit, quod cum difficultate aliquantula videtur aperiri. Hæc autem quantæ elationis verba sint, ipse qui ea formavit tumor ostendit. Sed quia Eliu arrogantium, et beatum Iob tenere typum diximus electorum, si ea subtilius discernimus, etiam nunc intra Ecclesiam quomodo arrogantibus congruant, demonstramus. Sancti viri aliena opera etiam parva mirantur, sua vero etiam magna despiciunt. At contra, arrogantes aliena etiam magna despiciunt, sua vel quæ parva sunt admirantur: et plerumque de suis malis bona aestimant, de alienis autem bonis mala sentire non cessant. Nam dum propriam gloriam quaerunt, perniciose student ut quidquid virtutis ab aliis agitur, iniquitatis nota laceretur, et bonæ pondus actionis vertunt

1- Sequentia omittuntur in editione Gussanv. Suppeditantur tamen a MSS. Colb. Baluz. Norm. etc. Consentiunt etiam vet. edit.

2- In quibusdam Bibliorum MSS. pro variante lectione annotatur, *Vel locorum.* In Bibliis Roberti Stephani, quae ad antiquissimos codices sunt recognita, in margine legitur, *vel villarum.* Nihil simile reperitur aut in textu hebraico, aut in 70 Interpretum translatione, aut in aliis versionibus antiquis.

in maculam criminis. Sæpe enim cum vident ab Ecclesia districte pravos corrigi, quasi queruntur iniuste (1) innocentes affligi, et nitorem disciplinæ eius commutant appellatione nequitiæ. Unde Eliu figuram arrogantium servans beatum Iob quasi admonens, ait: « Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas. » Arrogantes enim iræ motum deputant, (2) quidquid a sancta Ecclesia geritur censura disciplinæ. (3) Et quia humanæ laudis appetitu benigni student semper apparere, nullos censent districtione severitatis corrigendos. Unde et a bonis rectoribus, sicut superius dictum est, opprimi æstimant, quos invitos cernunt a vitiis coërceri.

73. Auctores autem Domino, quia in cunctis mundi partibus sancta Ecclesia culmine religionis excrevit, hanc ipsam temporalem potentiam, qua quidem bene utitur, obtrectando in vitium elationis inflectunt. Unde Eliu subiungit, dicens: « Nec multitudo locorum inclinet te. » Ac si eidem sanctæ Ecclesiæ humilitatem magis in prosperis conservanti, arrogantium voce dicatur: quia ubique fidei reverentia coleris, cave ne eiusdem (4) reverentiæ fascibus extollaris. Quosdam quippe conspiciunt, qui sub religionis obtentu, vitio elationis intumescunt, et quod in quibusdam iure reprehendunt, hoc iniuste ad crimen omnium pertra-

1- Vet. edit. Gilot. et Vatic. *nocentes*. Emendatur ex MSS. Anglic. Norm. Turon. Longip.

2- Recent. excusi, *quidquid a Sanctis*. Lectio quam sequimur est MSS. Turon. Longip. Ebroic. Pratel. et aliorum Norm. Tertius Bessar. *a sancta geritur censura disciplinae . . . . . districtionis severitate*.

3- Vindoc. *Et quia per hum. laudis appetitum.*

4- Vindoc. Pratel. Uric. ita habent; et quidem elegantius quam legitur in vulgatis, *reverentiae fastibus*. Tertius Bessar. *fastibus*.

hunt: nequaquam videlicet perpendentes, quod sint in ea qui et despicientes noverint perfecte temporalia regere, et amantes aeterna plenis desideriis exspectare; et dispensationem potestatis acceptae peragere, et humilitatis insitae ministerium custodire: ut nec humilitatis causa curam suscepti regiminis negligant, nec rursum occasione regiminis in eis humilitas intumescat. Etsi quidam fortasse intra ipsam sunt, qui non Deo, sed suae gloriae sub religionis praetextu deserviunt, studet tamen eos, aut, si valet, districte corrigere, aut si non valet, aequanimiter tolerare; et vel corrigendo illos quasi filios amplectitur, vel tolerando quasi ab ostibus exercetur. Scit namque quod per eorum superbiam laceretur vita iustorum, scit quod in eius crimen extenditur quidquid talium pravitate peccatur: sed notam alieni criminis sustinere tanto minus metuit, quanto e caput suum (1)talia tolerasse cognoscit. De illo quippe scriptum est: « Et cum iniquis deputatus est. » (2) De illo rursum dicitur: « Languores nostros ipse tulit, et dolores nostros (3) ipse portavit.» (4) Eant ergo arrogantes, et aestimatione pravorum, vitam mordeant innocentum. Scit electorum Ecclesia et illorum facta, (5) et horum verba tolerare, scit pravorum mentes tolerando convertere. Qui etsi converti nequiverint, eorum tamen ignominiam aequanimiter suffert. Perpendit quippe quia ad duplex eius praemium proficit, quod ex eorum meritis foris despicitur, quorum et intus vita laceratur.

74. Notandum vero, quod non ait: « Nec multitudo

1- Scilicet Christus.
2- Marc. 15. 28.
3- Ommittitur, *ipse,* in Pratel. et Utic.
4- Isai. 53. 3.
5- Longip. *et bonorum verba.*

locorum extollat te; » sed ait: « Nec multitudo locorum inclinet te. » Omnis enim qui temporaliter extollitur eo ipso quo extollitur, inclinatur: quia cum se exterius erigit, intus cadit. Eliu itaque casum cordis in elatione intuens, ait: « Nec multitudo locorum inclinet te. » Ac si voce arrogantium, sanctae Ecclesiae (1) diceretur: Cave, ne si universitatis veneratione extolleris, ab interna intentione curveris. Sequitur:

CAPUT XLI.

Quod arrogantes se solos sapientes et dignos honore aestimant, eos vero qui pro patribus in Ecclesiae doctores positi sunt illudunt et quasi idiotas aestimant.

Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.

75. Quos alios sactae Ecclesiae robustos accipimus, nisi eos qui ad vincenda mundi huius desideria et coeptis sublimibus et consummatis profectibus convalescunt? Magnitudo itaque eius in robustorum suorum vita consistit; quia tunc gloriosior redditur, eum pro defensione veritatis ad mortem usque ab electis illius (2) constanti virtute certatur. Arro-

1- Al. *diceret.*

2- Colb. *inconcussi virtute.* Tertius Bessar. *tota virtute.* Mox, *præpositos esse conspiciunt ... consolantes.*

gantes igitur viri subductis de hoc mundo Apostolis, subductis ad superna Martyribus, quia fortasse doctiores valentioresque praepositos (1) abunde deesse conspiciunt, quasi solos se remansisse intra Ecclesiam suspicantur. Unde dum se præferunt, ei velut (2) consulentes illudunt, dicentes: «Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.» Ac si apertis exprobrationibus dicant: Nequaquam te magnitudinem habere confidas, quia subductis prioribus patribus, iam non habes de quorum vita glorieris. Dicunt hæc profecto, nescientes quia omnipotens Deus Ecclesiam suam digna sine administratione non deserit. Nam cum fortes ad præmium vocat, eorum vice debiles ad certamina roborat: cum illos suscipiendo remunerat, istis laborum vires, quas remuneret, subministrat. De quibus eidem sanctae Ecclesiae dicitur: « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. » (3) In virtutem quippe antiquorum patrum, hi qui postmodum praelati sunt, subrogantur: quia et cum annosa arbusta succiduntur, in eorum robur tenera virgulta succrescunt. Sed arrogantes viri convalescere non credunt; quos infirmos aliquando noverunt; et permutatos venerari despiciunt, quos despicabiles fuisse meminerunt.

76. Quia vero in ea iustiores paucos, iniquos autem numerosiores aspiciunt, sicut et in tritura frugum maior est multitudo palearum; etiam iustorum vitam ex iniquorum

1- Baluz. et Colb. *abunde esse*; male, etsi *abunde deesse*, etiam vix dici possit; sic tamen legitur in MSS. Pratel. Utic. et aliis, nec non in omnibus excusis.

2- Baluz. *consolantes*.

3- Ps. 44. 17.

aestimatione contemnunt. Vident profecto, quod nonnulli rectores illius, temporali potestate subnixi, eiusdem potestatis elatione pascuntur. Vident quod religionis reverentiam, quam huic mundo patres (1) moriendo servaverunt, hi exultando in terrenis gaudiis metunt; et perpendunt quidem quia robusti sunt, sed non fortitudine. Nam dum temporali potestate fulciuntur, quasi quadam debilitate roborantur. Quanto enim exterius fortes sunt, tanto a cunctis fortitudinis viribus intus inanescunt. Et idcirco ab arrogantibus ei dicitur: « Depone robustos fortitudine. » Ac si aperte dicatur: Illi tibi veraciter (2] robusti inhaeserant, qui in te hoc quod docendo locuti sunt, vivendo tenuerunt: nunc vero hi qui tibi praesident, (3] visione robusti sunt, non fortitudine; quia honorabiles quidem se ostentare non desinunt, sed tanto imbecilliores et contemptibiliores sunt, quanto honoris sui gloriam despici pro veritate pertimescunt. Quod arrogantes quidem de plerisque veraciter sentiunt, [sed eo in elationis vitium corruunt, quo omnes quos praeesse conspiciunt, tales arbitrantur. Neque enim debet plurimorum malum tendere in aestimationem cunctorum: quia etsi iniqui sunt quos cognoscentes diiudicant, nonnulli tamen sancti sunt quos ignorant. Trituræ quippe tempus est, (4) et adhuc grana sub paleis latent. Nullus ergo ex area fructus exspectabitur, si hoc solum in ea esse creditur, quod super-

---

Ita Turon. Eboric. aliique Norman. Colbert. etc. quibus consentiunt vet. edit. Recentioribus magis arrisit, *seruerunt*, haud dubie propter antithesim alterius verbi *metunt*; cuius loco Vindoc. et Turon. habent *metuunt*.

2- Vindoc. *robusti inhæreant.*

3- Tertius Bessar. *Jussione.*

4- Turon. *et si adhuc grana.*

ficietenus videtur. Igitur quia quos cernunt, despiciunt, et in antiquorum patrum ordinibus hos quos norunt, subrogari contemnunt, apte subiungitur:

Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.

77. Ac si aperte arrogantes dicant: Ignorantiæ tuæ obscuritate non agas, ut in loco fortium numerositatem subroges infirmorum. Populi quippe nomine designantur, qui quasi vulgari consuetudini dediti, in cunctis quæ appetunt, passim vivunt. Noctem vero protrahere est, (1) ut pro robustis populi ascendant, si per negligentiam agitur, ut doctorum et fortium loca indocti ac debiles sortiantur. Popoli pro robustis ascendunt, quando hi qui vivere inique didicerunt, pastorum loca percipiunt. Quod recte quidem dici poterat, si humiliter diceretur. Arrogantes enim etiam cum bona admonent, superstitionis suæ vitium exercent. Nam plus, sicut et superius dictum est, increpando ferire appetunt, (2) quam consolando refovere. Unde mox subiungitur:

(3) Ne declines ad iniquitatem: hanc enim coepisti sequi post miseriam:

Hoc profecto arrogantes Ecclesiæ miseriam vocant, quod

1- Verbum *est* coniunge cum sequenti membro, *si per negligentiam* ect.

2- Ebroic. Pratel. Utic. Vindoc. *quam consulendo*. His consonant tertius Bessar. qui mox habet *Cave*.

3- In recent. edit. *Cave ne*, abest *Cave*, a MSS. Baluz. Colb. Norm. et a vet. excusis.

despectam Deo eius multitudinem suspicantur; et eo illam altiori elatione contemnunt, quo et despectam Deo funditus suspicantur.

His igitur figurata expositione transcursis, iam nunc inserenda sunt quæ moraliter sentiuntur, ut figura Ecclesiæ cognita, quam expressam generaliter credimus, audiamus etiam quid ex his verbis in singulis specialiter colligamus. Ait itaque:

CAPUT XLIII.

Sensus moralis. In facienda correctione, subesse debet ira, non praeesse.

Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas.

78. Omnis, per quem necesse est aliena vitia corrigi, semetipsum prius debet solerter intueri, ne dum aliorum culpas ulciscitur, ipse ulciscendi furore superetur. Plerumque enim mentem sub obtentu iustitiæ, iræ immanitas vastat: et dum quasi sævit zelo rectitudinis, rabiem explet furoris; iusteque se facere æstimat, quidquid ira nequiter dictat. Unde et modum sæpe ulciscendi transgreditur; quia mensura iustitiae non frenatur. Dignum quippe est, ut cum aliena corrigimus, prius nostra metiamur; ut prius mens a sua accensione deferveat, prius intra semetipsam zeli sui impetum tranquilla aequitate componat: ne si ad animadvertenda vitia abrepto furore trahimur, peccatum corrigendo, peccemus; et qui culpam diiudicando insequimur, immoderate (1)

1- Ita elegantius in MSS. Colb. Baluz. Turon. Vindoc. uno Ebroic. Pratel. Utic. et in vet. edit. Paris. Aliae habent, *feriendo sæviamus.*

feriendo faciamus. Non autem iam correctio delinquentis, sed magis oppressio sequitur, si in ultione ira ultra quam culpa meretur, extenditur. In correptione quippe vitiorum subesse menti debet iracundia, non praeesse: ut exsecutionem iustitiae non dominando praeveniat, sed famulando subsequatur: et (1) notum iudicium possessa impleat, non possidens praecurrat. Bene itaque dicitur: « Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas. » Quia videlicet si is qui corrigere nititur, ira superatur, opprimit antequam corrigat. Nam dum plus quam debet, accenditur, sub iustae ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrenatur. Quod plerumque idcirco evenit: quia corda rectorum minus amori sunt solius creatoris intenta. Nam dum multa in hac vita appetunt, (2) innumeris cogitationibus dispergunt: et cum subito subditorum culpas reperiunt, digne cum Deo eas iudicare nequeunt: quia corda sua in curis transitoriis sparsa, (3) ad districtionis culmen colligere repente non possunt. Commoti ergo tanto minus ad ulciscenda peccata libram aequitatis inveniunt, quanto eam tranquillitatis suæ tempore non requirunt. Unde cum Eliu diceret: « Non te superet ira, ut aliquem opprimas; » quatenus easdem causas iniustitiæ, et iræ superantis exprimeret, illico adiunxit:

CAPUT XLIV.

Ex originali peccato inquieta hominis mutabilitas oritur.

1- Baluz. et Pratel. *et notum iudici possessa impleat, non præcurrat.* Ita quoque vet. edit. Paris. et Basil. Tertius Bessar *motum iudicii . . . non praecurrat.*

2- Pratel. *in innumeris.* Tertius Bessar. *in innumeras cogitationes dispergunt.* Mox, *discretionis.*

3) Baluz. Colb. Vindoc. Pratel. Utic. et alios Norm. hic sequimur, non excusos, ubi legitur, *ad discretionis.*

Nec multitudo locorum inclinet te.

79. In tot quippe locis inclinamur, in quot supervacuis curis extendimur. Nam sicut locus est corporis spatium corporale; ita locus est mentis unaquaeque intentio cogitationis. Quæ dum huc illucque impellitur, si delectatione aliqua cogitationis suæ libenter occupatur, velut in quodam loco ponitur, ut quiescat. Nam quoties victi tædio a cogitatione in cogitationem ducimur, quasi fessa mente de loco ad locum migramus. Tot itaque loca culmen mentis inclinant, quot subortæ cogitationes unitatem bonæ intentionis dissipant. Recta etenim mens staret, si uni, cui debuerat, cogitationi semper inhæreret. Recta mens staret, si non se innumeris motibus fluxa mutabilitate prosterneret. Sed dum nunc ista pertractat, nunc ad alia dilabitur, quasi per locorum multitudinem ab statu suæ rectitudinis inclinatur: et dum per plura se tendit, ab una cui adhærere debuit, intentione se deiicit. Qui tamen mutabilitatis usus ex primæ prævaricationis vitio iam quasi in naturam venit. Nam cum stare animus in semetipso nititur, a semetipso aliquo modo etiam nesciendo derivatur. Humana namque anima ab unaquaque re, cui intenditur, fastidio impellente removetur. Sed dum inhianter cogitanda appetit, et repente cogitata fastidit, docet quod aliunde pendet, quæ quolibet posita non requiescit. Ad illum quippe suspensa est a quo formata. Et quia ad Deum solum appetendum facta est, omne autem quod infra appetit, minus est; iure ei non sufficit, quod Deus non est. Hinc est, quod huc illucque spargitur, et ab unaquaque re, ut diximus, fastidio impellente removetur. Delectationis videlicet avida, quærit quo pauset: unum vero quem suffi-

cienter habere poterat, amisit. Unde nunc per multa ducitur: ut quia qualitate rerum non potest, saltem varietate satietur.

80 (1) Sancti autem viri cauta se observatione custodiunt, ne ab intentione sua mutabiliter dissolvantur, et quia idem esse appetunt, ad cogitationem qua Deum diligunt, se solerter adstringunt. In contemplatione namque creatoris hoc accepturi sunt, ut una semper mentis stabilitate perfruantur. Nulla eos tunc mutabilitas dissipat: quia scilicet eorum cogitatio sibimetipsi semper indissimilis perseverat. Hoc ergo cum labore nunc conantes imitantur, quod post in munere gaudentes accipiunt. Cui se Propheta immutabilitati, virtute amoris adstrinxerat, cum dicebat: « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini. » (2) Huic Paulus unitati (3) intentione adhaeserat, dicens: « Unum autem, quae retro sunt oblitus, ad ea quae ante sunt extentus, sequor ad palmam supernae (4) vocationis Dei in Christo. » (5) Nam si quid in eorum corde humanitus diffluit, mox hoc discussio severa restringit; et cum quasi pueriliter cogitatio labitur, iuvenili mox coërcitione refrenatur. Unde fit, ut sparsam mentem continuo colligant, et in una quantum praevalent cogitatione componant. Quia igitur status mentis cogitationum mutabilitate curvatur, recte ab Eliu dicitur: « Nec multitudo locorum inclinet te. »

1) Editi, *Sancti autem viri quia cauta se observatione custodiunt.* Redundat *quia*; omittiturque in MSS. Pratel. Utic. et aliis. Baluz. et Colb. habent, *casta se.*

2) Psal. 26. 4.

3) Tertius Bessar. *Hinc . . . unitati intentionis.*

4) Pratel. et Utic. *supernae vocationis Christi.* Conveniunt cum Baluz. et Colb. et tertius Bessar.

5) Philip. *3. 13.*

81. Sed saepe dum viri iusti animus in ipsa intentionis suae arce consistit, dum ab omni mutabilitatis se sparsione colligit, dum quidquid in se superflue oboritur, premit; ipsa suae rectitudinis gloria tangitur, et in tumore propriae praesumptionis elevatur. Qui enim magna agit, quamvis de se humilia sentiat, scit tamen magna esse quae agit. Nam si magna esse nescit, ea proculdubio minime custodit. Quæ dum custodire negligit, aut in eis minus proficit, aut ea funditus amittit. Dum ergo bona opera scire necesse est ut custodiamus, ex ipsa eorum scientia elationis aditus panditur, et ad operantis cor culpæ manus admittitur, qua vastante rapiantur. Mira autem dispensatione agitur, ut conditor noster sublevatum prosperis animum subita concuti tentatione permittat: quatenus (1) semetipsum in infirmitate verius videat, et ab eo quem virtutibus sumpserat, iam seipso melior, elationis fastu descendat. Unde et bene nunc subditur:

CAPUT XLV.

Ne de nobis praesumamus, Deus tentatione nos pulsari permittit.

Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.

82. Robusti quippe sunt motus cordis, cum nulla, nisi quae virtutis sunt, sentiunt. Sed magnitudinem et robustos

1) Deest, *semetipsum*, in Ebroic. et aliis Norm.

motus deponimus, quando pulsante vitio cogimur pensare quid sumus. Robustos motus deponimus, quando iam non de virtute attollimur, sed in culpa consentiendo, obrui de ipsa (1) qua quatimur infirmitate formidamus. Multum namque de se animus confidit, quando sibi ad votum vires suppetere conspicit. Iam sibi fiduciam sanctitatis arrogat, iam se idoneum etiam ad cuncta virtutum culmina, quae sola cogitatione conceperit, putat. Sed cum hunc tentatio subito oborta transverberat, eas quae natae de virtutibus fuerant, elatas cogitationes funditus turbat. Quasi securam quippe urbem inopinatus hostis ingreditur: et repentino gladio superborum civium colla feriuntur. Nihil ergo tunc, nisi continuus luctus agitur, (2) dum capta urbs animi, a magnatum suorum gloria cæde interveniente vacuatur. Unde nunc dicitur: « Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine. » Ac si aperte diceretur: Omne quod intrinsecus de bona actione (3) intumueras, reprime, et cordis motus quos ex recto opere robustos habueras, depone: quia iam in ipsa adversitatis tentatione consideras, quam frustra prius de te magna elatus æstimabas. Quae videlicet magnitudo idcirco absque tribulatione deponenda dicitur: quia nimirum cum per tentationem humilitas proficit, prospera est ipsa adversitas quæ mentem ab elatione custodit. Sed tamen sine magna tribulatione non agitur, cum tranquilla mens, irruente tentatione, quasi repentino hoste turbatur. Ipsa namque tentationis adversitas dum se menti inserit, quasdam in illa tenebras

1) Plerique edit. *quam patimur.*

2) Turon. et Colb. *dum capta urbs a nimia magnatorum.* In Norm. legitur quoque, *magnatorum*, hic aliquot versus omissi in Baluz.

3] Al. *intumuerat*; ut legitur in Pratel.

gignit, eamque obscuritate suae amaritudinis turbat, quae apud se dudum virtutum dulcedine irradiante claruerat. Unde et apte subiungitur:

CAPUT XLVI.

Tentatio tenebras gignit, et procellas excitat.

Ne protrahas noctem ut ascendant populi pro eis.

83. Nox quippe protrahitur, cum suborta tentatione tristitia consolatione concita non finitur. Nox protrahitur quia moeror animi confusis cogitationibus elongatur. Nam dum mens posita in tentatione considerat quod a virtutis suae pristina soliditate repellitur; superductis moeroribus, quasi quibusdam tenebris caecatur, atque ab omni luce gaudii eius oculus clauditur, dum solicita trepidat, ne hoc quod esse dudum coeperat, funditus amittat. Unde et bene dicitur, quod in hac nocte pro robustis populi ascendunt: quia videlicet in hoc moerore tentationis pro robustis motibus indignae cogitationes et multiplices in corde prosiliunt. Nam dum se in perturbatione conspicit, (2) iam pene amisisse quod fuerat, fluctus in se innumeros tumultusque coacervat: modo tranquillitatem suam quia perdidit, dolet; modo ne usque ad prava opera corruat, pertimescit; modo in quo culmine steterat, meminit: modo in quo vitiorum

1- Longip. *iam pene amisisse quod fuerat credens, fluctus etc.*

profundo per delectationem iaceat, attendit: modo ad resumendas vires se reparat: modo se eas posse resumere quasi victus iam fractusque desperat.

84. (1) Cum ergo super addictam mentem tam multiplices cogitationes prodeunt, hanc quasi in nocte populi consurgentes premunt. Quos nimirum populos non per se, sed per divinæ protectionis auxilium, Propheta subigere se posse præsumpserat, cum dicebat: « Protector meus, et in ipso sperabo, subiiciens populos sub me. Sanctis quippe mentibus populi subiguntur, cum ab eis per districtæ severitatis præsentiam, cogitationes stultæ dissiliunt, ut non per abrupta phantasmatum rapiant, sed rationi subditæ a corde humiliter conquiescant. Quia ergo positus in tentatione animus, qui de se in prosperis maiora praesumebat, tumultus spei desperationisque tolerat, recte nunc dicitur: « Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. » Ac si aperte diceretur: In tentatione deprehensus, citius tenebras mœroris incide, ne qui in tranquillitate de te alta senseras, in perturbatione quoque deterius cogitationum te caligine confundas. Quod recte Eliu diceret, si tamen cui diceret, sciret. Nam hæc beato Iob tanto minus congruunt, quanto ab illo omnia altius sciuntur. Quia vero, ut saepe diximus, arrogantes dum præsumunt docere (2) quos non debent, usque ad contumeliosa increpationum verba dilabuntur, subditur:

1) Vulgati, *Ad supradictam mentem.* Emendavimus ex MSS. Baluz. Colb. Utic. Pratel. etc. De hac voce Gregorio familiari iam diximus lib. 2. c. 9. n. 15.

2. Pratel. *quod non debent.*

CAPUT XLVII.

Quod iniquitatem post miseriam sequitur, qui post correptionem vitium incurrit impatientiae: et de modo corrigendi arrogantium.

Cave ne declines ad iniquitatem: hanc enim coepisti sequi post miseriam.

85. Iniquitatem post miseriam sequitur, qui post mala, (1) quæ pro correptione sustinet, ferventi corde impatientiæ se facibus inflammat. Quod beatum Iob perpetrasse Eliu credidit, qui eum inter flagella positum, liberis effari vocibus audivit: videlicet nesciens quia omne quod dixit, non hoc de iniquitate impatientiae, sed de virtute veritatis protulit; quia ab interni iudicis sententia nec cum se iustificaret, erravit. Sed considerandum valde est, quo modo cum diceret: « Ne declines ad iniquitatem; » de eadem iniquitate protinus subdidit: « Hanc enim cœpisti sequi post miseriam. »

86 Quid est hoc, quod dum ad eam (2) declinare vetat, de ea protinus quasi ad quam declinatum iam fuerit, damnat: nisi quod arrogantes viri plus videri iudices quam consolatores volunt? Unde (3) et nonnunquam ea districtis sententiis feriunt, quæ nata in corde suspicantur; et priusquam certa sit culpa delinquentium, profertur invectio

1) Vindoc. *quæ pro corruptione.*
2- Utic. et Pratell. *declinari*. Tertius quoque Bessar. *declinari.*
3- Colbert. Baluz. *et nunquam,* sed mendose.

districta verborum, et ante per sententiam percutitur, quam prodeat quod feriatur.

87. Quamvis et iusti viri plerumque pravis et occultis cogitationibus arguendo obviant: sed cum easdem cogitationes aliqua quæ præeunt, opera demonstrant, plerumque ab auditorum suorum cordibus ea vitia, quæ necdum prolata sunt, manu correptionis eradicant, sed iam illa subsequi conspiciunt ex aliis quae præcedunt. Sicut enim corporales medici quasdam ægritudines iam venisse inveniunt, (1) quasdam vero ne veniant medentur: ita doctores sancti aliquando inventa vulnera saluti restituunt, aliquando vero agunt in mentibus, ne vulnerentur. In quibus solerter intuendum est quia sicut certa plerumque cum asperitate redarguunt, ita incertis vitiis et cum tranquillitate contradicunt: certa ferientes increpant, incerta (2) præmunientes divitant. Quam quia arrogantes viri discretionis regulam nesciunt, sententiarum suarum iaculis sicut nota, sic incognita; sicut certa, sic etiam incerta configunt. Unde nunc ab Eliu dicitur: « Cave ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpisti sequi post miseriam. » Quia vero ea quae subnexa sunt, longiori allegatione protrahuntur, istum libellum hoc fine constringimus, ne immoderatius (3) extendatur.

1- Vindoc. Pratel. et alii, *quibusdam vero ne veniant, medentur*. Colb. *ut ne veniant medentur*.

2) Tertius Bessar. *praemonentes*.

3) Tertius Bessar. *ostendamus*.

LIBER VIGESIMUS SEPTIMUS.

Duodecim altimi Versus Capitis XXXVI exponuntur, cum integro Capite XXXVII ingeniose quaesitis ad adstruendam tum doctrinam, tum ethicen Christianam sensibus.

CAPUT I.

Quod multi prophetiæ spiritum accipiunt, sed tamen ad sanctitatis meritum non attingunt.

QUisquis de magnis dictis arrogantium sumere scientiam nititur, providere solerter debet, ne hoc quod eorum scientiam altum tumet, imitetur: (1) ne cum virtutum verbis, morum vitia colligat; et in eo quod loquendi notitiam assequitur, vivendi se imperitia transfigat. Hos namque cum fortia dicere audimus, sed tamen de dictis fortibus tumere conspicimus, quasi doctrinae hortum ingressi, de spinis rosas attingimus. Discreta ergo nobis solicitu-

1) Vetus edit. Basil. Gilot.. Gussanv. et plur. *ne cum virlutum flore.* Plo, *flore*, legitur, *verbis*, in omnibus MSS. nostris, et in vet. edit. Paris.

dine opus est, et carpere quod redolet, et cavere quod pungit: ne si fortasse improvide dictorum flos legitur, (1) incauta legentis manus morum spina laceretur. Eliu itaque doctus et arrogans, profert aliquando quod redoleat, aliquando quod pungat. Sic igitur sumendum est de eius doctrina quod flagrat, ut tamen solicite cavendum sit de elatione quod vulnerat. Qui multa quidem superius moraliter intulit, sed in verbis sequentibus (2) ad sola se prophetiæ arcana sustulit. Ima enim moralitatis deserit, et ad prophetiæ summa conscendit.

2. Nec mirandum, quod vir arrogans impleri prophetico spiritu potuit, cum Saul etiam in numero prophetarum fuit. Sed hoc de Saule cur dicimus, cum ex visione angeli accepisse verba rationabilia et asinam noverimus? Sed sicut irrationale animal rationis verba edidit; nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit: ita sæpe quilibet indignus sancta verba per prophetiæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit; ut et supra se loquendo emineat, et infra se vivendo torpescat. Unde nunc Eliu Redemptoris nostri adventum humilem non humilis conspicit, et cum prophetando praedicat, quem elatis moribus impugnat; dicens:

CAPUT II.

Christus simul humilis in infirmitate et

1- Al. *incaute legentibus*, ut est in Gilot. Gussanv. et plur. edit. Lectio nostra est MSS. Turon. Colb. Longip. Ebroic. aliorumque Norm. et vet. edit. Paris. et Basil.

2- Long. *ad se arcana sustollit:* legitut etiam, *sustollit* in Pratel. et alius.

excelsus in fortitudine, ceteros legislatores longe antecellit. *

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua et nullus ei simulis in legislatoribus.

3. Ac si aperte dicat: Qui humilis videbitur in infirmitate, excelsus manet in fortitudine: Paulo hoc etiam attestante, qui ait: « Quia et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.» (1) De quo recte subiungitur: «Nullus ei simulis in legislatoribus.» Legislator Moyses, legislator Iosue, legislatores etiam Prophetae: legislatores cunctos dicere possumus, quos ex Lege admonuisse recta populum scimus. Sed huic Mediatori in legislatoribus similis nullus est: quia isti gratuito vocati ex peccatis ad innocentiam redeunt, et ab his quae in semetipsis experti sunt, prædicando alios reducunt. Redemptor autem noster homo sine peccato est, filius sine adoptione, nec perpetravit unquam quod redarguit: et sic mundo ex humanitate loquitur, ut tamen eidem mundo ante secula ex divinitate dominetur. Hinc Mediatorem Dei et hominum quidam legislatoribus similem fuisse crediderunt. Nam requirenti: « Quem dicunt homines esse filium hominis; » (2) responderunt discipuli, dicentes: « Alii Iohannem Baptistam, alii Eliam, alii Ieremiam, aut unum ex Prophetis. » (3) Sed nimirum Petro quam excel-

1- 2. Cor. 13. 4.

2- Matth. 16. 23.

3- Corruptissime in edit. Gilot. Gussanv. et nonnullis, *sed nimirum Petrus, quam excelsus in fortitudine esset apparuit.* Ubi ad Petrum refertur fortitudo, quam in Christo divinam commendat S. Doctor, aliudens ad hunc locum Iob: *Ecce Deus excelsus in fortitudine, et nullus ei similis*

sus in fortitudine esset, aperuit cum eum veraciter intuens, a legislatorum æqualitate discrevit, dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi. » (1) Unde recte de illo sponsa in Canticis canticorum dicit: « In lectulo meo per noctes quaesivi quem diligit anima mea, quaesivi illum, et non inveni. » (2) Et paulo post: « Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. » De quibus rursum dicit: « Vulneraverunt me, tulerunt pallium meum.» (3) Quos iterum percunctatur, dicens: « Num quem diligit anima mea vidistis? paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. » (4)

4. Dilectus namque per noctes in lectulo quaeritur: quia intra secreta cordis cubilia in tribulatione spiritus desideratur. Quem tamen quaerens sponsa non invenit: quia electa quaeque anima iam quidem amoris eius facibus flagrat, (5) sed adhuc quaesiti negatur species, ut amantis desiderium crescat; et quasi in siti aqua subtrahitur, ut eiusdem sitis aestus augeatur: et quo hanc diutius sitiens desiderat, eo quandoque cum invenerit, avidius sumat. Sed hanc quaerentem vigiles inveniunt, eamque vulnerant, et eius pallium tollunt: quia unamquamque animam redemptoris sui iam speciem requirentem, cum soliciti doctores inveniunt, hanc

in legislat. In vet. edit. Basil. Paris. 1518. et nonnullis legitur: *Petrus quam excelsus in fortitudine esset.* (Christus) *aperuit* et quidem optimo sensu, quem posteriores editores prae oscitantia legentes, *apparuit*, pro *aperuit*, corruperunt. Sequimur MSS. Baluz. Colb. Turon. Vindoc. Norm. etc.

1- Matth. *16.*

2- Cant. 3. *1.*

3- In Tertius. Bessar. desunt, *quos iterum percunctatur dicens.*

4- Cant. 3.

5- Longip. *sed adhuc quaeritur species.*

per praedicationis verbum coelestis amoris (1) spiculis vulnerant, (2) et si quod ei adhuc de vetusta conversatione tegmen inest, subtrahunt, ut quo exuta ab huius mundi onere redditur, eo is qui quaeritur, ab illa citius inveniatur. Bene autem subditur: « Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. » Quia visionis eius mens avida, nisi prophetarum aestimationem, nisi patriarcharum celsitudinem, nisi cunctorum hominum mensuram transenderet, eum qui est super homines, non inveniret. Transire ergo est vigiles, etiam eos (3) quos miratur, in eius comparatione postponere. Et tunc is qui quaerebatur cernitur, si homo quidem, sed tamen extra mensuras hominum credatur. Unde bene nunc dicitur: « Nullus ei similis in legislatoribus. » Sed is videlicet per infirmitatem carnis, nostris obtutibus apparens, dum alios reprobat, alios vocat, mira iudicia exhibuit quae a nobis et cogitari possint, et comprehendi non possint. Ait namque: « In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant: et qui vident, caeci fiant. » (4) Et rursum: « Confiteor tibi pater Domine coeli et terre, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » (5) In quibus nimirum iudiciis Iudaea repellitur, Gentilitas aggregatur. Quod videlicet factum mirari possumus, sed perscrutari nullatenus valemus. Unde et bene nunc ab Helia subditur:

1- Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *spiculis figunt.*

2) Tertius Bessar. hic ponit *Quos iterum percunctatur dicens: Num q. d. a. m. v.*

3] Omittunt, *anima,* edit, recentiores, quam vocem revocavimus ex MSS. Baluz. Colb. Ebroic. etc.

4) Iohan. 9. 39.

5) Matth. 12. 25.

CAPUT III.

Iudicia eius scrutari, multo minus reprehendere, non debemus.

Quis poterit scrutari vias eius? aut quis audet ei dicere: operatus es iniquitatem?

5. Ac si dicat: Cuius perscrutari actio non potest, quo pacto reprehendi potest? Nemo enim bene iudicat quod ignorat. Tanto ergo debemus sub eius iudiciis silendo quiescere, quanto et rationem iudiciorum illius nos cernimus non videre. Unde et bene subditur:

CAPUT IV.

Quod nostrae scientiae mensuram Christi opera ascendat.

Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri.

6. In scriptura sacra viri aliquando angeli, aliquando autem perfectae vitae homines memorantur. Nam quia aliquando vir angelus dicitur, Daniel Propheta testatur, dicens: « Ecce vir Gabriel. » (1) Rursum, quia virorum nomine perfectae vitae homines exprimuntur, in Proverbiis sapientia

1- Dan. 9. 21.

loquitur, dicens: « O viri, ad vos clamito. » (1) De Domino igitur viri canunt, cum eius nobis potentiam vel superni spiritus, vel perfecti quique doctores innotescunt. Sed tamen opus eius ignoratur: quia nimirum iudicia illius ipsi etiam qui hunc (2) praedicant, impenetrata venerantur. Et sciunt ergo quem praedicant, et tamen eius opera ignorant: quia cognoscunt per gratiam eum, a quo facti sunt, sed eius iudicia comprehendere nequeunt, quae ab illo etiam super ipso fiunt. Quod enim omnipotens Deus perspicue in sua actione non cernitur, Psalmista testatur, dicens: « Qui posuit tenebras latibulum suum. » (3) Et rursum: « Iudicia tua abyssus multa. » (4) Atque iterum: « Abyssus sicut pallium amictus eius. » (5) Unde bene etiam per Salomonem dicitur: « Sicut ignoras quae sit via spiritus, et qua ratione compingantur ossa in ventre praegnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. » (6)

7. Ut enim unum multis loquar, duo ad hanc lucem parvuli veniunt, sed uni datur ut ad redemptionem per baptisma redeat, alter ante subtrahitur, quam hunc regenerans unda perfundat. Et saepe fidelium filius sine fide rapitur, saepe infidelium concesso fidei sacramento renovatur. Sed fortasse aliquis dicat, quod hunc Deus acturum prave etiam post baptisma noverat, et idcirco eum ad baptismatis gratiam non perducat. Quod si ita est, peccata quorumdam proculdubio priusquam sint perpetrata, puniuntur. Et quis ista recte sentiens dixerit, quia omnipotens Deus, qui alios

1- Prov. 8. 4. — 2) Scilicet Dominum.
3) Psal. 17. 12.
4) Psal. 35. 7.
5) Psal. 103. 6.
6) Eccle. 11. 5.

a perpetratis facinoribus liberat, haec in aliis etiam non perpetrata condemnet? Occulta itaque sunt eius iudicia: et quanta obscuritate nequeunt conspici, tanta debent humilitate venerari. Dicat ergo: « Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri. » Ac si aperte diceret: De quo fortes quique locuti sunt, eius opera tuae mentis oculis absconduntur: quia mensuram tuae notitiae eo ipso quo humanitate circumscriberis, transeunt. Sequitur:

CAPUT V.

Quod Deum quidem esse scimus, quod maius est: et eius iudicia ignoramus, quod minus est.

Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.

8. Omnis homo eo ipso quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit, Deum esse. Quem nimirum jam videre, est dominationem illius (1) ratiocinando conspicere. Cum vero dictum sit: « Omnes homines vident eum, » recte subiungitur: « Unusquisque intuetur procul: » quippe eum intueri, est non iam illum per speciem cernere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare. Procul illum hic etiam electi conspiciunt: quia necdum claritatem illius (2) per acumen intimae visionis apprehendunt. Cui etsi iam per amorem iuxta sunt;

1] Deest, *ratiocinando,* in Baluz. Utic. Pratel. ac al. Norm.
2) Ebroic. et plur. *per acumen illius intimae.*

adhuc tamen ab illo terrenae inhabitationis pondere disiunguntur: et quamvis ei bene vivendo inhaereant, a contemplationis eius specie longe se esse suspirant. Quem nimirum reprobi etiam cum in iudicium venientem viderint, procul intuentur: quia non eum in divinitatis forma, sed in sola qua et comprehendi potuit humanitate conspiciunt: quia videlicet eorum oculos reducta tunc ad memoriam sua male gesta reverberant, et dum eius humanitatem vident, cuius divinitatis claritatem non vident, miro modo ab eius visione quem conspiciunt, longe fiunt.

Sed cum dicitur: « Memento quod ignores opus eius, » ac deinde subiungitur: « Omnes homines vident eum; » quem sicut diximus, videre, est transcendentem omnia eius essentiam ex ratione colligere: valde mirandum est, quod et ipsum cernimus, et eius opus ignoramus. Dubii quippe de eius essentia non sumus, et tamen in eius iudiciis incerti remanemus. Patet nobis quod summum est: absconditur, quod minimum. Minus quippe sunt opera, quam ipse; et agentem cernimus, sed in actione caligamus: quia videlicet cur quid fiat incertum est, sed quis sit qui haec incerta faciat, incertum non est. Dicat ergo: « Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri: omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul; » quia eum, cuius iudicia minime comprehendimus, esse per rationem videmus: (1) quem tamen adhuc procul cernimus, quia ab eius fortitudine, nubilo infirmitatis nostrae separamur. Sequitur:

1) Edit. vet. Paris. et Basil. aliaeque posteriores, *quem tanto adhuc procul cernimus, quanto ab eius fortitudine*, etc. Lectionem nostram quam Gussanv. in marg. annotavit, suppeditarunt MSS. Baluz. Colb. Vindoc. Longip. Ebroic. alique Norm.

CAPUT VI.

Quod infirmum Christi secundum carnem fortius est hominibus: nec in hac humana natura aliquis ei, vel in patribus, vel in prophetis possit aequari.

Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.

9. Superius dixerat: « Ecce Deus excelsus; » nunc iterum dicit: « Ecce Deus magnus. » Quid est quod de Deo loquens, ecce, dicit, et ecce, repetit, nisi quod ecce, dicimus de ea re, quam in praesenti monstramus? et quia Deus ubique praesens est, cum de illo, ecce, dicitur, etiam non videntibus adesse memoratur. Bene autem eum vincere scientiam nostram narrat, quem videri ab omnibus dixerat: quia etsi ex ratione conspicitur, magnitudo tamen illius, nulla nostri sensus subtilitate penetratur. Quidquid namque de claritate eius magnitudinis scimus, infra ipsum est: et tanto ab eius scientia longe repellimur, quanto eius potentiam nos comprehendisse suspicamur. Nam quamvis in altum mens nostra rapiatur, eius tamen magnitudinis immensitate transcenditur. Cuius tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando eum nos digne cognoscere non posse sentimus. Sequitur:

CAPUT VII.

Deus sine spatio immensus, sine initio aut fine aeternus.

Numerus annorum eius (1) inaestimabilis.

10 Dicere utcumque æternitatem voluit, et ipsam æternitatis longitudinem annos vocavit. Cum enim brevitatem temporis dilatare volumus, momenta per horas, horas per dies, dies per menses, menses autem per annos extendimus. Quia ergo peramplum quiddam dicere voluit, sed quid diceret latius non invenit, (2) in Deo annos sine æstimatione numeri multiplicavit, dicens: « Numerus annorum eius inæstimabilis; » ut dum ea quæ apud se sunt prolixa multiplicat, æternitatis longitudinem se metiri non posse infirmitas humana cognoscat. Tende itaque oculum in æternitatem, ut videas Deum, vel quando est a principio, vel quousque: (3) et nusquam finis superior, quia esse non incipit: nusquam finis inferior, quia esse non desinit. Intra ipsum omnia coangustantur, ipse vero circa omnia sine spatio extenditur, sine loco dilatatur. Ecce cuncta quæ facta sunt, (4) ea ipsa circumscriptione qua creata sunt, superiori et inferiori fine cinguntur. Lege enim sua, (5) quia a non esse incipiunt, festinant non esse.

1) Turon. *innumerabilis*

2) Editi, *ideo annos*, pro *in Deo*; legendum esse, *in Deo*, persuaserunt MSS. Colb. Baluz. Anglic. et Norman. nec non codices a Gussanv. visi, ex quibus depromptam lectionem hanc margini inscripsit. *Ideo* tamen in tertio Bessar.

3) Longip. *et nusquam invenitur finis superior.*

4) Tertius Bessar. *Ecce cuncta quae facta sunt id est quae cogitari possunt ad divinam descriptionem non concludunt ipsum, sed concluduntur ab ipso, qui est* a *et* ω *et sic concluduntur.* Quod glossema videtur. Mox habetur *quasi dum esse incipiunt f. n. e.*

5) Vet. edit. *quia dum esse incipiunt.* Gilot. et aliae posteriores, *quae ante esse incipiunt.* Corruptum hunc locum sanavimus ope MSS, maxime Vindoc. Ebroic. et aliorum Norman.

11. Sed quædam mirabiliter acceperunt, ut quamvis ea finis superior inchoat, finis tamen inferior non constringat; et licet esse incipiant, esse in perpetuum non desistant. Horum vero æternitas idcirco summæ est æternitatis dissimilis, quia æterna esse cœperunt. Cum ad extrema prospicimus, horum finem qui omnino deest, non comprehendimus: eorum tamen initia cernimus, cum mentem retro revocamus: et dum in eis infra supraque animum ducimus: non capimus omnino quousque sunt, sed videmus ex quo. Deus autem quia quasi quiddam in eo per æternitatem longum est, quod nec initio oritur, nec fine terminatur, nec ex quo in semetipso recipit, nec quousque, dicatur ergo: « Numerus annorum eius inæstimabilis. » Per hoc ergo quod annorum illius numerus dicitur, diutinum eius esse ostenditur. Per hoc vero quod inæstimabilis memoratur, hoc ipsum esse infinitum et incomprehensibile demonstratur. Sed quia humanis mentibus innotescat, agnovimus, dum omnes homines vident eum; et quia eius magnitudinem admirantes cernimus, dum annorum eius numerus inæstimabilis habetur: restat iam ut etiam quid agat, audiamus. Sequitur:

CAPUT VIII.

Quod ablatis prophetis, et veteris testamenti auctoribus ecclesiastica doctrina multipliciter exponens, quod illi sub brevitate locuti sunt, quasi ex guttis gurgites fecit.

Qui aufert stellas pluviae, et effundit imbres ad instar gurgitum.

12 Duo in hac vita sunt genera iustorum: unum videlicet bene viventium, sed nulla docentium: aliud vero recte viventium, et eadem recta docentium: sicut et in cœli facie aliæ stellæ prodeunt, quas nullæ pluviæ subsequuntur; aliae prodeunt, quæ arentem terram magnis imbribus infundunt. Igitur quoties in sancta Ecclesia recte quidam vivunt, sed tamen prædicare eamdem rectitudinem nesciunt, stellæ quidem sunt, sed in siccitate aëris natæ; quia per exemplum bene vivendi lucere ceteris possunt, sed per prædicationis verbum pluere nequeunt. Cum vero in ea quidam et recte vivunt, et aliis eamdem rectitudinem verbis praedicationis influunt, quasi ad proferendas pluvias in cœlo stellae producuntur, quae sic vitae suae meritis luceant, ut etiam sermone praedicationis pluant. An non in hoc cœlo astrum pluviae Moyses exstitit, qui cum de supernis emicuit, corda peccantium quasi arentem inferius terram sanctae exhortationis pluvia ad ubertatem germinis infudit? An non Isaias astrum pluviae ostensus est, qui in eo quod lucem veritatis praevidens tenuit, siccitatem infidelium prophetando annuntians rigavit? An non Ieremias et prophetae ceteri, velut in coelo positi astra pluviae fuerunt, qui in praedicationis culmine erecti, dum pravitatem peccantium libere increpare ausi sunt, quasi verborum guttis obcaecationis humanae pulverem rigando presserunt? Quorum videlicet animas ab hac corruptibili carne susceptas, quia ex praesenti vita superna iudicia auferunt, quasi a coeli facie stellae pluviae subtrahuntur, et ad occultum astra redeunt, dum peractis suis cursibus sanctorum animae in thesauris dispositionis intimae reconduntur.

13 Sed quia terra aresceret, si subductis stellis pluviae superna funditus fluenta cessarent, recte dicitur: « Qui aufert stellas pluviae, et effundit imbres ad instar gurgitum. » Nam cum prophetas abstulit, eorum vice Dominus Apostolos misit, qui in similitudinem gurgitum (1) pluerent, postquam subductis antiquis patribus exteriora Legis praedicamenta tacuissent. Stellas ergo pluviae abscondit, et ad instar gurgitum imbres fudit: quia dum praedicatores Legis ad secreta et intima retulit, per dicta sequentium uberior vis praedicationis emanavit.

14. Possunt quoque per stellas pluviae, sancti Apostoli designari, de quibus Iudææ reprobatae per Ieremiam dicitur: « Prohibitae sunt stellae pluviarum, et serotinus (2) imber non fuit. » (3) Stellas ergo pluviae Dominus (4) abstraxit, atque ad instar gurgitum imbres fudit: quia cum de Iudaea praedicantes Apostolos abstulit, doctrina novae gratiae mundum rigavit. Quod utrumque factum in Ecclesia potest non inconvenienter intelligi: quia cum solutis corporibus ad secretos supernorum sinus Apostolorum animas retulit, quasi a coeli facie stellas pluviae abscondit. Sed ablatis stellis pluviae, in morem gurgitum (5) imbres dedit: quia etiam reductis ad superna Apostolis, per expositorum sequentium linguas, divinae fluenta scientiae diu abscondita largiori effusione patefecit. Nam quod illi sub brevitate locuti sunt, hoc exponendo isti multipliciter auxerunt. Unde

1) Tertius Bessar. *pluerent imbres.*
2) Quidam editi,. *imber non ruit.*
3) Ierem. 3. 3.
4) Al. *abstulit.*
5) Ebro ic. et alii, *imbres fundit.*

et non immerito ipsa expositorum praedicatio gurgitibus comparatur: quia dum multorum praecedentium dicta colligunt, ipsi in eo quod adstruunt, profundius dilatantur. Nam dum testimonia testimoniis iungunt, quasi ex guttis gurgites faciunt. Quorum verbis dum quotidie Gentilitas docetur, quia peccatorum mens coelestem scientiam accipit, quasi stans in terra aqua gurgites ostendit. Sed nequaquam se eisdem Apostolis expositores in scientia praeferant, cum exponendo latius loquuntur. Meminisse quippe incessanter debent, per quos eiusdem scientiae inventiones acceperunt. Unde et apte subiungitur:

CAPUT IX.

Nec tamen Apostolis huius doctrinae primis traditoribus praeferendi.

Qui de nubibus fluunt.

15 Qui quippe de nubibus gurgites fluunt quia si ex sanctis Apostolis vis intelligentiae non inciperet, nequaquam per doctorum ora largior manaret. In Scriptura enim sacra aliquando per nubes, mobiles quique homines, aliquando Prophetae, aliquado autem Apostoli designantur. Per nubes quippe mobilitas humanae mentis exprimitur, sicut Salomon ait: « Qui ventum observat, non seminat: et qui considerat nubes, nunquam metit. » (1) Ventum proculdubio immundum spiritum, nubes vero subiectos ei homines appellat; quos toties huc illucque impellit et revocat, quo-

1) Eccl. 11. 4.

ties tentationes eius (1) in eorum cordibus suggestionum flatibus alternant. Qui igitur ventum observat, non seminat: quia qui tentationes venturas metuit, cor ad bona opera non proponit. Et qui considerat nubes, non metit: quia is qui ante humanae mutabilitatis terrorem, trepidat, (2) mercedis aeternae retributione se privat. Per nubes Prophetae figurantur, sicut per Psalmistam dicitur: « Tenebrosa aqua in nubibus aëris; » (3) id est, occulta scientia in Prophetis. Per nubes quoque Apostoli designantur, sicut per Isaiam dicitur: « Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem. » (4) Ipsi igitur stellae, quia vitae meritis lucent: ipsi nubes quia arentem nostri pectoris terram coelestis intelligentiae fluentis rigant. Si enim nubes non essent, nequaquam eos intuens Propheta dixisset: « Qui sunt isti, qui ut nubes volant? » (5) Imbrium itaque gurgites de nubibus fluunt: quia profundae praedicationes sequentium, intelligentiae originem a sanctis Apostolis acceperunt. De quibus adhuc nubibus apte subiungitur:

CAPUT X.

Nubes cur Apostoli dicantur.

Quae praetexunt cuncta desuper.

16 Nubes cum desuper aërem praetexunt, si in coelum

1] Vindoc. Pratel. et al. *in eorum mentibus.*
2) Pratel. *mercede aeternae retributionis.*
3] Psal. 17.
4) Isai. 5. 6.
5] Isai. 60. 8.

oculos attollimus, non coelum, sed ipsas intuemur; nec visus noster aethereas plagas penetrat, quia ei illas ipsa sua firmitas occultat, et cum de coelo sol rutilat, prius interfuso aëre pascitur, ut post in coelo solis radios contempletur. Quia ergo carnales homines sumus, cum superna appetere nitimur, quasi in coelum oculos levamus, et velut in coelum aciem intendimus: quia pressi usu rerum corporalium (1) docere spiritalia conamur. Sed quia transire intellectus noster ad divina non sinitur, nisi prius per sanctorum praecedentium exempla formetur, quasi iam coelum noster oculus suspicit, sed nubes videt: (2) quia comprehendere ea quae Dei sunt, appetit, sed vix mirari ea quae hominibus collata sunt, potest. Unde et alias dicitur: « Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis » (3) Qui enim orientem solem contemplari non valet, irradiatos montes aspicit, et quia sol ortus sit, deprehendit. Ex aeternis ergo montibus nos Deus illuminat: quia per admiratam vitam patrum praecedentium, radio nos suae claritatis illustrat. Ecce in studio devotionis Dominicae et caritatis accendimur, sed (4) in hac devotione atque caritate melius harum nubium contemplatione formamur. Quid enim devotius Petro? Quid carius Iohanne? Ille per devotionem fluida maris deorsa calcare non timuit, iste per amorem in ipso auctoris nostri pectore requievit; et qui ad corporalis coenae refectionem venerat, spiritale pabulum de sinu Redemptoris supmsit.

17. Sed quia signari per nubes etiam Prophetas diximus, necesse est ut adhuc ad medium superiorum patrum exem-

1) Pratel. Utic. *doceri*.

2) Idem, *quia apprehendere*.

3) Psal. 75. 5.

4) Tertius Bessar. *ad hanc etc.*

pla deducamus. Ecce quam praeceptis coelestibus subdi per obedientiam cupimus, consideratis antiquorum patrum vestigiis iuvamur. Quid enim Abraham obedientius, qui ad unam vocem Dominicam cognatos ac patriam deserit: et pro adipiscenda aeterna hereditate ipsum ferire non trepidat, quem senex iam et pene moriturus acceperat heredem? Cum patientiae virtutem apprehendere conamur, praecedentium exempla conspicimus. Quid enim Isaac patientius, qui ligna portat, de holocausto interrogat, atque post paululum ligatur, et non loquitur; arae superponitur et non reluctatur? Quid ergo isto viro dici patientius potest? qui quasi ad solatium ducitur, et requirit; ad feriendum ligatur, et conticescit; et oblaturus holocaustum interrogat, offerendus in holocaustum tacet. Cum accingi ad laborum tolerantiam nitimur exemplis praecedentibus (1) sublevamur. Quid enim Iacob laboriosius, qui apud Laban tam longo tempore propinquus iure cognationis, opera exercuit servitutis, et vice obsecutus est famuli, ut perfrueretur praemiis heredis? Cum arcem continentiae et castitatis ascendere nitimur, exemplis praecedentium sublevamur. Quid enim Ioseph castius, qui ad desiderium petulantis dominae, iugo luxuriae premi non potuit etiam captivus? Et quidem hominibus extitit servus, sed contra dominantem nequitiam et in servitio liber fuit. Cum mansuetudine repleri concupiscimus, praecedentium exemplis adiuvamur. Quid enim Moyse mansuetius, qui commissi sibi populi seditionem tolerat, et tamen irascentem Dominum pro eisdem suis persecutoribus rogat, seque pro illis divino furori obiicit; quia in sancto eius pectore etiam

1) Aliqui MSS. et edit. *informamur*. Sequimur MSS. Baluz. et Colb. Consonat et tertius Bessar, qui mox habet *exemplis praecedentibus, sublevamur*.

ex persecutione caritas ignescit? Cum contra adversa mundi (1) formare mentis constantiam nitimur, praecedentium consideratione fulcimur. Quid enim Iosue constantius, qui ad explorandam gentium qualitatem missus, nec proceritatis magnitudinem, nec numerositatis multitudinem expavit? Unde et easdem gentes, quas explorando non timuit, etiam praeliando prostravit. Cum benignitatis culmen apprehendere conamur, praecedentium exemplis instruimur. Quid enim Samuele benignius, qui de principatu regendi populi deiectus, successorem sibi humiliter requirit, inventumque iungit in regem, unctum mox (2) patitur persecutorem? A quo ne moriatur, trepidat; et tamen ne ei Dominus irascatur, rogat. Ipse quippe cum mitteretur, ait: « Audiet Saul, et interficiet me. » (3) Et ei per semetipsam Veritas dicit: « Quousque tu luges Saulem, cum ego abiecerim eum.» (4) Quid ergo isto viro benignius dici potest, qui et hunc non vult divinitus percuti, a quo formidat occidi? Cum ad pietatis atque humilitatis celsitudinem tendimus, praecedentium exemplis levamur. Quid enim David misericordius, quid humilius dici potest; qui a rege reprobo pro victoriis contumelias recepit, qui de manu hostili Istraëliticam gentem fortis eripuit; et tamen ipse ne moriatur, quasi debilis fugit? Qui et se electum divino iudicio, et persecutorem suum reprobum agnoscit, et tamen eidem persecutori suo crebrae satisfactionis humilitate se subiicit, qui persecutoris

1) Ita Turon. Vindoc. Baluz. Colb. Ebroic. aliique Norm. Vet. edit. et Gilot. habent, *firmare mentem per constantiam.* Aliae, *firmare mentis constantiam.*

2) Ita Vindoc. Pratell. et alii; Norm. Vet. edit. et Gussanv. habent, *tolerat persecutorem.* Tertius Bessar. *tolerat.*

3) 1. Reg. 16. 2.

4) Ibid. 1.

lanceam tollit, oram chlamydis detruncat, atque ad cacumen montis protinus properat, et uno eodemque tempore quia occidendi potestatem habuerit, ostentat, et ne occidatur, rogat.

18. Quia ergo in cunctis quæ spiritaliter appetimus, exemplis præcedentibus informamur, bene de his nubibus dicitur: « Quæ prætexunt cuncta desuper. » More enim nubium extensa super nos patrum vita tegimur, ut ad fructum fecundi germinis infundamur. Et quasi intuentes cœlum prius nubes aspicimus: quia ante bonorum facta admirando cernimus, et post, illa quæ sunt cœlestia, experiendo penetramus. Sed quia nequaquam harum nubium, id est antiquorum patrum vita nobis virtusque patesceret, nisi eam nubes aliæ, id est sancti Apostoli lumine suæ prædicationis aperirent, ad has nubes quæ prædicando mundum circumeunt, sermo redeat, et quid per illas Dominus in mundo egerit, ostendat. Sequitur:

CAPUT XI.

Quod diffusis per orbem prædicatoribus, mansio præparata est Deo in credentium cordibus, et clarescentibus miraculis, usque ad terminos mundi nomen Christi pervenit.

Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet.

19. Extendit nubes Dominus, dum ministris suis viam

praedicationis aperiens, eos in mundi latitudinem circumquaque diffundit. Bene autem dictum est: « Quasi tentorium suum. » Tentorium quippe in itinere poni solet. Et cum praedicatores sancti in mundum mittuntur, iter Deo faciunt. Unde scriptum est: « Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam (2) ante te.» (1) Et unde rursum per Psalmistam dicitur: « Iter facite ei, qui ascendit super occasum. » (3) Et rursum: « Deus cum egredereris coram populo tuo, dum transgredereris per desertum, terra mota est. » (4) Deus enim, qui per semetipsum non localiter ubique est, per prædicatores suos in mundi partes localiter ambulat. Unde etiam per Prophetam dicitur: » « Et inambulabo in eis. » (5) Iter quippe per eos agit, dum humanis cordibus eorum se eloquio infundit. Atque in hoc itinere tentoria Dei sunt hæc eadem corda sanctorum, quibus quasi in via quiescendo tegitur, dum per hæc ad mentes hominum veniens, agit quæ disposuit, et non videtur.

Hinc est quod simul omnis synagoga tentorium vocatur, cum cessasse a praedicatione sacerdotes Dominus per Ieremiam queritur, dicens: « Non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas. » (6) Hinc rursum de exterminatione eius dicitur: « Dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum.» (7) Quia (8) enim

1) In Vindoc. Colb. Baluz. omittitur, *ante te.* Omittitur etiam in tertio Bessar.
2) Malac. 3. 1.
3) Psal. 67. 5.
4) Ibid. 9.
5) Levit. 26. 12.
6] Ier. 10 20.
7) Tren. 2. 6.
8) Longip. *quia enim in illius populi cultum tunc Dominus inter homines ambulavit.*

in unius populi cultu tunc Dominus inter homines latuit, eumdem sibi populum tentorium vocavit. Unde et recte nunc nubes istae eius tentorium dicuntur: quia ad nos Deus per gratiam veniens, intra praedicatorum suorum mentes operitur. An Paulus eius tentorium non erat, cum ab Ierusalem per circuitum usque ad Illyricum ad corda mortalium veniens, in eius mente Dominus quiescebat? Nubes quippe erat hominibus, tentorium Deo: quia quem praedicando infundebat audientibus, hunc invisibiliter in mente retinebat. Idem rursus dum catenis vinctus Romam peteret Paulus occupaturus mundum, latens in eius pectore, quasi sub tentorio, ibat Deus: quia et occultus videri non poterat, et per verba praedicationis proditus, iter inchoatae gratiæ sine cessatione peragebat. Nubes eius Moyses extitit, cum priusquam plebi Israëliticae ducatum praeberet, quadraginta annis in deserto permanens, et sublimia appetens, a conversatione populi segregatus vixit. Sed tentorium Dei factus est, cum ad revocandum populum in Ægyptum missus ibat portans invisibilem in corde veritatem, cum omnipotens Deus, qui patescebat in opere, latebat in corde. Et ubique praesens omnia continens, iter in suo famulo in Ægyptum veniens faciebat. Unde scriptum est: « Ivit Deus in Ægyptum, ut redimeret sibi populum. » (1) Ecce ire dicitur, per cuius incircumscriptam præsentiam cuncta continentur: quia is, qui ubique ex maiestate est, quasi in via gressus ponit ex praedicatione.

20. Sed eisdem sanctis praedicatoribus nequaquam ad persuadendum verba sufficiunt, nisi etiam miracula addantur. Unde cum dictum sit: « Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum; » recte subiungitur: « Et fulgurare lumi-

1) Exod. 15. 12

ne suo desuper. » Quid enim sentire fulgura, nisi miracula debemus? de quibus per Psalmistam dicitur: « Fulgura multiplicabis, et conturbabis eos » (1) Per has ergo nubes lumine suo desuper fulgurat: quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostrae tenebras etiam miraculis illustrat.

21. Cumque nubes istae verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscae lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt. Unde recte subditur: « Cardines quoque maris operiet. » (2) Quod faciendum quidem Eliu vocibus audivimus, sed auctore Deo iam factum cernimus. Omnipotens enim Dominus coruscantibus nubibus cardines maris operuit; quia emicantibus praedicatorum miraculis, ad fidem etiam terminos mundi perduxit. Ecce enim pene cunctarum iam gentium corda penetravit: ecce in una fide Orientis limitem Occidentisque coniunxit: ecce (3) lingua Britanniae, quae nil aliud noverat, quam barbarum frendere, iam dudum in divinis laudibus Hebraeum coepit Alleluia resonare. Ecce quondam tumidus, iam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, eiusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant: et qui catervas pugnantium infidelis nequaquam metuerat, iam nunc fidelis humilium linguas timet

1] Ps. 143. 6.

2) Vindoc. Pratel. et al. *quod futurum quidem.* Ast tertius Bessar. *fiendum.*

3] Haec addita sunt diu post vulgatos Moralium libros, cum Angeli de quorum conversione hic agitur, non nisi transactis plurimis Gregoriani pontificatus annis, fidem Christianam receperint. Ceterum de Anglorum conversione consule praesertim Ep. olim. 30. Libri 7. Ind. 1, Vid. etiam *Pauli* vitam n. XXI.

Quia enim perceptis coelestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinae cognitionis infunditur, eiusdem divinitatis terrore refrenatur, ut prava agere metuat, ac totis desideriis ad aeternitatis gratiam pervenire concupiscat. Unde hic quoque convenienter adiungitur:

CAPUT XII.

Per eosdem praedicatores nubibus designatos, et terror infligitur, et esca datur.

Per haec enim iudicat populos; et dat escas multis mortalibus.

22 Per haec nimirum verba praedicatorum, id est guttas nubium, per haec fulgura miraculorum Deus populos iudicat: quia eorum corda territa ad poenitentiam vocat. Nam dum superna audiunt, dum mira opera attendunt, mox ad corda sua redeunt, et se de anteactis pravitatibus affligentes, aeterna tormenta pertimescunt. Sed per easdem nubes, per quas terror infligitur, etiam esca datur: quia magna praedicatorum dispensatio est, ut sic sciant superbientium mentes affligere, ut etiam afflictas noverint consolationis eloquio nutrire: quatenus et peccantes de aeternis supplicis terreant, et poenitentes de superni regni gaudiis pascant. Unde bene ipse dispensationis ordo servatus est, ut ordinate Eliu diceret quod per has nubes prius iudicat populos, et postmodum escas praebet: quia nimirum omnipotens Deus per praedicatores suos prius nos de prava actione cor-

ripiens concutit, et postmodum per spem (1) consolans nutrit. Si enim divina dispensatio per has nubes iudicem modo non ageret, nequaquam eisdem nubibus dixisset: « Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. » (2) Et rursum, si per eas ieiuna nostra corda non pasceret, nequaquam de esurientibus populis discipulis Dominus diceret: « Date illis vos manducare. » (3) Quod sic tunc eorum manibus factum credimus, ut hoc eorum verbis quotidie fieri sine cessatione videamus, Quid enim agit Petrus, cum per epistolas loquitur, nisi ut verbi pabulo corda nostra male ieiuna satientur? Quid Paulus, quid Iohannes per epistolas loquentes operantur, nisi ut mentes nostrae coelestia alimenta percipiant, et inediae suae fastidium quo moriebantur, vincant. Dicatur ergo: « Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per haec enim iudicat populos, et dat escas multis mortalibus. » Ac si aperte diceret: Si sanctos suos in ministerium praedicationis extendit, eorumque verba miraculis adiuvat, totius mundi limites ad fidem vocat, per quae et pius superbientes iudicat, (4) et post per verbum consolationis nutriens in spe humiles roborat.

23. Sed cum escas dare mortalibus diceret, notandum quod non ait, omnibus, sed multis: quia videlicet scriptum est: « Non omnium est fides (5) » Et quibusdam dicitur:

1] Tertius Bessæ *consolationis*.
2) Iohan. 22. 22.
3) Matth. 14. 16.
4) Ommittitur, *per* in Gussanv.
5) 2. Thess. 3. 2.

«Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. » (1) Et rursum: « Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. » (2) Et rusum: « Novit Dominus quia sunt eius.» (3) Unde in ipsa quoque sancta Ecclesia plurimi fidem tenent, et vitam fidei non tenent: humilitatis Dominicæ sacramenta percipiunt, sed humiliari Dominica imitatione contemnunt: blanda divini eloquii praedicamenta communicant, sed apud se immanes in tumore perseverant. Unde hic quoque, postquam per cardines maris aggregatae Ecclesiae latitudo signata est, apte subiungitur:

CAPUT XIII.

Quod superbis cognitio denegatur veritatis: et quid sit quod filii Ruben, et Gad, et dimidiae tribus Manasse ultra Iordamen ad alenda pecora campestria concupiscant, et in terra promissionis hereditatem non velint, cum tamen ante fratres ad bellum armati praecedant.

(4) *Immanibus abscondit lucem.*

24. Immanes quippe sunt, qui se elatis cogitationibus

1] Ioan. 8. 47.
2) Iohan. 6. 44.
3] 2. Tim. 2. 19.
4] Sic legit Gregorius: cum in fonte Hebraico, Vulgata et aliis versionibus legatur, *in manibus*, vel quid simile: v. *g. in palmis, in volis*, scilicet manuum, aut per metaphoram, nubium; vox Hebr. *chaphaim*, significat proprie *manus*. Vitiosam hanc S. Gregorii lectionem sequitur Lyranus.

extollant. Quos contra per Isaiam dicitur: « Vae qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. » (1) Quos contra etiam Paulus ait: « Nolite prudentes esse apud vosmetipsos. » (2) Sed his immanibus lux absconditur; quia nimirum superbientibus veritatis cognitio denegatur. Unde per semetipsam Veritas dicit: « Confiteor tibi pater Domine coeli et terrae, (3) quia abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis.» (4) Sapientes et prudentes videlicet superbientes vocans. Qui enim non subiunxit: Revelasti ea stultis, sed parvulis; tumorem se damnasse innotuit, non acumen. Unde et alias dicitur: « Custodiens parvulos Dominus. » (5) Atque ut ostendatur haec eadem parvitas quid vocatur, adiungitur: « Humiliatus sum, et liberavit me. » Quia ergo sunt multi in Ecclesia, qui parvuli esse despiciunt, etiam in humilitatis loco immanes apud se esse minime desistunt. Hos plerumque videas honoribus extolli, voluptatibus perfrui, rerum multiplicitate dilatari. Hi saepe nil praecipue aisi praesse ceteris appetunt, a multis timeri gratulantur: recte vivere negligunt, et rectae vitae famam habere concupiscunt: adulationes quaerunt, favoribus intumescunt. Et quia in rebus sibi copiose praesentibus prompti sunt, ventura gaudia non requirunt. Cumque eos multiplex actio occupat, etiam a semetipsis alienos demonstrat. Et tamen si qua fidei tentatio exsurgat; quia in ea saltem specietenus continentur, hanc verbis, hanc laboribus defendunt, et patriam coelestem vindicant, nec tamen amant.

1) Isai. 5. 21.
2) Rom. 12. 16.
3) Pratel. *qui abscondisti*.
4) Matth. 11. 25.
5) Psal. 114. 6.

25. Quos bene apud Moysen filii Ruben et Gad, et dimidiæ tribus Manasse exprimunt, qui multa pecora et iumenta possidentes, dum extra Iordanem ea quae viderant, campestria concupiscunt, in repromissionis terra hereditatem habere noluerunt, dicentes: « Terra quam percussit Dominus in conspectum filiorum Israël, (1) regionis uberrimae est ad pastum animalium: et nos servi tui habemus iumenta plurima, precamurque si invenimus (2) gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem. » Qui igitur iumenta plurima possident, Iordanem transire refugiunt; quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem coelestis patriae non requirunt. Sed ipsa eos quam specietenus tenent. fides increpat; ne otii delectatione torpescant, atque exemplo suo alios a laboris tolerantia, et studio longanimitatis frangant. Unde eis per Moysen dicitur: « Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, et vos hic sedebitis? Cur subvertitis (3) mentes filiorum Israël? » (4) Sed quia erubescunt non defendere quod confitentur, pro eadem fide quam professi sunt, ad certamen properant, eamque non sibi, sed proximis vindicant. Unde et ad Moysen dicunt. Caulas ovium fabricabimus, et stabula iumentorum, parvulisque nostris urbes munitas: nos autem ipsi armati et accincti pergemus ad praelium ante filios Israël. » [5] Qui mox fortes pro aliis veniunt, et repromissionis terram ab hostibus liberant, et relinquunt; atque ad pascenda armenta extra Iordanem re-

1) Ita Turon. Baluz. Colb. In Pratel. et nonnullis, *regio uberrima.* Hos sequuntur editi. Tertius etiam Bessar. *regio uberrima . . . vanis.*

2] Turon. *gratiam tuam.*

3) Vindoc. Pratel. et alii, *corda filiorum.*

4) Ibid. 7.

5) Ibid. 16.

deunt. Multi quippe quamvis fideles, curis praesentibus occupati, quasi armenta extra lordinem pascunt: (1) quia contra fidem baptismatis tota mente omnique desiderio rebus perituris inserviunt. Qui tamen, ut diximus, cum fidei tentatio oritur, defensionum armis accinguntur. Hostes fidei superando trucidant, et hereditatem terrae repromissionis, id est fructum fidei non amant: sicque pro illa pugnant, ut tamen sua pignora extra illam deponant. Quia enim parvulos foris habent, affectum in eius habitatione non habent. Unde ad campestria redeunt: quia ab altis cacuminibus montium quasi a spe coelestium dilabuntur, ut extra repromissionis terram bruta animalia nutriant; quia ad pascendos (2) variis desideriis irrationabiles animi motus elaborant: quia æternæ lucis quanta sit claritas nesciunt, qui transitoriis occupationibus obcaecantur; et dum de terrenis rebus superbiunt, coelestis sibi luminis aditum claudunt.

Unde recte nunc dicitur: « Immanibus abscondit lucem.» Sed tamen aliquando hos immanes superna gratia respicit, atque ipsis rerum abundantium occupationibus affligit, eorumque prosperitatibus adversas quidem sed utiles tribulationes interserit, ut contristati ad cor redeant, atque in perituris rebus quam inaniter accupentur, agnoscant. Unde hic quoque postquam subtracta lux dicitur, apte subiungitur:

CAPUT XIV.

Veritatis lumen, quod elatis occupatisque mentibus absconditur, afflictis et humiliatis, revelatur.

1] Turon. *quia cum fide baptismatis.*
2) Ebroic. Utic. et alii, *vanis desideriis.*

Et praecipit ei ut rursus adveniat.

26 Quia veritatis lumen, quod elatis occupatisque mentibus absconditur, afflictis humiliatisque revelatur. Lux quippe advenit, cum afflicta mens ipsas quas de perituris rebus tribulationum tenebras tolerat, agnoscit: quia nisi aliquid ex lumine interno perciperet, nec hoc ipsum quia lumen perdiderat, videret. Quod intelligi specialiter etiam de Iudaeis potest, qui idcirco Redemptori nostro in carne venienti contradicere ausi sunt, quia apud semetipsos *immanes* extiterunt. Sed his *immanibus* lux absconsa est; quia superbi lumen veritatis dum persequuntur, amiserunt. Sed quia in fine mundi ad fidem recipiendi sunt, recte subiungitur: « Et praecipit ei ut rursus adveniat. » Unde etiam per Isaiam dicitur: « Si fuerit numerus filiorum Israël quasi arena maris, reliquiae salvæ fient. » (1) Tunc quippe ad eos lux revertitur, cum ipsi ad confitendam Redemptoris nostri potentiam (2) revertuntur.

27. Si autem, *in manibus,* nequaquam per dativum casum unum nomen, sed duas partes orationis accipimus; (3) potest intelligi, quia in manibus lux absconditur, cum apud

1) Isai 10. 20.

2] Ebroic. et plur. *convertuntur*. Consonat tertius Bessar.

3] Potest enim legi *immanibus*, vel *in manibus,* silegatur *immanibus*, dativus casus est, et tunc valet interpretatia primo supra relata, in qua isti *immanes* quibus lucem abscondit Deus, ita tamen ut postea rursus adveniat, vel impii qui postea convertentur, vel heretici, et Iudaei qui in fine mundi impietatem suam relniquent, et ad Ecclesiam redibunt, quando *fiet unum ovile et unus pastor*. Vulgata habet *in manibus*, et hunc versiculum quasi in eo indicetur vicissitudo dei ac noctis, Græci interpretantur.

rectum iudicem iniqui quippe in suis operibus crecantur. Cui tamen praecipitur ut rursus adveniat: quia dum peccatores se suis viribus salvari non posse cognoverint, gratiae lumen accipiunt, et protectionis intimae radiis illustrantur, ut maiore ardore postmodum coelestem patriam diligant, quam prius in terrena delectactione flagrabant. Sed haec cum de coelesti patria loquimur, (cui inesse mira claritate praedita Angelorum agmina audimus, cui rerum omnium conditor praesidet, quam visione sua reficiens replet; cui vera hereditas lux est, et defectus eiusdem luminis nullus est:) ad nosmetipsos mentem reducimus, et quod terrena gestemus membra cogitamus, pensamus, quod nati in tenebris, atque a radiis intimae lucis alieni, tanto nequius vixi-mus, quanto rebus corporalibus dediti, a spiritualibus longius (1) degebamus. Quia consideratione permotum cor, ac male sibi conscium trepidat, et tantæ illius, quam audit, patriæ civem se fieri posse desperat. Unde hic quoque apte subiungitur, quo mens pavida ad fiduciam reducatur. Nam de hac luce mox subditur:

CAPUT XV.

Quod omnipotens Deus patriam coelestem possessionem nostram fecit, et nos amicos, et coheredes Christi constituit.

Annunciat de ea amico suo quod possessio eius sit, et ad ea possit ascendere.

1] Tertius Bessar. *distabamus.*

28. Amicus veritatis est, rectæ amator actionis. Unde et ipsa Veritas discipulis dicit: « Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.»(1) Amicus quippe (2) animæ custos dicitur. Unde non immerito qui custodire voluntatem Dei in præceptis illius nititur, eius amicus vocatur. Hinc est quod rursum eisdem discipulis Veritas dicit: « Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. » (3) De hac igitur luce æternæ patriæ amico suo Deus annuntiat quod possessio eius sit, (4) ut nequaquam se infirmitatis suæ fragilitate desperet; nequaquam hoc quod creatus, sed quod recreatus est pensct, sed tanto certius sciat, quia illius lucis claritatem possideat, quanto nunc vitiorum pulsantium tenebras verius calcat. Bene autem in promissione subiungitur: « Et ad eam possit ascendere. » Quid enim difficilius, quam homini in terra edito, terrena et fragilia membra gestanti, coelorum alta conscendere, supernorum spirituum arcana penetrare?

29. Sed eorumdem spirituum ad nos conditor venit, seque hominem etiam sub ipsis exhibuit, sicut de illo Patri per Prophetam dicitur: « Minuisti eum paulo minus ab Angelis.» (5) Et quia inter nos et eosdem spiritus discordantis vitæ scandalum reperit, mira potentia, mirabiliori etiam pietate summa creans, (6) ima suscipiens, ima cum summis iunxit.

1) Iohan. 15. 14
2) Pratel. Vindoc. Colb. *animi custos vocatur.*
3) Iohan. 15. 14.
4) Sic Utic. Pratel. Colb. Baluz. Modus est loquendi Gregorio non insolens, paulo enim ifra legimus n. 30 *non ergo se desperet.*
5) Psal. 8. 5.
6) Norm. pler. *suscipiens ima, cum summis iunxit.*

Hinc est quod eodem Rege nato, Angelorum chori in eius annuntiatione prodeunt, hymnum dicunt, et devicta pravae vitæ discordia, hos quos dudum desperant, cives agnoscunt, consono ore prædicantes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. » (1) Ac si aperte dicant: Quos a nobis malitia disiunxerat, iam nunc in terra nata bonitas iungat. Hinc est quod ante incarnationem eius in Testamento veteri adorasse homo Angelum legitur, nec tamen adorare prohibetur; sed post Mediatoris adventum, cum se Iohannes adorando Angelo prostravisset, audivit: « Vide ne feceris, conservus tuus sum et fratrum tuorum. » (2) Quid est enim quod prius æquanimiter se concedebant adorari, post ab homine Angeli recusant; nisi quod prius hominem carnalibus corruptionibus deditum, nec ab eisdem carnalibus corruptionibus redemptum, quo abiectiorem noverant, iustius contemnebant; postmodum vero humanam naturam eo iam subiectam habere non poterant, quo hanc in auctore suo etiam super semetipsos ductam videbant? (3) Neque enim iam debebat in membris subiecta despici, quæ in ipso membrorum capite meruit prælata (4) venerari. Is ergo, qui propter nos minor Angelis exstitit, æquales nos angelis virtute suæ minorationis fecit. Unde et moriendo docuit mortem non metui, resurgendo de vita confidi, ascendendo de cœlestis patriæ hereditate gloriari; ut quo caput præisse conspiciunt, illuc se subsequi et membra gratulentur. Unde bene

1] Luc. 2. 14.

2) Apoc. 19. 20.

3) Suplevimus, *iam* quae particula deest in editis.

4] *Venerari* sumitur hic in significatione passiva quasi diceret: *meruit natura humana a Christo assumpta coli.* Usurpatur saepe passive: ut l. 18. n. 13. l. 19. n. 36.

ab eodem nostro capite dicitur: «Ubicumque corpus fuerit, illuc congregabuntur et aquilæ.»(1) Unde Petrus ait: « In hereditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in cœlis. » (2) Unde Paulus dicit: « Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. » (3)

30. Sed si nos quoque, qui editi in terra sumus, cœlum conscendimus, ubi est quod rursum Veritas dicit: « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo? » (4) Cui nimirum sententiæ statim obviat, quod hæc eadem Veritas dicit: « Pater, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum. » (5) Quæ sibi in verbis suis non discrepat, sed ad inquirenda hæc quasi discordantia, studium nostræ mentis inflammat. Omnes enim nos qui in eius fide nati sumus, eius proculdubio corpus exsistimus. Quia igitur mira dispensatione pietatis, membrorum suorum Dominus caput factus est: repulsa reproborum multitudine, solus est etiam nobiscum. « Nemo igitur ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo: » quia dum nos unum cum illo iam facti sumus, unde solus venit in se, illuc solus redit etiam in nobis; et is qui in cœlo semper est, ad cœlum quotidie ascendit: quia qui divinitate super omnia permanet, humanitatis suæ compage sese quotidie ad cœlos trahit. (3) Non ergo se desperet humana

1) Matth. 24. 28.
2) 1. Per. 1, 4.
3) 2. Cor. 5. 1.
4) Iohan. 3. 13
5) Iohan. 17. 24.
5) Editi, *ergo si desperet.* Nostram lect. quae est MSS. Baluz. Colb. Vindoc. Longip. Norman. Gussanvillaeus ad marginem reiecit. Vide supra n. 28.

fragilitas, unigeniti sanguinem consideret, et in pretio suo conspiciat quam magna est, quæ tanti valet. Perpendat solicite quo caput praecessit, et quae ad vivendum praeceptis adstringitur, ad sperandum exemplo roboretur: confidat cœlos, speret supernam patriam, Angelorum se sociam sciat, atque in suo capite prælatam se etiam Angelis gaudeat. Dicatur igitur recte de hac luce æternæ patriæ: « Annuntiat de ea amico suo quod possessio eius sit, et ad eam possit ascendere. » Sed valde mira sunt ista, valde terribilia, quod homo in terra editus, atque a cœlesti patre exigentibus meritis longe damnatus, non solum ad statum conditionis reducitur, sed etiam gloriosius exaltatur: ut qui paradisum (1) perdidit, cœlum recipiat: et non solum hunc debiti sui reatus non teneat, sed huic post culpam dona cumulatius excrescant: ut ille contemptor Dei, ille imitator diaboli, si ad fructum pœnitentiæ redeat, usque ad celsitudinem contemplandæ intimæ lucis ascendat. Cuius itaque cor non in huius pietatis admiratione exsiliat? Cuius torpor non in sublevatione tantæ considerationis expavescat? Unde et apte subiungitur:

CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM BEATI IOB

Super hoc expavit cor meum, et motum est de loco suo. Audiet auditionem in terrore vocis eius, et sonum de ore illius procedentem. Subter omnes cœlos ipse considerat, et lumen illius super terminos terræ. Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ,

1) Paradisum scilicet terrestrem, e quo eiectus fuit Adam et cum eo omnes homines.

ei non investigabitur, cum audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter qui facit magna et inscrutabilia. Qui præcipit nivi, ut descendat in terram, et hiemis pluviis, et imbri fortitudinis suæ. Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua. Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur. Ab interioribus egreditur tempestas, et ab arcturo frigus. Flante Deo concrescit gelu, et rursum latissime funduntur aquæ. Frumentum desiderat nubes, et nubes spargunt lumen suum. Quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis, super faciem orbis terrarum, sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inveniri. Ausculta hæc Iob: Sta, et cosidera mirabilia Dei. Nunquid scis quando præcepit Deus pluviis, ut ostenderent lucem nubium eius? Nunquid nosti semitas nubium magnas et perfectas scientias? Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro? Tu forsitan cum eo fabricatus es coelos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Ostende nobis quid dicamus illi. Nos quippe involvimur tenebris. Quis narrabit ei quæ loquor? Etiam si locutus fuerit homo, devorabitur. At nunc non vident lucem. Subito aër cogitur in nubes, et ventus transiens fugabit eas. Ab Aquilone aurum venit, et a Deo formidolosa laudatio. Digne eum invenire non possumus. Magnus fortitudine et iudicio, et iustitia, et enarrari non potest. Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes.

CAPUT. XVI.

Considerata aeternae patriae luce, mens in ecstasim rapitur.

Super hoc expavit cor meum, et motum est de loco suo.

31. Quia pavor dum mentem percutit, hanc a semetipsa alienam reddit, nonnunquam Latini interpretes ecstasim pavorem vocant, sicut per Psalmistam dicitur: «Ego dixi in pavore meo, proiectus sum a vultu oculorum tuorum. » (1) Ubi videlicet non *pavor* sed *excessus* dici poterat; (2) sed pavor illic pro excessu ponitur, quia sicut in excessu, ita in pavore alienatur animus. Unde hic quoque considerata luce æternæ patriæ recte subiungitur: « Super hoc expavit cor meum. » Ac si dicat: In admirationis excessu se transtulit, et quia novæ spei spiritu mens afflata est, semetipsum qualis in vetusta cogitatione fuerat, reliquit.

32 Bene autem dicitur: « Et motum est de loco suo. » Locus quippe humani cordis, est delectatio vitæ præsentis. Sed cum divina aspiratione tangitur, locus nostri cordis fit amor æternitatis. Consideratione igitur æternæ patriæ de loco suo animus movetur; quia derelictis infimis, in supernis cogitationibus ponitur. Prius enim quæ essent æterna nesciebat, in præsentium delectatione torpuerat, simelque ipse transiens, amore transeuntia tenebat. Sed postquam quæ essent aeterna cognovit, postquam supernae lucis radios raptim contemplando contigit, (3) admiratione summorum sese ab infimis suscitatus elevavit, ut nulla iam ei, nisi quae aeterna sunt, libeant, et despectis transeuntibus, sola quae permanent, requirat. Bene ergo dicitur: « Super hoc expavit cor meum, et motum est de loco suo: » quia pigrum cor, et

1) Ps. 30. 23.
2) In valgata legitur revera in *excessu mentis meae.*
3] Pratel. Utic. et alii, *ipsa admiratione.* Et tertius Bessar.

terrenis dudum cogitationibus deditum, cum repente per excessum (1) se ad summa suspendit, cogitationis infimae locum mutavit. (2) Sed quia per semetipsam in amore praesentis seculi prostrata mens dormitat, et nisi divinae gratiae adspiratione pulsetur, in suis delectationibus frigida insensibilisque torpescit; necesse est ut quo modo interna cogitatione tangatur, vel qualiter ad spiritalia [3] sensificetur, adiungat. Sequitur:

CAPUT XVII.

Deus prius timore iudicii nos castigat, postea coelestis dulcedinis consolatione reficit.

Audiet auditionem in terrore vocis eius, et sonum de ore illius procedentem.

33. Mos sacri eloquii est, ut cum audire aliquid per auditum insinuat, audiri eundem auditum dicat, sicut Habacuc ait: « Domine audivi auditum tuum, et timui. » Unde hic quoque dicitur: « Audiet auditionem in terrore vocis eius.» (4) Notandum vero est, quod vox Dei non in gaudio, sed in terrore audiri perhibetur: quia nimirum peccator quisque dum sola quae terrena sunt, cogitat; dum cor

1) Vindoc. Ebroic. etc. *se ad superna.*

2) Vindoc. Pratel. Utic. *sed dum per semetipsam in amore praesentis sec. mens dormiat, et nisi divinae gratiae aspiratione pulsetur in suis delect. torpescat, necesse est.* etc. *sed dum* habet tertius Bessar. reliqua ut in textu; sed mox *significetur.*

3] Baluz. et Colb. *significetur.*

4) Habac. 3. 1.

oppressum infimis cogitationibus gestat, si repente divinae gratiae adspiratione tangitur, hoc ante omnia intelligit, quod cuncta quae agit, districta aeterni iudicis animadversione puniantur. Auditio igitur vocis Dei prius in terrore fit, ut postea vertatur in dulcedinem: quia ante nos districti iudicii timore castigat, ut iam castigatos supernae dulcedinis consolatione reficiat. Nam cum nos violenta rerum temporalium delectatio possidet, et mentis nostrae oculos in somno torporis premit, (1) si manu subita superni respectus excitamur, diu clausos, mox eosdem ad veritatis lucem oculos mentis aperimus, quæ egimus mala meminimus: quam districtus iudex contra hæc veniat, videmus: (2) versatur in mente quantus ille sit tanti iudicis adventus; quæ tunc illa sit hominum angelorumque frequentia; quanta vi contra reprobos et ardentia pugnent elementa; quam terribiliter æterna prodeat de districti iudicis ore sententia, qua reprobis (3) dicitur: « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis eius. » (4) Eorumdem pœna reproborum ante oculos volvitur, et quæ sint Gehennæ tenebræ, cum gravi amaritudinis obscuritate pensatur. Quia ergo superbum cor prius terrore concutitur, ut concussum in amore solidetur, recte nunc dicitur: «Audiet auditionem in terrore vocis eius.» Ubi et bene subiungitur: « Et sonum de ore illius procedentem. »

34. Sonus de ore Dei, est vis timoris de superna irruens adspiratione: quia cum nos de venturis Dominus adspirando

1) Pratel. et nonnulli, *si manu subito.*

2) Longip. *versamus in mente.* Ibid. Baluz. et Colb. pro *iudiciis*, habent *iudicii.*

3) Al. *dicit*, ut habent Colb. et Baluz.

4] Matth. 25. 41.

replet, proculdubio de male gestis præteritis terret. Potest autem per os Dei, unigenitus designari Filius: qui sicut brachium eius dicitur, quia per eum cuncta Pater operatur, de quo Propheta ait: « Et brachium Domini cui revelatum est? » (1) de quo Iohannes dicit: « Omnia per ipsum facta sunt: » (2) ita etiæ os dicitur. Hinc est enim quod Propheta ait: « Os enim Domini locutum est hæc. » (3) Per quem nobis omnia loquitur, ac si ori nomine patenter diceretur verbum, sicut nos quoque pro verbis linguam dicere solemus: ut cum Græcam, vel Latinam linguam dicimus, Latina vel Graeca verba monstramus. Os ergo Domini non immerito ipsum accipimus. Unde et ei sponsa in Canticis Canticorum dicit: « Osculetur me osculo oris sui. » (4) Ac si dicat: Tangat me dulcedine praesentiae unigeniti Filii redemptoris mei. Per sonum vero oris potest eiusdem Domini sanctus Spiritus designari. Unde et alias in eiusdem Spiritus significatione scriptum est: « Factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis. » (5) Sonus igitur de ore Domini procedit, cum consubstantialis ei Spiritus ad nos per Filium veniens, surditatem nostrae insensibilitatis rumpit, sicut de eodem sono incircumscripto atque incorporeo os Domini loquitur, dicens: « De meo accipiet, et annuntiabit vobis. » (6) Potest ergo et per terrorem vocis, vis formidinis, et per sonum oris, dulcedo consolationis intelligi: quia quos Spiritus sanctus replet, prius eos de terrena

1) Isai. 53. 1.
2) Ioh. 1. 3.
3) Isai 58. 14.
4) Cant. 1. 1.
5) Act. 2. 2.
6) Iohan. 16. 15.

actione terrificat, et postmodum spe cœlestium consolatur: ut tanto post (1) confidendo de præmiis gaudeant, quanto prius sola supplicia conspiciendo metuebant. Hinc est quod de unigeniti Spiritu quasi de hoc oris sono Paulus dicit: «Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater. » (2) Hinc per semetipsam Veritas dicit: « Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. » (3) Ecce conversorum terror vertitur in potestatem: quia dum mala sua pœnitendo puniunt, usque ad exercendum iudicium ascendunt; ut hoc in Deo posse accipiant, quod prius de Deo ipsi metuebant. Iudices quippe fiunt, qui supernum iudicium perfecte timuerunt; et aliena iam peccata incipiunt dimittere, qui prius formidaverant ne retinerentur sua. Sed quia hoc ipsum iudicium, quod spiritaliter agitur, modo a carnalibus non videtur; sunt nonnulli qui Deum res humanas curare non aestimant, (4) et eas ferri fortuitis motibus putant. Contra quos recte subditur:

CAPUT XVIII.

De Dei aequa in omnia provisione: et quod primitiva Ecclesia miraculorum adiutoriis indiguit, quam persecutionis tribulatio pressit, nunc vero sola exigat operum merita, non virtutum signa.

1) Ita Baluz. Colb. Longip. Ebroic. et alii Norm. cuius loco editi habent. *confitendo*, pro variante lect. in margine codices unde sumpta sit non indicans.

2) Rom. 8. 15.

3) Iohan. 20. 22. et 23.

4) Longip. *et eas, fieri fortitudo.*

Subter omnes coelos ipse considerat, et lumen illius super terminos terrae.

35. Ac si aperte diceretur: Qui summa regit, etiam extrema non deserit: quia sic impenditur maximi, ut tamen haec eadem cura regiminis non praepediatur a parvis. Qui enim ubique praesens, et ubique aequalis est, etiam in dissimilibus sibiipsi dissimilis non est. Æque ergo omnia respicit, aeque cuncta disponit, qui in omnibus locis praesens, (1) nec localiter tenetur, nec varia curando variatur. Si autem cœlos, sanctos praedicatores accipimus, Propheta attestante qui ait: « Cœli enarrant gloriam Dei, » (2) postquam per sonum oris adventus Spiritus sancti designatur, recte subiungitur: « Subter omnes cœlos ipse considerat, et lumen illius super terminos terrae. »

36. Sunt namque nonnulli, qui cum mira Apostolorum opera audiunt, quod accepto Spiritu sancto mortuos verbo suscitarent, ab obsessis daemonia pellerent, umbra infirmitates amoverent, ventura quaeque prophetando praedicerent, et unigenitum Verbum Dei, omnium gentium loquentes lingua praedicarent: quia has virtutes nunc in Ecclesia non vident, subtractam iam ab Ecclesia supernam gratiam suspicantur, nescientes pensare quod scriptum est: « Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. » (3) Tunc quippe sancta Ecclesia miraculorum adiutoriis indiguit, cum eam tribulatio persecutionis pressit. Nam postquam superbiam infidelitatis edomuit, non iam virtutum signa, sed sola merita operum requirit; quamvis et illa (4) per multos cum opportunitas exi-

1) Ebroic. aliique Norm. et Longip. *nec localiter tenditur.*
2) Psal. 18. 1.
3] Psal. 9. 10. — 4) Scilicet virtutum signa.

git, ostendat. Scriptum quippe est, « Linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. » (1) Ubi ergo omnes fideles sunt, quae causa exigit, ut signa monstrentur? Unde citus fortasse satisfacimus, si quid de ipsa Apostolica dispensatione memoremus.

37. Paulus namque egregius praedicator (2) Melitem veniens, et plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum, orando salvavit, et tamen aegrotanti Timotheo praecepit, dicens: « Modico vino utere, propter sthomacum tuum et frequentes tuas infirmitates. » (3) Quid est, Paule, quod aegrum infidelem orando ad salutem revocas, et tantum adiutorem Evangelii more medici per alimenta curas; nisi quod idcirco fiunt exteriora miracula, ut mentes hominum ad interiora perducantur: quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur, ea quae admirabiliora sunt invisibilia credantur. Signo quippe virtutis pater Publii sanandus fuerat, ut mente revivisceret, dum miraculo ad salutem rediret: Timotheo autem adhibendum foris miraculum non erat, quia iam totus intus vivebat. Quid est ergo mirum si propagata fide, crebro miracula non fiunt, quando haec ipsi quoque Apostoli in quibusdam iam fidelibus non fecerunt? Elevatis ergo coelis, Dominus inferiora considerat: quia et ablatis summis praedicatoribus, incessanter etiam infima nostrae infirmitatis curat. Et quasi subter coelos lumen illius, terrae terminos respicit; quia post sublimem vitam praecedentium, etiam peccatorum mores actusque gratiae suae illustratione

1) 1. Cor. 14. 22.

2) Baluz. et Colb. habent *Melitine*. Vindoc. Pratel. Utic. veteres edit. Basil. 1503. et 1514. Parisiensis 1518. *Militenem* aut *Mitilene*. Paris. 1488. habet, *Miletum*, non leviori errore. Tertius Bessar. *Militene*.

3) 1. Tim. 5.23.

comprehendit. Qui etsi virtutum signa nunc per vitam fidelium crebro non exserit, ab eisdem tamen fidelibus per virtutem operum nunquam recedit. Potest etiam lumen illius super terminos terrae ita intelligi, quod praedicatio supernae gratiae dum gentes ad fidem colligit, intra semetipsam mundi limites clausit.

38. Vel certe termini terrae, sunt fines hominum peccatorum. Et saepe contingit, ut plerique Deum deserant, et vitae suae tempora in desideriis carnalibus expendant: sed tamen superna gratia respecti in extremis suis ad Deum redeunt, quae sint iudicia aeterna cognoscunt, cunctaque quae se perverse egisse meminerint, fletibus puniunt, atque haec vere se insequi rectis operibus ostendunt. Quibus subsequente iustitia profecto totum dimittitur, quod ante deliquerunt. Hinc enim per prophetiae spiritum Anna dicit: « Dominus iudicabit fines terrae: » (1) quia nimirum anteactam vitam Deus non iudicat, quando posteriora peccatorum, respectu supernae pietatis illustrat. Hinc Moyses ait: « Primogenita asini mutabis ove. » (2) Per asinum quippe immunditia, per ovem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare, est immundae vitae primordia in innocentiae simplicitatem convertere: ut postquam illa peccator egit, quae ut immunda Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quae Dei sacrificio imponat. Quia ergo post prava opera peccator convertitur, et ab actionum suarum tenebris iuxta finem aliquando rovocatur, recte nunc dicitur: « Et lumen illius super terminos terrae. » Sed gravi luctu afficit eadem gratia, quae post facinora

1] Reg. 2. 10.
2) Exod. 13. 13.

mentem repiet. Nam male gesta ad memoriam reducit, sibique hominem quam sit iuste damnandus ostendit. Unde fit, ut peccatum omne quod se egisse reminiscitur, quotidianis fletibus insequatur: et quo magis valet iam quod iustum est cernere; eo ardentius appetit iniustum sese gemitibus punire. Unde apte subiungitur:

CAPUT XIX.

Quod cum mentem hominis Deus ingreditur, continuo poenitentiæ gemitus sequatur.

Post eum rugiet sonitus.

39 Quem enim Dominus illustrando repleverit, eius vitam proculdubio in lamentum vertit; atque illuminatae menti quo magis aeterna supplicia insinuat, eo hanc (1) durius de transacta nequitia gemitibus fatigat; et dolet homo quod fuit, quia bonum iam incipit videre, quod non fuit: odit qualem se fuisse meminit, amat qualem se esse debuisse cognoscit, et solam iam poenitentiae amaritudinem diligit; quia caute considerat in quantis voluptatibus sua delectatione peccavit. Bene ergo dicitur: « Post eum rugiet sonitus; quia cum mentem Deus ingreditur, constat proculdubio quod mox poenitentiae gemitus sequatur, ut ei iam salubriter flere libeat, quae prius de iniquitatibus flenda iucunditate gaudebat.

Sed quo uberius culpa fletur, (2) eo altius cognitio ve-

1) Longip. *clarius.*
2) Pratel. *eo altior.*

vitatis attingitur: quia ad videndum internum lumen pollu-
ta dudum conscientia lacrymis baptizata renovatur. Unde
post poenitentiae rugitum apte subiungitur:

CAPUT XX.

Quod actionem Spiritus sancti sine affectum eius nemo ad plenum investigat, cum eadem actio per eundem Spiritum ordinata aliis in resurrectionem, aliis sit in ruinam.

Tonabit voce magnitudinis suae.

40 Voce enim magnitudinis suae Deus tonat, cum se nobis bene iam per lamenta praeparatis, quam sit magnus in supernis insinuat. Quasi enim de coelo tonitrus procedit, cum nos incuria negligentiaque torpentes, (1) respectus gratiae pavore subito percutit, atque in terra positi, sonum de superioribus audimus; quia terrena cogitantes, superni terroris sententiam repente pertimescimus, et mens bene iam de summis sollicita trepidat, quae prius in infimis male secura torpebat. (2) Sed istius visitationis occultae quibus modis se nobis insinuet terror, ignoratur: neque ipsius mentis acie comprehenditur, cuius ad melius intentio commutatur. Unde apte subiungitur:

CAPUT XXI.

Quibus modis haec vox se in aures cordis insinuet, ignoratur.

1) Baluz. Colb. et Longip. *respectu supernae gratiae.*
2) Vindoc. Pratel. et alii, *sed. isto .... terror.*

Et non investigabitur, cum audita fuerit vox eius.

41 Vox Domini auditur, cum gratiae eius aspiratio mente concipitur, cum insensibilitas occultae surditatis rumpitur, et cor ad studium summi amoris excitatum, virtutis intimae clamore penetratur. Sed istam vocem supervenientis Spiritus, quae se in aures cordis insinuat, nec ipsa mens quae per hanc illustrata fuerit, investigat. Pensare enim non valet, invisibilis virtus quibus sibi mentibus influat, quibus ad se modis veniat, quibus recedat. Unde et bene per Iohannem dicitur: (1) « Spiritus ubi vult spirat; et vocem eius audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat. » (2) Vocem enim spiritus audire, est vi compunctionis intimae in amore invisibilis conditoris assurgere. Sed nemo scit unde veniat: quia ignoratur per ora praedicantium, quibus se ad nos occasionibus fundat. Et nemo scit quo vadat: quia cum unam praedicationem multi audiunt, intelligi proculdubio non potest quem deserens abiiciat, aut cuius ingrediens in corde requiescat. Una quippe res foris agitur, sed non per hanc uno modo intuentium corda penetrantur: quia qui invisibiliter visibilia modificat, in humanis cordibus causarum semina incomprehensibiliter plantat. Hinc est quod resuscitato Lazaro (3) quidam crediderunt, sed tamen Iudaeorum plurimi ad persecutionis zelum ex hac ipsa (4) resuscitatio-

1) Pratel. *spiritus enim ubi vult* etc.

2) Ioan. 3. 8.

3) Vindoc. Pratel. Utic. etc. ita habent; quod minus significat quam, *multi*, editorum. Tertius etiam Bessar. *multi*.

4] Pratel. et al. *resurrectione*.

ne commoti sunt. Unum ergo idemque miraculum, quod aliis lumen fidei praebuit, alios per invidiae tenebras a lumine mentis excaecavit. Hinc est quod uterque (1) latro et eamdem, et suae morti similem mortem Redemptoris vidit: (2) sed eum superbiendo alter contumeliis lacessere non timuit, quem timendo alter honoravit; atque in una re una utriusque cogitatio non fuit, quia hanc internus arbiter invisibiliter modificando distinxit. Sed hi occultæ aspirationis modi, (3) quia comprehendi nostra cogitatione nequeunt, nimirum divinæ vocis vestigia nesciuntur. Bene ergo dicitur: « Et non investigabitur, cum audita fuerit vox eius. » Unde et adhuc subiungitur:

CAPUT XXII.

Mirabiliter sonat Deus quia silenter, et occulta vi.

Tonabit Deus voce sua mirabiliter.

42. Voce sua Deus mirabiliter tonat, quia occulta vi corda nostra incomprehensibiliter penetrat. Quæ dum latentibus motibus premit in timore, et format in amore, quanto ardore sequendus sit aliquo modo silenter clamat, et fit cuiusdam impulsionis nimietas in mente, cum nihil sonet in

1) Longipont. *latro suis mortibus similem.* Ita etiam Turon. nisi quod pro, *suis mortibus* mendose legitur, *suis moribus.*

2) Pratel. *sed eam* (mortem) *superbiendo . . . . quam timendo* etc.

3) Omittitur, *quia*, in Pratel. Utic. et aliis.

voce. Quæ tanto apud nos valentius pestrepit, quanto et ab omni exteriori strepitu aurem nostri surdescere cordis facit.

Unde et anima ad semetipsam mox hoc intimo clamore collecta miratur, quod audit; quia vim compunctionis incognitæ percipit. Cuius ipsa admiratio bene apud Moysen manna desuper veniente signatur. Dulcis enim cibus, qui de supernis accipitur, *manhu* vocatur. *Manhu* enim dicitur, « Quid est hoc? » Et quid est hoc dicimus, quando hoc quod cernimus, nescientes admiramur. Supernum igitur manna anima percipit, cum per vocem compunctionis elevata, novam speciem internae refectionis obstupescit, ut divina dulcedine repleta, iure respondeat: « Quid est hoc? » quia dum ab infima cogitatione suspenditur; ea quae de supernis conspicit, insolite miratur. Et quia cum hac voce torporis nostri surditas rumpitur, (1) vetustae vitae protinus usus mutatur, ut anima superno spiritu afflata, et in summis appetat quae contempserat, et contemnat in infimis, quae appetebat, recte subiungitur:

CAPUT XXIII.

Mira et stupenda in peccatoris conversione Deus operatur.

Qui facit magna et inscrutabilia

43 Ut enim homo terrenis usibus deditus, iniquis desideriis pressus subito ad nova efferveat, atque ad consueta fri-

1] Pratel. et al. *vetustate vitae protinus.*

gescat, exterioribus curis (1) renuntiet, in internis contemplationibus anhelet, quis hanc virtutem supernae vocis considerare sufficiat? quis considerando comprehendat? Magna sunt quae per vocem suam Dominus facit, sed minus magna essent si perscrutari potuissent. « Facit ergo magna et inscrutabilia; » quia ostendit foris perfectionem operis, sed latet intus ipsa qualitas operationis. Voce sua foris etiam per Apostolos insonat, sed corda audientium per seipsum interius illustrat, Paulo attestante qui ait: « Ego plantavi, Apollo rigavit: Deus autem incrementum dedit. « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. » (2) Quamvis ergo nostris mentibus supernae vocis auditum non ipsi praebeant, missi tamen sunt, ut verbis nobis exterioribus condescendant. Unde apte subiungitur.

CAPUT XXIV.

Quod viri contemplativi, quorum conversatio in coelis est, infimis fratribus condescendunt, et in eorum amore liquefiunt, irrigantes arida corda eorum, ut et ipsi fructificent Deo.

Qui praecipit niri ut descendat in terram, et hiemis pluviis, et imbri fortitudinis suae.

44 Quia Psalmista ait: « Lavabis me, et super nivem dealbabor;» (3) quid hoc loco nivem, nisi per lucem iusti-

1) Tertius Bessar. *renuntiat, internis anhelat.*
2) 1. Cor. 3. 6.
3) Psal. 50. 8.

tiae candida accipimus corda sanctorum? Aquae autem ductae in superioribus constipantur, ut nives fiant. Sed cum hae ipsae nives ad terram veniunt, in aquarum iterum liquorem vertuntur. Aquae igitur sunt praedicatorum mentes: quae dum ad contemplanda superna se erigunt, altiori intellectu solidantur. Cumque in summa consideratione rapiuntur, (1) virtutem confirmationis accipiunt. Sed quia adhuc in terris fraterna dilectione retinentur, semetipsas ab alto intellectu modificant, et infirmis humiliter praedicantes, more nivium (2) corda arentia liquatae rigant. Nives ergo ad terram de coelestibus veniunt, cum sublimia corda sanctorum quae iam solida contemplatione pascuntur, pro fraterna caritate (3) ad humilia praedicationis verba descendunt. Sicut enim nix terram cum iacet operit, cum vero liquatur, rigat: ita sanctorum virtus et per firmitatem suam apud Deum vitam peccatorum protegit, et per condescensionem suam quasi liquefacta arentem terram ut fructus proferat, infundit. Et quia aqua prius ab infimis trahitur, ut post a superioribus sparsa reddatur: sancti quique etiam cum in virtutum arce consistunt, unde elevati sunt considerant, ne alienae infirmitatis abiecta contemnant. Quasi ergo aquae ad terras, de quibus sublevatae sunt, redeunt, dum condescendentes iusti peccatoribus, reminisci non desinunt quod fuerunt. Certe (4) aqua in terris adhuc Paulus fuerat, cum Legem carnaliter sapiebat: sed ductus ad coelestia, in nivem versus est; quia quod prius infirmum sapuit, ad soliditatem veræ intelligentiae commutavit; et ta-

1) Vindoc. Ebroic. aliique Norm. *virtutum confirmationes.*

2] Ebroic. Pratel. et nonnulli alii, *corda arentium.*

3] Turon. *ad humilitatem praedicationis verbo descendunt.*

4) Deest, *aqua*, in Pratell. Deest etiam in tertio Bessar.

men condescendens fratribus, quasi nix ima repetiit; quia et post virtutum culmina, quam fuerit indignus agnoscit, dicens: « Qui prius fui blasphemus (1) et persecutor, etc. » (2) Ecce quam clementer suae imbecillitatis reminiscitur, ut aliorum aequanimiter infirma patiatur. Quasi enim ad terram de qua sumpta fuerat, post coelum aqua redit, dum post tanta sua contemplationis arcana, peccatorem se Paulus meminit, ut prodesse humiliter peccatoribus possit. Videamus itaque, aqua haec in nivis soliditatem vertenda, qualiter thrahatur ad summa. Ait: « Sive mente excedimus, Deo. » (3) Videamus qualiter ad imi nix redeat, ut dum liquatur, infundat. Ait. « Sive sobrii sumus, vobis. » Videamus qua manu ducitur, et iacens elevari valeat, et sublevata revocari. Ait: « Caritas enim Christi urget nos. » (4) Quia igitur caritas Christi, quae sanctorum mentes ad superna sublevat, eas pio moderamine pro fraterna dilectione etiam ad humilitatem condescensionis format, recte dicitur: « Qui praecipit nivi ut descendat in terram. » Ubi et apte subiungitur: « Et hiemis pluviis, et imbri fortitudinis suae.

45. Hiems quippe est vita praesens: in qua nos etsi iam spes ad superna erigit, adhuc tamen mortalitatis nostrae frigidus torpor adstringit; quia scriptum est: « Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. » (5) Habet autem haec hiems pluvias, rectorum proculdubio praedicationes. De qui-

1) Vindoc. *et persecutor, et contumeliosus; et misericordiam consecutus sum, quia ignorans, feci in incredulitate.* Concordat. tertius Bessar.

2) 1. Tim. 1. 13.

3) 2. Cor. 5. 13.

4) Ibidem. 14.

5) Sap. 9. 15.

bus videlicet pluviis per Moysen dicitur: « Expectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea. » (1) Hae nimirum pluviae hiemi congruunt, æstate cessabunt: quia cum nunc carnalium oculis vita cœlestis absconditur, necesse est ut sanctorum nobis praedicationibus (2) irroretur. Cum vero aeterni iudicii aestus incanduerit, nullus verba praedicantium necessaria tunc habebit: quia veniente iudice, ad cor suum quisque reducitur, ut sancta iam cum agere non valet, sentiat: et rectum quod sequi debuit, ex tortitudinis suae poena cognoscat. Unde bene per Prophetam dicitur: « Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis. » (3) In die enim occisionis sanctificantur reprobi; quia tunc sancta quae debuerunt agere, sentiunt, cum digna pravitatis suae supplicia iam declinare non possunt. Quia autem praedicationes sanctae cum vita praesenti, id est pluviae cum hieme cessabunt, recte exeunti animae, (4) atque ad aeternae felicitatis aestiva properanti, sponsi voce suadentis dicitur: « Surge, propera amica mea, formosa mea, et veni: iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit. » (5) Transeunte quippe hieme, imber recedit: quia cum vita praesens peragitur, in qua nos ignorantiae nubilo, carnis corruptibilis torpor adstrinxerat, omne ministerium praedicationis cessat. Clarius quippe per nos tunc videbimus hoc, quod sanctorum vocibus nunc obscurius audimus. Praecipit igitur Do-

1) Deut. 32 2.

2) Longip. *manifestetur.*

3) Ierem. 12 3.

4) Ebroicenses, aliique Norman. et Vindoc. *ad aestiva aeterna properanti.* Tertius etiam Bessar. *ad aeterna aestiva.*

5) Cant. 2. 10.

minus nivi, et hyemis pluviis, ut in terram descendant, dum aspirationes sancti Spiritus pro corrigendis peccatoribus corda sanctorum ad ministerium praedicationis humiliat. Ubi recte additur: « Et imbri fortitudinis suae.»

46. Imber quippe fortitudinis Dei, est praedicatio divinitatis. Nam imber infirmitatis, est praedicatio eius incarnationis, de qua per Paulum dicitur: « Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. » (1) Et rursum: « Si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. » (2) Sic autem sancti viri humanitatis eius infirma praedicant, ut auditorum suorum cordibus etiam divinitatis fortia infundant. Audiamus per tonitruum nubis, imbrem fortitudinis: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » (3) Audiamus etiam imbrem infirmitatis: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. » (4) Audiamus imbrem fortitudinis: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat. » (5) Audiamus etiam imbrem infirmitatis: « In propria venit, et sui eum non receperunt. » (6) Imbri ergo fortitudinis suae praecipit ut in terram descendat: quia sanctorum suorum vocibus sic nobis humanitatis suae infirma praedicat, ut nobis etiam mira et fortia suae divinitatis innotescat. Sed cum virtutem nostri conditoris audimus, statim ad corda nostra, (7) formidine compellente,

1) I. Cor. 1. 25.
2) 2. Cor. 13. 4.
3) Iohan. 1. 1.
4) Ibidem 14.
5) Ibidem, 3.
6) Ibidem. 11.
7) Recent. vulg. *fortitudine compellente.* In veteribus Paris. et Basil. legitur ut in MSS. Vindoc. Longipont. Ebroic. et aliis Normaniæ, *formidine compellente.*

reducimur, et tantum super nos iudicem perpendentes, [1] quae digne, quaeve egimus indigne, pensamus. Unde et bene subiungitur:

CAPUT XXV.

Quod naturali ratione, quae est lex mentis, et lege praedicationis, homini Deus quid agat, et quid mereatur, insinuat.

Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.

47. Mala enim quae agunt homines, pensare contemnunt. Sed cum virtutem supernae districtionis audiunt, pravorum operum hoc quod se (2) deprimit, pondus agnoscunt. Praedicationis quippe verbis pulsati evigilant, ut pensent ad quae supplicia sese antiquae actionis meritum trahat. Dum ergo imber fortitudinis in terram descendit, in manu uniuscuiusque signatur, ut sua opera sciat: quia dum virtus incomprehensibilis maiestatis agnoscitur, ab unoquoque subtilius sua vita pensatur.

48 Quod tamen intelligi et aliter potest. Creator namque omnipotens a cunctis insensibilibus irrationabilibusque (3) di-

1) Pratel. et alii Norm. *quae egimus indigne*, omisso τὸ *quae digne;* nec immerito: nam urgente timore extremi iudicii mala opera potius quam recte facta menti occurrunt, etc. Retinuimus tamen hanc lect. quae est excusorum omnium.

2] *Se*, scilic et *homines* de quibus hic loquitur.

3) Ita cum Turon. et plur. MSS. antiquiores excusi. At recent. habent Utic. et Pratel. *distinctam.*

stinctum rationabilem creaturam hominem condidit; quatenus quod egerit, ignorare non possit. Naturae enim lege scire compellitur, seu pravum sive rectum sit quod operatur. Nam ad iudicium pro actione cur venit, si potuit nescire quod egit? Et ipsi ergo qui praeceptis Dominicis eruditi contemnunt, utrum bona an mala sint quae faciunt, sciunt. Nam si bona se facere nesciunt, cur de aliquibus factis in ostentatione gloriantur? Rursum si mala se agere ignorant, cur in eisdem factis alienos oculos declinant? Ipsi enim sibi testes sunt: quia sciunt malum esse quod agunt, quod videri ab illis verentur. Si enim veraciter malum esse non crederent, nequaquam hoc ab aliis videri formidarent. Unde et bene per quemdam sapientem dicitur: « Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi. » (1) Quia dum de facto suo (2) conscientiam pulsans timor redarguit, ipsa sibi testimonium perhibet demnabile esse quod agit. Quo contra per Iohannem dicitur. « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum. » (3) Fugiant ergo iniqui humanos oculos, semetipsos certe fugere non possunt. Quia enim malum quod faciunt, noverunt, habent testem conscientiam, habent iudicem rationem suam. In peccato igitur quod committunt, prius contra se iudicium suæ rationis inveniunt, et post ad districtionem æterni examinis perducuntur. Et hoc est fortasse quod per Psalmistam dicitur: « Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. » [4] Quia dum miro ordine dispositionis occultæ malum non permittitur nesciri quod agitur, et suo

1) Sap. 17. 10.
2] Turon. *conscientia pulsans timor.*
3) 1. Iohan. 3. 21.
4) Psal. 41. 8.

se iam iudicio peccator in conscientia condemnat, et post condemnationem propriam ad æterni iudicis sententiam properat. (1) Abyssum ergo abyssum invocare, est de iudicio ad iudicium pervenire. Eant ergo prædicatores sancti, radarguant facta peccantium, auditores autem pravi contemnant verba iustorum, defendant quantum voluerint pravitates suas, atque impudenter gestas, impudentius defendendo multiplicent; certe ipsi sibi in conscientia testes sunt, quia excusabiles non sunt. Eo enim ipso quo rationabilem creaturam Deus hominem condidit, in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.

Sed quia Eliu de pravitate singulorum sententiam protulit, illico ad ipsum pravitatis auctorem, per quem unumquodque malum oboritur, mentis oculos deflectit: ut quia uno hoc versu pravi capitis membra perstrinxerat, etiam hoc ipsum membrorum caput sub brevitate describat. Vel certe, quia (2) superius (3) nubium Dei virtutes intulerat, agit nunc ut contra bonorum vitam etiam adversarii impugnationes innotescat. Nam sequitur.

CAPUT XXVI.

Quod in reproborum cordibus diabolus quasi in antro suo lateat.

Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur.

1] Ebroic. et alii Norm. *Abysso ergo Abyss. invocare, est de iud. etc.*

2) Num. 19.

3) Longip. *nivem Dei virtutes*, fortasse pro, *nivium Dei*, sc. Apostolorum, quos nivibus comparavit hunc locum Iob explanans: *qui praecepit nivi ut descendat in terram.*

49. Quis alius nomine bestiæ, nisi antiquus hostis accipitur, qui deceptionem primi hominis sævus impetiit, et integritatem vitæ illius male suadendo laniavit? contra quem Prophetæ vocibus de sancta electorum Ecclesia in antiquum statum restauranda promittitur: « Et mala bestia non transibit per eam. » (1) Sed hæc bestia cum (2) post Redemptoris adventum, post prædicatorum voces, quasi post tonitruum nubium in fine mundi illum damnatum hominem, qui Antichristus vocatur, invaserit: quid aliud quam latibulum suum ingreditur, (3) ut in antro proprio demoretur? Vas quippe illud diaboli, antrum ac latibulum bestiæ est, ut insidians hominibus viam huius vitæ carpentibus, in illo et per signa lateat, et per malitiam occidat. Qui tamen omnium reproborum corda etiam nunc priusquam apertus appareat, possidet: eaque per occultam malitiam, quasi proprium antrum tenet, atque ad omne (4) quod nocere bonis appetit, in eorum se obscuris mentibus abscondit. An Iudæorum persequentium corda, antrum huius bestiæ non fuerunt, in quorum diu consiliis latuit, sed repente vocibus erupit clamantium: « Crucifige, crucifige?» (5) Et quia ad laceratiouem mentis pertingere tentando non potuit in Redemptore nostro, ad mortem carnis anhelavit. Hæc nimirum bestia (6) multa electorum corda tenuit, sed hanc ab illis moriens Agnus excussit. Unde et

1) Isai 35. 9.
2) Omittitur, *post Redemptoris adv.* in Vindoc.
3) Ebroic. Vindoc. etc. *et in antro suo demoratur.*
4) Vindoc. *quo nocere.*
5) Iohan. 19. 6.
6) Pratel. Utic. Ebroic. *multa et electorum*, quod maiorem vim habet: ibi enim, *et* significat, *etiam.*

in Evangelio dicit: « Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. » (1) Qui miro rectoque iudicio dum confessiones humilium illuminans suscepit, superborum oculos deserens clausit. Unde ei per Psalmistam dicitur: « Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvarum: catuli leonum rugientes ut rapiant, et quærant a Deo escam sibi. » (2] Tenebras quippe Dominus ponit, cum peccatis iudicia rependens, lumen suæ intelligentiæ subtrahit. Et nox efficitur, quia pravorum mens ignorantiæ suæ erroribus cæcatur. In qua omnes bestiæ silvæ pertranseunt, dum maligni spiritus sub opacitate fraudis latentes, in reproborum corda pravitates suas explendo, percurrunt. In qua et catuli leonum rugiunt: quia nequissimarum, sed tamen eminentium potestatum ministri spiritus importunis tentationibus insurgunt. Qui tamen a Deo escam expetunt: quia nimirum capere animas nequeunt, nisi iusto iudicio prævalere divinitus permittantur. Ubi et apte subiungitur: « Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis (3] se collocaverunt. » Quia veritatis lumine per carnem apparente, a fidelium mentibus excussi, quasi ad cubilia sua reversi sunt, dum sola infidelium corda tenuerunt. Quod igitur illic leonum cubile, hic antrum bestiæ dicitur.

50. Notandum vero magnopere æstimo, quod bestia hæc non solum antrum suum ingredi, sed in eo etiam morari perhibetur. Aliquando namque (4) etiam bonorum mentes ingreditur, illicita suggerit, tentationibus fatigat, rectitudinem spiritus ad delectationem carnis deflectere conatur, delectationem quoque ad consensum perducere nititur: sed tamen,

1) Ioan. 12. 31.
2] Psal. 103. 20.
3) Tertius Bessar. *collocabuntur*, ut extat in nostra Vulgata.
4) Vindoc. Ebroic. et alii, *etiam electorum*.

resistente superno adiutorio, prævalere prohibetur. (1) Intrare ergo in mentes bonorum potest, sed in eis morari non potest: quia cor iusti huius bestiæ antrum non est. Quos enim quasi proprium antrum possidet, eorum mentes proculdubio immorans tenet: quia et prius in eis cogitationes usque ad iniqua desideria, et post iniqua desideria usque ad nequissima opera perducit. Neque enim student reprobi suggestiones eius recta iudicii manu repellere, (2) cuius voluntatibus appetunt subdita delectatione servire. Cumque in eorum cordibus pravum quid oritur, mox per studium delectationis enutritur; et cum sibi minime resistitur, protinus ex consensu roboratur, statimque consensus ad opus perducitur, opus vero etiam consuetudine gravatur. Recte ergo in antro suo morari hæc bestia dicitur, quæ tamdiu cogitationes reproborum tenet, quousque eorum vitam etiam aculeo pravi operis perforet. Unde bene ad Iudæam Dominus per Prophetam dicit: « Quousque morabuntur in te cogitationes noxiæ?» (3) Neque enim reprehendit, cur veniant, sed cur morentur. Et in bona enim corda cogitationes illicitæ veniunt, sed tamen morari prohibentur: quia recti quique ne captivandam domum conscientiæ præbeant, ab ipso cordis limine hostem fugant. Qui et si quando repentinis suggestionibus usque ad primum vestibulum subripuerit, ad consensus tamen ianuam non pertingit. Huic nimirum bestiæ, implusu subitæ formidinis victus, ianuam cordis Petrus negando aperuit, sed citius cognoscendo resti-

1) Tertius Bessar. *aliquando namque.*

2) Sic. laudati codices; et quidem optimo sensu. Veteres tamen edit. Paris. 1488. 1495. 1518. Basil. 1503. 1514. Gilot. 1571. et Gussanv. etc. habent, *cuius voluptatibus.*

3) Ier. 4. 14.

tit, flendo clausit. Quia vero antiquus hostis persecutorum corda non solum intrando tenuit, sed etiam tenendo possedit, dicatur recte: «Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur. » Quantum namque (1) in Iudaeorum mentibus demorata sit discimus, cum illorum consilia attestatione Evangelicæ narrationis audimus. In illa namque describitur, cum Redemptorem nostrum vivificare mortuos cernerent, in mortem eius quanta anxietate crudelitatis insanirent, quot explere contra illum prava desideria ardenter vellent, sed tamen populum timerent: quot occasiones occidendi quærerent, et invenire non possent: quot ad votum suæ sævitiæ alienigenarum manibus usi sunt: quia eum quem legaliter interimere ipsi non poterant, feriendum gentibus tradiderunt, ut ex sola potestate Romanus præses ageret, quod ex sola malitia ut agi debuisset, ipsi anhelarent. Unde et apte subiungitur.

CAPUT XXVII.

Quod Christus Iudaeis, qui Zelo legis fervere videbantur, scandalum fuit: gentibus vero infidelitatis frigore torpentibus; stultitia.

Ab interioribus egredietur tempestas, et ab arcturo frigus.

51 Scriptura sacra cum contra Arcturum interiora memorat, diversam Aquilonis partibus Austri plagam designat.

1) Vindoc. *in eorum*, scilicet persecutorum.

Unde in hoc eodem libro scribitur: « Qui facit Arcturum, et (1) Orionas, et interiora Austri. » (2) Qua igitur interiora Austri sol ferventior tenet, (3) in Arcturo vero cursum omnimodo non habet; interiorum nomine plebs Iudaica, Arcturi autem vocabulo, hoc in loco populus Gentilis exprimitur. Hi enim qui unum atque invisibilem Deum noverant, eiusdemque Legi saltem carnaliter serviebant, quasi sub meridiano sole ferventes in fidei calore tenebantur. Gentiles autem quia nullam scientiam supernæ cognitionis attigerant, velut sine sole frigidi sub Aquilone remanebant. Quia vero tempestas impellit, frigus autem torpore opprimit, recte nunc dicitur: « Ab interioribus egredietur tempestas, et ab Arcturo frigus. » Ac si aperte diceretur: A Iudaeis surgit malitia persequens, et a Gentilibus potestas premens. Neque enim miracula fieri Legis præcepta vetuerant, et tamen Iudæi pro eisdem miraculis interimere humani generis Redemptorem quærebant. Unde explere hoc quod cœperant non valentes, ad Pilati prætorium (4) concurrerunt, ut ipse hunc perimeret, quem iniuste (5) perimentem lex nulla cohiberet: Ab interioribus ergo tempestas, atque ab Arcturo frigus prodiit, dum quod Iudæa ex invidia petiit, hoc Gentilis iudex ex Romana auctoritate perpetravit. Unde bene contra hanc eandem invidiam adhuc subditur:

CAPUT XXVIII.

Iudaeorum corda, invidiae gelu obduruerant.

1) Tertius. Bessar. *Oriona .... in Arcturum.*
2] Iob. 9. 9.
3) Pratel. *in Arcturum.* 4) Vatic. *cucurrerunt.*
5) Recent. *perimere*, mutata lectione tum MSS. tum veterum excusorum. tertius Bessar. *perimere ..... post eum vadit.*

Flante Deo concrescit gelu.

52. Quia quo fidelium cordibus Spiritus sanctus aspiravit, quo maiora virtutum miracula contulit, (1) eo in infidelium mentibus gravioribus invidiæ torpor excrevit, atque inde contra Deum plebs infidelis obduruit, unde humilis populus anteactam duritiam, qua se adstrinxerat, emollivit. Deo enim flante in gelu versi fuerant, qui visis miraculis invidentes dicebant: «Ecce totus mundus (2) post eum abiit.» (3) Conspiciebant signa, cernebant per ministros eius miracula, totum iam mundum secuturum fidei prædicamenta prævidebant: et tamen quo sanctus Spiritus mundum repleverat, eo illorum mentes arctius invidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post Deum mundo, Iudæa in invidia pigra remanebat. Sed quia supernæ potestatis suppetiit etiam tantæ crudelitatis duritiam solvere, atque ad amandum se corda infidelium liquare, post hoc gelu mox bene subditur:

CAPUT XXIX.

Quorundam postea emollita, et in pluviam liquata corda iudaeorum.

Et rursum latissimae funduntur aquae.

53. Post gelu quippe Dominus latissimas aquas fudit: quia

1) Particula *in*, deest in excusis, non autem in MSS.
2) Pratel. Utic. et plur. *post eum vadit.*
3] Iohan. 12. 19.

postquam Iudæorum sævitiam usque ad mortem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duritia amoris sui aspiratione liquefecit; ut tanto post desiderabilius ad obediendum currerent, quanto præceptis illius prius obstinatius restitissent. Unde bene per quemdam sapientem dicitur: « Sicut glacies in sereno, sic resolventur peccata tua. » (1) Ab hoc frigidi torporis gelu solvi Propheta desideraverat, cum dicebat: « Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro. » (2) De his aquis, id est ad Deum concurrentibus populis, rursum dicitur: « Mittet verbum suum, et liquefaciet ea, (3) flabit spiritus eius, et fluent aquæ. » (4) Aquæ de gelu currunt: quia plerique ex duris persecutoribus magni prædicatores fiunt. Gelu igitur in aqua liquatur, cum torpor interni frigoris ad irrorationem (5) vertitur prædicationis. An Paulus gelu non erat, qui acceptis epistolis Damascum pergens, in corde fidelium quasi in terra iactata verbi Dei semina, ne ad perfectionem operum surgerent, restringere quærebat? Sed gelu hoc in aquam rediit: quia quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluentis sanctæ exhortationis infudit; ut tanto uberior electorum messis exsurgeret, quanto hanc imber Dei etiam ab ore persecutoris irrigaret. Unde et bene subditur:

CAPUT XXX.

Electi frumentum sunt, cui Verbi divini imber necessarius.

1) Eccli. 3. 17.
2) Psalm. 125. 4.
3) Pratel. Utic. et plur. *flavit.*
4) Psal. 147. 18. 5) Vatic. *irrigationem.*

Frumentum desiderat nubes.

54. Quid (1) enim electi quique sunt, nisi frumenta Dei cœlestibus horreis recondenda? Quæ nunc in tritura areæ paleas tolerant: quia in hac purgatione sanctæ Ecclesiæ, mores contrarios reproborum portant, (2) quousque hæc internus agricola ventilabro iudicii dirimat, et in superna habitacula electos suos, quasi munda iam grana suscipiens, æternis paleas ignibus tradat. Unde bene per (3) Iohannem dicitur: « Cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. » (4) Sed hoc frumentum quousque ad perfectionem fructuum veniat, nubium pluvias expectat, ut crescat: quia bonorum mens prædicantium verbis infunditur, ne ab humore caritatis desideriorum carnalium sole siccetur. Hoc frumentum supernus agricola in mundo surgere, ac nubes desiderare conspexerat, cum dicebat: « Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. » (5) Qui igitur hic frumentum, illic messis: qui vero hic nubes, illic operarii vocantur: quia prædicatores sancti et nubes sunt, et operarii; nubes videlicet per doctrinam, operarii per vitam: nubes, quia verbis

1) Tertius Bessar. *Frumentum quippe Dei, electi quique sunt coelestibus horreis recondendi.*

2) Gilot. Vatic. Gussanv. *quousque hanc*, sc. Ecclesiam. Vetustiores edit. post MSS. praesertim Turon. Vindoc. Pratel. Utic. *quousque haec*, nimirum frumenta.

3) Ita reperimus in omnibus MM. SS. et editionibus quas consulere licuit. Sed forte error est librariorum, cum nullibi extent nisi apud S. Mahteum quae hic quasi per Ioannem dicta referuntur.

4) Matth. 3. 12.

5) Matth. 9. 37.

influunt, operarii, quia non desinunt agere quod loquuntur. Unde et subditur:

CAPUT XXXI.

Nubes sunt sancti praedicatores.

Et nubes spargunt lumen suum.

55 Nubes (1) enim lumen spargere, est praedicatores sanctos exempla vitae et loquendo et agendo dilatare. Sed quamvis annuntiationis intimae lumen spargant, non tamen ad convertenda omnium quae appetunt corda perveniunt. Nam sequitur:

CAPUT XXXII.

Universa lustrant, Deo eorum cursus gubernante.

Quae lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit.

56 Saepe enim praedicatores sancti exhortari quosdam volunt, sed nequeunt. Saepe quosdam declinare appetunt, sed

1) Eadem fere leguntur infra ad versum, *numquid scis quando praeceperit Deus pluv.* Num 60.

tamen internae instigationis impulsu exhortari eos instantissime compelluntur. Videamus nubem, Dei quomodo gubernantis manu, et ad ea quae non appetit, ducitur, atque ab impulsu suo iterum gubernantis manu retinetur. Certe Paulus cum vestimenta sua excutiens a Corinthiis discedere vellet, audivit: « Noli timere, sed loquere, et ne taceas, (1) propter quod ego tecum sum, et nemo apponetur tibi ut noceat te, quoniam multus est mihi populus in hac civitate. » (2) Rursum cum ad Thessalonicenses voluisset ire, retentus est, dicens: (3) « Volui venire ad vos ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedivit me satanas. » (4) Neque enim per semetipsum satan praepedire tanti Apostoli vias potuit, sed occultae dispensationis usibus, dum adversatur, nesciens deservivit: ut nimirum Paulus dum ad alios vellet accedere, nec valeret, eis a quibus recedere non poterat, aptius prodesset. Nubes igitur Dei cuncta per circuitum lustrant; quia praedicationis luce mundi fines illuminant. Sed quia divinis nutibus subditae nequeunt explere quod volunt, ire non possunt, nisi quo eas voluntas gubernantis duxerit. Unde et adhuc subiungitur:

CAPUT XXXIII.

Sancti praedicatores universa lustrantes, a Deo etiam in internis motibus moderantur.

Ad omne quod praeceperit eis super faciem orbis terrae.

1) Pratel. *quoniam tecum sum.* Tertius Bessar. *quoniam ... voluimus venire.*

2) Act. 18. 9.

3) Vindoc. Pratel. et alii Norm. *voluimus.*

4) 1. Thess. 2. 18.

57 Saepe enim cum gubernantis voluntate perducuntur, aliter agere appetunt, sed aliter disponuntur. Nam plerumque quosdam auditores suos student blande corrigere, et tamen eorum sermo in asperitatem ducitur. Plerumque quosdam resecare (1) appetunt, sed tamen eorum (2) vigor per mansuetudinis spiritum refrenatur. Sicut ergo non possunt ire quo volunt, ita etiam nequeunt agere sicut volunt. Quia enim eos internus arbiter tenet cum mittit, ita illos etiam modificans suscipit cum perducit, ut aliquando in cogitatione alia disponant, sed alia in opere peragant; aliquando aliter inchoent, sed aliter consumment. Quia igitur iuxta hoc quod sibi praecipitur serviunt, dicatur recte: « Quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod praeceperit illis super faciem orbis terrae. » Eo enim apertiorem viam praedicationis inveniunt, quo ad hanc non suis, sed praeceptoris sui nutibus ducuntur. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXXIV.

Quod secundum gratiam Dei verbum fidei ad omnes pervenit: et profectus iustitiæ, neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

Sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiae suæ eas iusserit inveniri.

1) Vatic. et al. edit. *resecare aspere appetunt.*
2) Sic Turon. Vindoc. Pratel. et alii MSS. In excusis legitur. *rigor.*

58. Una tribus profecto Iuda intelligitur, quæ in Scriptura sacra clara ac multiplex præ ceteris memoratur. Quæ in hoc, quod ex se Redemptoris nostri carnem protulit, speciale præ omnibus munus accepit. Terra autem Dei, simul omnis Iudæa nominatur. Quia (1) quæ tunc ei fidei suæ fructum protulit, cum totus sub idolorum cultu delapsis Gentibus mundus erravit. Locus autem misericordiæ Dei est ipsa Gentilitas, cuius culpas districtus iudex si iuste animadverteret, ad reconciliationem gratiæ numquam veniret. (2) Quæ cum nulla apud Deum merita habuit, reconciliationis tamen gratiam ex sola misericordia accepit. Unde bene per Paulum dicitur: « Gentes autem super misericordia honorare Deum. » (3) Unde rursus scriptum est: (4) « Qui quondam non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.» (5) Nubes ergo suas Deus ducit, sive in una tribu sive in terra sua, seu in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inveniri: quia prædicatores veteris novique Testamenti aliquando soli tribui Iudæ contulit, et Israël pene totum ex prava Regum gubernatione reprobavit. Aliquando et in terra sua has pluere nubes fecit: quia eumdem Israëliticum populum ad antiquam gratiam [6] post correptionem captivitatemque revocavit. (7) Aliquando de loco suæ

1) In Vatic. et alibi omittitur *quia*.
2) Pratel. et Utic. *et quae cum nulla*.
3) Rom. 15. 9.
4) Pratel. et Utic. *et quae ..... non consecuta miser. nunc autem .... consecuta*. Consentiunt vet. edit. Nostra lectio magis convenit cum textu graeco et vulgata.
5) 1. Petr. 2. 16.
6) Vindoc. *post corruptionem*.
7) Pratel. *aliquando loco*, deest *de*, quod sensum immutat. Tertius Bessar. *aliquando loco*.

misericordiæ eas clarescere voluit: quia per praedicatores sanctos etiam Gentibus virtutum miracula ostendit, ut sola misericordia a iugo erroris absolveret, quos ingenitae perfidiae ira deprimebat. Sed ecce Eliu quia futura per propheticum spiritum sensit, quia multa sublimiter protulit, vir arrogans elationis suae pondere lassatus non valet portare quae dicit. Nam per iactantiam protinus adiungit:

CAPUT XXXV.

Quid sit Dei miracula stando, quid iacendo considerare.

Ausculta haec Iob: sta, et considera miracula Dei.

59 Quasi in comparatione sui iacentem vidit, quem ad verba tantae praedicationis ut staret admonuit. Quamvis et per hoc quod dicit, *Ausculta*, gravem beato Iob contumeliam irrogat: quia, sicut iam de illo (1) et superius diximus, arrogantia minoris est, auditum sibi velle extorquere maioris. Sed licet Eliu bona quae dicit, nesciat pensare cui dicat, nos qui erudiri (2) ab omnibus quaerimus, indagare verba doctrinae illius subtiliter debemus. Nam magna fortassis virtutis arte dicitur: « Sta, et considera miracula Dei.» Sunt nonnulli quippe, qui Dei miracula iacentes considerant; quia operationis eius potentiam non sequentes admirantur.

1) Libro 12. n. 58. et saepe deinceps.
2) Ita Vindoc. Ebroic. et alii. In editis male, *ab homibunis*.

Stare quippe, est recte agere. Unde et per Paulum dicitur: « Qui se existimat stare, videat ne cadat. » (1) Et saepe quidem superna iudicia mirantur, praedicamenta coelestis patriae cum audiunt diligunt, mira opera internae dispositionis obstupescunt: sed tamen amando et vivendo, ad haec eadem opera assurgere negligunt. Iacentes ergo Dei miracula considerant, qui eius potentiam sciendo pensant, sed vivendo non amant. Per contemplationem quidem in consideratione oculos tendunt, sed tamen per intentionem sese a terra non erigunt. Unde bene in Balaam exprobationem dicitur: « Qui cadens apertos habet oculos. » (2) Multa namque de adventu Redemptoris dixerat, et quae in novissimis temporibus erant ventura praevidebat, sed tamen ei vivendo assurgere noluit, quem praevidendo praedicavit. Jacens ergo apertos oculos habuit, cum eius mentem et prophetia ad coelestia tenderet, et avaritia in terra retineret. Jacens apertos oculos habuit, quia eum videre de superioribus potuit, quem prostratus in infimis non amavit. Eliu itaque, qui beatum Iob nequaquam credidit, vivendo tenuisse quod dixit, quasi admonens dicit: « Sta, et considera miracula Dei. » Quem adhuc de venturis discutit, et quasi de ignorantia humilians adiungit:

CAPUT XXXVI.

Quod nisi praedicatores loquendo prodant quales intus sint, aut reliquis ominibus similes, aut longe despectiores videantur.

1) 1. Cor. 10 12.
2) Num. 22. 26.

Nunquid scis quando praeceperit Deus pluviis ut ostenderent lucem nubium eius?

60. Si nubes sancti Prædicatores sunt, pluviæ nubium sunt verba prædicationum. Sed nubes cum per aërea transvolant, (1) nisi pluviæ deorsum veniant, nescitur quantam aquarum immensitatem portant. Nisi coruscus sol inter pluvias erumpat, intelligi non valet quid in eis etiam claritatis lateat: quia nimirum prædicatores sancti si taceant, et nequaquam loquentes ostendant, quanta sit cœlestis spei claritas, quam in cordibus gestant, aut reliquis hominibus similes, aut longe his despectiores videntur. Cum autem aperire per prædicationem coeperint quæ sit supernæ patriæ remuneratio, quam intrinsecus tenent; cum persecutione pressi, [2] in qua virtutis arce profecerint innotescunt; cum visione despecti, loquendo insinuant unde timeantur; ipsæ quæ de nubibus influunt pluviæ, lucem nobis earumdem nubium ostendunt. Per verba enim prædicatorum cognoscimus, ut in eis claritatem vitæ quam appetunt, cum magna humilitate veneremur. Hanc nimirum lucem Paulus discipulis ostendebat cum diceret: « Ut sciatis quæ sit spes vocationis eius, quæ divitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus. » (3) Hanc lucem Corinthii per scriptorum verba, quasi per pluviæ guttas agnoverant, cum dicebant: « Epistolæ graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis.» (4) Sed plerumque prædica-

1) Pratel. *nisi pluvia .... veniat.*
2) Utic. et alii Norm. *in quam virtutis arcem.*
3) Ephes. 1. 18.
4) 2. Cor. 10. 10.

tores sancti ostendere semetipsos ut prosint cupiunt, nec tamen possunt: plerumque latere, ut quieti sint, appetunt, nec tamen permittuntur. Nemo igitur scit quando lucem nubium pluviæ ostendant: quia nemo comprehendit quando Deus virtutem prædicationis præbeat, ut prædicantium gloria clarescat. Dicit ergo: « Nunquid scis quando præceperit Deus pluviis, ut ostenderent lucem nubium eius? » Ac si aperte dicat: Nunquid si venturos mundo prædicatores iam conspicis, quando eos ad prædicandum Dominus repletione sancti Spiritus impellat, quibusve modis eorum vitæ claritatem mundo innotescat, apprehendis? Unde adhuc apte subiungitur.

CAPUT XXXVII.

Quod in doctrina evangelica angustae semitae sunt regulae continentiae; et perfecta scientia sit, de profectu virtutum, non in se, sed in Domino gloriari.

Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias?

61 Habent istae nubes semitas subtilissimas, scilicet sanctae praedicationis vias. Angusta quippe porta est, quae ducit ad vitam. Eos ergo per semitas adstringunt, qui ab intentionis eorum tramite per lata mundi desideria evagando nos exeunt. Arcta enim bene vivendi censura, non est ampla via, sed semita, in qua praedicator quisque studiose costringitur; quia sub praeceptorum custodia solicite coangu-

statur. An non quasi quaedam angustia est itineris, in hoc quidem mundo vivere, sed de huius mundi concupiscentia nihil habere, aliena non appetere, propria non tenere, laudes mundi despicere, et pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, adulantes despicere, despicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, et erga eos dilectionis gratiam immobilem in corde retinere? Quae videlicet omnia semitae sunt, sed magnae: quia quanto in praesenti vita pro ipsa vivendi custodia angustae sunt, tanto amplius (1) in æterna retributione dilatantur. Unde et bene subditur: « Et perfectas scientias. »

62 Perfecta quippe scientia est, et cuncta haec solicite agere, et se de suis meritis scire nihil esse. Unde et ipsae nubes de hac perfecta scientia docentur, cum eis voce Veritatis dicitur: « Dum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus. » (2) Perfecta scientia est scire omnia, et tamen iuxta quemdam modum scientem se esse nescire: qua etsi iam Dei praecepta novimus, etsi iam virtutem verborum illius (3) solicita intentione pensamus, etsi iam quae intellexisse nos credimus, agimus: adhuc tamen acta eadem qua districtione examinis sint discutienda nescimus, necdum Dei faciem cernimus, (4) necdum occulta eius consilia videmus. Quanta ergo est nostra scientia, quae quousque mortalitatis pondere premitur, ipso suae incertitudinis nubilo caecatur? De qua bene per Paulum dicitur: « Qui se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. » (5) In hoc itaque

1) Pratel. *in aeternam retributionem.*
2] Luc. 17. 10.
3) Vindoc. Pratel. et alii, *solicita consideratione ponderamus.*
4) Turon. *necdum angusta.*
5) 1. Cor. 8. 2.

mundo dum vivimus, tunc perfecte quae scienda sunt scimus, cum proficientes per intelligentiam, nihil nos perfecte scire cognoscimus. Dicit igitur: « Numquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias? » Ac si aperte dicat: Numquid iam summa acta praedicantium conspicis, qui postquam per scientiam ad alta se elevant, deorsum se humiliter per cognitionem suae ignorantiae inclinant? Quod quia solius sancti Spiritus dono agitur, ut humanum cor non solum de scientia, sed etiam de ipsa sua ignorantia perfecte doceatur, et calore amoris ad superna ferveat, dum minora esse quae cognovit, in infimis pensat, recte subiungitur:

CAPUT XXXVIII.

Quod doctorum et auditorum concordia mutua charitate coalescit, ex Spiritu sancto est.

Nonne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra Austro?

63. Sæpe beatum Iob figuram sanctæ Ecclesiae tenere iam diximus. Vestimenta vero Ecclesiae sunt omnes, qui ei fidei adunatione iunguntur. De quibus eidem Ecclesiae per Prophetam Dominus dicit: « Vivo ego, quia omnibus his velut ornamento vestieris. » (1) Per Austrum vero, qui nimium calidus ventus est, non immerito Spiritus san-

1) Isai. 49, 18.

ctus designatur, quo quisque dum tangitur, ab iniquitatis suae torpore liberatur. Unde bene in Canticis canticorum dicitur. « Surge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, e fluant aromata illius. » (1) Aquilo enim iubetur ut surgat, ut nimirum is, qui mortalium corda restringit, adversarius spiritus, fugiat. Auster enim venit et hortum perflat, ut eius aromata diffluant: quia per adventum sancti Spiritus, dum mens hominum repletur, ex ea mox opinio virtutum aspergitur, ut iure iam sanctorum lingua quasi hortus Austro perflatus, dicat: « Christi bonus odor sumus Deo. » (2) Vestimenta ergo sanctae Ecclesiae calida sunt, dum terra Austro perflatur: quia hi qui ei per fidem inhaerent, ferventibus caritatis studiis inardescunt dum eorum mens sancti Spiritus afflatu perfunditur. Quod quidem et de eodem beato Iob nihil obstat intelligi: quia sic haec generaliter in sancta Ecclesia dicimus, ut tamen per membra eius singula specialiter teneamus.

64. Unusquisque enim qui recte vivit, atque hoc et alios docere consuevit, quasi tot vestimenta habet, quot auditores ei concorditer inhaerent. Natura namque vestimentorum est, ut per semetipsa calere non possint, sed adiuncta viventi corpori, dum exhalantes membrorum poros contegunt, emanantem ab intimis calorem premunt, quo nimirum calore haec eadem vestimenta calefiunt, sed calefacta, calorem quem acceperint, retinendo ad corpus reddunt. Quid ergo per vestimenta viventi corpori adhaerentia, nisi discipulorum vita magistris bene viventibus coniuncta signatur? Quæ quasi per poros calorem accipit: quia ad amorem Dei et exemplo actionis, et impulsu exhortationis

1) Cant. 4. 16.
2] 2. Cor. 2. 15.

ignescit. Quae velut frigus proprium (1) expellit, dum a pristina iniquitate discedit; calorem quem accepit, retinet: quia in eo (2) quem praedicando sumpserit, fervore convalescit. Doctores autem sancti dum auditores suos in amorem Dei proficere sentiunt, ipsi amplius in doctrinae virtute fervescunt; et quia eos ad summa inardescere et fervescere conspiciunt, ad praedicanda bona cœlestis patriae validius succenduntur. Qui et si quando pro eo quod adhuc vitam corruptibilem humanae infirmitatis agunt, de qualibet culpa saltem tenuiter in opere, in locutione, in cogitatione tentantur, discipulorum suorum profectum conspiciunt, et ipsi vel in minimis esse reprehensibiles erubescunt: ne qua forte exempla tortitudinis praebeant eis, quos praedicationis voce, ad regulam intimae rectitudinis vocant. Dum ergo verbo doctorum accenduntur auditores, quasi ex viventi corpore vestimenta calefiunt. Sed dum ex profectu auditorum etiam vita docentium proficit, quasi ex calefactis vestimentis calor ad corpus redit. Sed nequaquam sibi doctores tribuant, quod per exhortationem suam ad summa proficere auditores vident: quia nisi Spiritus sanctus eorum corda repleat, ad aures corporum vox docentium incassum sonat. Formare enim vocem magistri exterius possunt, sed hanc imprimere interius non possunt:« Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. » (3) Dicatur ergo: « Nonne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra Austro? » Quia

1] Vindoc. et Pratel. *respuit.* Tertius Bessar. *respuit .... per prædicamenta.*

2) Iidem cod. et Ebroic. *quem per praedicamenta.*

3] I Cor. 3. 7.

nimirum tunc auditores, qui iam bene viventibus doctoribus inhaerent, calorem superni amoris accipiunt, cum per afflatum sancti Spiritus excitantur, ac si aperte beato Iob diceret: Incassum tibi tribuis, si quos per te profecisse in virtutibus contemplaris: quia hi, quos per te incaluisse æstimas, nisi eos Spiritus sancti fervor attingeret, frigidi in sua insensibilitate, remanerent. Postquam vero hæc fortiter dixit, per arrogantiam leviter motus, irrisionis illico verba subiungit, dicens:

CAPUT XXXIX.

Quod sancti angeli hoc in munere retributionis acceperunt a Deo, ut ad peccatum ultra moveri non possint.

Tu forsitan cum eo fabricatus es coelos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.

65 Possunt per coelos, hi qui in coelestibus sunt conditi, angelici spiritus designari. Unde et in oratione nostra dicere voce Veritatis instruimur: « Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra. » (1) Ut nimirum voluntas Dei, sicut a superiori creatura agitur, ita in omnibus etiam ab humana infirmitate servetur. De quibus bene dicitur: « Qui solidissimi quasi ære fusi sunt. » (2) Natura namque æris

1) Mat. 6. 10.

2) Utic. et Pratel. *natura namque.*

est, rubigine difficile consumi. Et virtutes Angelicae, quae in divino amore fixae perstiterunt, lapsis superbientibus Angelis, hoc in munere retributionis acceperunt, ut nulla iam rubigine subripientis culpae mordeantur, ut in contemplatione conditoris sine felicitatis fine permaneant, et in hoc quod sunt conditae æterna stabilitate subsistant. Quod bene apud Moysen ipsa de mundi origine historiae verba testantur, cum et prius factum coelum dicitur, et hoc idem postmodum firmamentum vocatur: quia videlicet naturâ angelica et prius (1) subtilius est in superioribus condita, et post, ne unquam potuisset cadere, mirabilius confirmata. Possunt etiam per coelos, ut saepe diximus, electorum mentes exprimi, a cunctis terrenis contagiis intimo amore suspensae. Qui quamvis corpore degant in infimis: quia tamen corde iam inhaerent summis, veraciter dicunt: « Nostra conversatio in coelis est. » (2) Qui solidissimi ut ære fusi sunt: quia ab integritate coeptae fortitudinis, nulla mutabilitatis rubigine consumuntur. Quibus et fortiter contra adversa durantibus, auctoris voce dicitur: « Vos estis amici mei, qui permansistis mecum in tentationibus meis. » (3) Sed quamvis doctus et arrogans cum irridere sanctum virum nititur, irrisioni suae fortia dicta permisceat, a dictis tamen fortibus semper ad supervacua verba relabitur. Nam iterum deridendo subiungit:

Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe involvimur tenebris.

1] Pratel. *subtilis est* ..... *condita.* Concordat tertius Bessar.
2) Philip. 3. 20.
3) Iohan. 15. 14

66. Ac si dicat: Tu, qui iam magna intelligentiae luce perfrueris, docere nos, qui ignorantiae tenebris involvimur, debes. Qui mox ab irrisione resiliens, despiciendo subiungit:

Quis narrabit ei quae loquor?

Ac si aperte dicat: Quae ego ei de suis laudibus acute sentiens non audita loquor, quis haec narrare vel postquam audierit, potest? Sed quia cum doctrina et arrogantia in unius mentis habitatione confligit, a loquentis ore non solum sonat vivendi levitas, sed etiam gravitas sentiendi, postquam Eliu per arrogantiam leviter intumuit, dicens: « Quis narrabit ei quae loquor? » mox per doctrinam subdidit:

CAPUT XL.

Quod ineffabilis sit Deus, et scrutator maiestatis opprimatur a gloria.

Etiam si locutus fuerit homo, devorabitur.

67. Omne quod aliquid devorat, hoc introrsus trahens, ab intuentium oculis occultat, et rem quae videri in superficie potuit, in profundum rapit. Homo igitur cum de Deo tacet, per rationem in qua est conditus, esse aliquid videtur. At si loqui de Deo cœperit, illico quam sit nihil ostenditur: quia magnitudinis illius immensitate devoratur, et quasi in profundum raptus absconditur: quia fari ineffabilem cupiens, ipsa suae ignorantiae angustia deglutitur. Loquitur

enim caro de spiritu, circumscriptus spiritus de incircumscripto, creatura de creatore, temporalis de aeterno, mutabilis de immutabili, mortalis (1) de vivificante: et cum in tenebris positus internum lumen sicut est nesciat, homo de aeternitate disserere cupiens, caecus de luce loquitur. « Si ergo locutus fuerit homo, devorabitur: » quia si effari homo aeternitatem sicut est appetit, etiam hoc sibi subtrahit, quod de illa vel tacitus sentit. Sed ecce aeternitas tunc hominibus vere innotuit, cum se eis, humanitate suscepta, monstravit. Quae quia necdum revelata fuerat, de eisdem hominibus recte subiungitur:

CAPUT XLI.

Per Christum lux hominibus affulsit.

Ut nunc non vident lucem.

68. De qua nimirum luce etiam per Prophetam dicitur: « Populus (2) qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.» (3) Sed haec eadem lux qualiter ab hominibus videatur, insinuat, cum protinus subdit:

Subito aër cogetur in nubes.

Aër quippe ita ipsa sua tenuitate spargitur, ut nulla firmitate solidetur. Nubes autem tanto firmiores sunt, quanto densiores. Quid ergo per aërem, nisi mentes secularium de-

1) Tertius Bessar. *de immortali.*
2) Edit. Basil. 1514. *qui ambulabat.* Aliae, *qui ambulat.*
3) Isai. 9. 2.

signantur, quae innumeris huius vitae desideriis deditae, huc illucque more aëris fluidae disperguntur? Sed aër in nubes cogitur, cum fluxae mentes per superni respectus gratiam virtutis soliditate roborantur, ut intra sinum cordis recta sentiendo se colligant, et in vanis cogitationibus non liquescant.

69. Aër Petrus fuerat, cum per terrena desideria sparsus, eum quasi aura transiens pro vita carnis cura piscationis agitabat. Aër etiam Apostoli omnes exstiterant, qui iam per Legem alta didicerant, sed necdum per fidem firma sapiebant. Subito autem aër in nubes coactus est: quia per respectum supernae gratiae, fluxa corda piscantium in soliditatem versa sunt praedicatorum, ut eorum infirmae cogitationes fortia sentiendo densescerent, ac more nubium aquas scientiae caperent, et subter iacentem terram verbis praedicationis irrigarent, quo peracto ministerio, ad coeli secreta recurrerent, atque ad aeternam requiem finito labore pervenirent. Unde et bene mox subditur.

CAPUT XLII.

Irrigato praedicatione Evangelii mundo, nubes illae a nostris oculis fugatae.

Et ventus transiens fugabit eas.

70. Ventus quippe transiens, est vita praesens. Ventus ergo transiens nubes fugat; quia mortalis vita percurrens, praedicatores sanctos a nostris oculis corporaliter occultat.

Ventus transiens nubes fugat: quia vitæ temporalis excursus a carne Apostolos subtrahit, et eos a terræ superficie in secreta requie, quasi in coelorum cardine, abscondit. Sed quia usque ad mortem praedicare non desinunt, et praesentis vitae spatium more nubium cum verborum pluvia excurrunt, quid eorum laboribus in sancta Ecclesia agatur, adiungit, cum protinus subdit:

CAPUT XLIII.

A Gentilibus Cristiana religio potissimum propagata.

Ab Aquilone aurum veniet.

71. Quid per Aquilonem, nisi peccati frigore constricta Gentilitas designatur? quam ille sub iugo suae tyrannidis tenuit, qui superbiens dixit: « Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. » (1) Quid vero auri nomine, nisi animæ fideles exprimuntur? De quibus per Ieremiam dicitur: «Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? » (2) Aurum quippe obscuratum doluit: quia in quibusdam claritatem innocentiae versam in culpæ nigredinem vidit. Ab Aquilone ergo aurum venire dicitur: quia per respectum gratiae Redemptoris, a Gentilitate dudum perfidiæ torpore

1) Isai. 14. 13. 14.
2) Thren. 4. 1.

frigida, intra sanctam Ecclesiam pretiosa Deo vita fidelium multiplicatur. Ab Aquilone etenim aurum venit, cum ab ipsis idolorum cultoribus vera in Domino fides clarescit. Sed conversis ad fidem Gentibus, Iudaea contradicit, (1) et ad praemiorum retributionem coelestium dedignatur suscipere eos, qui dudum fuerant cultores idolorum. Unde post conversionem Gentium Petro dicitur: « Quare introisti ad viros praeputium habentes, et comedisti cum eis? » (2) Quo contra recte per Isaiam Dominus dicit: « Dicam Aquiloni, Da; et Austro, Noli prohibere. » (3) Sicut enim per Aquilonem Gentilitas, sic per Austrum Iudæa signatur, quae quasi meridiano sole incaluit: quia Redemptore in carne apparente, fervorem fidei prima suscepit. Aquiloni ergo, *da*, dicitur, cum offerre Deo suae fidei munera Gentilitas imperatur. Austro autem iubetur ne prohibeat: quia Hebraeis in fide consistentibus praecipitur, (4) ne vitam Gentium repellendo condemnent. Unde hic quoque quia dictum est: « Ab Aquilone aurum venit:» apte subiungitur:

CAPUT XLIV.

De Gentium conversione Apostoli, et alii ex circumcisione fideles Deum laudaverunt.

Et a Deo formidolosa laudatio.

1) Pratel. et Utic. *ad praemia retributionum.*
2) Act. 11. 3.
3) Isai. 43. 6.
4) Vindoc. *ne vitam gentilium repellendo contemnant.* Tertiu o etiam Bessar. *contemnant.*

72. Sic (1) enim formidolosa laudatio a Deo (2) venire dicitur, ac si ab his qui in parte Dei sunt, id est ab fidelibus (3) venire diceretur. Auro igitur ab Aquilone veniente, a Deo formidolosa laudatio prodit: quia dum claritatem suae fidei Gentilitas obtulit, multitudo Hebraeorum fidelium divina iudicia pertimescendo laudavit. Sed quomodo ab Aquilone veniat aurum, quomodo ab his qui sub Deo sunt, formidolosa laudatio erumpat, ipsa nobis historia sacri eloquii ostendit. Scriptum quippe est: « Cornelius centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus et timens Deum, cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper, vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, dicentem sibi: Corneli. At ille (4) intuens eum timore correptus dixit: Quis es Domine? Dixit autem illi: Orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.» (5) Aurum ergo ab Aquilone venit; dum in conspectu Dei ex Gentibus cum eleemosynis (6) oratio ascendit. Quod cum Petrus fratribus retulisset, quomodo vel Cornelius Angelum, vel ipse de coelo submitti ad se linteum cum bestiis reptilibus ac volatilibus vidisset, vel quomodo Spiritus sanctus etiam ante baptisma Gentilium corda perfuderit, qui nunquam in Iudaeorum mentibus, nisi post aquam bapti-

1) Tertius Bessar. *sic enim a Deo dicitur, ac si ab his, qui in parte Dei sunt, id est fidelibus diceretur.*
2) Deest, *venire*, in Vindoc.
3) Omittitur, *venire*, in Pratel. Utic. Vindoc.
4) Vindoc. *intuens in eum.*
5) Act. 10. 1. et 6.
6) Tertius Bessar. *veniens oratio.*

matis venit, protinus scriptum est: « His auditis tacuerunt, et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo et Gentibus Deus poenitentiam ad vitam dedit. » (1) Multitudo ergo fidelium (2) formidolosam Deo laudem obtulit, quae salvatis Gentibus, a suo se murmure, dona coelestis gratiae admirando compressit. Unde ipse quoque Petrus miratur, dicens: « In veritate comperi, quod non est personarum acceptor Deus. »(3)

73. Sed cum Gentes fidem suscipiunt, cur ab eis qui iam fideles sunt, formidolosa venire laudatio dicitur, cum læta venire potius quam formidolosa debuisset? Sed idcirco conversis Gentibus, ab Hebræis iam fidelibus formidolosa laudatio prodiit: quia nimirum iuste Iudæa repulsa est, dum pie est Gentilitas vocata: et damna suæ repulsionis timuit, dum lucra alienæ vocationis vidit. Unde nos quoque quotidie, dum iniquos quosque ad inopinatam vitæ celsitudinem provehi repente conspicimus, sub occultis Dei iudiciis timendo gemdemus, ne per occulta iudicia quosdam Deus qui digni putantur, deserat, qui per hæc ad se eos qui indigni æstimantur, vocat. Sequitur:

CAPUT XLV.

De Deo qui magnus est fortitudine, iudicio et iustitia, digne sentire non possumus.

Digne eum invenire non possumus.

1] Act. 11. 18.

2] Gussanv. *formidolosa Dei laudem.* Errore non solum ex MSS. et aliis exaratis, sed etiam ex sermonis seriei manifestissimo.

3] Act. 10. 34.

75. Et si invenire (1) iam eum possimus, non tamen digne: quia quidquid in illo sentimus, ex fide est, (2) et non ex specie. Hoc tamen quod iam se invenisse considerat, adiungit, dicens: « Magnus fortitudine et iudicio et iustitia, et enarrari non potest. »

Magnus quippe est fortitudine: quia fortem adversarium superat, et de domo illius vasa contumeliæ auferens, in misericordiæ vasa permutat. Magnus iudicio: quia etsi hic electos suos per adversa deprimit, eos quandoque in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus iustitia: quia etsi hic diu tolerat, quandoque tamen reprobos sine termino damnat. Bene autem subditur: « Et enarrari non potest. » (3) Qui enim sentiri digne non valet, quanto minus dici? Sed melius hunc utcumque dicimus, si sub considerationis eius formidine admirando taceamus. Sequitur:

CAPUT XLVI.

Qui recte praedicant, sed non vivunt, damnationis, suae praecones fiunt.

Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

---

1) Vindoc. *iam Deum*

2] Pratel. et Vindoc. *nondum ex specie.* tertius Bessar. *ex fide est, nondum ex specie.*

3) Pratel. et Utic. *Sentiri enim digne non valet; quanto minus dici?*

75. Hoc loco Eliu viros eos, qui ad intelligentiam sunt fortes, appellat. Et notandum, quod non ait: Et non audebunt contemplari sapientes; sed, « Qui sibi videntur esse sapientes. » Quibus videlicet verbis peritos quidem, sed arrogantes insinuat. Eliu ergo dum multa fortiter sentit, in locutionis suæ fine se tetigit. Viri namque arrogantes et docti cum recte non vivunt, sed tamen recta dicere doctrinæ impulsionibus compelluntur; ipsi damnationis suæ aliquo modo præcones fiunt: quia dum ea quæ agere respuunt, prædicantes insinuant, (1) suis se vocibus damnatos clamant. Contra quos bene per Psalmistam dicitur: « Conversi sunt in arcum perversum. » (2) Arcum quippe perversum ipsum a quo intenditur, percutit. In dictis autem suis arrogantium linguæ arcui perverso sunt similes: quia dum contra elationem verba faciunt, in suis auctoribus sagittas figunt. Unde summa cura providendum est, ne accepta sapientia cum ignorantiæ tenebras illuminat, lumen humilitatis tollat, et iam sapientia esse nequeat. Quæ etsi virtute locutionis fulgeat, elationis tamen velamine cor loquentis obscurat.

76. Alia namque sunt bona summa, alia bona media. Bona enim summa sunt, fides, spes, caritas. Quæ cum veraciter habentur, in malum inflecti non possunt. Bona autem sunt media, prophetia, doctrina, curationum virtus, et cætera: quæ ita inter utrumque sunt posita, ut aliquando per hæc sola æterna patria, aliquando vero gloria terrena requiratur. Medias ergo has virtutes dicimus, quas ad quodcumque mens appetit inclinamus. Quibus perceptis ita uti animus, sicut terrenis divitiis potest. Per terrenas namque divitias

1) Turon. *suis se vocibus damnantes.*
2) Psal. 77. 57.

alii in gloriæ ostentatione superbiunt, alii erga proximorum indigentiam ministeria pietatis operantur. Cum per doctrinam igitur atque prophetiam laus exterior quæritur, quasi per corporales divitias terrenæ gloriæ culmen ambitur. Cum vero doctrina atque prophetia lucrandis animabus impenditur, quasi acceptæ divitiæ egenis fratribus largiuntur. Quia ergo sæpe (1) per ipsa dona, quæ se percipere exsultat, a manu dantis incautus animus elongat, vigilanti provisione curandum est, ut et prius subigantur vitia, et post sub circumspectione dona teneantur Nam si in eis mens incaute se deserit, non per hæc adiuta subvehitur, sed quasi pro anteactis laboribus remunerata reprobatur. Unde fit etiam, ut accepta virtus dum in usu transitoriae laudis assumitur, quia vitio militat, virtus non sit. Quia enim origo virtutis humilitas est, illa in nobis virtus veraciter pullulat, quae in radice propria, id est in humilitate perdurat. A qua nimirum si abscinditur, arescit: quia vivificantem se in intimis humorem caritatis perdit.

77. Sed quia per hoc quod ab Elia dicitur, « Non audebunt cotemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes, » occulta cordis elatio reprobatur; intueri libet, quanta virtutum munera David perceperat, atque in his omnibus quam forti se humilitate servabat. Quem enim non extolleret, ora leonum frangere, ursorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato Rege ad regni gubernacula ungi, timendum cunctis uno lapide Goliam sternere, a Rege proposita, extinctis allophylis, numerosa praeputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israëlit cum populum sine ulla contradictione

1) Taron. *per ipsam doctrinam quam.*

possidere? Et tamen cum Arcam Dei in Ierusalem revocat, quasi oblitus praelatum se omnibus, admixtus populi ante Arcam saltat. Et quia coram Arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat; Rex se in divino obsequio per saltum rotat. Ecce quem Dominus cunctis singulariter praetulit, sese sub Domino et exaequando minimis, et abiecta exhibendo contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur, non subiectorum oculis saltando vilescere metuit, non se honore praelatum ceteris, ante eius Arcam qui honorem dederat, recognoscit. Coram Deo (1) egit vilia vel extrema; ut illa ex humilitate solidaret, quae coram hominibus gesserat fortia. Quid de eius factis ab aliis sentiatur ignoro: ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem coram Domino semetipsum vicit. Quem Michol filia Saul adhuc ex tumore regii generis insana, cum humiliatum despiceret, dicens: « Quam gloriosus fuit hodie rex Israël discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris; » (2) protinus audivit: « Vivit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum. » Ac paulo post ait: « Et ludam, et vilior fiam plus quam factus sum, eroque humilis in oculis meis. » (3) Ac si aperte dicat: Vilescere coram hominibus appeto, quia servare me (4) coram Domino ingenuum per humilitatem quaero.

1] Vindoc. et Pratel. *egit debilia.* Ita quoque vet. ed. Paris. Adstipulatur tertius Bessar. In quo mox desunt *Vivit Dominus, quia.*

2) 2. Reg. 6. 20.

3) Ibid. 22.

4) Vindoc. Pratel. Utic. *coram Deo genium.* Vet. ed. Paris. et Basil. *coram Deo ingenium.* Longipont. cod. *quia servari mihi coram Domino regnum.*

78. Sunt vero nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt: quia in honoribus positi nil se esse nisi pulverem favillamque perpendunt, sed tamen coram hominibus (1) despecti apparere refugiunt, et contra hoc quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt nonnulli, qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt, deiectos se exhibendo contemnunt: sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito ostensae vilitatis intumescunt, et tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem premunt. Quae utraque unius elationis bella, magna David circumspectione deprehendit, mira virtute superavit. Quia enim de semetipso intus humilia sentiens, honorem exterius non quaerit, insinuat, dicens: « Ludam et vilior fiam. » Et quia per hoc quod vilem se exterius praebuit, nequaquam interius intumescit, adiungit: « Eroque humilis in oculis meis. » Ac si dicat: Qualem me exterius despiciens exhibeo, talem me et interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina elevat, si David ex carne sua venturum Redemptorem noverat, eiusque gaudia prophetando nuntiabat, et tamen in semetipso cervicem cordis valida discretionis calce deprimebat, dicens: « Eroque humilis in oculis meis? »

79. Bene ergo per Eliu dicitur: « Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. » Contemplari enim Dei sapientiam non possunt, qui sibi sapientes videntur: quia tanto ab eius luce longe sunt, quanto apud semetipsos humiles non sunt: quia in eorum mentibus dum tumor elationis crescit, aciem con-

1) Vindoc. Pratel. et al. *viles apparere*. Tertius Bessar. *viles*.

templationis claudit; et unde se lucere prae ceteris aestimant, inde se lumine veritatis privant. Si igitur veraciter sapientes esse, atque ipsam sapientiam contemplari appetimus, stultos nos humiliter cognoscamus. Relinquamus noxiam sapientiam, discamus laudabilem fatuitatem. Hinc quippe scriptum est: « Stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes. » (1) Hinc rusum dicitur: « Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. » (2) Hinc Evangelicae historiae verba testantur, quia Zachaeus cum videre prae turba nihil posset, (3) sycomori arborem ascendit, ut transeuntem Dominum cerneret. Sycomorus quippe ficus fatua dicitur. Pusillus itaque Zachaeus sycomorum subiit, et Dominum vidit: quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. (4) Pusillitatem namque nostram ad vivendum Dominum turba præpedit: quia infirmitatem humanae mentis, (5) ne lucem veritatis intendat, curarum secularium tumultus premit. Sed prudenter sycomorum ascendimus, si provide eam quae divinitus præcipitur, (6) stultitiam mente tenemus. Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non quaerere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis iniuriis iniuriam reddere, immo et adiunctis aliis patientiam praebere? Quasi enim sycomorum nos ascendere Dominus præcipit, cum dicit: « Qui aufert quae tua sunt, ne repetas. » [7] Et rur-

1] 1. Cor. 1. 27.
2) Ibid. 3. 18.
3) Pratel. Utic. Vindoc. *sycomorum arborem.* Consonat tertius Bessar. qui mox non habet *mente.*
4) Vindoc. *pusillanimitatem.*
5] Vindoc. Pratel. et al. *ne luci veritatis intendant.*
6) In iisdem cod. *stultitiam tenemus,* omisso τὸ *mente.*
7) Luc. 6. 30.

sum: « Si quis te percusserit in dextram maxillam, praebe illi et alteram. » (1) Per sycomorum Dominus transiens cernitur: quia per hanc sapientem stultitiam etsi necdum ut est solide, iam tamen per contemplationis lumen Dei sapientia quasi in transitu videtur. Quam iuxta Eliu verba videre nequeunt, qui sibi sapientes esse videntur: quia (2) ad conspiciendum Dominum, in elata cogitationum suarum turba deprehensi, adhuc (3) sycomori arborem non invenerunt.

1] Matth. 5. 39.
2) Vindoc. *ad concupiscendum Dominum.*
3) Tertius Bessar. hic quoque *sycomorum.*

LIBER (1) VIGESIMUS-OCTAVUS.

Explicantur undecim priores versus Capitis XXXVIII. mutiplici sensu, praesertim morali.

PRÆFATIO (2)

POST damna rerum, post funera pignorum, post vulnera corporis, post verba male suadentis uxoris, post contumeliosa dicta consolantium, post suscepta fortiter iacula tot dolorum, (3) de tanta virtute constantiæ laudandus a iudice beatus Iob fuerat, (4) si iam de præsenti seculo esset vocandus. At postquam hic adhuc duplicia recepturus est, postquam saluti pristinæ restituitur, ut rebus redditis diutius utatur, ne per elationis gladium ipsa illum sua victoria sternat, debet omnipotens Deus increpare per districtam iustitiam quem servat ad vitam. Quid enim peius plerumque anima quam conscia virtus interficit? Quæ illam dum consideratione sua inflat, a plenitudine veritatis evacuat: et dum se ad percipienda præmia sufficere suggerit, (5) eam a meliorationis intentione distendit. Iustus

1) Liber hic in primo Laudun. inscribitur XXIII.
2) Nihil huiusmodi comparet in tertio Bessar.
3) Vindoc. *pro tanta virtutum constantia.*
4) Corb. Germ. et Pratel. *sed si iam de.* Tertius Bessar. *Sed si.*
5) Turon. *a meliori intentione.*

igitur Iob ante flagella extitit, sed iustior post flagella permansit: et laudatus antea Dei voce, postmodum crevit ex verbere. (1) Profecto velut tuba ductilis ex percussione producta, in laudem Dei tanto (2) altius elevatus est, quanto maiori castigatione percussus. Sed humiliandus erat iste, qui prostratus ulceribus, sic virtutibus stabat. Humiliandus erat, ne tam robustissimum pectus elationis tela confoderent, quod constabat certe quia et illata vulnera non vicissent. Requirendus nimirum fuit homo, cuius debuisset comparatione superari. Sed quid est quod de eo voce Domini dicitur: (3) « Vidisti servum meum Iob, quod non sit ei similis vir super terram?» (4)Cuius ergo comparatione poterat vinci, de quo Deo attestante dicitur, quia nullius hominis (5) comparatione possit æquari? Quid itaque agendum est, nisi ut ex persona sua ipse Dominus suas illi virtutes narret, et dicat ei: « Numquid producis luciferum in tempore suo, et vesperum super filios terræ consurgere facis? » (6) Et iterum: « Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti? » (7) Vel certe: « Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti auroræ locum suum? » (8) Quis vero ista, nisi Dominus potest? Et tamen interrogatur homo, ut cognoscat quia ista non potest:

1) Tertius Bessar. *profectu.* Mox deest *altius.*
2) Deest, *altius,* in Utic. et Pratel.
3] In Gilot. Vatic. et plurimis aliis, *vidi servum meum Iob,* mendo forsitan typographico, pro quo tamen graviter excandescit Thomas Iamczius in Romanos editores. Ad hoc enim gravitate ac severitate censoria: *est,* inquit, *corruptus textus, ut fieri amat a Romanis.* Optime sane, nisi ab aliis quam a Romanis error manasset.
4) Iob. 1. 8. et 2. 3.
5) Tertius Bessar. *comparationi.*
6] Iob. 38. 32.
7) Ibid. 17.
8] Ibid. 12.

quatenus vir qui tam immensis virtutibus crevit, et nullius hominis exemplo vincitur, ne extolli debeat, Dei comparatione superetur. Sed o quam potenter erigitur, qui tam sublimiter humiliatur. O quanta est hominis victoria, ex Dei comparatione perdidisse! O quanto hominibus maior est, qui testimoniis convincitur Deo minor! Multum quippe potens est, qui tali interrogatione ostenditur, quia potens non est. Sed quia ad obscura nimis disserenda ducimur, ad eiusdem textus iam verba veniamus.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM BEATI IOB.

Respondens autem Dominus Iob de turbine, dixit: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, et responde mihi. Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? Indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius, si nosti, vel quis tetendit super eam lineam? Super quo bases illius solidatae sunt? Aut quis demisit lapidem angularem eius cum me laudarent simul astra matutina et iubilarent omnes filii Dei? Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem? Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia, et dixi: Hucusque venies, et non procedes amplius, hic confringes tumentes fluctus tuos. Numquid post ortum tuum praecepisti diluculo, et ostendisti aurorae locum suum, et tenuisti concutiens extrema terrae, et excussisti impios ex ea? Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum. Auferetur ab impiis lux sua, et brachium excelsum confringetur. Numquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti? Numquid apertae sunt tibi portae mortis, et ostia tenebrosa

vidisti? Numquid considerasti latitudinem terrae? Indica mihi si nosti omnia, in qua via lux habitet, et tenebrarum quis locus sit, ut ducas unumquodque ad terminos suos, et intelligas semitas domus eius? Sciebas tunc, quod nasciturus esses, et numerum dierum tuorum noveras? Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli? Per quam viam spargitur lux, dividitur aestus super terram? Quis dedit vehementissimo imbri cursum, et viam sonantis tonitrui, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam et desolatam, et produceret herbas virentes? Quis est pluviae pater, vel quis genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies, et gelu de coelo quis genuit? In similitudinem lapidis aquae durantur, et superficies abyssi constringitur. Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? Numquid producis luciferum in tempore suo, et vesperum super fines terrae consurgere facis? Numquid nosti ordinem coeli, et pones rationem eius in terram? Numquid elevabis in nebula vocem tuam, et impetus aquarum operiet te? Numquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi: Adsumus? Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrabit coelorum rationem, et concentum coeli quis dormire faciet? Quando fundabatur pulvis in terram, et glebae compingebantur? Numquid capies leaenae praedam, et animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, et in specubus insidiantur? Quis praeparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagientes, eo quod non habeant cibos?

CAPUT I.

Quibus modis hominibus loquatur Deus.

RESPONDENS *autem Dominus Iob de turbine dixit.*

1. Notandum video, (1) quia si sano atque incolumi locutio facta diceretur, nequaquam de turbine Dominus locutus fuisse scriberetur. Sed quia flagellato loquitur, de turbine locutus fuisse describitur. Aliter enim Dominus servis suis loquitur, cum eos intrinsecus per compunctionem provehit; aliter cum per districtionem ne extollantur, premit. Per blandam enim locutionem Domini, amanda dulcedo eius (2) ostenditur; per terribilem vero, potestas eius metuenda monstratur. In illa persuadetur (3) animae ut proficiat; in ista reprimitur quae proficit. In illa discit quod appetat; in ista quod metuat. Per illam dicit: (4) « Gaude et laetare filia Sion, quia ecce venio, et habitabo in medio

1] Hic manu exaratorum non una est lectio. MSS. Anglic. habent, *quia si sano atque incolumi loqueretur ex tranquillitate, Dominica locutio facta diceretur: et nequaquam de turbine Dominus locutus fuisse scriberetur. Sed quia flagellato.* In Longip. quoque, Corb. Germ. ac plerisque legitur: *si . . . . loqueretur, ex tranquillitate Dominica locutio facta die.* ut etiam habent editi. Simpliciorem lectionem secuti sumus quae est MSS. Vindoc. Ebroic. Pratel. Utic. et aliorum Norm. ceteraque ut additamenta reiecimus. Tertius Bessar. *incolumi loqueretur, in tranquillitate Dominica locutio facta diceretur.*

2) Pratel. *exprimitur.*

3] Primus Laudun. *anima.*

4) Vindoc. Laudun. Pratel. Corb. Germ. etc *lauda et laetare*; ut legitur in Vulgata. Tertius Bessar. *lauda*; nec habet *veniet.*

tui; » (1) per istam dicitur: « Dominus in tempestate (2) veniet, et in turbine viae eius. » (3) Blandus quippe est qui ut in medio inhabitet venit. Cum vero se per tempestatem et turbine insinuat, nimirum quae tangit corda, perturbat: atque ad edomandam elationem se exerit, quando potens et terribilis innotescit.

2. Sciendum praeterea est, (4) quia duobus modis locutio divina distinguitur. Aut per semetipsum namque Dominus loquitur, aut per creaturam angelicam eius ad nos verba formantur. Sed cum per semetipsum loquitur, (5) sola nobis vi internae inspirationis aperitur. Cum per semetipsum loquitur, de verbo eius sine verbis ac sillabis cor docetur: quia virtus eius (6) intima quadam sublevatione cognoscitur. Ad quam mens plena suspenditur, vacua gravatur. Pondus enim quoddam est, quod omnem animam quam replet, (7) levet. Incorporeum lumen est, quod et interiora repleat, et repleta exterius circumscribat. Sine strepitu sermo est, qui et auditum aperit, et habere sonitum nescit. Quod enim de adventu sancti Spiritus scriptum est: «Factus est repente de coelo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes: et apparuerunt illis dispertitae linguae quasi ignis, seditque supra singulos eorum:» (8) per ignem quidem Dominus apparuit, sed per semetipsum locutionem interius fecit. Et neque ignis Deus,

1) Zach. 2. 10.

2) Omittitur, *veniet*, in Laudun. Corb. Germ. Pratel. Utic.

3) Isai. 66. 15.

4) Al. *quia in duobus modis.*

5] Editi, *sola nobis vis*. Lectio nostra, quae est MSS. Corb. Germ. Laud. Pratel. etc. meliorem sensum continet.

6) Vindoc. Laud. Pratel. et Colb. Germ. *in intima*.

7) Laud. et Longip. *libet*, pro *levet*. In edit. Basil. 1514. *levat*.

8) Act. 2.

neque ille sonitus fuit; sed per hoc quod exterius exhibuit, expressit hoc quod interius gessit. Quia enim discipulos et zelo succensos, et verbo eruditos intus reddidit, foris linguas igneas ostendit. In significatione igitur admota sunt elementa, ut ignem et sonitum sentirent corpora, igne vero invisibili, et voce sine sonitu docerentur corda. Foris ergo fuit ignis qui apparuit, sed intus qui scientiam dedit. Et cum reginae Candacis eunuchus currui praesidens iter carperet, atque (1) Isaiam non intelligens in manibus haberet, in corde nimirum spiritus Philippo dixerat: « Adiunge te ad currum. » (2) Et cum ad evocandum Petrum timentes Deum milites Cornelius direxisset, in mente proculdubio a spiritu Petrus audivit: « Ecce tres viri quaerunt te, surge itaque, descende et vade cum eis. » (3) Spiritum (4) enim Dei quasi quædam nobis verba dicere, est occulta vi ea quae agenda sunt, intimare, et cor hominis ignarum, non adhibito strepitu et tarditate sermonis, peritum repente de absconditis reddere. Nam quia auditus ea quae ad se fiunt, non simul omnia dicta comprehendit, quippe qui et causas per verba, et particulatim verba per syllabas percipit; visus autem noster in eo quod se dirigit, totum subito et simul apprehendit; Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur, potius quam audiatur: quia dum (5) semetipsum sine mora sermonis insinuat, repentina luce nostrae ignorantiae tenebras illustrat. Unde et Baruch Neriae filius cum requisitus exponeret quemadmodum verba Ieremiae

1) Vindoc. *librum Isaiae.*
2) Act. 8. 29.
3) Act. 10 19.
4) Corb. Germ. Pratel. Ebroic. et alii, *spiritui enim Dei.*
5) Corb. Germ. Ebroic. et alii Norm. *semetipsam,* quod ad locutionem refertur.

prophetantis audisset, ait: « Ex ore suo loquebatur quasi legens, et ego scribebam. » (1) Qui enim legens loquitur, alio intendit, sed alio verbum facit; quia quod videt dicit. Prophetae ergo Dei, quia eius verba vident potius in corde quam audiunt, quasi legentes loquuntur.

3. Cum vero per angelum voluntatem suam Dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus domonstrat, aliquando simul verbis et rebus, aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aëre assumptis, aliquando cœlestibus substantiis, aliquando terrenis, aliquando simul terrenis et cœlestibus. Nonnunquam vero etiam per angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, ut ipse quoque angelus mentis obtutibus præsentetur.

4. Verbis namque per angelum loquitur Deus, cum nil in imagine ostenditur, sed supernæ verba locutionis audiuntur, sicut dicente Domino: « Pater, clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te; » (2) protinus respondetur: « clarificavi, et iterum clarificabo: » Neque enim Deus, qui sine tempore vi impulsionis intimæ clamat, in tempore per suam substantiam illam vocem edidit, quam circumscriptam tempore per humana verba distinxit: sed nimirum de cœlestibus loquens, verba sua quæ ab hominibus audiri voluit, rationali creatura administrante formavit.

5. Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cum nil verbo dicitur, sed ea quæ futura sunt, assumpta de elementis imagine nuntiantur: sicut Ezechiel nil verborum audiens, electri speciem in medio ignis vidit: ut videlicet dum solam speciem aspiceret, quæ essent in novissimis ventura sentiret. Electrum quippe ex auri argentique metallo miscetur, in qua permixtione argentum quidem clarius redditur,

1) Ierem. 36.18

2) Iohan. 17. 1.

sed tamen fulgor auri temperatur. Quid ergo in electro, nisi mediator Dei et hominum demonstratur? Qui dum semetipsum nobis ex divina atque humana natura composuit, et humanam per Deitatem clariorem reddidit, et divinam per humanitatem nostris aspectibus temperavit. Quia enim virtute divinitatis eius tot miraculis humanitas fulsit, ex auro crevit argentum: et quod per carnem Deus cognosci potuit, quodque per carnem tot adversa toleravit, quasi ex argento temperatum est aurum. Quod bene et in medio ignis ostenditur: quia incarnationis eius mysterium subsequentis iudicii flamma comitatur. Scriptum quippe est: « Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. » (1)

6. Aliquando per angelos verbis simul et rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc, quod sermonibus narrat. (2) Neque enim Adam post culpam in divinitatis substantia audire Dominum potuit, sed increpationis verba per angelum audivit, de quo scriptum est: « Cum audisset, vocem Domini Dei (3) deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. » (4) Quid est enim quod post peccatum hominis in paradiso Dominus iam non stat, sed deambulat, nisi quod irruente culpa (5) se a corde hominis motum demonstrat? Quid est quod ad auram post meridiem, nisi quod lux ferventior veritatis, abscesserat, et peccatricem animam culpae suae frigora constringebant? Increpavit ergo Adam deambulans,

1) Ioan. 5. 22.
2) Editi cum Corb. Germ. *neque enim Adam ..... videre Dominum.* MSS. Angl. Norm. Vindoc. melius, *audire Dominum*, quod superiora et sequentia clare demonstrant.
3) Laudun. *deambulantis in paradisum.*
4) Genes. 3. 8.
5) Alibi, *se corde hominis.*

ut caecis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret: quatenus peccator homo et per verba, quod fecerat audiret, et per deambulationem, amisso aeternitatis statu, mutabilitatis suae inconstantiam cerneret, et per auram, fervore caritatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras propinquaret.

7. Aliquando imaginibus cordis oculis ostensis per angelos loquitur Deus, sicut Iacob subnixam coelo scalam dormiens vidit: sicut Petrus linteum reptilibus ac quadrupedibus plenum in ecstasim raptus aspexit: qui nisi incorporeis oculis haec cerneret, in ecstasi non fuisset: sicut Paulo in visione noctis vir Macedo apparuit, qui transire eum in Macedoniam rogavit. Aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aëre assumptis per angelos loquitur Deus, sicut Abraham non solum tres viros videre potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere, et non solum suscipere, sed eorum usibus etiam cibos adhibere. Nisi enim angeli quaedam (1) nobis interna nuntiantes ad tempus ex aëre corpora sumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparerent: nec cibos cum Abraham caperent, nisi propter nos solidum aliquid ex coelesti elemento gestarent. (2) Nec mirum, quod illic ipsi qui suscepti

1) Pratel. *nobis in terra.*

2) « Angeli assumunt corporae ex aëre, condensando ipsum virtute divina, quantum necesse est ad corporis assumendi formationem. Corpus assumptum unitur Angelo, non quidem ut formae neque solum ut motori, sed sicut motori repraesentato per corpus mobile assumptum. Sicut enim a sacra Scriptura proprietates rerum intelligibilium sub similitudinibus rerum sensibilium describuntur: ita corpora sensibilia divina virtute sic formantur ab Angelis, ut congruant ad repraesentandum Angeli intelligibiles proprietates .» *Ita S. Thomas I.* P. *Q.* 51. *a.* 2. *ad* 2. *et* 3.

sunt, modo angeli, modo Dominus vocantur: quia angelorum vocabulo exprimuntur qui exterius ministrabant, et appellatione Domini ostenditur, qui eis interius praeerat: ut per hoc, praesidentis imperium, et per illud claresceret (1) officium ministrantium.

8. Aliquando coelestibus substantiis (2) per angelos loquitur Deus, sicut baptizato Domino scriptum est, quia de nube vox sonuit, dicens: « Hic est filius meus dilectus, in quo mihi (3) bene complacui. » (4) Aliquando terrenis substantiis (5) per angelos loquitur Deus; sicut cum Balaam corripuit, in ore asinae humana verba formavit. Aliquando simul et terrenis et coelestibus substantiis per angelos loquitur Deus; sicut ad Moysen in monte cum iussionis suæ verba edidit ignem rubumque sociavit, atque aliud superius, aliud inferius iunxit. Quod tamen tunc solum agitur, cum ex ipsa aliquid coniunctione signatur. Nam per succensum rubum Moysen alloquens, quid aliud ostendit, nisi quod eius populi (6) ductor fieret, qui et Legis flam-

---

Et infra art. 3. ad 2. « Nullo modo est dicendum, quod Angeli per organa assumptorum corporum sentiant: *nec tamen superflue sunt formata.* Non enim ad hoc sunt formata, ut per ea sentiatur, sed ad hoc, ut per huiusmodi organa virtutes spirituales Agelorum designentur; sicut per oculum designatur virtus cognitiva angeli, et per alia membra aliae eius virtutes, ut Dionysius docet ult. cap. Coel. Hier. (*a medio*) »

1) Primus Laud. *officium ministrandum.*

2] Intellige haec *coelestibus substantiis,* ut infra *terrenis subst.* et *terrenis et coelestibus subst.* in casu oblativo instrumenti. Et simul nota, antiquos retinuisse elementum ignis naturae esse coelestis. — In cod. Laud. deest, *per Angelos.*

3) Idem, *bene complacuit.* In Corb. Germ. omittitur, *bene.*

4] Matth. 3. 17.

5) In eodem Laud. omittitur, *per angelos.*

6] Corb. Germ. Pratel. et Utic. *Doctor.*

mam perciperet, et tamen peccati spinam nequaquam vitaret? vel quod ex illo populo exiret, qui in igne Deitatis (1) carnis nostrae peccata quasi rubi spinas susciperet, et inconsumptam humanitatis nostræ substantiam, etiam in ipsa divinitatis flamma servaret?

9. Nonnunquam vero humanis cordibus etiam per angelos Deus, secreta eorum praesentia, virtutem suæ aspirationis infundit. Unde et Zacharias ait: « Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me » (2) Dum ad se quidem, sed in se tamen loqui angelum dicit, liquido ostendit, quod is qui ad ipsum verba faceret, per corpoream speciem extra non esset. Unde et paulo post subdidit: « Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur. » (3) Saepe enim non exterius apparent, sed sicut sunt angelici spiritus, voluntatem Dei Prophetarum sensibus innotescunt, (4) atque eos ad sublimia sublevant, et quaeque in rebus futura sunt, in causis originalibus praesentia demonstrant. Humanum namque cor ipso carnis corruptibilis pondere gravatum, hanc ipsam (5) corpulentiam suam quasi obicem sustinens, interna non penetrat, et grave exterius iacet; quia levantem manum interius non habet. Unde fit, sicut dictum est, ut Prophetarum sensibus ipsa ut est subtilitas angelicae virtutis appareat, eorumque mens quo subtili spiritu tangitur, levetur; et non iam pigra torpensque in imis iaceat, sed repleta intimis afflatibus, ad superna conscendat, atque inde

1) Vet. edit. Paris. et Basil. aliaeque recentiores, *carnis nostrae dolores.* Legimus in MSS. Turon. Norman. Laudun. Vindoc. Corb. Germ. *peccata* non *dolores.*

2) Zach. 1. 14.

3) Ibid 2. 3.

4) Laud. et Corb. Germ. *atque eos ita ad sublimia.* Tertius Bessar. *ita.*

5) Longip. *corruptionem suam.*

quasi de quodam rerum vertice, quae infra se ventura sunt, videat. Sed ne quis in praedictis Zachariae verbis angeli designatum nomine (1) vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum putet, si textum Scripturae sacrae considerat, quod sentit velociter emendat, quae nunquam Patrem, nunquam Spiritum sanctum, et non nisi (2) per incarnationis suæ prædicationem Filium angelum vocat. Unde et in eiusdem Zachariae verbis aperte ostenditur, quod in illo vere angelus, id est creatura loqueretur, cum dicitur: « Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur. » (3) Statimque subiungitur: « Et alius angelus egrediebatur in occursum eius, et dixit ad eum: Loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Ierusalem. » (4) Non est itaque Deus angelus qui mittitur, cui verba ab angelo, quæ dicere debeat, iubentur. Sed quia in conspectu conditoris angelica ministeria ordinata, graduum positione (5) distincta sunt; ut et pro communi felicitate beatitudinis opificem suum simul videntes gaudeant, et tamen pro dispositione dignitatis aliis alii subministrent, ad Prophetam angelus angelum mittit, et quem secum de Deo gaudere communiter conspicit, et docet, et dirigit: quia eum et per superiorem scientiam virtute cognitionis, et per præstantiorem gratiam culmine potestatis excedit.

10. Hæc igitur dicta sunt, ut quibus modis loquatur Deus hominibus demonstraretur. Cum vero beato Iob respondisse Dominus de turbine dicitur, utrum per semetipsum

1) Tertius Bessar. *vel Patrem, vel Spiritum Sanctum.*
2) Vindoc. et Corb. Germ. *pro incarnationis suae praedicatione.*
3) Zach. 2. 3.
4) Ibid. 2. 3.
5) Laud. *destinata* et *distincta.*

an ei per angelum sit locutus, ambigitur. Potuerunt quippe per angelum commotiones aëris fieri, et hæc ei quæ subiuncta sunt, per eum verba mandari. Rursumque potuit et exterius angelus (1) in turbine aërem excutere, et interius per semetipsum Dominus vim suæ sententiæ cordi eius sine verbis insonare; ut credatur quod dicta Dominica quæ sequuntur, ipse iam per verba protulit, qui repletus Deo, hæc sine verbis audivit. Itaque dicitur:

CAPUT II.

Quod arrogantes Deus se nescire dicit, cum improbat.

Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?

11. Sicut et superiori parte iam diximus, prima exprobratio est talis interrogatio, qua dicitur: «Quis est iste?» Eliu enim arroganter locutus fuerat. Et, quis est iste, non dicimus, nisi de eo utique quem nescimus. Scire autem Dei, approbare est: nescire, reprobare. Unde quibusdam quos reprobat, dicit: « Nescio vos unde sitis; discedite a me omnes (2) operarii iniquitatis. » (3) Quid est ergo de hoc arrogante requirere, « Quis est iste? » nisi aperte dicere, Ego arrogantes nescio, id est eorum vitam in sapientiae meæ arce non approbo. Quia dum laudibus humanis inflantur,

1) Ebroic. et al. Norm. *in turbinem.*
2) Pratel. et Vindoc. *qui operamini iniquitatem.*
3) Luc. 13. 25. 27.

a vera gloria æternæ retributionis inanescunt. In eo vero quod ait: « Sententias, » et non addidit quales, bonas utique accipimus: quas quidem imperitis asserit sermonibus involutas, quia cum verbis iactantiæ fuerant prolatæ. Imperitiæ quippe vitium est rectum non recte sapere, id est cœleste donum ad appetitum terrenæ laudis inclinare. Sicut enim sæpe contingit, ut et bona male, et mala bene proferantur; ita Eliu arrogans recta non recte protulit, quia humiles in Dei defensione sententias non humiliter dixit. Unde et eorum, qui intra catholicam Ecclesiam inani gloriæ student, non immerito typum tenet: dum se præ ceteris peritos credunt, divino iudicio de imperitia redarguuntur; quia sicut Apostolus ait: « Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. » (1) Quia enim prima stultitia angeli, elatio cordis fuit; vera sapientia efficitur hominis, humilitas suæ æstimationis. Quam quisquis vel magna sapiendo deserit, eo ipso vehementer desipit, quo semetipsum nescit. Unde Eliu et sententias protulit, et imperitis sermonibus involutas: quia et de Deo rectum quod diceret noverat, et tamen de semetipso dicta illius elatio stulta (2) infatuabat. Hoc itaque despecto, ad erudiendum Iob verba vertuntur.

CAPUT III.

Quod res perfectae virtutis sit non esse castum tantum corpore, sed etiam mente.

Accinge sicut vir lumbos tuos.

1) 1. Cor. 8. 2.
2) Pratel. Utic. Vindoc. et Corb. Germ. *fatuabat.* Laud. *fatuebat.*

12 Scriptura sacra viros vocare consuevit, qui nimirum vias Domini fortibus et non dissolutis gressibus sequuntur. Unde per Psalmistam dicitur: « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum. » (1) Unde Paulus ait: « Remissas manus et dissoluta genua erigite.» (2) Unde et Sapientia in Proverbiis: « O viri, ad vos clamito. » (3) Ac si aperte diceret; Ego non feminis, sed viris loquor: quia hi qui fluxa mente sunt, mea verba percipere, nequaquam possunt. Lumbos vero accingere, est vel in opere luxuriam, (4) vel in cogitatione refrenare. Delectatio namque carnis in lumbis est. Unde et sanctis praedicatoribus dicitur: « Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes. » (5) Per lumbos enim luxuria, per lucernas autem bonorum operum claritas designatur. Iubentur ergo lumbos accingere, et lucernas tenere. Ac si aperte audiant: Prius in vobismetipsis luxuriam restringite, et tunc de vobis aliis bonorum operum exempla monstrate. Sed cum beatum Iob tanta praeditum castitate noverimus, cur ei post tot flagella dicitur: « Accinge sicut vir lumbos tuos; » id est, sicut fortis restringe luxuriam: nisi quia alia est luxuria carnis, qua castitatem corrumpimus; alia vero luxuria cordis est, qua de castitate gloriamur? Dicitur ergo ei: «Accinge sicut vir lumbos tuos,» ut qui prius luxuriam corruptionis vicerat, nunc luxuriam restringat elationis: ne de patientia, vel castitate superbiens, tanto peius intus ante Dei oculos luxuriosus existeret,

1) Psalm. 30. 25.
2) Hebr. 12. 12.
3) Prov. 8. 4.
4) Gilot. et nonnulli ed. *vel in cogitatione laudis appetitum refrenare.* Ab hac lectione abstinuit Gussanvil. quam tamen annotandam curavit.
5) Tertius Bessar. *in manibus vestris.* Luc. 12. 35.

quanto magis ante oculos hominum et patiens et castus appareret. Unde bene per Moysen dicitur: « Circumcidite praeputia cordis vestri; » (1) id est, postquam luxuriam a carne extinguitis, (2) etiam superflua cogitationum resecate. Sequitur:

CAPUT IV.

Quibus modis Deus hominem interroget.

Interrogabo te, et responde mihi.

13. Tribus modis nos conditor noster interrogare consuevit, cum aut flagelli districtione nos percutit, et quanta nobis insit, vel desit patientia ostendit: aut quaedam quæ nolumus præcipit, et nostram nobis obedientiam, vel inobedientiam patefacit: aut aliqua nobis occulta aperit, et aliqua abscondit, et nobis mensuram humilitatis nostræ innotescit. Flagello namque interrogat, cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam, afflictionibus pulsat, sicut idem Iob et laudatur attestatione iudicis, (3) et tamen ictibus conceditur percussoris, ut eius patientia tanto verius claresceret, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo autem dura nos interrogat: sicut Abraham terram suam iubetur egredi, et pergere quo nesciebat: in montem unicum filium ducere, et quem ad consolationem (4) senex acceperat, immolare.

1) Deut. 10. 16.

2) Pratel. et alii Norm. *superfluam cogitationem.* Ita quoque Corb. Germ. et Vindoc. At in Laud. legitur: *superflua cogitatione resecate.*

3) Ita melius in Corb. Germ. Vindoc. Pratel. Utic. nec non in vet. edit. At in recentioribus vulgatis habes, *concidilur.*

4) Legitur, *senis*, pro *senex*, in Laudun. et in Corb. Germ.

Cui nimirum ad interrogationem bene respondenti, id est ad iussionem obedienti dicitur: « Nunc cognovi quia times Deum. » (1) Vel sicut scriptum est: « Tentat vos Deus vester, ut sciat si diligitis eum. » (2) Tentare quippe Dei, est magnis nos iussionibus interrogare. Scire quoque eius, est nostram obedientiam nosse nos facere. Aperiendo vero nobis quaedam, atque claudendo quaedam nos interrogat Deus, sicut per Psalmistam dicitur: « Palpebrae eius interrogant filios hominum. » (3) Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. (4) Quid ergo palpebras Dei, nisi eius iudicia accipimus? Quae iuxta aliquid clauduntur hominibus, et iuxta aliquid reserantur, ut homines qui se nesciunt, sibimetipsis innotescant: quatenus dum quaedam intelligendo comprehendunt, quaedam vero cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos divina iudicia vel clausa non stimulant, vel aperta non inflant. Hac enim interrogatione Paulus probatus est, qui post perceptam internam sapientiam, post aperta claustra paradisi, post ascensum tertii coeli, post supernae locutionis mysteria, adhuc dicit: « Ego me non arbitror comprehendisse. » (5) Et rursum: (6) « Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus. » (7) Et rursum: « Non quia sufficientes sumus aliquid cogitare a nobis

1) Gen. 22. 12.

2] Deut. 13. 3.

3) Ps. 10. 6.

4) Editi cum Corb. Germ. *quid ergo per palpebras*. Abest *per* a MSS. Laud. et al. vetustioribus, quod phrasim Gregorianum magis sapit.

5) Philip. 3. 13.

6] Deest, *ego sum minimus Ap. . . . . vocari Apost.* in Vindoc.

7) 1. Cor. 15. 9.

quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est. » (1] Apertis ergo palpebris Dei interrogatus Paulus recte respondit: qui et superna secreta attigit, et tamen (2) in humilitate cordis sublimiter stetit. Qui rursum cum secreta Dei iudicia de repulsione Iudaeorum, et Gentium vocatione discuteret, atque ad ea pervenire non posset, quasi clausis Dei palpebris interrogatus est. (3) Sed rectum valde responsum reddidit, qui Deo se in ipsa sua ignorantia scienter inclinavit, dicens: « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? » (4) Ecce enim absconsis mysteriis quasi clausis palpebris inquisitus placita ac recta respondit, qui secreti aditum pulsans, quia per cognitionem intromitti ad interiora non valuit, per confessionem ante ianuas (5) humilis stetit; et quod intus comprehendere non potuit, foris timendo laudavit. Unde nunc quoque beatus Iob post interrogationem verberis, discutitur interrogatione sermonis, ut quae sint superna consideret; quae dum minime comprehendit, ad semetipsum redeat, et quam sit [6) iuxta nihilum in supernorum comparatione, cognoscat. Audiat itaque: «Interrogabo te, et respende mihi. » Ac si apertius dicatur: Verbis meis ad sublimia considerenda te excito, et dum ea quae super te sunt, nescire te perspicis, tibimetipsi te

1) 2. Cor. 3. 5.

2] Ita MSS. Ebroic. Pratel. Laudun. Corb. Germ. etc. nec non vet. ed. Paris. 1488. et 1495. et quidem elegantius quam, *in humilitate cordis humiliter stetit,* quod in aliis excusis legitur.

3) Aliter Ebroic. *sed secretum valde.*

4) Rom. 11. 33

5) Ebroic. Pratel. et alii Norm. *humiliter stetit.*

6) In tertio Bessar. deest *iuxta.*

notiorem reddo. Tunc enim mihi vere respondes si quae ignoras intelligis. Sequitur.

CAPUT V.

Per fundamenta Ecclesiae, intelligi debent Apostoli; per fundamentum, solus Christus.

Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? Indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam? Super quo bases illius solidatae sunt?

14. Ecce omnia quasi de mundi origine, narratione historica contexuntur. Repente vero subiungitur quod non de mundi, sed de Ecclesiae dictum conditione videatur. Nam dicitur.

Aut quis dimisit lapidem angularem eius?

Per hoc enim quod non in mundi origine factum est, et illud superius ostenditur, quia de mundi origine dictum non est. Idcirco namque rebus planis ac patentibus obscura quædam ac dissona permiscentur, ut per hoc quod ab intellectu litteræ discrepat, et illud inquiratur mystice quod dictum iuxta litteram sonat. Namque sicut aliis apertis rebus alia clausa cognoscimus; ita aliis clausis compellimur et illa altiori intellectu pulsare, quae aperta credebamus. Dicat ergo: « Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? » In Scriptura sacra quid aliud fundamenta, quam præ-

dicatores accipimus? Quos dum primos Dominus in sancta Ecclesia posuit; tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit. Unde et sacerdos cum tabernaculum ingreditur, duodecim lapides portare, in pectore iubetur: quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificium offerens pontifex noster, dum fortes in ipso exordio praedicatores exhibuit, duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portavit. Sancti itaque Apostoli et pro prima ostensione ornamenti lapides sunt in pectore, et pro prima soliditate ædificii in solo fundamenta. Unde David Propheta cum sanctam Ecclesiam in sublimibus Apostolorum mentibus poni ædificarique conspiceret: *Fundamenta eius*, inquit, *in montibus sanctis* (1) Cum vero in sacro eloquio non fundamenta, sed singulari numero fundamentum dicitur, nullus alius nisi ipse Dominus designatur, per cuius divinitatis potentiam, nutantia infirmitatis nostrae corda solidantur. De quo et Paulus ait: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.» [2] Ipse quippe fundamentum fundamentorum est: quia et origo est inchoantium, et constantia robustorum. Quia igitur fundamenta nostra sunt hi, qui iniquitatum nostrarum pondera portaverunt: ne beatus Iob in superbiam de virtutum suarum potentia sublevetur, in ipsa Dominici prima parte sermonis de sanctorum praedicatorum commemoratione discutitur: ut quanto illos admirabiles venire conspiceret, tanto in eorum comparatione de se vilius aestimaret. Quod idcirco a Domino iam quasi praeteritum describitur: quia quidquid foris futurum est in opere, intus iam factum est

1] Psal. 86. 1.

2] 1. Cor. 3. 11.

in praedestinatione. Dicitur itaque ei: « Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? » Ac si aperte diceretur: Virtutem fortium considera, meque eorum ante secula auctorem pensa: et cum eos, quos in tempore condidi, mirabiles suspicis, perpende quantum mihi subdi debeas, quem auctorem mirabilium sine tempore esse cognoscis. Sequitur:

CAPUT VI.

Dei nutu sancti praedicatores ad quasdam orbis partes missi, ab aliis repulsi.

Indica mihi si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?

15. Mensurarum lineæ in terrarum partitione tenduntur, ut dimensionis æquitas ex ipsa linearum tensione teneatur. In carne autem Dominus ad Ecclesiam veniens, mensuras terræ lineis mensus est; quia fines Ecclesiæ occulti iudicii subtilitate distinxit. Huius terræ occultæ mensuræ, vel lineae tendebantur, quando praedicatores sancti, agente Spiritu, in alias partes mundi vocabantur, ut irent; ab aliis vero partibus arcebantur, ne accederent. Paulus namque Apostolus cum Macedoniae praedicare negligeret, per visum illi apparuit vir Macedo, qui diceret: « Transiens in Macedoniam adiuva nos. » (1) At contra sicut scriptum est: « Tentabant

1] Act. 16. 9.

Apostoli (1) ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Iesu.» (2) Dum ergo praedicatores sancti et vocantur ad Macedoniam, et ab Asia prohibentur; ista occultarum mensurarum linea illic ducta est, hic reducta. (3) Illic tenditur, ut Macedonia intra sanctae Ecclesiae spatia colligatur: (4) hinc attrahitur, ut extra fines fidei Asia relinquatur. Erant quippe tunc in ea qui colligendi non erant: quibus iuxta meritum suum perditis, iam nunc Asia intra mensuras Ecclesiae Deo largiente suscepta est.

16 Intra has ergo mensuras sunt omnes electi: extra has omnes reprobi etiam, si intra fidei limitem esse videantur. Unde et in Apocalypsi scriptum est; « Atrium quod foris templum est, eiice foras; (5) et ne metiaris illud. » (6) Quid enim aliud atrium, quam latitudinem significat vitae praesentis? Et recte foris templum sunt, qui per atrium designantur: atque ideo metiendi non sunt, quia angusta est porta quae ducit ad vitam: et latitudo vitae pravorum non admittitur ad mensuras et regulas electorum. Istae spiritales lineae occulto iudicio tendebantur, quando cuidam dicenti: « Magister, sequar te quocumque ieris; » (7) eiusdem magistri voce responsum est: «Vulpes foveas habent, et vo-

1) Vitiose exsusi, etiam antiquiores, *ire in Asiam*; contra Graeci textus et Vulgatae fidem. MSS. Turon. Corb. Germ. Vindoc. Laud. Pratel. etc. habent, *ire in Bithyniam*. Errori forsan occasionem dedit quod sequitur: *et ab Asia prohibentur*. Sed hic per Asiam intelligenda est Bithynia quae pars est Asiae.

2) Act. 16. 7.

3) Tertius Bessar. *illuc*.

4] Pratel. et alii Norm. *hic attrahitur*.

5) Laud. et Pratel. *et ne metieris*.

6] Apoc. 11. 2.

7] Matth. 19.

lucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. » (1) Istae meusurae et lineae tendebantur, cum cuidam dicenti: « Domine, permitte me primum ire sepelire patrem meum; » (2) eiusdem magistri voce responsum est: « Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, annuntia regnum Dei. » (3) Ecce alius secuturum se promittit, et repellitur: alius relaxandum se postulat, et retinetur. Unde hoc, nisi quia super occulta cordis spatia supernorum iudiciorum lineae tendebantur, ut et hunc intus incomprehensibiles mensurae constringerent, et ille foris non iniuste remaneret? Sed cum nullus nesciat, quia Deus has occultorum iudiciorum lineas tendat, cur ad Iob dicitur: « Indica mihi si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam? » An idcirco requiritur ut quod nosse, sed tamen praetermittere poterat, memoretur; quatenus pondus secretorum Dei solicitius penset (4) dispositionem videlicet hominis non in humanis viribus, sed in manu consistere conditoris, ut dum considerat invisibiliter ista quis agat, suae virtuti nihil tribuat; nec iam de se audeat aliud, cum Dei iudicia occulta formidat; sed perpendens desuper mensuras et lineas incomprehensibiliter tensas, tanto magis in humilitate formidinis [5] consistat, quanto pendere videt omnia in potestate mensoris. Sequitur:

1) Ibidem, 20.
2) Luc. 9. 59.
3) Ibid. 60.
4) Editi, *dispensationem,* invitis MSS. Laud. Vindoc. Pratel. Corb. Germ. etc.
5) Tertius Bessar. *sit.*

CAPUT VII.

Bases Ecclesiae sunt sancti Doctores.

Super quo bases illius solidatæ sunt?

17. Quid aliud huius terrae bases, quam sanctae Ecclesiae doctores accipimus? In basibus quippe columnae, in columnis autem totius fabricae pondus erigitur. Non ergo immerito doctores sancti basium nomine designantur: quia dum recta praedicant, et praedicationi suae vivendo concordant, omne pondus Ecclesiae fixa morum suorum gravitate sustentant; asperas ab infidelibus tentationes ferunt: et quaeque in praeceptis Dei velut difficilia a fidelibus formidantur, exemplis operum facilia ostendunt. Unde bene cum in typo Ecclesiae tabernaculum figeretur, ad Moysen dicitur: « Facies columnas quatuor, (1) et bases earum vesties argento. » (2) In argento enim quid aliud quam claritas divini sermonis accipitur? sicut scriptum est: « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terrae, purgatum septuplum. » (3] Bases ergo argento vestitae quatuor columnas tabernaculi sustinent: quia praedicatores Ecclesiae divino eloquio decorati, (4) ut cunctis se exemplum praebeant, quatuor Evangelistarum dicta et ore et operibus portant.

18. Possunt per bases etiam Prophetae signari: qui dum primi aperte de Dominica incarnatione locuti sunt, quasi

1] Laudun. Pratel. et al. Norm. *et bases earum vestitas argento.*
2) Exod. 26. 32.
3) Psalm. 11. 7.
4) Corb. Germ. Vidoc. Pratel. et al. Norm. *ut in cunctis.*

quasdam bases eos conspicimus a fundamento consurgere, et superpositæ fabricae pondera sustinere. Unde ad Moysen rursum Dominus, cum tabernaculi tabulas erigi praecepit, fundi earum bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas, nisi Apostoli extensa in mundum prædicatione dilatati: quid per bases argenteae, nisi Prophetae signantur? qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent: quia Apostolorum vita dum eorum praedicatione instruitur, eorum et auctoritate solidatur. Unde et coniunctae binæ bases singulis tabulis supponuntur: quia dum Prophetæ sancti in verbis suis de Mediatoris incarnatione concordant, subsequentes praedicatores Ecclesiae indubitanter ædificant: et cum a semetipsis non discrepant, illos in se robustius figunt. Nec immerito bases, quibus Prophetae signantur, ut ex argento fundi debeant praecipitur. Argenti quippe claritas ex usu servatur: sine usu autem in nigredinem vertitur. Prophetarum quoque dicta ante Mediatoris adventum, quia in usu spiritalis intelligentiae non erant, dum conspici prae obscuritate non poterant, quasi nigra remanebant. At postquam Mediator veniens, ea ante oculos nostros incarnationis suae manu tersit, quidquid in eis lucis latebat, inclaruit: sensusque patrum praecedentium in usum dedit, quia verba rebus exposuit. Sive itaque Prophetas, seu doctores extremis temporibus subsequentes, basium appellatione significet, dicat: « Super quo bases illius solidatae sunt? » subaudis, nisi super me, qui cuncta mirabiliter teneo, et bonis exterioribus intus principaliter originem praesto. Qui enim sibi quod bonum est, tribuit, solida basis non est: quia dum fundamento non innititur, ipso suo pondere in ima praecipitatur. (1) Sed cum iam multa de sanctae Ecclesiae con-

1) Sic Laud. Vindoc. Turon. quos secutae sunt vet. edit. In Corb. Germ. Pratel. aliisque Norm. et plurimis legitur: *sed cum tam multa.*

structione referantur, audire mens appetit, inimicae nationes qua virtute coniunctae sint, id est diversa huius domus ædificia qua sibi arte concordent. Sequitur.

CAPUT VIII.

Christus lapis angularis in quo Iudaei Gentilesque convenerunt.

Aut quis dimisit lapidem angularem eius.

19 Iam per divinam gratiam omnibus liquet, quem Scriptura sacra angularem lapidem vocet: illum profecto, qui dum in se hinc Iudaicum, illinc Gentilem populum suscipit, in una Ecclesiæ fabrica quasi duos, parietes iungit: illum de quo scriptum est: « Fecit utraque unum. » (1) Qui angularem se lapidem non solum in inferioribus, sed et in supernis exhibuit: quia et in terra plebi Israëliticae nationes gentium, et utramque simul angelis in coelo sociavit. Eo quippe nato clamaverunt angeli: « In Terra pax hominibus bonae voluntatis. » (2) In ortu enim Regis nequaquam pro magno offerrent hominibus pacis gaudia, si discordiam non haberent. De hoc lapide per Prophetam dicitur: « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. » (3) Huius lapidis typum Iechonias rex tenuit, quem Matthæus dum quaterdenas generationes describeret, secundo numeravit. Quem enim fini secundæ, ipsum rursum initio tertiæ generationis inseruit. Ip-

1) Ephes. 2. 14.
2] Luc. 2. 14.
3] Psal. 117. 22.

se namque in Babyloniam cum Israëlitica plebe migratus est: qui dum ab aliis ad alia ducitur, pro utriusque parietis latere non immerito secundo numeratur. Cuius migrationis flexu angularem lapidem designat. Ubi enim ordo a rectitudine deflectitur, ut eat in diversum, tamquam angulum facit. Recte ergo numerari bis potuit; quia per utrumque parietem quasi duo in se latera ostendit: unde et eius bene imaginem tenuit, qui in Iudaea ortus, Gentilitatem colligens, quasi ab Ierosolymis Babyloniam venit, atque hanc in semetipso fidei fabrica (1) prius discordiae studio scissam, arte caritatis intexuit.

Sed hæc quæ de significatione sanctæ Ecclesiæ dicta sunt placet ut breviata replicatione moraliter disserantur. Dignum namque est, ut per ea quæ beato Iob dici cognoscimus, ad corda nostra revocemur; quia verba Dei tunc mens verius intelligit, cum in eis semetipsam quærit. Ecce enim dicitur:

CAPUT IX.

Sensus moralis. Quid ex nobis fuerimus semper considerandum, ne quod sumus ex Dei munere nobis tribuamus.

Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae?

20. Si peccatoris animus pulvis est, (2) qui in superficie

1) Turon. et Laud. *prius discordiæ studiosam*. Corb. Germ. *prius discordiæ odio scissam.*

2) Corb. Germ. Pratel. et Utic. *quia in superficie.*

attollitur, et tentationis aura raptatur; unde scriptum est: « Non sic impii, non sic: sed tamquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terræ: » (1) nil obstat terram intelligi animam iusti, de qua scriptum est: « Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit benedictionem » (2) Sed (3) huius terræ fundamentum fides est. Huius terræ fundamentum iacitur, quando in occultis cordis prima soliditatis causa divinus timor inspiratur. Iste necdum credit æterna quæ audit: huic cum fides datur, ad ædificium subsequentis operis iam fundamentum ponitur. Ille æterna iam credit, nec tamen metuit, venturi iudicii terrorem despicit, peccatis se carnis et spiritus audenter involvit: huic repente cum futurorum timor infunditur, ut bonæ vitae surgat aedificium, iam fundamenta construuntur. Posito itaque prosperae formidinis fundamento, cum virtutum fabrica in altum ducitur, necesse est ut unusquisque proficiens vires suas caute metiatur: (4) ut cum divina constructione magnus esse iam cœperit, semetipsum (5) respiciat sine cessatione quod fuit: quatenus attendens humiliter quod per meritum inventus est, nequaquam sibi arroget quod per gratiam factus est. Unde et nunc beatus Iob per supernam vocem ad semetipsum reducitur: et ne de virtutibus gloriari audeat, de anteacta vita memoratur, eique dicitur: « Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? » ac si iustificato peccatori aperte Veritas dicat: Virtutes a me acceptas tibi non tribuas, (6) noli contra

1) Psalm. 1. 5.
2) Hebr. 6. 7.
3) Laud. omissis multis, *sed huius terrae fundamentum iacitur.*
4) Lud. *et cum divina construet.*
5] Vindoc. Ebroic. et al. Norm: *prospiciat.*
6) Pratel. *noli te contra me . . . . extollere.*

me de meo munere extolli. (1) Recole ubi te inveni, quando meo timore prima in te fundamenta virtutum posui. Recole ubi te inveni, quando meo te timore solidavi. Ut ergo ego in te non destruam quod construxi, ipse non cesses considerare quod reperi. Quem enim veritas nisi aut in flagitiis, aut in excessibus invenit? Sed post haec bene possumus servare quod sumus si nunquam negligimus pensare quod fuimus. Nonnunquam tamen clandestina elatio etiam solicitis cordibus subrepere solet: ut bonorum cogitatio, licet subtilis sit ac pressa, (2) cum valde in virtutibus crescit, oblita infirmitatis propriae, nequaquam ad memoriam revocet quid in vitiis fuerit. Unde et omnipotens Deus, quia augeri infirmitate etiam de remediis salutis conspicit, mensuram ipsis nostris profectibus imponit: ut habeamus quaedam virtutum bona quae numquam quaesivimus, et quaeramus quaedam, nec tamen habere valeamus: quatenus mens nostra dum haec non potest habere quae appetit, et illa se intelligat de semetipsa non habere quae habet: (3) et per ea quae adsunt, considerentur illa quae desunt: et per ea quae utitiliter desunt, serventur humiliter bona quae adsunt. Unde et recte (4) pro huius terrae, id est iustae animae dispensatione subiungitur:

CAPUT X.

Quam sapienter Deus bona sua, non omnibus, sed singula singulis distribuat.

1) Haec in Laud. desunt usque ad: *recole ubi te inveni quando meo timore te solidavi.* Vindoc. et Corb. Germ. *recole ubi te inveni quando prima in te ect.* omissis verbis, *meo timore.* In tertio etiam Bessar. deest *metiomore* primi membri.

2) Pratel. et Corb. Germ. *iam valde.*

3) In tertio Bessar. desunt: *et per ea quae de sunt considerentur illa quae desunt.*

4) Laudun. *per huius terrae . . . . dispensationes.*

Indica mihi si habes intelligentiam: quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit eam lineam?

21. Quis enim (1) nisi conditor noster huius terrae mensuras ponit? Qui interni iudicii secreto mederamine, alii sermonem sapientiae, alii sermonem scientiae, alii plenam fidem, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, alii prophetiam, alii discretionem spirituum, alii genera linguarum, alii interpretationem sermonum tribuit: quatenus in uno eodemque spiritu iste verbo sapientiae polleat, nec tamen sermone scientiae, id est doctrinae fulciatur; quia sentire atque invenire sufficit etiam quod per discendi studium non apprehendit: ille sermone scientiae fulgeat, nec tamen in verbo sapientiae convalescat; quia et explere sufficit (2) quantum didicit, et tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem elementis imperat, nec tamen per sanitatum gratiam infirmitates corporum curat: ille orationis ope morbos subtrahit, nec tamen arenti terrae verbo pluvias reddit. Iste operatione virtutum ad praesentem vitam etiam mortuos revocat, et tamen prophetiae gratiam non habens, quae sibi ventura sunt ignorat: ille ventura quaeque velut praesentia attendit, et tamen in nulla signorum operatione se exerit. Iste per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspicit, sed tamen diversi generis linguas nescit: ille diversi generis linguas examinat, sed tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in una lingua, quam novit, sermonum ponde-

1) Laudun cod. *nisi creditor noster.*

2) Idem *quantum dicit*; quod mendosum esse suspicor.

ra interpretando prudenter discutit; et tamen reliquis bonis quae non habet, patienter caret.

22. Sic itaque creator noster atque dispositor cuncta moderatur: ut qui extolli poterat ex dono quod habet, humilietur ex virtute quam non habet. Sic cuncta moderatur, ut cum per impensam gratiam unumquemque sublevat, etiam per disparem alteri alterum subdat, et meliorem quisque dono alio eum qui sibi subiicitur, attendat: ac licet se praeire [1] et aliis sentiat, eidem tamen quem superat, se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur, ut dum singula quaeque sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine fiant omnia singulorum: et unusquisque sic quod non accepit, in altero possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit, humiliter impendat.

Hinc enim per Petrum dicitur: « Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. » (2) Tunc namque bene multiformis Dei gratia dispensatur, quando acceptum donum [3] et eius qui hoc non habet creditur, quando propter eum, cui impenditur, (4) sibi datum putatur. Hinc per Paulum dicitur: «Per caritatem servite invicem.» (5) Tunc enim nos caritas a iugo culpae liberos reddit, cum vicissim nos nostro per amorem servitio subiicit; cum et aliena bona nostra credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus. Hinc rursum per Paulum dicitur: « Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit

1] Vindoc. *ex aliis*.
2) 1. Petr. 4. 10.
3) Laud. et Corb. Germ. *et ei qui hoc non habet*. Ita etiam vet. edit. Sequimur. Pratel. et plerosque.
4) In tertio Bessar. deest *sibi*. Mox, *non ideo non* utroque loco.
5) Galat. 5. 13.

pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore: (1) num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris: quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? » (2) Et paulo post: « Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum vero corpus. » (3)

23. Quid enim sancta Ecclesia, nisi superni sui capitis corpus est? In qua alius alta videndo oculus, alius recta operando manus, alius ad iniuncta discurrendo pes, alius præceptorum vocem intelligendo auris, alius malorum fœtorem, bonorumque (4) fragrantiam discernendo naris est. Qui corporalium more membrorum, dum vicissim sibi (5) accepta officia impendunt, unum de semetipsis omnibus corpus reddunt: et cum diversa in caritate peragunt, diversum esse prohibent ubi continentur. Si autem unum quid cuncti agerent, corpus utique quod ex multis continetur, non essent: quia videlicet multipliciter compactum non exsisteret, si hoc concors membrorum diversitas non teneret. Quia ergo sanctis membris Ecclesiæ virtutum dona Dominus dividit, terræ mensuras ponit. Unde iterum Paulus dicit: « Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. » (6) Et rursum: « Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iunctaram subministrationis, secundum opera-

1] Vet. edit. Paris. et Basil. Gilot. et Vatic. *non ideo*. Emendantur ex MSS. Anglic. et nostris.

2] 1. Cor. 12. 14. et seq.

3) Ibidem. 19.

4] Laud. *flagrantiam*.

5) Ibidem. *accessa officia*.

6) Rom. 12. 3.

tionem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate. » (1)

24 Sed cum miro consilio auctor ac dispositor noster huic illa largitur, quæ alii denegat, alii hæc denegat, quæ isti largitur; mensuras sibi positas egredi nititur, quisquis posse plus quam acceperit conatur; ut si fortasse is cui tantummodo datum est praeceptorum occulta disserere, tentet etiam miraculis coruscare: aut is quem supernæ virtutis donum ad sola miracula roborat, etiam divinae legis pandere occulta contendat. (2) In praecipitio enim pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumque amittit et quod poterat, qui audacter ea ad quæ pertingere non valet, arripere festinat. Nam et membrorum nostrorum tunc bene ministeriis utimur,cum sua eis officia distincte servamus. Lucem quippe oculis cernimus, vocem vero auribus audimus. Si quis autem mutato ordine voci oculos, luci aures accommodet; huic incassum utraque patent. Si quis odores velit ore discernere, sapores nare gustare; utriusque sensus sibi ministerium, quia pervertit, interimit. Dum enim propriis hæc usibus non aptantur, et sua officia deserunt, et ad extranea non assurgunt.

25. Bene itaque David propheta intra acceptas ex divina largitate mensuras pedem cordis presserat, cum dicebat: « Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. » (3) Super se quippe in mirabilibus ambularet, si apparere magnus ultra quam poterat quaereret. Super se namque in mirabilibus attollitur, qui et in his ad quae non suf-

1) Ephes. 4. 16.
2) Laud. *in praecipiti*.
3) Ps. 130. 1.

ficit, videri idoneus conatur. Bene intra has mensuras etiam in ipsa Paulus praedicationis suæ se latitudine coarctabat, cum diceret: « Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus. » (1) Tunc autem recte accepta mensura servatur, cum anteposita oculis virorum spiritualium vita respicitur. Unde et sequitur:

CAPUT XI.

A Sanctis sumenda est vivendi regula.

Vel quis tetendit super eam lineam?

26 Super hanc enim terram linea tenditur, quandò electæ unicuique animae (2) ad sumendam vivendi regulam, patrum praecedentium exempla monstrantur: ut ex illorum vita consideret, quid in suis actibus servet: quatenus respecto iusti limitis tramite, nec infra minima negligens deficiat, nec ultra maxima superbiens tendat, nec minus conetur explere quam sufficit, nec plus arripiat quam accepit: ne aut ad mensuram quam debet, non perveniat, aut eamdem mesuram deserens, extra limitem cadat. Angusta quippe porta est quæ ducit ad vitam: et ille hanc ingreditur, qui in cunctis quæ agit, discretionis subtilitate propter hanc solicite coarctatur. Nam qui per voluntates proprias secura mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat. Ut ergo huius terrae mensura servetur, super eam divinitus linea tenditur: quia ut nostra opera, vel minora proficiant,

1) Rom. 15. 13.

2) Laud. *ad summe vivendi regulam.*

vel maiora moderentur, per sacra eloquia subtilis ante nos sanctorum vita expanditur; et quid nobis quantumque agendum sit, ostensa illorum discretione definitur.

27 Ecce aliquis vel damna rerum, vel afflictionem corporis metuens, minas terrenæ potentiæ pertimescit, et contra vim resistentium veritatem defendere non præsumit. Hunc Petrus quia in timore angustum respicit, ostensa exemplorum suorum linea ad virtutis latitudinem tendit. Ipse quippe flagellatus a principibus populi, cum idcirco se relaxari conspiceret, ut a prædicatione cessaret; cum prohiberetur loqui in posterum, nequaquam saltem in præsens cessit. Nam respondens protinus, dixit: «Obedire oportet Deo magis quam hominibus. » (1) Et rursum: « Non enim possumus quae vidimus et audivimus non loqui. » At ille dudum debilis, et praesentia damna formidans, dum exempla tantae fortitudinis contemplatur, in auctoritate verbi iam Petri lineam sequitur: iam nil adversitatis metuit; iam resistentes Deo potestates seculi etiam cum corporis laceratione comtemnit. (2) Sed tamen quanto vires persequentium patiendo fortiter destruit, et quanto inter adversa nullis terroribus cedit, tanto plerumque et in his etiam quae inter fideles positus senserit, se ceteris praeponit, sua magis consilia eligit, et sibi potius quam aliis credit. Hic nimirum dum (3) iniustis obiectionibus non cedens, in virtute se exserit, etiam recta aliorum consilia non recipiens, pedem extra limitem

1] Act. 29.

2) Sic restituimus ex MSS. Corb. Germ. Laud. Vindoc. Pratel. aliisque Norm. a quibus recesserunt excusi; habent enim: *sed tamen tanto vires persequentium patiendo destruit, quanto ... nullis terroribus cedit. Alius plerumque.*

3) Pratel. et al. Norm. *in iustis obeditionibus.*

tendit. Hunc Petrus intra mensurae lineam revocat, qui postquam libertate vocis auctoritatem principum pressit, per humilitatem cordis de non circumcidendis Gentibus Pauli consilium audivit. Sic enim semetipsum contra adversarios ex auctoritate curabat erigere, ut tamen sibimetipsi non crederet in his, quae non recte sentiret: ut et libertate fortitudinis tumentes potestates excederet, et humilitate mansuetudinis obedientiam in recto consilio etiam minoribus fratribus exhiberet: et modo per semetipsum aliis, et modo sibimetipsi cum aliis (1) obviaret. In sanctis igitur Petri quædam ante oculos nostros auctoritatis et humilitatis linea tenditur, ne mens nostra aut per timorem ad mensuram non perveniat, aut per tumorem limitem excedat.

28 Dictum est quomodo linea tenditur, ne per alterius actionis (2) fortitudinem, ad alterius causæ vitium transeatur: dicatur nunc quemadmodum in una eademque virtute discretionis lineam deserimus, si hanc et aliquando agere, et aliquando postponere nesciamus. Non enim res eadem semper est virtus, quia per momenta temporum sæpe merita mutantur actionum. Unde fit ut cum quid bene agimus, plerumque melius ab eius actione cessemus: et laudabilius ad tempus deserat, quod in suo tempore laudabiliter mens tenebat. Nam si pro nostris bonis minimis, (3) quibus actis proficimus, nec tamen intermissis interimus, maiora laborum mala proximis imminent; necessario nos virtutum augmenta seponimus, ne infirmioribus proximis fidei detrimenta generemus: ne tanto iam quod agimus, virtus non sit, quanto

1) Laud. *observaret*.

2) Edit. Gilot. et aliae poster. *formidinem*, veteres autem edit. cum MSS. Corb. Germ. Turon. Laud. Norman. etc. habent, *fortitudinem*.

3) Tertius. Bessar. *quibusque*. Infra deest *comites*.

per occasionem sui, in alienis cordibus fundamenta virtutum destruit.

29. Quam discretionis lineam bene ante intuentium oculos Paulus tetendit: qui et Gentiles ad libertatem fidei venientes circumcidi prohibuit, et tamen Lystris (1) atque Iconium transiens, ipse Timotheum, qui Gentili patre editus fuerat, circumcidit. Videns enim, quod nisi se mandata litteræ servare ostenderet, Iudæorum rabiem etiam in eos qui sibi tunc comites aderant, excitaret, assertionis suæ vim postposuit: et sine damno fidei se suosque (2) comites a persecutionis immanitate costodivit. Fecit 'quod fieri fidei amore prohibuit: sed ad fidei (3) retorsit ministerium, quod quasi non fideliter fecit. Plerumque enim virtus cum indiscrete tenetur, amittitur: cumque discrete intermittitur, plus tenetur. Nec mirum si in incorporeis intelligimus, quod agi (4) et in corporeis rebus videmus. Ex studio namque arcus distenditur: ut in suo tempore cum utilitate tendatur. (5) Qui si otium relaxationis non accipit, feriendi virtutem ipso usu tensionis perdit. Sic aliquando in exercitatione virtus, cum per discretionem prætermittitur, reservatur: ut tanto post vitia valenter feriat, quanto a percussione interim prudenter cessat. (6) Subtilis igitur discretionis super hanc serram linea tenditur, quando ostensis unicuique animae exemplis præcedentium patrum, et utiliter ad operationem virtus accenditur, et nonnunquam utilius temperatur.

1) Vindoc. *atque Iconium veniens.* Laud. *atque Iconiae.*
2) Deest, *comites*, in Laud Corb. Germ. Pratel. et al. Norm.
3) Laud. *recurrit.*
4) Laud. *et in corporibus videmus.*
5) Pratel. *quia si otium.*
6) Editi recent. *subtili ergo discretione.*

30. Sed cum parumper (1) ab opere zeli fortitudo seponitur, alta consideratione opus est, ne fortasse nequaquam communis boni consilio, sed timore proprio, vel cuiuslibet ambitionis studio a virtutis exercitatione cessetur. Quod nimirum cum agitur, iam non dispensationi, sed culpae servitur. Unde curandum solicite est, ut cum quis susceptum negotium cum virtutis cessatione dispensat, semetipsum prius in radice cordis (2) inspiciat: (3) ne sibi per hoc aliquid avarus appetat, sibi per hoc soli timidus parcat: et eo fiat pravum quod in opere sequitur, quo non ex recta cogitationis intentione generatur. Unde bene in Evangelio Veritas dicit: « Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. » (4) Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præveniens cordis intentio? quæ priusquam se in actione exerceat, hoc iam quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quae intentionem suam quasi intuentem oculum sequitur? *Lucerna* itaque *corporis est oculus:* quia per bonae intentionis radium, merita illustrantur actionis. « Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: » quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. « Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: » quia cum perversa intentione quid vel rectum agitur, etsi splendere coram homi-

1] Vindoc. Pratel. etc. *ab ore zeli.*
2] Laud. *infigat.*
3) Longip. *ne sibi . . . . avarus appetat, per quod sibi soli timidus parcat.*
4] Matth. 6. 22.

nibus cernitur, apud examen tamen (1) interni iudicis obscuratur. Unde et recte subiungitur: (2) « Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebrae sint. Si lumen quod in te est tenebrae sunt, ipsae tenebrae (3) quantae erunt?» (4) Quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fuscamus: quanta ipsa mala sunt, quae mala esse etiam cum agimus non ignoramus? Et sibi nil cernimus, ubi quasi discretionis lumen tenemus: qua caecitate in illa offendimus, quae sine discretione perpetramus? Vigilanti igitur cura per cuncta opera intentio nobis nostra pensanda est, ut nil temporale in his quae agit appetat, totam se in soliditate aeternitatis figat: ne si extra fundamentum actionis nostrae fabrica ponitur, terra dehiscente solvatur. Unde hic quoque apte subiungitur:

CAPUT XII.

Bases animae sunt intentiones.

Super quo bases illius solidatae sunt?

31. Bases quippe uniuscuiusque sunt animæ, intentiones suæ. Nam sicut fabrica columnis, columnæ autem basibus innituntur: ita vita nostra in virtutibus, virtutes vero in intima intentione subsistunt. Et quia scriptum est: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod

1] Unus Ebroic. *aeterni iudicis.*
2) Haec desunt in Vindoc. usque ad: *si lumen.* Desunt et in 3. Bessar.
3] Laud. *quantae sunt.*
4) Mat. 6. 23.

est Christus Iesus:» (1) tunc bases in fundamento sunt, cum intentiones nostrae in Christo roborantur. Incassum vero alta super se bases aedificia erigunt, si non ipsae (2) in fundamenti soliditate consistunt: quia nimirum quamlibet summa opera inaniter faciunt, si intentiones cordium extra aeternitatis certitudinem deflectuntur, et vitae verae praemia non requirunt: tantoque graviora ruinae super se damna aedificant, quanto altiora aedificia extra fundamentum portant: quia cum aeternae vitae praemiis non intendunt, quo plus se quasi in virtutibus erigunt, eo in gloriae inanis foveam profundius cadunt. Non ergo pensandum est bases quid sustinent, sed ubi sustinentur: quia profecto humana corda divinitus perscrutantur, non solum quae faciunt, sed quod in operibus quaerunt. Unde cum districtum iudicem Paulus describeret, atque actionum bona narraret, dicens: « Qui reddet unicuique secundum opera eius: his quidem secundum patientiam boni operis, gloriam et incorruptionem: » (3) quia nominata boni operis patientia, quasi totam electae actionis fabricam dixerat, subtiliter illico ubi bases eiusdem fabricae consisterent exquisivit, dicens: « Gloriam et honorem et incorruptionem quaerentibus, vitam aeternam. » (4) Ac si aperte diceret: Et si quidam patientiam boni operis ostendunt, gloriam et incorruptionem non recipiunt, si intentiones cordis, id est bases fabricæ in fundamento non figunt: quia videlicet Deus vel honestae vitae aedificium non inhabitat, quod extra se positum non ipse sustentat.

32. Quia igitur intentiones electae uniuscuiusque ani-

1] 1. Cor. 3. 11.
2) Recent. *in fundamento solidatae.*
3) Rom. 2. 6.
4) Ibidem. 8.

mae (1) spei æternitatis innituntur, recte voce Dominica de hac terra dicitur: (2) « Super quo bases illius solidatæ sunt? » Ac si aperte diceret, Nisi super me Cui dum iusta quæque anima intendit, omne quod temporaliter facit, in me procul-dubio non temporaliter construit. Quia vero tunc robustius in fundamento solidamur, cum verba Dei et in exterioribus praeceptis sequimur, et in intimis sensibus subtilius intelligendo pensamus, recte subiungitur:

CAPUT XIII.

Christus Lapis angularis, quod vitam activam et contemplativam in se coniunxerit.

Vel quis dimisit lapidem angularem eius?

33 Lapis quippe angularis, est ad sacra eloquia intellectus duplex. Qui tunc divinitus dimittitur, quando nequaquam districto iudicio ignorantiæ suae tenebris illigatur; sed quadam libertate perfruitur, dum in praeceptis Dei sufficit vel exsequendo exteriora agere, vel contemplando interna sentire. Ad quod numquam noster intellectus assurgeret, si ad suscipiendam naturam nostram, ipse noster conditor non veniret. Qui aliter angularis lapis dicitur, quia duos in se populos iunxit: atque aliter, quia coniunctæ utriusque vitae, activae videlicet et contemplativae in se exempla monstravit. Ab activa enim vita longe contemplativa distat: sed incarnatus Redemptor noster veniens, dum utramque exhibuit,

1) Pratel. *speciei aeternitatis.*

2) Laud. *super quod.*

in se utramque sociavit. Nam cum in urbe miracula faceret, in monte vero orando continue pernoctaret; exemplum suis fidelibus praebuit, ut nec contemplationis studio proximorum curam negligant, nec rursum cura proximorum immoderatius obligati, contemplationis studia derelinquant: sed sic in utrisque mentem partiendo coniungant, quatenus nec amorem Dei praepediat amor proximi: nec amorem proximi, quia transcendit, abiiciat amor Dei. Quia igitur humano cordi quid ageret ignoranti, Dei atque hominis Mediator apparuit, qui et agendo transitoria disponeret, et contemplando ostenderet unde cuncta (1) penderent, recte dicitur: « Vel quis dimisit lapidem angularem eius? » Ac si aperte Dominus diceret: Nisi ego (2) qui unicum quem sine tempore genui, servandis hominibus cum tempore ostendi: in cuius vita (3) discerent etiam diversa vivendi studia non discrepare. Et notandum, quod eum non se emisisse sed dimisisse asserit: quia profecto humanam naturam Filius suscipiens, ad ima de sublimibus venit. Cuius incarnationis misterium, quia et electi angeli mirati sunt, qui eodem misterio redempti non sunt, recte subiungitur:

CAPUT XIV.

Angeli astra matutina cur appellati.

Cum me laudarent simul astra matutina.

1) Tertius Bessar. *pensaret.*
2) Scilicet; *Dimisi lapidem angularem ego solus, qui* etc.
3) Ebroic. aliique Norm. et Laud. *discernerent.*

34 Quia enim prima in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur, non immerito matutina astra angeli vocantur. Quod si ita est, dum terra esset invisibilis et incomposita, dum tenebrae essent super abyssum, venturum diem subsequentis seculi per lucem sapientiæ existendo prævenerunt. Nec negligenter audiendum est quod additur, *Simul*: quia nimirum astra matutina etiam cum vespertini Redemptoris potentiam laudant, dum electi angeli etiam cum redemptis in mundi fine hominibus largitatem gratiæ supernae glorificant. (1) Ipsi quippe ut nos ad laudem conditoris accenderent, hoc quod superius diximus, orta per carnem luce clamaverunt: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. » (2) Simul ergo laudant: quia redemptioni nostrae voces suae exultationis accommodant. Simul laudant: quia dum nos conspiciunt recipi, suum numerum gaudent repleri. Qui et fortasse ideo matutina astra memorantur, quia saepe ad exhortandos homines missi sunt; et dum venturum mane nuntiant, ab humanis cordibus praesentis vitae tenebras fugant. Sed ecce angeli divinam potentiam laudant, quia ipsa eos tantae claritatis (3) visio dilatat. Nos autem qui redimimur, sed tamen corruptione adhuc carnis gravamur, donum quod percipimus, (4) qua virtute laudamus? Quomodo enim valebit lingua dicere, quod non sufficit mens nostra sentire? Sequitur:

1) Pratell. et Utic. *ipsa quippe*, scilicet astra matutina.

2) Luc. 2. 14.

3) Sequimur MSS. præsertim Turon. Laud. Ebroic. Pratel. aliosque Norm. cum in excusis legatur, *visio delectat.* In Corb. Germ. legitur, *dilatat.*

4) Laud. *quasi virtutem laudamus.*

CAPUT XV.

Quid sit iubilatio, et cur homines deceat, non Angelos.

Et iubilarent omnes filii Dei.

35 Iubilatio quippe dicitur, quum, cordis laetitia oris efficacia non expletur: sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse qui gaudet, nec tegere praevalet, nec explere. Laudent itaque angeli qui iam tantae claritatis (1) altitudinem in sublimibus vident. Iubilent vero homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent. Quae quia certo futura Dominus noverat, non tam facienda insinuat, quam facta narrat. Sed quid agimus, quod cum boni de redemptionis suae mysterio iubilant, malos invidia inflammat: dum electi proficiunt, reprobi ad rabiem furoris excitantur, et bona nascentia quia nolunt imitari, persequuntur? Sed tamen inter haec etiam redemit, non relinquit. Scriptum quippe est: « Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. (2) Novit enim conditor noster, quando exsurgere persecutionis procellam sinat, quando exsurgentem reprimat. Novit pro custodia nostra restringere, quod contra nos egredi pro nostra exercitatione permittit: ut saeviens non diluat procella, et non mergat. Unde et sequitur:

1) Corb. Germ. Ebroic. et alii Norm. *latitudinem.*
2) 1. Cor. 10. 13.

CAPUT XVI.

Quod miraculis sanctorum fracta est violentia tyrannorum.

Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens?

36 Quid enim mare, nisi seculum; quid vulvam, nisi conceptum carnalis cogitationis accipimus? Hoc enim loco vulvae nomine, occulta et malitiosa carnalium cogitatio designatur. Quae vulva non ad proferendam prolem concipit substantiam corporis, sed ad explendam nequitiam causam doloris. De hac vulva cordis iniquorum alias dicitur: « Concepit dolorem, et peperit iniquitatem. » (1) Per hanc vulvam pravi concipiunt, cum mala cogitant. Per hanc vulvam pariunt, cum mala quae cogitaverint, operantur. Erumpebat ergo mare quasi de vulva procedens, (2) cum minarum secularium fluctus de carnalis cogitationis iniquitate concepti, in sanctae Ecclesiae interitum saevirent. Sed auctore Deo, ostiis hoc mare conclusum est: quia contra tumores persequentium, sancti viri quasi quaedam ostia opositi sunt, ut eorum miraculis atque reverentia irae persequentium frangerentur. Humiliatis quippe Dominus terrenis principibus, per eos sanctam Ecclesiam supra mundi culmen evexit: et saevientis maris impetus, erecta eiusdem Ecclesiae potestate, coërcuit. Sed huic saevienti mari quid Dominus fecerit, audiamus. Sequitur:

1) Psal. 7. 15.

2) Unus Anglic. *cum curarum*. Ceteri cum MSS. nostris, *cum minarum*. Edit. Vatic. et Plur. *cum miseriarum*.

DAPUT XVII.

Quod persecutorum malitia puerili insipientia vestita, id est, pannis infantiae obvoluta constringatur, saevire in sanctos dispensatione prohibetur.

Cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.

37. Mare saeviens nube induitur, quia crudelitas persequentium stultitiae suae velamento vestitur. Interposita enim caligine infidelitatis suae, perspicuam veritatis lucem videre non sufficit: et id quod agit per crudelitatis impulsum, per caecitatis suae meritum non agnoscit. « Nam si cognovissent, » (1) ut ait Apostolus, « nunquam Dominum gloriae crucifixissent. » Haec nubes non sulum solet infideles extra positos premere; sed quosdam etiam viventes carnaliter intra Ecclesiam tenebrare. Unde sancti viri, qui etiam alienae negligentiae compatiuntur, et se pati aestimant quod perpeti alios sentiunt, Deo orantes dicunt: « Opposuisti nubem, ne transeat oratio. » (2) Ac si aperte dicant: Menti nostrae terrenis voluptatibus assuetae, (3) curarum suarum phantasmata iusto iudicio obiicis, quibus eam in ipsa orationis suae intentione confundis: et quam (4) desideriis infimis deditam non ignoras, recte caecatam ab intuenda lu-

1) 1. Cor. 2. 8.
2) Thren. 3. 44.
3) Unus ex Ebroic. *curarum suarum secularium.*
4) Recent. *desideriis infirmis.*

cis tuae perspicuitate reverberas: ut cum in te intenditur, ipso a te cogitationum suarum nubilo reflectatur: et quae terrena haec assidue cogitat quia vult, haec etiam toleret in oratione cum non vult. Quia igitur ipsa persecutorum nequitia superna dispensatione constringitur, ne contra sanctos viros inquantum voluerit, effrenetur, postquam dixit: « Cum ponerem nubem vestimentum eius; » apte subdidit: « Et caligine illud quasi pannis infantiae obvolverem. » Pannis quippe infantiae pedes ac brachia constringuntur, (1) ne huc atque illuc dissoluta libertate iactentur. Quia ergo persecutores sanctae Ecclesiae instabilitate cordis inquieti, atque huic seculo dediti, non grandaeva, sed puerilia sapiunt; qui quidem obscuritate atque caligine, non intellectu superni iudicii constringuntur; ne tantum persequi valeant, quantum volunt, pannis infantiae referuntur obvoluti: quia sicut dictum est, puerilia quidem sapiunt; sed divina dispensatione constricti, quo volunt brachia non extendunt: et si cuncta mala leviter perpetrare appetunt, nequaquam tamen implere cuncta quae appetunt, permittuntur. Sequitur.

Circumdedi illud terminis meis.

Terminis suis Dominus mare circumdat quia iras persequentium, iudiciorum suorum (2) dispensatione modificat; ut insani tumida unda fervoris plano frangatur littore (3) occultae dispensationis. Sequitur:

1) Laud. Corb. Germ. Pratel. Utic. *ne hac atque illac.* Tertius Bessar. pariter *hac atque illac.*

2) Turon. Laud. *dispensatione mollificat.*

3) Vindoc. Corb. Germ. Ebroic. et alii Norm. *occultae dispositionis.*

CAPUT XVIII.

Sancti Praedicatores tamquam ostia mari seculi saevienti opposita, tundi fluctibus, non effringi putuerunt, Christo eos roborante.

Et posui vectem et ostia, et dixi: Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos.

38 Quid per ostia, nisi praedicatores sancti: quid per vectem, nisi incarnatus Dominus designatur? Qui haec videlicet ostia contra saevientis maris impetum tanto valentiora (1) opposuit, quanto ea sua obseratione roboravit. Quia enim ista sanctae Ecclesiae ostia vectis huius oppositione solidata sunt; potuerunt quidem tundi fluctibus, sed effringi nequiverunt: ut ea exterius unda persecutionis illideret, sed nequaquam cordis eorum interna penetraret. Et quia doctores sancti (2) praedicatione quidem sequentibus aperti sunt, auctoritate autem sua resistentibus clausi, non immerito ostia vocantur, id est (3) aperta conversationi humilium, et clausa terroribus superborum. Non immerito ostia vocantur: quia et ingressum fidelibus aperiunt, et rursum sese perfidis ne ingrediantur, opponunt. Pensemus quale Ecclesiae ostium extitit Petrus, qui investigantem fidem Cornelium recepit, pretio quaerentem miracula Simo-

1) Laud. *apposuit.*

2) Vindoc. Ebroic. aliique Norm. *praedicationem quidem sequentibus aperti sunt, auctoritati autem suae resistentibus clausi.*

3) Vindoc. Pratel. Utic. *aperta conversioni.*

nem repulit. Illi dicens: «In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus: » (1) secreta regni benigne aperuit. Huic inquiens: « Pecunia tua tecum sit in perditionem, » (2) per districta damnationis sententiam cœlestis aulæ aditum claudit. Quid cuncti Apostoli, nisi sanctæ Ecclesiæ ostia exsistunt, quum voce Redemptoris sui audiunt: « Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt? » (3) Ac si illis aperte diceretur: Per vos ingredientur ad me hi, quibus vosmetipsos panditis; et repellentur quibus obseratis. Igitur dum mare sævit, Dominus vectem et ostia (4) opponit: quia ab amaris et perfidis cordibus dum persecutionis procella se dilatat in mundo, Deus unigeniti sui gloriam, prædicatorumque eius reverentiam exaltat: et dum innotescit mysteria divinæ fortitudinis, frangit in impiis fluctus furoris.

39. Bene autem dicitur: Hucusque venies, et non procedes amplius. (5) Quia nimirum iudicii occulti mensura est, et quando persecutionis procella prosiliat, et quando conquiescat: ne aut non exagitata electos non exerceat aut non moderata in profundum mergat. Cum vero notitia fidei usque ad persequentes extenditur, turbati maris tumor sedatur: ibique fluctus suos mare frangit, quia ad cognitionem veritatis veniens, omne quod nequiter egit, erubescit. Fracta quippe unda in se reliditur; quia victa nequitia etiam per cogitationem sui cordis accusatur; et quasi ipsam vim quam intulerat, reci-

1] Act. 10. 34.
2] Act. 8. 20.
3) Iohan. 20. 22. et 23.
4] Turon. *apponit.*
5) Ita Vindoc. Norm. Laud. Longip. et alii a Gussanvillaeo visi; hanc enim lectionem annotavit in margine: at in textu cum ceteris habet, *divini iudicii occulta mensura est.*

pit, quia de pravitate quam gesserat, reatus sui stimulos sentit. Unde quibusdam per Paulum dicitur: « Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? » (1) Ac si diceretur: Quid se in altum fluctus vestræ pravitatis extulerunt, qui nunc in semetipsis fracti, unde perversos vos inflaverant, conversos inde confundunt? Recte itaque dicitur: « Et hic confringes tumentes fluctus tuos. » Quod vero in hac conclusione maris secundo de ostiis dicitur more sacri eloquii, res semel dicta pro confirmatione replicatur.

40. Si autem hoc in loco mare accipere non specialiter turbam persequentium, sed generaliter seculum debemus: secundo contra hoc mare Dominus ostia opposuit, quia et prius humano generi præcepta Legis, et postmodum novæ gratiæ testamentum dedit. Secundo obiectis ostiis huius maris impetum clausit; quia eos, quos ad obsequium sui vultus assumpsit, et prius ab idolis data Lege coërcuit, et post ab intellectu carnali gratia revelata correxit. Secundo mare ostia accepit; quia humanum genus prius Deus ab operibus iniquitatis prohibuit, postmodum vero etiam a cogitationis culpa constrinxit. Videamus quemadmodum prima tumenti mari Dominus ostia imponat. Ecce enim per Legem dicitur: « Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices. » (2) Videamus quemadmodum secundis hoc mare Dominus ostiis claudat. Ecce in Evangelio dicit: « Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchabris: ego autem dico vobis, quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus

1] Rom. 6. 21.
2) Exod. 20 13.

est eam in corde suo. » (1) Rursumque dicitur: « Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos. » (2) Qui igitur prius nequitias operis prohibet, et postmodum culpas cordis exhaurit: nimirum tumenti mari, ne circumducta iustitiæ littora transeat, bis ostia imponit.

41 Bene autem cum diceret: « Quis conclusit ostiis mare, » illico et tempus adiunxit, dicens: « Quando erumpebat, quasi de vulva procedens. » Quia videlicet tunc humano generi praeceptis Legis obviavit, quando adhuc seculum suæ origini vicinum, quasi ab ortu proprio ad profectum vitæ carnalis exibat. De vulva quippe procedere, est in luce praesentis gloriae carnaliter apparere. Et recte subiungitur: « Cum ponerem nubem vestimentum eius. » Quia nimirum Deus hominibus non tunc aperta ostensione se intulit, sed dum eos ab errore perfidiæ eripuit, nec tamen illis claritatem sui luminis patefecit, quasi ex tenebris eos abstulit, sed adhuc nube vestivit: ut et pristina pravitatis acta relinquerent, et tamen ventura bona adhuc certius non viderent. Unde et apte subditur: « Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem. » Dum enim rudes populos non aperta spiritus prædicatione edocuit, sed figurata locutione praeceptis litterae adstrinxit; adhuc infirma sapientes, verborum suorum caligine quasi pannis infantiae obvolvit: ut mandatis grossioribus ligati crescerent, ne male liberi in suis voluptatibus perirent. Quos ad viam iustitiæ dum non iam caritas, sed adhuc timor adstringeret, (3) di-

1) Matth. 5. 27.
2) Ibid. 5. 43. 44.
3) Laud. *divina dispensatione quasi pressit.*

vina dispensatio quasi pressit ut nutriret. Infirmus namque populus cum præceptorum pannos nolens pertulit, ad (1) firmiorem statum ex ipsa sua ligatione pervenit. Quia enim timor eum prius a culpa coërcuit, competenter postmodum in libertatem spiritus exivit. Hos pannos infantiæ, quos inchoantibus dedit, ipse per Prophetam Dominus reprehendit, dicens: « Dedi eis præcepta non bona. » (2) Mala enim quasi mala esse desinunt comparatione peiorum: et bona quasi bona non sunt comparatione meliorum. Nam sicut peius delinquenti Iudææ de Sodoma atque Samaria dicitur: « Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es: » (3) ita melioribus novi Testamenti præceptis subsequentibus, praecepta bona quae rudibus data sunt, non bona esse memorantur. Neque enim mentes usui vitae carnalis inhaerentes, evehi ab infimis possent, nisi gradatim ducta prædicatione proficerent. Hinc quippe est quod in Ægypto positis, pio iustoque moderamine latenti eorum concupiscentiæ condescenditur, et vicinorum suorum vasis aureis argenteisque sublatis, discedere iubentur. Qui ad Sina montem ducti, accepta Lege mox audiunt: « Non concupisces rem proximi tui. » (4) Et hinc est, quod in eadem Legem oculum pro oculo, dentem pro dente præcipiuntur exigere: et quandoque tamen revelata gratia, percussi maxillam alteram iubentur praebere. Quia enim plus semper ira in vindicta exigit, quam iniuria accepit: dum discunt mala non multiplicius reddere, quandoque discerent ea et multiplicata sponte tolerare. Hinc est quod eumdem

1) Laud. *ad firmiorum statum.*
2) Ezech. 20. 22.
3) Ezech. 16. 51,
4) Exod. 20. 17.

rudem populum a quibusdam prohibuit, quaedam vero ei in usum pristinum servavit, sed haec ipsa tamen in melioris vitæ figura conposuit. Bruta namque animalia idolis in Ægypto mactabant: eique in usum postmodum animalium mactationem retinuit, sed idolorum cultum vetavit; ut dum de usu suo aliquid amitteret, consolaretur eius infirmitas per hoc, quod de usu suo aliquid haberet. (1) Mira autem dispensatione consilii, quod ei Dominus de consuetudine carnali retinuit, hoc in figuram spiritus potentius vertit. Quid enim (2) sacrificia illorum animalium, nisi unigeniti mortem designant? Quid sacrificia illorum animalium, nisi extinctionem carnalis nostrae vitae significant? Unde ergo imbecillitati populi rudis condescenditur, inde ei per obumbratas allegoriarum species maior fortitudo spiritus nuntiatur. Recte itaque dicitur: « Et caligine illud quasi pannis infantia obvolverem; » quia unde eius teneritudinis infirma pertulit, (3) inde altam significationum spiritalium nubem fecit.

42 Quem quia præceptorum limite ab immoderatis animi evagationibus cinxit, recte subiicit: « Circumdedi illud terminis meis. » Et quia huius humani generis motus misso Mediatore coërcuit, apte subiungit: « Et posui vectem et ostia. » Vectem quippe et ostia posuit; quia Redemptore nostro contra culpas delinquentium misso, novae vitae praedicamenta firmavit. Clausa namque ostia opposito vecte roborantur. Vectem ergo Deus apposuit: quia contra lascivos motus humani generis Unigenitum misit, qui pracepta spiritalia, quae loquendo docuit, agendo solidavit: bene autem sub-

1) Turon. Laud. Pratel. *miri ..... dispensatione consilii.*
2] In tertio Bessar. desunt *sacrificia i. a. n. u. m. d q.*
3] Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *inde alteram.*

ditur: « Et dixi: Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringens tumentes fluctus tuos. » Hoc quippe mare ostia priora transcenderat; quia claustra Legis oppositae humani tumoris unda (1) transiliebat. At postquam mundus oppositum sibi Unigenitum reperit, elationis suae impetum fregit, et transire non valuit; (2) quia eius fortitudine furoris sui terminum clausum invenit. Unde recte per Prophetam dicitur: « Mare vidit, et fugit. » (3) Possunt etiam per ostia, apertae passiones eius non inconvenienter intelligi. Quibus ex occulto vectem posuit; quia eas ex invisibili divinitate roboravit. Contra quas mundi fluctus veniunt, sed fracti dissiliunt: quia superbi (4) eas videndo despiciunt, sed earum vires experiendo pertimescunt. Nam dum passiones unigeniti humanum genus prius irrisit, postmodum expavit; quasi contra opposita ostia more elidendi maris, et tumore elatum venit, et fractum virtute dissiluit.

Sed quia idcirco hoc ad beatum Iob dicitur, ut de tot virtutibus cordis eius gloria premeretur; ne sibi fortasse tribuat, (5) quod se stare sublimiter non ignorat, cum quanta eius aedificatione sint dicta perpendimus, si haec etiam moraliter disseramus. Dicat itaque.

---

1) Vindoc. Laud. Corb. Germ. Pratel. *saliebat*. Tertius quoque Bessar. *saliebat* et mox *vivendo despiciunt*.

2) Turon. et Corb. Germ. *quia eius fortitudinem*. Pratel. et Corb. Germ. habent, *clausus invenit*. non *clausum*.

3] Psal. 113. 3.

4) Ita Corb. Germ. Laud. et codices ad quos factae sunt edit. Paris. 1495. et 1518. ac Basil. 1514. In Gilot. et aliis poster. legimus, *vivendo*, sicut in MSS. Pratel. Utic. aliisque Norm.

5] Turon. et Laud. *quod se non stare sublimiter non ignorat*. Lectionem nostram, quae est omnium editorum, habent alii MSS. praesertim Corb. Germ. Pratel. ceterique Norm. Eam confirmat quod in fine huius libri legitur: *Beatus igitur Iob, ne sibi tribuat, quod contra procellas cordis fortiter stat*. Quae verba evertunt lectionem MSS. Laud. et Turon.

CAPUT XIX.

Cor humanum fervens, quod Deus solus valet coërcere.

Quis conclusit ostiis mare?

43. Quid est mare, nisi cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiae tumidum, fraude malitiæ obscurum? Quod mare quantum saeviat, attendit quisquis (1) in se occultas cogitationum tentationes intelligit. Ecce enim iam perversa relinquimus, iam desideriis rectis inhæremus, iam prava opera foris abscindimus: sed tamen latenter intus ea, cum qua huc venimus, vitae veteris procella fatigamur, quam nisi respectu iudicii, et aeterni pavore tormenti, immensi timoris claustra constringerent, cuncta in nobis penitus superaedificati operis fundamenta corruissent. Si enim quod suggestione saevit intrinsecus, per deliberationem foras erumperet; vitae nostrae fabrica funditus eversa iacuisset. In iniquitate namque concepti, et in delicto editi, per insitae corruptionis molestias pugnam nobiscum huc deferimus, quam cum labore vincamus. Unde recte de hoc mari dicitur: « Quando erumpebat, quasi de vulva procedens. » Vulva enim pravae cogitationis adolescentia est. De qua per Moysen Dominus dicit: « Sensus enim et cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua. » (2) Corruptionis namque malum, quod unusquisque nostrum ab ortu desideriorum carna-

1) Laud. *occultas cogitationes.*
2) Gen. 8. 21.

lium sumpsit, (1) in provectu ætatis exercet: et nisi hoc citius divinæ formidinis manus reprimat, omne conditæ naturæ bonum repente culpa in profundum vorat. Nemo igitur sibi cogitationum suarum victoriam tribuat, cum Veritas dicat: « Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens? » Quia nisi ab ipsō cogitationis primordio, cordis fluctus gratia divina retineret, tentationum procellis mare saeviens, terram proculdubio humanae mentis obruisset; ut falsis fructibus perfusa aresceret, id est perniciosis carnis voluptatibus delectata deperiret. Solus ergo Dominus ostiis mare concludit, qui pravis motibus cordis claustra inspiratæ formidinis obiicit. Quia vero ea quæ cernimus, sequi prohibemur, quia a corporearum rerum delectatione retundimur: (2) libet etiam ad invisibilia oculos mentis attolere, atque haec ipsa quæ sequi praecipimur, videre. Sed quid agimus? Infirmis illa obtutibus necdum patent. Ecce ad eorum amorem vocamur, sed tamen a visione restringimur: quia et si quando aliquid furtim parumque aspicimus, sub incerto nimis adhuc visu caligamus. Unde apte subiungitur:

CAPUT XX.

Hoc mare tenebris et caligine obvolvitur.

Cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine illud quasi pannis infantiae obvolverem.

1) Vindoc. Ebroic. et al. *in provectu . . . se exerit.*
2) Corb. Germ. et Vindoc. *libet iam.*

41. Hoc mare tumultuosum, videlicet cogitationibus (1) fluctuans cor nostrum nube vestitur; quia ne internam quietem pure conspiciat, inquietudinis suae confusione tenebratur. Hoc mare caligine quasi pannis infantiae obvolvitur, quia a contemplandis sublimibus, adhuc teneris sensibus suae infirmitatis ligatur. Videamus Paulum quadam caligine quasi infantiae pannis obvolutum dum ait: « Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. » (3) Qui si se (2) ad comprehendenda coelestia infantem non cerneret, ætatis suae ad hæc comparatione nullo modo præmisisset, dicens: « cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sepiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. » (4) Tunc ergo ad robur iuvenile conscendimus, cum forti sensu eam, ad quam tendimus, vitam videmus: nunc autem quia intentionis nostrae acies per infirmitatem suam ab interna luce retunditur, mens nostra ligata infantiae pannis tenetur. Ubi apte subiungitur:

CAPUT XXI.

Qui termini huic mari positi.

Circumdedi illud terminis meis.

45. Terminis enim suis Dominus hoc mare circumdat, quia

1) Deest, *fluctuans,* in Corb. Germ. Pratel. et Vindoc. et tertio Bessar.
2) 1. Cor. 13. 12.
3) Ita Turon. Corb. Germ. Laud. Utic. et alii Norm. quibus consentit edit. Paris. 1495. In aliis legitur, *ad contemplanda.*
4) 1. Cor. 13.

cor nostrum adhuc corruptionis suæ molestia et cura turbulentum sub mensura contemplationis humiliat: ut licet plus appetat, ultra tamen quam sibi conceditur, non adscendat. Vel certe terminis suis Dominus hoc mare circumdat; quia cor nostrum tentationibus tumidum occultis donorum distributionibus mitigat: modo agens ne prava suggestio ad delectationem veniat, modo ne prava delectatio usque ad consensum prorumpat. Qui ergo illicitos motus cordis respicit, et in quibusdam eos usque ad consensum venire prohibet, in quibusdam vero illos etiam a delectatione restringit: nimirum furenti mari terminos imponit, ut nequaquam in opere exeat, sed intra sinum mentis tentationum submurmurans se unda collidat. Quae quia tunc valenter restringitur, cum ei delectatione Dei atque inspiratis virtutibus obviatur, recte subiungitur:

CAPUT XXII.

Virtutes dissipat illud mare sæviens, nisi caritate firmentur.

Et posui vectem et ostia, et dixi: Hucusque venies, et non procedes amplius; et hic confringes tumentes fluctus tuos.

46 Quid enim moraliter per ostia, nisi virtutes; quid per vectem, nisi robur caritatis accipimus? Haec itaque ostia, scilicet operationum virtutes, mare saeviens dissipat, nisi eas ex occulto mentis opposita caritas adstringat. Facile au-

tem omne virtutum bonum tentatione cordis irruente destruitur, nisi ab intimis fixa caritate solidetur. Unde et Paulus in suis praedicatiõnibus dum quaedam virtutum ostia mari tentationis opponeret, illico eisdem ostiis quasi robur vectis adiunxit, dicens: « Super omnia autem haec caritatem habentes, quod est vinculum perfectionis. » (1) Perfectionis enim vinculum caritas dicitur, quia omne bonum quod agitur, nimirum per illam, ne pereat ligatur. A tentatore namque citius quodlibet opus evellitur, si solutum a vinculo caritatis invenitur: si autem mens Dei ac proximi dilectione constringitur, cum tentationum motus quaelibet ei iniusta suggesserint, obicem se illis ipsa dilectio opponit, et pravae suasionis undas virtutum ostiis ac vecte intimi amoris frangit. Quia ergo Dominus per inspiratae caritatis fortitudinem nascentia in corde vitia reprimit, insurgentis maris impetum per obserata claustra compescit.

Ira fortasse in occulto exasperat: sed ne quies superna perdatur, perturbatioui mentis officium linguae subtrahitur, ne usque ad vocem exeat, quod in sinu cordis tumultuosum sonat. Luxuria in occultis cogitationibus (2) accenditur: sed ne supernam munditiam mens amittat, conceptae munditiae ea quae famulari poterant, membra castigat; ne usque ad corruptionem corporis exalet fœtor cordis. (3) Avaritia stimulat: sed ne cœlesti regno mens careat, (4) intra claustra se parsimoniae contenta propriis ligat; ne in pravo se opere dilatet, et usque ad exteriores actus internae concupiscentiae aestus exsudet. Superbia inflat: sed ne

1) Coloss. 3. 14.
2) Corb. Germ. Laudun. et Pratel. *accendit.*
3) Corb. Germ. *cordis avaritia.*
3) Laud. *intra claustra parsimoniae contenta propriis ligatur.*

veram celsitudinem amittat, considerando quisque quia pulvis est, ab altitudine se conceptae elationis humiliat: certans nimirum, ne, quod in suggestione cogitationis tolerat, in exercitationem operis erumpat. Bene ergo dicitur: « Posui vectem et ostia, et dixi: Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confriges tumentes fluctus tuos: » quia dum electus quisque et tentatur vitiis, et tamen facere mala suggesta renititur, quasi mare clausum tenetur. Quod etsi intus tumultuosis cogitationum fluctibus mentem percutit, statura tamen bene vivendi littora non excedit. Quod mare quidem in tumorem se erigit, sed dum fixa deliberatione cordis illiditur, fractum redit. Beatus igitur Iob ne sibi tribuat, quod contra procellas cordis fortiter stat, voce divina audiat: Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens, et cetera. Ac si ei aperte diceretur: Incassum te exterius in bonis operibus pensas, si non me interius, qui (1) in te tentationis undas compesco, consideras. Ut enim tu fluctus ferre possis in opere, meæ virtutis est, qui fluctús frango tentationis in corde.

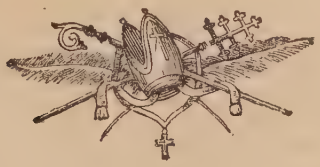

1) A tertio Bessar. abest: *in te*.

LIBER VIGESIMUS-NONUS

Explicantur Capitis XXXVIII. Versus duo supra viginti a XII ad XXXIII inclusive; multaque docentur praesertim de Satanae artibus et insidiis, de gratia, de praedestinatione, reprobatione, occultisque Dei iudiciis.

CAPUT I.

Dei filius in aeterna nativitate nobis ignotus, nasci voluit in tempore ut se imitandum praeberet.

DOminus Deus noster Iesus Christus in eo, quod virtus et sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est: vel potius quia (1) nec cœpit nasci, nec desiit dicamus verius semper natus. Non autem possumus dicere, semper nascitur: ne imperfectus videatur. At vero ut æternus designari valeat et perfectus, semper dicamus et natus: quatenus et natus, ad perfectionem pertineat, et

1] Vindoc. *nec coepit.*

semper, ad aeternitatem; ut quocumque modo illa essentia sine tempore temporali valeat designari sermone: quamvis hoc ipso quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deviamus: quia quod factum non est, non potest dici perfectum. Et tamen infirmitatis nostrae verbis Dominus condescendens, ait: « Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est. » (1) In illa itaque nativitate divina ab humano genere cognosci non poterat: proinde in humanitate venit ut videretur, videri voluit ut imitaretur. Quæ carnis nativitas despecta visa est sapientibus mundi: contempserunt namque infirma humanitatis eius, Deo hæc indigna iudicantes. Cui tanto magis homo debitor fuit, quanto pro illo Deus etiam indigna suscepit. « Quia enim non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. » (2) Ac si diceret: Cum Deum, qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inveniret, placuit ut Deum hominem factum (3) per humanitatis stultitiam cognosceret: quatenus eius sapientia (4) ad nostra stulta descenderet, et lucem supernae prudentiae luto suae carnis illuminata nostra caecitas videret. Natus igitur ex Patre sine tempore, ex matre nasci est dignatus in tempore: ut per hoc quod ortum suum inter initium finemque concluderet, humanæ mentis oculis ortum, qui nec initio sumitur, nec fine angustatur, aperiret. Unde bene nunc ad beatum Iob dicitur:

1) Matt. 5. 48.

2) 1. Cor. 1. 21.

3) Laud. et Corb. Germ. *per humanitatis stulta.* Et tertius Bessar. *stulta.* Et mox *post. ortum suum.... nostra mortalitatis suscepit.*

4) Ita Turon. Vindoc. Laud. Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. editis habentibus, *ad nostram stultitiam.*

CAPUT II.

Quod nato in carne Domino, sancta Ecclesia de tenebris noctis egrediens, quaerit suum locum in luce beatitudinis æternæ.

Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti aurorae locum suum?

2. Subaudis, *ut ego.* Ortus quippe divinitatis eius ante et post non habet. Cui dum semper esse est per æternitatem, dum omne quod labitur circumscribit, intra semetipsum temporum discursus claudit. Ortus vero humanitatis eius, quia et cœpit, et desiit, et ante et post habere a tempore accepit. Sed quia dum ipse umbras nostrae temporalitatis suscepit, lumen nobis suae aeternitatis infudit: (1) recte post hunc ortum quem creator sibi in tempore condidit, locum suum sine tempore aurora cognovit. Quia enim diluculum vel aurora a tenebris in lucem vertitur, non immerito diluculi vel aurorae nomine, omnis electorum Ecclesia designatur. Ipsa namque dum ab infidelitatis nocte ad lucem fidei ducitur, velut aurorae more in diem post

1] Sic legendum probant MSS. Anglic. et nostri, tum ipse contextus Iob qui explanatur: *numquid post ortum.* In veteribus tamen edit. in Gilotiana, Vaticana et Gussanv. quibus favet. Corb. Germ. MSS. legitur, *recte per hunc ortum.* Ubi satis mirari non possumus acerbas Iamezii adversus Romanos editores querelas. *Quis*, inquit ad hunc locum, *excusare poterit extremam supinitatem Romanensium*, etc. Quasi vero priores ita scripserint; et eadem lectio non reperiatur in edit. Basil. 1583. et 1514. in Paris. 1488. 1495. 1518. et 1571. etc.

tenebras splendore supernae claritatis aperitur. Unde et bene in Canticis canticorum dicitur: « Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens? » (1) Sancta enim Ecclesia coelestis vitae praemia appetens, aurora vocata est: quia dum peccatorum tenebras deserit, iustitiae luce fulgescit.

3. Habemus tamen subtilius aliquid, quod considerata qualitate diluculi vel aurorae pensemus. Aurora namque vel diluculum, noctem quidem praeteriisse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostentant: sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt, lucem tanebris permixtam tenent. Quid itaque in hac vita omnes qui veritatem sequimur, nisi aurora vel diluculum sumus? quia et quaedam iam quae lucis sunt, agimus; et tamen in quibusdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus. Per Prophetam quippe Deo dicitur: « Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » (2) Rursumque scriptum est: « In multis offendimus omnes. » (3) Paulus quoque ait: « Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae; et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis. » (4) Ubi ergo lex peccati cum lege mentis contendit, profecto adhuc aurora est: quia lux quae iam emicuit, necdum praetereuntes funditus tenebrias pressit. Adhuc aurora est: quia dum lex carnis legem mentis, et lex mentis legem carnis percutit, inter se vicissim lux et umbra confligit. Unde rursum Paulus cum diceret: *Nox praecessit*; nequaquam subdidit: Dies venit; sed, « Dies autem appropinquavit. » (5) Qui enim post

1] Cant. 6. 9.
2) Psal. 142. 2.
3) Iacob. 3. 2.
4) Rom. 7. 23.
5) Rom. 13. 12.

discessum noctis iam non venisse, sed appropinquasse diem insinuat, esse se procul dubio ante solem post tenebras adhuc in aurora demonstrat.

4. Tunc autem plene sancta electorum Ecclesia dies erit, cum ei admixta peccati umbra iam non erit. Tunc plene dies erit, quando interni luminis perfecto fervore claruerit. Tunc plene dies erit, quando nullam malorum suorum tentantem memoriam tolerans, omnes a se tenebrarum etiam reliquias abscondet. Unde et bene haec aurora quasi adhuc in transitu demonstratur, cum dicitur: « Et ostendisti aurorae locum suum. » Cui anim locus suus ostenditur, profecto ex alio ad aliud vocatur. Quid est enim locus aurorae, nisi perfecta claritas (1) visionis aeternae? Ad quem cum perducta venerit, jam de transactae noctis tenebris nihil habet. Nunc autem adhuc tentationum molestias sustinens; quia per intentionem cordis ad aliud festinat Ecclesia, ad locum suum tendit aurora. Quem locum si mente non cerneret, in huius vitae nocte remaneret. (2) Sed cum quotidie contendit perfici, et in lucem quotidie augeri, locum suum iam conspicit, et plene sibi clarescere solem quaerit. Locum suum aurora considerat, quando sancta anima ad contemplandam conditoris sui speciem flagrat. Ad locum sum pertingere aurora satagebat, cum David diceret: « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? » (3) Locum suum veritas aurorae monstrabat, cum per Salomonem diceret: « Quid habet amplius sapiens a stulto; et quid pauper, nisi ut pergat illuc

1) Turon. Corb. Germ. Pratel. Laud. et alii, *visionis internae.* Tertius Bessar. *internae.*

2) Turon. *sed dum quotidie augeri locum suum iam conspicit, et plene sibi clarescere solem quaerit.*

3) Psal. 41, 3.

ubi est vita? » (1) Quem profecto lucum etiam praecedentibus incarnationem suam patribus post ortum suum Dominus ostendit: quia nisi per prophetiae spiritum, incarnandum supernae patriae regem cognoscerent, bona eiusdem patriae quam essent desiderabilia non viderent. Locum suum veritas aurorae patefecit, cum Patrem coram discipulis petiit, dicens: « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum (2) et illi sint mecum. » (3) Locum suum aurorae monstravit, cum diceret: « Ubicunque fuerit corpus, (4) illic congregabuntur et aquilae. » (5) Ad hunc locum, quem cognoverat, pervenire aurora festinabat, cum Paulus desiderium habere se diceret dissolvi, et cum Christo esse. Et rursum: « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. » (6) Et rursum: « Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domun non manufactam, aeternam in coelis. » (7) Bene autem post ortum suum, locum proprium aurorae ostendisse se perhibet, quia futurae retributionis beatitudinem priusquam per corpus ipse innotesceret, in paucorum intellectu continuit. Cum vero humanae nativitatis infirma suscepit, venturae claritatis notitiam (8) in multitudinis innumerae amore dilatavit. Sed cum divini operis mysterium sic misericordia peragat, ut tamen et ira comitetur,

1) Eccl. 6. 8.
2) Laud. *et illic sint mecum.*
3) Iohan. 17. 24.
4) Corb. Germ. Pratel. Utic. et al. *illuc congregabuntur.*
5) Mat. 24. 28.
6) Philip. 1. 21.
7) 2. Cor. 5. 1.
8) Laud. *in multitudines innumeras amore dilatavit.*

quatenus occultus arbiter alios respiciens redimat, alios deserens perdat: quia cognovimus, quomodo per incarnationem suam electos illuminet, audiamus nunc quomodo reprobos damnet. Sequitur:

CAPUT III.

Quod iudaica perfidia viso Christo concussa est: et aliis sic, aliis aliter de eo sentientibus, paucis ex illa tanta plebe assumptis, scribas et pharisaeos merito reprobavit.

Numquid tenuisti concutiens extrema terrae, et excussisti impios ex ea?

5. Extrema terrae Dominus tenuit, quia in fine seculorum ad destitutam iam et alienigenis regibus subditam synagogam venit: atque ex illa impios excussit, quia spiritalia fidei praedicamenta renuentes, etiam a carnalis sacrificii gloria repulit. Vel certe extrema terrae tenuit, quia ex Iudaea paucos abiectos et humiles elegit. Extrema terrae tenuit; quia legis doctores deserens, piscatores assumpsit. Dumque eius extrema tenet, ex ea impios excutit: quia dum infirmos fideles roborat, fortes in illa infideles damnat. Recte vero etiam, *concutiens*, addidit: quia per adventum suum (1) immensa formidine etiam reproborum corda commovit. Concussi quippe fuerant qui dicebant: « nihil proficimus, ec-

1) Ebroic. et al. Norman. *immensa fortitudine.* Colb. Germ. *in immensa formidine.*

ce totus mundus (1) post eum abiit. » (2) Res autem quae concutitur, huc illucque ducta fatigatur. Concussa ergo Iudaea fuerat, quae de Christo per alios dicebat: « Quia bonus est. » (3) Et per alios resistebat, dicens: « Non, sed seducit turbas. » (4) Per alios dicebat: « Nisi hic esset a Deo, non poterat facere quidquam. » (5) Atque ad extremum per alios (6) clamat: « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. » Concussi quidem, sed non prostrati sunt reprobi, cum modo miracula obstupescentes cernerent, modo infirmitatis opprobria despicientes irriderent. An non concussi fuerant, qui dicebant: « Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. » (7) Vel certe extrema terrae concussit et tenuit; quia cum infirma corda humilium pio timore terruit, nequaquam ea iudicio districto derelinquit. Inde enim multitudo credentium in Deum robustius stetit, unde in se humiliata trepidavit. Nam quia eum Deus quem concutit tenet, insinuat per Prophetam, dicens: « Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos? » (8) Quia eum quem concutit tenet, (9) Salomone attestante intimatur, qui ait: « Beatus vir qui semper est pavidus: qui autem mentis est durae, corruit, in ma-

1) Laud. et Corb. Germ. *post eum vadit.* Hic quoque tertius Bessar. habet *vadit.*
2) Iohan. 12. 19.
3) Iohan. 7. 21.
4) Iohan. 9. 33.
5) Iohan. 18. 30.
6) Tertius Bessar. *clamabat.*
7) Iohan. 10. 24.
8) Isai 66. 2. secundum lxx.
9) Corb. Germ. Vindoc. Laud. Paris. *Salomone attestante nos instruit qui ait.* Tertius Bessar. *nos instruit.*

lum.» (1) Igitur quia extrema Iudææ Dominus in Apostolis tenuit, atque ex illa Scribas et Pharisaeos ac Pontifices impietatis suae merito exigente reprobavit; quid adhuc de eorum damnatione subdatur, audiamus. Sequitur:

CAPUT IV.

Iudaei ab lateritio opere prius liberati, dum terrena sapiunt, iterum ad lateres redierunt.

Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum.

6 Quid aliud Dominus plebem Israëliticam, nisi lutum reperit, quam obsequiis Gentilium deditam, in Ægypto servientem lateribus invenit? Quam dum tot miraculis ad terram repromissionis duxit, dum perductam cognitionis suae scientia implevit, dum tot arcana secretorum ei per prophetiam contulit; quid eam aliud quam servandi mysterii signaculum fecit? (2) Ipsa quippe divina prophetia clausum continuit, quidquid de se Veritas in fine revelavit. Sed dum post tot divina secreta, post tot percepta miracula in Redemptoris sui adventu, plus terram quam veritatem dilexit, per sacerdotes dicens: « Si dimittimus eum sic, omnes cre-

1] Prov. 28. 14.

2) Sic Corb. Germ. Turon. Vindoc. et unus Ebroic. In Laud. legitur: *in ipsa quippe divina prophetia.* In Pratel. Uticensi et al. Norm. quos sequuntur editi. *ipsi quippe diu in Prophetia.* His postremis consonat tertius Bessar.

dent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem: » (1) quasi ad eos, quos in Ægypto reliquerat, lateres rediit: et quae facta iam Dei signaculum fuerat, ad hoc se iterum quod deseruerat, inflexit: lutumque se post signaculum in oculis veritatis exhibuit, cum per impietatis malitiam accepti verbi mysteria perdidit, et sola terrena sapere quae inquinant, elegit.

7. Ubi apte subiungitur: « Et stabit sicut vestimentum. » Impolita namque et grossiora vestimenta etiam cum induta fuerint, quia induentis membris bene applicata non inhaerent, stare (2) feruntur. Iudaea igitur circa veritatis notitiam etiam cum servire videretur sicut vestimentum stetit; quia per exteriora mandata servire se Domino ostendit, sed adhaerere ei (3) per caritatis intelligentiam noluit. (4) Dum solam in praeceptis Dei litteram tenuit, et nequaquam se per spiritum sensibus intimis iunxit, quasi ei qui se induerat, non adhaesit. Ubi et apte subiungitur:

CAPUT V.

Cognitionem Legis amiserunt, quod credere veritati renuerint.

Auferetur ab impiis lux sua.

1) Iohan. 11. 48.

2) Tertius Bessar. *referuntur.*

3) Alter Ebroic. *per caritatis indulgentiam.*

4) In MSS. Norm. haec ad superiorem periodum pertinent, sicque legitur: *sed adhaerere ei per caritatis intelligentiam (* al. indulgentiam *) noluit, dum solam ..... lect. tenuit. Et nequaquam se ... iunxit, quia ei,* etc.

8 Quia dum credere veritati renuunt, cognitionem Legis in perpetuum amittunt: et dum de accepta Lege superbiunt, nimirum de scientiae suae gloria caecantur. Scriptum quippe est. « Obscurentur oculi eorum, ne videant.» [1] Rursumque scriptum est. « Excaeca cor populi huius, et aures eius aggrava. » (2) Et rursum scriptum est: « In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant; et qui vident, caeci fiant. » (3) Et quia semetipsos de Legis operibus contra conditorem Legis extulerunt, apte subditur:

CAPUT VI.

Superba Legis observatio reprobata.

Et brachium excelsum conteretur.

9. Excelsum quippe brachium conteritur, quando praedicata fidei gratia, superba Legis operatio reprobatur, cum dicitur: « Ex operibus Legis non iustificabitur omnis caro. » (4)

10 Cuncta tamen haec intelligi et aliter possunt. Terram quippe Scriptura sacra vocare consuevit Ecclesiam. Extrema igitur terrae Dominus tenet et concutit, quia Ecclesiae suae ultima per adventum Antichristi persecutione

1) Psal. 68. 24.
2) Is. 6. 10
3) Iohan. 9. 39.
4) Rom. 3. 20

immanissima turbari permittit, nec tamen permittendo deserit. Hanc terram aliquando Dominus tenet, et non concutit; aliquando tenet et concutit, quia modo eam tranquilla pace fidei possidet, modo commoveri impetu persecutionis iubet.

11. Bene autem cum diceret: « Numquid tenuisti concutiens extrema terrae, » illico adiunxit: « Et excussisti impios ex ea? » Attestante enim Paulo, plerique in ea sunt, qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Impios ergo ex ea Dominus excutit; quia hi, quos nunc intima vitia possident, tunc in voraginem apertae infidelitatis cadent, atque in acervum pelearum transeunt, cum tentationis illius aura commoventur. Et quamvis se nunc sub specie fidei intra areae sinum tegant, tunc nimirum extra granorum cumulum districti examinis ventilabro resilient.

12 Unde et apte subiungitur: « Restituatur ut lutum signaculum. » Ac si aperte diceret: Hi qui nunc videntur in Ecclesiae sinu signaculum, tunc ante oculos omnium restituentur ut lutum: id est, nequaquam iudicia hominum de professione religionis fallunt, (1) sed quod terrena sapiant, demonstratur. Solet enim Scriptura sacra pro fide appellare signaculum, pro iniquitate lutum. Nam filius iunior, qui consumpta substantia ad patrem rediit, in munere annulum accepit. Gentilis enim populus, qui immortalitate perdita, ad Deum poenitendo revertitur, per fidei signaculum munitur. Unde et a sponso suo Ecclesiae dicitur: « Pone me ut signaculum super cor tuum. » (2) Idcirco namque signaculum rebus ponitur, ne qua diripien-

1] Corb. Germ. Laud. Pratel. et al. Norm. *sed quam terrena sapiunt.* Tertius Bessar. *quum . . . demonstrat.*

2) Cant. 8. 6.

tium praesumptione temerentur. Sponsus ergo [1] in corde signaculum ponitur, quando fidei eius mysterium in custodia nostræ cogitationis imprimitur: ut ille infidelis servus, nimirum noster adversarius, cum signata fide corda considerat, tentando ea irrumpere non praesumat. (2) Per lutum vero terrena contagia demonstrantur, attestante Psalmista qui ait: « Eduxit me de lacu miseriae, et de luto faecis. » (3) Quia igitur multi in terrenis contagiis inventi, perducti ad Ecclesiam, coelestis fidei sacramento signantur, et tamen ab iniquis operibus non recedunt, seque nunc fidei velamine contegunt, sed cum tempus invenerint, quid sint veraciter ostendunt, recte dicitur: « Restituetur ut lutum signaculum. » Quos enim nunc fideles credimus, ipsos tunc fidei hostes inveniemus; et quamvis appareant non tentati signaculum, erunt proculdubio tentati lutum. Unde et recte dicitur, *Restituetur;* quia qualis eorum conscientia esse ante fidem potuit, (4) tales eos postmodum reproba vita convincit. De quibus apte subiungitur: « Et stabit sicut vestimentum. »

13. Tot nunc quasi vestibus sancta Ecclesia induitur, quot fidelium veneratione decoratur. Unde et ei ostensis Gentilibus, a Domino per Prophetam dicitur: « Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. » (5) Multis tamen quasi fidelibus nunc specietenus induitur: sed pulsante persecutionis impetu, tunc eis exuta nudabitur; de quorum sorte dicitur: « Et stabit sicut vestimentum. »

1) Idem cod. *in cor signaculum.*

2) Pratel. et Corb. Germ. *per lutum vero quia terrena contagia demonstrantur, attestatur Proph.* Tertius Bessar. *quia ... attestatur Psalmista.*

3] Psalm. 39. 3.

4) Corb. Germ. et Laud. *tales eorum et postmodum reproba vita.*

3] Isa. 49. 18.

Stare vero hoc loco ponitur, in peccato persistere. Unde scriptum est: « Et in via peccatorum non stetit.» (1) Vel certe reprobus quisque sicut vestimentum stare dicitur, ut non posse stare monstretur: quia sicut induta vestis in visionis suæ specie per corpus tenditur, exuta autem fracta complicatur; ita unusquisque qui a sanctæ Ecclesiae tunc statu recesserit, tensus ac decorus quasi dum indueretur, fuit; sed exutus postmodum, confractus atque abiectus iacebit. Si vero stare intelligimus perdurare: sicut vestimentum stat quisque reprobus, qui in hac vita quam diligit, breviter durat. Unde et per prophetam dicitur: « Omnia sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis ea, et mutabuntur. » (2) Haec itaque, quæ allegoriarum nube tecta intulit, nunc verbis apertioribus innotescit, subdens:

CAPUT VII

Quod impiorum lux sit hoc, quod eis ex fide lucet: quae tunc aufertur, quado pulsante persecutionis articulo, quod rectum credere videbantur, amittunt.

Auferetur ab impiis lux sua.

14. Neque enim eos nunc Dei lumen illustrat, qui iniquitatis suae malitiam fidei nomine palliant. Nam dum

1) Psal. 1. 1.
2) Psal. 101. 28.

iuxta praedicationem fidei vivere negligunt, et tamen eamdem fidem specietenus venerantur, honorem vitæ præsentis ex nomine religionis quærunt: hocque eis ex fide lucet, quod eos fides coram hominibus refovet. Sunt vero nonnulli, qui æterna quæ audiunt, veraciter credunt, et tamen eidem, quam tenent, fidei male vivendo contradicunt. Habent hi quoque (1) in tenebris lucem suam: quia dum perversa agunt, et tamen de Deo recta sentiunt, ne tenebrescant funditus, ex quadam parte fulgore luminis illustrantur. Qui dum plus terrena quam cœlestia, plus quæ vident quam quæ audiunt, (2) diligunt, pulsante persecutionis articulo quod rectum credere videbantur, amittunt. Quod illo maxime tempore multiplicius agitur, quando surgente ipso iniquorum capite, in sanctam Ecclesiam persecutione ultima, liberis suis viribus eius fortitudo grassatur. Ibi tunc cor uniuscuiusque ostenditur, ubi quidquid in occultis latebat aperitur; et qui nunc ore sunt pii, et corde sunt impii, publicata malitia corruunt, et lucem fidei quam specietenus tenuerant, perdunt. Sed inter hæc necesse est ut unusquisque nostrum ad cordis sui secretum redeat, et actionis suæ damna pertimescat, ne exigentibus meritis, per districtam iustitiam iudiciorum Dei in talium hominum numerum incurrat.

15. Nemo autem sibi incaute blandiatur, et idcirco (3)

1) Corb. Germ. Vindoc. Pratel. Utic. *inter tenebras.*

2) Luxatus hic locus omissione verbi, *diligunt*, in edit. Gilot. Vatic. et aliis non paucis, restitutus est ope MSS. Anglic. et Gallican. necnon vet. edit. Paris. et Basil.

3) Ita Corb. Germ. Vindoc. Ebroic. aliique Norm. ac vet. edit. Paris. 1488. et 1495. In edit. Paris. 1518. et in Basil. 1503. ac 1514. legitur simpliciter: *se a tali extraneum credat.* In recent. habes *occasu*, pro *casu*.

se a tali casu extraneum credat, quia ad illius tempestatis procellam pervenire se non existimat. O quanti illius tentationis tempora non viderunt, et tamen in eius tentationis procella versantur. Cain tempus Antichristi non vidit, et tamen membrum Antichristi per meritum fuit. Iudas saevitiam persecutionis illius ignoravit, (1) et tamen viribus crudelitatis eius, avaritia suadente succubuit. Simon divisus longe ab Antichristi temporibus extitit, et tamen eius se superbiae, miraculorum potentiam perverse appetendo, coniunxit. Sic iniquum corpus suo capiti, sic membris membra iunguntur, cum et cognitione se nesciunt, et tamen prava sibi actione copulantur. Neque enim Pergamus Balaam libros aut verba cognoverat, et tamen eius nequitiam sequens, (2) voce supernae increpationis audiebat: « Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël, edere et fornicari. » (3) Thyatirae quoque ecclesiam ab Iezabel notitia (4) et tempora et loca dividebant: sed quia eam par vitae reatus adstrinxerat, (5) inesse ei Iezabel dicitur, atque operibus perversis insistere, Angelo attestante, qui ait: « Habeo adversus te aliqua; quia permittis mulierem Iezabel, quae se dicit prophetem, docere et seducere servos, fornicari et manducare de idolothytis. » (6) Ecce quia reperiri potuerunt, qui Iezabel vitam reprobi actione secuti sunt, Iazabel illic inventa me-

1) Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. et vetus edit. Paris. *et tamen iuri crudelitatis . . .. succubuit.* Laud. *et tamen iure crudelitatis eius avaritia suadentis subcubuit.* Tertius Bessar. *crudelitati eius avaritia etc.*

2) Vindoc. Laud. Pratel. etc. *vocem supernae increpationis*

3) Apoc. 2. 14.

4) Laud. *tempora longa dividebant.*

5) Tertius Bessar. *interesse.*

6) Apoc. 2. 20.

moratur: quia videlicet pravum corpus coniuncti mores unum faciunt, etiam si hoc loca vel tempora scindunt. Unde fit, ut in perversis suis imitatoribus et iniquus quisque maneat qui iam præteriit, et in suis operatoribus ipse iniquorum auctor iam appareat, qui necdum venit. Hinc Iohannes ait: « Nunc Antichristi multi facti sunt; » (1) quia iniqui omnes iam eius membra sunt, quae scilicet perverse edita caput suum male vivendo praevenerunt. Hinc Paulus ait: « Ut reveletur in suo tempore; nam mysterium iam operatur iniquitatis. » (2) Ac si diceret: Tunc Antichristus manifestus videbitur; nam in cordibus iniquorum secreta sua iam nunc occultus operatur. Ut enim de apertioribus criminibus taceam, ecce alius fratri in corde suo tacitus invidet, et si occasionem reperiat, eum supplantare contendit: cuius alterius membrum est, nisi eius, de quo scriptum est: « Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum? » (3) Alius magni meriti esse se æstimans, per tumorem cordis cunctis se praeferens, omnes semetipso inferiores credit: cuius alterius membrum est, nisi eius de quo scriptum est: « Omne sublime videt, (4) et ipse est rex super universos filios superbiae? » (5) Alius mundi huius potentiam quaerit, non quo aliis prosit, sed quo ipse alteri subditus non sit: cuius alterius membrum est, nisi eius, de quo scriptum est: « Qui dixit: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis: ascendam super altitudinem nubium: similis ero Altissimo? » (6) Solus quippe Altissimus ita dominatur su-

1) 1. Iohan. 2. 18.
2) 2. Thess. 2. 2.
3) Sap. 4. 24.
4) Idem. cod. *et ipse est rex superbia, super universos filios.*
5) Iob. 41 25.
6) Isai 14. 13.

per omnia, ut alteri subesse non possit. Quem diabolus imitari perverse voluit, cum suum dominium quaerens, ei subesse recusavit. Imitatur ergo diabolum quisquis idcirco potestatem suam appetit, quia ei qui sibi est superna ordinatione præpositus, subesse fastidit.

16. Sunt praeterea plurima, quae quosdam in ipsa pace Ecclesiae constitutos, infideles esse renuntient. Video namque nonnullos ita personam potentis accipere, ut requisiti ab eo, pro favore eius non dubident in causa proximi veritatem negare. Et quis est veritas, nisi ille qui dixit: « Ego sum via, veritas, et vita? » (1) Neque enim Iohannes Baptista de confessione Christi, sed de iustitiae veritate requisitus occubuit; sed quia Chistus est veritas, ad mortem usque idcirco pro Christo, quia videlicet pro veritate, pervenit. Ponamus ergo ante oculos quod aliquis percunctatus personam potentis accepit, et ne verbi saltem iniuriam pateretur, veritatem negavit. Quid, rogo, iste faceret in dolore poenarum, qui Christum erubuit inter flagella verborum? Ecce et post haec ante oculos hominum adhuc Christianus est, et tamen si eum Dominus districte disposuit iudicare, iam non est.

17. Video autem alios, quibus per locum magisterii, exhortandi sunt officia arguendique commissa, qui vident aliquid illicitum admitti, et tamen dum quorumdam potentum offendere gratiam metuunt, arguere non præsumunt. Quisquis iste est, quid aliud facit, nisi videt lupum venientem, et fugit? Fugit, quia tacuit: (2) tacuit, quia despecta aeterna gratia, temporalem gloriam plus amavit. Ecce ante po-

1) Iohan. 14. 6.

2) In tertio Bessar. deest hic *tacuit.*

tentis faciem intra sui se latebras silentii abscondit, et sicut persecutioni publicae, (1) sic occulto locum dedit timori. Bene de talibus dicitur: « Dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei. » (2) Quisquis igitur talis est, si haec districte iudicantur, etsi persecutio publica defuit, tamen tacendo Christum negavit. Non ergo desunt vel in pace Ecclesiae Antichristi tentamenta. Nemo itaque illa persecutionis extremae tempora quasi sola perhorrescat. Apud iniquos namque quotidie res Antichristi agitur, quia in eorum cordibus mysterium suum iam nunc occultus operatur. Et si multi nunc specietenus intra Ecclesiam constituti simulant se esse quod non sunt, in adventu tamen iudicis prodentur quod sunt: de quibus bene Salomon ait: « Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate, quasi iustorum operum. » (3) Igitur postquam de iniquis dictum est: « Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum, et auferetur ab impiis lux sua; » quod utique in illa est Antichristi persecutione faciendum, mox de eiusdem Antichristi (4) perditione nos consolans, ait:

CAPUT VIII.

Antichristi superbia et casus.

1] Turon. *sic occultum locum dedit timori.* Laudun. *sic occulte locum dedit timori.*

2) Iohan. 12. 34.

3) Eccle. 8. 10

4) In Gilot. edit. ac al. recent. *persecutione*; fortasse quod incongruum iudicarent, Deum nos *de Antichristi perditione consolari.* Sed sensus est, Deum nobis consolationem afferre, praenuntiata futura Antichristi perditione.

Et brachium excelsum (1) conteretur.

18 Quid namque aliud excelsum brachium accipitur, nisi superba Antichristi celsitudo, quae super reprobas mentes hominum fastu gloriae saecularis erigitur, ita ut homo peccator, et tamen aestimari homo despiciens, Deum se super homines mentiatur? Unde et Paulus Apostolus dicit: « Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. » (1) Cuius ut tumorem plenius ostenderet: praemisit: « Qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. » (2) Deus enim dici aliquando et homo potest; iuxta quod ad Moysen dicitur: « Ecce constitui te Deum Pharaonis. » (3) Deus vero coli purus homo non potest. Quia verus se antichristus et super sanctos quosque; homines, et super ipsius potentiam divinitatis extollit, per exactum sibi nomen gloriae, et hoc quod Deus dicitur, et hoc quod Deus colitur, transire conatur. Notandum vero est, in quantam superbiae foveam cecidit, qui in mensura ruinae qua lapsus est non permansit. Diabolus quippe vel homo a statu conditionis propriae elata mente corruerunt, ut vel ille diceret: « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo: » (4) vel iste audiens crederet: « Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii. » (5) Idcirco ergo uterque cecidit: quia esse Deo similis non per iustitiam, sed per potentiam concupivit. Sed homo per gratiam liberatus, qui

1) In tertio Bessar. *confringetur* hic et infra.
2) 2. Thes. 2. 4.
3) Ibidem.
4) Exod. 7. 1.
5) Isai. 14. 14.
6) Genes. 3. 5.

Dei similitudinem perverse appetendo ceciderat, in reatu criminis sui longe Deo imparem se esse cognoscens clamat: «Domine quis similis tibi? » (1) Diabolus vero in lapsu sui criminis iuste dimissus, in mensura ruinae suæ minime permansit; sed (2) quanto diutius ab omnipotentis gratia defuit, tanto magis reatum criminis cumulavit. Nam qui ideo cecidit, quia perverso ordine Deo esse similis voluit, eousque perductus est, ut in Antichristum veniens, videri Deo similis dedignetur, atque eum quem habere non potuit superbus aequalem, damnatus inferiorem putet. Nam cum de illo hoc quod iam praemisimus dicitur: « Extollens se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: » [3] aperte monstratur, quia appetendo dudum Dei similitudinem, quasi iuxta Deum erigere se voluit, sed in superbiae culpa crescendo, iam se supra omne quod Deus dicitur et colitur, extollit. Quia ergo haec eius superbia districti iudicis erit adventu ferienda, sicut scriptum est: « Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui, » (4) recte dicitur: « Et brachium excelsum conteretur. »

19. Cuncta tamen haec, quae bis discussa sunt, adhuc intelligi et aliter possunt. Verba enim Dei quasi pigmenta quaedam nostri sunt adiuotrii. Et sicut pigmentum quanto plus teritur, tanto plus in poculo eius virtus augetur; ita divina eloquia (5) quo magis exponendo conterimus, eo audientes amplius quasi bibentes iuvamus.

1) Psal. 88. 9.
2) Tertius Bessar. *quanto diu.*
3] 2. Thess. 2. 4.
4) Ibid. 8.
1) Gussanvill. ac nonnulli edit. *quo magis exponendo conteruntur, eo audientes. . . iuvantur.* Quod emendavimus ex MSS. Anglic. Norman. Laud. et Corb. Germ. Tertius Bessar. *iuvamur* quod sensum mutat. Mox *patientiam.*

Quia igitur misericors Deus diu peccata hominum tolerat, et cum iam vicinum finem respicit, plerumque mentes peccantium immutat, recte de se vim tantae pietatis insinuans, ait:

CAPUT IX.

Deus hominem non deserit, et in extremis electos sollicitius purgat.

Numquid tenuisti concutiens extrema terrae, et excussisti impios ex ea?

20 Per terram quippe, homo infima sapiens designatur, cui peccanti dictum est: « Terra es, et in terram ibis. » (1) Sed quia pius conditor facturam suam non deserit, mala hominum (2) et per suam sapientiam tolerat, et per eorum quandoque conversionem relaxat. Cum autem duras atque insensibiles mentes respicit, modo eas minis, modo verberibus, modo revelationibus terret; ut quæ pessima securitate (3) duruerant, salubri timore mollescant, quatenus vel sero redeant, et hoc ipsum saltem, quod diu expectati sunt, erubescant. (4) Sic enim Dominus, quia extrema vitæ no-

---

1] Genes. 3. 19.

2) Ita Vindoc. Ebroic. aliique Norm. Laudun. etc. At editi cum MSS. Corb. Germ. *et per suam patientiam tolerat.* Fortasse perpendentes, *tolerare*, ad *patientiam* potius pertinere quam ad *sapientiam*, vocem hanc in alteram mutandam censuerunt.

3) Laud. *duraverunt.*

1) Tertius Bessar *Scit. ... in finem.*

stræ plus iudicat, et idcirco electos suos in fine solicitius purgat. Scriptum quippe est: « Deus iudicabit fines terræ. » (1) Tanto ergo impensius ultimis nostris invigilat, quanto in ipsis pendere initia vitæ sequentis pensat. Quod quia misericorditer facit, pietate sua in medium deducta, qua etiam sero conversos peccatores recipit, beati Iob iustitiam erudit, dicens: « Numquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea? » Subaudis, *ut ego*, qui in suis ultimis saepe peccatores terrendo concutio, convertendo teneo, atque ab eorum cordibus impios cogitationum motus evello. Et recte beato Iob Dominus, quomodo iuxta finem peccatores convertat, insinuat. Ac si aperte dicat: Misericordiæ meæ potentiam respice, et tuæ iustitiæ elationem preme. Quæ extrema hominis quia etiam cum convertitur per carnis mortem, illa antiquæ culpæ vindicta comitatur, protinus insinuat, cum dicit:

CAPUT X.

Homo Dei signaculum et imago, in poenam superbiae, per mortem fit terra et cinis.

Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum.

21 Hominem quippe Dominus, quem ad suam similitudinem condidit, quasi quoddam suae potentiae signaculum fecit.

1) 1. Reg. 2. 10.

Quod tamen ut lutum restituetur; quia licet aeterna supplicia per conversionem fugiat, in ultione tamen perpetratae superbiae carnis morte damnatur. Ex luto quippe homo conditus, et mentis accepta ratione, sumilitudine divinae imaginis decoratus, elatione cordis intumescens, quod de infimis formatus esset, oblitus est. Unde mira conditoris iustitia actum est, ut quia per sensus intumuit, quem rationabilem accepit, rursum terra per mortem fieret, quam esse se considerare humiliter noluit: et quia peccando Dei similitudinem perdidit, moriendo vero ad limi sui materiam redit, recte dicitur: « Restituetur ut lutum signaculum. » Et quia de corpore dum spiritus vocatur, quodam quasi involucro suae carnis exuitur, apte de eodem luto subiungitur: « Et stabit sicut vestimentum. » Lutum namque nostrum sicut vestimentum stare, est usque ad resurrectionis tempus inane exutumque perdurare. Sed quia hanc poenam superbiae nec illi transeunt, qui et eandem superbiam vivendo humiliter vincunt; quae sit superbientium specialis poena, subiungit dicens:

CAPUT XI.

Mors quae electos luci restituit, reprobis lucem, nimirum praesentis vitae gloriam, tollit.

Auferetur ab impiis lux sua, et brachium excelsum confringetur.

22 Mors enim carnis, quæ electos luci suae restituit, lucem suam reprobis tollit. Lux namque superbientis est glo-

ria vitæ præsentis. Quæ ei lux tunc subtrahitur, cum per carnis interitum (1) ad retributionum suarum tenebras vocatur. Ibi tunc excelsum brachium confringitur, quia celsitudo cordis ultra naturae ordinem violenter arrepta, opprimentis se divinae iustitiae mole dissipatur: ut quia se perverse in brevi erexerat, per pondus iudicii in aeternum fracta cognoscat. Nullus autem nostrum quid post mortem sequeretur, agnosceret, nisi vitae nostrae conditor ad poenam usque mortis nostrae veniret. Nisi enim ipse misericorditer infima peteret, nequaquam nos post suam imaginem perditos iuste ad summa revocaret. Unde et recte subiungitur:

CAPUT XII.

Dominus non solum in mundum, sed etiam in infernum, pro nobis descendit.

Numquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti?

23 Ac si dicat: Ut ego, (2) qui non solum mare, id est seculum per assumptam humanam carnem atque animam petii, sed etiam per eam sponte in morte positam, usque ad ultima inferni, quasi ad maris profunda descendi. Si enim mare, more divini eloquii, seculum debet intelligi, nihil pro-

1) Sic. Turon. Ebroic. aliique Norm. cum Laud. Pro *retributionum*, editi habent, *rationum*. Ipsi fatet Corb. Germ. in quo prius legebatur, *orationum*. In tertio Bessar. *rationum*.

2) Subaudi *feci*.

hibet profunda maris, inferni claustra (1) sentiri. Quod profundum maris Dominus petiit, cum inferni novissima, electorum suorum animas erepturus, intravit. Unde et per Prophetam dicitur: « Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati. » (2) Hoc namque profundum maris ante Redemptoris adventum non via, sed carcer fuit: quia in se etiam bonorum animas, quamvis non in locis pœnalibus, clausit. Quod tamen profundum (3) viam Dominus posuit; illuc veniens, electos suos a claustris inferni ad cœlestia transire concessit. Unde et apte illic dicitur: « Ut transirent liberati. » Quod vero profundum maris dixerat, hoc aliis verbis replicans, abyssi novissimum vocat: quia sicut aquarum abyssus nulla nostra visione comprehenditur, ita occulta inferni nullo a nobis (4) cognitionis sensu penetrantur. Qui enim hinc subtrahantur cernimus, sed quæ illos iuxta meritum retributio suppliciorum maneat, non videmus.

24. Vigilanti vero est cura pensandum, quod (5) in novissimo abyssi deambulasse se perhibet. Deambulare quippe non constricti, sed liberi est. Quem enim vincula stringunt, eius nihilominus gressus impediunt. Quia igitur Dominus nulla peccati vincula pertulit, in inferno deambulavit. Liber quippe ad ligatos venit. Unde scriptum est: « Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. » (6) In novissimis ergo abyssi Domino deambulare,

1] Tertius Bessar *sentire.*
2) Isai. 51. 10. — 3] Construe — *Quod profundum* (scilicet *maris. etc.)*
4) Laud. Ebroic. et alii Norm. *cogitationis sensu.* Adstipulatur tertius Bessar. qui mox habet *supplicii.* Et *retributionis invenire.*
5) Laud. et Corb. Germ. *in novissima.*
6) Psal. 87. 5.

est in loco damnationis invenire, attestante Petro, qui ait: « Solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. » (1) Vel certe, quia deambulando nos cum de loco ad locum ducimur, hic illicque praesentes invenimur, deambulasse in inferno Dominus dicitur, ut electis animabus in locis singulis per divinitatis potentiam praesens fuisse monstraretur. Unde et spiritus sapientiae mobilis dscribitur, ut per hoc quod nusquam deest, ubique nobis occurrere designetur. Quam descensionem suam Dominus tanto mirabilem respicit, quanto eam redempto homini crebrius infundit. Eam namque adhuc replicans subdit:

CAPUT XIII.

Portas mortis, hoc est potestates adversas superavit.

Numquid apertae sunt tibi portae mortis, et ostia tenebrosa vidisti?

25. Portae enim mortis sunt potestates adversae. Quas descendens Dominus aperuit, quia earum fortitudinem moriendo superavit. Quae appellatione quoque alia, tenebrosa ostia vocantur: quia dum per occultationis suae insidias non videntur, deceptis mentibus viam mortis aperiunt. Quae tenebrosa ostia Dominus videt: quia immundorum spirituum fraudulentam malitiam et respicit et premit. Quos nisi ipse nobis nescientibus videndo prohiberet, et nil de insidiis eorum mens nostra cognosceret, et eisdem insidiis capta de-

1] Act. 2. 24.

periret. Quae tenebrosa etiam nos ostia cernimus, quando supernae lucis radiis illustramur. Unde et per Prophetam dicitur: « Dominus mihi adiutor est, et ego videbo inimicos meos.» (1) Hostes igitur nostrōs ipse videt, qui suo eos munere nobis visibiles facit. Vel certe tenebrosa tunc ostia Dominus vidit, cum claustra inferni penetrans, crudeles spiritus perculit, et mortis praepositos moriendo damnavit. Quod idcirco hic non adhuc de futuro, sed iam de praeterito dicitur; quia hoc quod facturus erat in opere, nimirum iam fecerat in praedestinatione. Quia vero post mortem resurrectionemque eius crevit Ecclesia, atque in cunctis est gentibus dilatata, apte subiungitur:

CAPUT XIV.

Morte Christi crevit Ecclesia.

Numquid considerasti latitudinem terrae?

26. Dum enim Dominus angustias mortis petiit, fidem suam in gentibus dilatavit, atque ad innumera corda credentium, sanctam Ecclesiam extendit. Cui per prophetam dicitur: « Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorom extende: ne parcas, longos fac funiculos tuos et clavos tuos consolida: ad dexteram enim et ad laevam penetrabis, et semen tuum gentes hereditabit. » (2) Quae latitudo terrae profecto non fieret, nisi ipse prius et vitam

1) Psal. 117. 7.
2) Isai. 54. 2.

quam novimus, moriendo despiceret, et vitam quam non novimus, resurgendo monstraret. In morte quippe sua nostrae oculos mentis aperuit, et quae esset vita quae sequeretur, ostendit. Unde et hunc in Evangelio ordinem tenens, discipulis dicit: « Sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine eius poenitentiam, et remissionem peccatorum per omnes gentes. » (1) Pauci enim ex plebe Israëlitica ipso praedicante crediderunt: innumeri vero gentium populi viam vitae moriente illo secuti sunt. Superbos namque dum adhuc passibilis viveret, pertulit, (2) a passibili vero vita mortuus stravit. Quod bene Samson in semetipso dudum figuraliter expressit, qui paucos quidem dum viveret interemit; destructo autem templo, hostes innumeros cum moreretur occidit: quia nimirum Dominus ab elatione superbiae paucos cum viveret, plures vero cum templum sui corporis solveretur extinxit; atque electos ex gentibus, quos vivendo sustinuit, simul omnes moriendo prostravit. Recte itaque postquam inferna penetrasse se docuit, considerandam mox terræ latitudinem subiunxit: « Numquid considerasti latitudinem terrae? » Ac si flagellato homini diceret: Perpende quid pertuli, et pensa quod emi; nec queraris ipse de verbere, dum nescis quae te praemia maneant in retributione. Inter haec itaque verba creatoris operae pretium puto, si a bono communi ac publico parumper oculos flectimus, et quid in singulis nobis latenter agat, intuemur. Dicit enim:

1) Luc. 24. 46.

2] Ita Vindoc. Corb. Germ. Pratel. Utic. Consentit Laudun. nisi quod pro, *mortuus*, mendose legitur, *mortuos*. At edit. *a passibili vero vita multos dum moreretur stravit.*

CAPUT XV

Quod moraliter mentem humanam Deus in profundo vitiorum immersam visitando ingreditur, et cor quasi abyssum obscuram illustratione sua irradians, vitiis calcatis victor ingreditur.

Numquid ingressus es profundum maris?

27. Mare quippe est mens humana: cuius profunda Deus ingreditur, quando per cognitionem suam ad lamenta poenitentiae ab intimis cogitationibus pertubatur, quando prioris vitae nequitias ad memoriam reducit, et fluctuantem (1) in confusione sua animum concutit. Profundum maris Deus penetrat, quando etiam desperata corda permutat. (2) Ipse enim mare intrat, quando cor seculare humiliat: profundum maris ingreditur, quando visitare mentes etiam pressas, sceleribus non dedignatur. Unde et recte percunctando subiungitur: « Et in novissimis abyssi deambulasti? » Quae (3) enim est abyssus, nisi mens humana quae dum semetipsam comprehendere non valet, sese in omne quod est, velut obscura abyssus latet? Unde bene per Prophetam dicitur: « Dedit abyssus vocem suam, ab altitudine phantasiae suae. » (4) quia dum semetipsam mens hu-

1) Ebroic. et alii Norm. *in confessione sua animum convertit.* In Vindoc. quoque legitur *convertit.* Tertius etiam Bessar. *confessione.* Et mox *si enim in ... quid est abys.*

2) Vindoc. Laud. Pratel. etc. *sic enim mare intrat.* Corb. Germ. *si enim.*

3) Ebroic. et alii, *quid enim est.*

4) Habac. 3. 19.

mana non penetrat, ex comparatione sui, divinæ naturæ potentiam quam comprehendere non sufficit, humilius laudat.

28. In novissimis ergo abyssi Deo deambulare, est etiam nequissimorum corda hominum convertere, et desperatas mentes visitationis suae vestigiis tangendo, mirabiliter reformare. Cum enim post immensa scelera unusquisque compungitur, quid aliud quam in novissimis abyssi Deus deambulans videtur? Quasi in abysso namque Deus deambulat, cum obscurum cor penetrans, fluctus invisiblies vitiorum calcat. Plerumque enim praeterita alia plangimus, et aliis praesentibus urgemur: ut modo superbia, modo ira, modo luxuria, modo avaritia tentante fatigemur. Sed cum cuncta haec in corde nostro Dominus occultae visitationis suæ timore reprimit, quid aliud quam in abysso gressus ponit? Quos gressus mente conspicimus, quando contra insurgentia vitia, quomodo timoris eius obvient dona, pensamus. Hos namque gressus Propheta conspexerat, cum dicebat: « Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto ipsius. » (1) Qui enim inordinatos motus animi, divinorum iudiciorum memoria in se reprimi conspicit, quasi deambulantis in se gressus Domini videt. Dicatur ergo beato Iob: « Numquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti? » Subaudis, ut ego, qui misericordia in peccatorum cordibus modo iram, modo luxuriam, modo avaritiam, modo surgentem superbiam calco. Ac si ei aperte diceretur. Si latentia cordis vitia me solum reprimere conspicis, tu extolli de propria justificatione cessabis.

Et quia cum divinitus visitamur, etiam de occultis et

1) Ps. 67. 25.

illicitis motibus mentis ad confessionem ducimur, recte subiungitur:

CAPUT XVI.

Portae mortis sunt cogitationes pravae, quas Deo per confessionem pandimus.

Numquid apertae sunt tibi portae mortis?

29. Portae enim mortis sunt cogitationes pravae: quas Deo pandimus, quando eas in poenitentia flendo confitemur. Quas etiam non confessas intuetur, sed confessas ingreditur. Tunc quippe viam sibi in portis mortis aperit, quando solutis pravis cogitationibus, ad nos post confessionem venit. Quae portae mortis idcirco vocatae sunt; quia profecto via ad interitum per iniquas (1) semper cogitationes aperitur. Quod adhuc replicatur, cum subditur:

Et ostia tenebrosa vidisti?

30. Tenebrosa namque ostia sunt latentia mentis mala, quæ et haberi intrinsecus possunt, et tamen ab altero videri non possunt. Quæ tamen Dominus cernit, quando ea occulto respectu gratiæ destruit. Scriptum quippe est: «Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intui-

1] Abest *semper*, a Pratel. et nonnullis. Sane abiiciendum videretur, nisi de solis adultis hic esset sermo: constat enim infantes in originali labe morientes; ad interitum pergere per aliam quam pravarum cogitationum ianuam.

tu suo. » (1) Et quia omne vitium angustat, omnis vero virtus animum dilatat, post destructa vitia recte subiungitur: « Numquid considerasti latitudinem terræ? » Nisi enim virtus animum dilataret, nequaquam Paulus Corinthiis diceret: « Dilatamini et vos et nolite iugum ducere cum infidelibus. » (2) Solerter vero intuendum est quod dicitur:

CAPUT XVII.

Sancti dum exterius angustiis premuntur, intus dilatantur.

Considerasti latitudinem terrae?

31 Latitudo namque (3) bonorum interiorum nequaquam comprehenditur, nisi caute consideretur. Nam plerumque eos exterius inopia humiliat, pœnæ cruciatus angustat; sed tamen inter hæc semper interior fortitudo (4) se usque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati Apostoli exterius fuerant, quando flagella substinebant: sed in magna stabant intus latitudine liberi, qui apud se hæc eadem flagella in gaudium verterant. Scriptum namque est: « Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti

1) Prov. 20. 8.

2) 2. Cor. 6. 13. et 14.

3) Ebroic aliique Norm. et Laud. *bonorum interiorum est, et nequaquam.* Ipsis concinit Corb. Germ. in quo praeterea legitur *ante,* pro *caute.* Concinit et tertius Bessar. sed habet *caute.*

4) Deest *se,* in Corb. Germ. Pratell. Utic. et al. sicque legitur, *fortitudo . . . dilatat;* quemadmodum superius, *inopia humiliat, cruciatus angustat.*

sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. » (1) Hanc latitudinem inter angustias Paulus invenerat, qui dicebat: «Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. » (2) Hanc latitudinem David inter angustias (3) obtinebat, dicens: « In tribulatione dilatasti me. » (4) Tunc itaque hæc terra, id est sanctorum conscientia dilatatur, cum mundi huius adversitatibus exterius premitur. Nam cum a præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingitur, ut ad speranda superna tendatur. Cumque evagari exterius non permittitur, quasi in sinum suum revocata dilatatur. Nos autem quæ boni viri adversa tolerent cernimus, sed intus quantum gaudeant non videmus. Mentis eorum latitudinem modo in verbis, modo in operibus (5) considerando cognoscimus, sed tamen quanta in eis amplitudo sit eiusdem latitudinis ignoramus. Audiat ergo humana sapientia, et se insipientem (6) discat: « Numquid considerasti latitudinem terræ? » Ac si dicat, ut ego, qui flagellis cinctam, occultam iustorum lætitiam solus (7) plene considero, quia solus misericorditer (8) formo. Vel certe idcirco beatus Iob, utrum terrae

1) Act. 5. 41.
2] Philip. 1. 12.
3) Turon. et Laud. *optabit.* Sed melius legitur *obtinebat*, in Corb. Germ. Pratel. Utic. et plerisque.
4) Ps. 4. 2.
5) Pratel. *considerandam cognoscimus*.
6) Sic Vindoc. Corb. Germ. Laud. Pratel. etc. nec non vet. ed. In recent. legitur, *dicat*. Bessar. *dicat.*
7) Recent. excusi, *plane.*
8] In recent. vulgatis *firmo*, reluctantibus MSS. Turon. Vindoc. Laud. Corb. Germ. et veteribus excusis.

latitudinem consideraverit, inquiritur, ut exemplo alienae latitudinis humilietur. Ac si ei aperte diceretur: Eos, quos innumera mala praesentis vitae nequeunt angustare, considera, et de statu cordis tui (1) inter verbera gloriari cessa. Sequitur:

CAPUT XVIII.

Quod iudicia Dei nemo in hac vita intelligat, cum latro de patibulo in regnum, Iudas de apostolatu mergatur in tartarum, nec aliquis sciat qui redeant de bonis ad mala, vel qui convertantur de malis ad bona.

Indica mihi si nosti omnia, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit, ut ducas unumquodque ad terminos suos, et intelligas semitas domus eius?

32. Beatus Iob gravi quaestione discutitur, ut et de via lucis, et tenebrarum loco requiratur; ut unumquodque ad suos terminos ducat, ac semitas domus eius intelligat. Quid enim lucis nomine nisi iustitia accipitur? Et quid per tenebras nisi iniquitas designatur? Unde quibusdam conversis peccatorum nequitia dicitur: « Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino » (2) Et de quibusdam in pec-

1) Editi, *inter verba*. Sed sermonis series probat legendum, *inter verbera*, ut etiam legitur in MSS. Corb. Germ. Anglic. Norm. etc.

2) Ephes. 58.

cato manentibus memoratur: « Qui dormiunt, nocte dormiunt. » Beato itaque Iob dicitur: « Indica mihi si nosti omnia, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit? » Ac si dicatur ei: Si plenam te habere scientiam suspicaris, dic vel (1) in cuius cor ea, quae nunc deest, innocentia veniat: vel in cuius corde ea, quae nunc est, malitia perseveret. « In qua via habitet lux, » id est cuius mentem venieus iustitia impleat: « et tenebrarum quis locus sit, » id est, in quo iniquitas caeca perduret: « ut ducas unumquodque ad terminos suos, » id est ut diiudices si vel is qui nunc iniquus cernitur, in iniquitate vitam finiat; vel is qui iustus cernitur, extremitatem vitae suae cum iustitiae perfectione concludat: « et intelligas semitas domus eius, » id est consideres atque discernas, vel cui bona actio perseverans aeternam mansionem praestet in regno; vel quem usque ad terminum suum actio prava constringens in aeternum damnet supplicium. Domus quippe pro mansione ponitur, semita pro actione. Semita igitur ad domum ducit, quia actio ad mansionem pertrahit. Sed quis hominum ista discussus dicat? Quis ista saltem imperterritus audiat? Multos enim videmus quotidie, qui iustitiae luce resplendent, et tamen ad finem suum nequitiae obscuritate tenebrantur: et multos cernimus peccatorum tenebris obvolutos, et tamen iuxta vitae suæ terminum repente (2) reddi luci iustitiae liberos. Multos etiam novimus semel inventam viam iustitiæ illibate usque ad mortem tenuisse, et plerosque conspe-

1) Editi cum Corb. Germ. *in cuius corde.* Melius MSS. Vindoc. Ebroic. aliique Norm. *in cuius cor.*

2) Corb. Germ. Ebroic. etc. *reddi luce iustitiae.* Ita vet. ed. Paris. et Basil.

ximus usque ad exitum coepta semel crimina sine cessatione cumulasse.

33. Quis vero inter ista occultorum iudiciorum nubila, mentis suae radium mittat, ut aliqua consideratione discernat, vel quis perduret in malo, vel quis perseveret in bono, vel quis ab infimis convertatur ad summa, vel quis a summis (1) revertatur ad infima? Latent haec sensus hominum, nec quidquam decuiuslibet fine cognoscitur, quia divinorum iudiciorum abyssus humanae mentis oculo nullatenus penetratur. Videmus namque quod illa adversa Deo gentilitas iustitiae luce perfusa est, et Iudaea dudum dilecta, perfidiae est nocte caecata. Scimus etiam quod latro de patibulo transivit ad regnum, Iudas de apostolatus gloria est lapsus in tartarum. Rursumque quia aliquando sortes quae coeperint, non mutantur; et latronem novimus alium pervenisse ad supplicium, et Apostolos scimus percepisse propositum quod desideraverant regnum. Quis ergo discutiat in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit, ut ducat unumquodque ad terminos suos, et intelligat semitas domus eius? Video Paulum (2) ex illa persecutionis saevitia ad gratiam apostolatus vocatum, et tamen sic inter iudicia occulta formidat, ut reprobari se, etiam postquam vocatus est, timeat. Ait enim: « Castigo corpus meum, (3) et in servitutem redigo, ne forte aliis praedicans, ipse reprobus efficiar. » (4) Et rursum: « Ego me non arbitror comprehendisse; unum autem, (5) quae quidem retro sunt oblitus, ad ea quae sunt

1] Pratel. Laudun. et al. *reverberetur.*
2) Tertius Bessar. *ex ipsa* Mox. *servituti subiicio.*
3] Pratel. *et servituti redigo.* Laud. et Corb. Germ. *et servituti subiicio.*
4] 1. Cor. 9. 27
5] Turon. *quod retro oblitus.* Corb. Germ. *unum autem qua retro oblitus.*

priora extendens meipsum, ad destinatum sequor, ad palmam supernae vocationis Dei, in Christo Iesu. Sequor autem si comprehendam, in quo et comprehensus sum. » (1) Et certe iam de illo voce Dominica dictum fuerat: « Vas electionis mihi est: » (2) et tamen adhuc castigans corpus suum metuit ne reprobetur.

34. Vae miseris nobis, qui de electione nostra nullam adhuc Dei vocem cognovimus, et iam in otio quasi de securitate torpemus! Debet profecto, debet in spe esse non solum securitas, sed etiam timor in conversatione; ut et illa certantes foveat, et iste torpentes pungat. Unde recte per Prophetam dicitur: « Qui timent Dominum, sperent in Domino. » (3) Ac si aperte diceret: De spe incassum praesumit, qui timere Deum in suis operibus renuit. Sed cur beatus Iob de tam valida quaestione requiritur, quae omnino ab hominibus ignoratur, ut iustorum iniquorumque terminum comprehendat, nisi ut aliorum finem cognoscere non valens, ad suum recurrat: quia sicut aliorum, sic etiam suum nesciat, et nesciens timeat, timens humilietur, humiliatus iam de operibus suis extolli non debeat, et non elatus, in gratiae arce persistat? Dicatur ergo ei: (4) « Indica mihi si habes intelligentiam, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit; ut ducas unumquodque ad terminos suos? » Ac si diceretur: Sicut qui de malis convertan-

1) Philip. 3. 13.

2) Act. 9. 15.

3) Ps. 113 39.

4) Vindoc. Pratel. et al. Norm. *indica mihi si nosti omnia*, ut legitur in Vulgata. Reinuimus tamen lectionem Corb. Germ. et excusorum, quod eam a sancto Gregorio usurpatam credamus, nec immerito. Si enim aliam quae est Vulgatae, secutus fuisset, quid causae fuisset amanuensibus mutationis faciendae? Contra vero cum observassent verba haec, *si habes intelligentiam*, discrepare a textu Iob, his omissis restituerunt, *si nosti omnia*, ut legitur in Iob.

tur ad bona, vel qui de bonis ad mala redeant, nescis; ita etiam nec de te quid tuis meritis exigentibus agatur, intelligis. Et sicut alienum nullatenus comprehendis, ita etiam tuum terminum praenoscere non vales. Iam enim quantum ipse profeceris scis, sed quid adhuc de te ego in occulto sentiam, nescis. Iam iustitiae tuae acta consideras, sed quam districte apud me pensentur ignoras. Vae etiam laudabili vitae hominum, si remota pietate iudicetur: quia districte discussa, inde ante oculos iudicis, unde se placere suspicatur, obruitur. Unde recte Deo per Prophetam dicitur: « Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » (1) Unde bene per Salomonem dicitur: « Sunt iusti atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta. » (2) Hinc rursum per eumdem Salomonem dicitur: « Quis hominum intelligere poterit viam suam? » (3) Et nimirum bona malave quis faciens, conscientia attestante (4) cognoscitur. Sed idcirco dicitur, quod via sua ab hominibus nesciatur, quia etiam si recta se quisque opera agere intelligat, sub districto tamen examine quo tendat, ignorat.

Igitur postquam illum de ista finis suis consideratione perterruit, ad examinandum eius exordium rediit: ac ne conqueratur cur finem suum nesciat, commemoratur etiam quia nec quo huc initio accessit, intelligat. Nam sequitur:

1) Ps. 142. 2.
2) Eccl. 9. 1.
3) Prov. 20. 24.
4) Turon. Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. *cognoscit.*

CAPUT XIX.

Nullus hominum suum initium novit aut finem.

Sciebas tunc quod nasciturus esses, (1) et numerum dierum tuorum noveras?

35. Ac si aperte diceret: « Quid mirum si terminum tuum non intelligis, qui nec initium comprehendis? Et qui ignorans quo hunc initio veneris, quid mirum si nescias quo fine subtraharis? Si ergo meum fuit te per initium ex occultis ad prompta producere, meum quoque erit etiam te ex promptis ad occulta revocare. Cur de vitae tuæ dispensatione aliquid quaereris, qui in manu artificis temetipsum nesciens teneris? Extolli itaque tanto magis non debes in eo quod agis, quanto intra sinum æternitatis clausus, nec quo huc ordine veneris, nec quando vel quomodo hinc educaris agnoscis.

36. Haec tamen intelligi et aliter possunt: « Sciebas tunc quod nasciturus esses, et numerum dierum tuorum noveras? » Subaudis, ut ego, qui me nasciturum novi, qua et ante humanitatis ortum in divinitate semper substantialiter vixi. Homines quippe tunc esse incipiunt, cum in matrum suarum ventre nascuntur. Nam ipsa quoque conceptio nativitas dicitur, iuxta hoc quod scriptum est: « Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. » (2) Et idcirco se

1) Tertius Bessar. *aul.*
2) Matth. 1. 20.

nascituros nesciunt, quia nec priusquam creentur exsistunt. Deus vero qui sine initio semper extitit, præscivit de se hoc quod in utero Virginis (1) initium sumpsit: et quia praescivit, disposuit: quia disposuit, nihil profecto in humana forma sine sua voluntate toleravit. Convincatur ergo cur de flagellis suis homo queritur, qui ortum suum præscire non potuit, (2) si ipse etiam qui ortum suum praesciendo disposuit, se inter homines ad flagella praeparavit. Sequitur:

CAPUT XX.

Quod Deus peccatores in malis congelatos tamquam in nive, vel grandine thesauros habeat, quos a vita perversa ad medium educens, fidei constituit defensores.

Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli?

37 Quid aliud nive vel grandine, nisi frigida ac dura intelligenda sunt corda pravorum? Sicut enim fervore caritas, sic solet in sacro eloquio frigore malitia designari. Scriptum namque est: « Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam facit animam malitia sua. » (3) Et rur-

1) Ita Vindoc. Laudun Pratel. etc. At editi. cum Corb. Germ. *per initium sumpsit.* Tertius Bessar. *per initium.*

2) Pratel. *cum ipse.*

3) Ier. 6. 7.

sum: (1) « Abundabit iniquitas, et refrigescet caritas multorum. » (2) In frigore ergo nivis, vel in duritia grandinis quid accipi aptius potest, quam vita pravorum, quae et per torporem frigescit, (3) et per duritiae malitiam percutit? Quorum tamen vitam Dominus tolerat, quia eos ad iustorum suorum probationem servat. Unde et recte subiunxit: « Quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli. » Ut cum adversarius noster diabolus tentare nos nititur, eorum moribus quasi suis contra nos armis utatur. Per ipsos quippe nos saeviens cruciat, sed nesciens purgat. Peccatis namque nostris ipsi flagella fiunt, de quorum tali vita dum percutimur, ab aeterna morte liberamur. Unde agitur ut electorum vitae proficiat etiam perdita vita reproborum, et utilitati nostrae dum illorum perditio militat, mira dispensatione fiat, quatenus electis Dei non pereat etiam omne quod perit.

38 Intelligi hoc quoque aliter potest, ut quia verbis praecedentibus videtur annexum, a superioris versus expositione non discrepet. Nam quia indicaverat vel bonos ad malum, vel malos ad bonum posse converti, illico secutus adiunxit: « Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli? »

In nive vel grandine frigida, vel dura, ut dictum est, accipimus corda pravorum. Sed quia omnipotens Deus sanctos suos de talibus elegit, et quam multos electos adhuc inter pravorum vitam repositos habeat novit, apte in nive, vel

---

1) Laudun. Pratel. et Utic. *abundavit.*
2] Matth. 24. 12.
3) Pratel. *per duritiam malitiae.*

grandine thesauros habere se perhibet. (1) Thesaurus quippe ἀπὸ τῆς θέσεως id est a positione nominatur. Et plerosque in vita frigida diu latentes respicit, quos ad medium, cum iubet, producit, et iustitiæ nitore candidos per supernam gratiam ostendit. Scriptum quippe est: « Lavabis me, et super nivem dealbabor. » (2) Quos ad diem belli pugnæque præparatos, diu intra suae praescientiae signum tegit; sed cum repente eos eduxerit, resistentia adversariorum pectora illorum verbis ac redargutionibus, quasi quibusdam grandinibus (3) percutit. Unde alias scriptum est: « Prae fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando et carbones ignis. » (4) Prae fulgore enim nubes transeunt, quia praedicatores sancti universa mundi spatia miraculorum claritate percurrunt. Qui etiam grando et carbones ignis vocati sunt: quia et per correptionem feriunt, et per flammam caritatis accendunt. Ipsa quoque libera sanctorum increpatio, natura grandinis convenienter exprimitur. Grando enim veniens percutit, liquata rigat. Sancti autem viri corda audientium et terrentes feriunt, et blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriant, Propheta testatur, dicens: Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.» (5) Et quemadmodum blandientes rigent, secutus adiunxit: « Memoriam abundantiae suavitatis tuae eructabunt, et iustitia tua exultabunt. » [6] In nive ergo vel grandine habentur thesauri: quia plerisque iniquitatis

1) Tertius Bessar. *apotisthecos* mendose pro *apo tis theseos.*
2) Ps. 50. 5.
3) Turon. et Laudun. *perculiuntur.*
4) Ps. 17. 14.
4) Ps. 144. 6.
5) Ibidem. 7.

torpore frigidi, (1) ad supernam gratiam assumpti, in sancta Ecclesia iustitiae luce fulgescunt, et pravam adversariorum scientiam doctrinae suae ictibus tundunt. Unde et apte subditum est: « Quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli. »

Nix quippe, vel grando fuerat Saulus per frigidam insensibilitatem: sed nix et grando contra adversariorum pectora factus est, vel candore iustitiae, vel districti eloquii correptione. O qualem hunc thesaurum in nive et grandine habuit, quando illum inter pravorum vitam positum, iam tunc electum suum Dominus latenter vidit! O ad quanta adversariorum pectora ferienda hanc in manu sua grandinem sumpsit, per quam tot sibi resistentia corda prostravit!

39. Nemo itaque de suis operibus extollatur, nemo desperet eos, quos adhuc frigidos videt: quia thesauros Dei in nive et grandine non videt. Quis enim crederet, quod per apostolatus gratiam, lapidatum Stephanum ille praecederet, qui in morte eius omnium lapidantium vestimenta servavit? Si ergo ad ista dona, vel iudicia occulta recurrimus, nullos omnino desperantes, nec illis nos in corde nostro praeferimus, quibus pro tempore praelati sumus: quia etsi iam videmus quantum praecessimus, nescimus quantum, cum currere coeperint, praecedamur. Bene ergo ad beatum Iob dicitur: « Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli? » Ac si aperte diceretur: (2) Nulli te de operibus tuis praeferas: quia de his, quos intueris adhuc

1] Vet. ed. Paris. et Basil. aliaeque poster. cum Corb. Germ. *a superna gratia assumpti*. Sequimur MSS. Toron. Vindoc. Laud. Ebroic. aliosque Norm. qui miro consensu habent, *ad supernam gratiam*.

2] Tertius Bessar. *Noli te de operibus tuis præferre*.

per culpam frigidos, (1) quantos operatores iustitiae, et defensores rectae fidei sim facturus, ignoras. Quod quia per adventum Mediatoris agitur recte subiungitur:

CAPUT XXI.

Per adventum Mediatoris lux sparsa.

Per quam viam spargitur lux?

40. Ipse quippe via est, qui ait: « Ego sum via, veritas, et vita. » (2) Per hanc ergo viam lux spargitur, quia per eius praesentiam cuncta Gentilitas illustratur. *Spargitur* autem convenienter dixit, quia per Apostolorum voces non angustata atque coarctata, sed late fulgens lux praedicationis emicuit. Quia vero accepta luce conversionis, inardescit intrinsecus vis amoris, ut vel transacta mala anxie lugeantur, vel ventura bona flagrantissime requirantur, competenter adiungitur:

CAPUT XXII.

Ex hac luce flagrat ardor caritatis et persecutionis æstus.

Dividitur aestus super terram.

1) Laud. *quam per actores iustitiae.*
2) Iohan. 14. 6.

41 Sparsa enim luce, æstus super terram dividitur: quia per apertum iustitia prædicata, ad requirendum Deum cordis anxietas in virtutum exercitatione dilatatur, ut iste in sermone sapientiae, ille in sermone scientiae fulgeat: hic in curationum gratia, ille in virtutum operatione convalescat: et dona sancti Spiritus dum dispariliter singuli accipiunt, necessario sibimet iuncti omnes unanimiter accendantur.

Sed postquam spargi lux dicitur, potest convenienter intelligi quod per æstum persecutio designatur: (1) quia ut lux prædicationis inclaruit, mox a perfidorum cordibus ardor persecutionis exarsit. Nam quod per æstum persecutio exprimitur, dominicus sermo testatur, de iactatis seminibus (2) super petrosam terram dicens: « Sole orto (3) æstuaverunt omnia, et quia non habebant radicem, aruerunt. » (4) Quod paulo post cum exposuit, aestum persecutionem vocavit. Sparsa igitur luce, æstus super terram divisus est, quia clarescente vita fidelium, accensa est crudelitas perfidorum. Divisus namque æstus erat, quando nunc Ierosolymis, nunc Damasci, nunc in aliis longe regionibus persecutio sæviebat. Scriptum quippe est: « Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia, quae erat Ierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Iudææ et Samariæ. » (5) Rursumque scriptum est: « Saulus adhuc (6) spirans minarum et caedis in discipulos Domini, accessit ad principem sacer-

1) Laud. Corb. Germ. Pratel. et alii, *quia enim lux . . . inclaruit, mox.*
2) Vindoc. Corb. Germ. Pratel. et al. Norm. *super petrosa.* Tertius Bessar. *enim.*
3) Corb. Germ. Pratel. et Utic. *aestuaverunt omnes.*
4) Matth. 13. 6.
5) Act. 8. 1.
6) Pratel. Utic. et al. Norm. *inspirans minas et caedes.*

datum, et petiit ab eo epistolas, quas deferret in Damascum ad synagogas, ut si quos invenisset huius viae viros ac mulieres, vinctos deduceret in Ierusalem. » [1] Quia ergo nunc hic, nunc illic persecutio excreverat, hi qui lucem veritatis agnoverant, quasi sub ardore divisi aestus anhelabant.

42. Sed quia beatum Iob de occultis iudiciis requisitum superioribus dictis audivimus: oportet ut hoc quod de sparsa luce, vel diviso aestu dictum est, subtilius perscrutemur. Adhuc enim alta interrogatione discutitur, ut saltem quia nesciat doceatur, eique dicatur: « Per quam viam spargitur lux, dividitur aestus super terram? » Quid enim lucis nomine, nisi iustitia designatur? De qua scriptum est: « Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. » (2) Omne autem quod spargitur, non continue, sed sub quadam intermissione iactatur. Et idcirco spargi lux dicitur, quia etsi iam quaedam ut sunt perspicimus, quaedam tamen ita ut videnda sunt, non videmus. Cor namque Petri lux sparsa tenuerat, qui tanto fidei, tanto miraculorum fulgore claruerat, et tamen conversis gentibus dum circumcisionis pondus imponeret, quid rectum diceret nesciebat. Lux ergo in hac vita spargitur, quia, ad omnis rei intelligentiam continua non habetur. Dum enim aliud sicut est comprehendimus, et aliud ignoramus, quasi sparsa luce et ex parte cernimus, et in obscuritate ex parte remanemus. Tunc vero lux nobis sparsa iam non erit, quando mens nostra ad Deum funditus rapta fulgescet.

43 Et quia haec eadem lux quibus modis humano cordi insinuetur ignoratur, recte (3) in percunctatione dicitur:

1) Act. 1. 9.
2) Isai. 9. 2.
3) Longip. *per interrogationem dicitur*. Laud. *recte per cunctationem*.

« Per quam viam spargitur lux? » Ac si aperte diceretur. Dic quo ordine iustitiam meam occultis finibus cordium infundo, cum et (1) per accessum non videor, et tamen visibilia opera hominum invisibiliter immuto, cum unam eamdemque mentem modo hac, modo illa virtude irradio, et tamen per sparsam lucem adhuc ex parte aliqua eam in tentationis tenebris remanere permitto. Requiratur homo nesciens, per quam viam spargitur lux; ac si patenter dicatur: Dum dura corda emollio, dum rigida inflecto, dum aspera mitigo, dum frigida accendo, dum debilia roboro, dum vaga stabilio, dum nutantia confirmo, intuere si vales incorporaliter veniens, quibus ea mentibus illustro. Hæc quippe omnia nos facta cernimus: nam qualiter intrinsecus efficiantur, ignoramus. Hanc viam lucis esse nobis invisibilem, in Evangelio Veritas ostendit, dicens: « Spiritus ubi vult spirat; et vocem eius audis, (2) et nescis unde veniat et quo vadat. » (3)

44 Sed quia cum lux spargitur, mox ab occulto adversario contra fulgentem mentem tentamenta succrescunt, recte subiungitur: « Dividitur aestus super terram. » Hostis nimque callidus quos iustitiae luce enitescere conspicit, eorum mentes illicitis desideriis inflammare contendit, ut plerumque plus se urgeri tentationibus sentiant, quam tunc cum lucis internae radios non videbant. Unde et Israëlitae post quam vocati sunt, contra Moysen (4) et Aaron de excrescente labore conqueruntur, dicentes: « Videat Dominus et iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone

1) Laud. *Per ascensum;* vitiose.

2) Vindoc. Laud. et Corb. Germ. *sed nescis unde.* Ita etiam Pratel. ac Utic. Tertius Bessar. *sed non scis,* nec habet infra *et Aaron.*

3) Iohan. 3. 8.

4) Deest, *et Aaron,* in Corb. Germ. Vindoc. Laud. Pratel. etc.

et servis eius, et praebuistis ei gladium ut interficeret nos. » (1) Volentibus quippe ex Ægipto discedere, Pharao paleas subtraxerat, et tamen eiusdem mensuræ (2) opera requirebat. Quasi ergo contra legem mens submurmurat, post cuius cognitionem tentationum stimulos acriores portat: et cum sibi labores crescere conspicit, in eo quod adversario displicet, quasi foetere se in oculis Pharaonis dolet. Post lucem ergo aestus sequitur, quia post illuminationem divini muneris, tentationis certamen augetur.

45. Recte vero etiam dividi æstus dicitur; quia nimirum non singuli omnibus, sed quibusdam vicinis ac iuxta positis vitiis fatigantur. Prius enim conspersionem uniuscuiusque antiquus adversarius perspicit, et tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque laetis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus exsistit. Quo ergo occultus adversarius facile capiat, vicinas (3) conspersionibus deceptiones parat. Quia etenim laetitiae voluptas iuxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facile labitur, tristibus poculum discordiae porrigit. Quia timidi supplicia formidant, paventibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæque voluerit blandis favoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitiis convenientibus insidiatur. Neque enim facile captivaret, si aut luxuriosis præmia, aut avaris scorta proponeret, si aut voraces de abstinentiae gloria, abstinentes de gulæ imbecillitate pulsaret, si mites per studium certaminis, aut iracundos capere (4) per pavorem formidinis quaereret. Quia ergo in

1) Exod. 5. 21.

2) Ebroic. aliique Norman. ac Vindoc. *laleres req.*

3) Intelligit corporis et animae varios habitus. Vide librum tertium Dialog. c. 6.

4) In edit. Basil. 1517. Paris. 1518. Gilot. Vatican. Gussanv. *per favo-*

tentationis ardore callide singulis insidians, vicinos moribus laqueos abscondit, recte dicitur: « Dividitur aestus super terram. »

46. Sed cum praemittitur: « Per quam viam spargitur lux. » Statimque subiungitur: «Dividitur aestus super terram.» Nimirum per eandem viam, per quam lux spargitur: etiam dividi aestus indicatur. Alta quippe atque incomprehensibilis Spiritus sancti gratia, cum luce sua nostras mentes irradiat, etiam tentationes adversarii dispensando modificat, ut simul multae non veniant, aut ipsae tantummodo quae ferri possunt, illustratam iam a Deo animam tangant; ut cum tactus sui ardore nos cruciant, perfectionis incendio non exurant; Paulo attestante qui ait: « Fidelis autem Deus est qui non patietur vos tentari (1) supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione (2) etiam exitum, ut possitis sustinere. » (3) Hunc ergo aestum aliter dividit callidus (4) supplantator, aliter misericors conditor. Ille dividit ut per illum citius interimat, iste ut eum tolerabilem reddat. Et quia cum tentatione fatigamur, non solum interno Dei spiritu istruimur, sed etiam exterioribus praedicantium verbis adiuvamur, recte post divisum aestum subditur:

---

rem formidinis; manifesto errore, quem curavimus emendare ope MSS. Anglic. Norman. Corb. Germ. Laud. etc. vet. edit. Paris. 1488. et 1495 ac Basil. 1505.

1) Laudun. et Corb. German. *supra quam potestis*. Tertius Bessar. hic quoque *supra quam*.

2) Vindoc. Pratel. et al. Norm. *etiam proventum*, vel, *provectum*. Graece, ἔκβασιν.

3) 1. Cor. 10 13.

4) Laud. *tentator*.

CAPUT XXIII.

Crescente persecutione, crevit Apostolorum et Sanctorum praedicatorum ardor.

Quis dedit vehementissimo imbri cursum?

47. Si vero, ut (1) superius diximus, divisi aestus nomine illa in Iudaeae regionibus persecutio designatur, quia ipsa persecutionis asperitas praedicatores sancto superno munere adiutos, à praedicationis suae ministerio nullo timore compescuit, apte subiungit: « Quis dedit vehementissimo imbri cursum? » Ac si diceret, nisi ego. Diviso enim aestu, cursum vehementissimo imbri dedisse, est inter ipsas persecutionis angustias praedicationis impetum roborasse: (2) ut tanto magis virtus praedicantium cresceret, quanto magis persequentium crudelitas obviaret: quatenus arentia corda audientium pluviae guttis infunderent, et siccitatem perfidiae uberius irrigarent; ut quamvis contra eos saevitiae aestus candesceret, per eos tamen vox gratiae non taceret. Hunc persecutionis aestum Paulus et tolerabat et irrigabat, cum diceret: « Laboro usque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum: » (3) De hoc imbre alias dicitur: « Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem. » (4) De hoc cursu imbris qui in electorum cor-

1) Num. 41.

2) Laudun. *ut quanto magis virtus praed. cresceret, tanto .... crudelitas obviaret.*

3) 2. Tim. 2. 9.

4) Isai. 5. 6.

dibus agitur, Psalmista testatur, dicens: « Velociter currit sermo eius. » (1) Plerumque vero imber est, et cursum non habet: quia praedicatio ad aures venit, sed cessante interna gratia, ad corda audientium non pertransit. De cuius praedicationis verbis propter electos dicitur: « Etenim sagittae tuae pertransierunt. » (2) Sagittae quippe Dei pertranseunt, quando verba praedicationis eius ab auribus ad corda descendunt. Quod quia solo divino munere agitur, imbri cursum Dominus se dedisse testatur.

48 Sed notandum video, quod eumdem imbrem non vehementem, sed vehementissimum vocat. Imber vehemens est vis magna: imber vero vehementissimus, vis immensa praedicationis. Vehemens namque imber erat, cum praedicatores sancti (3) credere gaudia aeterna suadebant. Imber autem vehementissimus, quando propter spem admonebant rem deseri, cuncta visibilia propter invisibilia contemni, et propter audita gaudia, (4) praesentis seculi poenas cruciatusque tolerari. Sed cum fide cognita, saeviente aestu persecutionis, tot electi possessa reliquerunt, [5] carnalis affectus obliti sunt, et prae gaudio spiritus in cruciatibus membra posuerunt: quid aliud Dominus fecit, nisi etiam vehementissimo imbri cursum praebuit, qui usque ad exsequenda summa praecepta per verba corporis invisibilia cordis irrigavit? Ubi et apte subiungitur:

1) Ps. 147. 15.
2) Pss 76. 19.
3) Vindoc. Norm. et Corb. Germ. *credi*. Tertius Bessar. *credi aeterna suadebant*. Mox *praesentes poenas*.
4) Corb. German. Vindoc. Pratel. etc. *praesentes poenas*.
5) Corb. Germ. Ebroic. et alii Norman. *carnales affectus*.

CAPUT XXIV.

Tonitruo hinc simile dicitur.

(1) Et viam sonanti tonitrui.

49 Quid enim per tonitruum, nisi praedicatio superni terroris accipitur? Quem terrorem dum percipiunt humana corda, quatiuntur. Aliquando vero in tonitruo ipse incarnatus Dominus figuratur, qui ex antiquorum patrum conveniente prophetia, ad notitiam nostram quasi ex nubium concussione prolatus est. Qui inter nos visibiliter apparens, ea quae super nos erant, terribiliter sonuit. Unde et ipsi sancti Apostoli de eius gratia generati, Boanerges, id est filii tonitrui sunt vocati. Aliquando autem, sicut dictum est, tonitruus ipsa eius praedicatio accipitur, per quam supernorum iudiciorum terror auditur. Sed quia quilibet praedicator verba dare auribus potest, corda vero aperire non potest; et nisi per internam gratiam solus omnipotens Deus praedicantium verbis ad corda audientium invisibiliter auditum praestet, incassum praedicatio aure andientis percipitur, quae pervenire ad intima corde surdo prohibetur: se Dominus viam sonanti tonitrui dare asserit, qui cum praedicationis verba tribuit, per terrorem corda compungit. Hanc viam Paulus predicator egregius, dum superna mysteria terribiliter (2) insonaret, se a se habere non posse conspiciens,

1) In aliis editis, *et viam sonantis*; sequimur MSS. Norm. ubi legitur, *sonanti*; et quidem convenientius ad illa quae praecedunt: *quis dedit . . . . . imbri cursum, et viam sonanti tonitrui*. Dativus est hic, *tonitrui*.

2) Ebroic. etc. *intonaret*.

discipulos admonebat, dicens: « Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi, ad loquendum mysterium Christi. » (1) Qui ergo loquebatur mysteria, sed in corde audientium eisdem mysteriis a Domino aperiri ostium precabatur, habebat quidem iam tonitruum, sed dari ei desuper viam quaerebat. Hanc viam nequaquam se Iohannes dare posse cognoverat, qui dicebat: « Non necesse habetis ut aliquis doceat vos, (2) sed sicut unctio eius docet vos de omnibus. » (3) Hanc viam rursum Paulus quis daret, intimabat, dicens: « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. » (4) Accepta igitur via quid iste imber ac tonitruus agat, audiamus. Sequitur:

CAPUT XXV.

Gentilitas desertum est, coelesti gratia tamquam imbre irroratum.

Ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur.

50. Super terram absque homine in deserto pluere, est verbum Dei Gentilitati praedicare. Quae dum nullum cultum divinitati tenuit nullamque in se speciem boni operis

1] Colos. 4. 3.

2) Ita Paris. Utic. Vindoc. et Corb. Germ. At Turon. et Laud *sed sicut instructio eius*. Legendum, *sicut*, iuxta Vulgatam, et textum graecum; abest tamen ab aliis editis.

3) 1. Ioh. 2. 27.

4) 1. Cor. 3. 7.

ostendit, videlicet desertum fuit. In qua quia legislator non fuit, et qui rationabiliter Deum quaereret non fuit, quasi hominum nullus fuit, et velut solis bestiis occupata, vacua a mortalibus extitit. (1) De hac deserti terra alias dicitur: « Posuit in deserto viam. » (2) De hac praedicatione Gentilitati concessa, Psalmista testatur, dicens: « Posuit flumina in deserto. » (3)

Notandum vero est, quod postquam æstus super terram divisus est, cursum vehementissimus imber accepit, ut in deserto plueret: quia postquam in Iudaea asperitas persecutionis inhorruit, ut non solum fidem minime reciperet, sed etiam eam gladiis impugnaret, ad Israël missus quisque prædicator, ad evocandas gentes deflexit. Unde sancti Apostoli Hebraeis persequentibus, quos deserunt, dicunt: « Vobis oportebat primum loqui verbum: (4) sed quia repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternae vitae, ecce convertimur ad gentes. » (5) Diviso igitur æstu, deserta et absque homine terra compluitur; quia dispersa in Iudææ regionibus persecutione fidelium, derelicta dudum, et quasi ab infusione rationis aliena, praedicationis guttis Gentilitas irroratur. Quae Gentilitas qualis adhuc a praedicatoribus sit inventa ostenditur, cum subditur:

Ut impleret inviam et desolatam.

Quid vero compluta reddidit, monstratur cum illico adiungitur:

1) Pratel. *de hac deserta terra.*
2) Is. 43. 19.
3) Ps. 106. 33.
4) Pratel. cum Corb. Germ. *sed quia repulistis . . . . . et iudicastis.*
5) Act. 13. 46.

CAPUT XXVI.

Prius invia prophetiae, patuit gratiae.

Et produceret herbas virentes.

51. Invia namque dudum Gentilitas fuit, ad quam via Dei verbo non patuit. Redemptore quippe nostro veniente, sic accepit vocationem gratiae, ut non in ea prius fuerit via prophetiae. Desolata etiam recte vocata est: vel ratione videlicet consilii, vel fructu boni operis destituta. Dedit ergo Dominus vehementissimo imbri cursum, et viam sonanti tonitrui, ut in deserto plueret, et impleret inviam et desolatam, et produceret herbas virentes: id est, exteriori praedicationi internam aspirationem contulit: ut corda Gentilium arentia virescerent, clausa patescerent; inania complerentur, infecunda germinarent.

52. In Scriptura enim sacra aliquando herba, viror gloriae temporalis accipitur, aliquando refectio diaboli, aliquando sustentatio praedicatorum, aliquando bona operatio, aliquando aeternae vitae scientia atque doctrina. Viror namque gloriae temporalis accipitur, sicut Propheta ait: « Mane sicut herba transeat, mane floreat et pertranseat. » (1) Mane namque sicut herba florere atque transire, est in prosperitate huius seculi, temporalis gloriae decus velociter arescere. Herba, refectio diaboli accipitur, sicut de illo a Domino dicitur: « Huic montes herbas ferunt. » (2) Ac si

1) Ps. 89. 6.
2) Iob. 40. 15.

diceret: Superbi ac tumidi dum se illicitis cogitationibus atque actionibus efferunt, suis illum iniquitatibus pascunt. Herba sustentatio praedicantium demonstratur, cum dicitur: « Producit in montibus fenum, et herbam servituti hominum. » (1) In montibus quippe fenum, et servituti hominum herba producitur, cum sublimes huius seculi ad fidei cognitionem vocati, sanctis Praedicatoribus in huius vitae itinere transitoria alimenta largiuntur. Herba, bona operatio ponitur. sicut scriptum est: « Germinet terra herbam virentem. » (2) Quod licet in conditione mundi ita historice factum teneamus, terram tamen Ecclesiam figurasse non inconvenienter accipimus, quae in eo germinavit herbam virentem, in quo ad verbum Dei fecunda misericordiae opera protulit.

Herbam aliquando scientiam atque doctrinam aeternae viriditatis accipimus, sicut per Ieremiam dicitur: « Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventos quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. » (3) Quo dicto, superba ac nequissima Iudaeorum est persecutio prophetata. Ipsi quippe onagri pro mentis elatione, ipsi dracones pro virulenta cogitatione vocati sunt. Qui steterunt in rupibus; quia non in Deo, sed in summis potestatibus huius mundi confisi sunt dicentes: « Regem non habemus nisi Caesarem. » (4) Traxerunt ventos quasi dracones; quia spiritu elationis inflati, superbia malitiosa tumuerunt. Defecerunt oculi eorum; quia scilicet spes eorum ab eo quod intendebat, cor-

1) P. 146. 8.
2) Gen. 1. 11.
3) Ier. 14. 5.
4) Ioh. 19. 15.

ruit. [1] Quae temporalia diligens, praestolari aeterna neglexit: et terrena, ideo quia Deo praeposuit, amisit. Dixerunt enim: « Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem. » (2) Timuerunt ne locum non occiso Domino perderent, et tamen occiso perdiderunt. Sed cur ista miseris evenerint, subdit: « Quia non erat herba; » id est, quia eorum cordibus defuit aeternitatis scientia, et nullo eos refecit pabulo (3) viriditatis internae doctrinae. Hoc igitur loco quid aliud virentes herbas, nisi sanctae doctrinae scientiam, vel congruas operationes accipimus? Deserta igitur terra compluitur, ut ab ea virentes herbae producantur: quia dum sanctae praedicationis imbrem Gentilitas percepit, et vitae opera (4) et doctrinae herbam germinavit. Ista viriditas voce prophetica desertae terrae pollicetur, cum dicitur: «In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et iunci. » (5) Quid enim per calamum, (6) nisi praedicatores: quid per iuncum, qui iuxta aquae humorem semper nascitur, nisi pusilli ac teneri auditores sacri elo-

1) Ita Laudun. Norm. etc. In Corb. Germ. et vet. edit. legitur, *Qui temporalia diligens.* Ubi, *qui,* refertur ad *pedem.* Prius enim, ubi habemus in cet. MSS. *quia scilicet spes*, iste cum vet. vulgatis legendum exhibet, *quia scilicet pes.* Recent. editi optime quidem hoc emendarunt, habentque, *quia scilicet spes*; at gravissimo errore retinuerunt, *qui temporalia.* Legendum ergo, *quae*, scilicet spes.

2] Ioh. 11. 48.

3) Corb. Germ. Pratel. et Utic. *viriditatis interna doctrinae.* Laud. *interna doctrina.*

4] Sic. Turon. Ebroic. Pratell. aliique Norm. sed Laudun. *et doctrinae herba germinavit.* In Corb. Germ. et in omnibus editis, *verba germinavit.*

5] Is. 35. 7.

6) Ebroic. aliique Norm. *nisi scriptores*

quii designantur? In draconum ergo cubilibus viror calami et iunci oritur, quia in eis populis, quos antiqui hostis malitia possidebat, et doctorum scientia, et auditorum obedientia coacervatur.

53. Haec tamen, quae generaliter de Gentilitate dicta sunt, si solerter inspicimus, intra sinum sanctae Ecclesiae agi in singulis videmus. Sunt enim plerique ad verba Dei valde insensibiles, qui fidei quidem nomine censentur, verba vitae auribus audiunt, sed ea transire usque ad interna cordis minime permittunt. Hi quid aliud quam deserta terra sunt? Quae scilicet terra hominem non habet; quia eorum mens sensu rationis caret. Et nullus mortalium in hac terra commoratur, quia et si quando in eorum conscientia rationabilium sensuum cogitationes veniunt, non persistunt. Prava enim desideria in eorum cordibus sedem inveniunt, recta vero si quando venerint, ac si impellantur, decurrunt. Sed cum misericors Deus imbri suo cursum et sonanti tonitrui viam dare (1) dignatur, conpuncti per internam gratiam verbis vitae aures cordis aperiunt. Et impletur terra invia: quia dum præbet (2) auditum verbo, cumulatur mysterio. Et producit herbas virentes: quia per gratiam compunctionis infusa, praedicationis verba non solum libenter recipit, sed etiam ubertim reddit: ut quod audire non poterat, iam loqui concupiscat: et quæ non audiendo etiam intrinsecus aruerat, iam loquendo quae sancta sunt, viriditate sua quoslibet esurientes pascat. Unde bene per Prophetam dicitur: « Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem

1) Laudun. *designatur*. Corb. Germ. *sed misericors Deus . . . . . et sonantis tonitrui viam dare dignatur*.

2) Recent. edit. com Corb. Germ. *adisium*, invitis cet. MSS. et vet. excusis.

terrae.» (1) Sic enim sic facies terrae virtute renovationis immutatur, dum sicca dudum mens, gratia veniente compluitur, et post ariditatem pristinam quasi productis herbis, scientiae viriditate vestitur. Quae conditoris nostri gratia adhuc nobis altius commendatur, cum subditur:

CAPUT XXVII

Imber gratiae voluntarius, non pro nostris meritis datur.

Quis est pluviae pater? vel quis genuit stillas roris?

Ac si diceret, nisi ego, qui siccam terram humani cordis, guttis scientiae gratuito aspergo. De hac enim pluvia alias dicitur: « Pluviam voluntariam (2) segregabis Deus hereditati tuæ. » (3) Voluntariam quippe pluviam haereditati suæ Dominus segregat, quia non eam nobis pro nostris meritis, sed pro suae munere benignitatis praestat. Et idcirco hoc loco pater pluviae dicitur, quia superna nobis praedicatio non de nostro merito, sed de eius gratia generatur. Stillae enim roris, ipsi sancti praedicatores sunt, (4) qui arva pectoris nostri inter mala vitae praesentis, quasi inter tenebras siccæ noctis arentia, gratia supernae largitatis infundunt. De his stillis contumaci Iudaeae dicitur:

1) Psalm. 103. 30.
2] Laud. *segrega Deus.*
3) Ps. 67. 11.
4) Laud. *qui ardua pectoris.*

« Propterea prohibitae sunt stillae pluviarum, et serotinus imber non fuit. » (1) Ipsae quippe (2) stillae roris sunt, quae stillae pluviarum. Quando enim dispensatione aliqua praedicationem temperant, quasi rorem tenerum aspergunt. Quando vero ea quae de supernis sentiunt, virtute qua praevalent loquuntur, quasi ubertim manantem pluviam fundunt. (3) Rorem aspergebat Paulus, cum Corinthiis diceret: « Non enim iudicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Iesum, et hunc crucifixum. » (4) Et rursum pluviam manabat dicens: « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. » (5) Hinc est, quod Moyses, qui et valida fortibus, et tenera infirmis dicturum se noverat, dicebat: « Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea. » (6)

Sed ecce audivimus quo munere Gentilitas vocatur: audiamus nunc qua districtione Iudaea rapellitur. Audivimus quomodo deserta excolat, arentia infundat: audiamus nunc quomodo ea quae quasi videntur interna, proiiciat. Neque enim sic colligit electos, ut non etiam iudicet reprobos: neque sic quibusdam culpas relaxat, ut non et in quibusdam feriat. Scriptum quippe est: (7) « Misericordia enim et ira

1) Ierem. 3. 3.

2) In Gilot. *stellae roris sunt quae stellae pluviarum.* Manifesto errore, quem ex parte emendavit Gussanv. sed retinuit *stella pluviarum.* Ubi constat legendum *stilla pluviarum;* ut etiam extat in MSS. Vindoc. duob. Remig. Ebroic. aliisque Norm. et in vetustioribus edit. In Corb. Germ. tamen legitur supra, hic, et infra, *stellae roris*, et *stellas roris.*

3) Corb. Germ. et Laud. *ros aspergebat Paulus.*

4) 1. Cor. 2. 2.

5) 2. Cor. 6. 11.

6) Deut. 32. 2.

7] Pratell. *misericordia, et ira,* reiecto *enim.*

ab illo. » (1) Unde hic quoque postquam tot dona gratiae intulit, etiam irae suae indicia non abscondit. Nam sequitur:

CAPUT XXVIII.

Iudaei reprobati, quasi ex misericordiae divinae utero ejecti, licet a sanctis Patriarchis ortis.

De cuius utero ergressa est glacies, et gelu de coelo quis genuit?

55 Quid enim aliud in gelu vel glacie, nisi frigida et perfidiae torpore constricta accipimus corda Iudaeorum? Qui quondam per acceptionem Legis, per custodiam mandatorum, per ministeria sacrificii, per mysteria prophetiae, sic intra sinum gratiae, quasi intra uterum creatoris habebantur. Sed quia veniente Domino constricti frigore perfidiae, fervorem fidei et caritatis amiserunt, a secreto gratiæ sinu proiecti, quasi glacies de utero creatoris egressi sunt. « Et gelu de coelo quis genuit? » Quid hic aliud coelum, nisi sublimis debet intelligi vita sanctorum? cui coelo dicitur: « Attende coelum, et loquar. » (2) Non enim insensibili, sed rationabili creaturæ loquebatur. De hoc cœlo Dominus ait: « Cœlum mihi sedes est. » (3) De qua sede alias scriptum est « Anima iusti sedes sapientiæ est. » (4) Quia ergo sapientia est Deus, si sedes Dei coelum est, et anima

1) Eccli. 5. 7.
2) Deut. 32. 1.
3) Isai. 66. 1.
4) Forte *Prov.* 12. 23. Ubi sic a LXX. legitur: *Vir prudens thronus est sensus.* Et in versione Syriaca, *Vir cautus sedes est scientiae.* Alias coniecturas proferemus ad hom. 38. in Evang.

iusti sedes est sapientiae, coelum est utique anima iusti. Coelum fuit Abraham, coelum Isaac, coelum Iacob. Sed quia persecutores Domini pontifices Iudaeorum perfidiae torpore frigidi, de illorum patrum progenie processerunt, quasi de coelo gelu exiit, quia de sublimi prole sanctorum processit frigida plebs infidelium. Cum enim de Abraham natus est Caiphas, quid aliud nisi gelu de coelo processit? Quod tamen gelu idcirco Dominus genuisse se dicit, quia Iudaeos, quos naturaliter ipse bonos condidit, iusto iudicio per eorum malitiam frigidos a se exire permisit. Dominus enim auctor est naturae, non culpae. Genuit ergo creando naturaliter, quos iniquos permisit vivere tolerando patienter. Et quia illa quondam tenera ac fidei penetrabilia corda Iudaeorum, in perfidiae postmodum obstinatione durata sunt, recte subiungitur:

CAPUT XXIX.

Ex filiis Abrahæ facti sunt lapides, ob cordis duritiam; et Gentiles prius lapides in filios Abrahæ conversi sunt.

In similitudinem lapidis aquae durantur.

56 Aquas enim populos accipi, iam saepius edocuisse me memini. (1) In lapide vero pro ipsa duritia aliquando Gentiles populi designantur. Ipsi quippe lapides coluerunt. Et

1) Vindoc. Corb. Germ. et pler. Norm. *lapis ... gentilis populi designatur.*

de his per Prophetam dictum est: « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. » (1) Unde Iohannes Iudaeos aspiciens (2) se de stemmate generationis extollere, et Gentiles praevidens ad Abrahæ prolem fidei cognitione transire, ait: « Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. » (3) Lapides utique, duros perfidia Gentiles (4) vocans. Quia ergo primum Iudaea Deo credidit, Gentilitate omni in perfidiae suae obstinatione remanente; postmodum vero ad fidem Gentilium corda mollita sunt, et Iudaeorum infidelitas obdurata, bene dictum est: « In similitudinem lapidis aquae durantur. » Ac si diceret: Illa mollia ac penetrabilia fidei corda Iudaeorum in insensibilitatem vertuntur gentium. Cum enim misericors Deus gentes traxit, iratus Iudaeam repulit. Actumque est, ut sicut dudum ad percipiendam fidem Gentilitas fuerat obdurata, ita postmodum ad fidem Gentilitate suscepta, Iudaeae populus perfidiae torpore duresceret. Unde Paulus Apostolus eisdem Gentibus dicit: «Sicut aliquado vos non credidistis Deo, nunc autem misecordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita et isti non crediderunt in vestra misericordia, ut et ipsi misericordiam consequantur.

Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. » [5] Quam sententiam suam primum quidem de vocatione Iudaeorum, et repulsione Gentium: postmodum vero de vocatione Gentium, et repulsione Iu-

1) Ps. 113. 15.
2) Laud. *se de aestimatione.*
3) Matth. 3. 9. Luc 3. 8.
4) Pratel. et Utic. *vocat.*
5) Rom. 11. 30.

daeorum subtiliter pensans, seque occulta Dei iudicia comprehendere non posse considerans, exclamando subiunxit: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiae Dei quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viæ eius! » (1) Unde hic quoque cum de Iudaeorum perfidia Dominus diceret: « In similitudinem lapidis aquae durantur; » ut de repulsione eorum occulta esse sua iudicia demonstraret, apte subdidit:

CAPUT XXX.

Iudicia Dei abyssus multa. — Variae interpretationes circa ea quae de Iudæorum duritia explicata sunt.

Et superficies abyssi constringitur.

57. Quia superiecto quodam ignorantiae nostrae velamine, (2) incomprehensibilitatem divini iudicii humanae mentis oculus nullatenus penetrat. Scriptum quippe est: « Iudicia tua abyssus multa. » (3) Nemo ergo scrutari appetat, cur cum alius repellitur, alius eligatur: vel cur cum alius eligitur, alius repellatur: quia superficies abyssi constringitur, et attestante Paulo: « Inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viæ eius. » (4)

58. Per hoc vero quod dictum est: « De cuius utero egressa est glacies, et gelu de coelo quis genuit? » etiam

1) Rom. 11. 32.

2] Corb. Germ. Laud. Pratel. et al. Norm. *incomprehensibilitas . . . . humanae mentis oculo nullatenus penetratur.* Consonat tertius Bessar.

3] Psalm. 35. 7.

4] Rom. 11. 33.

satan in gelu et glacie nil obstat intelligi. Ipse quippe quasi de Dei utero glacies processit; quia a calore secretorum eius, malitiae torpore frigidus, magister iniquitatis exivit. Ipse gelu de coelo est genitus: quia constricturus corda reproborum, a summis cadere est ad ima permissus. Qui bene in coelestibus conditus, in culpae frigore mentes sequacium quasi gelu (1) dum cecidit, adstrinxit. Qui ad terram veniens, quid in hominibus egerit, expletur cum subditur: « In lapidis similitudinem aquae durantur. » Per aquas namque, populi; per lapidem vero eiusdem satanae duritia designatur. Illo igitur ad ima veniente, in similitudinem lapidis aquae duratae sunt; quia eius malitiam imitati homines, mollia viscera caritatis amiserunt. Cuius fraudulenta consilia qui a seductis hominibus deprehendi non possunt, recte subiungitur: « Et superficies abyssi constringitur. » Aliud quippe ei intrinsecus latet, atque aliud extrinsecus ostendit. Transfigurat enim se velut angelum lucis, et callida deceptionis arte plerumque proponit laudabilia, ut ad illicita pertrahat. Abyssi ergo superficies constringitur: quia dum quasi bona persuasionis eius species, velut solida desuper glacies ostenditur, in profundo latens eius malitia non videtur.

59 Cuncta tamen hæc intelligere et aliter possumus, si moraliter exquiramus. Mentes namque hominum omnipotens Deus dum in suo timore format, quasi concipit, easque ad apertas virtutes dum provehit, gignit: sed si de acceptis virtutibus extolluntur, relinquit. Et saepe quosdam cognovimus malorum suorum consideratione compungi, di-

1) Miror legi in Gilot. Gussanv. et aliis edit. *dum cecinit*; quod sensu caret, antecedentibusque ac consequentibus cohaerere non potest. Antiquiores edit. Paris. et Basil. habent cum MSS. *dum cecidit*. Solos. Turon. Corb. Germ. Ebroic. aliosque Norm. laudasse sufficiat.

vini terroris pavore fervescere, et per pavoris exordia usque (1) ad virtutum summa pervenire; sed dum de eisdem virtutibus quas accipiunt, extolluntur, inanis gloriae laqueo adstricti, ad antiquum torporem redeunt. Recte ergo cum tales Dominus proiicit, dicit: « De cuius utero egressa est glacies? » Quasi enim de Dei utero glacies egreditur, quando hi qui iam intus incaluerant, ex virtutum dono frigescunt: et inde exteriorem gloriam torpentes appetunt, unde (2) ad interna diligenda ardentius flagrare debuerunt. Dumque iste signis, ille scientia, iste prophetia, ille magnis operibus pollet, atque per haec dona placere hominibus appetit; omne quod prius intimum caluerat, exteriorem laudem diligens, in torporem vertit. Quasi ergo glacies de utero egreditur, dum post donorum beneficia a visceribus pietatis supernæ separatur. An non sunt glacies, qui in virtutibus quas accipiunt, laudes ab hominibus quærunt? Et tamen venienti iudici dona sua ad eius memoriam revocantes, dicunt: « Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? » (3) Sed quomodo hanc glaciem Dominus proiiciat ostendit, dicens: « Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis. » (4) Hanc glaciem nunc in utero Dominus portat, quia intra sinum Ecclesiae tolerat. Sed tunc aperte eiicit, cum tales a secretis coelestibus per extremum et publicum iudicium repellit. His itaque verbis quid aperte agitur, nisi ut beatus Iob de summis suis virtutibus humilietur; ne in hoc

1) Pratel. *ad virtutum summam.*
2) Vindoc. Pratel. et al. Norm. *ad aeterna.*
3) Matth. 7. 22.
4) Ibidem.

uod bene vivendo caluerat, superbiendo frigescat, et a di-
initatis utero repulsus exeat, si intra sinum sui cordis se
umidus extollat?

60 Et quia iusto iudicio superbas mentes ad culpam e-
redi ex accepta virtute permittit, recte adhuc subiungitur:
Et gelu de coelo quis genuit? » Plerumque enim sacri
loquii scientiam præstat, sed dum de eadem scientia, is
ui accipit, extollitur, ira districti iudicis in ipso sacro elo-
uio cæcatur, ut exteriores favores per illam sequens, eius
am interna non videat; et qui intus manens calere poterat,
xeundo frigescat, duratusque in ima corruat, qui ad cogni-
ionem Dei prius tractabilis in summis liquidus stabat. An
acrum eloquium coelum non est, quod diem nobis intelli-
entiae aperiens, sole nos iustitiae illustrat, quod dum nos
itae praesentis nox continet, stellis nobis mandatorum ful-
et? Sed quia oportet esse haereses, ut probati manifesti fiant,
um ab intellectu sano mens superba repellitur, ultione di-
tricti iudicis gelu de coelo generatur: ut cum ipsa Scriptu-
a sacra in electorum cordibus caleat, eos qui se superbe
cire appetunt, a se frigidos emittat. Ibi quippe errant, ubi
orrigere errata debuerant; et dum a superna intelligentia
esplendentis eloquii, et obdurati ipsi, (1) et seducturi ceteros,
orruunt, ad ima venientes ut gelu, et alios adstringunt.
Semetipsum tamen Dominus hoc gelu giguere perhibet, non
quod pravorum mentes ipse ad culpam formet, sed quo a
ulpa non liberat, sicut scriptum est: « Ego obdurabo cor
Pharaonis. » (2) Quod quia misericorditer emollire noluit,
profecto districte (3) se obdurasse nuntiavit.

1) Turon. *et seductores ceteri.* Laud. *et seductores ceteris corruant.*
2) Exod. 10. 27.
3) In Corb. Germ. et edit. *se obdurare.* Melius MSS. Laud. Ebroic. et alii Norm. *se obdurasse.*

61. Quia vero cum inchoata divini timoris (1) virtus amittitur, propter humanas laudes virtutis imago retinetur, recte subiungitur: « In similitudinem lapidis aquae durantur, et superficies abyssi constringitur. » Aquae enim per glaciem in superficie durescunt, sed fluidae in intimis remanent. Et quid per aquas, nisi fluxa accipimus corda reproborum? Quae cum ex proposito virtutem deserunt, fortes se in bonis operibus per hypocrisim ostendunt: dumque in intimis suis ad vitia defluunt, et foris se sanctorum ac fortium imitatores fingunt, « aquae in similitudinem lapidis durantur, et superficies abyssi constringitur: » quia per superductam sanctitatis speciem fluxa ac instabilis eorum conscientia hominibus tegitur. Nam cum sibimetipsis intrinsecus turpes sint, ante alienos tamen oculos quadam vivendi venustate vestiuntur.

62. Sed ne quis hæc verba Domini in bonam intelligi partem velit, debemus sic etiam quaerentibus adstruere, (2) dummodo minime iudicemur, quae perscrutanda fuerant neglexisse. Superiori enim versu dicitur: « Quis est pluviae pater: vel quis genuit stillas roris? » statimque additur: « De cuius utero egressa est glacies, et gelu de coelo quis genuit? » Si ergo dictis praecedentibus sequens sententia non dispari sensu coniungitur, profecto et in bonam partem nobis eius intelligentia sine obstaculo difficultatis aperitur.

Terra enim cum compluitur, iactata in eam semina fe-

1] Vindoc. Laud. Ebroic. et al. Norm. *virtus omittitur.*

2) Laud. *dum mundo minimi iudicamur.* Corruptissime; quae tamen dissimulanda non censuimus; ut ex hoc loco lector agnoscat castigatione indigere codicem hunc. Membranarum enim nostrarum corruptelas, si quae sint, palam facimus. Tertius Bessar. *iudiçamur.*

racius (1) ligantur. Sed rursum si illam pluvia immoderatius irrigat, (2) in culmo pinguedinem frumenti virtutemque mutat. Sin vero iactatum semen post pluviam gelu premitur, quo foris citius apparere repellitur, eo intus secundius radicatur; et quo vetatur progredi, cogitur multiplicari; quia cum ab immaturo ortu restringitur, (3) ex conceptionis suæ tarditate laxatum ad fructum uberius impletur. Quid est ergo quod Dominus prius quidem patrem se pluviæ insinuat, postmodum vero de suo egredi utero glaciem narrat, seque gelu gignere de cœlo pronuntiat? nisi quod miro modo nostri pectoris terram ad suscipienda verbi semina, et prius per occultæ gratiae pluviam infundit, et postmodum ne in conceptis virtutibus immoderatius profluat, disciplina intimae dispensationis premit; ut quam acceptæ gratiae pluvia irrigat, etiam disciplinae rigor adstringat: ne si aut antequam debet, aut plusquam necesse est conceptas virtutes proferat, fruges in herbam vertat. Plerumque enim ab inchoantibus opus bonum dum priusquam oportet ostenditur, a grano perfectionis inanitur, et plerumque virtutes dum plus quam necesse est exuberant, exhalant. Unde et electorum suorum Dominus vel ante tempus desideria renuit, vel rursum in tempore ultra mensuram profectus premit: ne si aut antequam debent, aut plus quam debent, proficiant, per profectus sui magnitudinem in elationis defectum cadant. Nam cum cor post peccata compungitur, terra quæ aruerat, infusione pluviæ rigatur; et cum

1) Ita Vindoc. Laud. Corb. Germ. vet. edit. Paris. et Basil. In recent. *riganlur*.

2] Editi cum. Gorb. Germ. *in culmi*, reluctantibus MSS. Turon. Vindoc. Laudun. Ebroic. aliisque Norm. quos sequimur.

3) Vindoc. Laud. Corb. Ger. et Norm. *in conceptionis*.

relictis iniquitatibus bona exsequi opera proponit, quasi post infusionem semen accipit. (1) Et plerique cum desideria sancta concipiunt, in summis iam (2) exerceri virtutibus inardescunt; ut non solum culpa operationem non inquinet, sed nec cogitationem pulset. Et adhuc quidem in corpore positi sunt, sed nil iam perpeti de communione praesentis vitæ volunt: imitari per intentionem (3) internam mentis stabilitatem appetunt, sed intervenientibus tentationibus reverberantur: ut videlicet infirmitatis suæ meminerint, et elati de virtutibus quas accipiunt, non sint. Quod dum mira disciplinae repressione agitur, quid aliud quam super infusam terram gelu de cœlo generatur? Quid aliud quam de Dei utero glacies producitur, quando de interno secreto dispensatio egreditur, et voluntates nostræ etiam in bonis desideriis frenantur?

63 Videamus Paulus, infusa videlicet terra, quanta disciplinæ glacie prematur, dum ait: « Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio. » (4) Qui enim velle habere se asserit, iam per infusionem gratiæ, quæ in se lateant semina, ostendit. Sed dum perficere bonum non invenit, profecto indicat quanta illum dispensationis supernæ glacies premat. An ista glacies eorum corda non presserat, quibus dicebat: « Ut non quæcumque vultis, illa faciatis? » (4) Ac si aperte diceret: occulta cordis vestri semina iam prodire in frugem quærunt, sed superni moderaminis

1) Al. *et plerumque.*
2) Laud. *exercere.*
3) Laud. Ebroic. aliique Norm. *aeternam mentis stabilitatem.* Corb. Germ. *per intent. mentis aetern. stabil.*
4) Rom. 7. 18.
5) Gal. 5. 7.

gelu premuntur, ut tanto post fecundius exeant, quanto divini iudicii prementia pondera patientius portant.

64. Et quia plerumque humana corda quoniam erumpere ad virtutes quas appetunt, non valent, eo ispo quo ab intentionis suae perfectione resiliunt, tentationum stimulis fatigantur, sed tamen (1) easdem tentationes cogitationum comprimunt, seque per exercitationis usum in quodam vivendi rigore componunt, bene subditur: « In similitudinem lapidis aquæ durantur. » Quia etsi fluxae cogitationes interius lacessunt, nequaquam tamen usque ad consensum pravi operis trahunt. Sed mens sub inolita bene vivendi consuetudine quasi sub quadam duritia exterius abscondit, quidquid intus ex tentationis pulsatione mollescit. Unde et bene subiungitur: « Et superficies abyssi constringitur. » Quia prava cogitatio et si usque ad suggestionem venit, usque ad consensum non prosilit; quia fluctuantes motus animi superductus rigor sanctae deliberationis premit.

65. Potest etiam in gelu vel glacie, praesentis vitae adversitas designari, quae dum (2) asperitate sua sanctos comprimit, valentiores reddit. Dum enim nos omnipotens Deus molestiis exerceri permittit, atque ad melioris vitae statum interveniente tristitia provehit, miro consilio super futuram frugem gelu et glaciem gignit, ut electus quisque in hac vita tamquam in hieme, adversa ventorum et frigorum toleret, et velut in aestiva serenitate postmodum fructus quos hic conceperit, demonstret. Unde et sponsi voce unicuique animae post huius mundi turbines ad illa aeternitatis amoena properanti dicitur: « Surge, propera amica mea, formosa mea, et veni: jam enim hiems transiit, imber habit et re-

1) Tertius Bessar. *quia.*

2) Laud. Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. *sub asperitate.*

cessit. » (1) Et quia (2) si sola nobis adsunt prospera, solvimur, ad virtutes vero melius per adversa solidamur, recte subiungitur: « In similitudinem lapidis aquae durantur. »

Mentes enim, quae per prospera molliter fluxerant, constrictae adversitatibus durescunt: et ad similitudinem lapidis aqua perducitur, quando infirmus quisque per acceptam desuper tolerantiam passiones sui Redemptoris imitatur. In similitudinem quippe lapidis aqua duruerat, cum ille prius impatiens (3) persecutor, postmodum Paulus dicebat: « Impleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea. » (4)

66. Et quia cum deprimuntur adversis, solertius interna dona custodiunt, recte additur: « Et superficies abyssi constringitur. » Solet enim laetitia arcana mentis aperire, atque aperiendo amittere: adversa vero cum nos exterius deprimunt, interius cautiores reddunt. Post gelu itaque vel glaciem superficies abyssi constringitur, quia mens nostra, ad conservanda profunda dona quæ acceperit, adversitatibus munitur. Abyssi enim suae superficiem Isaias constrinxerat, cum dicebat: « Secretum meum mihi, secretum meum mihi. » (5) Abyssi suae superficiem Paulus constrinxerat, qui tot periculis ac adversitatibus insudans, sub praetextu cuiusdam de semetipso loquitur, dicens: « Audivi arcana verba, quae non licet homini loqui. » (6) Et rursum: « Parco

1) Cant. 2. 10.

2) Multa hic desunt in edit. Gilot. et Vaticana, ubi legitur: *si sola nobis adsunt prospera, solidamur*; contra S. Doctoris mentem, veram pietatem, ac MSS. fidem. In Anglic. enim, Normannis, Turon. Laud. Corb. Germ. etc. lectio nostra invenitur.

3] Tertius Bessar. *ille.*

4) Colos. 1. 24.

5) Isai. 24. 16.

6) 2. Cor. 12. 4.

autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit (1) aliquid ex me. » (2) Qui igitur foris adversa tolerans, ne fortasse in laudibus deflueret, arcana sua aperire metuebat, quid aliud quam secretorum suorum abyssum per constrictam superficiem presserat? Sequitur:

CAPUT XXXI

Quid Pleiades et Arcturus.

Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?

67. Pleiades stellae (3) ἀπὸ τοῦ πλείστου, id est a pluralitate vocatae sunt. Ita autem vicinae sibi et divisae sunt conditae, ut et simul sint, et tamen coniungi nequaquam possint, quatenus (4) vicinitate quidem coniunctae sint, sed tactu disiunctae. Arcturus vero ita nocturna tempora illustrat, ut in cœli axe positus per diversa se vertat, nec tamen occidat. Neque enim extra (5) se currens volvitur, sed in loco situs, in cunctis mundi partibus nequaquam casurus inclinatur. Quid ergo est, quod homo ex terra factus, atque in terra positus, de cœlesti administratione discutitur: quia Pleiades coniungere non valet, quas vicinas sibimetipsis con-

1) Deest *aliquid*, in Laud.
2) 2. Cor. 12. 6.
3) Tertius Bessar. *apoluplistu*. Mox *extra currens*.
4) Male in edit. *vicinitate quadam*.
5) Omittitur *se* in Laud. Corb. Germ. ac Pratell. aliisque Norm.

ditas, et pene coniunctas videt: quia Arcturi gyrum dissipare non potest, quem tamen cernere ipsa sua vertigine pene dissipatum potest? An ut in istis ministeriis auctoris potentiam pensans, infirmitatis suae meminerit, et eum, quem adhuc in maiestate sua videre non poterant, quam sit inæstimabilis, in ipsa ministeriorum cœlestium gubernatione perpendat?

68. Sed cur ista loquimur, qui stimulo rationis urgemur, ut haec verba mysticis sensibus gravida, cognoscamus? Quid enim micantes Pleiades, quae et septem sunt, aliud quam sanctos omnes denuntiant, qui inter praesentis vitae tenebras, septiformis Spiritus gratiae nos lumine illustrant, qui ab ipsa mundi origine, usque ad eius terminum, diversis temporibus ad prophetandum missi, et iuxta aliquid sibi coniuncti sunt, et iuxta aliquid disiuncti? Stellae enim Pleiades, sicut supra dictum est, vicinitate sibi coniunctae sunt, et tactu disiunctae. Simul quidem sitae sunt, et tamen lucis suae (1) viritim radios fundunt. (2) Ita omnes sancti aliis atque aliis ad praedicandum temporibus apparentes, et disiuncti sunt per visionem suae imaginis, et coniuncti per intentionem mentis. Simul micant, quia unum praedicant: sed non semetispos tangunt, quia in divisis temporibus partiuntur.

69. Quam diversis temporibus Abel, Isaias, et Iohannes apparuerut! Divisi quidem fuerunt tempore, sed non praedicatione. Nam Abel Redemptoris nostri passionem significans, agnum in sacrificio obtulit, de cuius passione Isaias ait:

1) Sic legendum ex MSS. Corb. Germ. et aliis, non *variatim*. *Viritim* hic opponitur particulae, *simul*, supra. Vet. ed. Paris. et Basil. habent, *mixtim*, sed corrupte. Tertius Bessar. *variatim*.

2) Laud. *ita sancti homines*.

Sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. » (1) De quo Iohannes quoque ait: « Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. » (2) Ecce divisis quidem temporibus missi, et tamen concorditer de Redemptoris nostri innocentia sentientes, eumdem agnum Iohannes ostendendo, Isaias praevidendo, Abel offerendo locutus est: et quem Iohannes in ostensione, quem Isaias in locutione, hunc Abel significando in manibus tenuit.

70. Quia igitur quomodo Pleiades stellae de humanitate Redemptoris sibi concinant, diximus: nunc quomodo in ostendenda unitate Trinitatis concorditer luceant demonstremus. Diversis quippe temporibus huic mundo David, Isaias, et Paulus apparuit; sed tamen nullus eorum alteri diversum sensit: quia etsi semetipsos non noverant facie, unum tamen didicerant ex divina cognitione. David quippe ut auctorem omnium (3) Deum in Trinitate ostenderet, dixit: « Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. » (4) Ac ne tertio Deum nominans, tres Deos dixisse putaretur, illico unitatem eiusdem Trinitatis insinuans, addidit: « Et metuant eum omnes fines terrae. » (5) Qui enim non eos, sed eum subdidit, unum tria quae dixerat intimavit. Isaias quoque cum laudem de unitate Trinitatis aperiret, Seraphim voces exprimens ait: « Sanctus, sanctus, sanctus: » (6) ac ne tertio sanctum nominans, (7) unitatem divinae substantiae

1) Isai. 53. 7.
2) Iohan. 1. 29.
3) Ebroic. aliique Norm. Laudun. et Corb. Germ. *Deum Trinitatem ostenderet.*
4) Psal. 66. 8.
5) Ibidem.
6) Isai. 6. 3.
7) Turon. *tres deos dixisse putaretur, illico unitatem divinae substantiae adiunxit.*

scindere videretur, adiunxit: « Dominus Deus Sabaoth. » Quia ergo non domini dii, sed Dominus Deus addidit, unum exsistere quod tertio sanctum vocaverat, indicavit. Paulus quoque ut operationem sanctae Trinitatis ostenderet, ait: « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. » (1) Atque ut unitatem eiusdem Trinitatis intimaret, protinus addidit: « Ipsi gloria in secula seculorum, amen. » (2) Qui igitur non ipsis, sed *ipsi* subdidit, unum (3) naturaliter, tria secundum personas innotuit, quod superius tertio idipsum dixit. Quasi ergo et uno in loco Pleiades sitae sunt, quia de Deo concorditer sentiunt; et tamen semetipsas non tangunt: quia, sicut dictum est, per huius mundi tempora diversa partiuntur.

71. Quod bene ac breviter Ezechiel propheta describit, qui cum diversi generis animalia videre se diceret, adiunxit: « Junctaeque erant pennae eorum alterius ad alterum. » (4) Pennae quippe animalium alterius ad alterum iunctae sunt; quia etsi dissimilia sunt quae agunt, uno tamen eodemque sensu sibi sanctorum voces virtutesque sociantur. Et quamvis alius rationabiliter cuncta agendo sit homo, alius in passionibus fortis adversa mundi non timendo sit leo, alius per abstinentiam semetipsum vivam hostiam offerendo sit vitulus, alius se in alta (5) rapiendo contemplationis volatu sit aquila: pennis se tamen dum volant, tangunt, quia confessione vocum, et virtutum sibi u-

1) Rom. 11. 36.

2) Ibidem.

3) Id est, *secundum naturam*, et opponitur alteri membro *secundum personas*.

4) Ezech. 1. 9.

5) Laud. *sapiendo*.

nanimitate iunguntur. Quod quia solius divinae virtutis est, et disiunctis temporibus missos in fidei prædicatione coniungere, et dissimilibus virtutibus præditos fulgore intentionis unire, recte dicitur: « Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades ? » Ac si dicat, ut ego, qui unus omnia impleo, atque in unitatis sensu electorum mentes implendo coniungo.

72. In Arcturo autem, qui per gyrum suum nocturna spatia non occasurus illustrat, nequaquam particulatim edita vita sanctorum, sed tota simul Ecclesia designatur; quæ fatigationes quidem patitur, nec tamen ad defectum proprii status inclinatur; gyrum laborum tolerat , sed ad occasum cum temporibus non festinat. Neque enim ad ima poli Arcturus cum nocturno tempore ducitur, sed dum ipse volvitur, nox finitur: quia nimirum dum sancta Ecclesia innumeris tribulationibus quatitur, præsentis vitæ umbra terminatur; eaque stante nox praeterit, quia illa in sua incolumitate perdurante, mortalitatis huius vita percurrit . Est in Arcturo quod consideratius possimus intueri. In septem quippe stellis volvitur, et modo quidem tres ad summa elevat, atque ad ima quatuor inclinat, modo quatuor superius erigit, et tres inferius premit. Sancta quoque Ecclesia cum modo infidelibus Trinitatis notitiam, modo autem fidelibus virtutes quatuor, id est prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam praedicat, quasi rotatu prædicationis status sui speciem quodammodo immutat. Nam cum quibusdam de operibus suis gloriantibus confidentiam proprii laboris evacuat, et fidem Trinitatis exaltat, quid aliud facit, nisi tres stellas Arcturus elevat, quatuor inclinat? Et dum quosdam bona opera non habentes de sola fide praesumere prohibet, sed operari enixius quae praecepta sunt iubet,

quid aliud Arcturus facit, nisi quatuor stellas erigit, tres deponit? Videamus quomodo tres elevet, quatuor deponat. Ecce per Paulum contra fidem de opere superbientibus dicitur: « Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad iustitiam. » (1) Videamus quomodo quatuor elevet, tres deponat. Ecce per Iacobum [2] de fide contra opera superbientibus dicitur: « Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est. » (3) Arcturus itaque volvitur: quia sancta Ecclesia iuxta auditorum suorum mentes in diverso latere praedicationis arte versatur. Arcturus volvitur: quia haec in noctis huius tribulationibus rotatur. Sed hunc Arcturi gyrum quandoque Dominus dissipat: quia labores Ecclesiae ad requiem permutat. Tunc et Pleiades iungit, cum gyrum Arcturi destruit: quia tunc nimirum sancti omnes etiam visionis sibi specie copulantur, quando in fine mundi sancta Ecclesia ab his, quos nunc sustinet, laboribus solvitur. Dicat ergo: « Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? » Subaudis, ut ego, qui tunc sanctorum vitam etiam per speciem (4) unio, cum gyrum universalis Ecclesiae corporaliter solvo. Et quis hominum solius divinae hoc esse virtutis ignorat? Sed ut cognoscat homo quid ipse sit, memoretur assidue quid solus Dominus possit.

1) Rom. 4. 2.

2) Corrupte Gilot. Vatic. Gussanv. et alii edit. etiam antiq. *de fide sine opere*. Nam Anglic. Norm. Turon. Vindoc. Corb. Germ. aliique MSS. habent, *de fide contra opera*.

3) Iacob. 2. 26.

4) Laud. *munio*.

73. Habemus adhuc quod de stellis Pleiadibus atque Arcturo aliud sentiamus. (1) Pleiades quippe ab Oriente, Arcturus vero ex parte aquilonis surgit. (2) Quocumque autem se per gyrum suum Arcturus verterit, Pleiades ostendit: et cum lux diei iam vicina efficitur, stellarum eius ordo (3) distenditur. Potest igitur per Arcturum, qui a plaga frigoris nascitur, Lex; per Pleiades vero quae, ab Oriente surgunt, Testamenti novi gratia designari. Quasi enim ab Aquilone Lex venerat, quae tanta subditos rigiditatis asperitate terrebat. Nam dum pro culpis suis alios præciperet lapidibus obrui, alios gladii morte mulctari, plaga torpens, et velut a sole caritatis aliena, praeceptorum suorum semina plus premebat ex frigore, quam ex calore nutriebat. Cuius oppressionis pondus Petrus horruerat, cum dicebat: « Quid tentatis Deum imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? » (4) Nec mirum quod per acturi septem stellas Testamentus vetus exprimitur, quia et veneratione legis dies septimus extitit (5) venerabilis, et per hebdomadam integram constituti sacrificii vota tendebantur. Pleiades vero quae ipsae quoque, sicut superius diximus, septem sunt, Testamenti novi gratiam tanto apertius indicant, quanto

1) Ita Corb. Germ. Vindoc. Laud. Ebroic. aliisque Norman. necnon plerique editi. Corrupte vero in Gussanvil. legitur, *Pleiadibus.*

2) Al *quaqua autem*, ut habes in Corb. Germ. Vindoc. Ebroic. aliisque Norm.

3] Laud. *ostenditur.*

4) Act. 15. 10.

5) Abest *venerabilis* a MSS. Corb. German. Laudun. Pratell. aliisque Norm.

cuncti liquido cernimus, (1) quod per illam fideles suos Spiritus sanctus semptiformis muneris lumine illustrat. Quaqua igitur se Arcturus vertit, Pleiades ostendit: quia per omne quod Testamentum vetus loquitur, Testamenti novi opera nunciantur. Sub textu enim litterae, tegit mysterium prophetiae. Et quasi inclinat se Arcturus et demonstrat: quia dum ad spiritalem intellectum flectitur, significata per illud lux gratiae septiformis aperitur. Et propinquante diei luce, stellarum eius ordo (2) distenditur: quia postquam (3) per semetipsam nobis Veritas innotuit, ab obsequiis carnalibus litterae praecepta laxavit.

74. Redemptor autem noster in carne veniens, Pleiades iunxit; quia operationes septiformis Spiritus simul in se (4) et cunctas, et manentes habuit. De quo per Isaiam dicitur: « Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, (5) et replebit eum spiritus timoris Domini. » (6) De quo Zacharias ait: « Super lapidem unum septem oculi sunt. » (7) Atque iterum: « Et in candelabro aureo lucernae septem. » (8) Nullus vero hominum operationes sancti Spiritus simul omnes habuit, nisi solus Mediator Dei et hominum, cuius est idem Spiri-

1) Idem cod. *quod per illud*, nimirum *testamentum.*
2) Laud. *ostenditur.*
3) Vindoc. *post semetipsam.*
4) Longip. *et coniunctas innotuit et manentes habuit.*
5) Laud. *et replevit.*
6) Isai. 11. 1.
7) Zac. 3. 9
8) Ibid. 4. 2.

tus, qui de Patre ante secula procedit. Bene ergo dicitur: « Super Lapidem unum septem oculi sunt. » Huic enim lapidi septem oculos habere, est simul omnem virtutem Spiritus septiformis gratiae in operatione retinere. Alius namque prophetiam, alius scientiam, alius virtutes, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem sancti Spiritus accipit: ad habenda vero cuncta eiusdem Spiritus munera nemo pertingit. At vero conditor noster infirma nostra suscipiens, quia per divinitatis suae potentiam simul se habere omnes sancti Spiritus virtutes edocuit, micantes proculdubio Pleiades iunxit. Dum vero Pleiades iungit, Arcturi gyrum dissipat: quia dum semetipsum factum hominem habere cunctas sancti Spiritus operationes innotuit, in Testamento veteri litterae laborem solvit, ut fidelis quisque iam cum libertate spiritus illud intelligat, cui prius in formidine inter tot discrimina serviebat. Audiat itaque beatus Iob: « Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades? » Ac si aperte diceretur: Habere quidem lumina quarumdam virtutum potes, sed numquid exercere simul omnes operationes sancti Spiritus sufficis? Me ergo coniungentem Pleiades in cunctis virtutibus contemplare, et tu de paucis ab elatione compesce. Audi quod dicitur: « Aut gyrum Arcturi poteris dissipare? » Ac si aperte diceretur: Et si ipse iam quae recta sunt sentis, numquid virtute tua etiam in alienis cordibus laborem grossioris intelligentiae destruis? Me itaque considera, qui carnalium stulta corrigo, dum me per carnis stultitiam manifesto; ut tanto magis haec, quae putas virtutum tuarum fortia, humilies, quanto nec vestigia meae infirmitatis apprehendis. Quia vero in ipso Dominicae incarnationis mysterio aliis lux veritatis ostenditur, aliorum vero per scandalum corda tenebrantur, recte subiungitur:

CAPUT XXXII.

Christus verus lucifer, maxime in resurrectione: vesper autem Antichristus.

Numquid (1) producis luciferum in tempore suo, et vesperum super filios terrae consurgere facis?

75. Pater quippe in tempore suo luciferum produxit, quia sicut scriptum est: « Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant, redimeret. » (2) Qui natus ex virgine velut lucifer inter tenebras nostrae noctis apparuit: quia fugata obscuritate peccati, aeternum nobis mane nuntiavit. Luciferum vero se innotuit: quia diluculo ex morte surrexit, et fulgore sui luminis mortalitatis nostrae tetram caliginem pressit. Cui bene per Iohannem dicitur: « Stella splendida et matutina. » (3) Vivus quippe apparens post mortem, matutina nobis stella factus est: quia dum in semetipso exemplum nobis resurrectionis praebuit, quae lux sequatur indicavit. Vesperum vero super terrae filios Dominus consurgere facit; quia infidelibus Iudaeorum cordibus dominari Antichristum, eorum merito exigente, permittit. Qui idcirco a Domino huic vesperi iuste subduntur; quia ipsi sponte sua

1) Laudun. *produces .... consurgere facies*
2) Gal. 4. 4.
3) Ap. 22. 16

filii terrae esse voluerunt. Terrena quippe et non cœlestia requirentes, (1) a perspicienda luciferi nostri claritate excaecati sunt; et dum praeesse sibi vesperum expetunt, subsequentis damnationis aeterna nocte merguntur. Hinc in Evangelio Dominus dicit: « Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me: alius veniet in nomine suo, et ipsum recipietis. » (2) Hinc Paulus ait: « Eo quod caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo (3) mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. » (4) Nequaquam ergo super eos vesper consurgeret, si cœli filii esse voluissent. Sed dum visibilia appetunt, amisso cordis lumine, sub noctis duce tenebrescunt.

76. Quod tamen si moraliter discutimus, quomodo quotidie agatur invenimus: quia nimirum et electis lucifer oritur, et reprobis Deo permittente vesper dominatur. Unus enim atque idem sermo Dei est in ore praedicantis. Quem dum isti gaudendo, illi vero invidendo audiunt, claritatem sibi luciferi in vesperi tenebras vertunt. Dum isti humiliter vocem sanctae praedicationis accipiunt, quasi ad stellae lucem oculos cordis aperiunt: dum vero illi bene dicenti invident, et non salutis causam, sed elationis gloriam quærunt, prorumpente iniquitatis suae vespere in somnum mortis oculos claudunt. Per occultum ergo iudicium is qui electis est lucifer, reprobis auditoribus fit vesper: quia exhortatione sancta (5) qua boni ad vitam redeunt, pravi de-

1) Laud. *ad perspiciendam. . . . . claritatem.*
2) Iohan. 5. 43.
3) Idem codex Laud. *mittit.*
4) 2. Thess. 2. 10.
5) Vindoc. Ebroic. et al. Normn. *quam boni ad vitam audiunt.*

terius in culpa moriuntur. Unde bene per Paulum dicitur: « Christi bonus odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitae in vitam. » (1) Verbum itaque suum auditoribus esse luciferum simul et vesperum vidit, per quod et alios ab iniquitate suscitari, et econtra alios sopiri in iniquitate conspexit. Quod quia occultis Dei iudiciis agitur, quae in hac vita ab hominibus comprehendi non possunt, recte illic subdidit: « Et ad hæc quis tam idoneus? » (2) Ac si diceret: Idonei quidem sumus ad haec consideranda (3) quia fiunt, sed idonei non sumus ad hæc investiganda cur fiant. Unde hic quoque Dominus, quia aliis produci luciferum, aliis vero consurgere vesperum dixerat, ne perscrutari homo occulta Dei iudicia audeat, illico subiungit:

PAPUT XXXII

Iudiciorum et predestinationis Dei causas nemo scrutetur.

Numquid nosti ordinem coeli, et pones rationem eius in terra?

77. Ordinem cœli nosse, est supernarum dispositionum

1) 2. Cor. 2. 15.

2] Ibid. 16.

3) In Gilot. Vatic. Gussanvil. ed. etc. legitur *quae fiunt*, Melius *quia fiunt*, ut habent MSS. Corb. Germ. Anglic. Norm. Laud. et alii, ac vetus. ed. Paris. 1495. ut de ceteris sileamus.

occultas praedestinationes videre. Rationem vero eius in terra ponere, est ante humana corda talium secretorum causas aperire. Rationem videlicet cœli in terra ponere, est supernorum iudiciorum mysteria vel considerando discutere, vel loquendo manifestare. Quod utique facere in hac vita positus nullus potest. Ut enim a parvis ad maiora veniamus, quis intelligebat (1) quae esse ratio secretorum potest, quod saepe vir iustus a iudicio non solum non vindicatus, sed etiam punitus redeat, et iniquus eius adversarius non solum non punitus, sed etiam victor abscedat? Quis intelligat cur vivit alius insidians mortibus proximorum, et moritur alius, qui profuturus esset vitae multorum? Alius culmen potestatis assequitur, qui non nisi lædere studet: alius tantummodo læsos defendere concupiscit, et tamen ipse oppressus iacet. Alius vacare appetit, et innumeris negotiis implicatur: alius negotiis implicari desiderat, et coactus vacat. Alius male inchoans, usque ad vitae suae terminum ad peiora protrahitur: alius bene incipiens, per longitudinem temporum proficit ad augmenta meritorum. At contra, alius male vivens diu reservatur, ut se corrigat: alius vero bene quidem videtur vivere, sed in hac vita eo usque durat, (2) quoad in perversa prorumpat. Alius in errore infidelitatis natus, in errore deficit: (3) alius in catholicae fidei rectitudine genitus, in catholicae fidei rectitudine consummatur. Econtra vero

1) Editi, *qu.e esse secretorum subtilitas potest.* Aliam lectionem praetulimus quae est MSS. Corb. Germ. Norm.Laud. Vindoc. annotaturque a Gussanv.

2) Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. *quo ad perversa prorumpat.* Laud. *quod ad perversa prorumpat.*

3) Multa hic omissa in edit. Gussanvil. supplevimus ex MSS. Corb. Germ. Norman. etc. nec non ex al. edit. Attamen veteres Paris. 1488. et 1495. habent tantum ut Gussanv. *alius in catholicae fidei rectitudine consummatur.* Quae deerant suppeditavit etiam edit. Paris. 1518. Nostra lectio melius respondet alteri membro: *alius in errore infidelitatis natus, in errore deficit.*

alius catholicae matris ventre editus, iuxta vitae terminum erroris voragine devoratur: alius autem vitam suam in catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia cum lacte matris auserat virus erroris. Alius celsitudinem (1) bene vivendi appetere et vult, et valet: alius nec vult, nec valet. Alius vult, et non valet; alius valet, et non vult. Quis ergo ista iudiciorum coelestium secreta discutiat? (2) Quis intelligat secretam lancem aequitatis occultae? Ad cognoscendos quippe (3) istos iudiciorum secretorum sinus nullus ascendit. Dicatur ergo homini, ut se nescire cognoscat: nescientem vero se cognoscat ut timeat: timeat ut humilietur; humilietur ne praesumat in se: non praesumat in se, ut conditoris sui auxilium requirat: et qui in se fidens mortuus est, auctoris sui adiutorium appetens vivat. Audiat itaque vir iustus iam quidem se sciens, sed adhuc quae supra se sunt nesciens: « Numquid nosti ordinem cœli et pones rationes eius in terra? » id est, numquid occultos ordines iudiciorum cœlestium comprehendis, aut aperire humanis auribus sufficis? Beatus igitur Iob de iudiciorum incomprehensibilium investigatione requiritur, ac si ei aperte diceretur: Cuncta, quae pateris, tanto tolerare patientius debes, quanto secretorum cœlestium ignarus, cur haec pateris nescis.

1) Vindoc. Pratel. et alii, *bene vivendo.*

2) In edit. *quis intelligat discretam.* MSS. Anglic. et nostri habent, *secretum.*

3) Turon. et Laud. *iustos.*

LIBER TRIGESIMUS.

Expositionem octo versuum ultimorum Capitis XXXVIII et totidem Capitis XXXIX. complectitur. Ubi de Evangelii praedicatione praesertim plurima pie ac erudite S. Doctor edisserit.

BEatus Iob talia utrumne fecerit Domino interrogante, requiritur, qualia utique facere non potest homo: ut dum se ista facere non posse deprehendit, ad eum refugiat, quem solum talia quia facere possit intelligit, atque ante oculos iudicis sui magis potens appareat, si sua verius infirma cognoscat. Quod ergo mire a Domino fieri non ignoratur, de eo divina Iob voce requiritur; diciturque ei:

CAPUT I.

In nebula verbum Dei spargitur, dum infidelibus annuntiatur.

Numqnid elevabis in nebula vocem tuam, et impetus aquarum operiet te?

2. Vocem quippe suam in nebula Dominus elevat, quando per prædicatorum suorum linguas (1) ad caliginosa corda infidelium exhortationem format: eumque aquarum impetus operit, dum bene agentia membra eius, turba resistentium populorum premit. Hinc est enim quod scriptum est: « Factum est verbum Domini ad Ieremiam dicens: Sta in atrio domus Domini, (2) loquens ad omnes civitates Iuda, de quibus veniunt, ut adorent in domo Domini, universos sermones quos mandavi tibi. » (3) Et paulo post: « Et audierunt sacerdotes et prophetae et omnis populus Ieremiam loquentem verba haec in domo Domini. Cumque complevisset Ieremias loquens, apprehenderunt eum sacerdotes et prophetae et omnis populus, dicens: Morte moriatur, quare prophetavit in nomine Domini? » (4) Ecce in nebula Dominus vocem levavit, quia obscuras mentes superbientium directo Propheta corripuit. Ecce aquarum impetus eum protinus operuit; quia ab insurgentibus populis, et causa suae correptionis instigatis, ipse in Ieremia cuncta pertulit, qui correptionis verba mandavit. Per semetipsum quoque Dominus in nebula vocem levavit, quando præsentem se etiam assumpto corpore exhibens, multa suis persecutoribus, (5) sed figuris ænigmatum velata prædicavit. (6) In nebula

1) MSS. Val-cl. trigesimum librum moral. reliquosque continens, *ad caligosa corda*: sic etiam habet Corb. Germ.

2) Corb. Germ. Vindoc. Pratel. aliique Norm. Val-cl. et alter Laud. qui priori deficiente, nobis suppeditat reliquos moral. libros, *et loqueris*. Concinit huic lectioni tertius Bessar.

3) Ierem. 26. 2.

4) Ibid. 7.

5) In tertio Bessar. deest *sed*.

6) Pratel. *in nebula autem*.

vocem levavit, quia veritatem suam non secuturis infidelibus quasi per caliginem sonuit. Unde et bene in libris Regum scriptum est: « Nebula implevit domum Domini, et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam. » Exigentibus enim meritis, dum superbi Iudæorum pontifices divina mysteria per parabolas audiunt, sacerdotes in domo Domini quasi propter nebulam ministrare nequiverunt. Qui et in Testamento veteri dum sensus mysticos litteræ velamine coopertos inter obscuras allegoriarum caligines investigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium propter nebulam perdiderunt. Quibus et (1) nunc in nebula doctrinae suæ vocem Dominus protulit, cum de se etiam aperta narravit. Quid est enim apertius, quam: « Ego et Pater unum sumus? » (2) Quid apertius dicere, quam: « Antequam Abraham fieret, ego sum? » (3) Sed quia auditorum mentes infidelitatis caligo repleverat, quasi emissum solis radium nebula interiacens abscondebat.

3. Ad hanc namque elevationem vocis eum protinus aquarum impetus operuit, quia contra illum mox sæviens populorum turba surrexit. Scriptum quippe est: « Propterea ergo quærebant eum Iudaei (4) interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. » (5) De hoc aquarum impetu per Prophetam clamat: (6) « Circumdederunt sicut aqua tota

1) Tertius Bessar. *tunc.*
2) Iohan. 10. 30.
3) Ioha. 8. 58.
4] Pratel. *occidere.* Ita et tertius Bessar.
5) Iohan. 5. 18.
6) Textum hunc mancum ac mutilum in Gilot. Vatic. Gussanv. sed integrum repertum in MSS. Anglic. et nostris perfecimus. Nempe in praedictis edit. tantum legitur, *circumdederunt me simul.*

die, circumdederunt me simul. » (1) Et rursum: « Salvum me fac Deus, (2) quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. » (3) Quas profecto aquas in semetipso ante mortem, in suis autem et post ascensionem pertulit. Hinc est enim quod et de superioribus clamat: « Saule, Saule, quid me persequeris? » (4) Ecce iam cœlum conscenderat, et tamen adhuc eum Saulus aquarum (5) infidelium impetu persequens, et tumidior ceteris unda tangebat. Ipse quippe est qui per bonos recta loquitur, ipse qui in bonorum passione laceratur. Ut ergo mirifica Dominus caritatis unitate monstraret, se esse qui indignis auditoribus per sanctorum suorum ora prædicat, ait: « Nunquid elevabis in nebula vocem tuam? » Ut vero ostenderet se esse qui in sanctis suis omnia adversa pateretur, subdidit: « Et impetus aquarum operiet te? » subaudis, ut me, quem (6) iniqui omnes neque per prædicantes sanctos loquentem intelligunt, neque per morientes patientem vident. Narrat ergo Dominus quod ab hominibus patitur, ut dolor afflicti hominis mitigetur, ac si illi aperte dicat: Mea subtiliter pensa, et tua æquanimiter tempera. Multo enim minus est te vulnera, quam me humana tolerare.

4. Adhuc tamen verba hæc subtilius perscrutari possumus, si inter dona cœlestia nostra solicite corda pensamus. Iam quidem (7) fideles sumus, iam quæ audimus, superna

1] Ps. 87. 18.
2) Val-cl. *quoniam introierunt.*
3) Psal. 68. 2.
4) Act. 9. 4.
5) Deest *infidelium,* in Prat. At in tertio Bessar. deest *impetu* qui mox habet *praedicaret.*
6] Vindoc. Ebroic. et alii Norm. *iniqui homines.*
7] Vindoc. Pratel. Utic. *fide fideles sumus.*

credimus, iam quæ credimus, amamus. Sed dum quibusdam supervacuis curis premimur, obducta confusione caligamus; et cum nobis etiam talibus mira quædam Dominus de se sentienda insinuat, quasi in nebula vocem levat. Dum (1) caliginosis nostris mentibus semetipsum loquitur, velut in nebula is qui non cernitur, auditur. Summa sunt namque quæ de illo cognoscimus, sed tamen adhuc eum in secreta inspiratione quia instruimur, non videmus. Qui igitur cordibus nostris præbet quidem locutionem, sed occultat speciem, velut in nebula format vocem. Sed ecce iam verba Dei intrinsecus (2) semetipsum loquentis audimus, iamque amori eius qua continuatione, quo studio inhærere debeamus agnoscimus, et tamen ab internæ considerationis culmine ad consueta nostra ex ipsa mortalitatis huius mutabilitate relabimur, (3) et imminentium peccatorum male sedula importunitate tentamur. Cum ergo cæcis nostris mentibus subtilia de semetipso insinuat, in nebula vocem levat.

5. Cum vero tentatione vitiorum ipse de Deo noster intellectus (4) opprimitur, quasi aquarum impetu in voce sua Deus operitur. Tot enim super illum aquas mittimus, (5)

1) Corb. Germ. Val-cl. et Laud. *dum caligosis.* Iidem praeterea cum Vindoc. Pratel. et al. Norm. habent, *mentibus semetipsum loquitur*, expuncta particula *per*, quae est in vulgatis aliis hic et paulo infra.

2) Editi, *per semetipsum.* Non admittunt *per*, MSS. Vindoc. Corb. Germ. Laud. Val-cl. et alii superius laudati.

3] Edit. Basil. 1514. Paris. 1518. et 1571. Vaticana, Gussanvill. *et imminentium peccatorum mole sedula import.* Hallucinationem correximus ex MSS. Anglic. Norman. Corb. Germ. Laud. etc. nec non ex vet. edit. Paris. 1495. Attamen tertius Bessar. *mole* habet; quod si diis placet nec admodum poenitendum.

4) Vindoc. Pratel. Utic. *supprimitur*,

5] Corb. Germ. Turon. Norm. Laud. Va-lcl. Longip. ita habent, non, *post inseparationem*, ut legitur in edit. recent. corruptissime.

quot post inspirationem eius gratiæ, cogitationes illicitas in corde versamus. Nec tamen nos (1) vel oppressos deserit: nam illico ad mentem redit, tantationum nebulas discutit, imbrem compunctionis infundit, et subtilis intelligentiae solem reducit; atque sic ostendit quantum nos diligit, qui nos nec cum respuitur relinquit: ut saltem sic erudita humana conscientia ad se tentationes erubescat admittere, quam Redemptor suus et vagantem non cessat amare. Hoc in nobis per semetipsum tolerat, hoc ab infidelibus per suos quotidie prædicatores portat. (2) Eius enim donum suborta in nobis tentatione repellitur, et tamen ab infundendo intrinsecus munere nequaquam nostra infirmitate revocatur. Eius publice verba respuuntur, et tamen ab eroganda gratiæ largitate nulla infidelium iniquitate compescitur. Nam cum pravi homines prædicamenta despiciunt, adiungit etiam miracula, quæ venerentur. Unde post editam vocem, post inundantium aquarum impetum, apte subiungitur:

CAPUT II.

A Deo exeunt sancti prædicatores et ad eum reverturtur, miracula quibus coruscant, illi soli tribuendo.

Numquid (3) mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus?

1) Val-cl. *vel oppressus,* scilicet Deus, qui superius dicitur, *opertus.* Legitur tamen in aliis MSS. *vel oppressos.* Corb. Germ. habet utr. lect.

2) Vindoc. *Ecce eius donum.*

3) Turon. et Corb. Germ. *mittis,* quod etiam legitur in nonnullis edit.

6. Fulgura quippe ex nubibus exeunt, (1) sicut mira opera ex sanctis praedicatoribus ostenduntur. Qui ut sæpe diximus, idcirco nubes vocari solent, quia et coruscant miraculis, et verbis pluunt. (2) Et quia humana corda, postquam per praedicationem mota non fuerint, istis miraculorum fulgoribus conturbantur, Propheta attestante didicimus, qui ait: « Fulgura multiplicabis, et conturbabis eos. » [2] Ac si diceret: Dum verba praedicationis tuae audiunt, per praedicantium miracula conturbantur. Unde alias scriptum est: « In lumine iacula tua ibunt, in splendore (3) fulgoris armorum tuorum. » (4) Iacula Dei in lumine ire, est verba eius aperta veritate resonare. Sed quia saepe homines verba vitae etiam intellecta despiciunt, adiunguntur etiam miracula. Unde illic subdidit: « In splendore fulgoris armorum tuorum. » Fulgor quippe armorum, est claritas miraculorum. Armis namque nos tuemur, iaculis adversa destruimus. Arma ergo cum iaculis, sunt miracula cum praedicamentis. Sancti enim prædicatores verbis suis quasi quibusdam iaculis adversarios feriunt: armis vero, id est miraculis, semetipsos tuentur: ut et quantum sint audiendi, sonent per impetum iaculorum, et quantum sint reverendi, clarescant per arma miraculorum. Dicitur ergo ad beatum Iob: « Numquid mittes fulgura et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus? » subaudis, ut mihi. Vadunt enim fulgura, cum praedicatores miraculis coruscant, et superna reverentia auditorum corda transfigunt. Revertentia vero dicunt,

1) Ita Turon. Corb. Germ. plerique Norm. Laud. Val-cl. et vet. vulgati; a quibus deficientes recent. habent, *cum mira.*

2) Ps. 17. 15.

3) Laud. et Val-cl. *vulgaris*; et ita infra. — 4] Habac. 3. 11.

Adsumus, cum non sibi, sed Dei viribus tribuunt, quidquid se fortiter egisse cognoscunt. (1) Quid est ergo Deo dicere, Adsumus? Quoddam namque in hoc verbo obsequium declaratur. Revertentes itaque prædicatores sanctos dicere est, adsumus, illi laudem tribuere gratiae, a quo se accepisse sentiunt victoriam pugnae; ne sibi tribuant quod operantur. Et ire quidem fulgura operando possunt, sed reverti superbiendo non possunt.

7. Videamus itaque fulgur vadens; claudo cuidam ait Petrus: « Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa eius manu dextera allevavit eum, et protinus consolidatæ sunt bases eius et plantae, et exsiliens stetit, et ambulabat. » (2) Sed cum de hoc facto Iudaeorum fuisset turba commota, (3) videamus nunc fulgur rediens, quod ait: « Viri Israëlitæ, quid admiramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Iesum. » (4) Et paulo post: « Cuius nos testes sumus, et in fide nominis eius hunc, (5) quem vidistis et nostis, confirmavit nomen eius, et fides quæ per eum est, (6) dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium (7) vestrum. » Ivit ergo fulgur, cum Petrus miraculum fecit; rediit, cum

1) Pratel. *quid est enim.*
2) Act. 3. 6.
3) Corb. Germ. Pr. et Utic. *Videamus nunc fulgur rediens. Ait:* Viri.
4) Ibid. 12.
5) Vindoc. et pler. Norm. *quem videtis.*
6) Vindoc. *dedit illi integram.*
7) Laud. *nostrum.*

non sibi tribuit, sed auctori quod fecit. Vadunt fulgura, cum praedicatores sancti mira opera ostendunt; sed revertendo dicunt, Adsumus, cum in eo quod faciunt, ad potentiam auctoris recurrunt.

8. Quod tamen intelligi et aliter potest. Fulgura etenim, sicut superius dictum est, sancti viri mittuntur et eunt, cum a secreto contemplationis ad publicum operationis exeunt. Mittuntur et vadunt, cum ex abscondito speculationis intimae in activae vitae latitudinem diffunduntur. Sed revertentes dicunt Deo, Adsumus, quia post opera exteriora quae peragunt, semper ad sinum contemplationis recurrunt: ut illic ardoris sui flammam reficiant, et quasi ex tactu supernæ claritatis ignescant. Citius enim (1) inter ipsa licet bona, exteriora opera frigescerent, nisi intentione solicita ad contemplationis ignem incessanter redirent. Unde bene per Salomonem dicitur: « Ad locum, de quo exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant. » (2) Ipsi quippe illic flumina, qui hic fulgura sunt vocati. (3) Quia enim corda audientium rigant, flumina: quia vero accendunt, fulgura memorantur. De quibus alias scriptum est: « Elevaverunt flumina Domine; elevaverunt flumina (4) voces suas. » (5) Et rursum: « Illuxerunt fulgura eius orbi terrae. » (6) Ad locum ergo de quo exeunt, flumina revertuntur: quia sancti viri etsi a conspectu creatoris sui, cuius clarita-

1] Corb. Germ. Laud. Val-cl. pler. Norm. *in ipsa.*

2) Eccl. 1. 7.

3) Sic MSS. omnes. At editi: *quia enim, ... rigant flumina dicuntur: quia vero accendunt fulgura vocantur.*

4] Al. *vocem suam,* ut leg. in Laud. et Val-cl.

5) Psal. 92. 3.

6) Psal. 96. 4.

tem mente conspicere conantur, foras propter nos ad activae vitae ministerium veniunt, incessanter tamen ad sanctum contemplationis studium recurrunt, et si in praedicatione sua exterius nostris auribus per corporalia verba se fundunt, mente tamen tacita ad considerandum semper ipsum fontem luminis revertuntur. De quibus et bene dicitur: « Ut iterum fluant. » Nisi enim ad contemplandum Deum solicita semper mente recurrerent, nimirum (1) interna siccitas etiam exteriora praedicationis eorum verba siccaret. Sed dum videre Deum indesinenter sitiunt, quasi decursura foras flumina intus semper oriuntur, quatenus illic amando sumant, unde ad nos praedicando defluant. Dicatur igitur recte: « Numquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus? » Subaudis, ut ego, qui praedicatores meos cum voluero, post contemplationis gratiam ad activae vitae ministerium compono: quos tamen semper a bonis exterioribus ad internum culmen contemplationis revoco, ut modo iussi ad exercenda opera exeant, modo revocati ad speculationis studium apud me familiarius vivant. Revertentes itaque dicunt, Adsumus, quia quamvis per exteriora acta parum quid contemplationi deesse videantur, per ardorem tamen desiderii, quem in mente sua continue accendunt, obsequentes Deo suam praesentiam ostendunt. Adsumus namque dicere, est praesentes se amando monstrare. Sequitur:

CAPUT III.

Praedicatoribus per gallum diem cantu praenuntiantem figuratis, data a Deo intelligentia.

1] Mendose in Corb. Germ. et in omnibus edit. quos consuluimus legitur, *interna cæcitas*. Currupto huic loco medelam attulimus ex MSS. Ebroic. et aliis Norman. Tertius tamen Bessar. *cæcitas* habet ut edit.

Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?

9. Qui (1) hoc loco alii, galli nomine designantur, nisi modo alio repetiti iidem praedicatores sancti, qui inter tenebras vitae praesentis student venturam lucem praedicando, quasi cantando, nuntiare? Dicunt enim: « Nox praecessit, dies autem appropinquavit. » Qui vocibus suis (2) somnum nostri torporis excutiunt, clamantes: « Hora est iam nos de somno surgere. » (3) Et rursum: « Evigilate iusti, nolite peccare. » (4) De hoc gallo rursum scriptum est: « Tria sunt quae bene gradiuntur, et quartum quod feliciter incedit: leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum; gallus succinctus lumbos: et aries, nec est rex qui resistat ei. » (5)

Ipse quippe hoc loco leo ponitur, de quo scriptum est: « Vicit leo de tribu Iuda. » (6) Qui fortissimus bestiarum dicitur, quia in illo hoc quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Quia ad nullius pavet occursum. Dicit enim: « Venit princeps mundi huius, et in me non habet quidquam. » (7) Gallus succinctus lumbos, id est praedicatores sancti inter (8) huius noctis tenebras verum mane nuntian-

1) Tertius Bessar. *Quid h. l. aliud.* Mox, *de hoc gallo alias scriptum est.*
2) Vulgatis *somnum ..... exciunt.* Omnes MSS. Anglican. Norman. Turon. Vindoc. Laud. Val-cl. Corb. Germ. Longip. habent, *excutiunt.* Ita etiam vet. edit. Paris. et Basileensis.
3] Rom. 13. 11.
4] 1. Cor. 15. 34.
5) Prov. 30. 29.
6) Apoc. 5. 5.
7) Iohan. 14. 30.
8) Turon. *huius mundi.*

tes. Qui succincti lumbos sunt: quia a membris suis luxuriae fluxa restringunt. In lumbis quippe luxuria est. Unde et eisdem a Domino dicitur: « Sint lumbi vestri praecincti. » (1) *Et aries, nec est rex qui resistat ei.* Quem alium hoc loco arietem accipimus, nisi primum intra Ecclesiam ordinem sacerdotum? De quibus scriptum est: « Afferte Domino filios arietum: » (2) qui per exempla sua gradientem populum, quasi subsequentem ovium gregem trahunt. Quibus spiritaliter recteque viventibus nullus rex sufficit omnino resistere: quia quilibet persecutor obviet intentionem eorum non volet praepedire. Sciunt enim ad eum quem desiderant, et anxie currere, et moriendo pervenire. Ponitur ergo primus leo, secundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Christus, deinde sancti praedicatores Apostoli, et tunc demum spiritales patres Ecclesiarum praepositi, videlicet duces gregum, quia doctores (3) sequentium populorum.

10. Sed haec adhuc melius affirmamus, si eiusdem loci etiam reliqua exponendo subiiciamus. Nam quia post haec et Antichristus apparebit, hoc illic quartum suddidit, dicens: « Et qui stultus apparuit, postquam elevatus est in sublime. Si enim intellexisset, ori imposuisset manum. » (4) Ipse quippe in sublime elevabitur, cum Deum se esse mentietur. Sed elevatus in sublime stultus apparebit, quia in ipsa elevatione sua per adventum veri iudicis deficiet. Quod si intellexisset, ori imposuisset manum; id est, si supplicium suum cum superbire exorsus est, praevidisset, bene aliquan-

1) Luc. 12. 35.
2) Psal. 28. 1.
3) Tertius Bessæ. *sunt.*
4) Prov. 30. 32.

do conditus, (1) in tantae iactationem superbiae non fuisset elatus. De quo nequaquam moveat quod superius dictum est: « Quartum quod incedit feliciter. » (2) Tria quippe incedere bene dixit, et quartum feliciter. Non enim omne quod feliciter, bene: neque in hac vita omne quod bene, feliciter. Nam leo, gallus, et aries bene incedunt, sed non hic feliciter; quia persecutionum bella patiuntur. Quartum vero feliciter, et non bene incedit: quia in fallacia sua Antichristus gradietur, sed iuxta breve tempus vitae praesentis ipsa illi fallacia prosperabitur, sicut de eo sub Antiochi specie per Danielem dictum est: « Robur datum est ei contra iuge sacrificium, propter peccata, et prosternetur veritas in terra, et faciet et prosperabitur. » (3) Quod Salomon ait: *Incedit feliciter*, hoc Daniel dicit: *prosperabitur*. Iuxta hoc itaque testimonium, quod per Salomonem dicitur: « Gallus succinctus lumbos, » (4) apte atiam hoc loco gallum sanctos praedicatores accipimus. Ad se ergo cuncta referens Dominus dicit: « Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam? Ac si diceret: In cor hominis humana sapientis supernae sapientiae gratiam quis infudit? vel ipsis sanctis praedicatoribus quis, nisi ego, (5) intelligentiam dedit, ut sciant quando vel quibus debeant venturum mane nuntiare? Idcirco enim quando, et quid agant sentiunt, quia hoc intrinsecus me revelante cognoscunt. Notandum vero est, quod sapientia divinitus inspirata in visceribus hominis ponitur: quia nimirum quantum ad

1) Norm. et Val-cl. *in tanta iactatione superbiae.*
2) Prov. 29.
3) Ioan. 8. 12.
4) Prov. 30. 31.
5) Val-cl. *intelligentiam dedi.*

electorum numerum spectat, non in solis vocibus, sed etiam in sensibus datur; ut iuxta quod loquitur lingua, vivat conscientia, et lux eius tanto clarius resplendeat in superficie, quanto verius inardescit in corde.

11. Magni autem laboris est hoc quod additur, « Vel quis dedit gallo intelligentiam, » subtiliori adhuc expositione discutere. Intelligentia quippe doctorum tanto esse subtilior debet, quanto se ad penetranda invisibilia exercet, quanto nil materiale discutit, quanto et per vocem corporis loquens, omne quod est corporis transit. Quæ profecto nullatenus summis congrueret, nisi cantanti eam gallo, id est praedicanti doctori, ipse summorum conditor ministraret. Intelligentiam quoque gallus accipit, ut prius nocturni temporis horas discutiat, et tunc demum vocem excitationis emittat: quia videlicet sanctus quisque praedicator in auditoribus suis prius qualitatem vitae considerat; et tunc demum ad erudiendum congruam vocem praedicationis formal. Quasi enim horas noctis discernere, (1) est peccatorum merita diiudicare: quasi horas noctis discernere, est actionum tenebras apta increpationis voce corripere. Gallo itaque intelligentia desuper tribuitur; quia doctori veritatis, virtus discretionis, ut noverit, quibus, quid, quando, vel quomodo inferat, divinitus (2) ministratur.

12. Non enim una eademque cunctis exhortatio convenit, quia nec cunctos par morum qualitas adstringit. (3) Saepe enim aliis officiunt, quae aliis prosunt. Nam et plerumque,

1] Vitiose in Gilot. Vatic. Gussanv. etc. legitur, *est praedicatorum*. Errorem detexerunt MSS. Corb. Germ. Anglic. Norman. Va-cl. nec non vet. edit. Paris. et Basil.

2) Tertius Bessar. *monstratur*. Mox *sæpe autem*.

3) Val-cl. et Corb. Germ. *saepe autem*.

herbae, quæ hæc animalia reficiunt, alia occidunt: et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat: et medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires iungit: et panis qui vitam fortium roborat, parvulorum necat. Pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, ut et ad sua singulis congruat, et tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat. Quid enim sunt intentæ mentes auditorum, nisi quasi quædam in cithara tensiones stratæ chordarum? quas tangendi artifex, ut non sibimetipsis dissimile canticum faciant, dissimiliter pulsat. Et idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia uno quidem plectro, sed non uno impulsu feriuntur. Unde et doctor quisque, ut in una cunctos virtute caritatis ædificet, ex una doctrina, sed non una eademque exhortatione tangere corda audientium debet.

13. Aliter (1) namque viri, aliter admonendae sunt feminæ: aliter iuvenes, aliter senes: aliter inopes, aliter locupletes: aliter læti, aliter tristes: aliter subditi, aliter prælati: aliter servi, aliter domini: aliter huius mundi sapientes, aliter hebetes: aliter impudentes, aliter verecundi: aliter protervi, aliter pusillanimes: aliter impatientes, aliter patientes: aliter benevoli, aliter invidi: aliter simplices, aliter impuri: aliter incolumes, aliter ægri: aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter vivunt, aliter qui sic in iniquitate duruerunt, ut nec per flagella corrigantur: aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes: aliter timidi, aliter audaces: aliter pigri, aliter præcipites: alite mansueti, aliter (2) iracundi: aliter humiles, ali-

1) De his fusissime in Pastoralis Regulae libro, quem iam tunc meditabatur S. Doctor, ut ex sequentibus patet.

2) Pratel. alique Norma. et Val-cl. *aliter iracundi pertinasces, aliter inconstantes aliter qui sua iam etc.* Consonat tertius Bessar. In quo mox etiam: *sed umiliter non loq ... per humilitate for.*

ter elati; aliter pertinaces, aliter inconstantes: aliter gulae dediti, aliter abstinentes: aliter qui sua misericorditer tribuunt, aliter qui aliena rapere contendunt: aliter qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, aliter qui et ea quæ habent sua tribuunt, et aliena rapere non desistunt: aliter discordes, aliter pacati: aliter seminantes iurgia, aliter pacifici: aliter admonendi sunt qui sacrae Legis verba non recre intelligunt, aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur: aliter qui cum praedicare digna valeant, præ (1) nimia humilitate formidant, aliter quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit: aliter qui in hoc quod temporaliter appetunt, prosperantur, aliter qui quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur: aliter coniugiis obligati, aliter a coniugii nexibus liberi: aliter commixtionem carnis experti, aliter ignorantes: aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui cogitationum: aliter qui commissa plangunt, nec tamen deserunt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt: aliter qui illicita quae faciunt, etiam laudant, aliter qui accusant prava nec tamen devitant: aliter qui repentina (2) concupiscentia superantur, aliter qui in culpa ex consilio ligantur: aliter qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt, atque aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur: aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata minime cosummant: aliter qui mala occulte agunt, et bona publice, aliter qui bona quæ faciunt, abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Et quidem de singu-

1) Deest *nimia*, in iisdem cod.
2) Corrupte in Turon. *conscientia*.

lis, quis sit admonitionis ordo, subtiliter insinuare debuimus, sed formidata locutionis prolixitate præpedimur. Auctore autem Deo (1) in alio opere id explere appetit animus, si tamen laboriosæ huius vitæ (2) adhuc aliquantulum tempus (3) restaverit.

14. Habemus vero aliud quod de galli huius intelligentia considerare debeamus, quia profundioribus horis noctis valentiores (4) ac productiores edere cantus solet, cum vero matutinum iam tempus appropinquat, leniores et minutiores omnimodo voces format. In quibus galli huius intelligentia quid nobis innuat, considerata praedicatorum discretio demonstrat. Qui cum iniquis adhuc mentibus praedicant, altis et magnis vocibus aeterni iudicii terrores intimant; quia videlicet quasi in profundae noctis tenebris clamant. Cum vero iam auditorum suorum cordibus veritatis lucem adesse cognoscunt, clamoris sui magnitudinem in lenitatem dulcedinis vertunt: et non tam illa quae sunt de poenis terribilia, quam ea quae sunt blanda de præmiis proferunt. Qui etiam minutis tunc vocibus cantant: quia appropinquante mane, subtilia quæque de mysteriis prædicant, ut sequaces sui eo minutiora quaeque de coelestibus audiant, quo luci veritatis appropinquant, et quos dormientes longus galli clamor excitaverat, (5) succisior vigilantes delectet: quatenus correcto cuilibet de regno cognoscere

1] Nimirum in libro Regulae Pastoralis, seu de cura Pastorali plane aureo.

2) Deest *adhuc*, in pluribus.

3] Mallem *restiterit*, nisi obstarent MSS. In edit Gilot. et nonnullis legitur *restiterit*, non tamen in vetustioribus, quae MSS. cod. maiori fide repraesentare solent.

4) Vindoc. et Norm. *profundiores*. Laudun. *productiores educere cantus*.

5] Turon. et Corb. Germ. *succinctior*.

subtiliter dulcia libeat, (1) qui prius adversa de iudicio formidabat. Quod bene per Moysen exprimitur, cum ad producendum exercitum tubae clangore concisius iubentur. Scriptum namque est: « Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. » (2) Et paulo post: « Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra. » (3) Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo praecepta caritatis ad procinctum fidei populus vocatur. Quæ idcirco argenteae fieri praecipiuntur, ut praedicatorum verba lucis nitor pateant, et auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco autem ductiles; quia necesse est ut hi qui venturam vitam praedicant, tribulationum praesentium tunsionibus crescant. Bene autem dicitur: « Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra: » quia nimirum praedicationis sermo cum subtilius ac minutius agitur, auditorum corda contra tentationum certamina ardentius excitantur.

15. Est adhuc aliud in gallo solerter intuendum, quia cum iam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens vigilantiorem reddit. Quod patenter cernimus, si sanctorum prædicatorum vitam vigilanter videamus. Ipsi quippe cum verba prædicationis (4) movent, prius se in sanctis actionibus exercent, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce: sed ante se per sublimia facta excutiunt, et tunc ad bene agendum alios solicitos reddunt. Prius cogitationum alis semetipsos feriunt; quia quidquid in se inutiliter torpet, solicita investigatione deprehendunt, districta animadversione corrigunt. Prius sua punire fleti-

1) Alii, *qui prius adversa iudicii.*
2) Num. 10. 2.
3) Ibid. 5.
4) Laud. et Val-cl. *monent.* Corb. German. *verbo .... monent.*

bus curant, et tunc quæ aliorum sunt punienda denuntiant. Prius ergo alis insonant, quam cantus emittant: quia antequam verba exhortationis proferant, omne quod locuturi sunt, operibus clamant; et cum perfecte in semetipsis vigilant, tunc dormientes alios ad vigilias vocant.

16. Sed unde tanta hæc doctoris intelligentia, ut et sibi perfecte vigilet, et dormientes ad vigilias sub quibusdam clamoris provectibus vocet, ut et peccatorum tenebras prius caute discutiant, et discrete postmodum lucem prædicationis ostendant; ut singulis iuxta modum et tempora congruat, et simul omnibus quae illos sequantur ostendant? Unde ad tanta (1) et tam subtiliter tenditur, nisi intrinsecus ab eo, a quo est conditus, doceatur? Quia ergo laus tantæ intelligentiæ non prædicatoris virtus est, sed auctoris, recte per eumdem auctorem dicitur: « Vel quis dedit gallo intelligentiam? » Ac si diceret: Nisi ego, qui doctorum mentes quas mire ex nihilo condidi, ad intelligenda quae occulta sunt, mirabilius instruxit. Unde bene ut in dictis praedicantium non solum inspiratorem se intelligentiae, sed etiam auctorem locutionis ostendat, adiungit:

Quis (2) enarrabit coelorum rationem?

Quorum tamen verba, quia cum sese nobis per speciem ostenderit, subtrahit, protinus subdidit:

CAPUT IV.

Deo in maiestate sua revelato, praedicatio cessabit.

1) Ebroic. aliique Norm. ac Vindoc. *et tam subtilia.*

2) Val-cl. Corb. Germ. ac vet. ed. Paris. an. 1518. et Barthol. an. 1494. *enarravit*; et ita semper infra.

Et concentum coeli quis dormire faciet?

17 In hac enim vita infirmitati nostrae Dominus non aperta specie maiestatis suae, sed praedicatorum suorum voce locutus est; ut corda adhuc carnalia carnalis lingua pulsaret, et tanto facilius insueta perciperent, quanto ea per sonitum consuetae vocis audirent. At post quam per mortem in pulverem (1) caro resolvitur, et per resurrectionem pulvis animatur, tunc de Deo audire verba non quaerimus; quia unum ipsum, quod implet omnia, iam per speciem Dei verbum videmus. Quod nobis tanto altius sonat, quanto et mentes nostras (2) vi intimae illustrationis penetrat. Sublatis namque (3) ortis et occidentibus verbis, (4) quasi quidam sonus aeternae praedicationis fit ipsa imago internæ visionis. Unde et recte nunc ad beatum Iob Dominus dicit: « Quis enarrabit coelorum rationem, et concentum coeli quis dormire faciet? » Quid enim coelorum ratio accipitur, nisi vis superna secretorum? Quid per coeli concentum nisi concors praedicantium sermo signatur? Conditor igitur noster cum coelorum rationem narrare coeperit, dormire coeli concentum facit: quia cum iam nobis per speciem ostenditur, nimirum praedicantium verba subtrahuntur. Hinc enim per Ieremiam Dominus dicit: « Non docebit ultra vir proximum suum, et fratrem suum, di-

1) Laud. et Val-cl. *caro revertitur.*

2) Plerique MSS. *vis. . . . . penetrat.* Corb. Germ. *quanto mentes nostras sua intima illustratione penetrat.*

3] Ita Pratel. aliique Norm. Turon. Laud. Corb. Germ. et Val-cl. necnon vet. editi, a quibus deficientes recentiores habent, *orientibus et occidentibus.*

4] Vindoc. et pl. Norm. *quasi quidam nobis sonus.*

cens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, dicit Dominus. » (1) Hinc Paulus ait: « Sive prophetiae evacuabuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur. » (2)

Vel certe coelorum ratio, est ipsa vivificatrix virtus, quae spiritus format angelorum. Deus enim sicut est causa causarum, sicut vita viventium, ita etiam ratio rationabilium creaturarum. Tunc ergo coelorum rationem Dominus narrat, cum semetipsum nobis, quomodo electis spiritibus praesit, insinuat. Tunc coelorum rationem narrat, cum detersa mentis nostrae caligine, clara se visione manifestat. Unde et in Evangelio Dominus dicit: « Venit hora cum iam non (3) in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. » (4) Palam quippe de Patre annuntiare se asserit; quia per patefactam tunc maiestatis suæ speciem, et quomodo (5) ipsi gignenti non impar oriatur, et quomodo utrorumque Spiritus utrique coaeternus procedat, ostendit. Aperte namque tunc videbimus, quomodo hoc (6) quod oriendo est, ei de quo oritur, subsequens non est: quomodo is qui per processionem producitur, a proferentibus non praeitur. Aperte tunc videbimus quomodo et unum divisibiliter

1) Ier. 31. 34.
2) 1. Cor. 13. 8.
3) Laud. et Corb. Germ. *in parabolis.*
4) Iohan. 16. 25.
5) Sic Vindoc. Laud. Val-cl. Ebroic. aliique Norm. Ubi editi cum Corb. Germ. *ipse genitori.* 3. Bessar. sic habet hunc locum: *et quomodo ipse gignenti non impar oriatur; et quomodo ab utroque Spiritus utrique coaeternus procedat ostendit.* Quod et Gregorii doctrinam apprime Catholicam praesefert, et Graecorum errores uno gladio trucidat.
6) Recent. editi corrupte habent, *quod oriendum est.* Melius vet. edit. Paris. et Basil. *quod oriendo est*, ut est in MSS. Norman. Laud. Val-cl. Corb. Germ. etc. quibus adhaeremus.

tria sint, et indivisibiliter tria unum. Lingua ergo tunc narrantis Dei, est visa claritas sublevantis. Et concentus coeli (1) tunc dormiet, quia apparente in iudicio retributore operum, exhortationum iam verba cessabunt. Unde et aperte ipsum resurrectionis tempus adiungitur, cum illico profertur:

CAPUT V.

Resurrectionis tempus a Iob praevisum et praenuntiatum.

Quando fundabatur pulvis in terram, et glebae compingebantur.

18 More enim suo (2) quae adhuc futura sunt, quasi iam praeterita divinus sermo describit; hoc in se videlicet servans, quod per eum dicitur: « Qui fecit quae futura sunt. » (3) Pulvis itaque tunc in terram fundatur; (4) quia in solida membra reducitur. Et glebae compinguntur; quia nimirum firma corpora ex pulvere collecta consurgunt. Sed postquam verba hæc Dominica quomodo de futuro intelligenda sint diximus, nunc etiam quid de præsenti insinuent, indicemus.

19. « Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet? Cœlorum rationem Dominus narrat, dum nunc insinuando superna secreta, electorum suo-

1) Ebroic. et Corb. Germ. *tunc dormiunt.*
2) Vindoc. *quae adhuc ventura.*
3) Isai. 45. 11. secundum septuaginta.
4) Tertius Bessar. *quando.*

rum mentes illuminat. Concentum vero cœli dormire facit, dum concordes angelorum hymnos, atque illa cœlestium virtutum gaudia reproborum cordibus iusto iudicio abscondit. Qui concentus cœli, quamvis in se intrinsecus vigilet, in ipsa tamen reproborum ignorantia extrinsecus dormit. Enarratur ergo secreti cœlestis ratio, et tamen concentus cœli dormire permittitur: quia et aliis per inspirationem supernæ retributionis scientia panditur, et aliis quæ sit internæ laudis suavitas occultatur.

20. Narratur cœlorum ratio, quia electorum mentibus quae sit supernorum retributio indesinenter aperitur: ut nimirum sine cessatione proficiant, et transcurrentes visibilia, sese ad invisibilia extendant. Omne enim visibile quod in hac vita reprobos figit, hoc electos (1) ad alia impellit: quia dum bona quae facta sunt, respiciunt, in eum a quo facta sunt inardescunt: tantoque eum præstantius amant, quanto illum hoc quod ipse bonum condidit, præire considerant. Loquitur quippe hoc eis intrinsecus, (2) silenter sonans invisibilis lingua conpunctionis. Quam tanto (3) plenius intus audiunt, quanto ab exteriorum desideriorum strepitu perfectius avertuntur. His itaque concentus cœli non dormit, quia eorum mens, quæ sit laudis supernae suavitas, apposita amoris aure cognoscit. Intus enim quod appetunt audiunt, et de cœlestium bonorum praemiis ipso desiderio divinitatis instruuntur. Unde et praesentem vitam non so-

1) Pratel. Utic. et alii, *ad aliam*, scilicet vitam. Corb. Germ. *omne en ... reprobis fecit,* (et in margine quasi diversa lectio, *reprobos reficit*) ... *ad aliam impellit.* Ita et tertius Bessar. *aliam.*

2) Corb. Germ. Pratel. Utic. Val-cl. Laud. etc. ita habent. Ubi legitur in editis, *quod silenter sonat.*

3) Laud. et Val-cl. *lenius.*

lum adversantem, sed etiam faventem graviter tolerant: quia eis onerosum est omne quod cernitur, dum ab eo quod intus audiunt, differuntur. Omne quod sibi praesto est, grave aestimant; quia illud non est, ad quod anhelant: indesinenter autem eorum mens ipsis temporalitatis laboribus fessa, in illud cœleste gaudium resumenda suspenditur, dum in aure cordis intro erumpente concentu cœli, societatem sibi quotidie supernorum civium praestolantur. Iste concentus supernae laudis (1) in illius aure eruperat, qui dicebat: « Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis, sonus (2) civitatis epulantis. » (3) Qui igitur intus vocem exultationis et confessionis ac sonum civitatis epulantis audierat, quid illum aliud, nisi cœli concentus excitabat?

21. Qui tamen concentus reprobis dormit, quia eorum cordibus nequaquam per vocem compunctionis innotescit. Non enim considerare illam desiderabilem supernorum civium frequentiam student, nullo ardoris radio illa solemnitatis internae festa conspiciunt, nulla in intimis contemplationis penna sublevantur. Solis namque visibilibus serviunt, et idcirco nihil supernae suavitatis intrinsecus audiunt, quia eos, sicut superius diximus, in aure cordis curarum secularium surdi tumultus premunt. Quia igitur occulti dispensatione iudicii quod aliis aperitur, aliis clauditur; quod aliis detegitur, aliis occultatur, dicatur recte: « Quis enarrabit coelorum rationem, et concentum coeli quis dormire fa-

1) Gilot. et sequentes ed. *in illius voce.* Melius veteres edit. Paris. et Basil. *in illius aure*; quae magis cohaerent cum antecedentibus, ac in MSS. leguntur Norman. et aliis.

2) In tertio Bessar. deest *civitatis.*

3) Psal. 41. 5.

ciet? » Quod tamen tunc nobis latius innotuit, cum Redemptor noster per dispensationis mysterium apparens, et indignis misericordiam praebuit et eos a se qui digni videbantur exclusit. Unde hic quoque apte subiungitur:

CAPUT VI.

Peccatores pulveri similes, quolibet tentationis flatu rapiuntur.

Quando fundabatur pulvis in terram, et glebæ compingebantur.

22. Quis (1) in pulvere, nisi peccatores accipimus, qui nullo rationis pondere solidati, cuiushbet tentationis flatu rapiuntur? De quibus scriptum est: « Non sic impii non sic, sed tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terræ. » (2) Pulvis ergo in terram fundatus est, cum peccatores vocati in Ecclesia, traditae fidei sunt ratione solidati; (3) ut qui prius inconstantia mobiles tentationis aura levabantur, immobiles postmodum contra tentamenta consisterent, et Deo perseveranter inhaerentes, fixum bene vivendi pondus tenerent. Glebae vero ex humore coagulantur et pulvere. In hac itaque terra glebae (4) compactae sunt, quia vocati

1) Tertius Bessar. *quid*. Et certe vel *quid*, vel *quos* etiam in Maurin. edit. legi debet. In edit. Vatic. et Paris. 1605. legitur *quid*.

2) Psal. I. 5.

3) Longip. *ut qui prius in cosncientia mobiles*.

4) Laud. Corb. Germ. et Val-cl. *compincta*, a compingo. Ita deinceps legitur semper. In nonnnullis ed. maxime in Vatic. corrupte, *compunctae*. Tertius Bessar. *compinctae* hic et infra. Post deest *tabernaculi*, ut in plurib Codd. MSS.

peccatores et per Spiritus sancti gratiam infusi, in collectione sunt caritatis uniti. Istae glebae in terra compactae sunt, quando populi, qui prius quasi in dispersione pulveris diversa sentiebant, postmodum sancti Spiritus gratia accepta, in illa pacatissima unanimitatis concordia convenerunt, ut cum essent tria millia, vel rursum quinque millia, Scriptura testante diceretur, quia « erat in eis cor unum et anima una. » (1) Has glebas ex uno quidem pulvere, sed quasi diversa mole distinctas, quotidie Dominus in terra compingit: quia servata unitate sacramenti, iuxta varietatem morum atque linguarum fideles in Ecclesia populos colligit. His glebas iam tunc Dominus designavit, quando ad esum panis et piscium quinquagenos discumbere, vel centenos iussit.

23. Quas tamen glebas se in Ecclesia ex diversitate meritorum attendimus, fortasse adhuc distinguere subtilius valemus. Nam dum alius est ordo praedicantium, alius auditorum: alius regentium, atque alius subditorum: alius coniugum, alius continentium: alius pœnitentium, alius virginum; quasi ex una terra est diversa glebarum forma distincta, dum in una fide, in una caritate disparia demonstrantur bene operantium merita. Has glebas populus ille significavit, qui ad constructionem tabernaculi sub uno studio diversa donaria obtulit, de quo scriptum est: « Quidquid in cultum (2) tabernaculi et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus praebuerunt, armillas et inaures, annulos et dextralia: omne vas aureum in donaria Domini sepa-

1) Act. 4. 32.

2) Deest. *tabernaculi* in Corb. Germ. Vindoc. Laud. Val-cl.

ratum est. Si quis habuit hiacinthum, purpuram, coccumque bis tinctum, byssum et pilos caprarum, etc. » (1)

24. In ornamento ergo tabernaculi, viri dona cum mulieribus offerunt; quia in explendo cultu sanctae Ecclesiae, et fortium facta sublimia, et infirmorum opera extrema numerantur. Quid autem per armillas, quæ lacertus adstringunt, nisi præpositorum valide laborantium opera demonstrantur? Et quid per inaures, nisi subditorum obedientia exprimitur? Quid per annulos, nisi signaculum secretorum? Plerumque enim magistri signant quod ab auditoribus capi non posse considerant. Et quid per dextralia, nisi primae operationis ornamenta (2) memorantur? Quid per vas aureum in donaria Domini separatum, nisi divinitatis intelligentia accipitur? quae tanto (3) ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola, quæ æterna sunt amanda sublevatur. Quid per hyacinthum, nisi spes cœlestium? Quid per purpuram, nisi cruor ac tolerantia passionum, amore regni perpetui exhibita? Et quid per bis tinctum coccum, nisi caritas demonstratur; quae pro perfectione bis tingitur, quia Dei et proximi dilectione decoratur? Quid per byssum, nisi immaculata carnis incorruptio? Et quid per pilos caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas texitur, [nisi dura pœnitentium afflictio designatur? Dum igitur alii per armillas et annulos forte magisterium exercent: alii per inaures et dextralia devotam obedientiam rectamque operationem exhibent: alii per separatum vas aureum, praeclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent: alii per hyacinthum, pur-

1) Exod. 35. 22.
2) Vindoc. Ebroic. et al. Norman. *monstrantur*.
3) Laud. et Val-cl. *ab infirmorum*.

puram et coccum, audita coelestia sperare, credere, (1) amare non desinunt, etiam quae adhuc subtiliori intellectu minime cognoscunt: alii per byssum, incorruptionem carnis offerunt: alii per caprarum pilos, deplorant aspere quod libenter commiserunt: quasi ex una terra innumeræ glebæ proferuntur, quia ex uno et pari obsequio facta fidelium disparia procedunt. Quae nimirum glebae nequaquam concretae ex pulvere surgerent, nisi aquam prius pulvis acciperet, et concepto se humore solidaret; quia nisi peccatores quosque sancti Spiritus gratia infunderet, constrictos eos ad fidei opera, caritatis unitas non teneret. Quando igitur Dominus (2) enarrabit coelorum rationem, vel concentum cœli dormire faciet, aperiat. Ait enim: « Quando fundabatur pulvis in terram, et glebae compingebantur. » Ac si diceret: Tunc primum vocatione et discretione manifesta, secreta spiritalia et non sine misericordia aliis aperui, et non sine iustitia aliis clausi, cum alios respuerem, et alios intra Ecclesiam concordia caritatis adunarem. Quæ sancta Ecclesia quia a perfidia Iudaeorum repulsa, ad rapiendas gentes se contulit, atque in suo corpore convertendas, quod quidem non suis, sed Domini viribus fecit, apte subiungitur:

CAPUT VII.

Ecclesia leaena est, cuius catuli fuerunt Apostoli.

1) Tertius Bessar. *amare non desernnt; etiam quae adhuc subtiliori intellectu minime cognoscunt, a Domino exspectant promereri. Alii* etc.

2) Corb. Germ. Pratel. et pl. Norm. *enarravit ... fecit*: Adstipulatur tertius Bessar.

Numquid capies leaenae praedam et animam catulorum eius implebis?

25. Ista nimirum illa leaena est, de qua Iob dicebat, cum superbientem Iudaeam cerneret praedicante Ecclesia praetermissam: « Non calcaverunt eam filii institorum, nec pertransivit per eam leaena. » (1) Huic ergo leaenae Dominus praedam capit, ut animam catulorum eius impleat: quia ad augmentum huius Ecclesiae, innumeros de gentilitate diripuit, et per animarum lucrum esurientia Apostolorum vota satiavit. Ipsi quippe catuli pro mentis teneritudine et formidinis infirmitate vocati sunt, quia passo Domino clausis foribus residebant, sicut de illis scriptum est: « Cum esset sero die illo una sabbatorum, et fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, et stetit in medio eorum. » (2) Unde hic quoque de eisdem catulis apte subiungitur:

CAPUT VIII.

In antris prius cubarunt, unde in mundum prædas acturi, exilierunt Apostoli in catulis præsignati.

Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur.

26. Cum enim nequaquam sancti Apostoli contra membra

1) Iob. 28. 8.
2) Ioan. 20. 19.

diaboli in voce liberae prædicationis exsurgerent, et necdum post passionem Domini sancti Spiritus effusione solidati, Redemptorem suum firma auctoritate prædicarent, adhuc contra adversarios suos quasi in antris insidiabantur. Clausis quippe foribus quasi in quibusdam abditis specubus suis catuli rapturi mundum cubabant, ut animarum prædam postmodum praesumentes diriperent, de quibus tunc certum est quod mundi impetum etiam sibimetipsis latendo formidarent. Illis foribus clausis, isti catuli mortem mortis nostræ insidiati quaesierunt, ut culpam nostram interficerent, omnemque in nobis peccati vitam necarent. Horum primo illi esurienti catulo, sed iam valenti, ostensa per linteum gentilitate, quasi monstrata praeda dicitur: « Macta et manduca. » (1) His catulis velut adhuc infirmis, ut cubare in antris debeant iubetur, cum eis Dominica voce dicitur: (2) « Sedete hic in civitate quoadusque induamini virtute ex alto. » (3) An non recte leænæ catuli vocantur, qui in Ecclesia editi, adversantem mundum ore rapuerunt?

27. Et hæc quidem facta a sanctis Apostolis novimus, hæc nunc etiam fieri a (4) perfectis doctoribus videmus. Ipsi enim etsi subsequentium populorum patres sunt, tamen sunt praecedentium filii; unde et non immerito catuli dicuntur. Vel certe quia etsi quorandam fidelium magistri sunt, universalis tamen Ecclesiae discipulos se esse gloriantur. Leaenae itaque praedam Dominus capit; quia virtute

1) Act. 10. 13.

2] In tertio Bessar. deest *hic,* qui mox habet *a rectis doctoribus ..... doctrinae sunt apta.*

3] Luc. 24. 49.

4] Vindoc. Pratel. Utic. *a sanctis doctoribus.* Laud. et Val-cl. *a rectis doctoribus.*

suae inspirationis ab errore vitam delinquentium diripit, et animas catulorum illius replet, quia conversione multorum, piis doctorum desideriis satisfacit. De quibus catulis bene subiungitur: « Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur. » Neque enim cuncta tempora doctrinae sunt congrua. Nam plerumque dictorum virtus perditur, si intempestive proferantur. Saepe vero et quod lenius dicitur, conventu temporis congruentis animatur. Ille ergo scit recte dicere, qui et ordinate novit tacere. Quid enim prodest eo tempore irascentem corripere, quo alienata mente non solum non aliena verba percipere, sed semetipsum vix valet tolerare? Furentem quippe, qui per invectionem corripit, quasi ei qui non sentit plagas ebrio imponit. Doctrina itaque ut pervenire ad cor audientis valeat, quae sibi congrua sint temporum momenta (1) perpendat. Bene ergo de his catulis dicitur: « Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur. » Doctores enim sancti quando et arguenda conspiciunt et tamen se per silentium in cogitationibus retinent, quasi in specubus latent, et velut in antris se contegunt; quia in suis cordibus occultantur. Sed cum opportunum tempus invenerint, repente prosiliunt, nulla quae dicenda sunt reticent, et cervicem superbientium morsu asperae increpationis tenent. Sive itaque per Apostolos, sive per doctores, quos in Apostolorum locum subrogavit, huic leaenae Dominus quotidie praedam capit, et per eos quos cepit, alios etiam capere non desistit. Ad hoc quippe iusti, huius mundi peccatores rapiunt, ut per conversos eos etiam alii ex mundo rapiantur. Unde et ipsa gentilitas, quæ pio Apostolorum (2) ore rapta est, tanta nunc fame alios esu-

1) Tertius Bessar. *doctor*.
2) Vindoc. et Val-cl. *ore capta est*. Ita et tertius Bessar.

rit, quanta se ab Apostolis concupitam fuisse cognoscit. Proinde et apte subiungitur:

CAPUT IX.

Gentilitas conversa corvus est, cuius pulli sunt sancti prædicatores.

Quis praeparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos?

28. Quid enim corvi, pullorumque eius nomine, nisi peccatis nigra gentilitas designatur? De qua per Prophetam dicitur: « Qui dat iumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. » (1) Iumenta quippe escam accipiunt, dum sacræ Scripturæ pabulo mentes dudum brutæ satiantur. Pullis vero corvorum, filiis scilicet Gentium esca datur, cum eorum desiderium nostra (2) conversatione reficitur. Iste corvus esca fuit, (3) dum ipsum sancta Ecclesia quæreret. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conversionem alios exquirit.

29. Cuius videlicet pulli, id est prædicatores ex eo editi, non in se præsumunt, sed in viribus Redemptoris sui. Unde bene dicitur: « Quando pulli eius clamant ad Deum. » Nihil enim sua virtute posse se sciunt. Et quamvis animarum

1] Psal. 14. 69. Conf. Paterium in Psalmis cap. 280.

2) Vindoc. Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. *conversione.*

3) Laud. *dum ipsam Ecclesiam quæreret*; optimo sensu.

lucra piis votis esuriant, ab illo tamen qui cuncta intrinsecus operatur, hæc fieri exoptant. Vera enim fide comprehendunt, quia « neque qui plantat est aliquid, nequi qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. » (1)

30. Quod vero dictum est: « vagantes eo quod non habeant cibos: » in hac vagatione nihil aliud quam æstuantium prædicatorum vota signantur. Qui dum in Ecclesiæ sinum recipere populus ambiunt, magno ardore succensi, nunc ad hos, nunc ad illos colligendos desiderium mittunt. (2) Quasi quædam quippe vagatio est ipsa cogitationis æstuatio; et velut ad loca varia mutatis nutibus transeunt, (3) dum pro adunandis animabus in modos innumeros, ac in partes diversas esurienti mente discurrunt.

31. Hanc vagationem pulli corvorum, id est filii Gentilium, ab ipso gentium magistro didicerunt. Ipse quippe (4) quam valida caritate flagrat, tam nimia ex locis ad loca se vagatione permutat; transire ad alia ex aliis appetit, quia ipsa eum quæ implet, caritas impellit. Longe namque a Romanis positus scribit: « Memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos; desidero enim videre vos. » (5) Retentus Ephesi Corinthiis scribit: « Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos. » (6)

1] 1. Cor. 3. 7.

2] Laud. *quasi quaedam pia vagatio est.*

3) Nonnulli edit. *dum pro adiuvandis.*

4) Aliter in Vindoc. Ebroic. et al. Norm. *tam valida caritate flagrat, quam nimia.* Corb. Germ. *ipse quippe quem valida caritate flagrantia nimia, ex locis* etc.

5) Rom. 1. 9. et 10.

6) 2. Cor. 12. 14.

Rursum Ephesi commorans, Galatis loquitur, dicens: « Vellem modo esse apud vos, et mutare vocem meam. » (1) Romae quoque custodia carceris clausus, quia ire ad Philippenses per semetipsum non permittitur, transmittere se discipulum pollicetur, dicens: « Spero in Domino Iesu, Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quae circa vos sunt. » (2) Constrictus etiam vinculis atque Ephesi retentus, Colossensibus scribit: « Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum. » (3) Ecce quomodo sancto desiderio quasi vagatur: hic corpore tenetur, illuc spiritu ducitur: et paterni amoris affectum istis praesentibus exhibet, illis absentibus ostendit: coram positis impendit opera, [4] audientibus exprimit vota, efficaciter praesens eis cum quibus erat, nec tamen illis absens cum quibus non erat. Cuius vagationem melius cognoscimus, si eius adhuc ad Corinthios verba pensamus. Ait enim: « Veniam ad vos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo; apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hyemabo. » (5) Perpendamus quaeso, quae sit ista vagatio. Ecce alio interim manet, alio se iturum perhibet, atque alio deflexurum promittit. Quid est quod tam anxie per tot loca (6) partitur, nisi quod circa omnes una

1) Gal. 4. 20.

2) Philip. 2. 19.

3) Coloss. 2. 5.

4) Suspicamur legendum *absentibus exprimit vota*; scilicet per epistolas ut legitur in Laud. Nihil tamen in textu mutandum censuimus, quod MSS. nostri Corb. Germ. et Norm. optimae notae habeant *audientibus*, legaturque in omnibus ed. quos consuluimus.

5] 1. Cor. 16. 5.

6) Turon. *vagatur*.

caritate constringitur? Caritas anim quae divisa unire consuevit, unum cor Pauli per multa dividi compellit. Quod tamen tanto arctius in Deo colligit, quanto latius per sancta desideria spargit. Praedicando igitur Paulus vult simul (1) omnia dicere, amando vult simul omnes videre: quia et in carne permanendo, vult omnibus vivere, et de carne transeundo per sacrificium fidei vult omnibus prodesse. Vagentur itaque pulli corvorum, id est magistrum suum imitentur filii Gentium, torporem mentis excutiant, et cum animarum lucrum, id est cibum suum minime reperiunt, non quiescant: ad profectum se ex provectibus extendant, et aestuantes in utilitate multorum, refectionem suam quasi vagantes esuriant. Quia vero per praedicationum opera discurrendo, refectione fidei Gentilitatem satiare non cessant, dicatur recte: «Qui praeparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos. »

32. Potest etiam corvi nomine, nigra per infidelitatis meritum plebs Iudaica designari. Nam pulli eius ad Deum clamare referuntur, ut eidem corvo a Domino esca præparetur: quia nimirum sancti Apostoli plebis Israëliticæ carne generati, dum pro gente sua preces ad Dominum funderent, quasi pulli corvorum eum de quo carnaliter editi sunt, spiritali intelligentia parentem populum paverunt. Igitur dum pulli eius clamant, corvo esca præparatur: quia dum Apostoli exorant, plebs dudum perfida, ad cognitionem fidei ducitur, et ex prædicatione filiorum quasi ex pullorum voce satiatur. Illud tamen in hoc versu debemus solerter intueri, quod huic corvo esca dicitur primum pul-

1] Tertius Bessar. *omnes adire.*

lis clamantibus, et postmodum vagantibus præparari. Clamantibus namque pullis corvo esca præparata est, cum prædicantibus Apostolis verbum Dei Iudæa audiens, modo in tribus millibus, modo in quinque millibus spiritali est intelligentia satiata. (1) Sed cum per reproborum multitudinem crudelitatem suam contra prædicantes exerceret, et quasi pullorum vitam necarent, iidem pulli (2) in universa mundi spatia dispersi sunt. Unde et eisdem carnalibus patribus spiritali prædicationi resistentibus dicunt: (3) « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quia repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes: » (4) scientes profecto, quod postquam Gentilitas crederet, etiam Iudæa ad fidem veniret. Unde et scriptum est: « Donec plenitudo Gentium (5) introiret, et sic omnis Israël salvus fieret. » (6) Quia igitur summopere sancti Apostoli et studuerunt prius audientibus praedicare, et postmodum resistentibus exempla conversæ Gentilitatis ostendere: quasi esurientes pulli huic corvo escam suam prius clamando, et postmodum vagando quæsierunt. Unde enim vagantur pulli, inde escam corvus invenit: quia dum per laborem praedicantium conversam ad Deum Gentilitatem Iudaicus populus respicit, ad extremum quandoque stultitiam suæ infidelitatis erubescit: et tunc Scripturæ sacræ sententias intelligit, cum prius quam sibi eas gentibus

1) Omnes MSS. nostri ita habent; at editi, *sed cum reproborum multitudo.*

2) Ebroic. aliique Norm. *in universam mundi partem.* Val-cl. et Corb. Germ. *in universa ... parte.*

3) Vindoc. *vobis quidem oportebat.*

4) Act. 13. 46.

5) Vindoc. *intraret.* — 6) Rom. 11. 25. et 26.

innotuisse cognoscit: tque expleta vagatione pullorum, ap percipienda sacra eloquia os cordis aperit; quia peractis in mundum cursibus Apostolorum, sero ea spiritaliter percipit, a quibus diu se perfidia adstringente ieiunavit. Quæ quia omnia solius divinae potentiae virtus operatur, recte dicitur: « Quis praeparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos? » Subaudis, nisi ego, qui infidelem populum filiis suis et exorantibus tolero, (1) et praedicantibus pasco, atque ad alia vagantibus convertendum quandoque in fine sustineo.

33. Est adhuc aliud, quod de corvo moraliter possit intelligi. Editis namque pullis, ut fertur, escam plene praebere dissimulat, priusquam plumescendo nigrescant, eosque inedia affici patitur, quoadusque in illis per pennarum nigredinem sua similitudo videatur. Qui hoc illucque vagantur in nido, et ciborum expetunt aperto ore subsidium. At cum nigrescere coeperint, tanto eis praebenda alimenta ardentius requirit, quanto illos alere diutius distulit. Corvus profecto est doctus quisque praedicator, qui magna voce clamat, dum peccatorum suorum memoriam atque cognitionem infirmitatis propriae quasi quamdam coloris nigredinem portat. Cui quidam nascuntur in fide discipuli, sed fortasse adhuc (2) considerare infirmitatem propriam nesciunt: fortesse a peccatis praeteritis memoriam avertunt, et per hoc eam, quam assumi oportet contra huius mundi gloriam hu-

1) Gilot. Gussanv. et nonnulli editi *et praedicantibus parco*, contra omnium nostrum MSS. fidem, in quibus legitur *pasco*; ut etiam in vet. edit. sicque legendum probat locus qui exponitur: *qui praeparat corvo escam.*

9) Recent. excusi cum Corb. Germ. *considerare nigredinem infirmitatis propriae*: merum glossema quo carent vet. edit. abestque a cet. MSS. Laud. Val-cl. Vindoc. Ebroicensibus, et al. Norm. Corb. Germ. paulo ante habet; *cui quidem.*

militatis nigredinem non ostendunt. Hi velut ad accipiendas escas os aperiunt, cum doceri de secretis (1) sublimibus quaerunt. Sed eis doctor suus alimenta praedicamentorum sublimium tanto minus tribuit, quanto illos peccata praeterita minus digne deflere (2) cognoscit. Exspectat quippe atque admonet, ut nitore vitae praesentis prius per poenitentiae lamenta nigrescant, et tunc demum congrua praedicationis subtilissimae nutrimenta percipiant. Corvus in pullis ora inhiantia respicit, sed ante in eis pennarum nigredine indui corpora quaerit. Sic et discretus doctor interna mysteria eorum sensibus non ministrat, quos adhuc ab hoc seculo nequaquam se abiecisse considerat. Quanto igitur discipuli exterius per cultum vitae praesentis minus quasi nigri sunt, tanto per cibum verbi interius minus replentur: et quo se a corporali gloria non evacuant, eo a spiritali refectione ieiunant.

34. Si vero in confessione vitae praeteritae lamenti sui gemitus velut nigrescentes plumas proferant, illico in contemplatione doctor ad escam de sublimibus deferendam, quasi pullorum refectionem cogitans corvus volat: eisque hiantibus in ore cibum revocat; dum ex ea intelligentia quam cœperit, esurientibus discipulis alimenta vitae loquendo subministrat. Quos tanto ardentius de supernis reficit, quanto verius a mundi nitore nigrescere pœnitentiae lamentatione cognoscit.

35. Pulli autem dum nigro se pennarum colore vestiunt, de se etiam volatum promittunt: quia quo magis discipuli abiecta de se sentiunt, quo magis sese despicientes affligunt, eo amplius spem provectus sui in altiora pollicentur. Unde et curat doctor festinantius alere, quos iam per quaedam

1] Vindoc. Pratel. Utic. *coelestibus*.
2) Vindoc. Pratel. Utic. *conspicit*.

indicia providet posse et aliis prodesse. Hinc enim Timotheum Paulus admonet, velut plumescentes pullos solicitius nutrire, dum dicit: « Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. » (1) Quae doctrinae discretio dum caute a praedicatore custoditur, ei divinitus largior copia praedicationis datur. Dum enim per caritatem compati afflictis discipulis novit, dum per discretionem, congruum doctrinae tempus intelligit, ipse non solum pro se, sed etiam pro eis, quibus laboris sui studia impendit, maiora intelligentiae suae munera percipit. Unde hic quoque apte dicitur: « Qui praeparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos. » Cum enim pulli ut satientur, clamant, corvo esca praeparatur: quia dum verbum Dei boni auditores esuriunt, pro reficiendis eis maiora doctoribus intelligentiae dona tribuuntur. Sequitur:

CAPUT TRIGESIMUMNONUM BEATI IOB.

NUmquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti? Dinumerasti menses conceptus earum, et scisti tempus partus earum? Incurvantur ad fetum et pariunt, et rugitus emittunt. Separantur filii earum, et pergunt ad pastum: egrediuntur, et non revertuntur ad eas. Quis dimisit onagrum liberum,

1] 2. Tim. 2. 2.

et vincula eius quis solvit? Cui dedi in solitudine domum, et tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuae suae, et virentia quaeque perquirit. Numquid volet rhinoceros servire, aut morabitur ad praesepe tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te? Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, et derelinques ei labores tuos? Numquid credes illi quoniam sementem reddat tibi, et aream tuam congregat? Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris. Quando derelinquit ova sua in terra, tu forsitan in pulvere calefacies ea? Obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos quasi non sint sui, frustra laboravit, nullo timore cogente. Privavit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit, deridet equitem et ascensorem eius. Numquid praebebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Numquid suscitabis eum quasi locustas? Gloria narium eius terror, terram ungula fodit. Exultat audacter, in occursum pergit armatis. Contemnit pavorem, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus. Fervens et fremens sorbet terram, nec reputat tubae sonare clangorem. Ubi audierit buccinam, dicit: Vah. Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, et ululatum exercitus. Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum? Numquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? In petris manet, et in praeruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Indo contemplatur escam, et de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt anguinem, et ubicumque cadaver fuerit, statim adest. Et a-

dicit Dominus, et locutus est ad Iob: Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? Utique qui arguit Deum, debet et respondere ei. Respondens autem Iob Domino dixit: Qui leviter locutus sum, respondere quid possum? Manum meam ponam super os meum. Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam.

CAPUT X.

Cur magistri spirituales in ibicibus et cervis signati.

Numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti?

36. Meridiana pars ibices aves vocat, quae Nili fluentis inhabitant. Orientalis vero Occidentalisque plaga parva quadrupedia ibices nominat: quibus et moris est in petris parere, quia neque sciunt nisi in petris habitare. Quæ si quando etiam de altis saxorum cacuminibus ruunt, in suis se cornibus illæsa suscipiunt. Caput quippe ruentes feriunt, cuius dum prima cornua (1) opponunt, fit omne corpus a iactura casus alienum. Cervarum vero moris est, inventos serpentes exstinguere, eorumque membra morsibus dilaniare. Fertur autem, quia si quando flumina transeunt, capitum suorum onera dorsis præcedentium superponunt, sibique invicem succedentes, laborem ponderis omnino non sentiunt.

1] Plerique Norm. et Vindoc. *apponunt.*

Quid est ergo quod beatus Iob de partu ibicum cervarumque discutitur, nisi quia in cervis vel ibicibus magistrorum spiritalium persona signatur? Ipsi quippe velut ibices in petris pariunt: quia in doctrina patrum, qui petræ pro soliditate vocati sunt, ad conversionem animas gignunt. Ipsi velut ibices nullius casus damna sentiunt, dum in suis cornibus (1) excipiuntur: quia quidquid eis ruinæ temporalis accesserit, in testamentis sacræ Scripturae se suscipiunt, et quasi cornuum exceptione salvantur. De his enim testamentis dictum est. « Cornua sunt in manibus eius. » (2) Ad scripturarum ergo consolationem refugiunt, dum aliqua temporalis casus iactura feriuntur. An non more ibicum, huius mundi adversitatibus cadens, quasi in suis se cornibus excipiebat Paulus, cum diceret: « Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus? » (3) Ipsi etiam cervæ vocati sunt, sicut per Ieremiam (4) de doctoribus genitos filios incaute deserentibus dicitur: « Cerva in agro peperit, et reliquit. » (5) Ipsi more cervarum interemptis vitiis, quasi extinctis serpentibus vivunt: et de ipsa extinctione vitiorum, ad fontem vitæ acrius inardescunt. Unde psalmista ait: « Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. » (6) Ipsi etiam dum labentia huius temporalitatis momenta, quasi quædam flumina transeunt, compatientes caritate, onera sua sibi invicem superponunt;

1) Laud. *excipiunt.*
2) Habac. 3. 4.
3) Rom. 15. 4.
4) Omittitur, *de*, in Laud.
5) Ier. 14. 1.
6) Psal. 14. 1.

quia cauta observatione custodiunt id quod scriptum est: « Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi. » (1) Quia vero post adventum Domini spiritales magistri per mundum sparsi sunt, qui auditorum animas (2) in conversione parere prædicando potuissent: et quia hoc idem tempus incarnationis Domini ante Prophetarum voces cognitum non fuit, quamvis futura ipsa incarnatio præcognita omnibus electis fuit: bene beatus Iob de tempore partus ibicum cervarumque discutitur, eique dicitur: « Numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti? « Ac si dicatur ei: Idcirco te egisse aliquid sublimiter credis, quia illud tempus necdum prævides, quo spiritales magistri in mundum missi, per doctrinam antiquorun patrum filios generant, suisque laboribus animarum mihi lucra comportant. Nam si illorum fructum quasi ibicum cervarumque partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Magna quippe quæ agimus, quasi minima ducimus, cum hæc per fortiora exempla pensamus. Sed tunc apud Deum crescunt per meritum, cum apud nosmetipsos per humilitatem decrescunt.

37. Possunt vero cervarum significatione doctores, appellatione autem ibicum, qui animalia sunt minima, auditores intelligi. In petris vero ibices pariunt; quia ad exercenda sancta opera per exempla patrum præcedentium fecundantur; ut cum fortasse praecepta sublimia audiunt, et infirmitatis propriæ conscii, ea se implere posse diffidunt, maiorum vitam conspiciant, atque in eorum considerata fortitudine bonorum operum fetus ponant. Ut enim pauca de multis loquar, quatenus

1] Galat. 6. 2.

2) Ebroic. Laud. Corb. Germ. Val-cl. *in conversatione.*

studiosus lector multa in paucis intelligat, iste verborum contumeliis pressus, cum virtutem patientiæ servare non sufficit, David factum ad memoriam reducat, quem cum tot Semei conviciis urgeret, et armati proceres ulcisci contenderent, ait: « Quid mihi et vobis filii Sarviæ? Dimittite eum ut maledicat: Dominus enim praecepit ei, ut malediceret David: et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? » (1) Et paulo post: « Dimittite eum ut maledicat iuxta praeceptum Domini: si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna. » (2) Quibus profecto verbis indicat, quia pro perpetrato Bethsabee scelere, exsurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetravit, et aequanimiter pertulit quod audivit; et contumeliosa verba non tam convicia, quam adiutoria credidit, quibus se purgari, sibique misereri posse iudicavit. Tunc enim illata convicia bene toleramus, cum in secreto mentis ad male perpetrata recurrimus. Leve quippe videbitur, quod iniuria percutimur, dum in actione nostra conspicimus, quia peius est quod meremur: sicque fit, ut contumeliis gratia magis quam ira debeatur, quarum interventu Deo iudice poena gravior declinari posse confiditur.

38. Ecce alius dum mundi huius successibus proficit, lenocinante cordis laetitia tentari se luxuriae stimulis sentit: (3) sed Ioseph factum ad memoriam revocat, et in arce se castitatis servat. Qui dum sibi a domina conspiceret (4) pudicitiae damna suaderi, ait: « Ecce dominus meus omnibus

1] 2. Reg. 16. 10.

2) Ibid. 12.

3) In editis *sed si Ioseph*. Abest *si*, a MSS. Ebroic. aliisque Norm. Vindoc. Laud. Corb. Germ. Val-cl. etc.

4) Val-cl. et Laud. *impudicitiam*.

mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est quod non in mea sit potestate, (1) vel non tradiderit mihi, praeter te, quae uxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere, et peccare in dominum meum? » (2) Quibus verbis ostenditur, quia bona quæ assecutus fuerat, repente memoriae intulit, et malum quod se pulsabat, evicit: et quia perceptæ gratiæ meminit, vim culpæ imminentis fregit. Cum enim voluptas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo tentationis opponenda; ut eo erubescamus prava committere, quo nos a Deo meminimus (3) gratuito bona percepisse, et iliatam gratiam exteriorum munerum vertamus in arma virtutum, ut sint ante oculos quæ percepimus, et quæ nos alliciunt, subigantur. Quia enim voluptas ipsa ex prosperitate nascitur, eiusdem prosperitatis est consideratione ferienda, quatenus hostis noster unde oritur, inde moriatur. Considerandum quippe est, ne acceptum munus vertamus in vitium, ne per favorem vitæ nos absorbeat vorago nequitiae. Iram namque contra nos superni iudicis inextinguibiliter accendimus, si contra benignitatem illius, etiam ex ipsa sua largitate pugnamus.

39. Alius internae scientiae dulcedinem quaerens, nec tamen secreta eius contingere prævalens, Danielis vitam (4) ad imitandum conspicit, et desideratum scientiæ culmen apprehendit. Ille quippe, qui postmodum voce angelica pro cognitionis internæ concupiscentia « vir desideriorum » (5)

1) Omittitur in Pratel. et Utic. *vel non tradiderit mihi.*
2) Genes. 39. 8.
3) Al. *gratuita bona*, ut in Pratel. et Corb. Germ. in quo paulo ante *quos nos.*
4) Pratel. *ad imitationem.*
5) Dan. 10. 11.

dicitur, prius in aula regia carnis in se desideria edomuisse memoratur; ut nil ex delectabilibus cibis attingeret, sed lautis ac mollioribus duriora atque asperiora cibaria præferret: ut dum sibi exterioris cibi blandimenta subtraheret, ad interni pabuli delectamenta perveniret: et tanto avidius gustum sapientiae intus acciperet, quanto saporem carnis pro eadem sapientia foris robustius repressisset. Si enim a carne hoc quod libet abscindimus, (1) mox in spiritu quod delectet, invenimus. Intentioni quippe animæ, si exterior evagatio clauditur, interior secessus aperitur. Nam quo extra se spargi propter disciplinam mens non potest, (2) eo super se intendere per profectum potest: quia et in altum crescere arbor cogitur, quæ per ramos diffundi prohibetur: et cum rivos fontis obstruimus, fluenta surgere ad superiora provocamus. Igitur dum studiosi quique sanctorum vitam imitando conspiciunt, in petris ibices fetus ponunt. Hinc est quod auditores suos quasi ibices in petris parere, Paulus admonebat, cum enumeratis maiorum virtutibus diceret: « Habentes tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam (3) curramus ad propositum nobis certamen. » (4) Et rursum: « Quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. (5)

40. Sed cum divina praecepta corde (6) concipimus, non statim quasi iam solide cogitata parturimus. Unde et beatus Iob non de partu ibicum, sed de tempore partus

1) Vindoc. et pl. Norm. *mox in Christo quod.*
2) Ita MSS. pene omnes. Editi pro *intendere*, habent *tendere.*
3) Pratel. et Corb. Germ. *curramus propositum.*
4) Hebr. 12. 1.
5) Hebr. 13. 7.
6] Corb. Germ. Ebroic. Pratel. et al. Norm. *conspicimus.*

inquiritur. Quod videlicet tempus si in nobismetipsis vix comprehendimus, multo magis in aliena mente nescimus. Prius enim superni timoris semina utero cordis suscepta, per meditationem studii coagulantur, ut maneant: postmodum stricta intentione cogitationis affixa, dum ad discretionis rationem tendunt, quasi in membrorum distinctionem formantur: dehinc usu perseverantiae (1) confirmata, velut in soliditatem ossium veniunt: ad extremum vero perfecta auctoritate roborata, quasi in partum procedunt: quae incrementa divinorum seminum nullus in aliena mente considerat, nisi ipse qui creat. Nam etsi quemlibet iam vim supernae concupiscentiae concepisse quarundam rerum attestatione cognoscimus: quando tamen (2) in partu erumpat, ignoramus.

41. Sæpe autem concepta mente semina pervenire ad perfectionem nequeunt, quia oriendo tempus partus antecedunt. Et quia necdum plene (3) in cogitatione formata ante humanos oculos prodeunt, velut abortiva moriuntur. Bona quippe adhuc tenera, plerumque humana lingua, dum iam quasi fortia laudat, extinguit. Tanto enim celerius occidunt, quanto ad favoris notitiam intempestive prorumpunt. Nonnumquam vero imperfecta nostra cogitatio necdum roborata, dum citius hominibus ostenditur, resistentium adversitate dissipatur: at cum conatur ante tempus videri quia fit, (4) agit ut non fit. Sancti autem viri, quia cun-

1) Vindoc. Pratel. et Utic. *formata*. Ebroic. *conformata*.

2) Pler. Norm. *in partum*.

3) Ebroic. *in cognitione*.

4) Editi cum Corb. Germ. *quasi agitur ut non sit*. In quibusdam tamen vet. ommittitur *quasi*. Expressimus MSS. Turon. Vindoc. Norm. Laud. Val-cl. Tertius Bessar. *ante tempus videri, quasi agit ut non sit*. Mox *penetrabilia cordis*.

cta quæ bene cogitant, studeant ut occulte convalescant, et quasi processuros fetus prius intra uterum mentis formant; recte beatus Iob de partus tempore discutitur, quod videlicet unicuique quando sit congruum, nisi a creatore nescitur. Qui dum (1) penetralia cordis aspicit, quando ad humanam notitiam bona nostra congrue nascantur, apprehendit. Bene itaque dicitur: « Numquid nosti tempus partus ibicum in petris? » Ac si aperte dicat: Ut ego, qui idcirco electorum fetus vivaces facio, (2) quia praescito in tempore produco. Bene autem expleto feto auditorum subdidit: « Vel parturientes cervas observasti? » Parturientes enim cervas observare, est illos labores patrum, qui spiritales filios generant, cauta consideratione pensare.

42. Solerter quippe intuendum est, quod hic sermo tam vigilanter imprimitur, ut dicatur, « Observasti: » quia utique per paucorum est pensare quis labor sit in prædicationibus patrum; quantis doloribus, quasi quibusdam conatibus animas in fide et conversatione parturiunt; quam cauta se observatione circumspiciunt, ut sint fortes in praeceptis, compatientes in infirmitatibus, in minis terribiles, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi, et tamen dum vires suas sibimet non tribuunt, infirmi: quantus sit eis dolor de cadentibus, quantus de stantibus timor; quo fervore alia adipisci appetunt, quo pavore alia adepta conservant. Quia igitur perpaucorum est ista pensare, bene ei dicitur:

1) Pratel. et Corb. Germ. *penetrabilia cordis*. Consentiunt edit. Paris. 1495. et Basil. 1514.

2) Ebroic. *præscita*. Ita vet. edit. Basil.

Vel parturientes cervas observasti?

43. Nil vero obstat, quod verba Deus de doctoribus faciens, non cervorum, sed cervarum eos specie designat: quia nimirum (1) illi veri doctores sunt, qui cum per vigorem disciplinae patres sunt, per pietatis viscera esse matres noverunt. Qui labores sanctae conceptionis tolerant, et proferendos Deo filios intra uterum caritatis portant. In edenda enim prole amplius matres laborant, quae crescentem intra uterum conceptionem, longo mensium tempore sustinent, et quae ex utero procedentem non sine magnis doloribus deponunt. Unde et hic apta consideratione subiungitur:

CAPUT XI.

Per congruum tempus concepta soboles in cordis utero gestanda ut vivat.

Dinumerasti menses conceptus earum?

44. Sancti enim viri cum de profectu auditorum cogitant, quasi iam in utero conceptionem portant. Sed cum nonnulla quæ dicenda sunt, differunt, et aptum suis exortationibus tempus quaerunt, velut a partu quem fieri appetunt, in mensium prolixitate dilatantur. Et saepe dum quaedam quae sentiunt, intempestive dicere audientibus nolunt: in i-

1] Laud. et Val-cl. *illi vere doctores.*

psa tarditate proferendae sententiae, sive ad haec quae suadenda sunt, seu ad illa quae increpanda, consilio altiori firmantur. Et dum cogitatur vita filiorum, nec tamen ante tempus lingua consilium mentis eiicit, quasi iam concepta soboles intra uterum crescit: ut ad auditorum notitiam tunc sententia cordis exeat, quando prolata utiliter (1) quasi per congruum tempus partus vivat. Et quia haec homines in magistrorum mente, quando vel quomodo agantur, ignorant; Deus vero ad retributionis gloriam non solum affectum considerat, sed etiam momenta cogitationum signat, recte ad beatum Iob dicitur: « Dinumerasti menses conceptus earum? » Subaudis: Ut ego, qui in sanctis praedicatoribus non solum fructus exteriorum operum, sed ipsas diutinas cogitationes numero; (2) qui et eas ad retributionem servo.

45. Possunt per menses, quia congesti dies sunt, etiam multiplicatae virtutes intelligi. In mensibus quoque luna renascitur; nilque obstat, si per menses (3) nova regenerationis creatura signetur. De qua Paulus Apostolus dicit: « In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. » (4) Sancti igitur viri, cum se ad praedicandum parant, prius se interius virtutibus innovant, ut ad hoc quod loquendo docent, vivendo concordent. Prius sua interna considerant, atque a cunctis se vitiorum sordibus emundant; curantes summopere ut contra iram, patientiae luce resplendeant: contra carnis luxu-

1) Vindoc. Norman. Laud. Val-cl. *quasi per congruum partum.* Concordat tertius Bessar.

2) Al. *quia et eas.*

3) Pratel. *novæ regenerationis creatura.*

4) Gal. 5. 6. et 6. 15.

riam, etiam cordis munditia fulgescant; contra torporem, zelo candeant: contra confusos praecipitationis motus, serena gravitate rutilent: contra superbiam, vera humilitate luceant: contra timorem, radiis auctoritatis clarescant. Quia ergo tanta in se prius studia congerunt, quasi in conceptu sanctae praedicationis menses virtutum fiunt. Quos menses Dominus solus dinumerat; quia eadem bona in eorum cordibus non nisi qui dedit, pensat. Et quia iuxta mensuram virtutum, effectus etiam subsequitur fructuum, recte subiungitur:

CAPUT XII.

Virtutum mensuram fructus ratio sequitur.

Et scisti tempus partus earum?

46. Subaudis: Ut ego, qui dum in cogitatione virtutum menses dinumero, quando hoc quod implere appetunt, parere valeant, scio: quia nimirum dum cordis occulta conspicio, futurum foris effectum operis, intus in pondere cogitationis penso. Sequitur:

CAPUT XIII.

Predicatores nisi flendo spiritualiter gignere non possunt.

Incurvantur ad fetum, et pariunt, et rugitus emittunt.

47. Rugiunt quippe, dum per incurvationem suam in conversatione lucis auditorum animas gignunt: quia ab aeternis nos suppliciis removere, nisi flendo et dolendo non possunt. Praedicatores enim sancti nunc lacrymis seminant, ut segetem postmodum gaudiorum metant. Nunc quasi cervae in dolore partus sunt, ut spiritali prole postmodum sint fecundi. Ut enim unum de multis loquar, video Paulum quasi quamdam cervam, in partu suo magni doloris rugitus emittentem. Ait enim: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: vellem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. » (2) Ecce mutare vult vocem in partu suo, ut praedicationis sermo in rugitum vertatur doloris. Vult mutare vocem suam: quia quos iam praedicando pepererat, reformando gemens iterum parturiebat. Qualem rugitum haec cerva pariens emittebat, quando eisdem post se redeuntibus exclamare cogebatur, dicens: « O insensati Galatae! quis vos fascinavit; et sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummamini? » (6) vel certe: « Currebatis bene, quis vos impedivit veritati non obedire? » (3) Qualis in huius cervae partu rugitus fuit, quae diu conceptos filios cum tot difficultatibus peperit, et quandoque partus ad malitiae uterum redisse cognovit? Consideremus quid doloris habuerit, quid laboris, quae et postquam potuit concepta edere, rursum compulsa est extincta suscitare.

1) Gal. 4. 19.
2) Galat. 3. 1.
3] Galat. 5. 7.

48. Notandum vero summopere est, quod istae cervae incurvantur ut pariant: quia nimirum si erecta starent, parere non valerent. Nisi enim praedicatores sancti ab illa immensitate contemplationis internae quam capiunt, ad infirmitatem nostram humillima praedicatione quasi quadam incurvatione descenderent, numquam utique in fide filios procrearent. Nobis quippe prodesse non possent, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Sed videamus cervam sese ut pariat incurvantem: « Ego, inquit, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. » (1) Atque mox eiusdem incurvationis causas exequitur, dicens: « Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. » (2) Sed hanc cervam, quae propter nos incurvata est, quaeso videamus erectam. Ait: « Sapientiam loquimur inter perfectos. » (3) Et rursum: « Sive mente excedimus Deo. » (4) Cum vero mente excedit Deo, excessum eius nos omnino non capimus. Ut ergo nos lucretur, incurvatur ad nos. Unde illic apte subiungit: « Sive sobrii sumus vobis. » (5) Si enim sancti viri ea nobis praedicare vellent quae capiunt, cum in superna contemplatione debriantur, et non magis scientiam suam quodam moderamine et sobrietate temperarent, adhuc angusto intelligentiae sinu illa superni fontis fluenta quis caperet? Incurvatae autem istae cervae, alias cœli (6) vocatae sunt, de quibus dicitur: « Do-

1) 1. Cor. 3. 1.
2) Ibid. 2.
3) 1. Cor. 2. 6.
4) 2. Cor. 5. 13.
5) Ibidem.
6) Corb. Germ. Laud. Val-cl. Pratel. *vocati sunt.* Non abludit tertius Bessar. qui mox habet: *inclinantur incurvantur cervae ut nos etc. . . . et sponsi ubera.*

mine, inclina coelos tuos, et descende. » (1) Cum enim inclinantur coeli, descendit Dominus: quia cum se in praedicatione sua sancti doctores attrahunt, divinitatis notitiam nostris cordibus infundunt. Nequaquam quippe ad nos Dominus descenderet, si praedicatores eius in contemplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo coeli ut descendat Dominus, incurvantur cervae ut nos in nova fidei luce nascamur. Istæ incurvatæ cervae in Canticis canticorum (2) sponsae ubera sunt vocatae, sicut scriptum est: « Meliora sunt ubera tua vino. » (3) Ista enim sunt ubera, quae in arca pectoris fixa, lacte nos potant: quia ipsi arcanis summae contemplationis inhaerentes, subtili nos praedicatione nutriunt. Ut igitur ab aeterno gemitu et dolore nos retrahant, nunc incurvantur cervae, atque in partu rugitus emittunt. Quia vero ipsi, qui sancta patrum praedicatione nascuntur, aliquando doctores suos patiendo praeveniunt, ut eis adhuc in hac vita durantibus, ipsi iam martyrio consummentur, apte sequitur:

CAPUT XIV.

Eorum filii ad Scripturae pastum pergunt.

Separantur filii earum, et pergunt ad pastum: egrediuntur, et non revertuntur ad eas.

49 Pastum Scriptura sacra illud viriditatis aeternae pabu-

1) Ps. 143. 5.
2] Pratel. et Corb. Germ. *sponsi ubera.*
3) Cant. 1. 1.

lum vocat, ubi iam nostra refectio nullius defectus aridita-
te (1) marcesceet. De quo pastu per Psalmistam dicitur:
« Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae
ibi me collocavit. » (2) Et rursum: « Nos autem (3) po-
pulus eius, et oves pascuae eius. » (4) De quibus nimirum
pascuis Veritas per semetipsam dicit: « Per me si quis in-
troierit, salvabitur: et ingredietur, et egredietur, et pascua
inveniet. » (5) Pergunt ergo ad pastum: quia de corpori-
bus exeuntes, illa pabula internae viriditatis inveniunt. E-
grediuntur, et non revertuntur ad eas: quia in illa suscepti
contemplatione gaudiorum, iam nullatenus indigent verba
audire docentium. Egressi itaque ad eas iam non redeunt:
quia angustias vitae praesentis evadentes, ultra a doctori-
bus praedicationem vitae accipere non requirunt. Tunc
quippe impletur quod scriptum est: « Non docebit ultra vir
proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Do-
minum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum u-
sque ad maximum, dicit Dominus. » (6) Tunc impletur
quod in Evangelio Veritas dicit: « Palam de Patre (7) meo
annuntiabo vobis. » (8) Filius quippe de Patre palam an-
nuntiat; quia sicut superius diximus, per hoc quod Verbum
est, ex natura nos divinitatis illustrat. Verba enim tunc
docentium, quasi quosdam humanae linguae rivulos non

1) Tertius Bessar. *arescit.*
2) Psal. 22. 2.
3) Pratel. et Utic. *populus tuus et oves pascuae tuae.*
4) Psal. 49. 7.
5) Iohan. 10. 9.
6) Ierem. 31. 34.
7) Laud. et Corb. Germ. non habent, *meo.* Tertius Bessar. item non habet *meo* et mox *debriantur . . . . et in solitudinem.*
8) Iohan. 16. 25.

quaerunt, quando de ipso iam veritatis (1) fonte derivantur.

Igitur post quam figurata incurvatione cervarum, multa de magistrorum virtute narrata sunt, nunc ad eorum vitam, qui remotæ conversationis secreta appetunt, verba vertuntur: qui et ipsa (2) cessandi otia, quia divino adiutorio et non suis viribus assequuntur, de eis a Domino dicitur:

CAPUT XV.

Onagri liberi nomine intelliguntur, qui a servitute secularum rerum expediti, solitudini vacant.

Quis dimisit onagrum (3) liberum, et vincula eius quis solvit?

50. Subaudi, nisi ego. Onager enim, qui in solitudine commoratur, non incongrue vitam eorum significat, qui remoti a turbis (4) popularibus conversantur. Qui apte etiam liber dicitur; quia magna est servitus secularium negotiorum, quibus mens vehementer atteritur, quamvis in eis sponte (5) desudet. Cuius servitutis conditione carere, est

1) Hic sequimur MSS. Ebroic. aliosque Norm. tres Anglic. Vind. Editi cum Corb. Germ. pro *derivantur*, habent *debriantur*.

2) Editi *vacandi*, reluctantibus MSS. Vindoc. Corb. Germ. Laud. Val-cl. Norm. etc.

3) Additur in nonnullis edit. *in solitudinem*.

4) Ed. *secularibus*. Sequimur laudatos MSS. et Turon.

5) Val-cl. *desudetur*. Corb. Germ. habet utramque lectionem.

in mundo iam nil concupiscere. Quasi enim quodam (1) iugo servitutis premunt prospera dum appetuntur, premunt adversa dum formidantur. At si quis semel a dominatione desideriorum temporalium colla mentis excusserit; quadam iam etiam in hac vita libertate perfruitur, dum nullo desiderio felicitatis afficitur, nullo adversitatis terrore coarctatur. Hoc grave servitutis iugum, Dominus vidit secularium cervicibus impressum, cum diceret: « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, et onus meum leve. » (2) Asperum quippe iugum, et durae, sicut diximus, servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quae prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt. Liber ergo dimittitur, qui calcatis terrenis desideriis, ab appetitione rerum temporalium securitate mentis exoneratur. « Et vincula eius quis solvit? » Subaudis, nisi ego.

51. Solvuntur vero uniuscuiusque vincula, dum divino adiutorio interna desideriorum carnalium retinacula dirumpuntur. Cum enim pia intentio ad conversionem vocat, sed adhuc ab hac intentione carnis infirmitas revocat, quasi quibusdam vinculis anima ligata præpeditur. Multos enim sæpe videmus (3) vitam quidem sanctae conversationis appetere; sed ne hanc assequi valeant, modo irruentes casus, modo futura adversa formidare. Qui in certa mala dum quasi cauti

1] Laud. Corb. Germ. et plur. *iugo servitii.*
2] Matth. 11. 28.
3) Val-cl. *viam quidem.* Tertius item Bessar. *viam.*

prospiciunt, in peccatorum suorum vinculis incauti retinentur. Multa enim ante oculos ponunt, quæ si eis in conversatione eveniant, subsistere se non posse formidant. De quibus bene Salomon ait: « Iter pigrorum, quasi sepes spinarum- » (1) Nam cum viam Dei appetunt, eos velut spinae obstantium sepium, sic formidinum suarum oppositæ suspiciones pungunt. Quod quia electos præpedire non solet, bene illic secutus adiungit: « Via iustorum absque offendiculo. (2) Iusti (3) quippe in conversatione sua quodlibet eis adversitatis obviaverit, non impingunt: quia temporalis adversitatis (4) obstacula, æternæ spei et internæ contemplationis saltu transcendunt. Solvit itaque Deus onagri vincula, quando ab electi uniuscuiusque animo, infirmarum cogitationum nodos rumpit, et propitius dissipat omne quod illectam mentem ligabat. Sequitur:

CAPUT XVI.

Duplex solitudo, cordis et corporis. Hæc sine alia non prodest.

Cui dedi in solitudine domum, et tabernacula eius in terra salsuginis.

52. Hoc loco solitudinem debemus intelligere corporis, an solitudinem cordis? Sed quid prodest solitudo corporis si so-

1) Prov. 15. 19.
2) Ibid.
3) Laud. *iste quippe.*
4) Pratel. et Corb. Germ. *obiectacula.*

litudo defuerit cordis? Qui enim corpore remotus vivit, sed tumultibus conversationis humanæ, terrenorum desideriorum cogitationibus se inserit, non est in solitudine. Si vero prematur aliquis corporaliter popularibus turbis, et tamen nullos curarum secularium tumultus in corde patiatur, non est in urbe. Itaque bene conversantibus primum solitudo mentis tribuitur, ut exurgentem intrinsecus strepitum terrenorum desideriorum premant: ut ebullientes (1) ab infimis curas cordis per superni gratiam restringant amoris, omnesque motus importune se offerentium levium cogitationum, quasi quasdam circumvolantes muscas ab oculis mentis abigant manu gravitatis; et quoddam sibi cum Domino intra se secretum quærant, ubi cum illo exteriori cessante strepitu, per interna desideria silenter loquantur.

53. De hoc secreto cordis alias dictum est: : « Factum est silentium in cœlo, quasi dimidia hora. » (2) Cœlum quippe Ecclesia vocatur electorum, quæ ad æterna et sublimia dum per sublevationem contemplationis intendit, surgentes ab infimis cogitationum tumultus premit, atque intra se Deo quoddam silentium facit. Quod quidem silentium contemplationis, quia in hac vita non potest esse perfectum, factum dimidia hora dicitur. (3) Nolenti quippe animo dum cogitationum tumultuosi se strepitus ingerunt, etiam sublimibus intendentem, rursum ad respicienda terrena cordis oculum violenter trahunt. Unde scriptum est: « Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit

1) Turon. et Val-cl. *ad infima* Corb. Germ. *ad infirma*. Tertius Bessar. *ebullientes ad infima*.

2) Apoc. 8. 1.

3) Pl. Norm. *nolenti quippe animo cogitationum tumultuosi se strepitus ingerunt, et iam sublimibus*.

terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. » (1) Bene ergo factum hoc silentium non integra, sed dimidia hora describitur: quia hic contemplatio nequaquam perficitur, quamvis ardenter inchoëtur, Quod etiam per Ezechielem prophetam congruenter exprimitur, qui pro mensura civitatis in monte conditæ, in manu viri calamum sex cubitorum (2) et palmi, se vidisse testatur. In monte quippe electorum Ecclesia sita est, quia fundata in infimis desideriis non est. Quid autem per cubitum, nisi operatio; quid per senarium numerum, nisi perfectio operationis ostenditur, quia et sexto die cuncta opera Dominus explesse memoratur? Quid ergo (3) super sex cubitos palmus insinuat, nisi contemplationis vim, quæ iam initia æternæ et septimæ quietis demonstrat? Quia enim æternorum contemplatio hic minime perficitur, mensura septimi cubiti non expletur. Electorum itaque ecclesia, (4) quia cuncta quæ operanda sunt, perficit, in sex cubitis sese in monte posita civitas ostendit. Quia vero hic adhuc sola initia contemplationis inspicit, de septimo cubito non nisi palumm tangit.

54. Sciendum vero est, quia nequaquam culmen contemplationis attingimus, si non ab exterioris curæ oppressione cessemus. Nequaquam nosmetipsos intuemur, ut sciamus aliud in nobis esse rationale quod regit, aliud animale quod regitur, nisi ad secretum huius silentii recurrentes, ab omni exterius perturbatione sopiamur. Quod silentium nostrum bene etiam Adam dormiens figuravit, de cuius mox

1] Sap. 9. 15.

2) Pratet Utic Laud. Val-cl. *et palmo.*

3] Laud. et Val-cl. *super cubitum.*

4] Vindoc. *qui ad cuncta quae operanda sunt proficit, in sex cubitos sese in monte posita extendit.* Ebroic. et al. Norm. *quia ad cuncta .... proficit.*

latere (1) mulier processit: quia quisquis ad interiora intelligenda rapitur, a rebus visibilibus oculos claudit: et tunc in semetipso vel quæ præesse viriliter debeant, vel quæ subesse possint infirma distinguit: ut aliud in illo sit quod regere valeat tamquam vir, aliud tamquam femina quod regatur. In hoc itaque silentio cordis, dum per contemplationem interius vigilamus, exterius quasi obdormiscimus. Quia ergo remoti viri, id est a desideriis carnalibus alieni, hoc silentium mentis inhabitant, huic onagro Dominus in solitudine domum dedit, ut turba desideriorum temporalium non prematur.

55. Sequitur: « Et tabernacula eius in terra salsuginis. » Salsulgo accendere sitim solet. Et quia sancti viri quamdiu in huius vitæ tabernaculis degunt, ad supernam patriam desiderii sui quotidianis æstibus accenduntur, in terra salsuginis tabernacula habere perhibentur. Incessanter quippe accenduntur ut sitiant, sitiunt ut satientur; sicut scriptum est: « Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. » (2) Sequitur:

CAPUT XVII.

Terrenorum hominum multitudinem sequi dedignantur.

Contemnit multitudinem civitatis.

56 Multitudinem civitatis contemnere, est humanæ con-

1) Tertius Bessar. *Eva* pro *mulier*.
2) Math. 5. 6.

versationis prava studia devitare, ut iam non libeat terrenorum hominum, qui prae abundantia iniquitatis multi sunt, perditos mores imitari. Cum paucis namque ingredi angustam portam desiderant; et non cum multis lata itinera ingredi appetunt, quae ad interitum ducunt. Solerter quippe a quo et ad quid sunt creati, conspiciunt: et recta consideratione acceptae imaginis, sequi vulgi multitudinem dedignantur. Unde et sponsi voce sponsæ in Canticis canticorum dicitur: « Nisi cognoveris te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hœdos tuos. » (1) Semetipsam namque ea quæ est pulchra inter mulieres, cognoscit, quando electa quæque anima etiam inter peccantes posita, quia ad auctoris sui imaginem ac similitudinem sit condita meminit, et iuxta perceptae similitudinis ordinem incedit. Quæ si se non cognoscit, egreditur: quia a secreto sui cordis expulsa, in exterioribus concupiscentiis dissipatur. Egressa vero abit post vestigia gregum, (2) quia sua interna deserens, ad latam videlicet viam ducitur, et sequitur exempla populorum. Nec iam agnos, sed hœdos pascit: quia non innoxias cogitationes mentis, sed nutrire pravos motus carnis intendit. Quia ergo electus quisque ac continens abire post gregum vestigia despicit, dicatur recte: « Contemnit multitudinem civitatis. » Ubi et apte subiungitur:

CAPUT XVIII.

Vehementioribus diaboli tentationibus aures claudunt.

1) Cant. 1. 7.

2] Laud. *quia sua in aeternum deserens.*

Clamorem exactoris non audit.

57. Quis intelligi (1) exactor alius, nisi diabolus potest, qui semel in paradiso homini malæ persuasionis nummum contulit, et quotidie ab eo huius debiti exigere reatum quærit? Huius exactoris sermo, est malæ suggestionis inchoatio. Huius exactoris clamor, est iam (2) non lenis, sed violenta tentatio. (3) Hic exactor clamat, cum fortiter tentat. Clamorem ergo exactoris non audire, est violentis tentationum motibus minime consentire. Audiret enim, si ea quæ suggerit, faceret. Sed cum perversa agere despicit, recte dicitur: « Clamorem exactoris non audit. »

58. Nonnulli vero hoc loco per exactorem intelligi ventrem volunt. Ipse namque a nobis quoddam debitum exigit; quia quotidianum fructum sibi humani laboris impendi etiam per naturam quærit. Abstinentes igitur viri, qui hoc loco onagri vocabulo figurantur, (4) dum violenter gulæ desideria reprimunt, quasi clamantis exactoris verba contemnunt. Sed cum continenti viro contra innumera vitia multa virtutum certamina suppetant, cur sub exactoris clamore contempto, de solo hic ventre dicitur quod eius impetum impulsumque restringat, nisi quod nullus palmam spiritualis certaminis apprehendit, qui non in semetipso prius per affli-

1] Tertius Bessar. *exactoris nomine alius etc.*

2) Recent. edit. invitis MSS. *non levis.* Melius *lenis*, opponitur violentae tentationi.

3) Corb. Germ. et Pratel. *hic exactor loquitur, cum leniter suggerit, hic exactor clamat* etc. Consonat et tertius Bessar. Mox, *violenta.*

4) Corb. Germ. Pratel. et Utic. *dum violenta.*

ctam ventris concupiscentiam, carnis incentiva devicerit? Neque enim ad conflictum spiritalis agonis assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis positus, gulæ videlicet appetitus edomatur: quia si non ea quæ nobis sunt viciniora prosternimus, nimirum inaniter ad ea quae longius sunt, impugnanda transimus. Incassum namque contra exteriores inimicos in campo bellum geritur, si intra ipsa urbis mœnia civis insidians habetur. Mens quoque ipsa certantis sub gravi confusionis dedecore a spiritalis certaminis congressione repellitur, quando infirma in carnis praelio, gulae gladiis confossa superatur. Nam cum se parvis prosterni conspicit, confligere maioribus erubescit.

59. Nonnullli vero ordinem certaminis ignorantes, edomare gulam negligunt, et iam ad spiritalia bella consurgunt. Qui aliquando multa etiam, quæ magnae sunt fortitudinis, faciunt: sed dominante gulae vitio, per carnis illecebram omne quod fortiter egerint, perdunt: et dum venter non restringitur, per carnis concupiscentiam simul cunctae virtutes obruuntur. Unde et de Nabuchodonosor vincente scribitur: « Princeps coquorum dextruxit muros Ierusalem. » Quid enim per muros Ierusalem significans Scriptura exprimit, nisi virtutes animæ, quæ ad pacis visionem tendit? Aut quis coquorum princeps, nisi venter accipitur, cui diligentissima a coquentibus cura servitur? Muros igitur Ierusalem princeps coquorum destruit, quia virtutes animae dum non restringitur venter, perdit. Hinc est quod Paulus contra Ierusalem mœnia decertanti vires coquorum principi subtrahebat, cum diceret: « Castigo corpus meum, et servituti subiicio: ne forte aliis praedicans, ipse reprobus efficiar. » (1) Hinc etiam praemisit,

1) 1. Cor. 9. 27

dicens: « Sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans. » [1] Quia cum carnem restringimus, (2) ipsi abstinentiae nostræ ictibus non aërem, sed immundos spiritus verberamus: et cum hoc quod est intra nos, subiicimus, extra positis adversariis (3) pugnos damus. Hinc est quod cum rex Babylonis succendi fornacem iubet, naphthae, stuppae, picis et malleoli ministrari congeriem praecepit: sed tamen abstinentes pueros hoc igne minime consumit: quia antiquus hostis licet innumeras ciborum concupiscentias nostris obtutibus opponat, quibus libidinis ignis crescat; bonis tamen mentibus superni Spiritus gratia insibilat, ut a carnalis concupiscentiae aestibus illaesae perdurent: ut etsi usque ad tentationem cordis flamma ardeat, usque ad consensum tamen tentatio non exurat.

60 .Sciendum præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitium tentat. Aliquando namque indigentiæ tempora praevenit, aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores quaerit: aliquando quaelibet quae sumenda sint, praeparari accuratius expetit, aliquando autem et qualitati ciborum et tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram moderatae refectionis excedit. Nonnumquam vero et abiectus est quod desiderat: et tamen ipso aestu immensi desiderii deterius peccat. Mortis quippe sententiam patris ore Ionathas meruit, quia in gnstu mellis constitutum edendi tempus an-

1) 1. Cor. 9. 26.

2) Turon. Laud. Corb. Germ. Val-cl. etc. *ipsis continentiae.* Tertius Bessar. *ipsi continentiae.*

3) Recent. excusi *pugnas damus.* Inhaesimus MSS. Corb. Germ. Norman. Laud. Val-cl. et al. necnon vet. edit. Paris. Basil. Favet huic lect. textus Graecus: Ubi enim legimus in Vulgata *sic pugno*; proprie significatur: *sic pugilem ago*, πυκτεύω.

tecessit. Et ex Aegypto populus eductus, in eremo occubuit; quia despecto manna, cibos carnium petiit, quos lautiores putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto sacerdotis puer, non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quaereret, quas accuratius exiberet. Et cum ad Ierusalem dicitur: « Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, et abundantia: » (1) aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbiae vitio mensuram moderatae refectionis excessit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam concupivit: quam dum vendendis etiam primogenitis praetulit, quo in illam appetitu anhelaret indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, et abiectiores non sine reatu conscientiae degustamus. Hic quippe quem diximus, Esau, primatum per lenticulam perdidit: et Elias (2) in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit. Unde et antiquus hostis quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit; et primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit, et secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abiecta et vilia sumuntur. Neque enim Adam solus ut a vetito se pomo suspenderet, præceptum

1) Ezech. 16, 49

2) Edit. recent. *in eremo per virtutem spiritus.* Vet. edit. Paris. et Basil. *in eremo virtutem spiritus* etc. Quan lectionem ut potiorem libenter amplecteremur, nisi obstaret consensus MSS. Anglic. Norm. Corb. Germ. Turon., Laud. Val-cl. et Longip. in quibus legitur, *virtutes corporis.* Porro per virtutem corporis, hic intelligi potest continentia et castitas illibata carnis.

prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam saluti nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus; profecto quid aliud, quam vetita degustamus?

61. Ea itaque sumenda sunt, quæ naturae necessitas quaerit, et non quae edendi libido suggerit. Sed magnus discretionis labor est huic exactori et aliquid impendere, et aliquid denegare: et non dando gulam restringere, et dando naturam nutrire. Quae fortasse discretio subinfertur, cum dicitur: « Clamore exactoris non audit. » Sermo namque huius exactoris, est necessaria postulatio naturae. Clamor vero eius, est mensuram necessitatis transiens appetitus gulae. Hic itaque onager exactoris huius sermonem audit, clamorem non audit: quia discretus vir ac continens et usque ad temperandam necessitatem ventrem reficit, et a voluptate restringit.

62. Sciendum vero est, quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debitum necessitas petit, voluptas expleri desiderium suppetit: (1) et tanto gulam securius in praeceps rapit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendae se contegit. Saepe autem in ipsa edendi via furtive adiuncta voluptas subsequitur: nonnumquam vero impudenter libera etiam praeire conatur. Facile autem est deprehendere, cum voluptas eius necessitatem praevenit: sed valde est difficile discernere, cum ipso esu necessario se occulta subiungit. Nam quia praeeuntem naturae appetitum sequitur, quasi tergo veniens tardius videtur. Eo enim tempore quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati

1] Edit. *et tanto gula*. Nostri MSS. habent. *gulam*.

miscetur, quid necessitas petat, et quid, sicut dictum est, voluptas suppetat, ignoratur. Saepe vero et discernimus, et quia utramque sibi coniunctam novimus, in hoc quod extra metas rapimur, (1) libet ut sciendo fallamur: et dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluptate decipitur. Scriptum quippe est: « Carnis curam ne feceritis in desideriis. » (2) Quae igitur fieri in desiderio prohibetur, in necessitate conceditur.

63. Sed saepe dum incaute necessitati condescendimus, desideriis deservimus. Nonnunquam vero dum desideriis immoderatius obviare nitimur, necessitatis miserias augemus. Sic enim necesse est (3) ut arcem quisque continentiae teneat, quatenus non carnem, sed vitia carnis occidat. Nam plerumque dum plus iusto caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur: ut ad orationem quoque vel pradicationem non sufficiat, dum incentiva vitiorum in se funditus suffocare festinat. Adiutorem quippe habemus intentionis internae, hunc hominem quem exterius gestamus: et ipsi insunt motus lasciviae, ipsi effectus suppetunt operationis bonae. Saepe vero dum in illo ostem insequimur, etiam civem quem diligimus, trucidamus: et saepe dum quasi concivi parcimus, ad prælium hostem nutrimus. Eisdem namque alimentis vitia superbiunt, quibus nutritae virtutes vivunt. Et cum virtus alitur, plerumque vires vi-

1) Gussanv. cum recent. aliis *libere reficiendo fallimur ... ex voluntate decipitur.* Sequimur MSS. Anglic. Norm. Longip. Corb. Germ. Laud. Turon. Vindoc. etc. necnon. vet. edit. Paris. et Basil.

2) Rom. 13. 14.

3) Recent. vulgati *ut artem.* Vet. Paris. et Basil. consentiunt MSS. Norm. Corb. Germ. Laud. etc. quos sequimur.

tiis augentur. Cum vero immensa continentia vitiorum vires extenuat, etiam virtus deficiens anhelat. Unde necesse est ut interior homo noster æquus quidam arbiter præsideat inter se, et eum quem exterius gestat: quatenus ei homo suus exterior et semper ad debitum ministerium servire sufficiat, et nunquam superbe libera cervice contradicat: nec moveat si quid suggerendo submurmurat, dummodo eum semper superposita calce dominationis premat. Sicque fit, ut dum repressa vitia reniti quidem nobis patimur, et tamen haec nobiscum congredi ex aequo prohibemus, nec vitia contra virtutem prævaleant, nec rursum virtus cum vitiorum omnimoda extinctione succumbat. Qua in re sola elatio (1) funditus extinguitur: quia quamvis victoriæ serviat, ad edomandam tamen cogitationum superbiam continua nobis pugna servatur. Unde bene hic, quia unusquisque vir continens et debitæ necessitati congruit, et violentae voluptati contradicit, voce Dominica dicitur: « Clamorem exactoris non audit. » Quia autem discretus vir eo ad intelligenda superiora se elevat quo in se carnis incentiva castigat, recte post contemptum exactoris clamorem subditur:

CAPUT XIX.

Ad intelligenda sublima valet ascendere, qui carnis incentiva casticavit.

Circumspicit montes pascuae suae.

1) Gussanv. cum plur. ed. legit, *funditus non extinguitur*. Repugnant MSS. omnes ac vet. edit. Paris. 1488. 1495. 1518. 1571. Basil. 1514. etc. in quibus deest negatio. Ea sane sublata, optimus manet sensus, ni-

64 Montes pascuae, sunt altae contemplationes internae refectionis. Sancti enim viri quanto magis se exterius despiciendo deiiciunt, tanto amplius interius revelationum contemplatione pascuntur. Unde scriptum est: « Ascensus in corde eius disposuit in convalle (1) lacrimarum: » (2) quia quos exterius in fletu continet convallis humilitatis, eos interius sublevat ascensus contemplationis. Montes etiam pascuae, sunt sublimes virtutes angelorum. Quæ idcirco hic nos ministrando et adiuvando reficiunt, quia illic interno contemplationis rore pinguescunt. Quæ quia largiente Deo in omni nos certamine protegunt, recte circumspici dicuntur. Undique enim nobis adesse circumspicimus, quorum defensione contra adversarius ex omni latere munimur. Possunt adhuc montes pascuæ accipi altae sententiae Scripturæ sacrae, de quibus per Psalmistam dicitur: « Montes excelsi cervis: » (3) quia hi qui iam dare contemplationis saltus noverunt, altos sententiarum divinarum vertices, quasi cacumina montium, ascendunt: ad quae profecto cacumina, quia infirmi pervenire non valent, recte illic subditur: « Petra refugium erinaciis: (4) quia videlicet invalidos non sublimiter intelligentia exercet, sed sola in Christo fides humiliter continet. Sequitur:

---

mirum, solum elationis peccatum exstingui, non vero sopiri penitus tentationes, succrescentibus assidue cogitationibus vitiosis, bellumque moventibus. In Corb. Germ. pro *sola elatio ... extinguitur*, legitur *solicite funditus extinguitur*.

1] Laud. addit, *in loco quem posuit.*

2) Psal. 83. 6. 7.

3) Psal. 103. 18.

4] Ibidem.

CAPUT XX.

Despectis transitoriis in aeternum mansura desiderantur.

Virentia quaeque perquirit.

65. Arentia quippe sunt omnia, quae temporaliter condita, venturo fine a iucunditate vitae praesentis quasi aestivo sole siccantur. Virentia autem sunt vocata quae nulla temporalitate marcescunt. Huic ergo onagro virentia perquirere, est sancto unicuique viro despectis rebus transitoriis, in aeternum mansura desiderare.

Cuncta vero hæc, quæ de onagro dicta sunt, intelligi etiam et aliter possunt. Quæ repetito superiori versu exponimus, ut lectoris iudicio quod eligendum crediderit, relinquamus. Igitur postquam prædicatorum dispensatio sub cervarum prætextu descripta est, ut ostenderetur per quem hæc eadem virtus prædicationis datur, illico commemoratio de Dominica incarnatione subnectitur, ut dicatur:

CAPUT XXI.

Allegoricus sensus. Christus onagro merito comparatur.

Quis dimisit onagrum liberum?

66. Nec indignum quis iudicet per tale animal incarnatum

Dominum posse figurari; dum constat omnibus, quia per significationem quandam in Scriptura sacra et vermis et scarabaeus ponatur; sicut scriptum est: « Ego autem sum vermis, et non homo. » (1) Et sicut apud Septuaginta interpretes per Prophetam dicitur: « Scarabaeus de ligno clamavit. » (2) Cum ergo nominatis rebus tam abiectis et vilibus figuratur, quid de illo contumeliose dicitur, de quo constat quod proprie nihil dicatur? Vocatur etenim agnus, sed propter innocentiam. Vocatur leo, sed propter potentiam. Aliquando etiam serpenti comparatur, (3) sed propter mortem vel sapientiam. Atque ideo per hæc omnia dici figuraliter potest, quia de his omnibus credi aliquid essentialiter non potest. Si enim unum horum quodlibet essentialiter exsisteret, alterum iam dici non posset. Nam si agnus proprie diceretur, leo iam vocari non poterat. Si leo proprie diceretur, per serpentem signari non posset. Sed haec in illo omnia dicimus tanto latius in figura, quanto longius ab essentia. Potest ergo onager incarnatum Dominum designare. (4) Agreste quippe animal est onager. Et quia incarnatus Dominus Gentilitati magis, quam Iudææ profuit, animale corpus assumens, quasi non in domum, sed potius in agrum venit. De quo agro Gentilitatis per Psalmistam dicitur: « Species agri mecum est: » (5) Incarnatus itaque Dominus qui in forma Dei aequalis est Patri, in forma servi minor est Patre qua minor est etiam seipso.

1) Psal. 21. 7.

2) Abac. 2. 3.

3) In ed. etiam vetustioribus tantum legitur *sed propter sapientiam.* Cetera supplevimus ex MSS. Anglic. Norm. Laud. Corb. Germ. Val-cl. et al. Optime dicitur Christum comparari serpenti propter mortem; sublatum enim in crucem praenuntiavit serpens in deserto exaltatus.

4) Pler. MSS. *agri quippe animal.* Ita et tertius Bessar.

5) Ps. 49. 11.

Dicatur ergo a Patre de Filio secundum formam servi: « Quis dimisit onagrum liberum et vincula eius quis solvit? » (1) Omnis quippe qui peccat, servus est peccati. Et quia incarnatus Dominus particeps nostræ factus est naturæ non culpae, liber dimissus dicitur, quia sub peccati dominio non tenetur. De quo alias scriptum est: (2) « Inter mortuos liber. » (3) Liber dimissus dicitur, quia naturam nostram suscipiens, iniquitatis iugo nullo modo tenetur. Quem quamvis macula culpae nostrae non attigit, passio tamen nostrae mortalitatis adstrinxit. Unde et postquam liber dimissus dicitur, recte de illo adiungitur:

CAPUT XXII.

Huius onagri vincula soluta sunt, cum infirmitates passionis, in resurrectionis gloriam sunt commutatæ

Et vincula eius quis solvit?.

67 Vincula quippe eius tunc soluta sunt, cum infirmitates passionis illius in resurrectionis sunt gloriam commutatae. Quasi quaedam vincula Dominus habuit ea, quæ nos nequitiæ merito patimur, nostrae mortalitatis infirma, quibus et usque ad mortem sponte ligari se voluit, et quae

1) Iohan. 8. 34.

2) In. Corb. Germ. in pler. ed. et in novissima ed. semel legitur, *Liber*; et postea, *dimissus dicitur*, Repetitur in MSS. Anglic. Norm. Vindoc etc. In edit. Basil. 1514. Paris. 1495. 1518. prolato Psalmi rextu *inter mortuos* subditur: *inter mortuos liber dimissus.*

3) Psal. 37. 5.

per resurrectionem mirabiliter solvit. Esurire enim, sitire, lassescere, teneri, flagellari, crucifigi, nostrae mortalitatis vinculum fuit. Sed cum expleta morte velum templi rumperetur, scinderentur petræ, monumenta panderentur, inferni claustra patescerent; quid aliud tot argumentis tantae virtutis ostenditur, nisi quod illa infirmitatis nostrae vincula solvebantur, ut is qui ad suscipiendam servi formam venerat, in ipsa servi forma ab inferni vinculis solutus, ad coelum etiam cum membris liber rediret? De quibus eius vinculis Petrus Apostolus attestatur dicens: « Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum teneri ab eo. » (1) Et quia post mortem suam atque resurrectionem, ad gratiam fidei Gentilitatem vocare dignatus est, postquam dicta sunt soluta eius vincula, apte subiungitur:

CAPUT XXIII.

Christo datus est in solitudine locus et in terra salsuginis, cum gentilitas eum recepit.

Cui dedi in solitudine domum et tabernaculum eius in terra salsuginis.

68. In Gentilitate enim in qua patriarcha non fuit, (2)

1] Act. 2. 24.

2] Recent. reluctantibus MSS. et vet. excusis habent: *propheta non fuit; quia ad intelligendum Deum qui ratione uteretur, pene homo non fuit.* Concinit editis recent. Corb. Germ. nisi quod in ipso non legitur, *propheta non fuit.*

propheta non fuit; ad intelligendum Deum, (1) qui ratione uteretur, homo pene non fuit. De hac solitudine per Isaiam dicitur: « Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo et florebit quasi lilium. » (2) Et rursum de Ecclesia dicitur: « Ponet desertum eius quasi delicias, et solitudinem eius quasi hortum Domini. » (3) Terra vero salsuginis hæc eadem solitudo repetita est, quæ priusquam veram Dei sapientiam cognosceret, salsuginem protulerat: quia nullam viriditatem boni intellectus proferens, perversa sapiebat. Domum ergo in solitudine et tabernaculum in terra salsuginis accepit; (4) quia incarnatus pro hominibus Deus derelicta Iudæa, Gentilitatis corda possedit. Unde ei Patris voce per Prophetam dicitur: « Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam, terminos terræ. » (5) Qui iuxta hoc quod Deus est, cum Patre dat omnia: iuxta hoc vero quod homo est, a Patre (6) accipit inter omnia, sicut scriptum est: « Potestatem dedit ei et iudicium facere, quia filius hominis est. » (7) Et rursum scriptum est: « Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. » (8)

---

1) Tertius Bessar. *qui ratione uteretur non fuit; homo pene non fuit.*

2) Isai. 35. 1.

3) Isai. 51. 3.

4) Corb. Germ. Pratel. Utic. Val-cl. *quia incarnatus pro hominibus, derelicta* (Val-cl. *derelicta*,) *gentilitatis corda possedit.* Tertius Bessar. *quia incarnatus pro hominibus, derelicta a Deo gentilitatis corda possedit.* Et mox: *accipit omnia*, ut editi.

5] Ps. 2. 8.

6) Sic. MSS. Editi vero, *accepit omnia.* Melius, *inter omnia*, ut habent MSS. Modus est loquendi Gregorio nostro familiaris. Vide lib. 15. num. 20. et lib. 16. n. 26. maxime vero lib. 2. n. 60.

7) Ioha. 5. 27.

8] Iohan. 13. 1.

Vel sicut ipse dicit: « Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet. » (1) Iam vero si quæritur quid inter domum ac tabernaculum distet: domus in habitatione est, tabernaculum in itinere. Corda itaque Gentilium quasi quaedam tabernacula habuit veniendo, sed ea per iustitiam firmans, domum fecit habitando. Et quia eorum vitam ad quos venerat, imitari despexit, recte subiungitur:

CAPUT XXIV.

Multitudinis exempla non est secutus, sed sua sequenda proposuit Christus.

Contemnit multitudinem civitatis.

69 Id est, mores despicit humanae conversationis. Homo quippe inter homines factus, usum tenere hominum noluit. Idcirco namque inter nos homo factus est, ut non solum nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret. In conversatione igitur nostra et veniendo alia invenit, et vivendo alia docuit. Studebant enim omnes superba Adam stirpe progeniti, prospera vitae præsentis appetere, adversa devitare, opprobria fugere, gloriam sequi. Venit inter eos Dominus incarnatus adversa appetens, prospera spernens, opprobria amplectens, gloriam fugiens. Nam cum Iudaei illum regem sibi constituere voluissent, (2) fieri rex refugit. Cum vero eum interficere molirentur, sponte ad crucis pati-

1) Iohan. 6. 37.
2) In tertio Bessar. deest *fieri rex.*

bulum venit. Fugit ergo (1) quod omnes appetunt, appetiit quod omnes fugiunt, fecit quod omnes mirarentur, ut et mortuus ipse resurgeret, et morte sua alios de morte resuscitaret.

Duæ quippe vitæ sunt hominis in corpore consistentis, una ante mortem, alia post resurrectionem: quarum unam omnes agendo noverant, alteram nesciebant; et humanum genus soli huic quam noverat, intendebat. Venit per carnem Dominus, et dum suscepit unam, alteram demonstravit. Dum hanc nobis cognitam suscepit, illam quae nobis est incognita, ostendit. Moriendo quippe vitam exercuit quam tenemus, resurgendo aperuit quam quaeramus, exemplo suo nos docens, quod haec vita, quam ante mortem ducimus, non propter se amanda sit, sed propter alteram toleranda. Qui ergo nova conversatione usus inter homines, mores Babyloniae secutus non est, bene de eo scriptum est: « Contemnit multitudinem civitatis. »

70. Vel certe (2) quod multos per spatiosam viam vagantes deseruit, (3) et per angusta gradientes paucos elegit. Multitudinem namque civitatis comtemnere, est humani generis partem quae latam viam ingreditur, quae et pro abundantia iniquitatis multa est, a regni sui sorte reprobare. Sequitur:

CAPUT XXV.

Exactoris, scilicet diaboli clamorem non audivit Christus.

Clamorem exactoris non audit.

1] Laud. et Val-cl. *quod homines*: et ita in consequentibus.

2) Subintellige *bene de eo* (Christo) *scriptum est: contemnit multitudinem civitatis*, quod (pro *quia*) multos etc.

3) Corb. Germ. Ebroic. aliique Norm. *et per angustam*, sc. *viam*.

71. Sicut supra dictum est, quis hoc loco exactor accipi nisi diabolus potest? Qui male suadendo spem contulit immortalitatis, sed decipiendo exigit tributum mortis: qui suadendo intulit culpam, (1) saeviendo exigit poenam. Huius exactoris sermo, est ante mortem hominis astuta persuasio: clamor vero eius, est violenta iam rapina post mortem. Quos enim ante mortem latenter intercipit, hos ad supplicii sui consortium post mortem violenter rapit. Sed quia ad mortem veniens Dominus, huius exactoris violentos impetus non expavit, sicut ipse ait: « Venit enim princeps huius mundi, et in me non habet quidquam; » (2) bene dicitur: « Clamorem exactoris non audit. » Venit quippe ad eum exactor humani generis, quia illum hominem vidit. Sed quem infirmitate despectum hominem credidit, virtute supra hominem sensit.

72. Huius nimirum exactoris typum Laban tenuit, quando cum furore veniens, sua apud Iacob idola requisivit. Laban quippe interpretatur *dealbatio.* Dealbatio autem non inconvenienter diabolus accipitur: qui cum sit tenebrosus ex merito, (3) transfigurat se in angelum lucis. Huic servivit Iacob, id est ex parte reproborum Iudaicus populus, cuius ex carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Iacob persequitur, quia electos quosque qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. (4) Huius filiam, id est sive mundi, sive diaboli, Iacob abstulit, cum sibi

1) Laud. *serviendo iutulit pœnam.*

2) Iohan. 14. 30.

3] Nonnulli ed. *transfigurat se velut in angelum.* Tertius Bessar. *velut angelum.*

4) Laud. et Val-cl. *huius filiam, id est mundi, Iacob abstulit.*

Christus Ecclesiam ex Gentilitate coniunxit. Quam et de domo patris abstrahit, quia ei per Prophetam dicit: « Obliviscere populum tuum, et domum patris tui. » (1) Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? Unde per Paulum dicitur: « Et avaritia, quæ est idolorum servitus. » (2) Laban ergo veniens apud Iacob idola non invenit, quia ostensis mundi thesauris, diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenae non reperit. Sed quæ Iacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quae (3) et *Ovis* dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem, est humilitatem poenitentiae appetere, sicut scriptum est: « Surgite postquam sederitis. » (4) Rachel ergo idola sedendo operuit; quia sancta Ecclesia Christum sequens, terrenae concupiscentiae vitia poenitendo texit. De hac coopertione vitiorum (5) per Psalmistam dicitur: « Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. » (6) Nos igitur Rachel illa signavit: qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiae pœnitendo damnamus. Quæ utique avaritia illis non solet evenire, qui in via Domini viriliter currunt, quibus dicitur: « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum: » (7) sed his maxime qui quasi effeminato gressu gradientes, per blandimenta seculi resolvuntur. Unde et illic eiusdem Rachelis hæc verba sunt: « Iuxta consuetudinem feminarum

1) Psal. 44. 11.
2) Coloss. 3. 5.
3) In tertio Bessar. non comparet *et*.
4) Ps. 126. 2.
5) Vindoc. et Corb. Germ. *per prophetam*.
6) Psal. 31. 1.
7) Psal. 30. 25.

nunc accidit mihi. » (1) Apud Iacob ergo idola Laban non reperit; quia exactor callidus quid in Redemptore nostro reprehenderet, non invenit. De quo exactore Redemptori nostro Gentilitatem ab eius dominio liberanti per Prophetam dicitur: « Iugum enim oneris eius, et virgam humeri eius, et sceptrum exactoris eius superasti sicut in die Madian. » (2) Eripiens quippe Gentilitatem Dominus, superavit iugum oneris eius, cum eam adventu suo (3) ab illa daemoniacae tyrannidis servitute liberavit. Superavit virgam humeri eius, (4) cum percussionem illius, quæ ex perverso opere graviter deprimebat, ab humano genere (5) redempto compescuit. Superavit sceptrum exactoris eius, cum regnum eiusdem diaboli, qui pro pestifera perpetratione vitiorum exigere consueverat debita tributa pœnarum, de fidelium corde destruxit.

73. Sed quomodo haec acta sunt audiamus. Subiunctum est illico: « Sicut in die Madian. » (6) Non abs re arbitror, si hoc Madianitarum bellum quod in comparatione adventus Dominici a Propheta vigilanter illatum est, aliquando latius disseramus. In libro quippe Iudicum, Gedeon contra Madianitas dimicasse describitur. Is cum exercitus multitudinem ad bella produceret, divina illi admonitione praeceptum est, ut ad fluvium veniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, a bellorum conflictu removeret. (7) Actumque est, ut trecenti viri tantummodo, qui stan-

1) Genes. 31. 35.

2) Isai. 9. 4.

3) Tertius Bessar *dæmoniaca tyrannide seruit et liberavit.* Mox *non ab re,* quod latine melius dicitur quam *abs re.* Et infra *aliquanto latius.*

4) Quidam ed. *dum persecutionem.*

5) Gilot. et al. ed. *Redemptor.*

6) Iudic. 7.

7) Norm. Val-cl. et nonnulli, *actumque est et trecenti,.., remanserunt.*

tes manibus aquas hauserant, remanerent. Cum his ad praelium pergit, eosque non armis, sed tubis, lampadibus et lagenis armavit. Nam sicut illic scriptum est, accensas lampades miserunt intra lagunculas: et tubas in dextra, lagenas autem in sinistra tenuerunt: et ad hostes suos cominus venientes, cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, (1) lampades apparuerunt: et hinc tubarum sonitu, illinc lampadum coruscatione territi hostes, sunt in fugam conversi. Quid hoc est, quod tale bellum per Prophetam ad medium adducitur, et adventui Redemptoris nostri istius pugnæ victoria comparatur? An indicare Propheta nobis studuit, quod adventum Redemptoris nostri contra diabolum illa sub Gedeon duce pugnæ victoria designavit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto amplius a prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim unquam cum lagenis et lampadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profecto fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ipsa testante didicimus, (2) ne parvi hæc quæ facta sunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens, Redemptoris nostri signat adventum; de quo scriptum est: « Tollite portas (3) principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Dominus fortis et potens,

---

Consonat et tertius Bessar. ut et infra *hunc* pro *hic*. Deestque *humanitatem sumens* inferius.

1) Corb. Germ. Gilot. Gusssanv. et plur. ed. *lampades aperuerunt:* cet. MSS. et vet. edit. Paris. et Basil. quam lectionem anteponendam duximus *apparuerunt*.

2) Edit. cum Corb. Germ. *ne parva haec*: melius, *ne parvi*; quod legitur in MSS. Norm. Vindoc. Laud. Val-cl. etc.

3] Val-cl. *principis vestri*.

Dominus potens in prælio. » (1) Hic (2) Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetavit. Gedeon namque interpretatur, *circumiens in utero.* Dominus enim noster per maiestatis potentiam omnia complectitur, et tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis (3) humanitatem sumens venit. Quis est ergo circumiens in utero, nisi omnipotens Deus sua dispensatione nos redimens, divinitate cuncta complectens, et humanitatem intra uterum sumens? In quo utero et incarnatus est, et clausus non est: quia et intra uterum fuit per infirmitatis substantiam, et (4) extra mundum per potentiam maiestatis. Madian vero interpretatur, *de iudicio.* Ut enim hostes eius repellendi destruendique essent, non de vitio repellentis, sed de iudicio iuste iudicantis fuit. Et idcirco de iudicio vocantur; quia alieni a gratia Redemptoris, iustæ damnationis meritum etiam in vocabulo nominis trahunt.

74. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prælium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per ter ductum centenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cum his quippe Dominus noster adversarios fidei (5) destruit: cum his ad prædicationis bella descendit, qui possunt divina cognoscere, qui sciunt de Trinitate quæ Deus est, perfecta sentire. No-

1) Psal. 23. 7.

2) Al. *hunc Redemptorem.* Interpretationis nominis *Gedeon* quæ subiicitur ratio nos latet; certe in fonte Hebr. locum non habet. Attamen in libro de Nomin. Hebr. S. Hieronymi. edit. Paris. 1546. etc. legitur, *Gedeo circumines in utero, vel inutile, sive tentatio iniquitatis eorum;* verba autem *in utero vel inutile,* in nov. edit. non comparent. In aliquibus libellis interpretationem nominum biblicorum afferentes, *Gedeon, conterens* dicitur.

3) Deest *humanitatem sumens,* in Norm. Vindoc. Val-cl. et Corb. Germ.

4) Ebroic. et Vindoc. *extra uterum.*

5) Pratel. et Vindoc. *stravit.*

tandum vero est, quia iste trecentorum numerus in Tau (1) littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transversam lineam id quod in cruce eminet, adderetur, non iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in Tau litteram, sicut diximus, species crucis ostenditur; non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictum est: « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » (2) Qui sequentes Dominum tanto verius crucem tollunt, quanto acrius et se edomant, et erga proximos suos caritatis compassione cruciantur. Unde et per Ezechielem prophetam dicitur: « Signa Tau super frontes vivorum gementium et dolentium. » (3) Vel certe in his trecentis, qui in Tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur. « Ductique sunt ad fluvium, ut aquas biberent, et quicumque aquas flexis 'genibus hauserunt, a bellica intentione remoti sunt. » Aquis namque, doctrina sapientiæ; stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, a bellorum certamine prohibiti recesserunt: quia cum illis Christus contra hostes fidei pergit ad prælium, qui cum doctrinæ fluenta hauriunt, rectitudinem operum non inflectunt. Omnes quippe tunc bibisse aquam, sed non omnes recto genu stetisse narrati sunt. Reprobatique sunt qui genua, dum aquas biberent, inflexerunt: quia attestante Apostolo, « Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustifi-

1) T. vel τ.
2) Luc. 9. 23.
3) Ezech. 9. 4.

cabuntur. » (1) Quia enim, ut diximus, dissolutio operum in ipsa genuum incurvatione signatur, recte rursum per Paulum dicitur: « Remissas manus, et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris. » (2) Hi ergo Christo duce ad bellum (3) procedunt: qui hoc quod ore annuntiant, opere ostendunt, qui fluenta doctrinæ spiritualiter hauriunt, nec tamen in pravis operibus inflectuntur carnaliter, quia sicut scriptum est: « Non est speciosa laus in ore peccatoris. » (4)

75. Itum ergo est ad praelium cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis. (5) Inusitatus iste, ut diximus, fuit ordo præliandi. Cecinerunt tubis, (6) et sinistris lagenæ tenebantur: intra lagenas autem sunt missæ lampades; confractis vero lagenis lampades ostensæ sunt, quarum coruscante luce, hostes territi in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor praedicantium: in lampadibus, claritas miraculorum, in lagenis, fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad praedicationis prælium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternerent, eorumque gladios non armis, non gladiis, sed patientia superarent. Armati enim venerunt sub duce suo ad prælium Martyres nostri; sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum pradicant; confregerunt lagenas, dum

1) Rom. 2. 13.

2] Hebr. 12. 11.

3] Corb. Germ. Vindoc. Norm. Laud. etc. *prodeunt*. Tertius Bessar. *prodeunt*.

4) Eccli. 15. 9.

5) Iidem cod. *Atque iste, ut diximus, fuit ordo praeliandi*. Item tertius Bessar.

6] In tertio Bessar. deest, *et sinistris lagenæ tenebantur*, quae quidem verba abundare videntur ex significatione quae subiicitur.

solvenda in passione sua corpora hostilibus gladiis (1) opponunt; resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum, miraculis coruscaverunt. Moxque hostes in fugam conversi sunt; quia dum mortuorum Martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur: lagenæ fractae sunt, ut lampades apparerent: apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur: id est, praedicaverunt Martyres, donec eorum corpora in morte solverentur: corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent: quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent.

76. Et notandum, quod steterunt hostes ante lagenas, fugerunt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctae Ecclesiæ, fidei prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt: post solutionem vero corporum, apparentibus miraculis, in fugam versi sunt, quia pavore conterriti, a persecutione fidelium cessaverunt. Pædicatione scilicet tubarum, fractis lagenis corporum, visis timuerunt lampadibus miraculorum.

77. Intuendum est etiam id quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextero enim habere dicimur, quidquid pro magno pensamus: pro sinistro vero, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt: quia Christi Martyres pro magno habent praedicationis gratiam, corporum vero utilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit utilitatem cor-

1) Ita Turon. Vindoc. Laud. Corb. German. Val-cl. et vet. edit. Recentioribus magis placuit, *supponunt*.

poris, quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia praedicationis attenditur, et posteriori utilitas corporis, certum est (1) quia in dextris tubæ, et sinistris lagenae teneantur. Hinc Dominus in Evangelio ait: « Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum. » (2) In modio enim commodum temporale, in lucerna autem lux praedicationis accipitur. Lucernam ergo sub modio (3) ponere, est propter temporale commodum, gratiam praedicationis abscondere, quod nemo utique electorum facit. Et bene illic additur: (4) « Sed super candelabrum. » In candelabro enim status corporis designatur, cui lucerna superponitur, dum eidem corpori cura praedicationis antefertur. Bene itaque per Prophetam dictum est: « Sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. » (5) Sed quia exponendi prophetici testimonii gratia longe digressi sumus, ad operis nostri ordinem revertamur. Igitur postquam dictum est: « Clamorem exactoris non audit; » quia videlicet antiqui hostis insidias Dominus in carne manifestatus despexit, quid etiam de electis suis fecerit, recte subiungit, dicens:

CAPUT XXVI

Etiam superbos in sua membra transformavit Christus.

Circumspicit montes pascuae suae.

78 Montes accipimus omnes elatos huius seculi, qui in

1) Vindoc. Pratel. Val-cl. *quia a dextris .... et a sinistris.*
2] Matth. 5. 15. — 3) Val-cl. *tenere.*
4) Vindoc. *Sed supra candelabrum.* — 5) Isai. 9. 4.

corde suo altitudine terrena tumuerunt. Sed quia etiam tales Dominus Ecclesiae suae corpori conversos inviscerat, eosque a priori elatione commutans, in sua membra transformat, isti montes pascuae eius sunt; quia nimirum de conversione errantium, et de superborum humilitate satiatur, sicut ipse ait: « Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui me misit. » (1) Et sicut Apostolis ad praedicationem missis praecepit, dicens: « Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam. » (2) De his montibus per Prophetam dicitur: « Non repellet Dominus plebem suam, quoniam in manu eius sunt omnes fines terrae, et altitudines montium ipse conspicit. » (3) Altitudines enim montium, elactiones sunt utique superborum. Quas Dominus conspicere dicitur, id est ab iniquitate sua in melius commutare. Convertit namque Dominus, eum quem conspicit. Unde scriptum est: « Conversus Dominus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis: et egressus foras flevit amare. » (4) Et sicut Salomon ait: « Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. » (5) De hoc respectu montium rursum per Prophetam dicitur: « Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini: » (6) quia post pervversitatis suæ duritiam, divina formidine liquefacti, ab illo prius rigido tumore (1) substrati sunt.

79. Intuendum etiam, quod non ait, inspicit, sed, « circumspicit montes pascuae suae. » In Iudaea quippe incarnatus est Dominus, quæ posita in medio sentium fuit. (2)

1) Iohan. 4. 34. — 2] Iohan. 6. 27. — 3) Psal. 94. 4. — 4) Luc. 22. 61. — 5] Prov. 20. 8. — 6) Psal. 96. 5.

7) Recent. vulgati, *subtracti sunt;* contemptis MSS. et vet. editis.

8] Sic. Laud. Val-cl. Vindoc. Norm. nec non vet. edit. In recent. cum Corb. Germ. *Atque inde.*

Atque ideo circumspexit montes; quia elatos huius seculi circumquaque positos ex Gentilitatis universitate collegit. In his itaque montibus pascitur: quia bonis operibus conversorum quasi herbis virentibus satiatur. Hinc est quod ei sponsae voce in Canticis canticorum dicitur: « Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie. » (1) Pascitur quippe Dominus, cum bonis nostris actibus delectatur. Cubat vero in meridie, cum ex desideriis carnalibus ardenti corde reproborum, apud electorum suorum pectora refrigerium invenit cogitationis bonæ. Mons enim quidam Matthaeus fuerat, quando (2) in telonii lucris tumebat; de quo et scriptum est, quia postquam credidit, invitato in domum suam Domino, convivium magnum fecit. Mons itaque iste huic onagro (3) virentis pascuae herbas protulit, quia et foris cum convivio, et intus epulis virtutum pavit. Quod adhuc plenissime expletur, cum subditur:

CAPUT XXVII.

Arentia corda Christus deserit; fide ac spe virentia requirit.

Virentia (4) quæque (5) perquirit.

80. Arentia enim deserit, et virentia quæque perquirit. (6) Arentia namque corda sunt hominum, quæ in huius se-

1) Cant. 1. 6. — 2) Tertius Bessar. *In teloneo lucri.* — 3] Laud. et Val-cl. *virentes.* — 4) Pratel ac Vindoc. *Et virentia.*

5] Tertius Bessar. *perquirit: arentia namque corda hominum. q .i. h. s. pertura plantata, .c. f. n. h. virentia autem etc.* Mox: *Tanto enim quiqae herbae vere virentes sunt etc.* — 6) Laud. et Val-cl. *arent ... corde.*

culi spe peritura plantata, aeternitatis fiduciam non habent. (1) Virent autem quæ illi hereditati inhærent, de qua Petrus Apostolus dicit: « In hereditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem. (2) Tanto enim verius quique virentes sunt, quanto in hereditatis (3) immarcescibilis sorte cogitationis radicem figunt. Quisquis itaque intrinsecus arere formidat, arentia extrinsecus mundi huius desideria fugiat. Quisquis a Domino perquiri desiderat, æternam patriam appetens, interna cordis plantatione viridescat.

81. Hæc autem de onagro exposita sub duplici intellectu (4) sufficiant. Lectoris vero iudicio relinquendum est, quid magis duxerit eligendum. Et si utriusque expositionis intelligentiam fortasse despexerit, libenter ipse lectorem meum subtilius veriusque sentientem, velut magistrum discipulus (5) sequar: quia mihi proprie donatum credo, quidquid illum me melius sentire cognosco. Omnes enim qui fide (6) pleni de Deo aliquid sonare nitimur, organa veritatis sumus; et in eiusdem veritatis potestate est, utrum per me sonet alteri, an per alterum mihi. Ipsa quippe in medio nostri, etiam non æque viventibus omnibus (7) æqua est, et sæpe alium tangit, ut bene audiat quod per alium ipsa sonuerit: sæpe vero alium tangit, ut bene quod ab aliis audiatur sonet.

1) Ebroic. aliique Norm. Vindoc. et Corb. Germ. *virentia autem.*
2) 1. Petr. 1. 4.
3) Al. *incorruptibilis.*
4) Val-cl. *proficiant.*
5) Corb. Germ. Laud. et Val-cl. *sequor.* Nota humilitatem S. Doctoris!
6) Tertius Bessar. *plena.* Mox: *Ipsa quippe in medium nostri etiam non aeque viventibus omnibus a Deo aequa est.*
7) Pratel. et Val-cl. *aeque est.*

82. Sæpe doctori verbum pro gratia tribuitur auditoris, et sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori. In his ergo quæ ubertim prædicat doctor, nulla elatione se efferat; ne fortasse non pro sua, sd pro auditoris gratia eius repleatur lingua: et in his quæ doctor steriliter dicit, auditor non succenseat, ne fortasse doctoribus lingua non pro sua, sed pro auditoris reprobatione torpescat. (1) Pro auditoris namque gratia boni, datur etiam malis sermo doctoribus, sicut potuerunt Pharisæis suppetere verba prædicationis, de quibus scriptum est: « Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere. » (2) Propter auditorum vero reprobationem bonis etiam doctoribus sermo subtrahitur, sicut ad Ezechielem contra Israël dicitur: « Linguam tuam adhaerere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir obiurgans; quia domus exasperans est. » (3)

83. Aliquando autem sermo praedicationis propter utrosque datur, aliquando propter utrosque subtrahitur. Propter utrosque enim datur, sicut divina voce Paulo apud Corinthios dicitur; « Noli timere, sed loquere. » (4) Et paulo post: « Quia populus est mihi in hac civitate. » (5) Propter utrosque vero subtraitur, sicut Heli sacerdos et pravam filiorum cognovit actionem, et dignam increpationis non exercuit vocem; cum profecto futurum esset, ut in mortis supplicio et istos reatus flagitii, et illum silentii pœna mulctaret. Inter hæc igitur cum vel pro quo sermo detur,

1) Sic Vindoc. et al. Norm. ceterisque passim MSS. licet in editis et in Corb. Germ. legatur, *pro auditoris namque gratia, datur bonus.* His postremis adstipulatur ertius Bessar.

2) Matth. 23. 3. — 3) Ezech. 3. 26.

4] Act. 18. 9. — 5] Ibid. 10.

vel propter quem subtrahatur, ignoramus; unum est salubre remedium, nec de his (3) quae aliis magis accepimus, nosmetipsos extollere, nec de eo alterum quod minus acceperit, irridere; sed fixo humilitatis pede, graviter et constanter incedere: quia in hac vita tanto veracius docti sumus, quanto doctrinam nobis a nobismetipsis suppetere non posse cognoscimus. Cur ergo quilibet de doctrina superbiat, qui occulto iudicio vel cui quando detur, vel quando cui subtrahatur ignorat? Quamvis enim securitati timor semper longe videatur abesse; nobis tamen nihil est securius, quam sub spe semper timere, ne incauta mens aut desperando se (4) in vitiis deiiciat, aut extollendo de donis ruat. Ante districti enim ac pii iudicis oculos quanto de se sub spe humilius trepidat, tanto in illo robustius stat.

3) Pratel. *quae illis.*
4) Vindoc. et Norm. *in vitia.*

Finis voluminis quarti Operum S. Gregorii M.

ERRATA—CORRIGE

Irrepsit in hoc volumine error notabilis in enumeratione, a pagina 520 exclusive, usque ad paginam 593 item exclusive, quem patientia et benignitate tua facile corriges, amice lector, hoc modo: post paginam 520, loco 573, pone 521, et sic gradatim procedas usque ad 572 inclusive.

INDEX VOLUMINIS IV

Liber vigesimus tertius

CAPUT I. . . . . pag. 7
CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM BEATI IOB. . » 18
» II. . . ỳ. 2. . . . » 20
» III . . ỳ. 2. 3. . . . » 21
» IV . . ỳ. 4. 5. . . . » 23
» V . . ỳ. 6. 7. . . . » 24
» VI . . ỳ. 8. . . . » 25
» VII . . ỳ. 9. 10. 11. 12. . » 28
» VIII . . ỳ. 12. 13. . . » 29
» IX . . ỳ. 14. 15. . . » 30
» X . . ỳ. 16. 17. . . » 31
» XI . . ỳ. 18. 19. 20. . . » 33
» XII . . ỳ. 21. 22. . . » 38
CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM BEATI IOB. . » 39
» XIII . . ỳ. 1. 2 . . . » 40
» XIV . . ỳ. 3. . . . » 44
» XV . . ỳ. 4. . . . » 45
» XVI . . ỳ. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. » 46
» XVII . . ỳ. 12. . . . » 49
» XVIII . . . . . » 52
» XIX . . ỳ. 13. 14. . . » 53
» XX . . ỳ. 15. . . . » 57
» XXI . . ỳ. 16. . . . » 61
» XXII . . ỳ. 17. . . . » 66
» XXIII . . ỳ. 18. . . . » 67
» XXIV . . ỳ. 19. . . . » 68
» XXV . . ỳ. 20. . . . » 72
» XXVI . . ỳ. 21. . . . » 78
» XXVII . . ỳ. 22. . . . » 80

Liber vigesimus quartus

» I. . . . . » 84
» II. . . ỳ. 23. . . . » 85
» III . . ỳ. 24. . . . » 88
» IV . . ỳ. 25. . . . » 91
» V . . ỳ. 26. . . . » 93
» VI . . . . . » ibi.
» VII . . . . . » 96

CAPUT VIII . . ỳ. 27. . . . pag. 98
» IX . . . . . » 106
» X . . ỳ. 28. . . » 108
» XI . . ỳ. 29. . . » 109
» XII . . ỳ. 30. . . » 122
» XIII . . ỳ. 31. 32. 33. . . » 123
CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM BEATI IOB . » 125
» XIV . . ỳ. 1. . . . » 127
» XV . . ỳ. 2. 3. . . . » 128
» XVI . . ỳ. 4. 5. 6. 7. 8 . » 129
» XVII . . ỳ. 9. 10. . . » 135
» XVIII. . ỳ. 10. 11. . . » 136
» XIX . . ỳ. 12. . . . » 137
» XX . . ỳ. 13. . . . » 138
» XXI . . ỳ. 14. . . . » 139
» XXII . . ỳ. 15. . . . » 140
» XXIII . . ỳ. 16. . . . » 142
» XXIV. . ỳ. 17. . . . » 144
» XXV . ỳ. 18. . . . » 145

Liber vigesimus quintus

» I . . . . . » 150
» II. . . ỳ. 19. . . . » 151
» III . . ỳ. 20. . . . » 152
» IV . . . . . » 154
» V . . ỳ. 21. . . . » 156
» VI . . ỳ. 22. . . . » 159
» VII . . ỳ. 23. . . . » 162
» VIII . . ỳ. 24. . . . » 171
» IX . . ỳ. 25. . . . » 177
» X . . ỳ. 26. . . . » 182
» XI . . ỳ. 27. . . . » 186
» XII . . . . . » 183
» XIII . . ỳ. 28. . . . » 190
» XIV . . ỳ. 29. . . . » 192
» XV . . . . . » 194
» XVI . . ỳ. 30. . . . » 195

Liber vigesimus sextus

» I . . . . . » 205

CAPUT II. . . ℣. 31. 32. . . pag. 206
» III . . ℣. 33. . . . » 207
» IV . . . . . » 209
» V . . ℣. 34. 35. . . » 210
» VI . . ℣. 36. . . . » 212
» VII . . ℣. 37. . . . » 219
» VIII . . . . . » 220
CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM BEATI IOB. . » ibi.
» IX . . ℣. 1. . . . » 221
» X . . ℣. 2. . . . » ibi.
» XI . . ℣. 3. 4. . . . » 223
» XII . . ℣. 5. 6. 7 . . » 224
» XIII . . ℣. 8. . . . » 227
» XIV . . ℣. 9. . . . » 229
» XV . . ℣. 10. . . . » 232
» XVI . . . . . » 233
» XVII . . ℣. 11. . . . » 235
» XVIII. . ℣. 12. . . . » 241
» XIX . . ℣. 13. . . . » 245
» XX . . ℣. 14. . . . » 247
» XXI . . ℣. 15. . . . » 249
» XXII . . ℣. 16. . . . » 251
CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM BEATI IOB. . » 252
» XXIII. . ℣. 1. 2. 3. . . » 254
» XXIV. . ℣. 4. . . . » 255
» XXV . . . . . » 257
» XXVI. . ℣. 5. . . . » 258
» XXVII . ℣. 6. . . . » 265
» XXVIII . ℣. 7. . . . » 270
» XXIX . ℣. 8. 9. . . . » 273
» XXX . . ℣. 10. . . . » 274
» XXXI. . ℣. 11. 12. . . » 275
» XXXII . ℣. 13. . . . » 276
» XXXIII. . . . . » 278
» XXXIV . ℣. 14. . . . » 281
» XXXV . ℣. 14. 15. . . » 282
» XXXVI . ℣. 16. . . . » 284
» XXXVII . . . . . » 286
» XXXVIII . . . . . » 288

CAPUT XXXIX . ỳ. 17. . . . pag. 289
» XL . . ỳ. 18. 19. 20. 21. . » 290
» XLI . . ỳ. 19. . . . » 294
» XLII . . ỳ. 20. 21. . . » 297
» XLIII . ỳ. 18. . . . » 298
» XLIV . . . . . » 299
» XLV . ỳ. 19. . . . » 302
» XLVI . ỳ. 20. . . . » 304
» XLVII . ỳ. 21. . . . » 306

Liber vigesimus septimus

» I . . . . . » 308
» II. . . ỳ. 22. . . . » 309
» III . . ỳ. 23. . . . » 313
» IV . . ỳ. 24. . . . » ibi.
» V . . ỳ. 25. . . . » 315
» VI . . ỳ. 26. . . . » 317
» VII . . . . . » ibi.
» VIII . . ỳ. 27. . . . » 319
» IX . . ỳ. 28. . . . » 322
» X . . . . . » 323
» XI . . ỳ. 29. 30. . . » 327
» XII . . ỳ. 31. . . . » 331
» XIII . . ỳ. 32. . . . » 333
» XIV . . . . . » 336
» XV . . ỳ. 33. . . . » 338
CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM BEATI IOB. . » 342
» XVI . . ỳ. 1. . . . » 343
» XVII . . ỳ. 2. . . . » 345
» XVIII. . ỳ. 3. . . . » 348
» XIX . . ỳ. 4. . . . » 352
» XX . . . . . » 353
» XXI . . . . . » ibi.
» XXII . . ỳ. 5. . . . » 355
» XXIII. . . . . » 356
» XXIV. . ỳ. 6. . . . » 357
» XXV . ỳ. 7. . . . » 362
» XXVI. . ỳ. 8. . . . » 364
» XXVII . ỳ. 9. . . . » 368
» XXVIII . ỳ. 10. . . . » 369

CAPUT XXIX . . . . . pag. 370
» XXX . . ỳ. 11. . . . » 371
» XXXI. . . . . » 373
» XXXII . ỳ. 12. . . . » ibi.
» XXXIII. . . . . » 374
» XXXIV . ỳ. 13. . . . » 375
» XXXV . ỳ. 14. . . . » 377
» XXXVI . ỳ. 15. . . . » 378
» XXXVII . ỳ. 16. . . . » 380
» XXXVIII . ỳ. 17. . . . » 382
» XXXIX . ỳ. 18. 19 20. . . » 385
» XL . . . . . » 387
» XLI . . ỳ. 21. . . . » 388
» XLII . . . . . » 389
» XLIII . . ỳ. 22. . . . » 390
» XLIV . . . . . » 391
» XLV . . ỳ. 23. . . . » 393
» XLVI . . ỳ. 24. . . . » 394

Liber vigesimus octavus

PRAEFATIO . . . . . » 401
CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM BEATI IOB. . » 403
» I . . . ỳ. 1. . . . » 405
» II. . . ỳ. 2. . . . » 414
» III . . ỳ. 3. . . . » 415
» IV . . . . . » 417
» V . . ỳ. 4. 5. 6. . . » 420
» VI . . ỳ. 4. 5. . . . » 422
» VII . . ỳ. 6. . . . » 425
» VIII . . . . . » 427
» IX . . ỳ. 4. . . . » 428
» X . . . . . » 430
» XI . . ỳ. 5. . . . » 435
» XII . . ỳ. 6. . . . » 440
» XIII . . . . . » 442
» XIV . . ỳ. 7. . . . » 443
» XV . . . . . » 445
» XVI . . ỳ. 8. . . . » 446
» XVII . . ỳ. 9. 10. . . . » 447
» XVIII. . ỳ. 10. 11. . . » 449

CAPUT	XIX	ỳ. 8.	pag. 456
»	XX	ỳ. 9.	» 457
»	XXI	ỳ 10.	» 458
»	XXII	ỳ 10. 11.	» 459
	Liber vigesimus nonus		
»	I.		» 462
»	II.	ỳ. 12.	» 464
»	III	ỳ. 13.	» 468
»	IV	ỳ. 14.	» 470
»	V	ỳ. 15.	» 471
»	VI		» 472
»	VII		» 475
»	VIII		» 480
»	IX	ỳ. 13.	» 483
»	X	ỳ. 14.	» 484
»	XI	ỳ. 15.	» 485
»	XII	ỳ. 16.	» 486
»	XIII	ỳ. 17.	» 488
»	XIV	ỳ. 18.	» 489
»	XV	ỳ. 16.	» 491
»	XVI	ỳ. 17.	» 493
»	XVII	ỳ. 18.	» 494
»	XVIII	ỳ. 18. 19. 20	» 496
»	XIX	ỳ. 21.	» 501
»	XX	ỳ. 22. 23.	» 502
»	XXI	ỳ. 24.	» 506
»	XXII		» ibi.
»	XXIII	ỳ. 25.	» 512
»	XXIV		» 514
»	XXV	ỳ. 26. 27.	» 515
»	XXVI		» 517
»	XXVII	ỳ. 28.	573* » 521
»	XXVIII	ỳ. 29.	575 » 523
»	XXIX	ỳ. 30.	576 » 524
»	XXX		578 » 526
»	XXXI	ỳ. 31.	587 » 535

* Ab hac pagina inclusive usque ad paginam 593 errata fuit numeratio. Pro 521 extat 573, et in errore perseveratur progressive usque ad 593. In hoc indice ponimus utramque numerationem: errata notatur prior.

CAPUT XXXII . ỳ. 32. . . pag. 596 » 544
» XXXIII. . ỳ. 33. . . . 598 » 546

Liber trigesimus

» I . . . ỳ. 34. . . . 601 » 549
» II. . . ỳ. 35. . . . 906 » 554
» III . . ỳ. 36. 37. . . 910 » 558
» IV . . . . . 919 » 567
» V . . ỳ. 38. . . 922 » 570
» VI . . . . . 925 » 573
» VII . . ỳ. 39. . . 928 » 576
» VIII . . ỳ. 40. . . 929 » 577
» IX . . ỳ. 41. . . 932 » 580
CAPUT TRIGESIMUM NONUM BEATI IOB. . 939 » 587
» X . . ỳ. 1. . . 941 » 589
» XI . . ỳ. 2. . . . » 597
» XII . . . . . » 599
» XIII . . ỳ. 3. . . . » ibi.
» XIV . . ỳ. 4. . . . » 602
» XV . . ỳ. 5. . . . » 604
» XVI . . ỳ. 6. . . . » 606
» XVII . . ỳ. 7. . . . » 609
» XVIII. . . . . » 610
» XIX . . ỳ. 8. . . . » 617
» XX . . . . . » 619
» XXI . . ỳ. 5. . . . » ibi.
» XXII . . . . . » 621
» XXIII. . ỳ. 6. . . . » 622
» XXIV . . 7. . . . » 624
» XXV . . . . . » 625
» XXVI . ỳ. 8. . . . » 634
» XXVII . . . . . » 636